Л 65
3443

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 57373

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ЗА ГОДИНУ 1909.

ГОДИНА II.

Власник: ЂОКА МИХАЈЛОВИЋ,
учитељ.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:
ГАВРА ПОПОВИЋ, умир. учитељ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД *

У НОВОМ САДУ
Штампарија учитељског деоничарског друштва „Натошевић"
1909.

САДРЖАЈ

САВРЕМЕНИ ЧЛАНЦИ.

Стр.

Учитељ и школа, од *Т.* 17.

Захтеви напредног учитељства, од * 33.

Нова наставна основа мађарског језика и наше школе, *Ј. Некрушева*, учит. нежданинце, Сомбор 50. 67.

Учитељева појачка дужност, од — и— 85. 120. 131.

Ослободимо се појачке дужности, од *Т. Костића*, И. Сад 103.

Мисли о учитељу и појењу, од *Живојина Рикановића*, учитеља Торња 121.

Нова дужност, од *Ж. Алексића*, Ст. Футог 124.

Ко што има то и дође. 139.

И опет о појању, од *Ј. Некрушеви*, учитеља нежданинце, Сомбор 158.

Учитељ у народу, од *Ст. Ланчанића*, разв. учитеља, Белегиш 175. 193.

На несолидареке бесмислице. 204.

Заједничка седница или учитељска скупштина, од — а 215

У служби народу, од проф *Ј. Миодраговића*, Београд 265.

Трговина са учитељским платама, од *У* . . . 284.

Опет појачка дужност, од *Л.* 301.

Ј-дна заборављена наредба, од *М. Т.* 319.

Пословници среских учит. зборова, од *М. И.* 337.

ОПШТА ПЕДАГОГИКА.

Домаће васпитање 1.

Предавања за увод у експерименталну педагогију и њезине психолошке основе, од др. *Е. Мојмана*, превео др. *Паја Радосављевић* 4. 18. 35. 53. 71. 89. 107. 126.

Како школа може да спреми за живот у друштву, с руског *С. С. Подовић* 7.

Како да унапредимо забавишта, од *Д. Срећковићеве*, забавиље 21. 36.

Којим се врлинама можемо поучити из нар. песама од *Зорице Васиљевићеве*, вероучитељице 144. 162.

Наставна Основа 240. 247. 284. 3 3. 320. 338.

Пребацује среосновној настави да не развија мишљење у деце, с француског од *Р. Оснановића*, проф. 287.

О дисциплини у школи, с француског од *Ж. Раковића* 305.

О учитељеву опхођењу са школском децом, од *Ж. Алексића*. 340.

ПОМОЋНЕ НАУКЕ ЗА ПЕДАГОГИЈУ.

Научна и морална филозофија, *Исие Worms*, превод с француског од *Ж. Раковића*, учитеља, Торња 140. 161. 177. 195. 212. 218.

Образовање воље, од *Жарка Благојевића*, Сомбор 142. 234.

ШКОЛСКА ХИГИЈЕНА.

Учитељи и хигијена, од Др. *Лазе Марковића*, И. Сад. 52. 70.

Здравље и школа, од *М. К.* 59.

Шта треба да раде учитељи при заразама, од Др. *Л. Марковића*, И. Сад 88.

Туберкулоза као школска болест, од Др. *Л. Марковића*, И. Сад 124.

Шта не сме изостати из нових школских књига, од Др. *Л. Марковића*, И. Сад 211.

ПЕДАГОШКИ ПРЕГЛЕД.

Ваншколеко образовање у Русији 9.

Школетво у Црној Гори 38.

Данашња јавна настава у Немачкој *Др. П. Штегмер* 56. 91. 109. 179. 197. 236. 292. 342.

Бугарске школе у Турској 58.

Закон о народној просвети у Бугарској 250.

ИСТОРИЈА ПЕДАГОГИЈЕ.

Француско Фрере 289.

ШКОЛА И НАСТАВА.

Угарска. *Српска школа и настава*: Монопол штампања школ. уџбеника, 60. — О практичном учењу мађарског језика, од — к —, 128. — Представка новосадског српског учит. збора за народ специјалне Наст. Основе за мађ. језик, 187. — Учитељски тезај у Сомбору, 216. — Наредба Шк. Сав. о одређеним књигама уз нову Наст. Основу, 2 0. — Отпис Шк. Сав. о установљењу учитељске олате при равнају стечаја, 221. — Распоред часова, 221. — Учење мађарског језика у немађарским школама, 344.

(Белешке.) Светозарева прослава у Нов. Саду, 14. — Мађарски језик у поновним школама, 31. — Право јавности срп. учитељске школе у Панчеву, 47. — Главни школски надзор, 100. — Испити у срп. осн. школама у Н. Саду, 137, 172. — Управа срп осн. школа у Сомбору, 137. — Излет ученика срп. више дев. школе у Нов. Саду, 155. — Школска књижница у Ст. Футогу, 155. — Преглед школа у Сентомашу, 172. — Почетак школе у Нов. Саду, 225. — Наставе пре подне у Сомбору, 263. — Родитељски састанци. 305. —

Мађарска школа и настава: Тезај у Будимпешти за наставу слабоспособне деце, 237. —

(Бел.) Школски калеги у Будимпешти, 65. — Против годишњих испита у Мађарској, 83. — Увођење матуре у трговачким школама, 281. — Си јање мађ. педаг. листова, 352.

Хрватска и Славонија: **(Бел.)** Прва хрватска надзорница, 100. — Српска учитељичка школа у Карловцу, 208. —

Србија. **(Бел.)** Педагогика на српском универзитету, 100. — Колегијална ревизија, 1 0. — Француски лицеј у Београду, 191. — Женска гимназија у Београду, 281. — Стогодишњица смрти Доситејеве, 3 6. —

Аустријске покрајине: **Словеначка.** Народне школе у Крањској, 24. — **(Бел.)** Двојаке мере у истријском школству, 299. — Реформе осн. школа, 191. —

Галиција: Русинске школе у Галицији, — 11. — Двојаке учитељске школе у Галицији, 183. — Просвета у Украјини, 344. **(Бел.)** Просветни одбор сабора у Галицији, 101. —

Чешка: **(Бел.)** Прорачун чешке Школске Матице, 65. — Нацрт Наст. Основе за чешке школе, 244. — Чешка деца у Бечу, 263. —

Русија: Народни универзитет у Варшави, 308. — Народне књижнице и читонице у Русији. 308. —

(Бел.) Против држ. школа у Русији, 48. — Неписменост у Русији, 101. —

Немачка: Манзајмски систем, 294. — **(Бел.)** Школски Синоди у Саксонској, 119 — Педагошка централна књижница у Лајпцигу, 119. — Дечје игре и вежбалне тела, 119. — Читаоница за децу, 137. — Нови школ.

ски закон за Виртембершку, 245. — Немачке школе у иностранству, 263. — Јавна дечја читаоница у Франкфурту н. М. 353.

Француска: Борба о школу, 40. — Педагошки систем Монтењев, 165. — Школска заједница, 324. — Старање о омладини. 324.

(**Бел.**) Други међународни конгрес за народно образовање, 31. — Војска и школа, 65. — Народне школе у Француској, 83. — Међународни конгрес за школ хигијену, 263. —

Белгија: Међународни конгрес сиродичког васпитања, 183.

Италија: Ломброво о казнивању деце, 294. — (**Бел.**) Учитељске школе у Италији, 15. — Незнанопост у Италији, 253. —

Енглеска: (**Бел.**) Шведски школски систем, 249.

УЧИТЕЉСТВО.

Угарска. *Српско учитељство у Митрополији.* Учитељско деоничарско друштво „Напредак" у Нов. Саду, 60, 47. (**Бел.** 226. 280. 263.). — Учитељска солидарност је „фикса" идеја, 112 — Учитеља иарчу учитељима непомрене, 145. — Представка новосадског српског учит. збора за сазив заједничке седнице бачких зборова, 184. — Представка новосад. и зомборског српског учит. збора за ослобођење учитељ. од појачке дужности. 180. 325. 315. (**Бел.** 280.). — Скупштина срп. учит. конвикта у Н. Саду. 221. (**Бел.** [прилози конв. обележени са *)] 64*. 104*. 118. 187*. 174*. 208. 208. 226*. 280*. 316*.

Белешке. Промене у учитељству и надзорништву. 14. 155. 225. 263. 298. 310. 352. — Умировљење. 100. 294. — Одликовање учитеља, 137. 246. 334. 335. — „Преходница" дружина учит. приправница у Сомбору. 137. — Учитељски неђачки збор, 191. — Учитељски састанак у Сомбору. 209. — Тежњ за учитеље у Сомбору, 255. — „Карађорђе" дружина учит. приправника у Панчеву. 298. — Штрајк у срп. учит. школи у Сомбору, 317. — „Натошевић" дружина учит. приправника у Сомбору, 317. — Успомена Вељку Константиновића, 352. *Учитељство у Угарској.* Ревизија мировшке уредбе у Будимпешти, 11. — Февруарски течајеви за учитеље у Угарској, 115. — Поновљени течајеви за учитеље и учитељице у Угарској, 168. — Скупштина јужноугарског учитељског друштва. 347.

Бел. Одликован учитељ, 15. — Заједница државних учитеља, 83. — Савез угарских учитеља, 83. — Пре стао „Neptanitók Lapja", 352.

Хрватска и Славонија. Бедно стање учитеља у Хрв. и Славонији, 348.

Далмација. Далматинска покрајинска учит. конференција, 94. —

Босна и Херцеговина. **Бел.** Једна драконска пресуда, 317. — Друштво за помагање учит. сирочади у Сарајеву, 119. — Путујући учитеља у Босни и Херцеговини, 319. — Питомци за вишу педагогију, 349.

Србија и Црна Гора. Учитељско удружење у Србији, 74. — Учитељска скупштина у Србији, 208. 223. — **Бел.** Учит. удружење у Србији у спомен „Натошевићу", 31. — Број учит. кометената за Београд, 137. — Плате учитеља у Црној Гори, 245. — Срп. учит. удружење у Прилепу (Македонија), 245.

Словеначка. Удружење словеначких учитеља, 308. — **Бел** Обрашбени одсек југословенског учитељства, 263. Једна ретка прослава, 352.

Чешка. Учитељска колонија на острву Рабу, 75 101. — Савез словеначког учитељства, 251. — **Бел.** Учитељиште женског ручног рада. 44. — Учитељска књижница у Прагу, 191. — Међусобно упознавање словеначког учитељства, 346.

Аустрија. Бел. Католички савез учит., 65. — Одликовани учитељи, 191. — Закон о 35 годишњој служби у Салцбуршкој, 241. — Католички Lehrerbund, 245. — Немачки учитељски домови, 101. — 35 годишња служба у Шлеској 295. — Доње-аустријеко учитељство, 353.

Немачка. Научни течајеви у Јени, 130. — Образовање учитеља, 199. — Уређење учит. плата у Пруској, 215. — Конгрес хановерских учитеља, 349.

— **Бел.** Течајеви за спрему учитеља у Базарској, 119. — Словенска школска деца у Пруској, 353.

Француска. Француско учитељство и студија на универзитету, 295. — **Бел.** Удобе француских учитеља, 317.

Енглеска. Међународни биро европских учитељских удружења, 41. — Учитељско удружење, 295. — **Бел.** Плате управитеља лондонских народних школа, 31. — Учит. плате у Шкотској, 65. —

Швајцарска. Бел. Образовање учитеља, 31

ИЗ ШКОЛСКЕ САМОУПРАВЕ.

Стечај као уговор између општине и учитеља, 42.

Нова наставна основа за мађарски језик, 75.

Две народбе епарх. школ. одбора бачког (начелне одлуке поводом новог школ. закона,) 77.

Време за годишње испите (Народба Шк. Савета'), 114.

Епархијске скупштине, од — и — 134.

Бачка епархијска скупштина, од — а 168.

Епарх. школ. одбор у Темишвару, 188.

Епарх. школ. одбор бачки, 223.

Који је разред тежи? од М. С. И. 296.

Школ. Савет. (**Бел.**) — Уклањање народбе ЕШО бачког (види стр. 77.) Изјашњење професора, 295.

ПРАКТИЧНЕ ОБРАДЕ.

Како је у зиму? 12. — **Две козе.** 25. — **Пиринач.** 13. — **Лекција из мађарског језика за I. р.** од *Л. Ружића*, Н. Сад. 79. 95. 112. 149. 201. — **Важније мере, тегови и новци, лекција за I. р.** од *Т. Костића*, Н. Сад. 80. 96. 241. 253. — **Појам „јединица" и „десетица"** од *Т. Костића*, И Сад. 131. — **Мере за време, лекц. за II. р.** од *Т. Костића*, 271. 227. —

ИЗ ПРАКСЕ.

Мала таблица множења, 23. — **Нагласак у говору,** 45. — **Помоћна средства за наставу у мађарском језику** 166. — **Таблица множења,** 203. — **Опис гимнастичких справа.** од *Г. Марковића*, 308. 320. — **Примедбе на наставу из рачуна,** превод *Р. Обрадовића*, 322.

СРЕСКИ ЗБОРОВИ.

Седница новосадског среског учит. збора од 1. апр. о. г од — а 83. 114.

Седница ст. бечејског среског учит. збора од 8. априла о. г. од * 160. 133.

Седница зомборског срес. учит. збора од 16 апр. о г. 178.

Седница врховидског среског учит. збора о. г. 172. 184.

Седница темишкарског срес. учит. збора од 14. апр. о. г. 155.

Седница вел. бечкеречког среског учит. збора од 30. апр. о. г. 137. 167

Седница врадског срес. учит. збора од 13. маја о. г. 167.

Седница будимског среског учит. збора од 27. августа о. г. 241. 254. 272.

Седница новосадског среског учит. збора од 22. сент. о. г 241. 256.

Седница ст. бечејског срес. уч. збора од 6. окт. о. г. 258.

Седница вел кикиндског среског учит. збора од 7. окт о. г. 274. 310. 330.

Седн. вршачког среског учит. збора од 24. сент. о. г. 276.

Седн. мохачког среског учит. збора од 5. окт. о. г. 296.

Извештај о трогодишњем раду новосадског среског учит. збора, 257. 269.

ЛИСТАК.

Нова школа, 13. — На бранику српске школе, 29. — Старо-рамска начин дељења, с руског од *С. С. Поповића*. — Противсловенска просветна удружења, од *М. Хајн-а*, 98. — Интервју с новинаром, 152.

ДОПИСИ.

Вршац (*† Милош Велић*), 63. — О српским школама у Босни и Херцеговини, *Majister*, 1 9. — Из Подунавља (О повезд. српском учит. збору), од *Правд.* — Из Потиња (О ст. бечејском српском учит. збору), од *је,тмог члана*.

ПОКОЈНИЦИ.

Гавра *Пугник*, учитељ у Руми, 150. — Катица *Косовчева*, учитељица у Гргуревци, од *Мире*, 224. — Суза на свеж гроб К. *Косовчевој*, од *Милане*, 221. — Кузман *Миловановић*, 350.

Белешке Гена *Петровић*, Тоша *Пеганчевић*, Савета *Пиванчева*, Јосим *Бугарски*, Мита *Килић*, 15. — Милош *Велић*, 47. — Велко *Константиновић*, 65. — Платон *Подгрегански*, 100. — Бранко *Петровић*, 118. — Отилија *Мајинска*, 172. — Карло *Матица*, 241. — Бока *Јанковић*, 243. — Нестор вл. *Миковић*, 280. — Сретен Ж. *Пашић*, 280. — Сегај *Lombroso*, 281. — Јосиф *Лермма*, 298. — Л. Хавел *Михајловић*, 317. — *Милић Живић*, 335. — Др. Валтер *Бион*, 352.

ПРЕГЛЕД КЊИГА.

Домаће и неке стране животиње, по биолошкој методи од Ђ. М. Раце и А. Пејића, 14 — **L' éducation fondée sur la science** (Васпитање на темељу науке) *С. А. Лабанг* приказ од *др. П. Радосављевића*, 28. — **Science and Education: Essays** (Наука и васпитање: Есеји) *Thomas Huxley*, приказ *др. П. Радосављевића* 29. — **Evolution of General Ideas** (Развиће општих идеја) *Th. Ribot*, приказ од *др. П. Радосављевића*. 29. — **Die Principien und Methoden der Intelligenzprüfung**. T. Ziehen, приказ од *др. П. Радосављевића* 46. — **Elementary Experiments in Psychology**, *Carl E. Seashore*, приказ од *др. П. Радосављевића*, 64. — **Грађа за повијест школства краљевина Хрватске і Славоније**, књига II., *Ante Cicvarić*, приказ од *др. П. Радосављевића*, 82. 98. — **Увод у историју васпитних теорија**, од *Оскара Брауншма*, преко *Милан Шевић*, 117. — **Über das Auffassungs und Unterscheidungs vermögen für optische Bilder bei Kinder** (Zeitschrift etc.), *W. Stern u. O. Lipmann*, приказ од *др. П. Радосављевића*, 1. 7. — **Домаће и неке стране животиње, по биолошкој методи** од *Р. Раце и А. Пејића*, приказ *Н. Вилајковића*, 135. 153. — **Die pädagogischen Ansichten des Dositheus Obradović**, von *Milorad Pecović*, приказ *др. П. Радосављевића* 171. — **Magyar ABC és olvasókönyv**, irtak Benedek Elek etc., приказ од *Л.* 190. — **Visuelle Erinnerungsbilder beim Rechnen**, *K. Eckhardt*, приказао *др. П. Радосављевић*, 207. — **A gyermek érdeklődésének lélektana**, *László Nagy*, приказ *др. П. Радосављевића*, 207. — **Magyarok története és magyar alkotmánytan**, Jelodgozta *Petrovics György*, приказ од *Г. Мирковића*, 242. — **Одговор** г. *Боки Петровићу*, од *Г. Мирковића*, 277. — **Zeitschrift für Experimentelle Pädagogik**, von E. Neumann, приказ од *др. П. Радосављевића*, 297. 314. — **Предлог организације сталног надзора над нар. школама у Србији**, *П. Ј. Мајинер*, 298. — **Les Nervroses**. Par *Pierre Janet*, приказ *др. П. Радосављевића*, 333. — **The Psychology of Singing**, By *David C. Taylor*, приказ *др. П. Радосављевића*, 338. — L' Évolution Creatrice, Henri *Bergson*, приказ *др. П. Радосављевић*, 350.

ИЗВОРИ ЗА ДАЉЕ ПРОУЧАВАЊЕ.

Литература за методу учења страног језика, од *Д. Р.*, 316. — Концентрација у наставн, 334.

РАЗНЕ БЕЛЕШКЕ.

Осећај частољубља у ђака, 85. — Добар одговор, 101. — Српски родитељима, 155. — Како постају великани људи српски, 170. — Дечја вешчини вођи, 172. — Заиста ли српску школу, 172. — Нападај на српску школу, 172. — Приправницима у Сомбору због полагања дефинитиве, 191. — Нико нема што Србин имаде, 191. — Кинематограф, 191. — Учитељима и учитељицама без места, 226. — Куда нам је ићи, 226. — Дистерверогни „Педаг. Алфабетима“, 299. — Српске школе у Америци, 31. — Српска школа у Турки, 172. — Затворене школе у Турској, 191. — Европски универзитети, 31. — Пиемеиозе у Индији, 191. Вапитање у Кини, 299. — Једнак рад — једнака плата, 241. — Фонд за сироту и остављену децу у Пањчину, 335. — Спасоловшони ђачки збор у Москви, 335. — Један школска соба у Буткиској, 353. — Обрана деце у Сев. америчкој Унији, 353.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српска Звезда, од Ј. *Миодраговића*, 48. Летопис М. С. Кн. 254. св. II. 99.; *Дубровачка трилогија* од И. *Вајновића*; Библ. Књижевић св. 129. *Албум славног женскиња*, од П. *Радуловића*, Милан *Милићевић*, од Ј. *Миодраговића*; *Ст. Д. Поповић као педагог*, од Ј. *Миодраговића*, — 65. — Мала библиотека: *св. 157. Француски романтичари и срп. нар. поезија*, од Ј. *Скерлића*; св. 158. и 160. *Дружинте*; *Паулина Саговића*, с руског *Ст. Новаковић*; св. 161. 162. *Посмртне почасти*, С. *Павдуровић*; Календар М Бибо, стр. 66. — *Годишњица* Николе Чупића; Књига 28. — *Абецедија* срп. народа у Хрв. и Сл. од Р. М. *Грујића*; *Шћавјанско читање*, од др. Ђ. *Тайавице*; *Vitkovics Mihály életrajza*, irta *Endics Dezső*, fögimn. tanár; *Извештаји управних власти сарм. банске*; Извештај о срп. шк. дек. школи новосадској, голубовској, Пиичевачкој, о учитељској школи у Сомбору; *разредница срп. осн. шк. у Суботици* — *Рачуница* из П. р. осн. шк. у Б. и Херц., од М. *Поларе*. — *Magyar olvasókönyv III*; *Benedek* Elek etc. — *Magyar olvasókönyv IV. ezet., Benedek* Elek etc. — Мала Библиотека; 163. *Данак у крви*, од Б. *Нутића*; 164—165. *Моји познаници*, од Св. *Поповића*; 166. 168. *Двадесет приповедака*, с мађарског *Сл. Косић*. — *Пчелица*, уређује В. *Вајновић*, стр. 209. — *Српске Забаве*, од *Јов. Живојиновића*. — *Из живота*, песме Ј. *Живојиновића*. — *Поступак у настави пред читања и писања*, 2. св. „Учит књижинице“ од Т. *Костића*. — *Општа методика или дидактика*, од И. *Терзића*. — *Napredak* (Povijest i sadržaj prvih 50 godina), Josip *Kleković*. — Képes Magyar ABC, irta *Terzin György*, 245. — Срп. Књижевна Задруга: *Песме Војисл. Ј. Илића*. — *Пауци*, И *Тићкових*. *Драматски списи*, *Ј. Ст. Поповића*. — *Малићевићева књига*, — *Ловчеве записи*, М. Тургењева, превод Ј. Максимовића. — *Нова Италија*, П. Орсиња, превод М. Ристића. — 281. — Подгр. Књижевна уређује др. М. Шешић: св. V. *Недагошко искуство*, од *др. В. Васића*. — „Школ. Лист,“ стр. 246. 299. — *Теорија правилног начина појања*, од *И. Алимпића*, 155. — *Срп. Забаве*, I. II. св. од *Ј. Живојиновића*, 293. — *Народљубиво йовйшо сриске*, од *Драгутина Недељковића*, 335. — *Извештај о срп. осм. шк. у Н Салу*, од Ђ. *Петровића*, 335. — *Рачуница*, прачи за децу од *Ј. Миодраговића*, 335. — *Васпитачке забелешке*, од *Срет. Лукића*, 335. — *Историја срп. народа у Босни и Херц.*, од Ст. *Калуђерчића*, 353. — *О интересу ili занимљивости*, од Др. Ђ. *Трбојевића*, 353.

Одговори уредништва. Стр. 31. — 119. — 281. — 317. — **Исправак**. Стр. 31. — 155.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 1. У Новом Саду, 15. јануара 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Домаће васпитање. — Предавања за увод у експерим. педагогију од Дж. Мојмана, превод Др. П. Радосављевића — Како школа може да спреми и васпита за свестан и вредан живот у друштву, с руског од Св. С. Поповића. — Педагошки преглед: Ваншколско образовање у Русији. — Школа и цивилизација: Русинске школе у Галицији. — Учитељство: Реформа мировинске уредбе у Будимпешти. — Практичне обраде: Како је у зиму? — Листак: Нова школа. — Преглед књига: Домаће и страно књижевне, од Ђ. М. Раце и А. Пејића. — Белешке. —

Домаће васпитање.

Ми примамо у школу онаку децу како нам их породица спреми. Учитељ брзо упознаје, да ли је дете упућивала мудра рука и за школу га удесила или је било под неподесном руком или је с њиме поступано невешто и на погрешном васпитном основу или је било остављено сасвим само себи. Но све то било добро или зло ми ни смо били у стању изменити.

Као учитељима, а нарочито учитељима основних школа, мора нам много бити до тога, то нам је шта више специјална дужност позива, да утичемо на родитељску кућу, да у добром правцу развија дете. Ово не толико у корист нашу, колико у корист самог детета.

Како да се то постигне?

Признати педагози, за постизавање овога циља, истакли су родитељима добре, здраве васпитне основе, којих има отприлике осам:

1. *Родитељи треба да проуче које ваљано дело о васпитању.*

А у колико се кућа може наћи такав спис? Има небројено породица, које и не помишљају на такав издатак, јер им не може бити и ако би друштво и држава требали о томе да воде бригу, да и најсиромашнији може лако доћи до таке добре књиге; а она треба да је популарна као и свето писмо. Но сиромасима није ни замерити. Али хиљадама породица има, које у својој домаћој књижници имају доста књига, али ни једну о дечјем васпитању.

Има имућних економа, који ће набавити ново дело о одхрањивању коња, говеда, свиња и сличног, али да набаве и коју књигу о васпитању деце, о том и не помишљају, а могли би из тако жртвованог капитала вући богат проценат. Има и матера, нарочито младих, које редовно читају романе и модни журнал темељно проучавају, али да једном набаве књигу о васпитању деце, не пада им на памет. Та им је лектира, на жалост, сува и досадна.

2. *Родитељи треба редовно да читају који добар педагошки часопис.*

Има часописа, који су баш за то удешени, да осветле пут домаћег васпитања, да то васпитање унапреде и утру му пута, како ће у што тешњу везу доћи са школом. Али како се ретко виђају таки листови у породицама. Има безброј породица које држе годишње по више листова, али ни један педагошки. А тако не би требало да буде.

3. *Сасвим корисно средство би и то било, кад би се о основима васпитања држала јавна и бесплатна предавања и кад би на иста долазили родитељи, нарочито млади.*

То би био врло слаб учитељ, који их не би знао у томе поучити. Нарочито би ово било од потребе по селима, кад би

СЕТЕЋСКА БИБЛИОТЕКА

било добре воље од стране публике да прими ту поуку. Но свакојако вредило би ма и један покушај учинити.

То је заиста једна необична појава: Има ли родитеља да истински не воле своју децу и да им не лежи на срцу телесно и душевно добро дечје, па ипак се велика множина њих не интересује за оне прилике, које би им дале упутства и обавештаја о васпитној струци.

Један признати школски радник у Немачкој, покушао је да држи конференције са родитељима своје школске деце и сваке четири недеље их сазивао и говорио с њима популарним начином о основима васпитања. У почетку је ствар добро пошла, али је ускоро било све мање слушалаца, док напослетку ствар није пропала. Ово је додуше случај, који не мора свугде тако проћи, али наводимо за пример како је и у напредних Немаца у томе.

4. Данас се у држави издају велике суме на штампање закона, наредаба, статистика, табела, разних мањих и већих листа и листића; поједина друштва издају многа дела, која често годинама леже по магазинима нерастурена, а како би добро било, кад би се издала од каквог стручњака, добро написана књига о неговању детета и сваком брачном пару бесплатно дала. А и по државу и по друштво, од великог је значаја, да рашири разумно васпитање деце од палате до колебе, и тиме не само да сачува од пропасти ону силну децу, која пре времена оду на онај свет због родитељског незнања и неупућености, него и да друштву одхрани снажан сој људи, који ће свему бити од користи.

5. И свештеници би могли доста учинити у корист така рада, јер они по позиву своме досељају и у најзабитнију колебу. А и проповеди њихове, не само да не би изгубиле од своје вредности, него би још знатно добиле.

6. По мањим и забитнијим местима, много штете наносе разумном телесном одхрањивању деце у првом добу и самоуке примаље, с тога се и од стране власти настоји већ знатно, да се и у мањим местима нађе спремна особа у том позиву. Но позната је неповерљивост простијег света и у томе, да се радије поверава каквој нестручној особи из најближе околине, него оној која је пуно спремна у томе.

7. У наставни план најстаријега разреда сваке женске школе, треба да се бар по један час недељно наставља о нези мале деце. Садржина те наставе треба да је: Како се најнапредније негује мало дете. Ово је у толико потребније, што има много девојчица, које помажу својим матерама неговати малу децу. Помоћу њиховом ширили би се напреднији појмови о неговању мале деце у првом њиховом добу, а касније кад и те младе девојке дорасту до позива матере и домаћице, знаће оценити вредност тих поука, које ће им у своје време добро доћи, како по њих саме, тако и у корист одрањивања здравијег и темељнијег подмлатка.

Један педагог вели, да би тој женској деци хиљаду пута биле корисније таке поуке, него да знају географске степене ширине под којима бибер расти, године владања римских царева и томе слично.

8. Напред истакнутој сврси може послужити још и тај најпростији пут, да учитељ у свакој згодној прилици наводи разговор на то, кад с народом долази у додир, било у приватним или званичним приликама. Истина да се о томе у друштвима ретко заподева разговор, јер у варошима је пречe да се претресу ствари о позоришту, концерту, закључцима општинским и политици, а на селу опет о орању, сејању, вршидби, живини, стоци и др., али ће искусан васпитач свога народа у свакој подесној прилици, знати навести разговор о оној теми коју он хоће. Разуме се да се ту сувише млад учитељ не може правити важан својим искуством, него више научним васпитним истинама снажити своје напредније назоре.

Па ако и не би сваки такав потхват имао успеха, али велика већина таких потхвата, имала би знатна утицаја на унапређење бољег домаћег дечјег васпитања.

Али ако хоћемо у том правцу да што темељније порадимо, морамо бити сами собом на чисто, шта бројимо у здраво дечје

васпитање и какви би основи у томе били за препоруку породици. О овоме су написане читаве књиге, али ћемо ми додирнути овом приликом само неке главне основе.

Вештина дечјег васпитања може се свести на ове две основне тачке:

1. *Ако се дете само од себе развија, на начин који одговара његовом одређењу, тада је васпитачева задаћа да пази и чува тај природни развитак, од штетних утицаја.*

Савијај, исправљај, удешавај сваки час друго с ружом, која је у нормалном пупољку, да се развије сасвим по твоме калупу и напослетку неш од ње извести никакав цвет.

2. *Појаве ли се у развитку детета настраности или ућмалости, тада мора васпитач поступати подстицањем, снажењем, исправљањем и руковођењем.*

Ако пустиш, да дивљи изданци око руже овладају, напослетку ће угушити племенито стабло и одвући му сву снагу и сок.

Не треба мислити, да је оно у првој тачци много лакше извести од овог другог. Има много родитеља, који не могу да дочекају миран природан развитак свога детета. Ту ти је мама, која би хтела да јој дете пре времена седи, стоји, пође ногом, говори, пева и т. д. Ту ти је и татино нестрпљење, који често пре времена мучи дете душевним продукцијама (декламацијама, читањем, писањем, рачуном и т. д.) А нађе се и који весели дејка, који дете учи каквој непристојној шали или сличној глупости, а можда и чему горем.

Онај други напред поменути васпитни основ, исто тако је тешко спровести, јер очева и материна превелика љубав према своме детету, своме љубимчету, често не може да покаже строго лице и да изрекне прекорну реч, а нарочито не да га казни. Па ипак васпитач не сме подлећи том осећају, него тачном доследношћу (јер она је главни чинилац у васпитању), све погрешне правце сузбијати, који се покажу у развитку детета.

Безбројни су они спољашњи и унутрашњи односи у породици, који право васпитање дечје отежавају, па и немогућим га чине. Ту ти је позив, који оца, старешину породице, дневно од јутра до мрака води ван породице. Ту је рад за свагдањи хлеб, који оца и матер спречава, да пазе на своју децу. Ту су незгодни станови (уско, мрачно, нездраво, рђав комшилук и др) који штетно утичу на добро дечје васпитање. Ту су и несугласице између оца и матере (и то не само у сиромашнијим породицама) поред којих не може бити добра васпитања.

Ми учитељи могли би погрешке и неправилности својих ученика, често много блажије и праведније оценити, кад би увек знали, у каквим односима живи дотично дете у породици.

Многи знамо у каквим јадним становима живи сиротиња по селима, а шта да се рекне тек за оне, који живе по већим варошима у разним буџацима. И кад то знамо разгледајмо н. пр. прилике у којима треба дете да ради неку домаћу задаћу. Природно је да учитељ тражи, да дете изради задатак коректно, чисто и т. д. Али, где, у каквим приликама, по неко дете, код куће ради и мора да ради за школу. Бива, да нема ни најмање места, где ће правилно наместити своју задаћу и у миру писати. Једва да има и мало дневне светлости, а с вечера какву лампу што једва чкиљи. Око њега се мотају и премећу млађа браћа и сестре. Нехотице му гурају сто. Дете треба у кући што да помогне оцу или матери, или часом да отрчи тамо или онамо, или да држи дете или пази на млађу браћу и сестре. Сваки час га зивкају и прекидају у послу. Дете се смете у задаћи, како да изрази неку мисао, да сложи неку реченицу, реч да напише, нешто да израчуна и т. д. Никог нема да му у невољи помогне; отац и мати слабо су писмени или не знају „како се сад учи у школи“ и т. д. Шта ће у таким приликама бити од таких домаћих задатака? А дође ли сутра у школу без задатка, или са рђаво израђеним задатком, шта га чека? А оно није заслужило строг поступак.

Промисли о свему томе, млади неискусни учитељу! Правилно, добро, здраво васпитати тешко је, врло тешко. Придико-

*

вати је много, много лакше него радити! А нами многи придикују, а нико није засукао рукаве, да помогне мало уклонити те све невоље, посред којих школа треба да покаже идеалан успех.

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,
професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:
Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**
доцената њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

ПРЕДГОВОР.

С овим „предавањима“ хоћу да у популарној форми дадем увод у педагошка *испитивања* и њихову *методику*, настојећи да помоћу примене експерименталног истраживања решимо садање оне педагошке и дидактичке проблеме. Дакле, овде се ствар *не* креће око *систематске педагогије*, око система сазнања, која можемо добити из данашњег педагошког истраживања, већ око *увода у само емпиријско-педагошко истраживање*. Систематско излагање читаве педагогије, на темељу досадањих резултата емпиријског и експерименталног решавања педагошких питања, сматрам ја за прерану ствар; недостаци нашег истраживања, који су у овим предавањима безобзирно изнесени, још су огромни, а да се они испуне нагађањима и хипотезама, које се оснивају на темељу других научних поља, то се опет противи духу емпиријског рада и експерименталног испитивања. Но, ја се надам, да не ће дуго трајати када ћу моћи издати једну систематску педагогију, која ће се посве оснивати на емпиријском решавању педагошких проблема; она ће коначно бити готова када будем довршио неколико основних експеримената, с којима се већ годинама бавим, но које сам морао често пута прекинута услед честог мењања мог круга деловања.

И ако данашње стање експериментално педагошког истраживања више наличи етапама колонизаторног рада, него ли каквој добро обрађеној културној земљи, ипак ми се чинило да је вредно, да се многобројна појединична испитивања, која директно или индиректно могу допринети научној основици педагогије, једном пророштају и да се оно, што је најбоље сведе на једно јединствено изведено *педагошко гледиште*. После немара који је толико стотина година трајао, педагогија је тек данас *ступила у стадијум научног испитивања*; то је сигнатура педагогије наших дана. Кад се осврнете на историју наше науке, то ћете се зацело уверити, да је научна педагогија имала врло један удес. Њезини велики заступници — поред васколиког живог, а често пута одушевљеног интересовања за практични васпитни рад — беху или дилетанти и аутодидакти са свим недостатима самообразовања, који пису могли санладати ни научни материјал *свог времена*, или, *ако* се један на педагогију бацио један Лок, Лајбниц, Кант или Фахте, то су свој рад ограничили на пригодно, обично више есејско обрађивање појединих васпитних проблема. Права дидактика беше нарочито скоро увек дело практичара, који су посве ненаучно били образовани, што нам историја методике појединих наставних предмета показује на сваком кораку. Због тога су напретци методике били врло, врло слаби, па и најједноставнија сазнања, могла су тек после столетног борења сузбити отпор противника, који су се држали старог и оног, на што су се навикли. Тек при свршетку 18. и на почетку 19. века видимо да се окренуло на боље. Још у Салцмана и Трапа, а још више у Песталоција и Фребла видимо покушаје, да педагогија не буде просто ствар идеја, прописа, пројеката, планова и догматичких тврђења. Додуше и Песталоцијева педагогија оснивала се на скованој психологији „душевних сила“, но, он ипак препознаје неопходну потребу дубљег научног *темеља* његове методике, а и његов васколики живот је

једно неуморно емпиријско испитивање најбоље методе настављања и истраживање њезине основице, у онажањим фундаментима нашег сазнања. Но, тек Хербарт је дао једну обраду васпитних и наставних питања, која је према тадањем стању помоћних наука педагогије, особито психологије и етике, могла удовољити захтевима *научне основице* Од то доба развиће *свих* појединих наука, које су се односиле на решавање педагошких питања, јако се удаљило од Хербарта, и држати се његових идеја значи осудити педагогију на стагнацију. Надаље, у многим основним питањима педагогије, Песталоцијеве и Фребелове идеје куд и камо су стварније него ли Хербартове, јер су оба човека црпела више из *живота детета* и *праксе* васпитања и наставе. Да педагогија не би још једном постала назадна наука, то она мора добити нови научни темељ, који ће одговарати стању наших данашњих филозофских, медицинских и природоначних појединих дисциплина. У погледу на питање, о односима васпитних завода према људском друштву, она ће се морати ослонити на социјалне науке наших дана, а као индивидуална педагогија, она мора у првом реду тежити, да се послужи методама истраживања и помоћног средства експерименталне психологије, резултата те науке и испитивања деце (психологије, анатомије и физиологије, антропометрије, патологије и психопатологије детета); осим тога она се мора користити и резултатима свих других дисциплина, које у њу засецају, као што су резултати логике и науке о методама, етике, естетике и психологије религијског живота. Какву улогу у целини педагошке науке, која произлази из ових тежња, може играти експериментална педагогија, ја сам опширно изнео у тексту: У њој лежи јединствени збир свега оног, што *до сад* можемо назвати емпиријско-педагошким *испитивањем*. О праву овог назива могло би се и дебатирати, и можда ће се већ кроз неколико година препоручити који бољи назив: Педагогија као емпиријско испитивање; данас се она концентрише само око примене експерименталних и сличних метода на педагошка питања. Због тога, у *методичком погледу*, експериментална *психологија* је мајка емпиријско-истраживачке педагогије; ова без оне не би се могла ни замислити. У погледу на *материјалну* страну, наше педагошко истраживање има да се захвали свим битним резултатима малочас поменутих наука. Но, и ако ми овако радимо на *новој основици* педагогије са наукама, које нипошто не спадају у њезино поље, то би ипак било неоправдано, кад би се педагогија узела као проста „примена“ било које од ових помоћних дисциплина. Психологија *нити је* „примењена психологија“, нити примењена етика, логика или што слично; она је без сумње самостална наука: наука о *васпитним чињеницама*. Ма како се она служила резултатима оне психологије, патологије, испитивања деце, логике, етике, естетике у својим сврхама, она ипак *све* те резултате свађа под једно *ново* гледиште, које само она има, а то је: *гледиште васпитања*, услед чега се и сви привидни психолошки, етички и други проблеми *мењају* кад они постану *васпитни проблеми*. На ову потпуну промену у стављању питања у педагошким испитивањима, ја сам се непрестано повраћао у овом раду. С тога педагогија исто тако није примењена психологија, као ни физика примењена математика или биологија примењена хемија и физика. У своме широком изкоришћавању других наука, она може највише наличи географији, која је такође у стању да се послужи резултатима скоро свих других наука, па ипак да остане самостална знаност.

Ови многобројни односи педагогије према другим ограницима науке, имају, нема сумње и своје лоше стране. То повлачи за собом, да и онај, који испитује и онај, који се учи у педагогији, мора да располаже са све то већим материјалом у знањима. Ту потешкоћу ја сам јако осетио у првом покушају да изнесем целокупну слику експерименталне педагогије. У први мах ја сам хтео да издам једно опширно дело, које би нарочито било посвећено детаљном фиксирању експерименталних метода и њихове примене на педагошке проблеме. Кад је рад био већ у велико запо

чет, ја сам дошао до уверења, да тако дело данас не би нашло велики круг читалаца, и да је боље отпочети са кратком, опше схватљивом обрадом експерименталне педагогије, да би се што више проширило знање о њезиним методама и њезиним резултатима. Спољашњи потицај за издавање ових предавања дадоше предавања, која сам држао у учитељским удруженима у Кенигсбергу (Пруспја), Франкфурту (на Мајни) и Бремену, у годинама 1905—07. Овде сам задржао облик предавања, но и ако сам морао, додати много што шта, то је ипак један део ових предавања изнесен по стенограму мојих кенигсбершких предавања. Да не би јако прекидао ток мисли предавања морао сам некоја врло специјална објашњења и богату литературу, што се на то односи изнети делом у примедбама, а делом при свршетку обе свеске у „прилозима". Подела грађе у две свеске — нажалост — нашла се за потребно тек за време штампања. Због тога смисао многих упута у тексту не односи се на свеске, већ само на предавања, која су увек нумерисана. — Што се тиче генезе читавог дела, то кад сравните моја излагања са другим новијим педагошким публикацијама сличне врсте, уверићете се, да сам посве ишао својим рођеним путевима. На идеју за експерименталну педагогију, ја сам без икаквог утецаја од туђе стране, дошао у последњим семестрима мог рада као асистенат психолошког института у Лајпцигу; и у мојој првој експериментално-педагошкој публикацији (Deutsche Schule, 1902.) нисам скоро ништа знао о сличним тежњама међу педагозима. Прва опширна експериментално педагошка испитивања, извео сам у мом психолошко-педагошком лабораторијуму у Цириху. Многе радње, које су још тада отпочете нису се ни дан дањи обелоданиле, и спољашње прилике дозволиле ми да их тек сада могу попајак публиковати. Некоје од ових радова морао сам делимично или посве поверити члановима лабораторијума; експериментаван рад увек повлачи за собом заједнички рад и поделу рада, и на тај се начин омогућава, да се помоћу труднот експерименталног истраживања дође до већих успеха. У некојим појединичним питањима ослонио сам се више на радове *мог* лабораторијума, него ли на друге радове о том истом проблему, јер су нам испитивања, у којима човек беше експериментатор или субјекат испитивања, куд и камо схватљивија и дају потицаја за многобројна опажања, која, додуше, не стоје у штампаним протоколима, али која су од огромне вредности по тумачење експерименталних резултата У критичко расправљање са другим педагошким становиштима, упуштао сам се што сам мање могао, јер нам је данас позитивни даљни рад куд и камо потребнији него ли критика. Но, онде где беше потребно да се сузбије безкритичко тумачење експеримената, прерано примењивање несигурних резултата на праксу васпитања, нисам могао прећутати. За даље ширење експериментално педагошког рада, чији су почеци овде оцртани, упућујем на мој лист „Zeitschrift für experimentelle Pädagogik", којег издајем у савезу са многобројним педагозима и психолозима, као и на моју збирку „Pädagogische Monographien" (обоје издаје Otto Nemnich, Leipzig), на на „Sammlung von Abhandlungen" из мог часописа: „Archiv für die gesamte Psychologie", као и на сам „Архив", који нарочито износи више *психолошко* педагошка испитивања (Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig).

Наравно, будућност нашег педагошког истраживања не зависи од литерарне радње, већ од стварања прилика за педагошке експерименте и од изображења методичко школованих експериментатора. Обоје се то може остварити само у психолошко-педагошким лабораторијама, где се психолог и практичар педагогије удружују за заједнички рад. Онај, који познаје удесе експерименталне психологије у Немачкој, тај се наравски не ће сметн многоме надати! Немачко експериментално психолошко истраживање већим је делом прешло у иностранство, експериментална педагогија већ сада — после кратког живота — има исти удес. У Сједињеним Државама, где се еминентна практична важност нашег испитивања одмах уочила, у Аустро-Угарској,

у Француској, Белгији, Италији, Норвешкој, Шведској, Русији и Јапану, у Аргентинији и Чили постоје психолошко-педагошки и недолошки лабораторијуми, а мала Белгија са неуморним радом М. С. Шојтена у Антверпену, постала је у неку руку жижа нових педагошких тежња. У Немачкој тек се сада оснивају први скромни почетци за неговање наше науке.

Надам се да ће ова предавања дати један прилог за оживотворење интересовања за наше испитивање и да у практичара и теоретичара побуде уверење, да у науци о васпитању само један рад може обећати успех, а то је рад, који своја знања непосредно црпе из живота и радова детињих, рад, који је спреман да се — посве удаљен од доктринаризма и свих традиционалних теорија — поклони сазнању правих односа детиње природе. А то је баш животни елеменат педагошког експеримента.

Министер у В., јули, 1907. **Е. Мојман.**

Како школа може да спреми и васпита за свестан и паметан живот у друштву?

У сваком друштву васпитање мора бити једновремено и опште и техничко. Смисао и карактер општег образовања и васпитања познати су; под *техничким* разуме се такво васпитање, које би свима и сваком помагало да најбоље и најсавесније врши своју професију. Сваком су друштву потребни не само искусни, но и савесни лекари, адвокати, професори, учитељи, фабриканти, трговци, радници. С тога се професионално образовање друштвено мора уредити тако, како би оно потпуно одговарало тим друштвеним потребама. То је, тако звана, утилитарна страна образовања и васпитања, и на ту страну треба обратити врло озбиљну пажњу. Сваком су друштву преко потребне, што је могуће боље практичне, техничке и професионалне школе. Нарочито су оне потребне тамо, где је уобичајено да се на нелибералне професије гледа као са неке висине, губећи из вида да место не краси човека, већ човек — место, и, да се достојанство личности не одређује тиме, какву друштвену функцију она врши, него тиме, како та личност врши ту функцију.

Опште пак образовање и васпитање формира човека и грађанина. Оно му развија умне, моралне и физичке моћи, богати га позитивним знањем, развија му ум и карактер сагласно условима средине, гледиштима и захтевима момента који се преживљује. Каква пак позитивна знања опште образовање треба да даје човеку, какве особине и наклоности оно треба да развија у његовом уму и карактеру данас, у почетку XX. века? У наше време интелектуално васпитање треба да је, пре свега, научно, треба да је од почетка до краја проткано научним духом и научним методама. У стара времена су аукторитет и традиција били главни руководни фактори човечјег живота. Данас пак једина морална сила, којој се морамо клањати, јесте — *очигледност*, која се јавља као ресултат слободног и методичног истраживања. Данас се и ми ослањамо само на науку, на знање. *Одиста неће ни један паметан човек тврдити, да је наука у стању да објасни све и да задовољи све.* Животне прилике и стварности, непрестано нас доводе до таквих задаћа, где нам наука не може да укаже непосредну помоћ и где већу улогу играју инстинкт и досетљивост. Па при свем том је сваком јасно да *наука и научно образовање чине основу свега* да ће се човек научно образован боље умети наћи у компликованим догађајима у животу и да ће мање ризиковати да залута у њима, да такав човек у сваком случају има више средстава и могућности да контролише себе, да поправи учињену погрешку и да тачније одреди степен тачности и истинитости својих знања о дотичном предмету.

Исто је тако очевидно, да данас нико није у стању да изучи науку у свој ширности и у свима детаљима. Научници, који су се посветили искључиво научним радовима нису ништа друго до прости специјалисти једне гране знања; у свима осталим научним гранама они су — незналице. Па ипак ни такви научници не могу сви да постану, а, с погледом на разноврсне друштвене функције и човечје способности,

УЧИТЕЉСКА БИБЛИОТЕКА

то не само да је немогуће, но и — непотребно. Према томе није важно и неопходно захтевати од свију и сваког да разрађују ову или ону грану научну, него је важно и преко потребно захтевати, да сви учествују у резултатима научног мишљења и научних послова, како би сви и сваки имали могућности en connaisance de cause судити о радовима специјалиста и о разумности проналазака и закључака до којих су ти специјалисти дошли. Али је зато широј публици потребан извесан минимум позитивног знања, добре навике мишљења и нека најбитнија општа гледишта и појмови, који излазе из целокупности насушних проналазака и истраживања. Очевидно је да се тај тражени минимум позитивног знања не може тачно одредити. Он зависи од мноштва разноврсних околности. О њему се само може рећи: Што је тај минимум шири, тим боље.

Па ипак задатак наставника није у томе, да своје васпитанике научи свему, што треба знати; зато не би био довољан ни сав човечји век. Наставничка је дужност старати се, предајући паметно одабране предмете, накалемити својим васпитаницима добре умне навике, које ће им, у току целога века, помагати да разликују истину од лажи. У васпитању није главно и битно количина детаљног знања, него је суштина — битност у методи предавања. Паметан наставник не треба да се стара о томе, да своје васпитанике обогати што већом количином фактичних знања, *јер се факта и детаљи заборављају врло брзо*. Његов задатак треба да је у томе, да, користећи се фактима, развија у васпитаника способност мишљења, праву, истинску љубопитљивост, а нарочито да га навикава на критику. Рутине се треба клонити као живе ватре... Ствари и догађаје треба гледати онакве какве су у истини, а не како бисмо их желели видети.

Морално васпитање. Задатак је школе и васпитача да од омладине начине људе способне за самосталну иницијативу и рад, и да омогуће савез тих смелих и морално јаких личности за солидаран „колективан рад“. Према томе морално васпитање треба да тежи томе да у људима — личностима — развија моћ и енергију и да у њима обрађује способност координирати сваки свој рад са радом и енергијом других лица на опште добро. У истини је јак само онај човек, који може и уме да иде чврстим и одлучним кораком ка ма каквом узвишеном и племенитом циљу, не обраћајући пажњу ни на какве опасности, које га очекују (*Сократ*). Најбољи учитељ у том погледу јесте председник Сједињених Америчких Држава — Рузвелт, који нам мајсторски показује у чему се састоји права сила и енергија личности. Он мрзи презреву добродушност, али са усхићењем говори о плодотворном напору, који је — напор — увек за поштовање, само ако је исти наперен племенитом циљу. Друштво, вели Рузвелт, може остати здраво, ако његови чланови воде чист, бодар и здрав живот, ако се они још из ране младости навикавају да не избегавају тешкоће, већ их савлађују и извршују. Човеку треба да је пријатно осећати се смелим и одлучним, да ради и да се бори са незгодама, да чува себе и своје ближње. Појмљива, на тај начин, сила и енергија, испољавају се најпре и најчешће у облику предузећа и сталности. Решити се на предузеће каквог новог, тешког послаунапред предвидети и промерити све његове опасности и онда стално ићи до краја, не задржавајући се ни пред каквим тешкоћама, — сто у чему се огледа истинско јунаштво и истинска сила воље и карактера. Морално је јунаштво потребно и за то, да би човек смео имати и своје властито суђење, да би увек остајао доследан себи и својим убеђењима, *а но потреби, но гласу и захтеву своје савести, поћи чак и против опште струје, против своје сопствене партије*. Теоретичари аукторитета такву сталност називају гордошћу; у ствари пак то је потпуно природно испољавање силе воље и карактера. Нас одасвуда опкољавају препреке и тешкоће, али једина несавладљива тешкоћа — препрека — налази се у нама самима — а то је наша слабост. Продужити поштo пото оно што смо започели, имати смелости испунати своју дужност до краја — то су за све и сваког обавезна правила владања.

Али није довољно да личност буде јака — силна; још је потребно да јаке, силне личности удруже своје снаге и напоре ради једног општег посла. Руководна идеја, која може и треба да помогне у том погледу — јесте појам о општем добру, о општем благостању. Сам по себи човек је — ништа; он само у заједници, у друштву вреди нешто. Друштво даје простор и слободу његовом раду и пружа му потребна средства за то. Према томе правда и властити интерес личности траже, да и рад буде упућен напору тога истог друштва, у ком личност живи и без кога не може да опстане. Појам о тесној солидарности међу члановима једне и исте државе, служи као извор осећаја узајамне љубави и привржености, и васпитање је дужно да развија те осећаје. Васпитање треба да се постара и о томе, да људи добију лепе социјалне навике, како би се они још од школске скамије навикавали на асоцијацију својих напора и драговољном потчињавању. Наставници и васпитача треба да развијају у омладине и љубав ка лепоме, која се у памети појмљивој форми своди на љубав ка истини и на прикланање пред моралном величином.

30—VII—1908. Београд.

С руског
Свет. С. Поповић, учитељ.

Педагошки преглед.

Ваншколско образовање у Русији. У Москви је изашао опсежни годишњи извештај о ваншколском образовању у Русији у год. 1908. под редакцијом В. Чарволуског. Више него на 300 страна великога формата а ситнога слога, говори о свима организацијама, тежњама и деловању, које је прегло да подигне просвету становништва руске државе.

У целој држави има 99 милијуна неписмених, а само 26 и по милијуна писмених становника; у том броју је и 1,400.000 становника с вишим и елементарним образовањем. У свему је само 21% писменог становништва.

Томе народу, у огромној већини неписменом, стављају у дужност садашње измењене прилике у држави, да се бори за народну слободу и кад је извојује, да створи нову, слободну Русију, а нарочито да одлучује у свима питањима, што се тиче просветних потреба земље и народа.

Констатовано је, да садашњој Русији не достаје право старање о народном школству, али да га треба створити што пре, а уз то такав систем организација за образовање, који би мноштво садашњег народа и оног који прирашћује, што више унапредио.

Једна од првих потреба је постарати се да науче читати и писати, да би помоћу тог знања дорасли духу времена, могли пратити напредак у разним струкама и били спремни успешно дезати у друштвима и јавности. То треба да изведу вечерње и недељне школе за неписмене. Месне власти дужне су оснивати таке школе свуде, где то народ жели.

Те школе за писменост треба да ударе први основ, на којем би се даље изградило Треба се старати о образовању оних, који су по изласку из досадашњих недостатних народних школа доиста постигли писменост, али нису стекли друга, по живот преко потребна знања. Ту ће добро доћи систематски кратки течајеви за народ, на којима би се из разноврсних струка држала предавања и поуке. Старање о свему спада у круг радње управних органа, но још више приватној иницијативи и друштвима за образовање, која схваћају најпреће потребе народне, а нису спутана формама и шаблонама. После револуције 1905 и 1906. године, јавља се по свима местима нагли развитак друштвеног живота. Нарочито се много оснивају друштва за образовање и развијају жив рад, затим удружења негдашњих ђака народне школе и радничка удружења. Од њихова потхвата и смишљеног рада, може се много очекивати. Приватна иницијатива има у Русији и то да изведе, што садашња управа, основана на заинтересованом заступству с високим цензусом, не може бити сматрана за представницу најширих народних интереса, а не може бити ни непартијичном организатором завода за образовање, који треба највише да послуже широм слојевима народа. Даља је задаћа ваншколског образовања, што скорије оснивање многих књижница. Као што је животни интерес народа и земље оснивање народних школа, да би биле отворене за све становништво бесплатно, исто тако пружена је прилика свакоме, да се користи добром књижницом. Доба после револуције створило је народне књижнице, у којима од год. 1906. могу

бити све незабрањене књиге, брошире и повремени листови, који нису забрањени владиним списком и који су слободни од полицијског надзора.

У организацији истиче се на првом месту „Лига образовања," основана с пролећа 1906. год. Рад јој је раширен по целој држави а иде за тим: „да се у Русији шири образовање на основима, који одговарају потпуно развијеном демократизму препорођеног друштва." Лига има у најглавнијим местима државе своје самоуправне обласне одборе, који су подељени на многе месне комитете.

Поменути извештај опширно говори о „Сверуском удружењу народних универзитета." Ово је основано 1905. год. у Петрограду, а рад свој развило је по свима најугледнијим местима у држави, и д је занимљиве податке о првом руском „Settlementu" (Насељу),*) основаном у Москви, крајем 1906. г. У даљем излагању извештај потанко износи рад напред поменутих удружења за самообразовање радничких удружења за образовање, удружења бивших ђака народне школе, просветног рада разних конзумних удружења и т. д.

Веома опсежно се говори о бесплатним народним књижницама у Русији, и израђен је цео нацрт по којем се имају уредити.

У излагању своме износи стање књижница у другим земљама, а наиме: Француској, Немачкој, Данској, Норвешкој Шведској и др. и истиче, шта би се добро из туђине могло увести у томе у Русији.

Истиче се значај позоришта, музеја и забава за просветни развитак народа, а на 60 страна побележени су изводи из закона и владиних наређења, што се односе на институције у корист ван школског образовања. Изнет је информативни одељак из закона о штампи, о удруженима и зборовима, исто тако одељак из закона о књижницама, продаји књига и др.

Извештај доноси на завршетку многе прегледне таблице о просветним приликама у држави, а на основу последњег пописа народа у Русији. О писмености становништва саопштени су ови податци.

*) В. 19. бр. „Шк. Гл." 1908.

А. Писменост становништва по душама (у хиљад. дел.).

	Мушки.		Женске.		Свега.		
	писмених	неписмених	писмених	неписмених	писмених	неписмених	% писм.
Европ. Русија	14,919	30,830	6,509	41,184	21,429	72,013	22·9
Пољска	1,612	3,099	1,256	3,434	2,868	6,533	30·5
Кавказ	888	3,998	265	4,137	1,153	8,135	12·4
Сибирија	569	2,395	142	2,652	711	5,047	12·4
Средња Азија	329	3,834	77	3,504	407	7,340	5·3
Сва држава	18,318	44,159	8,250	54,911	26,569	99,070	21·1

Б. Становништво по матерњем језику.

а) Мушки.

	Писмени руским језиком	Писмени другим језиком	Неписмени	% писмених
Руси	12,580.000	40.000	28,650.000	30·6
Пољаци	804.000	512.000	2,617 000	33·5
Литванци и Лети	333.000	448.000	710.000	52·6
Немци	290.000	240.000	356.000	59·9
Жидови	790.000	417 000	1,270.000	48·9
Татари, Турци и др.	163.000	533.000	6 500 000	9·7

б.) Женске.

	Писмени руским језиком	Писмени другим језиком	Неписмени	% писмених
Рускиње	3,920.000	65.000	38.660.000	9·3
Пољкиње	470.000	758.000	2,800.000	29·4
Литв. и Летиње	204.000	630 000	754.000	52·5
Немице	230.000	300.000	375.000	58·5
Жидовке	453.000	278 000	1,860.000	28·2
Татарке, Турк. и др	28.000	296.000	6 186.000	5·0

Из овога се прегледа види како је слаба писменост свију народа у Русији и колико напорна рада треба, да се на просветном пољу постигне ово, што је било занемарено немаром владиним и других утицајних кругова у држави, а на недогледну штету становништва.

„Pedag. Rozhledy."

Школа и Настава.

Русинске школе у Галицији. У Лавову имају Русини само једну четвороразредну мешовиту општинску школу, све остале народне школе су пољске. Приватна петоразредна женска русинска школа, имала је прошле године 153 ученице, она не добија помоћ од вароши, као што добијају приватне пољске школе и приватна немачка школа. Но и сами Русини у Лавову не старају се много о својој школи. У русинску школу иду деца најсиромашнијих радничких породица, интелигенција и имућнији Русини шиљу децу у пољске школе. Тако раде и у другим местима. У Лавову имају Русини приватну учитељачку школу, у којој је било прошле године 128 кандидаткиња. Русинске течајеве за русинску децу из пољских школа и њихове течајеве за аналфабете у Лавову, полази врло мало деце. У опште је русинско школство у Галицији веома јадно. Русини сами тврде, да у опште у Галицији нема праве русинске народне школе, пољачење заузело је у последњих 10 година, велике размере и по селима. У Русинским општинама оснивају се пољске школе или се русинске претварају у пољске. На томе ради земаљска влада, надзорници и начелници који су скоро сви Пољаци. Русинско учитељство се гони, премешта с једног места на друго и нема нигде заштите

Учитељство.

Ревизија мировинске уредбе. Будимпешта има за све своје чиновнике, па тако исто и за учитеље, посебан мировински штатут, који није био сачињен на здравој основи, те је увек било трвења између варошког већа и подчињених чиновника. И само је веће увидило, да је неправда која се у извесним приликама чини чиновништву, те је подвргло ревизији тај штатут, у коме су за сад исправљене најнеће незгоде, па надати се временом, да ће се поправити и оно, што је сад пропуштено, било хотимично, било што је превиђено. Одма на почетку упало нам је у очи, да је варошко веће године службовања од 40 редуцирало на 35 и то до онога дана, када учитељ положи званичну заклетву. До сад је требало 20 година живота, но међутим пре тога времена проведене године у служби, нису биле рачунате у мировину.

Учитељ добија после 10 година у име отправнине 50% од оне своте, која му је урачуната у мировину, и сваке године расте са 2% док не дође до оне своте, која доспева после 35 година службовања.

У мировину се рачуна редовна плата, петогодишњи доплатци и напослетку доплатци на скупоћу, као и сви други, које је нарочитим закључком донело варошко веће. Осим редовне мировине, коју би добили по навршеној 35 години службовања, добијају од те своте још 15% у име станарине.

Према овоме, учитељ који служи у Будимпешти, а ужива пет доплатака, имао би по навршеној 35 години службовања ову мировину:

Основна плата 2200 К. у име доплатана 1100 и доплатак на скупоћу 430. Свега дакле: 3730 Круна. Но на ову своту долази још 15% у име станарине, која чини 559 К. 05. Према

УЧИТЕЉСКА БИБЛИОТЕКА

овоме, свега: 4289 К. 05. Учитељска удовица добија половину од ове своте. Даљом одредбом регулисана су права удовица у евентуалним приликама, и мировина учитељица, која је нешто мања, од ове за учитеље. **Мл. Ђ.**

Практичне обраде.

Како је у зиму?

Циљ. Како је зими у врту и у сеоачком дворишту.

I. **Припрема.**

Познаваља се шта упада у очи у пролеће, у лето, у јесен. (У пољу: зеленн усеви — талласаста поља, жетва — стрњичишта, долазак тица — лежење — одлазак. У врту: Пролетње цвеће, листање и цветање дрвећа и џбуња — развијање плода, летње цвеће, лежење баштених птица, мноштво баштених штеточина зареника — разне бербе, доз, свање плодова, одлазак птица певачица).

Шта бива касно у јесен са обраним лејама у врту? Шта ради ратар на стрњиги у пољу (оре). Зашто се баште још с јесени прекопавају, а не тек у пролеће? (Да грудве боље измрзну преко зиме.) Этог тога се и њиве ору, које ће се засејати пролетњим усевом (озими и јари усев). Орањем и дрљањем земља бива питомија, мекша, пропустљивија, а и мраз је боље угрули. У чему је вредност тога обрађивања земље по развитак биљке? (Боље продиру у земљу биљне жилице). Шта ради ратар на њиви кад је земља смрзнута или снегом покривена? (Вуче ђубре.) Зашто се носи ђубре на њиву? (Да се њива ђубри, снажи.) Шта помаже ђубрење растењу биљака? (Боље расту.) Шта би било да се њиве више година не ђубре? (Биљке не би могле добро успевати.) Због чега је то? Од куда се биљка храни? (Из земље.) Биљка извлачи снагу из земље и њоме се развија и снажи. Шта ту ђубре помаже? (Њиме се допуњују земљи одузети састојци.) Груписање свега.

II. **Приказивање.**

а.) Како је у башти?

У зиму изгледа као да је природа обамрла. Са дрвећа и џбуња у башти опало је лишће и стоје гола. Стабла у воћака беле се, јер су окречена. Руже су загрнуте у земљу да се не смрзну, виногради су загрнути, чардакліје покривене. Земљу је завејао снег, а под њиме стоји зимска салата, зеље (шпанат), купус и друго поврће сачувано снежним покривачем од мраза за време хладноће. Птицама које су заостале код нас није баш најбоље. Немају хране. Док снег земљу не завеје сасвим, чавке, сврake, штиглици, чиркићи, жутоволке, шеве нађу још по што шта за јело испод опалог лишћа. Али их после натера невоља, те дођу још ближе кућама. Како је лепо кад се људи смилују на сироте тичице и баце им мало семена, да могу прекужити зиму, а да не изгину од глади.

б.) Како је у пољу?

Поље је пусто. И последња кукурузовина је унешена. Усев спава сачуван под топлим снежним покривачем. Мраз даје влагу, чиме се грудве напоје, измрзну и земља угруши. Кад је земља скопана или је снег покрио, не може се орати. За то време ратар вози ђубре на њиву и простире га по њој.

в.) Животиње у домаћинству.

Како је зими на селу? Сваки кров је покривен снегом, сваки колац у плоту има своју капу од снега, по снегу се види вагаш од точкова и соденаца, по где где је снег сасвим разгажен. Ту се скупили врапци и стрнадице и чепркају нешто. Ако им се приближиш, прхну и мало даље сиуете се опет на пут. Ено тамо у дворишту један човек смуца трску, у оној другој авлији чује се како одјекују ударци од сикире, то један момак луша паљеве. Ако ступиш у двориште скочи псето и гроиајдо лаје, ако је везано отима се с ланца. Иза штале види се висока гомила ђубрета; на врх њега стоји петао с кокошкама. По нека кокошка прочепрка часом по ђубрету, не би ли нашла које зрно или каквог црвића. Ако редуша изађе из куће потрче све за њом, ако им баци мало зоби или кукуруза, вуцају и купе хитро кљуном. Међу њих се помешају одмах и голубови, који крилима крче себи пут кроз живину, ту је слетио и врабац са стреје, да што украде од живине. Гуске са крај дворишта гачу, шире крила и полак у лету журе да што ограбе. У штали ржу коњи како чују ход око врата, надају се зобници са зобљу или сечком. Овце бледе иза летава, а краве мучу да их домаћица обиље и ако је време мужи, помузе. Нека говеда стоје пред јаслима и чекају, нека леже и преживају. По бућаци разапео паук своју мрежу, а на тавањици стоји празно ластино гнездо. Свиња гроњу, њушкају в рају по слами у своме тесноме свињцу.

У њиви шуља се мачка опрезно хоће ли

што уловити. У соби зује још по која мува која се задржала. Једна штиглиц војег су деца ухватила на чичку у њигове, скаче по кавезу. Има по кући још и други незвани гостиј: У банку цврчи цврчак; у подруму и вајату цуња мишић; у чистој соби у орману у хаљинама ради мољац.

III. **Спајање.**

Сравните живот биља и животиња у башти и у пољу за време четири годишња доба.

IV. **Прибирање уједно.**

а.) У зиму је мир у природи.

б. Снег чува усев од смрзавања.

в. Мраз мучи и груши земљу.

г. Снага што се из земље извлачи додаје јој се ђубретом.

д. Животиње у домаћлуку: Коњ, говече, овца (коза,) свиње, псето, мачка, гуске, кокошке, голубови, вранци, даље: мишеви, муве, мољци, цврчци, паунца и т. д.

ђ. Радње ратареве зими: Храни марву, вози ђубре, коси и смуца трску, вади шуму, луна пањеве и т. д.

V. **Примена.**

а. Питања и задатци:

Зашто се креће воћке? Зашто се пре тога мора добро састругати стара искокана кора? Зашто голомразнац није добра усеву? „Добро узорано, пола ђубрено.“ Колико има истине у тој пословици? Шта је то вештачко ђубре? А како се зове обичао ђубре? (Шталско ђубре.)

б. Старајте се за гладне птице у зиму! Како се то ради? (Прављење места за храњење.) За косове је осушен плод од оскоруше, глогиње, шипак, љуске од јабука, и мрве од куваног меса; за финке, штиглице и кудељарке посни мало бунденина семена, или кудељног или маковог, а огради трњем место где ћеш им просути, да их мачке не дограбе кад једу. Сенице волу кудељно семе. То се простре на даске и метне у рашље воћкине.

в. Предмети за читање: Зимске радости. „Невен“ 1901 1902. број 7 и 8.; Добра деца (Из дечјег и тичијег света), „Невен“ 1883. број 2.

г. Песме: Гавран у зиму, „Невен“ 1901 1902. бр. 6.; На леду (Ibid.) бр. 7.; Зимски дан, (Ibid.) бр. 8.; Гостољубива Јека, „Невен“ 1889. број 2.

д. Загонетка: Чуча чучи, бега бежи, скочи чуча па ухвати бегу. (Мачка и миш.) Ко преде, а никад му конца не видиш. (Мачка). Црвен трчи по путићу у црвену клобучићу, па све виче: Асаса, да леп сам ти ја! (Петао).

ђ. Задаћа: 1. Невоље тичије у зиму. 2. Сељачки домаћлук у зиму.*)

ЛИСТАК.

Нова школа.

У великом бирту седе школски поглавари при чаши пића и чекају школског надзорника. Он баш сад стиже и како није никог нашао у седници, пређе у бирт да се мало уљуди, док се не искупе одборници.

— Помаже Бог људи! —

— Бог помог'о господару!

— Јесте л' ви онај господар из вароши, што обилазя школе? — вели презеш.

— Јест, ја сам школски надзорник. —

— А ми к'о 'есапили да вас овде сачекамо.

— А ви сте општинари?

— Та к'о на прилику јесмо — вели презеш.

— Па јесте л' што удесили, већ за школу?

— Та знаш, онај ми к'о велимо, да се одмолимо ако се може.

— То ће тешко што бити, јер је већ крајње време да зидате школу.

— А, велиш, да школу зидамо? — буди се бата.

— Па зар вама није позната наредба школске власти?

— Та оно зуцали су људи нешто по селу, ал' ми н'о велимо мож' се то још провући коју годину — каже чича.

— Па зар ви не видите да вам деца једва стану у школу. Има их да седе по земљи.

— Та знаш, како, да кажем, ту баш ми нисмо здраво криви. Тај нови учитељ је толику децу натер'о у школу. Док је онај стари био, било је то сасвим добро — вели бата.

— Добро кажеш куме; не треба то таком строгом на људе, па ће деце мање бити. — каже деда Маја.

— Биће онда места у њој, кол'ко волеш. — вели алва Парипов.

— Е, људи моји, ви не говорите како треба — вели надзорник.

*) Градиво у овој лекцији прикавано је само у нацрту. Учитељу стоји на вољу да га прошири или смањи. За читање да мање по свом избору згодан предмет, песме и даље загонетке. Ур. „Шк. Гласн.“

— Како то господару? — гракнуше сви.

— Па ето тако. — Школа вам је така, да се деца гуше у њој, а ви гледите да се извучете од зидања.

— А зар су наше собе боље? Па како се ми не погушимо? — примећује чича.

— Па како је она до сад добра била и толики су учитељи учили у њој. — Каже бата.

— Та зато се толики учитељи и измењали у њој, што није каква треба — каже надзорник.

— Е, па којем није право нек' иде. Сретан му пут Ми нећемо најмити другога, — вели лала.

— Е, кад би то тако могло бити. Али власт то не допушта, него вам наређује да морате зидати школу — каже надзорник.

— Оно, знаш, што 'нај каз'о, кад се мора није ни тешко, — вели бата.

— Ал' ми ћемо још питати 'двоката у вароши, морали то к'о баш тако бити. — каже чича.

— Моја је дужност да с вама о томе говорим, каже надзорник, а ви кад нећете ја ћу поднети извештај власти, на како она нареди. — вели надзорник.

— Та ми ко' прости људи, знаш, мислимо ако би могли да скинемо терет са себе, а ви немојте узети ништ' за ружно. — каже презеш.

— Боже сачувај, вели надзорник, ја ћу чинити само своју дужност. А сад збогом остајте!

— А што нисте с нама једну чашу вина? — пуди презеш.

— А хвала лепо, не могу. Збогом!

— Збогом пошли господине! — вели презеш.

— Збогом господару!.. Збогом!.. Збогом!.. јављају се остали поглавари.

Преглед књига.

Домаће и неке стране животиње по биолошкој методи. Написали Ђ. М. Рача и А. Пејић. Ц. 2 К 50 ф. Сарајево, 1908. Прошле године донели смо у „Шк. Гласнику" две практичне обраде, које су нам писци послали у рукопису, и то: О школьи и О орлу. Сад је изишла из штампе њихова књига и у њој је обрађено 147 животиња. Књига је израђена по начелима која су темељно освојила поље у школској настави а чији је представник проф. Др. Ото Шмајл. Њему је пошло за руком да изведе преображај природописне наставе. Таким правцем уносе се у наставу обилато нове мисли и опажања, настава привлачи и учитеља и ученике и изазива их на самостално истраживање и опажање. Књига ова, што су је израдили Рача и Пејић добра је и подесна за наставу, но да су могли још и слике унети у њу у том биолошким правцу, њена би вредност била још једанпут толика, но према околностима што су у свези са набављањем слика, лако је разумети оне тешкоће, због којих нису могли писци и слике унети у књигу. Шмајлова зоологија и ботаника распрострањене се већ у више од 100.000 примерака и једна и друга, ми и овој књизи желимо да у што већем броју допре у све школске и учитељске кругове, па ће јој то створити могућност, да у другом издању буде прерађена и са сликама. Напоменућемо читаоцима, да Шмајл издаје слике за зоолошку и ботаничку наставу, а уз сарадњу признатих стручњака. Величина слика је 115×160 или 110×130; до сад је изишло за зоолошку наставу 19 слика, а за ботаничку 11. Један комад подељен платном стаје 8 К Учитељи, где су школе у добрим материјалним приликама, могли би настојати, да им се те слике набаве за школу.

БЕЛЕШКЕ.

Светосавска прослава у Новом Саду. Светосавска прослава освојила је већ широм српства све народне школе, а у Новом Саду је она једна од највећих свечаности. И ове године је прослављена свечаношћу у гимназији и гимназијском беседом, а обоје је изведено потпуно лепо и складно, са знатним моралним успехом по завод, ђачку омладину и њене учитеље, а на понос свију нас. — У Матици Српској прослављен је тај дан свечаном седницом у којој је учињен спомен С. Матавуљу. — Но никако још није уведен обичај, да тај дан ма и скромнијом школском свечаношћу, прославе и овдашње наше народне школе.

Промене у учитељству. Боривој Живковић, учитељ у Панчеву премештен је у истом својству на државну школу у Нову Пешту (Ujpest.) — *Зорка Поповићева*, именована је за сталну учитељицу на комуналној школи у Јасенови, у бившој војној граници, а *Јован Весић* и *Јован Петровић*, за редовне учитеље у Чуругу.

Промена код државног надзорништва. Шандор Карпати, који је би спомоћни шк. кадзорник у Сомбору, умировљен је од 1. јануара о. г. На његово место именован је од стране

министра просвете, Др. Павле Салаи, који је до сад био, надзорнички перовођа, код кр. држ. надзорништва чонградске жупаније.

Читуља. На жалост већ у овом првом броју имамо да забележимо, да се недавно четири учитељска живота угасила једно за другим овде у нашим крајевима. У Меленцима је умро Гена Петровић тамошњи дугогодишњи учитељ, затим је умро у Мартоношу Тоша Петаковић, који је исто тако био дуго времена у Мартоношу учитељ, а ускоро за њим изгубило је учитељство из својих редова и трећу снагу Савету Пивничку, привр. учитељицу у Сентомашу. После ње преминуо је у Петрову Селу бачком Јосим Бугарски умир. учитељ чурушки. Бог да прости душе ових наших покојника и лака им земља била! — У Сомбору је преминуо Мита Калић професор учит. школе, после дужег боловања. Пок. Калић био је прво професор на некадашњој новосадској реалци, затим на срп. вишој девојачкој школи у Н. Саду, а касније прешао на учит. школу у Сомбор. Својим књижевним радом стекао је себи трајно име међу српским књижевницима. Нека му је лака земља!

Одликован. Врло је велика реткост, да се више власти сете и својих просветних радника, кад би их за многогодишњу службу требало, било материјално, било морално наградити. Но то се ових дана догодило у малом селу Селенчи (Bács-ujfalu) да је тамошњи католички кантор-учитељ госп. Каљо, добио златан крст за заслуге стечене на просветном пољу. За ту свечаност, обећао је доћи и велики жупан г. Фернбах из Сомбора, но у последњем часу одказао је свој долазак, и ако га је тамошњи народ са великом овацијом био спреман дочекати. Оно што је требао он учинити, поверио је општинском бележнику тамошњем, те је овај предао заслужном учитељу дар Његов. Величанства. У многим приликама смо видели, да се код награђених слугу са 100 К. од Министарства, тај чин врши, са већом свечаношћу него што је овде био случај. Жалосно, ал' је тако! — м —

Учитељске школе у Италији. Италија има у 69 провинција 29 учитељских школа. Седам је у горњој Италији, пет на острвима. Калабрија нема ни једне учитељске школе, али за то има највише неписмености становништва. Један тамошњи школски лист тражи, да се у Калабрији оснује учитељска школа с интернатом. Сви ђаци који се приме у тај завод, морали би се обвезати да ће по свршетку школе најмање 10 година служити у Калабрији.

Овај I. број „Школског Гласника“ шиљемо свима оним читаоцима, који су нам послали до сад сву претплату за прошлу годину или бар половину намирили. Оне читаоце, који нису платили за другу половину прошле године молимо да то учине одмах, да им не би обуставили лист. А сваког ко не мисли послати претплату молимо да нам врати овај I. број.

Уредништво „Школ. Гласника“

ПОГРЕБНО ПОДУЗЕЋЕ
и стовариште надгробних споменика
ПАЈЕ МАРКОВИЋА у Н. САДУ
у средини дунавске улице, телефон број 168.

Филијала: погребно подузеће „Конкордија“ прече Ђуре Стојковића, курчинска улица број 15.
Држи увек огромни избор сваковрсних камених надгробних споменика. Натписе изрезује најсавршеније, а повлата дубла и дуготрајна. Велики избор мртв. сандука, венаца, покрова и целокупне опреме за погребе. Цене строго солидне и послуга најтачнија. 15—24

Календари за 1909. год. готови су и разашиљу се.

Српски народни велики илустровани календар СВ. САВА и календар ГРАНИЧАР

Цена 1 ком. 1 Круна Цена 1 ком. 50 пот.

ПРЕПРОДАВЦИ ДОБИЈАЈУ ВЕЋИ ОД НАЈВЕЋЕГ ПОПУСТА

Поручбине се шаљу право срп. творници искључиво свих срп. прав. црквених утвари 4—4

ЛУКЕ К. АЛЕКСИЈЕВИЋА, *Нови Сад — Ujvidék*, (Hungaria.)

Велики илустровани Ценовник свих црквених утвари шаље се на захтевање бадава

Ц. и кр. прив. творница америчких котагових

Хармониума

РУД. ПАЈКР И ДР.

у Краљевом Граду
(Königgrätz) Чешка.

Хармониума с педалом оба система у свакој величини за школу и за учење. — **Цена од 130 К на више.** — **Петогодишња јамчевина.** На отплату **од 8 К.** — Шиље се франко на последњу станицу. — Ценовници са сликама бадава и франко.

Пошт. учитељству нарочите олакшице.

ОСНОВАНО 1830. 36 ОДЛИКОВАЊА

ПЕЛИКАН-БОЈЕ

ГИНТЕР ВАГНЕРОВЕ УМЕТНИЧКЕ и КЕМИЈСКЕ АКВАРЕЛ БОЈЕ,

по оцени првих стручњака недостижне су у погледу чистоте, јасности и употребе при мешању.

Гинтер Вагнерови **течни тушеви** признати су као најбољи производ и стекли су светски глас.

Гинтер Вагнер,
(Günther Wagner)
Hannover und Wien XI.

НОВОСАДСКА ТВОРНИЦА КАРТОНАЖЕ

ДОМИНИК БАРТ књиговезац

Делене Зрињи ул. бр. 15.

препоручујем поштованој публици своје велико стовариште картонаже и то:

Поштански и кројачки картон	58	цм.	дуг.	35	цм.	широк	17	цм.	висок,	по 1 ком.	К —·80
„ „ „	58	„	„	35	„	„	12	„	„ „	„	К —·70
„ „ „	58	„	„	35	„	„	9	„	„ „	„	К —·60
За модисткиње	41	„	„	41	„	„	24	„	„ „	„	К —·70
За велике шешире	54	„	„	54	„	„	25	„	„ „	„	К 1·—

Имам још на стоваришту кутије за цилиндере, кидере, торте. Све од најбољег материјала, добро урађено и накадено. Израђујем нарудбине по мери брзо и јефтино и равнајући поштом.

Примам кићење на увеса сваке врсте, уз солидну израду и јефтину цену.

Молим за многобројну нарудбину.

С поштовањем
Доминик Барт.

„Школски Гласник" излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четворине стране, и то ако је оглас изашао у листу 1 пут или 3—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на **Уредништво „Школског Гласника" Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Напредак" у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 2. У Новом Саду, 30. јануара 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Учитељ и школа. — Предавања за увод у експерим. педагогију од Др. Мојмана, превод Др. П. Радосављевића. — Како да унапредимо забавишта? — Школа и настава: Народне школе у Краљевој. — Чистоћа у школи. — Практичне обраде: Две козе. — Из прилоге: Мала таблица множења. — Преглед књига: L' éducation fondée sur la science (Васпитање на темељу науке) Par C. A. Laisant, прикао др. П. Радосављевића. — Science and Education: Essays (Наука и васпитање: Есеји.) — Evolucion of General Ideas. Развиће општих идеја.) — Листак: На бранику српске школе. — Белешке. —

Учитељ и школа.

Границе у којима се креће наша школа и учитељство својим радом, нису тако јако размакнуте, да се не би могле испунити што стварнијим и сређенијим радом. Па и у тако уским границама, у нас се не види јачег и живљег интересовања за оно, што припада нами и школи као средишту нашег рада. Нема нас, до душе, велики број па је лакши и преглед наших потхвата, али у многоме и наше равнодушности, често према оним стварима, где треба једино баш ми да одлучујемо. Но то није само у нас тако, и многобројнији учитељски кругови напредних западних народа показују таке знаке, али је њих много већи број, па у том великом друштву и ако имају другова, који се мање или ни мало, не интересују за своја учитељска питања, ипак их има угледан број који високо поше знамење учитељске самосталности, слободе и напретка и школина и учитељска. Но они се незадовољавају тиме, што ће појединци у мањем или већем броју војевати у том правцу, него стално и истрајно утичу речју и писмом на све своје другове, да сви сложно на свима линијама прихватају истрајан, споразуман рад, који ће школу и учитељство подићи на угледну висину, која им припада по значају њихова рада, и ако им то не даје још никако ни овај век, који је просветом далеко од макао од пређашних појмова о просвети, а који иначе увек проповеда, да цени, хвали и уздиже вредност школе, просвете и њених радника, па им опет поред тога још никад не даје оно што им припада, као тако знатним чиниоцима по напредак људског друштва.

Па кад нам то други, позвани и морално обвезни према нами не дају, треба сами да то извојујемо себи.

„Школа се може подићи само помоћу учитељског сталежа и са њиме", вели учитељ Тевс, признати борац за учитељство у Немачкој.

Задаћу, коју један завод себи поставља и хоће да ју решава, може он извести само помоћу личности које њиме руководе. Учитељ чини школу великом и малом. Само помоћу њега, могу велике идеје, васпитавањем људи, бити изведене. Без њега остаће оне као законски параграфи и наредбе власти, без икаква дејства. Само где се тако појима, ту је школа слободна и самостална. А где тога нема, мора се учитељство борити за то и радити на томе, да тога буде.

Још су широки кругови оних, који у школским питањима сматрају учитеља, у најбољу руку, као неки орган који нема своје воље. Није то само у нас тако, тако је и у великих народа. Али свугде важи начело у учитељству, па и код нас, да ни политичар, ни други појединац друштва, у школском питању не сме обићи учитеља. Његова је дужност, да једино у учитељу

види школу, а не у другом којем чиниоцу. Само тада ћемо дочекати преокрет на боље по школу, и то у оном правцу како ми учитељи мислимо. А док само верујемо добрим намерама или негодујемо запостављању учитељства, нећемо ништа постићи. „Учитељски сталеж, у којем и најслабији његов члан невољује за школу; учитељски сталеж, који се и у најабитнијем сеоцету не бори за школу, биће у најважнијим часовима увек потиснут од оних политичких фактора, који уму добро да вичу", тако вели Тевс. а нама је учитељима то и из искуства познато. „Политичари респектују само стварну снагу", вели Тевс. Ко своје захтеве не изнесе на среду, и кад их одгурну није осетљив према томе, тога ће потиснути у крај. Општи развитак народне школе, може се постићи, само сложним радом свију учитеља у чврстој, једнодушној заједници. Кад то дође, успех ће доћи сам по себи.

„Школа се подиже на моралној каквоћи учитељског сталежа" — кличе Тевс. Јесмо ли млађи, усавршујмо наше оружје вредном спремом; јесмо ли старији радимо и пробијајмо школи пут.

Нико нам други неће урадити оно, што смо ми сами дужни да урадимо народу и себи.

А при крају, да завршимо овим речима Тевсовим: „Сунце се рађа свако јутро, из дана у дан. Никаква сила није га у стању спречити. Али оно светли само ономе, који је изишао из загушне низине, на висину, ближе златним зрацима. Нико ти други није крив, ако те сунце не обасјава и не огрева. Нико други, до ти сам!" Т.

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доцената њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Прво предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

Господо!

Већ од два деценија налазимо се у једном новом покрету научне педагогије, који ће према њезиним заступницима донети нов живот педагошкој теорији и пракси. Тај научни покрет у педагогији ми зовемо укратко *експериментална педагогија*, следујући примеру новије психологије, у којој се систематско посматрање и експеримент подигао до таког значаја, да изгледа право, да се она према својој методичкој одлици назове *експерименталном психологијом*.

У експерименталној педагогији у првом реду ствар се креће око нове основице *научне* педагогије; педагогија као *пракса* мора се, наравно, врло битно тангирати са новим резултатима испитивања експерименталне педагогије, но изналажење *практичне конзеквенције* из нашег саданьег покушаја, стварати научну педагогију по новијим методама, до данас је у врло слабој мери учињено, па је наравна ствар да са свим применама наших нових начина испитивања на праксу васпитања и наставе, морамо бити што опрезнији. Чим будемо опрезнији, чим будемо прибранији у примењивању наших резултата испитивања на школу и на васколики васпитни рад, тим ће се и наше испитивање моћи заклонити од нападаја и неоснованих пригговора, и тиме ћемо пре стећи признање и помоћ од стране практичара. Због тога ћу у овим редовима говорити о експерименталној педагогији као о теоретичкој и практичној основици а многе практичке конзеквенције што се налазе у непосредној близини нашег испитивања, ми ћемо ставити као предлоге или десидерате, о којима у последњој линији има да одлуче успеси практичара, који је у томе погледу најпозванији.

Експериментална педагогија, као и њезина духовна мајка, експериментална

психологија, није се одједанпут родила. Научне новости никада се не јављају од једног маха, и оне нису никада нешто апсолутно ново, већ при помнијем посматрању оне су увек све постепења даља образовања пређашњих мисли. Историјски узето тако се развила и експериментална педагогија, делом као даље образовање потицаја, и покушавања за научну основицу педагогије, што имадемо да захвалимо великим педагозима прошлости — нарочито Песталоцију, Фребелу и некојим каснијим филантропистима — делом као саутецање педагошког истраживања од стране других емпиријских наука, које се у многоме дотичу педагогије. Овде нарочито долази у обзир сазнања експериментална психологија, која је новој педагогији нарочито позајмила методе испитивања, па онда психологија деце и физиолошко-антрополошка испитивања телесног развића детета, и напослетку патологија и болесна стања и кочења у развићу детињег духовног живота и њихове телесне грађе. Но *најважнији* потицај за ново педагошко испитивање добивен је *са усвајањем метода испитивања експерименталне психологије*. Помоћу експерименталне и физиолошке психологије прво смо научили, да духовни живот *одраслог човека* испитујемо на егзактно научни начин, и велики полет, ког је психологија заузела у данашње време, мора се искључиво благодарити систематској примени посматрања и експеримента. Помоћу тих метода добили смо читав нов материјал о правом сазнању духовног живота и скоро сви појмови досадање психологије, као што су појмови о чулном опажању, асоцијацији и репродукцији представа, памћењу, мишљењу, осећају (чувствовању) и хотењу добиште посве ново формулисање.

Нама је нарочито до тога било, да методе експерименталне психологије пренесемо на *детињи духовни живот*, и у том пренашању ми смо гледали главно вредо експерименталне педагогије. Ниједан од великих педагога у прошлости никада није узео дете као предмет егзактног испитивања. Метода, помоћу које су стари педагози пренели своје знање о детињој природи, беше или случајно посматрање или — као што се то особито огледа у Русоа — фантастичко удубљивање у живот детета, и тако се по фантастички конструисаном начину мислило како дете од прилике може гледати и схватити свет, па се према томе кројила и педагошка правила. Само у Песталоција, а и у Фребла, Трапа Шварца, Нимајера, Вајца и некојих Хербартоваца налазимо погдекоје покушаје, да се дете тачно не проматра само за време његовог школског рада, већ да се у пракси настављања изналазе целисходне методичке мере и то помоћу *директног покушавања*. Песталоци својим поступањем, да своје педагошке методе заснује помоћу неуморног покушавања у пракси, и то без да су на њ' утицале предрасуде педагошке теорије, — Песталоци беше претеча наше данашње експерименталне педагогије.

Тек данас се искуства експерименталне психологије пренашају на истраживање духовног и телесног развића детињег у оне и у колико су новије методе испитивања биле протегнуте на *школски живот*, а нарочито на *школски рад* детињи, главно поље нашег данашњег експериментално-педагошког испитивања беше добивено.

Једна даља полазна тачке наших саданьих педагошких испитивања лежи у специјалном испитивању слабоумног, патолошког и абнормалног (необичног) детета. На овом пољу имадемо и у Хербартовој школи једног значајног претходника у Штримпелу,*) чија се велика заслуга састоји у томе, што је први покушао да систавно обради патолошку педагогију. Специјална брига о слабом и душевно абнормалном детету нарочито је форсирала значајни проблем, проблем, како се слабо и абнормално дете може дијагностички познати и како таку децу треба одлучити од нормалног или просечно даровитог детета. Из тога се развило важно поље испитивања *научне науке о даровитости* а нарочито т. зв. *испитивања интелигенције*, што је подједнако важно и по дечју психологију и по педагогију.

*) Сравни: Strümpell. Pädagogische Pathologie, 3. издање. Leipzig. 1899.

У уској вези са испитивањем абнормалног детета стоје настојања, да се заснује *духовна хигијена школског рада*. Лако је схватити, да су овака испитивања нарочито потекла од лекара и практичких школских људи, који су сами искусили значај питања о преоптерећености у пракси школског рада.

Те различите групе испитивања никако нису увек имале на уму педагошке циљеве, они служише час више медицинским, час опет чисто психолошким а тек мало и педагошким интересима. Тек из њих се разви *експериментална педагогија*, у колико се су све ове струје ујединиле у једно јединствено научно истраживање и ставиле у службу теоретичке и практичке *педагогије*.

Ја ћу прво покушати, да изнесем *појам* и *задаћу* ове експерименталне педагогије и да нарочито одговорим на питање, који положај заузима експериментална педагогија према доданашњем начину обрађивања педагогије.

Старија педагогија, све до прага садашњице, има и све карактер једне *делом појмовне, делом нормативне науке*, т. ј. сваки заступник научне педагогије налазио је своју задаћу у томе, да с једне стране више учврсти појмове васпитања, наставе, васпитних и наставних циљева, различитих начина наставног и васпитног рада, а после тога да развије прописе и норме или правила од нормативне важности по праксу наставњања и васпитања. Према досаданьем начину излагања педагогија је скоро увек имала карактер *увода* за васпитање и настављање, јер педагошке норме и прописи не могу ништа друго бити до ли упуте, руковођи за практичара, како треба да васпита и наставља.

Против успостављања самих нормативних правила или прописа за педагоге не може се ништа рећи, но, доданашњој педагогији недостојало је обично оно, што је најважније, наиме безпрекорна и исцрпно *научна основица* тих норми.

Педагошки прописи или норме чине се у троструком правцу, као прописи за држање детета или за радњу учитеља или за т. зв. практичко поље педагогије у ужем смислу, т. ј. за употребу наставних средстава и организацију школства. У свим тим случајевима — да би дошли до научне основице прописа — морамо прво бити готови са строгим истраживањем *правих односа*, на које се прописи примењују. Све дотле док то није случај, сви педагошки прописи или норме су логичке конструкције, које немају никакког дотицаја са педагошком праксом (или ако је имају, то је тај дотицај случајан), или су те норме самовољне и ауторативног карактера — оне су у најбољем случају основане на више или мање опсежном практичном искуству појединих педагога — па немамо никакву гаранцију за то, да су оне стварно основане или да су целисходне.

Примера ради да би детету прописали, како да се равна при учењу читања, да би што брже дошло до добре извежбаности у читању, — за то морамо прво чисто стварно испитати, како дете стиче извежбаност у читању, који стадији и процеси одигравају се у стицању те способности, које су његови природисходни услови и како се они слажу са духовним стадијумом детињег развића. Тек када смо све то испитали, имадемо у исто време и сигурно јаметво, да је један пропис за детињу радњу читања целисходан и основан, или, што исто значи, тек тада ћемо бити кадри да ову педагошку норму научно изведемо из природе духовног процеса дететовог и из карактера циља ког треба постићи. Исто то вреди и за обе друге врсте норми. Ми морамо научно анализирати радњу учитеља и њезина деловања на школско дете, и то увек пре него што дадемо прописе, који не смеју имати просто карактер ауторативних правила; тако исто и сходност научних средстава за поједине стадије развића детињих и организације школства у својим изванредно компликованим односима према државном и друштвеном животу, према економним приликама и сличном, морамо више емпириски испитати, пре него што будемо дали прописе за то педагошко поље.

Ако сада погледамо досаданьу педагогију с обзиром на то, какво је њезино знање о овим правим односима, из којих се морају извађати сви прописи и норме

за школски живот, то се опажа велика празнина. И педагози, као што су Русо и Хербарт јако, врло јако су се варали о правим односима детињег духовног живота и његовог телесног развића, и чим смо више покушавали да испитамо детињи духовни и телесни живот, све то више смо увидели, како нам је много и много непознато у тој области, и како постоји силесија тешких питања, која треба да решимо у детињем духу.

Дакле оно, што се досадањој педагогији, која се јавља као наука о појмовима и нормама, може приговорити јесте ово: она нема *емпиријске подлоге у погледу на знања о чисто стварним односима*, на којима се морају оснивати сви педагошки прописи и норме. Додуше, ми налазимо да су и Русо, Песталоци и Хербарт покушавали да оснују своје педагошке прописе, но, то заснивање је или, као што је то у Русоа, посве фантастичко, које каткада више случајно погоди у оно, што је право, но, оно често пута садржи посве криве представе о детету и његовом духовном животу, или је та основица, као што је то случај у Хербарта и Фребла, претежно дедуктивна. Тако је Хербарт првобитно хтео да васколику педагогију изведе из сврхе васпитања, а Фребл је опет покушао, да своје наставно средство за наставу у забавишту, оснује на темељу математских шпекулација и шпекулативног проматрања о човечанском васпитању у опће. Човек не може строго осудити нити аутомативан нити дедуктиван начин стварања педагошких прописа. Сви прописи, који немају довољну емпиријску основицу, за практичара су просте заповести и нису кадре да му се у исти мах одрже пред очима сваког трепутка и на сваком кораку, и да му објасне *зашто* он мора тако а не друкчије радити. Овде лежи главна вредност нашег новог начина испитивања по учитеља и васпитача. Значај експерименталне педагогије не састоји се у маси позитивних резултата и детаљних прописа за праксу, већ у томе, *да она хоће да оспособи појединог васпитача, да у свако доба буде на чисто о важности својих педагошких мера*. На тај начин она више уздиже самосталност васпитачеву него ли педагошку норму и у исто време даје му веће интересовање у своме позиву. Напротив ауторативна педагогија увек ће мање или више крњити самосталност практичара, јер он нема пред собом основицу својих мера, па услед тога и не види, колико се у поједином случају може удаљити од прописа; с тога у пракси она ствара наставне шаблоне и шематичко обрађивање појединих наставних предмета. Наш највећи приговор Хербартовачкој педагогији јесте тај, да нам је она донела ропску зависност педагошке праксе од оних фраза, као што су „улубљивање и премишљање“ („Vertiefung und Besinnung“) „подједнако интересовање“ и више сличних ствари, а делом и од посве преживелих методичких прописа, као што су парочито т. зв. формални ступњеви. Баш наука о формалним степенима у настављању произвела је наставну шаблону, коју ми са становишта нашег садањег знања о детињим процесима схваћања морамо сматрати као педагошку неприродност. Али, скоро је неизбежно, да зависност васпитача од методичког прописа повлачи за собом зле последице на читаву наставу и на духовни живот *деце*. Наша васколика данашња настава и сувише мало побуђује духовну самосталност ђака, шта више, она често пута не даје прилике самосталним и јаким талентима да се слободно развију, већ гуше спонтанитет деце са сталним извађањем школског прописа. Но, то духовно и економно развиће једне нације није толико важно као то, да се баш у школско доба све оно што побуђује и негује, што од самосталних сила и спонтано веселог потицаја на рад, налазимо у младежи.

(Наставиће се.)

Како да унапредимо забавишта?*)

Поверено ми је да изнесем на овом збору једну расправу о забавишту. Радо сам се прихватила тога рада, јер и забавиште треба да уђе у круг нашег озбиљног старања, као и основна школа.

*) Ону расправу изнела је Дар. Срећковић, забављља у Сентомашу, на бечејском учитељском збору који је одржан у Ст. Бечеју, септембра 1906.

И ако нема у нашој педагошкој књижевности опсежних дела о забавишту, ипак се види и из оних расправа, што су излазиле у повременим часописима, да сви писци који су у нас писали о забавишту, стоје мал' те не-на једном станишту. А за последњих 10—15 година писали су у овостраним нашим стручним листовима: Ј. Миковић у „Нов. васпитачу“ од 1889.; у „Школ. Листу“ од 1890. писац без потписа; у „Школ. Одјеку“ од 1897. Јов. Медурић; у „Шк. Одјеку“ од 1902. год. Катица Максимовић, забавиља, а у истој години П. Терзин бивши учитељ у Ади.

Сви ови писци слажу се у томе, да данашњи рад у забавишту није оно што треба да је. Но не може друкчије ни бити, кад се у нас на самосталном развитку забавишта није урадило још ништа, него ово што имамо све је дословна копија туђинских забавишта. Оно се већ и с тога не може на самосталној српској основи развијати, што ми немамо ни уредбу за њега, а ни завод у којем би се наше забавиље спремале.

Све то увидели су већ давно наши школски људи и тежили су за тим, да се то стање поправи, с тога су и донели одлуку на учитељск ј скупштини у Великој Кикинди 17 и 18. августа 1889. г. да се умоли Шк. Савет да сазове учит. скупштину, која ће расправљати о забавиштима и хуманитарним заводима. Шк. Савет је увидео потребу тога, те је поменуте теме истакао за расправљање учит скупштини, која је одржана у Ст. Бечеју 4. и 5. априла 1890. год. На овој скупштини усвојен је нацрт уредбе за забавиште, који је поднео Мата Косовац

Но после овога није ми познато, да се што радило на даљем остварењу тога, јер извештај о овој скупштини узет је само на новољно знање у седници Шк. Савета од 10. децембра 1890. и не спомиње ништа даље о тој уредби за забавиште.

Из свега овога види се, да је и оно мало жара, што се било распирило у корист забавишта, брзо утрнуло. Забавишта, међутим развијају се у других народа све боље и боље, тако да се данас по свој Европи, а особито Америци многе забавишта и уређују што боље. Мора се признати, до душе, да и тамо много чини у корист забавишта приватна иницијатива. Прва забавишта појавила се у Америци (у Бостону) тек крајем шездесетих година, а затим у почетку седамдесетих година у Њујорку, али се убрзо распростр за по свим Сједињеним Америчким Државама, тако да их данас има негде и по 20 као што је то случај на пр. у Њујорку и Бруклину.

Ми се не можемо толико ослонити на приватну иницијативу, јер смо мален у добро ситуираним појединцима у опште, а посебно смо сиромашни у родољубима, који би поклонили своју дарежљивост баш овим основима народне просвете, као што су забавиште и основна народна школа С тога нам је задаћа да у тим питањима што јаче и интензивније утичемо на наше меродавне факторе, како би они својим заузимањем допунили те наше недостатке. Али кад желимо на њих утицати дужност нам је у једно да и кажемо у к јем правцу мислимо, по својем најбољем уверењу, да би требало средити те наше просветне установе, у овај мах забавиште.

Свугде се узимају за основ раду у забавишту Фребл ови начори, ма да се и не изводе свугде једнако. Фребл је истакао као циљ забавишту *„да децу према њиховој природи забавља, да им тело јача, вежба чула и да занима дух који се буди, како би се дао добар правац њиховим осећајима. То је циљ забавишта, а средство је за то игра. Воља за игром влада целим дететом, и ту вољу ваља тако руководити, да се игром дете развија у правцу горепоменутих принципа. Забавиља треба да је ментор детету“*.

Но да ли се могу похвалити забавишта, да се у њима данас овај Фреблов принцип одржава? Француска забавишта истичу се данас, да су врло добро уређена, а и има их у великом броју. Године 1902. било је тамо 5859 забавишта са 728.569 деце и 9856 забавиља односно учитеља. Да, учитеља, јер то већ нису забавишта у строго Фребловом појму и ако их хвале. У њима се поред онога што је заиста за забавиште, узима и оно градиво, што апсолутно не одговара том добу дечјем. Учи се у њима

донекле чак и читање, писање, рачун, морал. У озоме би се могли донекле сравнити и ми с Французима, јер и у нас су у забавиште унесене молитве на словенском језику, а и друго градиво језичко које не одговору том добу дечјем. А међутим и они први стваоци наставних програма за забавиште, нису могли тако схватити, нити су схватили у том облику науку о Богу у забавишту, него се под именом молитава мислило оно градиво, којем већ породица и мати уче дете код куће, а које се састоји из кратких призива и захвала Богу, створених у народним умотворинама или највише вештачким стилом заоденута проста мисао молитвена, као што је то приказао н. пр. покојни чака Јова у кратким песмицама: Молитве наше мале Данице

Добро јутро, добри Боже!
Ја сам мала;
Ја ти не знам ништа рећи,
Само фала;

и т. д. (види „Невен“ год. 1880.)

А куда смо ми отишли у забавишту, чак на Оче наш и Богородице дјево и то још на словенском тексту!

Тако се, дабогме, неће забавиште никад развити *„да буде згодно средство за васпитање и да има вредност као руководни принцип у целом васпитању“*, како је то истакао американац Вутлер професор на Columbia универзитету.

Но погрешка ова, која је скренула забавиште са праве задаће, поникла је с тога, што се много пута истицало да забавиште треба да је ступањ на којем се деца спремају за основну школу. Истина је, да уз праву задаћу своју забавиште и то чини, али му то није директна задаћа. Оно само у толико спрема за основну школу, што у опште треба да развије дечје способности у говору, мишљењу, опажању и кретању. Но никако не, да се рад његов изврши у неку врсту дресуре, као што то данас често бива већ самим тим, што му је круг радње неприродно постављен. Његова задаћа је, дакле, *развијање дечјих способности, а не саопштавање неких знања*. Овај принцип потпуно је истакла Сузана *Блу*, која је написала монографију американских забавишта, и у том својем спису нагласила, да се резултати дечјег рада у забавишту не могу подвргнути никаквом испиту, нити се могу скројити у статистичке таблице. Резултате те могу оценити само они чиниоци, који имају дуже времена пред собом таку децу и у стању су својом спремом да их стварно проуче. Другим речима, о резултату рада у забавишту, могу пресуђивати само учитељи основних школа, који ће постепено пратити успех и општи развитак оне деце, која су у школу дошла управо из домаћег васпитања и оне која су пре школе ишла у забавиште. У вези с тим госпођа Блу обратила се циркуларним писмом на учитеље (односно учитељице, јер у Америци су у првим разредима већином женске) основних школа у Бостону, Сен Лују и Чикагу где су забавишта најбоље распространена и замолила их, да јој саопште своје мишљење о дечјем схватању дисциплине, уму и душевном развитку, успешности у науци и т. д. и то у оне деце која су дошла у школу после домаћег васпитања, и оне која су пре школе била у забавишту.

Учитељи су признали, да су у школи много напреднија она деца, која су пре школе била у забавишту, него она која су дошла у школу директно само са домаћим васпитањем. Но тај резултат може се постићи само тамо, где је у раду забавишта заиста почело да се у њему не дају деци знања, него способности развијају, и још уз то тамо, где сав број деце походи забавиште, као што је то случај у поменутим великим америчким градовима, али тамо где се рад у забавишту изврши у наставу, и то неприродну наставу према дечјем добу, а уз то где можда једна трећина деце походе забавиште, а две трећине и то баш оне, где је и домаће васпитање слабије, не походе, сумњам да би се такви резултати показали, какви се показали у тим америчким градовима.

(Свршиће се.)

Школа и Настава.

Народне школе у Краљској. Пре 60 година било је у Краљској 80% за школу дорасле деце без наставе. Тада је било у Краљској 7 главних школа, 93 тривијалне, 4 женске, 5 занатлијских и 101 недељна. У школу је ишло 21.297 деце, а није ишло 46.265. Прошле године било је у Краљској 414 јавних приватних народних школа. Од тих је било 29 тако рећи школа за невољу, у којима у недостатку зграда и учитеља раде свештеници или капелани, 185 једноразредних 108 дворазредних, 46 троразредних, 37 четвороразредних, 26 петоразредних, 4 шесторазредних, 1 седморазредна, 5 осморазредних, 1 експозитура и 18 привремених. Женских школа било је 33, мушких 22, мешовитих 269. У свима школама било је 923 разреда. Забавишта било је 17, занатских течајева, спојених с народним школама било је 19. Деце је било 94.227, од тога је ишло у школу 86.201 (43.917 м. и 42.284 ж.) Учитеља било је 500, учитељица 434. То је велики напредак, али још не одговора колико треба захтевима краљског школства

Чистота у школи. Одржавање чистоте у школи са здравственог гледишта јесте најважније питање. На конгресима немачких педагога, с правом се тражило и тражи, да се у школама мора спровести, дневно темељно чишћење школа. Но то, на жалост, при садашњем стању школа није могуће. Немачки школски људи траже, да се бар што више учини у погледу бољег стања пода (патоса) и скамија. Пре свега, свака школа треба да има код кућних врата гвожђе за чишћење обуће од блата, то је обична гвоздена решетка која треба да је утврђена над озиданом омашном јамом. Пред собни врати треба да је отирач од кокоса. Улазак у школу треба да је бар на 100 метара из даље калдрмисан, попођен цигљама или равним каменом. Над кућни врати треба да је настрешница. Од позне јесени, до пролећа, треба да деца остављују своју обућу у школском ходнику на једној полици, а у школу да улазе у т. зв. зепама. Тиме ће се избећи многа болест и захлада која наилази због влажне обуће, а и много блато и прљавштина остаће напољу. Ово је добро и с тога што је у школи боља тишина, кад нема лупе од чизама, ципела и кломпи. Свако је дете одговорно за своје место; на патос се не сме ништа бацати; сви отпатци бацају се у корпу за артију. Под се може чисто држати, кад су скамије лаке, кад се лако покрећу и кад је превлака на поду у добром стању. Најбоља превлака је добар линолеум премазан по цементу. Већи издатци наћи ће свога рачуна у дужем трајању таког пода. За дрвени патос најбољи је материјал растовина. Пукотине између дасака треба да су што мање. Дрво треба да је зејтином натопљено. Маз од зејтина по патосу, треба да се сваке године понови врелим фирнисом. Ако се скамије лако покрећу или се могу склонити или уздићи и ако је патос без пукотина, добро чишћење је лако. Соба се пре чишћења, сваки дан посипа влажном пилотином; ако тога нема, доста је да се почисти влажном четком. За тим се патос, сто, скамије или ако има дрвена зидна облата, влажном крпом убрише а после тога сувом крпом утре. Овако дневно чишћење треба да се обави пре наставе; деца се не смеју употребити за чишћење школе. Неки су за то, да се старије девојчице ради упутства у кућарству упућивају у овај посао, али под надзором. Ово је све лепо, али и ти школски људи увиђају, до ово све није могуће извести, нарочито на селу, јер нема потребних услова за то. И тако су и они, а разуме се и ми још врло далеко од таке школске чистоте.

Пљување на патос или на таблицу, мора се савсим укинути, ово се може само тако постаћи, ако у школи има суд с водом, где ће деца сунђер прати и квасити, а кад је потребно, морало би се и за време наставе допустити, да деца сунђер квасе. Пљуваонице треба да су постављене на крајевима пролаза. Деца која пашљу, треба да се сместе што ближе њима. Најбоље су емаљиране пљуваонице са полојитим левком у средини, и дршком. Оне се морају после наставе добро очистити и пре почетка наставе напунити свежом водом. Где има водовод треба да се на зиду утврди чинија за воду (лавор). Деца треба да се привикавају да никако не пљују у шаку при кашљању, и да имају мараницу. Врло је важно да се школска деца, по могућству, држе што чистије, ово је потребно и са здравственог и васпитног гледишта, за то треба да има у свакој школи сталац с лавором за воду, где ће се деца по потреби прати; ово може стојати у ходнику.

У овој задаћи, да се школа чисто одржи и да се деца привикну на ред и чистоту, учитељ има веома опсежну дужност, али и благодарно поље за успешан рад. Многи од ових захтева,

могли би се извести и према садашњим нашим школским недостацима, са омањим издатцима. Ни најбоље зграде и намештај неће ништа помоћи, ако учитељ нема смисла за држање реда и чистоте. Школска хигијена је у првој линији питање увиђавности. С тога је решено на једном скупу у Ајзенаху, да се она уведе у семинаре као облигатан наставни предмет.

И код овог питања, као и иначе у васпитању, врло је важан заједнички рад школе и породице. У корист овога могло би се много учинити предавањима, којима би се родитељи боље просветили, нарочито у погледу хране, чистоте и одела.

Износимо ове лепе и добре назоре о којима се расправљало 1904. год. на међународном конгресу у Нирнбергу. Знамо, да је ово тешко изводити у нас, и у нашим најбољим општинама, али знамо и то да има тачних и савесних учитеља, који су нарочито у одржавању чистоте у школи пажљиви, па су знали и своје општине задобити за многи напреднији, бољи и чистији ред и чистоту у школи, па ће се можда и из овога моћи користити по нечим, што се да без великих тешкоћа извести.

Практичне обраде.

Две козе.

1. **Припрема.** Очему ћемо приповедати? О две козе. Колико је било коза? Две. Има ли од вас којих коза код куће? Чиме је покривена коза? Дугачком длаком. Какве је боје? Како изгледа? — Шта има коза на подбрадку? Браду Шта има на врх главе? Рогове. Како изгледају? Реците: Коза има два дуга, шиљаста рога, на траг повијена? Шта има још на глави? Уши, очи. Коза има четири чврсте ноге. Доле на ногама има раскречене папке. Какав јој је глас? (Мекеће.) Каква нам је корист од козе? Даје млеко. Од јарића је добро месо. Шта се ради с њеном кожом? Учини се. Коза је врло корисна животиња. Како се зове мужак? Јарац. Шта раде козе с роговима? Туку се.

2. **Причање.** (Читанка за II. разр. 32. предмет.)

Где се састале две козе? На уском балвану. Куда се ишло балваном? Јесте ли видели поток? (извор, речицу или реку) Како се зове? Има ли прелаз преко њега? Куда се оде прелазом? Људи начине преко неке воде (потока или реке) прелаз (мост, ћуприју) и иду преко моста, а испод њега тече вода. Ко је од вас ишао преко моста? И кола терају преко моста. Јесу ли и ове козе ишле преко правог моста? Ишле су преко једног балвана. Је су ли могла туда и кола прећи? Зашто? Балван је само толико широк, да може један човек прећи преко њега. Ја знам једно место у нашем селу, где се тако прелази по балвану (дасци или др.) Где је то? Прелаз је ишао преко једног дубоког и бујног потока, а ту се козе састале. Река је дубља и шира од потока. Има река, које врло мирно теку па изгледа као да и не отичу. А има их, које врло нагло и јако теку па се из далека чује како ује. Таке брзе и јаке реке носе собом кладе и камење. Јесте ли то већ видели? Где?

Куда је хтела једна коза да пређе? На ону страну. А друга? На ову. Је ли то могло бити на једанпут? Зашто није? Какав је био прелаз? Шта је рекла једна коза? „Иди с пута!" Па куда је могла та отићи? Натраг. Је ли она то хтела? Шта је одговорила? „То би лепо било и т. д." Зашто није хтела да се врати? Јер је она прво дошла на прелаз. Зашто друга није хтела да се врати? Јер је била старија.

Ниједна није хтела да попусти, свака је хтела прва да пређе. Шта је из тог пркоса изишло? Посвађале се и потукле. Јеси ли видео већ где год како се козе туку? Где? Шта раде кад се потуку? Ударе главу о главу, рогове о рогове. И ове се тако тукле. Па шта је било с њима? Пале су у поток. Јесу ли се удавиле? Тешком муком се избавиле. Куда су изишле? На обалу. Обе стране поред којих протиче река, зову се обале. Колико обала има једна река?

3. **Спајање.** Обе козе се свађале, инатиле. Свака је хтела да пређе прва преко прелаза. Није хтела ни једна да попусти. За то су кажњене. Како? Упале су у воду. Која је од њих била крива, Обе. Шта су требале радити? Да су попустиле једна другој, не би било свађе и брзо би прешле куд је која хтела.

Има и деце која воле једно другом да пркосе, и никад неће да попусте Кад сам јуче ишао сокаком (улицом), видео сам више деце како се на сред улице свађају. Па има и таке деце, која се свађају и туку кад иду из школе. Је ли то лепо? Јели то слободно? Каква треба да су деца? Реците: Деца која се не трпе и свађају, то су свађалице и пркошије.

Сећате ли се где смо читали о детету које се није хтело свађати него је попуштало? (24. предмет чит. II. р.) Шта је радила Даница? Дала је своме брату Вучку већу јабуку. Зашто? Да је мир. Како је Даница то рекла? Шта је, дакле, хтела Даница? Ко не воле свађу, воле мир. Како су живели после Даница и Вучко? У миру и љубави. Како се каже за онога ко воле мир? Мирољубив. Које од њих двоје био старији? Које могао већу јабуку појести?

Али није дошло до свађе или можда и до туче из чега може да буде свашта рђаво (као и са две козе). Даница је дала Вучку своју јабуку. Даница је била паметно дете. Они који се увек свађају и не попуштају једно другом, нису паметни. Таки често пропу као и две козе. Кад од двојице неће ни један да попусти, обично страдају обоје.

4. Прибирање уједно. 1. Две козе састале се на узаном прелазу. 2. Прелаз је водио преко једног брзог и бујног потока. 3. Једна је хтела тамо, друга овамо. 4. Ни једна није хтела да попусти. 5. Обе су биле љуте и ударе главом о главу. 6. Обе падну у поток. 7. Тешком муком изашле су на обалу.

Паметнији попушта.

5. **Примена.** Шта ћеш ти радити кад се сретнеш на каквом узаном прелазу с каквим дечком, који неће да ти се уклони с пута? — А шта ћеш радити, кад хоћеш и ти и твој брат (сестра) да се играте једном истом играчком у један мах (у исто време)? — Од које ћеш се погрешке увек чувати? (Пркоса, самовоље, тврдоглавства) Зашто?

Од ината нема горег заната?

Читање: 32. предмет „Две козе". — 24. предм. „Браћа и сестре" (Читанка II. разреда Натошевић).

Песма: Како је лепше? (Са сликом: „Невен" 18-3. стр. 123.)

Једно друго дира,
Једно друго вређа,
Једно другом, сто,
Окрвавули леђа.

На средњему дворцу
Мргоди се свако.
Није л лепше слога?
Није л лепше 'вако?

Из праксе.

Мала таблица множења. Мала таблица множења учи се већ у првом разреду. Рачунско градиво у првом разреду мора се у смишљеној очигледности приказати. Писци рачуница у својим методикама препоручују н. пр. код множења количине три (3), овај поступак: Ставе 3 куглице и питају: „Колико има овде куглица? Колико је то, дакле, једанпут 3 куглице? Затим се отисну још 3 куглице и пита се? Колико је то 3 куглице и још 3 куглице? Колико је пута отиснуто по 3 куглице? Колико је то, дакле, двапут 3 (или двапут по 3 куглице)? Таким се поступком иде све до 6×3 куглице = 18 кугл. Очигледно се приказује тако да се свако ново три, ставља на другу жицу. (Сл. 1.) Ова очигледност донекле

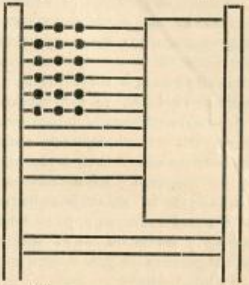

је добра али још неки немачки методичари иду приговарају. Покушавало се са старијим особама, да тако на један мах изреку са 4, 5, 6 жица по 3 куглице, па нису могли тако брзо прегледати све, док нису бројали редове. Из тога се види, да то деца мора бити још теже, или ће заборавити колико је редова свега, или ће им бити неподесно да у опште искажу резултат због непрегледности, јер нису количине систематски рађане како по десетицама иду једно за другим. Ово последње је с тога што се при приказивању бројева до 20, радило само са куглицама на прве две жице. С тога неки методичари приказују то овако:

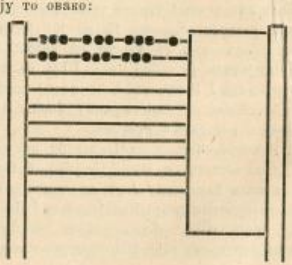

Питања су иста као и код првог приказа, али је разлика у очигледности. Кад се тако на прве две жице додаје све по три, резултат ће бити да ће деца одмах изречи колико је пута било по 3. Но ово изгледа само да је овај приказ бољи од онога, али свакојако је тежиште лакшег одговора код овога приказа у оном механичном бројању сваког појединце додатог 3. И овде да се наједанпут намести свих 6 пута по 3, не би их дете на мах могло изрећи док не прегледи.

Недостатак у овом начину очигледног приказа је тај, што се код 4×3, мора четврто 3, разделити на две жице, јер на првој остаје од десетице само једна јединица и са друге жице јој се додају још 2 куглице, а то деца не могу тако лако прегледати. Уз то ако се већ тако поделе куглице, боље је да се испод оне 10. на другој жици ставе 2:

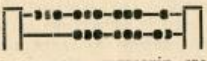

Неки методичари приказују све то и са квадратићима. Прво ставе 3 квадратића, то је 1×3, на њих ставе 3, то је 2×3 и т. д. Да би се боље разликовало које је 1×3, 2×3, 3×3 и т. д. поједине групе обележе у квадратићима разним знацима.

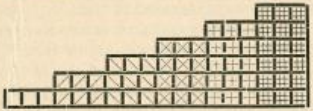

Но ови квадратићи су прво мали за преглед у целом разреду, а у крупнијем облику не могу се приказати на једној страни табле. Са психолошке стране погрешно је, ако се сва та слика пре наставе спреми и цела готова изнесе пред децу, а да се све то поједине ради у току наставе, одузима много времена. Па и ту се после свега тога још не види прегледно где је колико пута узето по три, а уз то не разбира се лако резултат. Види се једино то, да су гомиле све веће, т. ј. како количине расту, али овај појам о растењу количина, добивају деца још при првобитном приказу појединих бројева једно за другим.

Неки методичари покушали су, да овај начин поправе, па у квадратиће стављају бројеве да означе колико има квадратића у којој групи, а сваку групу означе озго још је ли узето $1\times$, $2\times$ и т. д. Овим помогну деци да без бројења могу одмах изрећи колико је пута узето по 3.

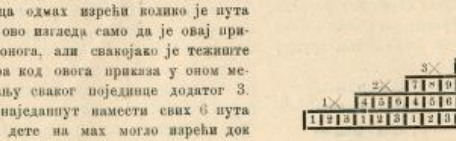

Изналажењем згодног начина, да се што стварније очигледно прикаже мала таблица множења види се, да настава још није у овом ушла у неку обичну шаблону и то је добро, али се види и то, да је очигледном приказу увек и у свему врло тешко одговорити.

Да би у неколико прегледније приказао деци ствар о којој је овде реч, један методичар покушао је још друкчије да приказује то на рачунаљци, но он и сам признаје, да и то још није ништа савршено, јер до сад се слабо изнашао такав очигледан начин, који одговара свима захтевима. Он поступа овако:

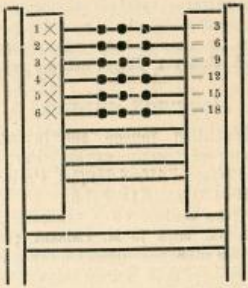

Даске које има са стране утиснуте на руској рачунаљци, размакну се толико, да између њих остане толики простор, колики треба за приказивање дотичних количина. При отискивању куглица стављају се потребна питања, а кад се поједини резултат искаже, запише се поред дотичног реда на дасци. Тако деца имају лак преглед таблице множења. Но биће да и то није сасвим правилан приказ, јер поједини бројеви који означавају колико је пута где узето по 3, стоје само наспрам једног реда, наспрам једног 3, а то ће лако довести дете у недоумицу и забуну. С тога би боље било да се свака количина при

учењу таблице множења засебно приказује и свака, како се прикаже, одмах пренесе на школску таблу, на којој би онда по довршеном целом приказу овако изгледала слика, али упоредо једна до друге, да се могу сравнити неке и неке количине. Овде је стављено једно испод другог, због уског простора

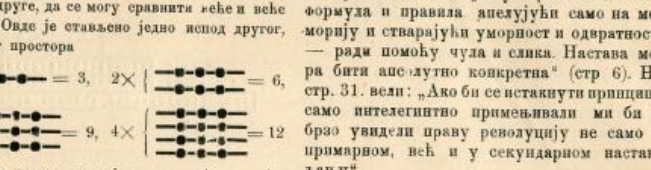

Ово је истина спорије, али чистије по појимање дечје, а ко би хтео да уштеди време, те да не пише то све на табли, могао би себи израдити таки приказ на картону, те после сваког приказа на рачуналци, показати дотичан картон и обесити га о рачуналку или о таблу.

Свакојако и овим не би биле потпуно савладане тешкоће у том рачунском приказу и његовом учвршћењу у дечјем памћењу, али би у неколико олакшао наставу. А тешкоће те, које се тако тешко савлађују постојаће све дотле, докле се наставно градиво не размести тако, како ће одговарати умној способности дечјој тога доба. Онда заиста неће доћи и овакав поступак рачунски у I. разред основне школе.

Преглед књига.

L' éducation fondée sur la science. (Васпитање на темељу науке). Par *C. A. Laisant*. Préface d'Alfred Naquet. Paris, Felix Alcam 1904. Стр. XIV+153.

Ово дело састоји се у главноме из четири говора, који је M. Laisant држао у педагошким конференцијама које су држане у *Institut psycho-physiologique* у Паризу у размаку од 1899 – 1903. године. Први говор јесте покушај, да се покаже како се аритметска, алгебрачка и геометријска начела могу и у примарном, основним разредима предавати помоћу простих фигура, које су оку приступачне. Наш аутор истиче узалудност садањег наставног рада. Он препоручује графичке теме за предавање појма о броју, простих геометријских односа и простих пропозиција. Можда ће многима изгледати парадоксно, вели наш аутор, „да се ти први принципи могу асимиловати са много мање умора, него ли први појмови читања и писања. Додуше, само под једним условом, наиме под условом, да се место данашњег система елементарне наставе, где се предавање састоји у простом давању формула и правила апелујући само на меморију и стварајући уморност и одвратност, — ради помоћу чула и слика. Настава мора бити апсолутно конкретна“ (стр 6). На стр. 31. вели: „Ако би се истакнути принципи само интелегинтно примењивали ми би у брзо увидели праву револуцију не само у примарном, већ и у секундарном настављању“.

Друга конференција апелује, да се у примарне разреде (т. ј. разреди основне народне школе за разлику секундарних разреда, што одговара разредима наше више основне школе) уведу просте природне науке. „Мало дете врло је лако пријемчиво са куриозношћу (љубопитљивошћу, радозналошћу), оно је оштроумно за чињенице и добро је одарено да гледа и туби феномене“. Остатак дела бави се са популарном дискусијом о некојим општим васпитним проблемима, и вели се, да је за право схватање тога неопходно знање психологије детињства. Физичко васпитање, коедукација и циљ васпитања, такође се дотиче у том предавању.

Главна белега дела је важност природонаучне стране модерног васпитања, чему се мора подврћи литерарна и класичка страна дојакошњег образовања. Аутор хоће да се латински и грчки избаци из свих школа изузев највиших завода. „Према мишљењу било би чудо кад би и надаље претендовали да тим језицима дајемо исту важност, коју су они имали у прошлости и која им се и данас даје“. У погледу на мишљење да је латински језик неопходан по схваћање француског, он вели: „То је исто тако оправдано, као кад би за стварање солидне бицепсе (мишић) у човеку, сматрали за неопходно, да се он кроз целу своју младост вежба у балансирању столице на врху свога носа“ (стр. 110).

Стил је врло лак и сваки ко воле влада француским, моћи ће и без речника читати овај мали спис.

Др. Паја Р. Радосављевић

Science and Education Essays (Наука и васпитање: Есеји) — By **Thomas Hyxley**, Second Edition 1904. New-Jork, D. Appleton & Co. стр V. 451. Цена 1.25 долара.

Ово је трећа свеска, у серији од девет, у којима су сабрани Хекслови есеји и говори. Она садржи седамнаест чланака, који се мање више непосредно баве васпитањем. Један од тих чланака написан је још пре педесет година и многи од њих дају утисак, као да су из пера најновијих писаца. (Хексли је већ одавно покојни). Кад човек прелиставa ове есеје изгледа му као да штудира древну историју. Главне Хекслијеве мисли — да речима „a liberal education" („либерално васпитање") треба дати што већу пажњу, да природне науке морају заузети знатно место у васпитној мети, у наставном плану школском, да се строго научна метода мора огледати свуда и на сваком месту — данас су у главноме и остварене, а пре две три деценије те су идеје нападане са свим могућим средствима што их је могла дати ученост логика и слоквенција. С том променом, Хексли је имао много посла. Његов неописив таленат да просто и силно излаже своје мисли и његов лаки и здрави енглески стил, беше узрок што се налазио у првим редовима бораца између старе и нове педагогије. Он се тако борио за тридесет година својих. То је узрок што у овим његовим есејима кроз неје полемички дух.

Најбољи есеј, према мом мишљењу, јесте онај, што га је 1886. читао у Балтимору, приликом формалног отварања Џон Хопкинсовог Универзитета. Овде Хексли врло лепо сумира своје погледе о вишем васпитању, а нарочито о медицинској штудији на универзитету. (Хексли је био по струци физиолог и биолог).

Др. **Паја Р. Радосављевић.**

Evolution of General Ideas. (Развиће општих идеја). By Th. Ribot. Trasnlated from French, 1908. Open Court Publishing Company, Chicago, Illinois. Цена 50 центи.

Ово је делце написао познати француски психолог. То је, према мом мишљењу, најбоље дело о субјекту концепција или општих идеја, и оно је више психолошке него ли логичке природе. Рибо је важан наследник Локеа, Берклија и Јума. Он јасно демонструје, да не постоји имагинација, већ имагинације (маште, уобразиље, фантазије); да је концепат (појам) симболичан у колико је духовна презентација у питању знак или симбол много потенцијалног знања, што се може у свако доба побудити асоцијацијом. Осим тога у овом делу, проф. Рибо говори о еволуцији, развићу појма броја, времена, простора, узрока и т. д. Све је то изложено оним дивним и лаким француским стилом, којег Рибо тако савршено има.

Др. Паја Р. Радосављевић.

ЛИСТАК.

На бранику српске школе.

Слика из живота српских учитеља у Ст. Србији

Поноћ је.

Блиједи мјесец с неба баца своју благу свјетлост и пуни душу човјекову неком тајанственошћу.

У селу Б., близу Куманова, некада чувеног Жеглигова, испод кога се издиже горди и романтични Козјак, као да све мртвим сном спава, нигдје ни једне зраке свјетлости на кућним прозорима, која би показивала знака живота. Само што по кад кад лавеж паса поквари ону мртву ноћну тишину, у којој се човјек осјећа усамљен и слаб у мору ове безграничне васионе.

На мјесечевој се свјетлости распознаје мала окречена кућица. То је сеоска школа.

С јужне стране села види се, гдје наступају неке црне људске појаве, и поређане једна за другом приближавају се селу. По самом њиховом ходу и осврtању, час на једну час на другу страну, дâ се разумјети да нису то људи из тога села који се доцкан с пазара или рада враћају. Сваки их њихов корак издаје за људе сумњивих и хрђавих намјера. Ево, већ почеше и да улазе у село. Полако, погрбљени, као да рукама и ногама иду, почеше се разређивати и приближавати школи. Лавеж паса, тих једниx браниоца сеоске безбједности одјеже се по свом селу. А из школе се зачу глас:

„Ко је?"

Послије дугог шапутања напољу дође одговор:

„Наши смо".

„Ко сте?" — шљедова питање таквог тона, који не трпи одлагања и исказује узбурkану душу. Напољу тајац. Тек послије неког времена јави се један крупан глас:

„Отварај, учитељу, ја сам Ђорђе Скопљанче"*).

„Не знам да ли си ти, Ђорђе, и док ми не кажеш одзив и лозинку нећу ти отворити", — одговори учитељ. Умјесто одзива и лозинке осу се плотун у школске прозоре, од чега се сва зграда затресе, и каза учитељу да нису то они за које се издаваху већ бугарска чета, која одавна пријети и њему и цијелом селу да ће их све попалити и поубијати ако се не одрекну српског имена и не затворе српску школу. Но јуначко срце младог учитеља Тодора не даде се уплашити, већ се лати јединог свог друга у кога се у овој самоћи надаше, своју драгу брзометку, па поче из ње да сипа ватру на ове разбојнике, који хоће поштo нoтo да униште српско име у овој класичној српској земљи. Настаде пуцњава у свом селу. С једног се краја села чује узвик сељака:

„Не дајте браћо погину нам учитељ". — А из груше ових грозних разбојника чује се:

„Предавајте се селани аз сум Бабата блгарски војвода, и всички които ми се не предадат ште погибнат од манлихерки на мојите момчета" (четника).

„Ура!" „Напред!" Држ'те се кукавице!" — такви и други њима слични узвици и грмљава пушака бјеху, поздрав овим незваним гостима. А из школе се поред пуцња петнице одлагаше стих пјесме

„Што је некад било наше
Опет мора бити наше
Бјела вила ори глас...

Настаде прави лом. Прасак пушака проламаше ваздух, само се по кад кад чујаху пријетећи узвици и псовке с једне и друге стране. На једном се крају крова школске зграде појави пламен.

„Не дајмо, браћо, школа нам гори" — одјеже се глас из стотину грла од стране сељака који јуришаше напред да спасу учитеља, али их учестала паљба са стране непријатељске чете поново врати. Школу све више пламен обузимље.

Већ се и јаук рањеника чује, а из кућа сеоских плач жена и дјеце и њихово нарицање, даје још већу трагичност овој иначе грозној слици.

С југоисточне стране села трчећим кораком наступа гомила до грла наоружаних људи. То су сељаци из оближњег српског села С. који својој браћи у помоћ трчаху. Пред њима њихов учитељ В., млад човјек, од својих од прилике 25 година, у цивилу, с опанцима на ногама, а брзометком о рамену као да лети. Приближив се селу извади из џепа свиралу и тринут засвира давши тим знак сељацима овога села, да су им Срби у помоћ притекли, а кад угледа да је школа у пламену, окрену се својим сељацима и из свега грла узвикну:

„Браћо, у помоћ, браћо, школа гори, можда је учитељ Тодор у њој", — као помамни јурнуше ови и осуше плотун таман у бок непријатељској чети, којој према узвицима сељака и пуцњави, могоше погодити позицију на којој се бијаше устројила. Радосни узвици, како оних који видише да им је помоћ пружена, тако и ових, који у помоћ притицаху, и грмљава пушака одјекиваху кроз брда и долове, и одјек њихов показиваше свима како Срби гине а не дâ своје огњиште и чува своје име. Пламен већ бјеше обузео цио школски кров. Одушевљена пјесма и пуцњава петнице из школе бјеше умукнула. Паљба са стране непријатељске чете поче да бива све слабија, јер их унакрсна ватра у коју су дошли, нагнала на бјегство, пошто су на бојишту оставили четири своја мртва друга. На степеницама школским које бјеше пламен почео да обухвата виде се људске слике како се пењу и чује се дозивање:

„Тодоре!" „Учитељу!" „Јеси ли жив!" — Нема никаква одговора. Тек послије кратког времена на свјетлости од пламена јасно се види, гдје учитељ В. са још два сељака изнесоше мртво тијело учитеља Тодора и поставише га на земљу.

Страшан призор! Пламен уништио до темеља школску зграду, на ливади пред школом мртво тијело учитељево, а око њега гомила сељака стала као окамењена па плаче. Блиједи мјесец сакри своје лице под облак да не гледа ову грозну слику. А лаки ноћни повјетарац игра се праменом црне косе, која бијаше по бљедом челу Тодоровом пала. Пушташе лишћа на багрену пред школом бијаше тако тужно, и чини се човјеку као да кроз њега слуша неки глас који каже:

„Слава тебе народни учитељу, који свој живот положи на бранику своје школе."

Из „Срп. Школе". Антоније Тодоровић.

*) Војвода српске чете.

БЕЛЕШКЕ.

У спомен Др. Ђ. Натошевића. Српско учитељско удружење у Београду, издало је о прошлом Божићу свеску „Учитеља“ као Споменицу пок. Др. Ђ. Натошевића. Градиво за ту Споменицу написао је Арк. Варађанин, умир. управитељ срп. више дев. шк. у Н. Саду, ово је врло лепо и занимљиво. Нарочито писма Натошевићева, веома ће добро послужити писцу, који буде једном писао педагошку студију о значају Натошевићева рада.

Српске школе у Америци. У Питебургу постоји српска школа која са лепим успехом већ неколико година ради а у њој је учитељ Михаило Крагујевић. Ради се на отварању срп. школе у Сан Франциску. Певачких друштава и читаоница има мало, а томе је узрок што је већи део тамошњих Срба неписмен. Ради се на оснивању друштва „Просвете,“ које би се бавило просветним радом међу тамошњим Србима

Европски универзитети. Немачка има 21 универзитет са 49.079 слушалаца, Француска 16 универзитета са 31.494 сл., Аустро Угарска 11 унив. са 29, 09 сл., Вел. Британија 15 универ. са 24.716 сл., Русија 9 унив. (европских) са 23.257 сл., Шпањолска 9 унив., са 12.501 сл., Швајцарска 7 унив. са 6.485 сл., Белгија 4 унив. (од тих 2 слободна) са 6.079 сл., Шведска 3 унив. са 5262 сл., Румунија 2 унив. са 4949 сл., Холандија 5 унив. са 4020 сл., Грчка 1 унив. са 2598 сл., Португалска 1 унив. са 1700 сл., Норвешка 1 унив. са 1600 сл., Данска 1 унив. са 1450 сл., Бугарска 1 унив. са 1015 сл., Србија 1 унив. са 618 сл., У целој Европи има 125 универзитета са 228-722 слушаоца.

Мађарски језик у повторним школама. Државни надзорник крашовске жупаније поднео је пријаву министру просвете, да румунске правосл. школе немају поред свакидањих и повторне школе. У пријави својој навео је и то: да румунске школске власти, хоће тим поступком својим да изиграју одредбу XXVII. зак. чл. Од 1907. год. која прописује, да се у повторним школама сви наставни предмети, имају учити на мађ. језику. Приказао је министру и допис румунског епископа, који стоји на том становишту да повторне школе, треба да отварају и издржавају пол. власти. Министар је на то одговорио: да он сматра потпуно уређеним само оне школе које поред свакидањих, у којима настава траје 6 година — имају и повторне са трогодишњим течајем. Позива епископа да поред свакидањих школа, у своме подручју, одма установи и повторне школе, јер где оних нема, ту је дужна пол. општина старати се и за свакидање а и за повторне школе. У противном случају министар ће поступити како му закон налаже.

Други међународни конгрес за народно образовање одржан је од 1—4 октобра прошле године у Паризу. На конгресу се расправљало о овим темама: 1. Друштва за образовање и народно образовање, народни универзитети; 2. Популарна предавања, читања и народне књижнице; 3 и 4. Образовање жене као матере и домаћице; 5. професионално образовање; 6. Међународна размена деце, дечје колоније о великом школском одмору; научна путовања за учитеље и професоре.

Плате управитеља лондонских народних школа удешене су према броју ђака. На 180 ђака, управитељ има 3600—4800 К., управитељка има 2880—3600 К на 280 ђака плата је 4800 6000 К (3600—4400 Л), на 380 ђака, 6000—7200 (4400 – 5400), на 500 ђака 7200 8400 (5400 – 6240), преко 500 ђака има управитељ 8400 9600 К, управитељка 6240—7500 К.

Образовање учитеља у Швајцарској. У кантону базелском усвојен је закон, којим се одређује, да сва младићи, који се прихвате позива учитељског, морају свршити науке у гимназији или реалци, а завршита студије на великој школи по три семестра. На великој школи морају ти кандидати слушати предавања из педагогије и осталих предмета што спадају у ту групу. Одређени квалификовани учитељ народне школе увешће их у школску праксу.

Исправак. У 1. бр. „Шк. Гл.“ у Листку „Нова Школа“ стр. 13., стоји од доле у 3. реду а л и а, а треба да стоји л ă ă.

Одговори уредништва.

Претплатницима који нам што дугују за прошлу годину, не шаљемо „Шк. Гласник“. Ко неће тромесечно да жртвује ни 2 К на своју једнаки, у ови крајеви сталежни и стручни лист, могао би мислити да је „Шк. Гл.“ стекао какав темељан фонд, кад може и такав раскош да издржи, да шаље лист и онима који никако не плаћају.

Нове књиге.

Новосадско баштованство. Упутство у баштованском раду, по начину новосадских бостанџија. Прештампано из листа „Баштована." Н Сад. 09. Учитељска штампарија „Натошевић." Ц. 30 потура.

Рад новосадских бостанџија чувен је на далеко; али начин самог рада није познат много ни у најближој околини. Тек у најновије време, почеше радити неколико околних села у том правцу као новосадске бостанџије. У овом баштованском раду, лежи један велики материјал извор по наш народ. По снази нашим сеоским кућевинама треба тих производа за искрану у великој мери, а наш свет не зна да тим потребама одговори. Особито овај свет који живи у близини већих вароши и варошица. Књижара Натошевић хтела је да тој потреби одговори и с тога је издала ову корисну књижицу. Све што је у њој, писао је баш сам бостанџија Новосађанин, који је до ситница знао тај бостанџијски рад. Учитељи ће учинити велику услугу народу, ако га сваки у свом селу, упознају са овом књижицом и надобију да по њој ради.

Flüssige Tuschen, aufkläkrende Worte. Herausgegeben von Günther Wagner, Hannover u. Wien. Угледна бечка фирма Günther и Wagner, која има огласе у нашем листу, послала нам је свој најновији ценовник о разним тушевима и бојама. Између осталог, осим кинеске туша, течног туша, наше врста перлатуша, а уп то концентрираног перлатуша, препоручује и 18 врста тушева у разним бојама. Како је данас штање добило све јача полета у нашгаи, то је и овај материјал потребан у јачој мери. Сваки потрошач тражиће за свој рад оно што је боље. Фирма Günther и Wagner биће му у томе један од најбољих извора.

Споменак, илустрован дечји лист. Изишао је 2. бр. „Споменка" са одабраном садржином и многим лепим сликама. Цена је „Споменку" на целу годину за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину 2 круне: за Србију 4 К. за Црну Гору $2^1/_2$ круне а за остале земље 8 круне. Претплата се најбоље шиље поштанском упутницом (Postanweisung — Póstautalvány) или у новчану шему. Претплата се прима само на целу годину.

Најтоплије препоручујемо овај најцветнији дечји лист. „Споменак" и по садржини и техничкој опреми знатно напредује.

ЈАН БАШТА

SCHÖNBACH код Егера (Cheb). Чешка.

Најчувенија фирма инструмената за свирку, позната на све стране са своје солидности, препоручује п. т. учитељима и коровођама, виолине за концерте и оркестре, виоле, чела и виолончело, цитре, гитаре прве реда, пријатног звука и лакоћ тона, дрвених и плехових инструмената за дување, особито сертификованих изврсних жица на све инструменте, потпуне виолине за почетнике са лепим гудалом, у дрвеној кутији, франко послато (за 9, 10, 12 и 15 фор.)

Ценовници бадава и франко.

Најјефтинији непосредни избор за набавку. Сви музички инструменти оправљају се одмах пештачки и рачунају се најјефтиније.

Старе виолине и чела промењују се на ново. При непосредни извор на набавку грамофона и најпотпунијих плоча.

Врлопоштовани господине!

Послата виолина како укусном опреком, тако и пријатним звуком у пуној мери ме је задовољила.

Уверен сам, да је дужност сваког сувесног Чеха, да потребе гудачке набавља код наше фирме, јер се у реелности не може ни једна фирма с нама такмичити. Желим вам много напретка у ширењу доброг гласа, и јесам пријатељски одан

Фр. В. Мохала, учит. управ.

29./XII. 1906.

Не купујте из друге руке од препродавца, обратите се управо на творницу.

Поштовани господине!

Кад бих могао, тобло бих Вам стиснуо десницу за солидну и јефтину оправку знаменитог инструмента. Ништа није изгубио, а добио је звучност, обао тон и лако се свира више. Ваша фирма ме је изненадила. Срдачан пек Вам је труд.

Маленовица, 17. сент. 1904. С поздравом

Јиндрих Птачек, учитељ.

Хиљадама похвалних признања од г. г. учитеља и коровођа сведочи о изврсности и ваљаности проданих инструмената.

ПОЗИВ.

Пошт. г. г. чланове „Натошевића Учитељског Деоничарског Друштва у Новом Саду позивамо овим учтиво у

II. редовну скупштину

која ће се одржати у Новом Саду у четвртак 19. фебруара (4. марта) год. 1909. у 10 сати пре подне у заводском локалу (Српски Учитељски Конвикт).*)

ДНЕВНИ РЕД:

1. Оверење присутних чланова.
2. Извештај Управног Одбора о друштвеном пословању у 1908.
3. Поднашање закључног рачуна за 1908.
4. Извештај Надзорног Одбора.
5. Предлог Управног Одбора о подели чист. га добитка.
6. Давање разрешнице Управном и Надзорном Одбору.
7. Избор два, евентуално три члана у Управни Одбор.
8. Избор Надзорног Одбора.
9. Извештај и предлог Управног Одбора о резервном фонду за књижарску накладу.
10. Извештај и предлог Управног Одбора о уплаћеној трећој трећини деоница.
11. Евентуални предлози.
12. Избор пет скупштинара за оверење скупштинског записника.

У **Новом Саду**, 22. јануара (4. фебруара) 1900.

УПРАВНИ ОДБОР.

*) Молимо пошт. чланове, да собом на скупштину донесу привремене потврде.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 3. У Новом Саду, 15. фебруара 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Захтеви напредног учитељства. — Предавања за увод у експерим. педагогију од Др. Мајмана, превод Др. Н. Радосављевића. — Како да унапредимо забавишта? — Педагошки преглед: Црна Гора. — Школа и настава: Борба о школу у Француској. — Учитељство: Међународни бирб европских учитељских удружења. — Из школске самоуправе: Стечај као уговор између општине и учитеља. — Практичне обраде: Пирмнач. Лекција за најстарије разреде. — Из праксе: Наглавак у говору. — Преглед књига: Die Principien und Methoden der Intelligenzprüfung. Von Th. Ziehen. од др. Н. Радосављевића. — Белешке. — Нове књиге. —

Захтеви напредног учитељства.

Српско учитељство у ови крајеви није у том срећном положају, да се његови праведни захтеви узимају стварно у обзир. У току разних прилика, које се развијале у српском народу, обећавало се учитељству често, да ће се његови захтеви, у корист унапређења школе и учитељског угледа, усвојити, како се назовује народна надмоћ над реакцијом. Но разуме се, у борби за ту надмоћ, у првој линији, требало је увек учитељство да је будан чувар народног права, истрајан и одлучан вођа народа, који ће у свакој прилици први дати поклич народу на борбу против сваке тежње и рада назадних кругова, реакционарних синова народних.

Време је пролазило, људи се мењали, али се с променом људи мењале и — реакције. Једино се учитељство у својим погледима и захтевима није променуло. Оно је после свију тих многих промена бивало разочарано, али је опет изнова почињало на свима линијама заједнички потхват у корист, не своју, него у корист општег народног просветног добра. Сви представници разних реакционарних периода и заједница партијских у нашем народу, у колико су више обећавали учитељима, при почетку борбе за свој престиж у српском народу, у толико су јаче и грубље вређали учитељство касније, сводећи опште идеалне погледе учитељске, тобоже, на личне амбиције појединаца у учитељству. Но то је обично бивало тек онда, кад су учитељи већ били изексплоатисани и нису били у знатној мери потребни за борбу о престиж тих партијских група. Тада се учитељима већ и то добацивало, да су им захтеви претерани и да то нигде нема и не постоји што наше учитељство тражи. Према такој теорији, самостални погледи нашег учитељства о напредном развоју школе и просвете, били су чак и грех против својег народа, а то све зато, што то још нигде нема. Но противници учитељски нису никад ничим доказали то „немање“, а нису га ни могли доказати из простог разлога, што су то напамет тврдили, а без познавања школских и учитељских прилика у другим крајевима и у других народа.

Учитељство као добар познавалац рада и односа на школском и учитељском пољу и ван нашег уског српског круга, убедљиво је увек доказивало исправност својег становишта и правилност својих напредних захтева. Али тамо, где се на првом месту води борба о власт, о престиж, па ма то било по коју цену, ту просветна питања остају у дну позорнице као и друге штафете. А код нас се у току целе наше црквено-школске самоуправне ере, борило увек жестоко не за интензиван, срећан рад и просветно унапређење, које је као фирма истицано, него се борило за превласт. А по освојењу земљишта, победна страна или је слабо или није никако штитила просветна питања, нарочито она, која се тичу основне наставе и њених представника.

Можда је кривица и на нама учитељима, што нисмо са довољно отпорне снаге штитили своје идеално становиште, али кад би то све и тако било, ипак не лежи на нама одговорност за нередјеност наших просветних прилика у основној настави, него ће одговорност за то понети представници оних кругова, који су учитељство неоправдано сузбијали у његовим просветним захтевима.

Но борба која је дочекивала и испраћала наше учитељске нараштаје, није само у нас нераздвојан учитељски друг, она је веран пратилац и свију других учитељских кругова, па ма они били у средини како напредних народа. Доказ је томе борба коју води француско и немачко учитељство за исте онаке напредне назоре, од којих смо ми овде тражили тек један минимум.

У Француској бори се учитељство за уређење самосталне школске комисије, у којој ће учитељи и учитељице утицати на дисциплину, наставно градиво, уџбенике и томе слично. Влада је у начелу већ и усвојила овај захтев, ма и с неким ограничењима.

У Немачкој је бременско учитељство стало на још одређеније становиште, те тражи или да се испуне сви захтеви учитељски или ништа. А поменуто учитељство чврсто стоји на становишту да му се испуне ови захтеви: 1. У школском конвенту да су чланови сви учитељи и учитељице народних школа на земљишту бременском (управитељи, редовни и помоћни учитељи, редовне и помоћне учитељице, учитељице ручног рада и друге техничке учитељице). 2. Права и задаће су конвета: а) давање мишљења о наумљеним намерама власти; б) Иницијативни предлози; в.) Изасилање изасланика у школску власт с правом гласа. 3. Свој пословник ствара конвент самостално и из своје средине бира себи председника. 4. Скупља се по својој увиђавности или на позив власти. Код свију наумљених новина или других важних одлука на школском пољу, има се саслушати мишљење и становиште конвента. 5. Сваки предмет, о којем треба донети закључак, расправљаће се у сталном одбору. У одбору су чланови управе конвента и већи број конвентових чланова, које сам конвент изабере. И у управи и у одбору морају бити заступљене и учитељице према своме броју. 6. Свакдашњи дневни ред има се за времена доставити школској власти. 7. У скупове конвента може и власт изаслати својег изасланика, а овом се, на његов захтев у свако доба даје реч. Према природи самих предмета за расправљање, могу позвани бити и други представници државе или грађанства. 8. Полажење скупова је добровољно

Оваких установа, као што тражи бременско учитељство, заиста још нигде нема, али за то тамошња власт, представници друштва и партија, нису рекли тамошњем учитељству да тражи што нигде нема, јер то би био један врло празан и примитиван разлог. Напротив тамошња власт прихвата те идеје, али као и свака друга власт иде за тим, да у законској основи, у којој прихвата ту установу обележи јој свој тип: да конвенту председава школски надзорник, а чланови да су осим свију управитеља, још од свију колегија по један изасланик, којег учитељи сами изаберу. Но тамошње учитељство не задовољава се с половним мерама, него чврсто стоји на становишту да хоће све или ништа. И кад је оно извојевало већ то, да се с његовим захтевима озбиљно рачуна, оно ће извојевати и оно што му се још украњује.

Нека би овај пример био и нашем учитељству memento, како се војује за самосталност школску и учитељску, како се штите своја права и како се стоји на висини својег задатка у свакој прилици, а особито у оним приликама, где се задовољавањем појединих личних амбиција, отуђују појединци из нашег кола од интереса школе и учитељства, а касније сносе последице своје лаковерности и сујетне амбиције, јер кад постану непотребни, бивају с једне стране проскрибирани од својих заштитника, а с друге стране прекорни од своје учитељске браће са неверства другарскога, сталешкога. ✷

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доцепат њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Прво предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

Експериментална педагогија хоће баш да уклони све те мане досадање педагогије. Она не ће да се успостављају норме, пре него смо испитали праве односе из којих се тек могу створити норме; с тога је она у првом реду *педагошко испитивање*, и пошто се ствар креће око истраживања једног поља чињеница то је она *емпиријско-педагошко истраживање*.

Да ми ову врсту педагогије називамо експерименталном педагогијом, строго узето није баш ово по ве оправдано, јер експериментална педагогија хоће да *сва* помоћна средства и методе емпиријског испитивања стави у службу педагошких истраживања, па се ми н. пр. у довољној мери служимо са испитивањем масе, оцњим извињењем и у методичком погледу са статистиком и математском обрадом статистичких бројева. Тачније узето морали би говорити о *педагогији као емпиријском истраживању*, ако смо ради да тачно означимо наш нов начин неговања педагогије. Име експериментална педагогија дошло је из *најугледнијег* средства испитивања ове науке, то је име и оправдано, јер је експеримент у педагогије изазвао највећа обновљења. Тај начин означавања оправдава се и са нарочитим положајем, којег експеримент заузима у педагошком истраживању. Наиме ми морамо на уму имати, да се експериментално испитивање у педагогији употребљава у *различитом смислу*. С једне стране оно служи за то да се помоћу испитивања телесно-духовног развића дететовог, помоћу анализе његовог духовног живота а специјално његовог држања (владања) у школском раду, добије читав материјал о таким појавама, која се у главноме црпе из природе детиње, на којој се коначно мора основати васколика педагогија; у свим тим случајевима експеримент поси жиг испитивања *детиње психологије*, додуше — што се мора на уму имати — предузето ради *педагошких сврха* и оријентишући се према *педагошким становиштима*. Но, осим тога ми изводимо и *чисто педагошке* експерименте, у којима је додуше, и дете објекат нашег испитивања, али прави смисао и задаћа експеримента јесте *директно* решење о вредности *педагошких средстава и метода*. Тако н. пр. ми настојимо да испитамо и специјалне дидактичке методе помоћу опита о њиховој вредности, на компаративно, упоредно установљујемо, како оне воде од једног одређеног наставног циља. У том случају експеримент је више ствар изналажења најцелисходнијих педагошких метода и средстава, као теоретско истраживање основица педагогије. Додуше, наше знање о томе такође се умножава са резултатима таквих експеримената, но, непосредни циљ таквих опита је директна пресуда о ваљаности педагошких метода и средстава.

С досадањим излагањем ми смо само посве уопште означили карактер експерименталне педагогије као науке, а сада морамо још тачније објаснити, *у колико можемо говорити о педагошком посматрању, експерименту и статистици у педагогији*. Прво ћемо да објаснимо, шта има да значи посматрање и експеримент у педагогији кад се то сравни са сродном науком, у *психологији* а онда да протумачимо и специјалну важност *педолошког* и *педагошког експеримента*.

Васколико емпиријско истраживање оснива се у првом реду на *посматрању*. Неће бити на одмет ако успоставимо, шта разумевамо под посматрањем. Психолошки узето, посматрање је помно чулно опажање, које има научне намере, по плану и методи вођене. Све емпиријске науке полазе од опажања — т. зв. спољашњег или уну-

*

трашњег опажања. Но, опажање као такво увек је несигурно средство научног истраживања. Сва наша опажања, док нису постала ствар правог посматрања, имају карактер нечег случајног, и само у посматрању ми *систематски* и по могућности и *потпуно*, по извесним *намерама* пратимо опажајне појаве.

За научни рад долази у обзир само оно опажање, које се руководи са нарочитим намерама. А то ми баш називамо посматрањем.

Па у којим тачкама посматрање излази иза опажања?

1.) У посматрању опажање се савлађује хотимичном пажњом, а у опажању нас више руководи нехотична пажња. Дакле, посматрање је у првом реду *пажљиво опажање*.

2.) Посматрање је *методичко опажање*. Опажање постаје тек онда право посматрање, када анализирајућа пажња која се неће и у сваком опажању огледа као више нехотична и случајна, ради по извесној *намери, плану, методи*. Овде се опет крије *двоје*, прво делотворност извесне научне намере. Она нам лебди као *циљ* посматрања. Представу о том циљу посматрања ми с пажњом*) фиксирамо за време посматрања, и већ према томе какав је садржај циља посматрања анализа оног, што се опажа бива различита. Таке представе с намером ја означавам и као *представе водиље* у посматрању. Избор тих представа водиља опредељава правац пажње на проматрани парцијални садржај опажаја. Примера ради, лекар, који посматра каквог пацијента има пред очима извесну слику болести, а психолог, који посматра звукове, има на уму извесни горњи тон, кога хоће да слухом издвоји из звука, и те представе водиље образују, дакле, правац пажње у обојице.

Но, научни посматрач полази у истим ма по извесној методи посматрања. *Ова* суштина методичког посматрања састоји се опет у *систематској примени* представа водиља, које су већином одређене научне категорије, а осим тога сваки испитивач има још и своју индивидуалну методу посматрања.

3.) Надаље свако је посматрање мање или више одређена свесна *субсумација* оног, ког посматра под један (*онај*) *појам* који се јавља барем у облику именовања посматраног стања чињенице, у чему се обично и завршава процес посматрања. Избор тога појма одговара циљу посматрања н. пр.: слика бозести је меланхолија; горњи тон је октава према темељном тону. Та субсумација може се више или мање јасније јавити, но, она се увек показује.

(Наставиће се.)

*) Она се означава и као пажња „вођена од представом“ али у нашем случају као пажња „вођена са опажајем“ и чини један део аперцептивних појава у опажању.

Како да унапредимо забавишта?

(Свршетак.)

С погледом на ту разноврсну спрему дечју по домаћем и забавишном васпитању, овде се опажа нека празнина између та три васпитна фактора, између породице, забавишта и основне школе. Ту празнину опазили су већ одавно носиоци Фреблових идеја и прво немачко Фребово Удружење у Берлину, поставило је себи за задаћу да ту празнину испуни. У том смислу истакао је др. Цимер председник тога удружења пре неку годину (1904.) у главним потезима нацрт, према којем би имало удружење да развије свој рад у корист забавишта и васпитања у опште.

Као најважније у томе истиче се унутрашња веза забавишта и школе. До сад је оно имало везе већином са породицом, а школа га је слабо пазила, а често и кудила. Али кад би се Фребл ва идеја развила у васпитање, које би било проткано истински том идејом и које би се у основи спровело кроз забавиште, било би од неоцењеног значаја по сво васпитање, и кад би се то спровело и кроз школу, знатно би је заповило и унапредило. На основу тих назора створило се уверење да је рад у забавишту напредан основ за развитак спреме будућих учитељица, а тако и учитеља. Према овоме истичу приврженици Фреблове идеје да би не само требало,

него да би се морало ући за тим, да се са семинарима учитељским и учитељичким споје забавишта, да се учитељи и учитељице упознају бар у неколико с радом у забавишту. У овоме се понегде пошло још даље. Тако је Коменски в семинар у Бону, спојио учитељички семинар, са доњим течајем семинара за забавиље. Тиме је дао прве године једнако образовање како будућим забавиљама, тако и будућим учитељицама и тек после тога их одељено, забавиље на још једногодишње образовање, а учитељице на још двогодишње.

Но и у Немачкој се чује, да се учитељи и учитељице баш не радују деци из забавишта. Деца су им та много за игром, не схватају наставу озбиљно, тешко их је довести у школски ред. А томе је и опет узрок, што се ту у забавишта, помешао и такав рад који спада у чувалишта и у Оберлинове мале школице. Али веза и унутрашња и спољашња између забавишта и школе, дошла би добро како забавишту, тако и школи. А решење овог питања захтева, да се на остварењу његову ради дуже времена.

У свези с решењем овога, стоји питање: Шта је подесно као васпитно градиво за забавиште? Ово је важно не само по праксу у забавишту, него и по теорију у заводима, за спремање забавиља.

Фребел је јасно означио задаћу забавишта Оно треба с једне стране да развије детиње телесне и душевне способности, а с друге стране да га упозна с Богом, природом и човеком.

Питање је одакле ће узети забавиште васпитно градиво за овај рад, и како да га одабере?

Треба се осврнути на живот у породици. Као што ће разумна мати, све што се догоди у кући довести у везу с причом, поуком, мудрим саветом, тако ће и дете из својих доживљаја у кући и у породици, наћи градива за своју игру и радњу.

Посмотримо ли децу, видећемо да се играју и раде оно што су доживела. Има ту веселог и озбиљног, лепог и ружног, смишљеног и несмишљеног садашњег и прошлог, укратко деца унесу у свој круг цео свет. Ту треба забавиља да проучава, да се уживи у дечји начин и да тај живот потпуно схвати.

Према томе може се рећи: У забавишту се може узети као васпитно градиво све, што су деца доживела. Но то може забавиште, школа већ не може то. У њој треба згодно изнаћи шта је подесно, јер у њој се мора *знање* стећи. Забавиште не израђује задаће, оно само треба да развије способности дечје, да се дете уме правилно служити оком и ухом, руком и ногом. Од детета самог морамо научити, какво васпитно градиво да узмемо. Круг његових доживљаја и заинтересованости, мора нам бити путевођа у томе шта да се узме. Сам његов живот! Али се у томе не сме претерати, не може се све без разлике узети у обраду, него од свију категорија које се појаве, поједини типови. Но томе потребно је из разнобојног дечјег света створити известан избор васпитног градива, које је подесно за учвршћивање, за унашање у дете. Тако ће се разликовати одабрано васпитно градиво, од случајног.

Изабраним васпитним градивом мора се ићи за тим да се у детету буди:

I. Тежња за радом.

1.) и то, практичном радњом — колико је могуће — (неговањем животиња и биља, и међусобном помоћи).

2.) и вештачким приказом
а.) подражавајући
б.) самосталним стварањем

ово помоћу Фребелових средстава, наиме: Цртањем, сликањем, моделирањем вајањем и радовима с песком.

3.) Приказом у слободним играма и играма помоћу одређеног вежбања у кретању.

II. Васпитним градивом треба да се јача потомост, чедност, вољаност и религиозан осећај (н. пр. сравни тачје гнездо и живот у породици, сахат и тачност; продење и божје старање).

III. Васпитним градивом треба да се снажи дечја уобразиља (н. пр. причама, сликама, слободном игром).

IV. Васпитним градивом треба да се у детета шири круг представа (обликом бојом, бројем, градивом и т. д.)

Неко од овог васпитног градива послужиће боље у подстицању тежње за радом, неко уобразиљу и т. д.

Да разјасним ово навешћу укратко по неки пример:

Рецимо за број II. у корист јачања питомости, чедности, моралности.

Расматраће се једно тичје гнездо: Маторке хране младе. Мисао о породици пренеће се на дечји живот. Љубав родитеља, особито матере, приказаће се деци очигледно а уз помоћ приче, песме, слике и игре. Дете ће наћи у животу животиња слику породице. Тежњу за радом наћи ће у примеру из породичног и животињског живота, а хранење у игри призором.

Деси ли се такво градиво, да се не може све стварно приказати, узеће се у помоћ модели цртежи на табли, радови у песку, и свагда се треба користити дечјим опажањем и сећањем. Шта и шта нису већ дотле деца видела у сликама по разним књигама, на улици, у излозима, и разним плакатима за објаву (оне особито по варошима).

Но уз сво ово одабрано васпитно градиво, не смеју се запостанити ни случајни доживљаји дечји. Н. пр. рано ујутру наћи ће деца — рецимо — младо врапче у врту, које је негде из гнезда испало и плашљиво полеће. Касније нашло се — рецимо — и и гнездо, али је високо, не може се дохватити, метнућемо на неко друго дрво вештачко гнездо и врапче у њега Маторка је осетила где је врапче и облеће око тога места, мало касније се ослободи и храни врапче. Каква је то радост за децу и какав утисак. Трећег, четвртог дана врапчета нема у гнезду. Одлетило је, Или га је можда мачка нашла?

Претпостави се да је срећно прошло. Свакојако, овај доживљај неко време служи као васпитно градиво.

Но од онога што ће се приказати, још важније је како ће се приказати. Не треба наћи за тим да се на широкој основи приказује, него да се приказано што чвршће удуби у дете. Забавиште треба детету да даде само основе за будући живот.

Много би још имало што да се изнесе у корист правилног развитка забавишта али то није могуће за овако кратко време и у оваком уском обиму једне зборске расправе.

Ја сам држала за потребно, да у кратким потезима изнесем савремене назоре, помоћу којих би забавиште кренуло напред и помоћу којих би стварније одговарало оној идеји која је заузимањем Фридриха Фребла и његових последњака стекло права на живот.

Па ако је и овај поштовани збор тога уверења, да је забавиште једна корисна и потребна установа, то ће свакојако онда прихватити и ту мисао да му треба дати јача полета.

А у корист тог јачег полета предлажем да овај збор свој учини:

1. Да се умоли високославни Школски Савет да изда уредбу за српска забавишта;

2. Да се при стварању те уредбе, васпитно градиво за забавиште тако одабере, како ће сав рад у забавишту имати на себи тип правог забавишта у којем се развијају дечје способности, а не тип школе у којој се још и извесна знања дају деци.

3. Да се за спрему српских забављља оснује самосталан завод, у којем од наших већих места.

Захваљујући на поверењу, надам се да ће поштовани збор прихватити овај мој предлог.

У Сентомашу, 1906.

Даринка Сремчевић
забављља.

Педагошки преглед.

Црна Гора. Године 1907., 14. фебруара ступио је на снагу „Закон о народним школама у у Кн. Црној Гори.“ По томе закону народне се школе деле на: дечја забавишта, основне и продужне школе. Основна школа траје четири године; учење је у њој обавезно и бесплатно. У местима где се не говори чисто српски, отвара се уз основну школу приправни разред. Продужну школу похађају ученици који по свршетку IV разр. не продуже школовање у средњој школи или не оду на занат или у трговину. Продужна школа траје два течаја, рачунајући

течај од 1. октобра до 1. марта, а отвара се онде, где има бар 20 ђака

До сад је отворено само једно дечје забавиште на Цетињу. Основне школе са припрамним разредом има само две, а продужних школа још нема.

Основне су школе: мушке женске и мешовите, а по издржавању су државне или приватне. Државне су оне, чијег учитеља плаћа држава, а приватне које потпуно издржава општина, појединa лица или какво удружење. Да школска општина добије државну основну школу, треба да има најмање 36 деце (у Србији 30).

Приватне школе морају бити по свом уређењу у свему као и државне.

Женских основних школа има 7: на Цетињу, Ријеци, у Подгорици, Никшићу, Колашину, Бару и Улцињу.

Школу подиже и снабдева школска општина. Пошто у Црној Гори нису политичке општине још самоуправне, прирез за школу — школарину — куди племенски капетан, који је у исто време и порезник, па тај прирез предаје школском благајнику. Овај начин купљења прореза за школу врло је практичан. Издаци за школу тек уредно, школе се снабдевају свим потребама на време.

У црногорској школи уче се ови предмети: наука хришћанска; српска историја; српски језик; црквено словенско читање; цртање и лепо писање; певање; гимнастика и дечје игре; земљопис; познавање природе; пољска и домаћа привреда; основи хигијене; рачуница и геометријски облици; и ручни рад са домаћим газдинством.

Наставни план и програм предавања тек сад прописао је Министар просвете по саслушању Просветног Савета.

Школска година у основној школи почиње 1. септембра, а завршује се на Видов дан, по свршетку свечаног годишњег испита.

Настава је у основној школи полудневна: школе раде од 8 до 12 пре подне или од 9 пре до 1 час после подне.

Основне школе не раде недељом, празником, о Божићу и Ускрсу по 6 дана.

У I разред осн. школе уписују се деца која ће те године до 1. септембра навршити 7 а женска 6 година. Упис се врши у мају.

У дечјим забавиштима васпитавају се деца оба пола од 4. до 7. године.

Наставника има по законској одредби: сталних, привремених, заступника и забавиља. Стални учитељице могу бити она лица, која су црногорски држављани и која су као редовни ђаци свршила учитељску школу и у њој положили учитељски испит зрелости.

Привремени су учитељице она лица, која су свршила учитељску школу без испита зрелости, гимназију и богословију. Да привремени учитељи по тану стални, треба да положе учитељски испит по програму, који Министар просвете пропише и то после две године службовања. Лица пак, која су свршила вишу женску школу или гимназију са испитом зрелости полажу учитељски испит само из педагошке групе.

Забавиља може бити она, која је свршила редовно стручну школу и положила испит за забавиљу.

За научно и практично усавршавање предвиђено је закон феријалне течајеве, али није досле ни један отварао.

Сталном учитељу ца почетна је плата 960 круна; повишица има шест по 240 круна; за прве две служи учитељца по 5 година а за остале по 4 године.

Сталан учитељца може се пензионисати кад наврши 10 година службе у случају телесне или душевне болести и тада добије 40% од своје систематске плате; има ли мање од 10 год. службе добија 30% од систематске плате. Удовице и деца учитеља добављају по закону о чиновницима грађанског реда.

Привремени учитељице имају 720 круна плате годишње; у року од 5 година обавезани су положити учитељски испит иначе престају бити учитељице.

Заступници имају 600 круна плате годишње, без права на повишице и пенсију.

Забавиље имају 600 круна годишње плате и сваке пете године 100 круна додатка, имају права и на пенсију навршетком 10 година службе. Поред плате, стални и привремени учитељице примају од општине школске додатак за стан и огрев или исте у натури по варошима 45, 35 и 25 круна, а по селима 15 круна месечно.

Сталан учитељ не може изгубити службу без одлуке Просветног Савета а по доказаној кривици; али може бити премештен у друго место по потреби, молби и за казну.

Учитељска места попуњавају се конкурсом.

Закон ставља у дужност учитељима-цама да буду добри наставници, вредни радници на просветном и у општте културном пољу и да буду угледни грађани.

Рад у школи оцењује се са оценом: врло добар, добар и слаб. Ко последњу оцену добије премешта се по казни, а ако за две године добије оцену „слаб" пензионише се.

Казне су: опомена, укор, губитак плате до 2 месеца, премештај по казни са губитком селидбених трошкова, пензионисање и отпуст.

Управу и надзор над основ. школама врши Министар просвете преко школских власти: месног школског одбора, управитеља школе, наставничког већа, школског надзорника и Просветног Савета (окружни школски одбор није законом предвиђен).

Председник политичке општине, председник је месног школског одбора. Благајника бира одбор. Одбор се бира на две године.

Управитеља школе поставља Министар на предлог надзорника.

Наставници једне школе чине наставничко веће.

Стручни, инструктивни надзор над свима народним школама у једној области врши школ. надзорник. Црна Гора је подељена на три области: источну, северну и западну. Свака област има 40 до 50 школа.

Школски надзорник може бити онај, који је по положеном испиту зрелости, свршио редовно педагошки одсек филозофског факултета и положио прописане испите и вршио две године наставничку дужност. Такав има ранг и плату наставника средњих школа и 400 до 3000 круна додатка за путовање по школ. области. Надзорници се постављају указом. Писарску дужност у надзорништву врши један од месних учитеља ван школ. часова, а зато има накнаду од 240 круна годишње. Ово су одредбе законске о сталном надзору, али пошто Црна Гора нема стручно спремних људи за надзорнике, ове су одредбе обустављене до 1912. године; а Министар се овлашћује прелазним наређењима чл. 82. „Закона о нар. школама у Кн. Црној Гори" да може „према потреби постављати да врше надзор и они учитељи, који су редовно свршили Учитељску Школу, положили учитељски испит, а имају најмање 10 година службе и познати су као ваљани радници".

Као што се види овај став прелазнога наређења дошао је по нужди, у оскудици спремних људи.

Учитељи у Црној Гори били су организовали „Црногорско Учит. Удружење", но на жалост то је удружење ликвидирало још пре 3—4 године. О узроку нећу говорити, а уверен сам да ће свесно учитељство црногорско себе и свога опстанка ради и усавршавања ради, поново се организовати, чега ће бити последица и покретање једнога стручног листа.

„Школ. Радник"

Школа и Настава.

Борба о школу у Француској још се никад није угушала. Покрај свију законских мера, које је републиканска Француска употребила у корист сировађања одељења цркве од школе и учвршћена чисто светског обележја школи, још увек се тамо води жестока потмула борба. Министар је сматрао за потребно, да поднесе комори један законски предлог, који прети казном сваком оном, који сметa детету да полази школску наставу ма то било и у самом једном делу наставних предмета, а исто тако и оном, који сметa да се употребе прописане књиге за школску наставу. Тај законски предлог нарочито је управљен против тамошњег свештенства, које говори и пише против државног школског уређења и против уџбеника. Главна сврха је, да се спрече злоупотребе при проповеданју у цркви против јавних школа. Досадашњи школски закон прилично је разрачунао са тако званим слободним школама, које су биле потпуно у рукама клира, јер су разни калуђерски редови, који су били запослени наставом, укљоњени а немогуће им је да набаве довољно светских особа за наставу. Па и кад би и то могло бити, закон се постарао да онемогући родитељима клерикалног уверења да своју деца задрже од државних школа. Али том сполашњом законском стегом, још за дуго неће се моћи извојевати, да се и унутрашња страна потчини духу светске школе. С каквом препреденошћу води француски клир борбу против светске школе, види се из овога: У некој малој варошици у јужној Француској, подигли су клерикални родитељи тужбу против једног учитеља на државној школи због отпитете, јер је учитељ својом наставом повредио у детета

осећај за домовину и детињу нарaвственост општетно. Одлуком вишег суда, мораће се првостепени суд још једном позабавити тим предметом, у којем је значајно да један отац тужи због одштете и у таком случају, где учитељ својом наставом наноси моралну штету. Ако се решење вишег суда призна као општа норма у правици, биће од јаког утицаја на сво француско школство, јер су епископи у целој земљи подигли читав рат против слободоумних учитеља и учитељица. Но сад се установио савез оних, који бране светску школу, а нарочито хоће да помогну учитеље бесплатним правним заступањем, али поврај тога лако је могуће да учитељство подлегне. С тога је влада донела поменути законски предлог. Занимљиво је како је сложно свештенство и родитељи клерикали. Родитељи забрањују деци да употребљавају уведене школске књиге, а свештенство их помаже и ону децу која не послушају, не пуштају причешћу. Тако се боре клерикализам за надмоћ своју над школом. Но француска влада чврсто је прегла, да сломије ту владавину државе у држави.

Учитељство.

Међународни биро европских учитељских удружења. Ова установа постоји већ три године Прошле године октобра месеца одржала је та установа свој скуп у Лондону. У то удружење спада: Немачко учитељско удружење са 116.000 чланова, енглеско учитељско удр. са 61.000 чланова, чешко учит. удружење са 8000 чланова, бугарско са 4000 чланова, савез низоземских учитеља са 8000 чланова и учитељско удружење у Низоземској са 8000 чланова, Француско учитељско удружење са 6000 чланова, луксенбуршко учит. удружење са 1500 чланова и белгијско са 6500 чланова. Свега има у том удружењу 273.000 европских учитеља. Свој приступ односно помоћ обећала су удружења: талијанско, норвешко, данеско, шпањолско, пољско, швајцарско, мађарско и хрватско.

У годишњаку овог савеза види се рад појединих друштава у савезу, у скорој прошлости.

Енглеско учитељско удружење нарочито се бавило ревизијом школског закона. Енглеска има две врсте народних школа, државне и вероисповедне. Либерална већина која данас тамо влада, иде за тим, да се створи једна врста школа, која ће бити независна од вероисповедних општина и у којима се неће узимати у обзир при постављању учитеља, учитељева вероисповест. Школе појединих секта могу постојати, али неће имати државну потору.

Учитељско удружење борило се против тога јер је држало, да већи број школа што их вероисповести издржавају, у многоме неће одговорити захтевима закона. Још се борило то учитељство против великог броја деце по разредима, у којима сад има по 60—80, а требало би највише да има 40. Удружење је војевало у корист повишице плате, дакле, за један захтев који је међународан, јер сви учитељи у Европи на и сви учитељи на свету, трпе једне исте невоље. О важности овога захтева није потребно ништа нарочито истицати, он сам о себи говори.

Белгијско учитељско удружење је, у борби с клерикалима за општу школу, у коју би могла ићи сва деца, без обзира на верске или политичке погледе њихових родитеља. Нарочити му је посао био око ревизије учитељског пензионог закона.

Тешка времена преживело је бугарско учитељско удружење. Прећашња реакционарна влада сматрала је учитеље као опасне по државу и донела је два закона, по којима је учитељско удружење забрањено, а учитељи искључени из сваког суделовања у политичким приликама. Учитељи нису хтели тако олако да напусте своја политичка права; одржали се скуп на којем су решили да се не покоравају тим законима. Као одговор томе, влада је све делегате са збора — њих 500 — скинула са звања, али није покушала да разреши удружење. На срећу окренуле се прилике у земљи и на владу дођоше, почетком прошле године, други људи, нова влада која је била пријатељска према учитељском удружењу, повратила је у звање отпуштене учитеље и ревидирала одређења о праву удружења.

У Италији је једва једном дошло учитељство до повишених плата од 560, на 750 франака у минимуму, и од 1350 на 1500 фр. у максимуму са даљом повишицом од 100 франака ове године. Али и поврај тога су то јадне плате.

И у Француској је постигнуто побољшање плата. Удружење учитеља и учитељица који не признају црквеном надзору, захтева, да се уз сваку школу установи школска комисија из учитеља и учитељица, која ће имати удела у школској управи, а уз то да имају утицаја на дисциплину, рас-

поред наставног градива, избор школских књига и томе слично. Влада је у начелу признала тај захтев и министарском наредбом наредила уређење тих школских комисија и ако са ограниченим правом.

Данско учитељско удружење радило је на побољшању учитељског образовања и уређењу школског надзора. Жеље његове у погледу повишења плаће, у већем размеру су испуњене, јер су плате подигнуте са 25%.

Куд год се погледи свуда је било борбе: Учитељство је у борби! Мора да се бори за свакидашњи хлеб, за своју слободу и слободу школе против навале реакције политичке и црквене, а за праведну оцену и уважање свога рада, за своју част.

Из школске самоуправе.

Стечај као уговор између општине и учитеља. Школ. Савет донео је прошле год. 1908. под бр. 6 5. 871. решење објављено у „Митр. Гласнику“ бр. 4. о. г., даје „расписани стечај главни документат за установљење права учитељског и да учитељ преко стечаја може тражити наднаду само онда, ако у стечају није био садржан законом прописани минимум дотације.“

Метод Александра Великог био је некад јако уважен, али данас је он остао само у приповетци. У данашњем културном добу, ко хоће да дрени чворове, не може се више служити мачем, него треба да прихвати дрешење таких чворова рационалнијим путем. Изрекли категорички, да је стечај пуноважан уговор између учитеља и општине, у најмању руку значи: оставити право учитељско на свачију милост и немилост. Оном допуном, „ако у стечају није био садржан законом прописани минимум,“ неће се тај део школског уређења ни мало усавршити, него ће то бити само повод, да се учитељ још више има ухватити за неку котву спасења, да тражи своје право, које учитељ увек тешко добија. А из тог тражења права биће опет процеса између општина и учитеља, као што је и до сада било јер наше школске власти, пре него што су стале коначно на тако категорично становиште, нису свуда до краја настојале, да добије респекта она њихова наредба, која је пре неку годину издата у корист тачног срељивања и пописа учитељских дотација у појединим местима. Да је тако, видимо по самом расписивању стечајева у званичном листу, где се још и сада расписују стечајеви без законитог минимума (види 4. бр. М. Гласн., стечај у Бегечу). Затим има још и сада таких стечајева, у којима се још воде плате учитељске у литрима кукуруза и литрама жита (види 5. бр. М. Гл. 908. Стечај у М. Гају,) или је у плату урачунато све што год је коме пало на памет и огреварина и чист приход од земље и награда за оњу повторну школу и за обучавање деце у црк. појању и вртарству и ако је ожењен има оваку станарину, а ако је нежењен има друкчију и т. д. (види 11. бр. М. Гласн. Стечај у Вел. Кикинди); или је означ но да ће се дужности наредбеним путем поближе означити (види бр. 15. М. Гл. Стечај за учит. вежбаонице у Сомбору, расписан од самог Шк. Сав.); или се каже, да је земљу издала црквена општина у аренду на 6 година (до 1913.) те ће учитељ дужан бити закупне уговоре и примити; а за чишћење и ложење школе добиће К. 20·— (!), за нероводство К 22·— (!), за састављање црк. опћ. рачуна К 6.— (!), а општина је умолила Шк. Сав. за петогод. доплатке и припомоћи за преоправку школе (види бр. 21. М. Гл. 908. Стеч. у Читу); или стоји: док се не реши питање о сталној, **надати се**, већој припомоћи (в. 23. бр. М. Гл. 908. опћ. Лукаревац); или се у стечају напомињу неки преговори који се воде са политичком општином, те ако се несврше повољно по садашњу плату, учитељ ће уживати ону плату која се буде установила тим преговорима (в бр. 7. М. Гл. Ст. у Сенти.); или стоји: осим осталог за мали погреб 1, а за велики 2 К, за парастос 2, за шестонедељно кољиво 3 К, за стајање на ћошковима при укопу за сваки пут 50 потура, за оправку прозора 15 К, а то ће све уживати учитељ тек онда, кад садашњи почне своју мировину примати, што ће свакако већ почетком ове шк. године наступити, а донде ће примати 60 К месечно и стан (в. 25. бр. М. Гл. 908. Опћ. Деска); а има и тога, да ће учитељица предавати у разредима који јој се доделе, а женски ручни рад свој деци (в. 25. бр М. Гл. — Срп. Падеј); или ће учитељ имати за обичан и греб 1 К, за парадни 2 К (ко ће то да таксира које је парадни — в. 25. бр. М. Гл. 908. Торња). Или је у опште произвољно стављено за огрев, колико се где

хтело, без праве процене, као што је то скоро свугде у стечајевима.

Могли би рећати још знатан број таких стечајева, који су задржали у себи много из примитивних наших времена и ти стечајеви треба сад да буду пуноважни уговори за учитеља. То су лепе ствари! Тани лепи изгледи у тим учитељским уговорима, биће јак подстак да се даде полета у раду учитељеву и још ако су таки стечајеви и таки наквих их има сви на свом месту, али бива случајева, да се при честим променама преводским или променама одборским, где кад и у незнању, а где кад боме и хотимице уносе измене, које не користе дотацији учитељској него је крње. Овоме се хтело доскочити са уваљањем главних књига за стечајеве у епарх. канцеларијама, а тако и томе, да се у стечај не трпа свашта што нема директне везе са учитељским и живом, али ми видимо, да и поред те пажње има ето свакојаких услова у стечајевима тим пуноважним уговорима по учитеље, а да се томе могу учитељи и у будуће надати, сведочи и то, што сам Шк. Санет обележава: да учитељ може тражити накнаду само онда, ако у стечају није био садржан законом прописани минимум. То значи да ће још бити таки стечајева у којем неће бити све што учитељу по праву припада и учитељ онда може да се тужи. Ако је млад, па не зна још све шта су му права, он ће таворити онако, како је затекао, а ако га ко упути касније или сам изнађе шта је све његово, па стане тражити или дозна шта не спада у директну његову учитељску дужност, па се тога отресати, биће пискарања и немира између њега и општине.

Стечајеви, оваки каквих их данас има, никако не могу носити то име, да су они неки уговори за учитеља. Власт може то својим решењем изрећи, као што је и изрекла, али она тиме чини учитељима криво, јер она нема само задаћу да штити интерес општине, него и интерес учитеља. Пропуштањем таних стечајева какве смо навели, она је општинама мати, а учитељима маћија. Тек кад власт школска изведе једно генерално пречишћавање школских стечајева и доведе их у онај оквир, како ће они одговарити данашњем државном школском закону у границама дотицаје, а с друге стране буду дезинфицирани од свих некултурних заостатака, онда ће се моћи рећи да је стечај неки уговор за учитеља. Али та формула ће нађа дотле добити ако ништа друго, бар културнији назив за учитеља као просветног радника, који тек толико има права својом школском спремом, да буде у оцењивању његова друштвена положаја, раван осталим школованим просветним радницима, који се не најмљују уговором, као што су то некадашњи т. зв. учитељи, а у самој ствари звонари морали бити по уговору задовољни, колико им ко успе кљука у чабар, који су они имали права за време бербе држати на сеоском раскршћу.

Можда који општински старешина и сад с насладом спомиње то блажено време, али учитељи држе, да су већ давно превукли ту кошуљицу, па се надају да сви, а у првом реди они, који су позвани да воде развитак школе, треба да гледају у учитељима људе, који имају свету задаћу народног просветног препорођаја и на том путу и на том раду, да им дају видљива знака којим ће их осоколити на рад, а не таке резултате свога становишта, који ће их душевно раздесити за смишљен, истрајан и успешан рад, на и онако тешком школском и народно просветном пољу.

— а

Практичне обраде.

Пиринач.

Лекција за најстарије разреде.

Циљ: *О житу што је главна храна великом делу света.*

У. Које су две врсте жита за нас нарочито важне — Ђ. Пшеница и раж. — У. Разјасни то! — Ђ. Од пшенице и ражи добијамо хлеб и друго бело пециво. — У. Али ни пшеница, ни жито, нису та врста жита о којима смо хтели говорити. — Ђ. Пшеница и раж нису у нас најглавнија храна. А и по другим земљама је тако. — У. Јест, има великих земаља, где људи скоро и не знају за пшеницу и раж. Они немају ни брашна. Тако жито, чиме се храни већина становништва на земљи, расти само у топлијим крајевима. То је пиринач. Што се ви чудите томе? — Ђ. Ми једемо мало пиринча, а он је опет главна храна већини људи на земљи. — У. У Кинеској, у Индији и неким другим земљама хране се људи скоро само пиринчом. А како ми једемо пиринач. — Ђ. Ми једемо пиринач у чорби и у млеку. Где кад се једе пиринач и уз које друго јело. Ко ће да каже какво се још јело готови од њега? —

У. У Кинеској, и Индији и у другим земљама кува се пиринач с водом. То је свакидашњи хлеб сиромашним људима. Где кад имају и по мало меса. Имућнији додају му и друге зачине. Прелију га умоцем (сосом.) Додају му зеља, јаја или живинска меса и то у сласт једу. У пиринчу има доста штирка и беланчевине и то му је главна снага као храни. — Натпис!

Пиринач као храна.

У. Зашто су пшеница и раж нарочито важни за нас? Ђ. Пшеница и раж се код нас највише обрађују. Од пшенице и ражи месимо хлеб и боље пециво (колаче). — У. Разјасните, зашто не можемо означити пшеницу и раж као нашу главну храну? — Ђ. Пшеница и раж нису нам главна храна. И у другим крајевима је тако. Има великих земаља, у којима свет скоро и не зна за ту храну. Они немају ни брашна. — У. Где расти та врста жита, што је већини људи главна храна. — Ђ. Пиринач расте у топлијим крајевима; код нас му је хладно. — Он је главна људска храна. — У. Зашто нама изгледа то необично? — Ђ. Зато, јер ми једемо мало пиринча, а он је ипак толиким силним људима на земљи главна храна. У Кини, у Индији и неким другим земљама, једе свет скоро само пиринач. — У. Како ми готовимо пиринач за јело? — Ђ. Ми једемо пиринач у чорби и у млеку. Где кад се пиринач једе као додатак којем другом јелу. — У. Како готове сиромашни људи пиринач у они крајеви где он роди? — Ђ. У Кини, Индији и неким другим земљама кувају пиринач с водом. То је тамо свакидашњи хлеб сиромашном свету. Где кад имају и по мало меса уз њега. — У. А како га имућнији кувају? — Ђ. Имућнији му додају и разне зачине. Прелију га умоцем (сосом) или му додају зеља, јаја и по мало живинска меса. — У. Са чега је пиринач снажна храна? — Ђ. Пиринач је снажна храна због штирка и беланчевина, чега има доста у њему. —

*

У. О изгледу његове биљке каже нам све, већ и то што га зовемо врстом жита! — Ђ. Струк му је сламка. Прана је и раздељена на чворновите делове. Лишће му је као у траве. — У. У цвету је пиринач јако налик на зоб. — Ђ. Пиринач има клат. На највишег чвора пушта споредне струкове, а и ови опет пуштају друге. — У. Струк у пиринча буде $1^1/_2$ т. ако висок као зоб. — Ђ. По томе пиринач израсти $1^1/_2$ м. високо. — У. Како утиче дуга влага на зоб? — Ђ. Ако дуго пада киша, зоб зажути. — Неће даље да расти. Непрестана влага сметa му и због ње не може да напредује. — У. А код пиринча је сасвим противно! — Ђ. Пиринач најбоље напредује, кад је земља јако влажна. — У. Јако му је добро кад дуже времена стоји у води. Он је ритска биљка. Пиринач роди најбоље на оним земљама, где сваке године вода топи, поплављује. Како изгледа така земља кад се вода оцеди? — Ђ. Као се вода оцеди, сав крај се зелени као тилим. — У. Зашто се у брзо после тога мења боја? (Бива исто што и код зоби). — Ђ. Кад пиринач сазре, пожути као и зрела зоб. — У. Тада се појаве и неки лопови с крили око њега. — Ђ. Код нас лете врапци на зобишта и једу колико им је воља. И на њивама где је пиринач има читавих јата птица, која тамане пиринач. — У. Тамо их зову пиринчови крадљивци. Велики су као врабац по глави имају беле и црне пеге. (Понављају се питања као и у прећашњем одељку о пиринчу као храни, али тако да ученици одговарају оно, што им је учитељ мало час казивао.)

*

У. Сад ћемо још говорити шта све људи раде на њиви око пиринча. Казали смо да њива мора тако лежати, да је вода лако полије. То мора бити већ једна велики посао, кад се спрема њива за пиринач. Ђ. Морају се копати канали и јаркови, да се вода ближе пропусти. — У. Али где која њива лежи доста високо, да вода не може каналом сама собом доћи. На обалама се начини коло, долап (као воденичко коло) које тера ветар или окрећу волови. Због чега се то ради? — Ђ. Извлачи се вода из канала и полива њиве с пиринчем. — У. Пре сејања земља се дубоко узоре. Жале и корење ритских биљака покупе се да пиринчу не смета коров. Кад сеју сеје пиринач, он гази по мочари. Кад кад и до цевања. Шта се ради кад никне биљка то знамо већ! — Ђ. Пусти се вода на сву њиву. — У. Кад биљка дорасте колико треба, вода се испусти Пре жетве мора се пиринач чувати и од штеточина! — Ђ. Тамане се јата пиринчових врабаца. — У. Како се у нас расплашавају врапци с трешња? — Ђ Вешају се страшила и чегртаљке на трешње, која ветар тера и окреће да звуче или чегртају. — У. Тако исто бране људи и њиве с пиринчем. Препрече преко њиве јак канап, а на њега повешају страшила

и чегртаљке. У колеби седи чувар, а према њему су пружени сви канапи. Шта му је посао? — Ђ. Он гледа по њиви, кад види да враћа слепу на канапе он тргне канапе. — У. Аспа му је од тога као и у нас против врабаца. — Ђ. Враћи се плаше и одлете, али одмах опет долете и пипају пиринач. — У. Чувар, дакле, слабо помаже. Кад њива зажути и забели, долазе жетеоци с косама и жању. По негде има и машине за вршидбу. Но већином се то ради још по старом обичају. — Ђ. Снопље се проспре на гумно. Волови газе по њему дотле док све зрно не омлате. — У. После вршидбе суши се зрно на сунцу. Затим се носи у млин где се љушти од плеве. После тога сипа се у вреће и разашиље. — А како је са здрављем у тим крајевима. — Ђ. Мочарно земљиште квари ваздух у целом крају. С тога свет често пати од грознице. — У. С тога је забрањено да се пиринач обрађује у близини вароши, градова. Зашто је слаба корист од те наредбе? — Ђ. Јер окужен ваздух досне и у вароши и у села, па се и тамо пири болест. — У. Но најгоре је на њивама пиринча. Ти људи су баве врло нездравим послом.

(После овога, поновн се разговор о обрађивању пиринча али у том облику, да учитељ ставља питања како ће ученици одговарати оно што су од њега мало час чули).

Из праксе.

Нагласак у говору. У школској настави важна је чињеница разговор. Сваки наставни час, мора што више времена утрошити на то, да развије што боље дечје изражавање мисли. Уз ово се мора нарочито пазити на нагласак.

У корист доброг и правилног нагласка у говору и читању пази се: 1. Свака реч у реченици изговара се са смислом т. ј. према својој мањој или већој важности у реченици истиче се она слабије или јаче нагласком; 2. Поједини делови реченице раздељују се према смислу; 3. Ударање гласом пење се или спушта, како то тражи природа мисли, а нарочато мора тон гласа одговарати оним осећајима који, се приказују у израженим мислима. Код доброг нагласка начин говора је правилан и чист т. ј. коректан и природан. Коректно називање држи се свију оних закона, који су при изражавању признати као правилни. Против тих закона у изговору греши се у говору чегртањем, шапутањем, пиштањем, говором кроз нос а нарочито мутањем. Много невоље доприноси и провинцијализам у говору. Од народне школе не може се тражити да у деци очисти сасвим провинцијализам и дотера им говор, као што се то иште од добра глумца. Школска деца не могу се одвићи од утицаја провинцијализма све да учитељ како примерним и правилним изговором влада. Школа се мора чувати од мајсторија и мора на то пазити, да јој деца увек правилно говоре.

При сваком говору тон мора бити примерен природи гласа у ономе, о чему се говори, а тако и садржини тога. Ако говорник греши против тога, тада не говори природно, него извештачено и афектирано.

Наука о правилном наглашавању, има много правила и упутстава, која треба да зна рецитатор и декламатор и да на њих пази. Потање испитивање тих закона, нема везе са овим послом у школи, јер она фина нијансирања не могу се узети у школи у обзир.

Пре свега потребно је да учитељ сам говори с правилним нагласком, по ономе: „Exempla trahunt.

Важно је по учитеља да он сам пази на узоран говор. У учитељским школама, учитељски васпитачи морали би бити сами угледни говорници, тада не би у томе недостојало учитељима подесног вежбања. У неким немачким семинарима пазило се на нежбање у томе.

И на учитељским конференцијама, зборовима, може се доста учинити у корист тога, кад се предавачи, говорници мало потруде у томе. Но и поред чешћег слушања и читања о угледном говору, учитељ ће тек самосталном вежбом доћи до успеха у томе.

Пре него што учитељ у настави прочита нешто или предаје, мора му бити познато градиво, смисао реченица и он мора да се пренесе у онакав расположај како то захтева смисао градива што се чита или говори. С тога практичари препоручују да се учитељ сам гласно вежба у томе. Слух много одлучује у правилном наглашавању, нарочито ако учитељ може да пази сам на свој изговор и да себе чује као што је свакао да другог чује.

Сваки наставни час има своје особености у говору, свој карактеристичан тон. У веронаучној настави је н. пр. достојанствен, топао, озбиљан

и проницави говор, у повесничкој настави је говор пун одушевљења, у рачунској настави је његова одлика јасност, прецизност, у гимнастичкој настави му је тежиште у краткоћи и оштром тону. Већ у почетној настави тражи се доследност не само у правилном изговору, него се полаже осим и изразитом начину говора. Та прва вежбања у правилном наглашавању потребна су у том добу, а неће бити сувише ни тешка, јер је ту дечји глас најпокретљивији и најгипкији. Практичари, већ при првим разговорима с децом пазе на то и упућују их, да разликују како се где удара гласом. Немачки учитељ Видеман, даје деци одмах у почетку да говоре речи. Прво само именице. Затим реченицу у којој је само подмет, свеза и прирок и тако поступно развија говор, дајући им све ширу и ширу реченицу, а од сваке врсте по већи број да говоре. При изговарању тих реченица упућује их, да наглашавају оне речи, у којима се одређује главни смисао изреченога.

На средњем наставном ступњу тражи се у погледу наглашавања већ више.

У читању се после механичког, вежба у логичном. Поступност је отприлике ова: 1. Ритмично читање, т. ј. на такт читање; 2. Пажња на знаке застајања; 3. Пажња на нагласке у слоговима; 4. Пажња на нагласке у речима; 5. Вежбање да се пази на нагласак у говору. Нагласак, акцент (ad canium) дошао је првобитно од песме. Кад неко хоће лепо да пева, мора све слогове и речи правилно наглашавати. Наједан језик није сасвим без акцента.

Сврха је да деца читају јасно, лагано, правилно, са појимањем и правилном модулацијом онога што читају. Та највиша сврха, потпуно се може тражити, разуме се, тек код деце која су на највишем наставном ступњу, где се тражи да деца читају естетски, мелодично-декламаторски. На свима ступњевима је главно средство говор у кору. Он дреши језик од свега, к-лтивира изговор, ослобођа несмелог, он је као нека заштита слабијима, помоћу њега се увежба тачан приказ правилног наглашавања. Учитељ пази, дирагује и не допушта никакву дерњаву, галамљење, непристојност и монотоно чегртање.

Преко је потребно, да учитељ сам напред добро каже или напред чита При читању, згодним питањима, изазивају се деца, да сама изнађу места којима треба нарочито наглашавање. Ако се нађе међу децом неколицина, који ће се брзо привићи лепом говору и тим правилностима које учитељ тражи, добивено је много, јер деца се лакше управљају према гласовима својих садругова, него по гласу учитељеву. Девојчице се обично раније привикну лепом, изразитом читању, него дечаци, јер им је глас гипкији а и природа им је питомија.

На као што се код говора и читања пази на напред споменуто, исто је тако важно, да се и при учењу певања пази на наглашавање: Ни црквену, ни светску песму, неће учитељ вежбати без потребног музикалног наглашавања. Увек се пази на карактер композиције, да се њену расположају деде што потпунији израз. Привикан нагласак у говору и приказу утиче васпитно на душу.

У школи где се пази на правилан говор и наглашавање, сва настава добија куд и камо лепши облик.

Преглед књига.

Die Principien und Methoden der Inteligenc-prüfung Von **Th. Ziehen.** Berlin, S. Karger. 1908. Стр. 61.

Ово је засебни отисак с напоменама, једног предавања, ког је проф. Ziehen држао у међународном конгресу психијатраје у Амстердаму, 1907. Предавање се тицало метода, што се употребљавају у мерењу дефективне интелигенције у Цјеновој клиници у Берлину, скуна са психолошким коментисањем. Прво, да би се схватила мерења тубљења или дипозиције наш аутор говори о важности мерења школског знања versus свакидашње знање, о разлици између тубљења једне једине идеје и тубљења идеационалних комплекса, о статусу тубљења у нормалној необразованој индивидуи с обзиром на његово свакидашње знање, о односу тубљења према Merkfähigkeit и т. д. Карактеристичко мерење јесте ово. Прво се даје један проблем из простог множења бројева од једне цифре; онда се читају бројем од шест цифара, а пацијенат их понавља; затим се чита други број од шест цифара и пацијенат их понавља као пре; и напослетку, од пацијента се тражи да се сети проблема, који му је задат на почетку испитивања. Овде се описује и типички визуелни (оптички, видни) експеримент у коме се геометријска фигура показује за време од 15 секунада, па се онда после интервала од 15 секунада, црта

на памети, по сећању. Друго, аутор говори о експерименталним идеационалног развића и диференцијације. Он назива типичка проучавања за мерење моћи генерализација и специфицирања, типичке приче казују се, да се види какав је пацијентов капацитет за апстрактне идеје, питања чији одговори претпостављају анализу или синтезу или дискриминацију и т. д. Питања која захтевају дефиницију он сматра да су незгодна. Треће, Циен споминье репродукције експерименте, који се оснивају на темељу обичних метода асоцијационих испита. Четврто и напоследку, описује се комбинативни експерименти. Ови су врло широког обима: мерења пацијентовог оријентисања у његовој новој средини, мерења о инверзији асоцијације (н. пр. месеци се казују обрнутим редом), мерења са загонетним блоковима, мерења са простим аритметичким операцијама, Ебингхаузова комбинативна метода, репродукција главних догађаја или главни узречни однос, који се отеловљава у каквој причи или слици.

Као најглавније конклузије можемо ово споменути. Питање времена, проблем о односу интелектуалног постигнућа игра врло малу улогу у клиничким испитивањима врсте, која је овде описана. Нема сигурне методе за елиминовање утицаја озбиљних поремећаја асоцијације и емоције. Сваком експерименту треба да претходи мерење пажње (канцелација слова, тахистоскоп, средња варијација).

Психолошки узето ова предавања изгледају и сувише формална и исецкана у својим дистинцијама. Психологија интелекта, ума и дан дањи је у запостављеном стању. Напротив практичком психијатру (човек, који се бави испитивањем духовног живота абнормалних, духовно болесних људи), ова Циенова описивања и коментари су од изванредне користи. Листина, коју Циен даје за испитивање дефектива, могла би се врло добро употребити и у нормалној психологији, избацивши некоја питања и експерименте, која су специфичка ствар абнормалне психологије.

Др. П. Радосављевић.

БЕЛЕШКЕ.

Скупштина учитељског деон. друштва „Натошевића,“ одржаће се у четвртак 19. фебруара (4. марта) о. г. Билансија друштва коју смо донели у прошлом и у овом броју „Шк. Гласника“ показује, да друштво постепено али лепо напредује. Наше мало коло учитељско у овм крајеви, може се поносити, да је и овакву корисну установу умело створити и подићи на темељан основ. На дан скупштине треба да су сви наши другови учитељски на окупу, бар они из ближе околине, којима није далеко у свеки с јачим материјалним издатцима, а скупштина је с тога и заказана у четвртак, као дан школског одмора, да на њој може бити присутно што више учитеља. Ми се надамо да ће тако и бити!

Српска учитељска школа у Пакрацу и право јавности. Земаљска влада у Хрватској и Славонији, одузела је право јавности срп. учит. школи у Пакрацу. Као разлоге томе наводи: Што ни један од наставника нема квалификације за наставника у средњим школама, већ само за наставнике виших пучких школа, а ово је тек минимум квалификације коју закон изискује за наставнике учит. школа; што од овако квалификованих наставника само двојица задовољавају својом спремом и радом, остали не; што је физикална збирка сасвим неуређена и непотпуна; осим тога што се примају ђаци из Србије и Црне Горе, без строгог пријамног испита, а предспреме немају довољно. Ако би се пак све ово поправило, влада ће дати право јавности, али да њен изасланик председава испиту. Овај последњи став показује, да на њему лежи тежиште у одузимању јавности. Некултурно је да се у још и у данашњем добу, ситничарски погледи претежнији од просветних идеала.

Читуља. Милош Велић, вршачки српски народни учитељ у миру, преминуо је у суботу 7. (20.) фебруара о. г. у 76. години свога живота. Родио се у Вршцу 1833. године. Свршио је српску учитељску школу у Сомбору 1854. године. Учитељевао је у свом родном месту од 1855.—1897. године, свега 42. године. Од 1897. године живео је у миру. У своме учитељском раду био је предан, савестан и благ у поступку са својим ученицима. Међу друговима био је поштован са своје искрености и колегијалности, а у грађанству са своје предусретљивости и љубазности. Отхранио је и васпитао деветоро деце и дочекао да их види све удомљене и збринуте. Сахрањен је у недељу 8. (21.) фебруара уз велико саучешће грађанства из свих сталежа. На опело је дошао и г. епископ Гаврило. Опевало га је све месно свештенство са протом на челу. Месни учитељски збор испратио га је

до гроба, а са покојником се у цркви опростио стари му друг Макса Пантелић. Лака му земља била! Вечан му спомен у народу српском!

Против црквених школа. У руској думи противни су сељачки посланици црквеним школама. Гласали су, да се не одобри четири милијуна рубаља за те школе и извели захтев, да све школе дођу под министарство просвете.

Учитељице женског ручног рада у Чешкој имају своје удружење. Удружење има 300 чланова. Председница је друштву Луиза Клицтерова, у Прагу.

Нове књиге.

Српска Звезда или **Српство у културној борби**, написао *Ј. Мио,драговић*, Београд, 08. Ц. 1.20 дин.

Чланци, штампавши у овој књизи изашли су 1885. год. у три свеске „Летописа. Сад их је писац проширио и допунио и пружа их данашњем нараштају на разгледање. У њој заиста има „ствари важних за управљање наше у животу и наш опстанак.“ И пов. Ј. Нешић. Коме писац посвећује књигу лако је право, кад је рекао да тако што „треба да чита и старо и младо и мушко и женско.“ Препоручујемо друговима учитељима да набаве ту књигу и проуче је добро. Учитељи као први пионири народни треба да се упознају са наворима и чињеницама, које се у овој књизи износе.

ЈАН БАШТА

SCHÖNBACH код Егера (Cheb). Чешка.

Најчувенија фирма инструмената за свирку, позната на све стране са своје солидности, препоручује п. т. учитељима и коровођама, виолине за концерте и оркестре, виоле, чела и виолончело, цитре, гитаре прост реда, пријатног звука и лепог тона, дечених и плеханих инструмената на дување, особитих гарнитовских надувалних жица за сне инструменте, потпуне виолине за вештаке са лепим гудалом, у дрвеној кутији, франко послато (**за 9, 10, 12 и 15 фор**)

Ценовници бадава и франко.

Најјефтинији непосредни избор за набавку. Сви музички инструменти оправљају се одмах вештачки и рачунају се најјефтиније.

Ч таре виолине и чела промењају се за ново. Прва непосредна набор за набавку грамофона и најпотпунијих плоча.

Врлопоштовани господине!

Послата виолина као уредном опремом, тако и пријатним звуком у пуној мери ме је задовољила.

Уверен сам, да је дужност сваког свесног Чеха, да потребе гудачке набавља код наше фирме, јер се у реелности не може ни једна фирма с вама такмичити. Желим вам много напретка у ширењу доброг гласа, и јесам пријатељски одан

Фр. В. Михала, учит. управ.

29/XII. 1906.

Не купујте из друге руке од препродавца, обратите се управо на творницу.

Поштовани господине!

Кад бих могао, топло бих Вам стао у сусрет у солидну и јефтину оправку знаменитог инструмента. Ништа није изгубио, а добио је звучност, обао тон и лако се свлада њиме. Ваша фирма ме је изненадила. Срдачан нек Вам је труд.

Маленовице, 17. сент. 1904. С поздравом

Јиндрих Птачек, учитељ.

Хиљадама похвалних признања од г. г. учитеља и коровођа сведочи о изврсности иваљаности проданих инструмената

ПОЗИВ.

Пошт. г. г. чланове „Натошевића Учитељског Деоничарског Друштва у Новом Саду позивамо овим учтиво у

II. редовну скупштину

која ће се одржати у Новом Саду у четвртак 19. фебруара (4. марта) год. 1909 у 10 сати пре подне у заво.ском локалу (Српски Учитељски Конвикт).*)

ДНЕВНИ РЕД:

1. Оверење присутних чланова.
2. Извештај Управног Одбора о друштвеном пословању у 1908.
3. Подношење закључног рачуна за 1908.
4. Извештај Надзорног Одбора.
5. Предлог Управног Одбора о подели чист.га добитка.
6. Давање разрешнице Управном и Надзорном Одбору.
7. Избор два, евентуално три члана у Управни Одбор.
8. Избор Надзорног Одбора.
9. Извештај и предлог Управног Одбора о резервном фонду за књижарску накнаду.
10. Извештај и предлог Управног Одбора о уплаћеној трећој трећини деоница.
11. Евентуални предлози.
12. Избор пет скупштинара за оверење скупштинског записника.

У **Новом Саду**, 22. јануара (4. фебруара) 1900.

УПРАВНИ ОДБОР.

*) Молимо пошт. чланове, да собом на скупштину донесу привремене потврде.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 4. У Новом Саду, 28. фебруара 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Нова наставна основа мађ. језика и наше школе, од Јов. Искруљева, учитеља вежбаонице, Сомбор. — Учитељи и хитљени од др. Лазе Марковића, Н. Сад. — Предавања за упод у експерим. педагогију од Др. Мојмана, превод Др. П. Радосављевића — Данашња јавна наставa у Немачкој. — Педагошки преглед: Бугарске школе у Турској. — Школа и настава: Здравље и школа. — Монопол штампања школских уџбеника. — Учитељство: Скупштина учитељског д. д. „Напредњак." — Листак: Старо римски начин дељења. — Допис: Вршац. — Преглед књига: Elementary Experiments in Psychology, Carl Seashore, приказао од др. П. Радосављевића. — Белешке. — Нове књиге. —

Нова наставна основа мађ. језика и наше школе.

Јован Искруљев, учитељ вежбаонице.

— Сомбор. —

Расправљају се разна педагошка питања, проблеми и теми, али о овом тако важном питању чудним се — да до сада — нико не паде на ум ни речи да проговори. Па зар ово није важно питање у нашем школском животу? Зар се о њему не може и не треба говорити? На ово ћу одговорити укратко овим речима: „*Ово је питање центар свих питања и тачака, које и у нашем школском животу треба решити, јер од правилног решења овог питања зависи судба наших школа — судба нашег учитељства.* Па из ових побуда решио сам се, да о њему проговорим, те да упозорим позване и непозване на оне тачке, које треба да се реше и да — донекле — покушам изнети начин, како би се ово питање дало повољно решити и свима захтевима могло удовољити.

Да би била — поштованим читаоцима — јаснија слика о овом савременом питању, морам у кратко изнети садржину нове наставне основе за мађарски језик у школама са немађарским наставним језиком.

Пошто је простор овог листа мален, а и пошто ми није циљ, да изнесем у свој опширности ту нову наставну основу, то молим заинтересоване нека прочитају I део наставне основе који се налази отштампан у: „Néptanítók Lapja." (Наставна основа за сада се не може нигде добити).

Према пропису 19 §. XXVII. зак. чланка од 1907. год. циљ учења мађ. језика јесте тај да у школама у којима наставни језик није мађарски, дете немађарског матерњег језика научи мађарски језик у толикој мери, да свршетком IV-ог разр. може своје мисли усмено и писмено разумљиво изражавати.

Према овом пропису радила је државна школска анкета, више него годину дана на тој основи, те једва пре неколико недеља министарским огписом ступи у живот, но са том примедбом, да ће надзорници дужни бити прегледати и све своје силе употребити ради тачног извршавања ове наставне основе почетком 1910—11. шк. године.

Наставна основа подељена је на три дела. У првом делу изражено је у главним тачкама градиво, које се има свршити у току 6 година. — У другом делу налази се упутство за предавање мађарског језика. У трећем делу изређано је детаљно све оно градиво, које се има вршити у појединим разредима.

Најглавнији је први део, јер је он наредба, они остали делови јесу допуне на редбе, зато ћу овај део и изнети опширније.

I. разред.

а) Мађарски разговор из овог круга: Најпотребнији изрази при одржавању школског реда.

Школа и школски живот. Учитељ, ученик име и презиме ученика. Школска дворана, намештаји, учила школска занимања. Опис израђених предмета (облик, боја, дужина, место, градиво, заготовљач.)

Породица и живот породични. Родитељи, браћа, сродници.

Делови дечјег тела. Број и главније радње ових.

Занимање детета. Устајање, облачење, хранење (јело и пиће) суделовање у раду породице, игра, легање, молитва, спавање.

Здање Стан, кухиња, соба, подрум, таван, намештаји. Домаћа оруђа. Место, облик, боја, градиво, заготовљач и употреба истих.

Двориште Ограда, капија, побочне зграде, бунар, Домаће животиње особине и користи истих.

Башта. Поврће, цвеће, дрвеће и воће. Именовање основних бројева од 1—20 у вези са предметима о којима се води разговор.

Најпотребније речи команде при игри и телесној вежби.

Дечје игре са мађарским изразима, изрекама, песмицама и стиховима.

II. разред.

а.) *Разговор.*

Понављање градива првог разреда.

Црква. Делови и унутрашње уређење. Богослужење понашање у цркви. Свештеник, појац, црквењак Празници.

Општина. Куће, улица, пут, трг, гробље.

Становништво општине. Доба, занимање, језик и вера.

Делови дана и седмице. Месеци и годишње доба Карактеристичне радње у башти и у пољани у појединим сезонама.

Подела времена, упознавање са часовником. Време.

Приповетке у којима је оличена љубав, поштовање, благодарност, послушност према родитељима и љубав према браћи.

Примењивање бројног простора од 1—100.

Врста повца, мере. Остало као и у првом разреду.

в.) *Мађарско читање и писање.*

Читање и писање малих и великих писмена.

Читаначки предмети из круга предмета при конверзацији. Неколико басана и народних приповедака.

Писмени састави.

III. разред.

а) *Разговор.*

Понављање градива другог разреда.

Општински атар Оранице, ливада, пашњак, виноград, шума.

Општински кнез, бележник, лечник и старатељ.

Земљописни предмети. Брег, брежуљак, долина, равница, извор, поток, река, језеро.

Корисне и шкодљиве пољске и шумске животиње.

Привредне биљке и минерали (камен, глина, песак, со, угаљ, гвожђе и бакар.) Правци света.

Упознавање околине, среза и жупаније, у оближњим пртама.

Једно две приповетке из месних догађаја.

Религиозно моралне приповетке у којима је оличена хуманитарна љубав, верност, правда, рад и осећај дужности.

Приповетке у којима је оличена заштита животиња и биљака

Рачунање у бројном простору од 1—1000.

Остало као и у првом разреду.

в.) *Мађарско читање и писање.*

Читаначки предмети. Кратки читаначки предмети из круга предмета одређених за конверзацију.

Писање.

IV. разред.

а.) *Разговор.*

Догађаји из сеоског живота. Црквена слава, сајам, сватови, берба, кукурузња берба, клање свиња. Привредни послови: орање, сејање, жетва.

Суседне жупаније.

Угарска. Границе, брда и реке. Саобраћајна средства. Производи из животињског, биљног и минералног царства. Становништво по језику. вери и занимању. Престоница Угарске.

Приповетке у којима је оличена честитост, умереност, трезвеност, штедљивост, самовладање поштовање закона, одваж-

ност, јунаштво, оданост према домовини и патриотизам. Бајке и народне приповетке. Историјске приповетке. Народни живот.

Религиозне и патриотске песме.

Рачунање у бројном простору од 1000 на више. Остало као и у нижим разредима.

в.) *Мађ. читање и писање.*

Читаначки предмети из круга предмета за конверзацију.

Писмени састави.

V. и VI. разред.

(У првој години).

а.) Мађ. разговор.

Из угарске историје.

О освојењу домовине. Свети Стеван, — Ладислав, Бела IV., Лаут велики. Јован Хуњади и краљ Матија. Мохачка битка. Стеван Лошонци. Сонди Ђерђ Стеван Добо. Никола Зрињи.

Петар Пазман. Габор Бетлен. Стеван Бочкаи. Јелена Зрињи. Франја Ракоци. I., Марија Терезија. Гроф Сечењи Иштван, Кошут Лајош, Франја Деак. Франц Јосиф I. Краљица Јелисавета.

Устав (Како се претеривало у градиву ево изнећу све градиво из специјалног дела) Породица, мала и велика општина. Вароши са уређеним магистратом. Муниципија, представништво, општинско поглаварство. Права и дужности општинског поглаварства и представништва. Срез Срески чиновници. Вароши с муниципијалном управом. Законодавни и управни одбор. Катастер. Грунтовница. Порез Државни порези. Прирез. Војна обавеза. Војска. Заједничка војска. Домобранство. Привремено или стално ослобођење од служења у војсци. Новачење. О војним бегунцима. Причува. О установама. Војне вежбе. Једно годишње добровољство итд.

Из круга хигијене (и овде је се претерало у избору градива.)

Рачун.

Религиозне и патриотске песме.

в.) *Мађарско читање, писање и писмени састави.*

Читање. Читаначки предмети који обухватају градиво из круга конверзације наиме: историје, устава и хигијене, разне приповетке.

Писмени састави. Граматика.

V. и IV. разред.

(у другој години:)

Из историје (У овој години градиво се има много опширније предузети.)

Из хигијене.

Из устава.

Из природописа.

Остало градиво исто је као и у првој.

Овом првом делу додата је и таблица, која одређује број седмичних часова мађ. језика у школама са немађ језиком; и то овако:

У школама где је један учитељ са 6 разреда број седмичних часова мађ. језика је 13 и то: у I. р. 2, у II. 3, у III. 2, у IV. 2, у V. 2 у VI. 2;

Два учитеља са VI разр. Број седмичних часова: $21^1/_2$. I. р. 5, II. р. $4^1/_2$ III. р. 3, IV. р. 3, V. р. 3, VI. р. 3;

Три учитеља VI. разр. Број седмичних часова: $26^1/_2$ I. р. 6, II. р. 5, III. р. 5, IV. р. 4, V. р. $3^1/_2$, VI. р. 3;

Четири учитеља VI. разр. 32 ч. I. р. 6, II. р. $5^1/_2$, III. р. $5^1/_2$, IV. р. 5 ч, V. р. 5 ч. VI. р. 5 ч.

Пет учитеља VI. разр. I. р. 6 ч. II. р. $5^1/_2$, III. р. $5^1/_2$, IV. р. 5, V. р. 5 ч., VI. р. 5 ч.

Шест учитеља VI. разр. 39 часова. I. р. 6, II. р. 6, III. 6 р. IV. р. 7, V. р. 7, VI. р. 7.

Ово је све градиво које прописује нова наставна основа, а које се мора свршити у нашим основним школама.

Кад се мало боље удубимо у ову нову наставну основу, изгледа нам као да је нису стварали школски људи, који су упознати са тешкоћама основне наставе у опште. Све оно што се у њој прописује веома је нејасно, неодређено и сувише много. Све градиво обрадити у часовима овог разговора неприродно је.

XXII. зак. чл. од 1907. год. вели: Да у оним школама, где је наставни језик немађарски има се предавати само мађарски језик, остали предмети пак на матерњем језику"; но у овој наставној основи тога не видимо. Истина, ова наставна основа не прописује да се историја, земљопис, ус-

*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тав, природопис, хигијена предају као засебни предмети, али захтева да се градиво истих предмета има предузети у часовима мађ. разговора. Сваки школски човек на ово може рећи: „Опет то, ал' мало друкчије.“ Заиста ова основа таква, каква је сад, не знам хоће ли се моћи остварити. Будућност ће показати.

Она је ступила у живот, постала законом; она се мора извршити, тако вели наређење.

Шта ћемо, противити се не можемо, већ се морамо покорити судби а гледати да бар сами себи — у колико је могуће — помогнемо.

Па како ћемо себи помоћи? Како и на који начин да олакшамо терет нашем учитељству? Ово су та питања која треба што скорије решити, ако хоћемо да се и на даље наше школе и учитељство китиш српским именом.

То питање хоћу да додирнем; хоћу, да упозорим наше позване и непозване на правилно решавање овог питања.

Будућност наших школа лежи у рукама нашег учитељства. Помогнемо ли њему, спасли смо наше школе. Па како да му помогнемо? На ово питање хоћу и да одговорим. При своме одговору хоћу да сам либералан и непристрастан, јер је наступило време да се једном наше школско и учитељско питање реши.

(Свршиће се.)

Учитељи и хигијена.

Др. Лаза Марковић. — Нови Сад.

Држава захтева, да родитељи шаљу своју децу у школу. То је њено право али је исто тако право и дужност родитељска, да траже од државе и издржаваоца школских, да воде рачуна о дечјем здрављу, које је у школи често у опасности. Исто тако треба и учитељи да свим силама раде на томе, да за худу своју плату, која није достојна образованих људи, *не продају* поред својег знања још и *своје здравље* и свој живот.

Да би учитељи могли штитити и своје рођено здравље и здравље своје школске деце, потребно је да бар најосновније појмове из модерне хигијене упознају, те да могу сваку опасност за времена, одмах у зачетку опазити и стати јој на пут. Од учитеља, који се баве и разумеју основне захтеве школске хигијене, може се очекивати не само велик успех у одбрани здравља овог ужег круга, у којем се учитељ у своме звању креће, него ће такви учитељи *васпитати* читава покољења школске деце у том правцу и тако ће се разуман трезвен и хигијенски живот унети преко тих силних апостола и обучених проповедача и у све српске домове. А то би била велика *народна* корист, јер до сада су хигијенске прилике и наше средњег стадежа до зла Бога рђаве, а у сељачким домовима српским ћемо сада у огромној већини наћи примере, како *не треба* живети. Наши сељачки домови и станови су седишта и легла свим *кужним, заразним* болестима особито *клицне туберкулозе*, која се најизврсније леже и шири по препуњеним, неветреним и често врло загађеним рупама и јаругама, у којима наш иначе бистри и вредни сељак животари.

Користи од учења хигијене као што се види, нису само *тренутне*. Не помажу само учитељу и школској деци, док су у школи, него ће се користи од тог хигијенског знања изнети и изван школе у шири круг села, округа, па и целих покрајина и онда ће користи те бити *трајне* и донеће благослова и берићета свакој кући, која им отвори своја врата.

Какве штете настају у школи за учитеља и децу?

Школа може на више начина оштетити људско здравље. Има штета, које настају само тиме, што се учитељ и деца налазе и *бораве* у школи, а има штета, које потичу од *рада* у школи.

Сам *боравак* у школи већ може бити опасан за здравље учитељево, а поглавито за дечје здравље. У школи се искупљају деца са разних страна и из разних домова. Не може се знати, да ли је код сваког детета код куће све здраво и напредно, а не може се без прегледања знати ни то, да ли је свако дете баш потпуно здраво

и да ли се може мешати са друг м децом, а да им здрављу не пашкоди.

Баш зато, што се деца скупљају са разних страна, могу лако да се у школу увуку разне *кужне заразне болести*. Једно је дете довољно да зарази по 10 и 20 друге деце, а често и већину својих садругова. Дешава се често, да дете болује од скрлетине (шарлаха). Родитељи у својој необавештености, а често и због скомрачења, не зову детету лекара, него га лече сами како знају и умеју. Кад деца прекуже прву навалу љуте скрлетине почну се опорављати и родитељи у својем незнању мисле, да су деца већ и оздравила. Али то је често само *привиђење, обмахна*. Дете у скрлетини може бити и весело и живо и при доброј глади и сну, али зато се болест у њему није изгубила све дотле, док год се кожа *сва не сљерута*. А перутање може често да траје и по *нет до шест* недеља дана. За *цело време перутања*, ма се дете како изврсно осећало, дете је ипак *болесно* и за здраву децу *страховито опасно*, јер се болест може *још пренети*, а исход скрлетине се не може у напред никада израчунати, јер се снага заразних клица од скрлетине и сличних болести *мења*: Једно дете има слабу, лаку скрлетину, а друго дете, које је од њега добије може главом, да плати.

Кад сада узмемо на ум, да родитељи пусте *пре времена* болесно дете у школу, онда су школска деца у *највећој опасности*. Једна шугава овца окужи цело стадо — једно болесно дете окужи целу школу. И онда није никакво чудо, кад у једном месту *нагло*, на пречац овлада зараза и помори многу невину децу, која су се можда чувала од зразе.

Кад су оно пре две године владале велике, прне богиње у Бечу, парећивале су власти, да се школска деца каламе од богиња. И у Новом Саду су варошки лекари каламили децу и том су приликом случајно нашли међу српском децом из основних школа два три детета, која су се у велике *церутала*, која су даклем још боловала од скрлетине и тако болесна похађала школу! Каква је велика срећа, што су лекари запазили страховиту опасност, која је школској деци попретила и што су за време *уклонили* болесну децу из школе и *спасли* осталу недужну и невину децу. Да случајно лекари нису прегледали децу, могла би најљућа зараза и помор избити међу школском децом.

Исто се тако шире боравком у школи и друге заразне болести: *дифтерија, круп* (гушобоља), *мрâсе, хрипавац* (велики магарећи кашаљ,) овчије богиње.

(Наставиће се.)

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доцентат њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Прво предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

Дакле посматрање кад се сравни са опажањем има велике *предности*, што чини да је оно (посматрање) добро помоћно средство у успостављању чињеница: опажање се ослобођава од карактера оног, што је случајно, лабаво и без плана, оно постаје релативно независно од индивидуалног нагађања индивидуе, која посматра, јер се оно руководи научно установљеним сврхама посматрања. Надаље посматрање услед свог методичког карактера, омогућава релативно потпуно проматрање опажајних појава и свесно стицање и систематско бележење или протоколисање посматралачких резултата, и пошто се оно по плану обавља према извесним намерама то оно каткада даје могућности и за скоро идентично понављање истих посматрања. Ми учвршћујемо спољашње приликe посматрања а по могућности и њихове унутрашње услове, па смо кадри да једно

посматрање поновимо под истим приликама као и пре, и тако сравњујемо резултате од више посматрања једне те исте чињенице.

Вама је познато, да се у могућност посматрања и експеримента за спољашња опажања никад није посумњало, али се то чинило за унутрашње опажање, с чиме ми у првој линији имамо посла при успостављању психолошких чињеница. Исто се тако сумњало и у *могућност правог самопосматрања*, као *и у могућност експерименгисања са психичким појавама*. Аргументи, који су били уперени против могућности по плану удешеног посматрања сопствених унутрашњих појава, оснивани су пак делом на неоснована уопштавања екстремно тешких случајева самопосматрања, делом на кривом схватању самог духовног живота. Ја се не могу овде упуштати на те аргументе, то спада у психологију. Због тога вас упућујем на оне уџбенике психологије а нарочито на дивно разлагање овог питања у Штеринговој психопатологији*) Да је у извесној мери могуће директно и по плану удешено самопосматрање, о томе се можете сваки час сами уверити. Поузданост тога зависи у главноме од вежбања онога, који посматра. Самопосматрање се потпомаже помоћу хотимичног (и нехотичног) сећања на преће доживљене психичке појаве, које су тим поузданије, или су непосредније веза доживљаја психичких појава. Недостатке празнине, што појединo самопосматрање наравно мора остављати, могу се испунити са *поновним* посматрањем истих појава.

Самопосматрање у психологији јесте у исти мах средство, да се посматрања, која чинимо на *другим* људима, право тумаче. У психологији ми врло лепо покушавамо да посматрање нас самих проширимо са посматрањем *других људи*. Тачније узето, зар то у истину није *посматрање* других људи, већ, у колико не посматрамо специјалне покрете испољавања, системацко употребљавање *исказивања*, што их други људи чине на темељу њихових самопосматрања или интерпретисање духовних *успеха* других људи. Па те исказе других о самом себи и њиховим успесима можемо ми тумачити увек само по аналогији нашег рођеног доживљаја. У опасности те аналогије може нам помоћи само *поновна измена* мисли са другим људима Шта више, ми можемо индивидуи. која сама себе посматра, и која нам се исповеда, опет рећи, како смо ми схватили њезине исказе па се онда тако дуго коригирамо, док, по могућности, не доведемо у везу наше схваћање тог исказивања и намеру онога, који се исказује.

Куд и камо је тежа ствар са употребом посматрања других људи и самопосматрања у педагогији и психологији детета, јер тада имамо посла са свешћу, која се битно *разликује* од свести одраслог човека. С тога овде морамо на то пазити да у исказу детињем изнађемо управо оно што показује да се његов духовни живот типички разликује од одраслих људи. При том нам у великој мери а можда и више потпомаже сећање на наше рођено детињство. Кад се не би сећали доживљаја нашег сопственог детињства то би значења многобројних исказа детињих о самом себи била проста наслућивања о оном што се обавља у дечијем духу. Ми ћемо овде видети, како нам баш педагошки експеримент може помоћи у неким потешкоћама правог значења о детињим исказивањима, у колико се он оснива на исказивању објективних успеха дететових, где се особитости детињег духа јасније одају него ми у његовим исказима.

Дођуше *педагошки експеримент* је већим делом *психолошки* опит, примењен на школско дете, које се развија и дела. У толико у колико је педагошки експеримент опит психологије деце, он дели удес са могућности психолошког експеримента. Но, пошто се, као што вам је познато, *ставила у питање и могућност психолошког експеримента*, то сад запитајмо посве опћенито: *Шта сиада у један експериментат и у ком се смислу може експериментисати у психологији? и онда то проматрање обратимо на педагошки експеримент и опит психологије деце.*

Исто тако као што се посматрање даде схватити као методички усавршено опа-

*) *Störring*, Vorlesungen über Psychopathologie. Leipzig, 1900, стр. 5 и даље.

жање, тако исто експеримент је усавршено и повећано посматрање, јер васколико експериментисање иде за тим, да се појаве, што се истражују, посматрају под условима, који се даду посве контролисати. Но, то се разликује од посматрања у првом реду тиме, што *ово* мора чекати, док наступи појава, коју треба испитати, а експеримент *доводи* ту појаву. О томе се лако можете уверити у чисто посматралачким (опажајним) природним наукама; ми имадемо чисто опажајне природне науке, бар некоје природне науке беху све дојако чисто опажајне науке, на прилику астрономија и метеорологија. Додаднас су експерименти у астрономији и метеорологији врло ограничени и у главноме те су науке упућене на посма трања. Због тога астроном, метеоролог мора *сачекати* док се не јаве појаве, које треба да посматра. И овде лежи главна разлика између експеримента и посматрања.

1.) Због тога: *први услов* васколикот експерименисања је хотимично *успостављање* појава, које треба испитати.

2.) *Други* услов експеримента је хотимично *мењање* појаве према намерама експериментаторовим. Ово се може остварити помоћу утецања на ток појава и помоћу исоловања и изоловање промене парцијалних (делимичних) појава из којих је састављена појава, што се испитује. Са овим последњим помоћним средством експеримент стоји у служби — у главноме — каузалној (узрочној) анализи (разматрању) појава.

3.) То хотимично уплетању у појаве мора бити вођено са *научним намерама*. Тиме се експериментисање разликује од просте сигравије природних испољавања.

4.) Напослетку у експеримент спада и *квантитативно одређење или мереље* посматраних појава. Ово нам омогућава с једне стране извесно бројно сравњивање појава, а онда у исти мах оно служи и квантитативној анализи.

Све што год смо казали о експерименту вреди у првом реду само за *аналитички експеримент*. За разлику од тога морамо разликовати *синтетички експеримент*. Први разгледа појаву, а други је опет спаја. Значај синтетичког експеримента састоји се у томе, да он донекле контролише аналитички опит, а донекле га опет проширује. Рецимо н. пр. да смо звек посве раставили у своје елементе, па и у основни тон и горње тонове, то је аналитички експеримент учинио своје, но, синтетички експеримент може сада контролисати резултат оног раздвајања, у колико један број чистих тонова виљушака у један мах ударимо и то у сходно градацијоним односима интензитета, што одговарају саставним деловима оног звека, што анализом потврдисмо. И сада се мора такођер јавити разглобљени звек. Или, ми помоћу призме растворимо белу дневну светлост у поједине сунчане снопове па их онда опет помоћу збирног сочива саберемо у белу дневну светлост. У првом случају имадемо, дакле, аналитички, а у другом синтетички или контролни експеримент. Ако сада и надаље саберемо *поједине* сунчане снопове растворене светлосног зрака, па нађемо да извесни *парови* тога такође дају бело дневно светло, то помоћу нових синтеза *проширујемо* резултат претходне анализе.

Али, сада можемо ставити *питање*: Да ли се ти различити услови експеримента могу остварити и у психолошком експерименту а нарочито у опиту психологије детета?

На први поглед изгледа, да се *духовне* појаве уопште *не могу својевољно успоставити*, да би могли служити као предмет експеримента Да ли се н. пр. осећаји (чуства, емоције) и афекти, могу по вољи начинити у соби експериментаторовој, као што је то случај са физикалном природном појавом? Та валда није могуће субјекат (особа на којој се експериментише) по команди ставити у добро расположење или ју бацити у афекат гњева. То је исто тако могуће, као што је могуће по команди побудити човека да изведе морално дело; укратко речено: изгледа да се духовне појаве не могу експериментално испитивати, јер се оне не могу ставити према врхама експериментаторовим. Против овог може се рећи, да су сви ти примери узети из посве екстремно тешких случајева, с којима се врло ретко сусрећемо у психо-

лошком експерименту. У истини ми смо у стању *све* или скоро све духовне појаве уметнички успоставити помоћу „надражаја". На тај начин помоћу чулних надражаја могу се изазвати *осети* било ког квалитета и интензитета — осети вида, даду се изазвати оптичким надражајима, тонови и шумови акустичким надражајима и т. д. Помоћу налагања одговарајућих прост рних или временитих утисака даду, се по вољи експериментаторовој изазивати опажаји простора и времена. Па и *прости осећаји* (чувства, емоције) даду се експериментално изазвати. Ако субјекту апликујемо једну дозу кинина на врх језика, то ће горки укус кинина зацело изазвати неугодни осећај; са комбинацијама боја, акорда и сличног даду се изазвати прости осећаји угодности; додуше при испитивању *расположења* по правилу се чека, док субјекат не каже да се налази у карактеристичком расположењу. Но, чим је расположење ту, оно се даде и експериментално испитати, а некоја расположења и на темељу простих осећајних (емоцијоналних) надражаја јављају се као њихова накнадна дејствања. Па и на представе и ток представа може се утицати помоћу казиваних речи; и т. зв. репродукциона метода, која помоћу казиваних или оптички изложених речи, изазива представе и комбинације представа показала се као једна од најплодоснијих експерименталних метода. Па и *радње вољне* могу се експериментално испитати, у колико субјекат мора да изведе једну претходно уговорену просту спољашњу радњу, која полази од извесног надражаја и завршава се у извесном покрету. Те покусе називамо реакцијоним експериментима; они су увек спојени са мерењем реакцијоних времена, промене реакција (или одговарања) помоћу утецања на њихове услове и са анализом тога помоћу самопосматрања.

(Наставиће се).

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера)

Превео Ahmes.

I. ОДЕЉАК.

Народне Школе.

Увод.

Под именом *народних школа* разумеју се оне школе, у којима се маса обавезне деце учи и дају им се знања која су неопходно потребна за сваког грађанина. За њу, попајпре, важи реч царице Марије Терезије да је школа политика а данас још у пространијем и дубљем смислу, јер је велика маса оних, који су у народној школи добили своје образовање, постали политички значајан фактор у нашем државном животу. Кад је цео народ позват, да општим изборним правом буде сарадник на задацима државним, природно је да се мора и држава старати, да народ добије ону меру образовања, које му је потребно за вршење грађанских права и за разумевање грађанских дужности.

Већ са овог разлога држава сматра народну школу као ствар, која се ње највише тиче, али се могу набројати још и друге користи, које има држава од општега народнога образовања и које захтевају да га унапређује и да га надзирава. Пошто народно образовање, које се добива у народној школи уздиже појединце до положаја у друштву, који одговара његовој подобности, доприноси оно „и учвршћењу јавнога поретка. Оно увећава духовно па тиме и економно национално стање и отклања опасност, да се појединци не могу сами издржавати и да падну на терет општини. Оно, најзад унапређује моралност, у колико је духовно образовање најјача потпора моралу."

Али не само да држава има права да се заузима за народну школу, него јој је и дужност, јер кад деца, која имају права на духовно васпитање, не могу сама себи

да то присвоје, мора држава да им пружи прилике за образовање, пошто је њена и дужност, да својим грађанима помогне у постизању њихових права.

И отуда долази, да је држава за себе задржала највишу управу и надзор над свеколиким образовањем, а нарочито у народним школама и да то уређује законима и наредбама. А како у општем народном образовању имају своје интересе и општина, црква и породица, држава их тражи као помагаче у управљању и издржавању школа.

Да би постављену сврху постигла, школа не сме бити само наставни завод, него мора бити и васпитни, као што то сагласно истичу закони о народним школама у појединим немачким државама. Саксонски закон о школама поставља: „Задатак је народне школе, да наставом, вежбањем и васпитањем даде младежи основу морално религиозног образовања и да му даде општа знања и способности, потребне за грађански живот“; а у оба последња пруска законска нацрта гласно је §. 1.; „Задатак народне школе јесте религиозно, морално и патриотско образовање младежи васпитањем и наставом, као и поучавање у општим знањима и способностима, која су потребна за грађански живот.“

Свакако да не треба изгубити из вида да наша народна школа управо није оно, што јој име каже, т. ј. школа за цео народ. Када је под утицајем Песталоцијева духа, донесен почетком 19 столећа законски пројект о школама пруским, стајаше у њему: „Јавне опште школе стајаће с државом и њеним крајним циљем у таком односу, да као стожер и средиште за образовање младићко у народу буду основица целокупног националног васпитања.“ Замишљене су три врсте школа с ослоном једна на другу: осн вне школе, варошке школе и гимназије, али се народна школа у Немачкој, нарочито у Пруској, није развијала на такав начин. Она је пост ла пре школом за ниже сталеже, а у Пруској где скоро све више школе имају приправне разреде, не може се ни у основним разредима сматрати као општа народна школа. У том смислу је највише постигла Баварска, где је народна школа одиста основна школа за све више заводе, „који продужују у родитељској кући започето, религиозно-морално васпитање младежи за време извесног доба живота и помажу да прибави она знања и способности, која су без разлике врсте позива, свакоме потребна за постизање циља у животу те с тога важе као опште добро свију класа народа, као што су и основа за свако више образовање у појединим гранама позива.“

Из значаја народне школе за јаван живот даде се објаснити, што се у већем разумевању националних задатака нашега народа, у немачким државама, вредне радило на законском уређењу школског живота и што су нарочито после 1870. године скоро свугде поникли школски закони. С тога и јесте више чудновато, да две највеће савезне државе, Пруска и Баварска, ни данас још немају школских закона, а за цело да се је могло доћи на томе пољу до јединства после великог обрта који је узео наш духовни и материјални живот од 1866. и 1870. године; што се нак то није збило, ваља свакако тражити узрок у томе, што партије у држави сматрају школу као политичку ствар најважније врсте. Док н. пр. конзервативци у Пруској траже, да је школа потчињена цркви, либерали напротив желе потпуну подвојеност цркве и школе; они траже ограничење наставног градива за народну школу а с тим у вези и мање образовање учитеља а ови, опет, што је могућно већу примену свих средстава образовања за школу као и духовно и социјално унапређење учитељског сталежа. У таким окозностима просто је немогућно наћи законске норме, које ће задовољити све захтеве С тога и постоје школски закони само у средњим и мањим савезним државама, где политичке и црквене супротности нису тако оштро опртане. Наравно да и Пруска и Баварска, па и оба Мекленбурга, који такође немају школског закона, имају одредбе о обавезној настави, трајању наставе и т. д., али су оне постале административним путем, а само по нешто из школског живота као н. пр. школски надзор и одредбе о пензији уређено је посебним законом

У *Пруској* унете су одредбе о школи у члановима 20—26 устава од 1880. године и последњи члан говори о закону о целокупној настави, који ни до данас није остварен. Али постоје више важних специјалних закона; као што су: закон о школском надзору од 1872. год., закон о удовичким пензијама у последњој редакцији од 1899. год., закон о пензији учитеља од 1893. год., и закон о платама учитеља од 1897. године.

И *Баварска* има појединачке законе за извесне партије у народном школовању, од којих је најважнији закон о снабдевању школа од 1861. године.

У *Виртембершкој* издат је закон о народном школовању још 1836. године па је од тог времена претрпео многе допуне и измене. Њиме је одређен задатак народне школе, обавезна настава, издржавање школа; уређени су односи учитеља, старање о њиховој сирочади и школски надзор.

Саксонска има свој школски закон од 1835. године. У њему су пре свега опште одредбе, па се овда говори о уређењу школа, о учитељима, о управи и надзору. Поред тога има и посебних закона о пензији, осигурању сирочади и о плати учитеља, који је тек 1898. године добио неке измене.

Баденски је закон о народној школи од 1868. године и садржи све битне одредбе, али је допуњаван и мењан доцнијим законима.

За остале државе навешћемо само годину, када су први пут добиле законско уређење својих школа. Валдек 1846. г.; Липе 1849. год.; Анхалт 1850. г.; Брауншвајг 1851. г.; Шварцбург-Сондерсхаузен 1852. г.; Олденбург 1855 г.; Шварцбург-Рудолштат 1861. г.; Гота и Либек 1863. г.; Ређс мл. л. и Хамбург 1870. г.; Елзас-Лотринген 1873. г.; Саксен-Вајмар 1874. г.; Хесен, Кобург и Ређс ст. л. 1874. г.; Саксен-Мајнинген 1875. г.; Саксен-Алтенбург и Бремен 1889. год.

Само *царство* није издавало законе о школама па ни о општој школској обавези; али су се за то поједине савезне државе обвезале, да обавезну наставу прошире и на оне становнике, поданике немачког царства, који припадају другој савезној држави, како се тиме не би могло извући ни једно дете у Немачкој од обавезнога школовања. Од закона издатих, од царства стоје у извезној вези са школом само закон о каламљењу бубиња од 1874. год. и занатлијска уредба од 1873. год. И док се с те стране ништа не ради, прегли су у толико више немачки учитељи, да у школском питању постигну жељено јединство и да унапређују све педагошке интересе. Установе, које служе овом циљу, јесу поред ванредно јаке и разноврсне стручне штампе, нарочито *опште немачко учитељско удружење* и немачки *учитељски зборови*. На овима се марљиво претресају она важна питања, која данас покрећу учитеље: измена наставног градива и наставног циља, према измењеним потребама образовања и економним односима новог времена, увођење ручног рада за дечаке, домазлук за девојчице, претходно образовање и друштвени положај учитеља и т. д. И поред ових општих зборова постоје у појединим савезним државама, у провинцијама и варошима стална удружења и конференције, које на исти начин раде на подизању и унапређењу школства. Трудом ових удружења и зборова постале су и многе школске законске одредбе.

Педагошки преглед.

Бугарске школе у Турској У чешком листу „Učit. Noviny“ написао је Д. Нашев (свакојако Бугарин) извештај о бугарским школама у Маћедонији. По том извештају изгледало би стање тамошњег бугарског школства овако: „О бугарском школству у Македонији и Једренском вилајету може се говорити тек од последњих 30—35 година, т. ј. од времена, кад је установљен бугарски екзархат у Цариграду, којем је ферманом допуштено, да може оснивати и управљати школама за своје верске чланове. Кад је 1877. г. Бугарска била ослобођена, помаган је био екзархат сваке године свотом од 800.000, 1,000.000 и 1,200.000 лева, а ту помоћ екзархат је делио а и данас дели школама. Али бугарско школство не може том потпором да се развије како треба, јер екзархат даје свакој школи само половину

издржавања. Другу половину мора сносити свака општина а то је главни узрок, што бугарско школство у Турској не може правилно да се развије. Екзархат издржава и грађанске школе и гимназије. Таких школа има скоро у свима варошима у Македонији и у Једренском вилајету. Оне замењују три прва гимназијска разреда и већином су смешане свуда т. ј. и дечаци и девојке иду у њих заједно. Учитељи на тим школама немају универзитетске спреме. То су већином апсолвенти гимназија, педагогија или семинара.

Гимназије је почео екзархат оснивати тек пре 15 година. Прва гимназија била је основана у Солуну, за мушке и женске, затим је основана гимназија, реалка и женски педагогијум у Једрену, класична гимназија и виша девојачка школа у Битољу. Пре четири године основана је у Солуну трговачка школа. Осим тога екзархат издржава учитељску школу у Серу и у Скопљу, а у Цариграду има духовни семинар, уређен по руском угледу. Учитељи на гимназијама имају неки потпуно, неки непотпуно универзитетско образовање. Лоше политичке прилике у Турској пре 10. јула 1908. год. пре проглашења устава, приморале су бугарске учитеље, да се склоне у Бугарску и потраже места. Екзархату је стално недостајало учитеља и бивало је често, да на гимназијама по неки предмет целе године није имао предавача.

Народних школа има скоро у сваком селу и сваком месту. Ове школе имају четири разреда, а учи се у њима науци о вери, читање, писање, рачун, цртање, земљопис и државна повесница, певање и гимнастика. Учитељи су свршени ђаци учитељске школе али има и бивших гимназиста. Многи од њих имају образовање много ниже. У Турској није никад било добрих учитеља на народним школама с тога није било у школама ни доброг успеха.

Учитељи народних школа, нарочито сеоски, имају велику улогу у револуционарном раду бугарском у Македонији и Једренском вилајету, Бугарско учитељство подстакло је и водило крваву револуцију 1903. г. Иако је и само скоро полуписмено, учитељство је будило народну свест, уносило револуционарни дух у станов ништво, потресало основе турске државе и тек што их није разрушило. Бугарско учитељство није марило што је било гоњено, мучено, кажњавано, него је увек високо носило знамење слободе, па ни данас и ако му у педагошком погледу много недостаје, непрестаје водити политичку борбу у границама закона како против Грка, тако и против Срба који долазе у Македонију.*

*

По овом приказу изгледа да су бугарски учитељи часни борци за народна права, а не из потаје нападачи српских учитеља, школа и народа. А тако исто се једнострано приказује у последњем ставу и то, као да у Македонији Срба и нема, него су то они Срби, који са стране долазе у Македонију. Колико у томе има истине то већ зна цео свет и осим Срба, али чешки лист не би требао да допусти, да се његовом помоћу шире такве неистине.

Школа и Настава.

Здравље и школа. Пастор Стаидел у Бремену замолио је више лечника да се изјасне о извесним хигијенским приликама у школи. На тај позив стигли су му следећу одговори:

1. Ни једна школа не сме примити дете док не наврши 7 годину. Но и тако дете од 7 година тек се онда може примити у школу, кад лечник изјави, да је дете и телесно и душевно способно да полази школу.

2. Школе не треба ни лети ни зими пре 9 часова да се почну. Родитељи треба да се старају да им деца дневно 9 часова спавају.

3. Настава после подне да се не држи. После подне може се предузимати певање (само у слободи), цртање, гимнастика. Излети у цели поучавања у природним наукама, треба да се држе само после подне. Али инак седмично два после подне морају бити са свим слободна. Време од наставе пре подне до наставе после подне мора трајати 4 часа. Непрекидна настава пре подне код деце од 7—10 године, не сме трајати више од 2½ часа, код деце од 10—14 год. 3 часа, а 14—20 год. 4 часа.

4 Веће задаће, које би заузеле време од 2 часа, могу се давати само суботом после подне. Једно после подне у седмици мора бити са свим слободно од задаћа. Ако пак и после подне има правих седмичних часова, онда се имају домаће задаће од власти са свим забранити. Тамо где се после подне држи цртање, певање и гимнастика, могу се задавати краће песмице за учење на памет. Разна превођења треба изоставити као и много писање умалити.

5. Прави час наставе, који захтева започету пажњу, не сме трајати, дуже од 40 минута.

6. Учитељи треба све предмете, који се могу у слободи предавати, и ако је време погодно ван школе у слободи да предају. Учитељу треба да је дужност да свако погодно време на то употреби, с тога га не треба приморавати, да се држи строго распореда часова.

7. Преко године треба 13 седмица да служе за одмор, и то одмор о Божићу, да је 2 седмице о Ускрсу 2 седмице, о Духовима 1 седмицу, а велики одмор у јулу и августу да траје 8 седмица. Почетак школе да је 1. Септембра. За време одмора да се не дају домаће задаће.

М. Б.

Монопол штампања школских уџбеника. Министарство просвете у Србији, тражило је мишљење од Гл. Просветног Савета, шта би требало изменути у правилима о штампању уџбеника за основне и средње школе, те да одговарају боље своме задатку. Лист „Учитељ“ износи о томе ово своје мишљење: „Прво и најглавније што је: *треба укинути* **монопол** штампања уџбеника. Монополисања уџбеника нема већ више нигде у културном свету. *Монополисањем се ствара: застој и реакција у литератури, суспија приватна иницијатива, везују руке радницима који хоће да покрећу живот напред, штеде се и умни радници и трговци и занатлије, које живе од продаја и израде књига и најзад суспија поље утакмици која једино може гарантовати напредак.*“

А шта ћемо ми овде тек да рекнемо о уџбеницима. Да није било Натошевића, ми би ваљда још и сад имали буквар у којем се читао: Петр мали крадец. А од како нам школе добише неколико Натошевићевих уџбеника, нико ни малим прстом не миче, да се на том пољу што боље створи. Рекосмо да нико не миче, али то ипак није сасвим тачно, јер ако на томе не раде нешта представници школских власти, раде издавачи. Они по својој увиђавности чине измене без вчијег благослова. Погледајте Натошевићев буквар. Он је некад био штампан на јачој артији, слог је био у њему терцијда дебелога реза, у свима главним одељцима где се деца упућују у прво читање. Данас није тако. Модерност штампарска, која је унела у књиге и листове слог ренату танка реза, који је у стању покварити и најбоље очи, увукла је и у буквар та слова. Издавачка шпекулација нашла је по фабрикама артију најлошије врсте, која слабо прима фарбу, нарочито ако је иста лошије врсте (и ако се та лоша артија пре штампања не кваси, као што се то слабо ради), па се линија сама од себе и многом употребом дечјом постане за кратко време као крпа, да би се на њој тешко разабрао и какав крупнији слог, а не овај танка реза, који не само да је убијство за очи, него је неописана мука у настави, јер у побледелом и истрвеном слогу почетници не могу лако да разликују потезове и натежу с читањем, што све не би морало бити да је бар техничка страна беспрекорна. А овако патите се деце, напрежа живце учитељу, шта је за то брига коме, који за те терете не зна. А који се учитељ сме упустити да изда што боље? Њему су везане руке још увек, а изгледа да ће бити везане још за дуго, јер се о слободној утакмици овде у нас и не помишља. Но ако не помишљају они, које не притискују невоље са лоших уџбеника, треба да дижемо свој глас ми учитељи и тражимо укидање монопола, слободну утакмицу, позване стручне оцењиваче уџбеника и сразмерну материјалну помоћ писцима уџбеника, како би их могли издати како треба. Само тако ће нам школа и настава у том питању поћи бољим напредњим и кориснијим путем. А сви други обзири морају ићи у крај пред тим захтевима.

Учитељство.

Учитељско деоничарско друштво „Натошевић“ у Новом Саду, одржало је своју главну годишњу скупштину у четвртак 19. фебруара (4. марта) о. г. На скупштини је било присутно 39 деоничара са 398 деоница, а 12 заступника са 130 деоница, свега је било заступљено 528 деоница. Пошто је председник М. Ђорђевић поздравно присутне, изабрани су деоничари Душан Мокић и Георгије Николић, да оверове присутне. Пошто је констатован напред поменути број присутних деоничара са деоницама, прешло се на извештај управног одбора за 1908. год. Извештај је јасно и подробно изнео рад и развитак овог друштва. Од главнијих места у њему поменућемо: Да је улог на штедњу био у 1908. г. К 93.539·62, дакле за К 19.750·75, већи од улога крајем 1907. год. Меничног зајма издато је К 84.132 К 66. Чист добитак је би К 3082.54 н., од тога је дивиденда на деонице К 2003·66 н.,

Према томе заслужено је на потпуно уплаћене деонице 5% дивиденде.

Књижара је заслужила чистог добитка К 4599·63 пот. Новчани завод наш потражује на књижари (што је уложио у њу) К 47.556 К 61 пот. Кад се од тога одбије зарада онда остаје то потраживање још у свети од К 42.96·98 пот.

У штампарији је отпочео рад 7. марта 1908. г. прамање је било за не пуних 10 месеци К 23.720·78 пот., кад се од тога одбије режија и уложен новац у артикуљ, остаје чист добитак од К 1619·59 пот. Овај чист добитак отписује се од своте, коју наш новчани завод потражује на штампарији (што је уложио у њу) и онда остаје то потраживање у свети од К 24 032·18 пот. Управни одбор је још предложио, према извештају на зорника штампарије, да се за занављање материјала утроши К 1800. —

На извештај говорили су Ђ. Поповић, Р. Малушев, Ђ. Прерадовић, Ђ. Михајловић и предс. М. Ђорђевић. Затим је на предлог Ђ. Милића извештај усвојен једногласно, а на предлог К. Лере записнички нарочито признање управном одбору и председнику. Пошто је и извештај надзорног одбора једногласно узет на знање, дата је разрешница управном и надзорном одбору.

У погледу поделе чисте добити предложио је Ђ. Поповић да се иста сва унесе у резервни фонд. Деоничар Жарко Алексић предлагао је да се 4% од чисте добити исплати деоничарима, а остало унесе у резервни фонд. Члан управног одбора Ђ. Михајловић заступао је одборски предлог, да се чиста добит исплати деоничарима и овај одборски предлог је и усвојен. Према томе решено је да се дивиденда почне исплаћивати 1. априла о. г.

У управни одбор поново су изабрана испоцкана два члана М. Ђорђевић и Богд. Поповић, а на два остала упражњена места изабрани су на предлог А. Варађанина: Лаза Вукотић учитељ у Ст. Футогу и Коста Пешић, учитељ у Ст. Шова. У надзорни одбор поново су изабрани: Др. Веселин Ђисаловић проф. у срп. великој гимназији, Аркадије Марковић, главни књиговођа Матице Српске и Др. Жарко Коваченић, сенатор варошког сиротињског стола. Пошто је тако испрпен био дневни ред, председник је захвалио присутнима што се у лепом броју одазвали и закључио седницу.

*

Овом приликом опазило се, да се леп број наших младих учитељских другова интересује живље са ову нашу лепу установу, којом се можемо поносити. Ми би се заиста томе веома радовали, кад би се ово интересовање све јаче развијало, те да нас овај нови центар окупи све, што јаче у другарско коло. Малена наша учитељ ка материјална средства ипак нису тако незнатна, јер сво ми можемо да створимо и таку установу какву материјално јачи и многобројнији сталежи немају. То је знак да у нас има добре стичке основе, која би постепеним развитком могла још много што шта лепо створити у корист учитељства и народне просвете. Свему томе је главна подлога слога, љубав другарска и пожртвовање за свој сталешки напредак, а то све зависи од нас самих. Прво се уздајмо сами у себе и сами помажимо своје, па ће такав сложан и истрајан рад наш импоновати и неучитељима, да ће нас свугде сретати с пажњом и признањем. — а

ЛИСТАК.

Старо-римски начин дељења.

Римљани су били јако наклоњени рачунању округлим бројевима, те су, према томе, незаокругљене бројеве, блиске округлим, увек замењивали округлим. На пример: 18 су изговарали 20 без два; 90 су изговарали 100 без 10 и т. д. Према томе природно је што се та њихова наклоност рачунању округлим бројевима у опште, користила и у деоби како писменој, тако и усменој. Пример 668 : 6 решава се по старо римском начину, овако: 668 нећемо делити на 6 једнаких делова, већ на 10, и тада ће сваки део бити по 6 десетица; али смо ми узели 4 дела више, но што треба, и у сваком делу по 6 десетица, свега смо, дакле, узели 24 десетице више, стога тај вишак треба додати дељениковом остатку (68), те ће бити 308. Сад ћемо 30 десетица на 10, и сваком делу припашће по 3 десетице, ну како смо и сад узели по 4 дела више и у сваком делу по 3 десетице, то је свега 12 десетица више; тај вишак од 12 десетица треба додати остатку (8), те ћемо имати да делимо 128. Кад се, даље, 12 дес. поделе на 10, сваком ће делу припасти по 1 десет.; но како смо и сад узели по 4 дела више и у сваком делу по 1 десетицу, то је сав вишак 4 десет. Тај вишак додаћемо остатку (28) и добићемо 68

које треба поделити на 6 једнаких делова. Дељећемо и даље истим начином као и до сада; на име: 60 : 10 = 6 јед., вишак је 4×6 = 24 и остатак 8, свега 32; 32 : 10 = 3 ј., вишак је 3×4 = 12 и остатак 2 = 14; 14 : 10 = 1 ј., вишак је 4 и остатак 4, свега 8. Сад се овај број (8) не дели са 10 већ правим делитељем 6, те ћемо на сваки део добити по 1 ј., и остаће нам 2 јед. Сад ћемо да видимо колики је количник; 6 д. + 3 д. + 1 д. = 10 д. или 100; 6 ј. + 3 ј. + 1 ј. + 1 ј. = 11 јединица и у остатку 2 јединице. Коначан је одговор 100 + 11 = 111 и остатак 2 јединице. Ето како је дуг и незгодан пут. Тај начин је карактеристика римске аритметике нарочито за време опадања Рима и прелаза римске цивилизације и народима Западне Европе. Тај су начин веома опширно разрадили: Боечио (470.—525. г. после Христа), и знаменити и учени римски грађанин, и Хербарт (папа Силвестар II), који је живео око 1000 година по Христу. После Хербарта је тај начин све више и више потискиван арапским начинима, т. ј. таквим, који је близак нашем нормалном дељењу. Од тога су доба Боечиев начин с правом називали „гвоздено правило" за разлику од „Златног правила" како су звали Апијанов (XVI век) начин дељења, који се нешто мало разликује од нашег данашњег начина дељења.

Римски начин дељења био је тежак и претежак; тешкоћа је долазила отуда што је јако компликован и што наставници и писци уџбеника или нису умели, или нису хтели да објасне ствар како треба. Високим, научним стилом, без икакве очигледности, они су „предавали" исто онако као да су пред њима исто тако учени људи или педагози, а не мала деца; ондашња се школа није обазирала на духовни развитак својих ученика.

Ево како се у једном уџбенику објашњавало дељење 5069 са 4, рад је распоређиван овако: Имамо: 10 — 4 = 6, $\frac{5000}{10}$:6 = 3000. Сад да нађемо производ ($\frac{3000}{10}$ = 300). 6 = 1800, ($\frac{3000}{10}$ = 100). 6 = 600, одакле добијамо 600 + 800 = 1400. Исто тако: ($\frac{1000}{10}$ = 100). 6 = 600, 600 + 400 = 1000. Користећи се истим начином, одузимамо производ ($\frac{1000}{10}$ = 1000).6 = 600, ($\frac{600}{10}$ = 60). 6 = 360,($\frac{360}{10}$ = 30). 6 = 180, ($\frac{180}{10}$ = 0). 6 = 60 и тражимо збир 60+80+60+60 = 260. Даље: ($\frac{200}{10}$ = 20). 6 = 120, ($\frac{100}{10}$ = 10). 6 = 60, а 60+20+60 = 140. Идући даље тим путем, добићемо: ($\frac{100}{10}$ = 10). 6 = 60, 40+60 = 100, ($\frac{100}{10}$ = 10). 6 = 60, ($\frac{60}{10}$ = 6). 6 = 36, ($\frac{30}{10}$ = 3).6 = 18. ($\frac{8}{10}$ = 1). 6 = 6; 6+8+6+9 = 29. Затим налазимо: ($\frac{20}{10}$ = 2). 6 = 12; ($\frac{12}{10}$ = 1). 6 = 6; 6+2+9 = 17; ($\frac{10}{10}$ = 1). 6 = 6; 7+6 = 13, ($\frac{10}{10}$ = 1). 6 = 6; 3+6 = 9; овај збир (9), као и делитељ, јесте број мањи од 10. На тај се начин види да је при дељењу остало 1. Тражени је количник 1267. Тај старо-римски начин дељења рађен је најпре на абакусу, помоћу римских цифара; но у току времена, кад су у Европу пренесене арапске цифре, он се почео примењивати и на њима и за дуго није уступао место новим начинима. Сад је тај старо римски начин дељења сасвим напуштен и нигде се не налази. А међутим и у том римском начину има једна добра страна, а то је оно лако изналажење количника. У нашем нормалном дељењу често се дешава да морамо узимати, нагађати, количник час мањи, час већи док не нађемо на прави количник. Док је то била ретког код Римљана а то стога, што им је делитељ био увек округао број, помоћу кога је лако наћи, колико се пута исти садржи у дељенику.

Ево образца писменог дељења по именованом начину:

Примери: 672 : 16 и 3276 : 84.

16 : 672 = 30	84 : 3276 = 30
(20)	(100)
6.0	3000
72	276
+ 120	+ 480
192 = 9	756 = 7
(20)	(100)
180	700
12	56
+ 36	+ 112
48 = 3	168 = 1
(20)	(100)
40	100
8	68
+ 8 количник,	+ 16
16=1 **42**	84=1 **39** количник,
(16)	(84)

Београд, 30 — VII — 1908. г.

С руског,
Свет. С. Поповић,
учитељ.

ДОПИС.

Вршац. 11. фебруара. Лицем на беле покладе преминуо је овде после дугог и тешког боловања, ондашњи многогодишњи учитељ *Милош Велић*. Покојник је скоро пола века провео као учитељ у служби народној. Колико је старина Велић од својих сугрђана био поштован и уважен, види се отуда, што се силан свет при погребу искупио, да ода последњу пошту свом добром учитељу Милошу, понајвише његови ученици, пошто је покојник у низу дугих година свог службовања у Вршцу, одгојио више генерација. Покојника је опојало сво овдашње свештенство са протом на челу, а на кору је појало овд. ратарско пев. друштво, већином ученици покојникови.

При опелу беше присутан и пресвећени епископ Гаврило, који је после обављеног опела приказао ожалошћеној породици, и изјавио јој своје топло учешће. Над мртвим се озром топлим речима у име овд. учитељства опростио овд. учитељ у миру *Макса Пантелић*, овим говором:

„Кад човек овај свет пажљиво посмотри, и у њему највеће непостојанство како свиђу створења, па и свога бића примети, онда не може на ино, а да своју судбу тужно, не оплаче, кад помисли само, да му се пламен живота у тренутку ока угасити може. Кад се сети, да га само један зао час, са овог белог света у мрачну дубину црне земље пренети може, онда нема довољно речи, којима би своје бедно стање на овој земљи описати могао. Но једно је извесно, да је на овом свету све само једна суета, све прах и трулеж, све за мало траје, све бива на нестаје. Колевка нам је била и би ће почетак, а гроб свршетак нашег бедног живота на овој земљи.

Ево и овај одар нам најживље приказује ништавило човеково. Пред вами сво стоји угашен живот једног народног трудбеника учитеља Милоша Велића, који је скоро пола столећа провео у служби народној.

Покојник је као учитељ, колико је знао и умео, дао своме народу. Камо среће кад би не само сваки учитељ, већ и сваки Србин дао своме народу оволико, колико зна и уме. Но осим многогодишњег учитељовања, покојник је задужио срп. народ још и тиме: што је поред своје худе учитељске плате, која је онда много мања била него садањих учитеља, одгојио Српству лепу породицу од девет чланова, који су осим једне умрле ћерке, сви остали живи и здрави.

Милош је покојни много и од својих уста откидао, само да своју многобројну породицу којом га је Бог обдарио, изведе на пут, и учини их корисним члановима свога народа. И добри Бог испунио му је ту молбу и жељу, да види своја три сина као свршене људе на доброме путу. Син му је Ђура уважени свештеник новосадски. Панта штампар у Сомбору. А најмлађи Љубомир као учитељ у Пардању, који је очев рад продужио тамо где је покојник застао. Две ћери су му удате, једна за Танасију Поповића трговца и поседника у Вршцу, а друга за одличног учитеља новосадског Боку Милића. Ћерка Драга учитељица у Неузини. А Јулка забавиља у Вршцу. Само Љубица оста незбринута. Покојник је био учитељ старог кова. Он није хтео знати за физику, граматику и математику. Он је био тога уверења, да нашем народу најнужније треба, читање, писање и рачунање те је то до крајности истеривао. Али зато су његови ученици најбоље читали, најлепше писали, и најлакше рачунали.

Покојник је дочекао лепу старост, те у миру и задовољству, брижљиво негован од своје деце, Ленке, Љубице и Јулке, уживао плодове, дочекао те и своју унучад руком повео. И наслетку од силног и напорног труда, бриге и дуготрајне боље, истрошио своје уморно тело и на рукама своје миле и благодарне деце испустио своју напаћену душу.

На ево и ја као друг ти у име твоје забрање вршачких учитеља, пратим се с тобом друже Милоше. Ти си твој тешки задатак, што си га имао као учитељ према српској школи, као брижни родитељ према својој честитој породици, и као човек према човечанству часно и достојно завршио.

Тебе више нема међу нама, али ћеш вечито живети у душама твоје миле деце и унучади, и твојих многобројних ученика.

Нека ти буде лака земља и вечна успомена међу твојим драгим Вршчанима, које си ти као многогодишњи учитељ много задужио. Још једном збогом друже Милоше, збогом за навек!

*

И тада крену се импозантан спровод уз појање рат. пев. друштва и испаћисмо овог нар. трудбеника до вечне му куће.

Преглед књига.

Elementary Experiments in Psychology. By *Carl E. Seashore*, Ph. D., Professor of Psychology in State Jowa University. Henry Holt & Co, 1908. Стр. XI+218. Цена 1·50 долар.

Потешкоћу развијања експерименталног држања према духовним процесима и осигуравање адекватног познавања са духом и методама експерименталног испитивања духовних феномена, осећају скоро сви наставници који пред собом имају велики број ђака почетника.

Пошто нема згодног уџбеника за елементарне психологије, који би се могао употребити са предавањима и приручним књигама, штуденти ретко кад да се из прве руке упознају са духовним процесима и са стварним схватањем метода које проучавају. Резултат тога је тај, што ђаци могу све и сва учити о психологији, па ипак да се не навикну на психологизирање. Неколицина можда и могу стећи психолошки дух но, већина њих не знају за то. Таке разредне демонстрације као што се данас практикују дају само грубе резултате и не могу дати сатисфакцију. Они могу бити забавни и интересантни, но они нису партикуларно инструктивни. Време, рад и издатак што је скопчан са давањем актуалне лабораторијске праксе у великим аудиторијумима (у њујоршком психолошком аудиторијуму увек се налазе до 200 штудената!) чини да је метода настављања у психологији непрактична.

Због тога је од веће потребе уџбеник као што је овај Сеасхоров (читај: Сишоров). То је врло згодан психолошки уџбеник. Сврха његова као што то аутор напомиње у своме предговору јесте та, да „удовољи захтевима за низ експеримената и почетном курсу психологије. Она чини, да су индивидуални експерименти, усупрот разредним демонстрацијама практични, без обзира на лабораторијску лакоћу или на величину разреда. Штуденту се дају средства и потицања за интензивно проучавање сваког појединог проблема тако, да би он могао стећи независност у мишљењу и акцији, да би био кадар реализовати актуалност, предак, практички значај и драж духовног живота."

Та сврха врло је лепо остварена у овој књизи. Велика педагошка вештина и стваралачка моћ огледа се у планирању простих експеримената, који, ако се добро изведу, зацело ће образовати ђака у интроспективним навикама, зацело ће му дати знање о психологији као експерименталној науци и зацело ће му побудити интересовање у решавању психолошких проблема. Експерименти су добро одабрати њих може штудент сам изваћати или у друштву са којим својим другом, изузев т. зв. реакционих експеримената с временом. Ти експерименти захтевају врло мало апарата, или онаке апарате који се лако могу добавити но који су ипак адекватни да илуструју психолошке принципе и да осветле методе њихове студије. Упуте што се износе штудентима јасне су, концизне и не стварају двосмисленицу. Кратке сугестије експеримената врло су добре.

Уџбеник обухвата многе проблеме у експерименталном испитивању. Прве три главе баве се експериментима о видним осетима — накнадним ликовима, контрасту и визуелном, видном пољу. Четврта глава износи познате експерименте о видном просторном опажању — ентоптичким појавама, мрежујачкој слици, акомодацији, двоструким ликовима и стереоскопском виђењу. Пета глава бави се више елаборатним низом експеримената из аудитивне (слушне, акустичке) сфере. Главе које следе износе добро одабрате експерименте о тактуалном простору, осетима коже, Веберовом закону, духовним ликовима, асоцијацији, меморији, апперцепцији, пажњи, нормалним оптичким илузијама, афективном тону и реакционом времену.

Књига проф. Др. Сеасхора је заиста врло згодна, а особити за све то већи број учитеља, који верују, да се адекватни увод и курс психологије не може дати без каквог актуалног експерименталног рада.

Дело је написано врло простим и разумљивим стилом. Ко поле влада енглеским језиком може се њиме послужити. Добро би било кад би се ко нашао да ту књигу преведе на наш језик. Она би се могла врло добро употребити у психолошкој настави у нашим средњим школама.

Др. П. Р. Радосављевић.

БЕЛЕШКЕ.

„Српски учитељски конвикт у Нов. Саду." примио је у фебруару т. г. Од Данице Марковић из Ст. Футога уписнине 2 К — Од Румске Штедионице 50 К прилога. — Од Милорада Урошевића, трговца из Лознице

100 К. чланарине. – Од Софронија Јаконића, пароха у Дероњу, од таса за мировање у 1908. години 14 К. прилога. На свима прилозима захваљује Управа.

Читуља. 20. фебр. о г. умро је у Панчеву Вељко Константиновић умир. учитељ у 63. години живота. Учитељевао је преко 40 година. Био је свестан и уредан до крајности, а у своме позиву је уживао. Умереним животом и и штедњом стекао је, уз приномоћ своје вредне жене госпође Анке, лепо имање и то завештао срп. виш. дев. школи у Панчеву (10.000 К), пенсионом фонду Срп. Нар. Позоришта (1000 К.) и раденичкој школи Срп. Женске Задруге у Панчеву (1000 К). Нека му је лака земља и трајан спомен!

Прорачун Чешке Школске Матице за 1909. г. износи 1.172.490. Готовина којом располаже износи 147.300 К. а да би могла одговорити свима својим задаћима треба јој да скупи прилога у своти од 1.025.000 К. И нема сумње да ће то Чеси скупити, јер они потпуно схваћају шта значи сложан рад на ширењу народне просвете.

Католички савез учитељски у Аустрији има 6625 чланова, и то: 5009 Немаца, 679 Чеха, 688 Талијана, 329 Словенаца и Хрвата. Најјаче је бројем тиролско удружење, оно има 1214 чланова, а за њим прво католичко удружење учитељица које има 1010 чланица. Службени је језик у том савезу немачки. У њему су још: Католичко удружење чешких учитеља у Моравској са 265 чланова, удружење чешких католичких учитељица у Ренчину и Оломуцу са 45 чланица и удружење чешких католичких учитеља у Прагу са 369 чланова, а међу свима овима је 80% свештеника и катихета.

Учитељске плате у Шкотској. У Шкотској су учитељске плате врло различите, по томе у коју категорију спада школа у којој предају. У сеоским и у мањим варошким школама су плате обично мање него у варошким школама. Младићи кад ступе у учитељску службу, ма да имају најодличније оспособљење, морају бити прво подучитељи. Сеоски учитељи имају почетну плату од 2100 Круна (код нас 1000 Кр.) Ова се плата подиже до 2800 Кр. Управитељи у селима 3000—7200 Кр. Учитељице на селима имају 1400—2100 Кр. Учитељи у варошима 2200 3800 Кр., главни учитељ 4000—6000 Кр. Управитељи у варошима 6000—9600 Кр. Учитељице у варошима 1400—2400 Кр. У Единбургу свака учитељска снага добија годишње 120 Кр. повишице. **М. Б.**

Војска и школа Врло занимљиве податке доноси један француски лист о томе, колико која држава у Европи троши на издржавање војске, а колико на издржавање школа. У Енглеској сваки грађанин троши 25 Кр. на војску а тек 6 Кр. на школе. У Француској 24 Кр. на војску а 5 на школе; у Немачкој 18 на војску а 7 Кр. на школе; у Данској 11 Кр на војску 2 Кр. на школе; у Грчкој 10 Кр. на војску 2 Кр. на школе; у Италији 9 Кр. на војску а 1 Кр. на школе: у Шведској 9 Кр. на војску 4 Кр. на школе; у Аустро Угарској 9 Кр. на војску 2 Кр. на школе; у Румунији 9 Кр. на војску 5 Кр. на школе; у Норвешкој 8 Кр. на војску 4 Кр. на школе; у Белгији 8 Кр. на војску 5 Кр. на школе; у Швајцарској 8 Кр на војску 15 Кр. на школе. Из ових података се види да је најгори сразмер код Талијанаца, где становници плаћају само 10% од онога што плаћају на војску. За тим долази наша држава, Француска и Енглеска где је %21—24. У Немачкој 40% у Норвешкој и Белгији 60%, а у Швајцарској се и двапут више троши на школе него на војску. **М. Б.**

Школски излети. Варошком сенату у Будимпешти предао је један учитељ молбу у ствари заједничких излета тражећи, да поради на томе да два комуникациона друштва, која стоје под непосредним надзором варошке управе, поједином школском излету даду уз малену плату засебне вагоне и засебне пароброде. Варошки сенат је овај предлог једногласно усвојио. **М. Б.**

Нове књиге.

Летопис Матице Српске, год. 85. Књига 254. Св. II. 09 Н. Сад. Штампарија Учитељског д. д. Натошевић. Ц. 1 К.

Књиге Матице Српске. Број 30. Иво Војновић **Дубровачка Трилогија**. II изд. Н. С. 09. Ц. 2 К.

Књиге за народ из Задужбине Петра Кочовића. Изд. М. Срп. Св. 129. **Албум славног женскиња**, написао Перa Радуловић. Н. Сад. 09. Ц. 20 пот.

Милан Ђ. Милићевић, некролог одштампан из „Годишњице“ књ. 28. Написао Јован Миодраговић, професор. Београд 09.

Стеван Д. Поповић као педагог, од Јов. Миодраговића. Годишњака св. 28. Оба ова последња два рада, труд су нашег познатог педагога Јов. Миодраговића. Нарочито нам се свиђа монографија о Стеви Д. Поповићу заслуженом српском педагогу. Сиромашни смо у радовима овакве врсте, а они би нам много користили. Многој вредној млађој снази учитељској пружили би онаки радови напор, да се упусти са радом њихових златних школских радника, те ценећи њихов рад да пође њиховим стопама.

*

Мала Библиотека. Уредник Ристо Кнежић. св. 157. Јов. Скерлић. **Француски романтичари и Српска народна поезија.** св. 158/160; А. В. Дружинин, **Паулина Саеовица**, с руског превео Стојан Новаковић (1864 г.) Св. 16-162; Сима Пандуровић. **Посмртне почасти.**

Календар „Мале Библиотеке." за год. 1909. Уредник Р. Кнежић. Мостар 908. Штамп. ужетичким завод Пахера и Кнежка.

*

Пријатељима „Мале Библиотеке". Ради извесних незгода нисмо могли благовремено допштампати и одаслати завршне свеске „Мале Библиотеке" за 1908-му годину (св. 156 - 162.), а другу свеску „Прегледа" нисмо могли издати зато, што нам материјална средства, узимајући у обзир и сувише малени број претплатника, нису дозвољавала. Молимо госп. претплатнике „М. Библиотеке", нарочато оне, који су претплату измирили, да ову нашу напомену приме до знања и да нас ради исте не осуђују.

Прве свеске „М. Б." за ову годину (св. 1. бр. 163. „Данак у крви", драмски фрагменат у једном чину од Бранислава Ђ. Нушића и св. II-III. бр. 164-165. „Моји познаници," приповетке од Свет. Ђоровића) налазе се у штампи, те ће у краћем року бити допштампане и одаслате претплатницима „М. Б.", и то само оним, који су већ послали или који нам до тад пошаљу претплату бар за прву годишњу четврт.

Да би пријатељима предочили материјално стање „Мале Библиотеке", које се у правом смислу може назвати „бедно", овде ћемо изнети тачан извод из претплатне књиге за 1908-му годину.

У свему је слато 329 примерака, и то: 115 за претплатнике који су платили за прву половину, а 4 која су платили само за прву четврт. 79 их има који нису ни паре послали. У замену и сарадницима слато је 92 примерка. Од пређашњих имамо на дугу 4.723 круне и 60 пара.

Да би бар у неколико поправили материјално стање „Мале Библиотеке," одлучили смо се на распродају до сад изашлих свезака, изузевши прве од које имамо само неколико примерака, у нола цене, и то само код поруџбина од најмање 50 бројева, а уз готов новац.

У Мостару, месеца фебруара 1909.

Администрација
„Мале Библиотеке."

ЈАН БАШТА
SCHÖNBACH код Егера (Cheb). Чешка.

Најчувенија фирма инструмената за гудачку, позната на све стране са своје солидности, препоручује п. г. учитељима и коровођама, виолине за концерте и оркестре, виоле, чела и виолинчело, цитре, гитаре врсог реда, пријатног звука и лакот тона, дрвених и плеханих инструмената за дување, особитих гарантованих извршивих жица за све инструменте, поштарине виолине за вештаке са лепим гудалом, у дрвеној путији, франко послато (за 9, 10, 12 и 15 фор.)

Ценовници бадава и франко.

Најјефтинији непосредни избор за набавку. Сви музички инструменти оправљају се одмах вештачки и рачунају се најјефтиније.

Старе виолине и чела промењују се за нове. Први непосредни извор за набавку грамофонских и најпотпунијих плоча.

Врлопоштовани господине!

Посљата виолина како уколико опремом, тако и пријатним звуком у пуној мери ме је задовољила.

Уверен сам, да је дужност сваког свесног Чеха, да потребе гудачке набавља код наше фирме, јер се у реелности не може ни једна фирма с нама такмичити. Желим вам много напретка у напреку доброг гласа, и јесам пријатељски одан

Фр. В. Михала, учит. управ.
29/XII. 1906.

Не купујте из друге руке од препродавца, обратите се управо на творницу.

Поштовани господине!

Кад бих могао, тобло бих Вам стиснуо десницу за солидну и јефтину оправку знаменитог инструмента. Ништа није изгубио, а добио је внучност, обло тон и лако се свира више. Ваша фирма ме је изненадила. Срећан нек Вам је труд.

Маленовица, 17. септ. 1904. С поздравом

Јиндрих Птачек, учитељ.

Хиљадама похвалних признања од г. г. учитеља и коровођа сведочи о извршности и заљаности проданих инструмената.

Учитељско Деоничарско Друштво
„НАТОШЕВИЋ" у Н. Саду.

исплаћује својим члановима

5 ½ % Дивиденде за 1908.

почевши од 1. априла о. г.

У Новом Саду, 8. марта 1909. **Управа.**

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 5. У Новом Саду, 15. марта 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Нова наставна основа мађ. језика и наше школе, од Јов. Искруљева, учитеља вежбаонице, Сомбор. — Учитељи и хигијена од др. Лаве Марковића. Н. Сад. — Предавања за увод у експерим. педагогију од Др. Мојмана, превод Др. П. Радосављевића. — Учитељство: Одлуке учит. скупштине у Србији. — Учитељска колонија на острву Рабу, од М. Хајина. — Из Школске Самоуправе: Нова наставна основа за мађ. језик. Две наредбе КПО бачког, поводом нове Наст. Осн. — Практичне обраде: Лекција из мађ. језика за I. р. од Д. Ружића, учитеља, Н. Сад. — Важније мере, тегови и новци, од Т. Костића. Преглед књига: Antun Cuvaj. Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrv. i Slavonije, књига II, приказ од др. П. Радосављевића. — Белешке. —

Нова наставна основа мађ. језика и наше школе.

Јован Искруљев, учитељ вежбаонице. — Сомбор. —

(Свршетак.)

Тачке које засецају у живот наших школа и будућност нашег учитељства јесу ове:

1. Нека се виша школска власт постара *за добро упутство и уџбенике за предавање мађарског језика.*

2. Нека се што пре пропише *нова наставна основа за све наставне предмете* и распише стечај за израђивање нових уџбеника.

3. Нека се држе курсеви, на којима би се учитељима показао нов начин предавања мађ. језика.

4. Нек се учитељству скине овај терет који му је неправедно наваљен.

5. И нека се наше учитељство према своме огромном раду награди, ако не боље, а оно бар као учитељи државних школа.

Почећу све ове тачке и детаљније да расправљам. Прва тачка говори о упутству и уџбеницима. Упутство прикључено новој наставној основи препоручује директан метод при предавању мађ. језика. На заиста, овај је начин много подеснији и згоднији од старога Groß-аљевог начина превађања.

Ја у вежбаоници практикујем овај начин и могу слободно рећи, да се овим начином десет пута већи успех може постићи по старим начином превађања.

Главни принцип овог директног поступка јесте тај, да дете учи скроз језик онако, како га је мати учила да говори. Зато се зове још и природан поступак.

Све могуће речи, радње, особине појединих предмета треба деци показати које у оригиналу, које сликом, мимиком или приликом излета. Дакле у највећој мери треба да је заступљена очигледност. По овом методу треба да је израђено ново упутство. Осим упутства потребни су као парче хлеба нови уџбеници за мађарски језик. Они морају обухватати сво оно градиво, које се при разговору има рећи; они морају бити удешени по најновијим захтевима, а особито илустрацијом украшени.

Саветно би било да се наша највиша власт што пре постара о састављању таквих уџбеника. По старим уџбеницима није могуће радити; а 1910. год. није далеко. Пожуримо се са расписивањем стечаја за писање оваких уџбеника док је време, да се касније не кајемо.

Друго важно питање гласи: да се што пре пропише нова наставна основа за све предмете.

Чудим се, да о новој наставној основи — за ових последњих година — није нико ни речи проговорио. Саветно би било да се отштампа цео нацрт нове школске основе (који је анкета саставила и поднела Школском Савету на одобрење), да би се

могло и са стране учитељства утицати на њено дотеривање, јер „више очију више виде, више глава више знају."

Биће тако слободан да у кратким потезима изнесем све оне захтеве, које би требало при прописивању нове наставне основе узети у обзир. Најглавнији захтев јесте тај, *да се нова наставна основа доведе у склад са основом мађ. језика, и да се градиво свију предмета до минимума редуцира.*

Почнимо од науке вере. У садашњој наставној основи, веронаука обухвата највеће градиво. Права богословија. Но није ни чудо у каквом се добу састављало и коју је начинио? У садашње доба ово не сме бити. Добро би било да се она скине са учитељских леђа, али ако за сад то није могуће произвести, нека се њено градиво редуцира. У свима разредима главну улогу треба да игра библијска повест. Поред библијске повести у старијим разредима литургика. Оне силне молитве а нарочито катихизис, треба што што пото из основне школе уклонити.

Словенски језик, нека се ограничи једино на читање. Словенски језик треба да почиње од IV-ог разреда. И то нека се градиво ограничи једино на текстове литургијског и светитељског појања.

Црквено појање нека се ограничи једино на литургијско и најважније светитељско појање. При овим предметима нека не буде више сврха неговање појаца и читаца.

Српски језик, нека одговара духу садашњег времена. Читанке нека се удесе према захтеву модерне педагогије. Садашње — Натошевићеве — читанке нису више подесне. Сваки учитељ који ради српски језик по њима, мора пасти у очајање. Но није ни чудо! За она времена беху оне златне. Али данашњем добу никако не одговарају. Ово је лепа сведоџба напредовању нашег учитељства и наше практичне педагогије, да од доба Натошевића не нађе се нико да напише боље читанке!! Граматику као посебан предмет, треба што што по то из основне школе избацити; главно тежиште треба пол гати на писмене саставе.

Земљопис, ово је најнесносније предмет у нашој школи. Па како и да не. Какви су нам уџбеници за овај предмет? Једини земљопис, који се скоро у свима нашим школама употребљује, испод сваке је критике. Земљопис IV-ог разр. читав лексикон сухопарних речи. Нетачан је до крајности. Илустрација и смештање ове, такође је испод сваке критике. Земљопис III. разр. погрешан је у дефиновању појединих појмова. Требају нам и нови земљописи и то градиво да је у складу са захтевима државне наставне основе. Добро би било да се прикључи новим земљописима и градиво земљописа, које се има обрадити и на мађ. језику. Нови земљописни уџбеници треба да су што више и лепше снабдевени илустрацијом.

Рачун, овај је предмет скроз и скроз занемарен у нашим школама Сем Вуковића и Милетића, нико није ништа написао. Њихови уџбеници не одговарају времену експерименталне педагогије.

Градиво у вишим разредима треба редуковати. Из IV-ог разр. рачунске радње са десетичним разломцима треба пренети у V. разр.

Са разломцима што мање се позабавити. Довољно је упознати децу са појмом разломака; рачунске радње са разломцима требало би избацити, јер се они у животу скоро и не употребљавају.

Што веће тежиште нека полаже нова наставна основа на процентуално рачунање.

Градиво Историје, Устава, Хигијене, Природописа треба удесити према захтевима државне наставне основе.

Особиту пажњу нека обрате стваралци нове наставне основе на цртање и моделовање.

У кратким цртама обележио сам оне главне тачке, које треба узети у обзир при стварању и прописивању нове наставне основе Зато позвани нека добро отворе очи, јер ће од њене вредности зависити напредак наших школа за неколико деценија

Трећа важна тачка гласи: Нека се скине са нашег учитељства онај терет, који му је неправедно наметаут. Кад сравнимо положај државних учитеља са поло-

жајем нашег учитељства, онда мора сваки поле трезванији човек признати, да је то једна велика неправда и нечовечност, што се захтева од учитеља за ону мизерну награду од 500 фор.

Државни учитељи су поред боље дотације, десет пута мање оптерећени но наши учитељи. Они имају само школу и више ништа.

Но да видимо дужности наших учитеља. Они су учитељи двеју школа: српске и мађарске, катихете, појци, неровође, коровође и т. д. а где су још дужности, које би требало да врше као родољуби (оснивање читаоница, задруга приређивање села и т. д.)

Да је учитељ од гвожђа и Соломунове мудрости, па ни онда не би могао свима захтевима одговорити.

Да би нам учитељ могао удовољити огромним захтевима државне власти, прискочимо му у помоћ, бар ми са наше стране, те му скинимо оне терете, који нису ни мало везани за његов позив. Ја не видим потребу, да би нам учитељ морао предавати веронауку и словенски језик у основној школи.

Зар се овај предмет не би могао дати у руке нашим свештеницима. Јест, али можда ће неко рећи: наше су школе вероисповедног карактера; или, а што да се свештеник меша у делокруг школски; или, а шта ће бити са школама ако се оне покомуналне? На ово хоћу оволико да одговорим. Ја не видим да би тиме, што би свештеници предавали веронауку, био помућен карактер вероисповедних школа, та оне би добиле још веће обележје вероисповести; на ето прилике и свештенику да упозна своје будуће стадо, јер се и иначе тужи свештенство, да не познаје своју паству. Ја не видим бојазан да ће се свештеници умешати у делокруг школски. Он би само предавао веронауку и оценио ученике и више ништа, остало би било по старом.

А како би било да нам се школе покомуналне или подрже, онда им не помаже веронаука, јер би и за њих важио исти онај закон, који важи и за садање комуналне школе, по коме учитељ не предаје веронауку.

Ослобођење учитеља од предавања веронауке можда ће лајицима бити маленкост, али нашем учитељству био би то велики добит, јер би му рад најмање са 4—6 часова био олакшан, а тиме би више времена могао утрошати на мађарски језик, јер наш учитељ у шесторазредној школи до данас дужан је био предавати, 5 часова недељно мађарски језик сада пак 13 часова. Јелте да је огромна разлика?

Други терет нашег учитељства је црквено појање. О питању црквеног појца много се расправљало и расправља. Ја ћу укратко прећи и преко овог питања. Између учитеља и црквеног појања нема апсолутно никакве везе. Појачку дужност је од старине вршио учитељ, односно појац је вршио учитељске дужности, па је та дужност и дан данас спојена са учитељском дужношћу. Сад је учитељство изводјевало себи превагу, углед и положај над црквеним појањем, за то се учитељство те дужности треба и да ослободи. Зато наше учитељство нека свој започети рад у питању појачке дужности и настави, и енергично захтева од меродавних фактора, да се учитељство те споредне дужности ослободи. Ако жеља нашег учитељства за овај мах не уроди плодом, тада виша власт не сме оставити ову ствар у досадашњем стању, већ мора гледати и тражити начина, да се наше учитељство за овај тешки а споредни рад достојно и награди. Ако се ова ствар по учитељство повољно не реши, тада учитељство нека не клоне, већ нека се бори — ради остварења овог свог захтева — до коначне победе.

Оних осталих дужности нека се учитељство у толикој мери лаћа у колико му допушта слободно време.

У првом реду позване су дакле наше више власти, да нашем учитељству у свима овим питањима терет олакшају, а стање побољшају.

Па и нашим српским учитељским заборовима главна задаћа нека буде расправљање садашњег учитељског стања, расправљање нове наставне основе и стараће око унапређења практичне педагогије.

*

Зато сви сложно похитајмо у помоћ нашој вишој власти, јер једино сложним и рационалним радом могуће је измрсити се из овог критичног хаоса.

Учитељи и ђаци ђења.

Др. Лаза Марковић. — Нови Сад.

Учитељи се морају одлучно борити са оним заразним болестинама и зато им морају познавати знаке и особине. Од њих се дабогме не тражи тачно и поуздано познавање болести, али сваки учитељ мора толико знати из медицине, да зна бар, које је дете *сумњиво*, да има једну од тих болести.

Зато ћу ја овде само укратко напоменути, које су сумњиви знаци ових болести.

Код *скрлетине* су знаци, који и нестручњаку могу лако за око замаћи, ови: јака *ватрушина*, руменило у лицу, две боре, које иду од ноздрва према углу од усана су при томе беле као од воска а и усне су бледе; испод доње вилице се осећају крајници, као орашчићи, језик је јако црвен, и на њему се виде ситне црвене бобице, као на малини или купини; у грлу су жлезде јако натечене, црвене и може се на њима наћи по која жућкаста пега. Кожа је сва, од врата до доле црвена, као скрлетина а ако је црвен избледела, онда се и чиње *перугати* на више места. Ако је дете добило запаљење бубрега, онда *подбухне* у очима а често су му и ноге отекле. Код скрлетине могу још и *уши*, да *проџуре*; гној из ушију је махом густ а често и врло заудара.

Да би учитељ могао у сумњивим случајевима прегледати и дечје грло, добро би било, да им кашиком притисне језик, јер се онда грлене жлезде могу врло лепо видети. Кашику треба одмах после прегледа на шпиритусу *исталити*, а не би било згорег, кад би једна кашика за преглед стално стојала у школи и то остављена у једној чинијици са 3% раствором карбола.

Код *мраса* (Masern, Kanyaró) црвен избија и на лицу. У такој прилици поискачу по целом лицу ситне *пунчасте*, мрко црвене бобице од којих лице изгледа као да је прљаво, а уједно се од тих бобица сасвим *пресвиче*. Очи су страшно црвене и мутне, јако сузе. Болесник се склања од светлости и обично гледа у земљу или очи заклони. Из носа исто тако лије чиста слуз. Грло је црвено, жлезде грлене су набрекле, црвене, али немају белих или жућкастих пега. И само непце је бобичасто па и сама слузна покожица на устима је црвена и местимице, особито дуж последњих кутњака је храпава, као да је посута грисом. Дете уз то кашље, сухо, кратко и са напрезањем. Иста таква црвен као и на лицу види се и на целој кожи.

Магарећи кашаљ (велики кашаљ или хрипавац) не прави никакву промену по кожи. Деца у том кашљу не кашљу сваки час и непрекидно, него имају *наступе*. Онда, онда напље на дете кашаљ, али тај је страшан, грчевит. Дете се зацени од брзих навала кашља, поплави, хоће да се угуши и кроз тај тешки кашаљ чује се, како тешком муком уз висок писак увлачи ваздух кроз грчевито стегнуте гласнице. Дете у наступу и *повраћи* не само жатку слуз, него и јело, које се у желуцу нађе. Зној лије са чела а израз је на лицу очајнички. Тај страшни и мучни кашаљ стане после неколико минута, плаветнило се са лица изгуби, дисање се смири, једино још што дете осећа јак умор. При овим наступима може детету, да удари и крв на нос и на уста од јаког напрезања.

Код *дифтерије* у ждрелу су грлене жлезде превучене белом, често и мрком кожом, која се брзо шири и прече и на ресу (језичац) и на меко непце. Те покожице хоће, да заударају на јак трулеж. Дете је у ватри; кожа му је чиста и сољена су жлезде испод вилице забрекле. Болесник тешко гута и говори често калуђерски, кроз нос.

Код *дифтерије* у грлу (*крупа*) је ждрело већином чисто, али је врло стегнуто опаким истим кожицама и опоницама, као што се у ждрелу виде код дифтерије. Због тога је дисање отешгано све више и више, тако, да дете употреби све мишиће и сву снагу, да дише. Грудни кош се издиже, јер га вратни мишићи са најјачим напоном дижу. Мишићи по ребрима и између

њих се напрежу свом снагом. Трбух се диже и спушта при дисању, јер су и трбушни мишићи прискочили у помоћ детету, да лакше дише. Дете се овда онда закашље; кашаљ му је *крупан*, грчевит и мукао. Ватруштине има код оба седишта дифтерије.

Код *срдобоље* (дизентерије, Ruhr, vérhas), болести, која се у школи исто тако шири, дете је врлије него обично, кожа му је чиста. Овде долазе јаки напони на столицу и то врло учестано. Али столица је врло незнатна састављена је махом из слузи, у којој има *стално крви*. Није један напон честито ни прешао, а други се већ јавио и тако може несретно дете и по 50 и 100 пута дневно да трчи на њужник, па ипак да се не ослободи мучних напона.

Овчије богиње (varicella, Schafblattern, bárányhimlő) спадају у лакше и невиније дечје болести. По телу попискачу уз слабију ватру ситне *бешичице*, које су већином чисте, од чисте сурутке, која је у њима. Неких пута се нађе по која и *замућена* бешичица. За неколико дана те бешичице попуцају и осуше се, замућене се ухвате у крастице али све бешичице прођу брзо и не остане никакве ожиљке по кожи.

Велике, црне богиње су данас срећом ретка болест, јер их је *стално и поновно*, обавезно *калемљење* сузбило. Код нас у Угарској се још овда, онда јављају код Цигана чергара и гурбета, јер се они својим сељакањем често извуку од калемљења. Зато учитељи нека стално воде о томе бригу, да су им деца сва накалемљена и да се поновно калемљење сваке *седме године* изврши.

Колера и куга су код нас ретке болести, јер је медицинска наука нашла поуздана средства, којима се те опаке болештине могу у клици угушити, а то је свесно уништавање клица бацила тих болести (дезинфекција).

Од заразних болести, које се у школи могу преносити, споменућу овде само још *трахому*. Ова је болест ухватила приличног корена у Угарској и има своја стална гнезда. Једно велико гнездо од трахоме праве баш бачки *Срби* и зато је врло потребно, да и учитељи мотре на очи своје деце, не би ли запазили трахому. Ова болест која се тешко и споро лечи, јер је тврдокорна, напада слузну покожицу на капцима и на очној кугли. Слузна покожица се страховито зарумени, одебља, отекне, ћут, бистар гној тече из ока; болесник бежи од светлости. Слузна покожица је доцније *чворновита*, храпава и јако вређа око. Често се и на саму очну куглу навуку црвени, гнојавно-мутни језичци, који могу око да прободу и гнојење пренесу и у унутарње, фине делове у оку. А то често доведе до сталних непровидних ожиљака, пега, које кваре вид („ухватило се бело на оку.“) а често око сасвим пропадне, те дође *и слепоћа*. Зато учитељи треба свако дете са црвеним, запаљеним, чкиљавим очима да пошљу до лекара, јер се така деца не смеју трпети у школи.

(Наставиће се).

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доценат њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Прво предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

Укратко речено: Све врсте духовних појава даду се из надражаја успоставити. Овде морамо приметити, да се у експерименту све појаве свађају на свој *најпростији случај* и своје *елементарне односе*; ми у првом реду настојимо да упознамо *основице* духовног живота, на ако су оне и њихове особине као и начин њиховог заједничког деловања познате, то онда није тешка ствар, да се из њих опет синтетички створе најкомпликованије појаве духовног живота.

Кад духовне појаве можемо *изазвати* у једног субјекта према сврхама експериментатора, то ништа не стоји на путу, да на духовни живот можемо с *вариацијом* утецати; ако н. пр. осећај неугодности извесне јачине можемо изазвати помоћу надражаја, као што су горке материје, то и помоћу промене концентрације горког раствора можемо градирати интензитет осећаја већ према експериментаторовој сврси. Доцуше тешко је — а у томе и лежи мећа психолошког експеримента — *изоловано* променити деломичне појаве свести. У духовном животу не можемо скоро никад доћи до изоловане промене појединих појава. Но и у испитивању природе мора у експериментисању нехотичну промену узети из споредних околности и инак доћи до једног каузалног разглабања појава, па је и *приближно* изоловање психичких парцијалних појава такође могуће. При том нам највећу услугу даје парочита особина наше пажње. Позната вам је појава, да кад човек концентрише своју пажњу на један утисак, то је тај упечатак, на ког се управља наша пажња, погодан по свест, а сви остали утисци су *прекривени*. Ако се концентришем на какав духовни рад, то узнемирујући надражаји од хуке и буке уличне можда никако и не долазе у свест, они се коче, док је у исти мах рад помоћу овог кочења свих других појава у неку руку изолован. Та особина наше пажње, да свест *ограничава* на оно на што је она управо управљена, омогућује нам некоје мајсторије у експерименту, помоћу чега можемо изазвати врло јако изоловање појава, што их испитујемо. Ако је н. пр. човек рад да какво градиво научи просто механички, без помоћи мнемотехничких мајсторија и секундарних асоцијација, то му донекле може поћи за руком, ако време учења до крајности скратимо. Овде се огледа приспављање на појачану концентрацију, и то ограничава свест на механичко учење. Најекстремнији случај таког ограничавања свести видимо у хипнози, и од стране некојих лечника за умоболнике, у првом реду од стране О. Фогта*) чињени су покуси, да се хипнотисање употреби за експериментисање са посве изолованим појавама свести. Но, хипноза се не може урачунати у нормалне психичке експерименталне методе, јер су закључци из тако једне тотално промене духовног живота, као што хипноза показује, несигурни за нормални ток свести; помоћу таких покуса ми више упознајемо хипнозу него ли сву свест.

Напротив у области чулних осета каткада је могућа тотална елиминација психичких појава, у колико чинимо да су чулни органа за неко време — парцијално или тотално — нечесетљиви. Тако је Голдмајдер доказао, да се „осети покрета" не врше помоћу коже и мишића, већ у површини зглавкова и тетивама, у колико је он помоћу индукционих струја учинио, да је неосетљива била прво кожа, онда мишићи на тетиве и напокон зглавкови; па и у области чула кушања можемо изазвати анализу сложених укуса, у колико се језик намаже кокаином — тада нестаје осети за такнуће и горко — или гимнеовом киселином — тада нестаје осет слатког; чуло мириса можемо опет брзо уморати за извесне мирисе па их на тај начин можемо изоловано одвојити. То су примери за релативно изоловану промену појава у психичкој области.

Према овоме не треба даље објашњавати, да се и психичке појаве могу *мењати* према намерама експериментаторовим; но теже је одговорити на питање, у којој мери може чинити *мерења* у психолошким експериментима.

У овом питању треба одмах истаћи главну тачку: *директно* мерење *психичких* појава *не постоји*; хтети меру и број пренети на духован живот *као такав* — то је неизводиво почињање. Узрок за то лежи у томе, што је директно мерење могуће само у *екстензивном (квантитативном) континууму*, дакле у простору и времену; у просторним и временитим протезањима можемо као *јединицу* одабрати одређена, конвенцијонално узета делимична протезања, као што је метар или центиметар, минут или секунд, па их онда као мерило можемо ставити на просторно или временато протезање, и да то онда изрази много-

*) Срапи: O. Vogt, Die direkte psycholog. Experimentalmethode in hypnotischen Bewusstseinszuständen. Zeitschrift für Hypnotismus, V. 1897. стр. 7. и даље. Ово је и сепаратно публиковао A. Barth, Leipzig, 1897.

стручност оне конвенционално одабрате јединице. Тада се мери једнако „протезање“ и то помоћу *једнаког, директног* мерења.

У обиму духовног света тако је мерење немогуће, јер се ту има посла са светом квалитета, а не са светом квантитета.

У духовној области имадемо посла са квалитетима, наши *осети* су својствени квалитети, као што је тврдо, мекано, црвено, светло, кисело, слатко; наши *осећаји* (чуства, емоције) су квалитети угодности и неугодности, који као такови немају ништа квантитативног. Било би лудо, кад би се говорило о неугодности, која је толико и толико центиметара дуга. Да би се осети директно мерили, морамо кисело и слатко раставити у делове и онда један од тих делова узети као јединицу мерења. Но, чисто квалитативно не да се раставити. То исто вреди и о сваком другом пољу свести. Због тога и нема смисла тражити директну јединицу мерења за представе, радње или угодност и неугодност, и мерити те унутрашње доживљаје. Заблуда је ако се мисли да ће се мерење психичких појава тако омогућити да и осети и осећаји имају *степене интензитета*, јер и степени интензитета чистих квалитета не даду се раставити у делове, који би дали јединицу мерења, што би се могла *директно* употребити. Последица тога је сада та, да духовне појаве можемо увек само *индиректно* мерити. То ништа друго не значи до ли то, да ми *директно* меримо само *телесне* појаве или појаве у *спољашњем свету*, који је просторне или времените, укратко речено екстензивне природе. Духовне појаве даду се онда *индиректно* мерити, ако их ставимо у *зависне односе* са извесним појавама спољашњег света. Ми меримо дакле *директно* спољашње појаве, од којих су зависне некоје духовне појаве, па бројеве мерења спољашњих појава *супституирамо* са онима, од којих зависе унутрашње појаве.

Ево једног простог примера! Ако сам рад да одредим, с каквом финоћом човек сазнаје разлике у јасноћи боја, то ту финоћу могу *индиректно* мерити, у колико разлике у јасноћи, што се дају мерити, установим на изворима светлости и определим, како велика мора бити нека објективна разлика јасноће, да ју дотични човек може сазнати. Ја тада индиректно мерим финоћу у разликовању, када мерим разлику јасноће, коју индивидуа управо сазнаје.

Ако друга индивидуа треба знатно већу разлику јасноће, да би сазнао различитост интензитета светлости, то сам тиме показао, да друга индивидуа мање фине разликује, па сам у исти мах у величини мерења, прве и друге разлике јасноће *индиректно* нашао мере за финоћу разликовања у прве и друге индивидуе.

Но, то је опћи начин, ког морамо узети, ако хоћемо да меримо духовне појаве. Али ми морамо покушати да мерењем определимо и *спољашње* појаве, јер између тих појава и духовних појава, што се испитују постоје *односи зависности*. Фундаментална грешка Хербартове психологије беше та, што је хтео да бројне вредности директно пренесе на представе и њихово кретање, т. ј. на чисто квалитативне појаве. При том бројеви посве губе своју важност мерења, они су прости симболи и бројни став је посве својевољан. Додуше, у индиректном мерењу никако се не игнорише важност психичког мерења, јер су и природонаучна мерења неким делом индиректна. Једнолико директно мерење могуће је само у просторних и временитих односа, јер се само ту могу директно мерити простор са просторном јединицом, а време са временитом јединицом (н. пр трајање тона даде се мерити ударањем метронома*). Но *правилу* природњак директно мери *просторне* величине. Када он просторне величине, као н. пр. лист папира, ивицу од стола мери са мерилом, онда он чини једнолико директно мерење. У свим другим случајевима природњак у пракси чини само индиректна мерења. Он не мери саме појаве, већ просторне вредности, чије су промене *зависне* од промене појава. Тако ми шчитавамо просторне вредности скале у ме-

*) Могућност једнаког директног мерења просторних и временитих величина, већина теоретичара сазнања (или епистомолога) губе из вида; но то је исто тако могуће као и директно мерење.

рењу електричне експанзије волтметра, у мерењу притиска паре на манометру, у мерењу температуре на термометру и т. д. Код термометра ми не меримо директно топлину и њене промене, већ просторну вредност, наиме протезање живиног ступца па то можемо *узети* као мерење топлине, јер то стоји у *једноставнијој зависности* од промене топлоте. У *принципима* ми тако исто поступамо у индиректним психолошким мерењима, и ако је овде однос зависности између психичке појаве, која се има мерити и спољашње појаве, која се директно мери, често пута компликованији него ли у природонаучним мерењима. Ви ћете то лако схватити ако се осврнете на горњи пример, међуосталим сва ова излагања ми ћемо поближе објаснити. Могли би ставити још једно питање: *који путеви* постоје, да се изазове тако индиректно мерење у духовној области. Има *три пута* (или начина), који воде ка индиректном мерењу духовних појава и према природи ствари могућа су само та три пута или њихове комбинације. Духовни живот може се определити или мерећи *од надражаја*, помоћу ког директно или индиректно довађамо било које духовне појаве, или полазећи *од покрета*, у којима се *испољава* духован живот, као и од покрета изражавања (у ширем смислу); напослетку духовни живот можемо мерећи определити и *са уметањем духовних појава између надражаја и покрета изражавања*, и овде се могу мерити *временити односи* духовних појава, такође и н. пр. време, које протиче од почетка надражаја, па до јављања каквог извесног покрета изражавања.

Из тога се види, да у духовној области *имамо три пута или методе индиректног мерења*: *методе надражења*, *методе изражавања* и т. зв. *методе уметања*, и пошто методе уметања могу мерити и време, то их просто називамо *методе временитог мерења*.

Ми ћемо видети, да се све методе, које ћемо упознати у примењивању на психолошка и педагошка питања, могу свести на једну од ових основних шема или комбинацију ова три пута. У духовној области имамо још један начин мерења, кога би могли боље означити као *бројење*. Ми смо кадри да *бројимо* како се *често* јављају некоје појаве свести *колико пута* се налазе, како се оне јављају у индивидуама и т. д. У том случају имамо посла са *статистичким бројењем* у духовној области, што такође показује примену бројева (додуше то није право мерење), наравно тој психолошкој столици не стоји на путу низаква принципијелна сумња.

(Наставиће се.)

Учитељство.

Српско учитељско удружење у Србији поднело је министарству просвете пет својих одлука са летошње учитељске скупштине. Прва је одлука против мешања свештенства у рад основних школа. „У пројекту закона о уређењу свештеничког стања, стављено је у дужност свештенику и то: да присуствује од времена на време, предавањима веронауке у основним школама и годишњим испитима.“

Ова одредба изазвала је у учитељству читаву буру од незадовољства. Противу ње су подигла глас многа учитељска друштва, критикована је у „Учитељу“ органу Учитељског Удружења а и у другим гласилима јавности па и XXIV. Учитељска Скупштина се њоме занимала.

Овом се одредбом ставља извесно туторство учитељу, које је неоправдано и штетно по својим последицама. По тој одредби могло би да се меша у школске ствари једно страно лице које нема никакве компетенције за школски рад и да контролише стручно лице — учитеља — које је својом и стручном спремом у школи и и испитима доказало, да му се може и сме поверити предавање свих наставних предмета па и религије. Сем тога ово мешање страног лица, које нема ни дидактичке ни методичке спреме за наставни рад, изазвало би конфликте између наставника и свештеника, чиме би губили од свога угледа и једни и други.

Стога Учит. Удружење моли Господина Министра, да на ову ствар скрене озбиљно своју пажњу и да не дозволи да се оваква одредба озакони.“

Друга одлука је о издржавању народних школа. У њој тражи удружење: „Док се ствар о снабдевању нар. школа потребама за-

коном боље не регулише, да господин Министар изволи расписом својим наредити: да полицијске и пореске власти воде месечну контролу по општинским књигама о прикупљеном школском прирезу и то са управитељем дотичних школа, па да се ти наплаћени прирези одмах и предаду школама на подмиривање својих потреба, те да се на овај начин олакша озбиљна недаћа, од које настава у опште пати."

Трећа одлука је о измени закона о мировини учитељских удовица и њихове деце. У њој тражи удружење, да се измени чл. закона од 1885. год. по којем та мировина не може бити мања од 300 дин., ни већа од 1346·50 дин. годишње, на место тога: да најмања мировина буде 360 дин., а највећа 1650 д. годишње.

У четвртој одлуци тражи се од министарства просвете помоћ за пансионат учитељске деце, а то да се учини „уносећи у буџет министарства просвете, почев од 1909. г., могућну суму за подизање, уређење и одржавање тога пансионата, који ће доносити, осим учитељству и самој држави и народу неизмерне користи."

Пета одлука је о усавршавању учитеља. „У своме опширније мотивисаном шему главни Одбор је тражио по овој одлуци од Министра просвете да изволи учинити потребне кораке: да се законом омогући учитељима приступ на Универзите", као што су и пређе имали, да се реформишу учитељске школе и повиси учење на 5 година или да кандедати са већом општом спремом улазе у учитељске школе, да се установи виши курс учитељске школе или виша педагошка школа, која ће спремати кандидате за наставнике учат. школа, школске надзорнике и т. д. и да изврши одредбу онога члана зак. о народ. школама, који говори о курсевима за усавршавање учитеља." „Учитељ"

Учитељска колонија на острву Рабу. Последица тешког и напорног рада учитељског јесте, да велики проценат учитељства умире још у младом добу са плућних болести, нервозе и слабости. С тога би многоме од нас требало за снажење органа за дисање и својих ослабелих живаца, мало јасна јужна сунца, мало влажног, чистог од прашине, приморског ваздуха. Жеља за боравком у чувеним климатским местима и морским купатилима не може учитељу лако да се испуни, због знатне скупоће која влада у таким местима. **Заједница учитељских удружења у Моравској**, хоће томе да помогне и за најкраће време оснивање на острву Рабу у Далмацији, колонију за немоћне учитеље. Управни одбор заједнице, у седници од 20. јануара о. г. одобрио је потребну своту за оснивање санаторијума. Управљање колонијом призната организаторка и неуморна раденица госпођица Марија Стејскалова. Драго би нам било кад би ту акцију могао спровести Савез словенских учитеља у Аустрији, али то није могуће, јер нема потребних материјалних средстава.

С тога поздрављамо потхват моравског учитељства, у толико већма, што се у колонију неће примати само чланови моравске учитељске организације, него и учитељи свих осталих словенских народности.

Цене станова и издржавања биће врло умерене, јер тај потхват учитељски неће ни за тим да слаже на гомилу хиљаде у резервни фонд; режија ће бити бесплатна, јер управитељка госпођица Стејскалова радиће савсим бесплатно, не тражећи награде.

Од словенског учитељства ће зависити, да потпуно ужива корист ове установе, које му пружа братска организација моравских учитеља.

Учитељска колонија на Рабу биће огњиште на којем ће се живети словенском узајамношћу, а одакле ће се она ширити у редове учитељске.

Сва преписка упућује се на управитељку госпођу Марију Стејскалову. (Slečne Marii Steyskalové v Brně, Falkensteinerova ulice, č. 31. Morava.)

М. Хајни.

Из школске самоуправе.

Нова наставна основа за мађарски језик. У прошлом и овом броју „Школ. Гласника" донели смо мишљење г. Ј. Испруљева, учит. вежбаонице у Сомбору, о новој Наставној Основи из мађарског језика за немађарске школе. Потпуно се слажемо с њиме, да је сад на нашим школским властима, да то питање тачно среде и да их у томе и ми учитељи помогнемо колико можемо. Но први кораци наших школских власти у томе питању, не пружају нам утешну појаву. За сад је ствар стојала овако: Одређења која су истакнута у Школском Закону од 1907. и Наставној Основи за немађарске школе тумаче се двојако. Основно одређење о строгој обради Наставне Основе нарочито је означено у њој да

почиње 1910./11. школском годином. Дали су важни моменти, што се према новим приликама мора водити о свршеном школском раду записник на мађарском језику, а тако и распоред часова. Ово је коренита измена у раду наших вероисповедних школа, но о свему томе Школски Савет као највиши наш орган није нам издао никаква подробна упутства. У недостатку тога тумаче се све те нове установе на разне начине. У темишварској епархији н. пр. не изводе се још дословце све те наредбе, што су у вези с новом наставном основом из мађарског језика. Напротив у бачкој епархији издао је епарх. школ. одбор већ и две строге наредбе, да се учитељи имају строго придржавати одмах сад, још у току ове године свију тих одређења, која су у вези са новом Наставном Основом за немађарске школе. Док се у темишварској епархији још воде у школама записници о свршеном школ. раду и распоред часова само на српском језику, у Новом Саду је н. пр. школски управитељ својом личном иницијативом набавио нову Наставну Основу од државног надзорништва и по један примерак исте разаслао сваком учитељу и учитељици, затим тражио да се одмах по тој наставној основи ради. Кад је збор решио да о свему потражи од епарх. шк. одбора подробног упутства, које је потребно за тај рад, он је сам мимо збора, тражио информације од епарх. шк. одбора, па како није послао збороско решење епарх. школ. одбору, то овај није ни знао да новосадски збор тражи у тој ствари обавештаја, нити је могао знати у чему се тражи обавештај. Но у уверењу да ће Шк. Савет његове наредбе одобрити накнадно, послао је пре-а списку тог управитеља, наредбу свима учитељима у бачкој епархији, у којој пере руке од свега и сву одговорност оставља учитељима. Упада у очи да је ту наредбу епарх. шк. одбор послао новосадском учит. збору још на четири дана пре, него што је разаслао осталим учитељима у Бачкој. Одмах на неколико дана после тога разаслао је другу општру наредбу. (Обе наредбе доносимо после овога. **Ур. „Шк. Гл.“**) Но ни у првој, ни у другој наредби није потање упутио учитеље на који начин да то све изводе, а то је учитељству много важније од строжајших наредаба, које је куд и камо лакше написати, него их изводити у оним приликама, веома тешким и судбоносним по српско учитељство и српску школу.

Одмах после две строге наредбе дошле су тисканице за записник о свршеном школском раду, да ли иницијативом Шк. Савета не знамо, јер нигде не стоји, али на жалост неправилно уређене, јер је мађарски текст тек на другом месту штампан, а по Шк. Закону треба да је на првом. Поштo те тисканице нису рађене свакојако само за једну општину, него за све, то ће се сав тај материјал морати оставити у макулатуру, а израдити нове тисканице. И све то још никад не носи на себи званичан тип Школског Савета.

Па шта значи све то? И зашто Школски Савет у такој озбиљној ситуацији, не излази једном на јавност са својим упутствима? Неће ли Школ. Савет бити можда изненађен, ако у тој општој забуни наиђе негде у школи и на таке појаве, које су настале једино с тога, што његова наредба није за времена стигла, а кад та наредба и упутство једном затекну какве неочекиване појаве у школама неће их моћи лако уклонити.

Ми држимо да је ћутање Школ. Савета у садашњој нашој ситуацији, не толико опасно по нас учитеље, јер ми смо већ давно били тога уверења, да ће нами пасти у део најтежа задаћа ове наставне реформе и нисмо се преварили, али ћутање Шк. Савета може бити опасно по њега самог, јер ето и епарх. школ. одбор бачки затвара већ пред учитељима врата свог автономног делокруга, и *храбри* их да ће сами сносити одговорност и последице за све. Па кад епарх. школ. одбор тако схваћа садашњу школску и учитељску ситуацију, шта остаје учитељима и учитељицама, него да чувају свој хлебац и гледају за чим су, те напослетку кад виде, да нема гласа, ни упутства од Школ. Савета, да се на њега и не обраћају.

Ми смо многу тешку ситуацију, начинили још тежом често с тога, што смо били јаче немарни, него што би то допуштала озбиљност прилика. И овде већ улазимо у тај стадијум. Но после овога долази на ред стадијум, у којем се завршује улога нашег немара, али и улога онога дела наше автономије, који носи школску ферму. Дотле ће ваљда бити основан и Народни Музеј у Ср. Карловцима, како би се бар у њему могла очувати успомена на све то.

Учитељству је потребно да што пре добије од Шк. Савета упутства и то: У погледу тачног и подробног протумачења, свију оних места

у новој Наставној Основи, која се до сад разно тумаче.

Важнија така места су: Кад се почиње обрађивати наставно градиво по новој Наст. Осн. за немађарске школе, да ли одмах ове године или почетком 1910/11.?

Друго је важно место: Да ли се записници о свршеном школском раду воде одмах сад на мађарском језику или не, јер нам је познато, да државни надзорници у разним жупанијама полажу разне захтеве у томе, неки то траже, неки не, има случајева, да и у једној истој жупанији један надзорник у једном месту не тражи то, а други у другом тражи то.

Ако је учитељ обвезан да већ сад одмах ради градиво из наставе у мађарском језику по Наст. Основи, ко ће му спремити материјал за тај рад и исцрпно методски обрадити, да учитељу олакша посао; где су извори из којих ће учитељ моћи набављати себи градиво, којим ће допуњавати онај материјал при методском поступку; како ће према захтевима нове Наставне Основе моћи довести у склад данашње уџбенике, који с тим новим радом немају никаква континуитета, него су рађени на сасвим другој основи. Како ће у свему томе, и у осталим сличним питањима да се помогне учитељи и то одмах, то је важно и то веома важно, да нам каже Школ. Савет и у свему даде стварна и тачна упутства, јер са генералним наређењима није нам ништа поможено, само се ствара још већа забуна.

— к —

Две наредбе епарх. школ. одбора бачког.

ЕШО. 562 ех 1908.

Ђорђе Петровић управитељ срп. нар. основних школа у Новом Саду од 4/III. о. г. ШУ. 27 ех 1909. поводом наредбе одсека одбора ЕШО. 663 ех 1908. о учењу мађарског језика у немађарским школама, моли за начелна одлучења овога одбора у овим стварима.

1.) Је ли дозвољено учитељу употребљавати у школама за своју употребу као испомажућа учила школске књиге на мађ. језику: читанке, рачунице, земљопис, очигледну наставу, повесницу, права и дужности грађана, донде, док Високославни Школски Савет то питање не реши коначно.

2.) Је ли учитељ дужан у смислу поменуте наст. основе да води засебан дневник на мађ. језику о свршеном раду (munka — napló)?

3.) Мора ли се распоред часова исписати на мађарском и српском језику а да мађарски језик буде на првим часовима?

4.) Јели учитељ дужан поучавати децу у гимнастици и певању на мађарском језику?

И поводом овог конкретног случаја, а с обзиром на XXVII. зак. чл. из 1907. год. и нове наставне основе што се тиче учења мађарског језика у немађарским школама.

Одлучено:

У вези са овдашњом наредбом ЕШО. 663/908. упутити како управитеља Ђорђа Петровића и месни учитељски збор, као и месни школски одбор у Новом Саду тако и све месне школске управе, и месне школске одборе да сваки за се а и скупа живо настану за тим, да се у подручним им срп. нар. основним школама без одлагања и сваког даљег изговарања тачно и строго изврше све поједине одредбе како нове министарске наставне основе о мађарском језику у немађарским школама, тако и упутства министарског, што је издало уз поменуту наставну основу а на темељу 19. §. XXVII. зак. чл. из 1907. год. ад. Министарска наредба 120000.— 1908. Обавестити уједно све напред поменуте чиниоце, да они вршећи одредбе напред споменуте министарске наставне основе и упутства његова што се тиче остваривања одредаба те основе уједно врше и наредбу високосл. Нар. Школ. Савета ШС. 417. ех 1907. где је изречено, да се учење мађарског језика у срп. нар. школама мора предузети по одредбама напред споменуте основе, одма чим г. Министар просвете буде издао ту основу, а поменута наредба високосл. Нар. Школ. Савета 417.—917. оснажена је још и наредбом овога одбора ЕШО. 663.—908. где је дато доста опширно упутство свима учитељским зборовима шта и како имају да раде, што се тиче даљег рада појединих наставника у учењу мађарског језика, а коју је наредбу већ с одобрењем узео на знање и високосл. Нар. Школски Савет у својој последњој седници.

Уједно поново, озбиљно напоменути свима напред споменутим чиниоцима у срп. нар. осн. школама бачке епархије, да је угарски министар просвете по XXVII. зак. чл. из 1907. год. у праву, да самостално без утицаја автоном. школ. власти изда наставну основу за учење мађарског језика у немађарским школама, као и упутства за остварење одредаба те основе, те је према томе немађарско учитељство строго обвезано, да савесно и тачно изврши одредбе те министарске наредбе не чекајући посебна упутства у томе погледу од својих автономних школских власти.

С тога се овим најстрожије упућују сви наставници-це у срп. нар. школама бачке епархије, да у корист школа тамошњих, као и у сопствену њихову личну корист, савесно и тачно врше своје наставничке дужности и што се тиче мађарског језика а по новој наставној основи министарској и његову упутству што су издали за тај предмет. И то тим пре, што ће сваки на-

ставник-ца у случају какве било нехатости у томе погледу, лично одговорни бити за све евентуалне зле последице.

Напоменути је најзад, да из права преузв. г. Министра, што му у јемчава XXVII. зак. чл. из 1907. да може самостално издавати наставне програме, о учењу мађарског језика у немађарским школама, истиче и право његово, да за учење тога језика одређује не само и уџбенике, но да наређује и наставни метод за то учење, како му што може корисно да послужи за успешно учење мађарског језика, као што је то и учињено с новом наставном основом.

И према томе имају месни учитељски зборови поново узети у претрес нову наставну осн. о мађарском језику и учинити ово што долази.

1.) Начинити посебну наставну основу за сваки поједини разред а према општој министарској наставној основи, што јој је већ примио сваки учитељ-ца;

2.) Тако распоређено наставно градиво има се обрађивати тачно и савесно у часовима које наређује нова минист. основа; тим часовима не мора да се да безусловна предност, али се свакако има пазити на то да се деца школска не уче у мађарском језику у часовима, када су већ заморена учењем других предмета, као што је то показала досадашња пракса у многим срп. нар. школама. А најбоље је да се мађарски језик учи упоредо са српским тј. после сваке темељите обраде настав. предмета на српском језику ваља предузети исправу и темељиту обраду на мађарском језику;

3.) Осим подробно израђене посебне основе наставне и добрих од министра просвете препоручених читанака, најбоље је не имати никаква друга уџбеника за учење мађарског језика, јер мртва слова уџбеника па ма како они добри били далеко заостају иза живе речи учитељеве;

4.) Свакако је од потребе и користи за сваког а посебно за млађе учитеље, да о учењу сваког предмета а посебно о учењу мађар. језика односно о обрађењу градива из тога предмета воде записник о томе посебно на мађарском језику особито у данашње дане, кад се од надлежних чинилаца најодлучније захтева највећа интензивност у раду, што се тиче успешног учења мађарског језика;

5.) По 33. §-у XXVII. зак. чл. из 1907. има се по тумачењу самог г. Министра сва административна страна основне школе без разлике на њен карактер водити на мађарском језику, а у немађарским школама може се употребити и наставни језик те школе. И према томе тумачењу по себи се разуме да се и распоред часова у свакој школи мора сачинити и на мађарском језику упоредо са наст. језиком те школе.

6.) XXVII. зак. чл. из 1907. год. као што је већ напред напоменуто, даје потпуно самостално право располагања г. Министру просвете, што се тиче учења мађар. језика у немађарским школама. И према томе своме законом напред споменутом ујамченом праву г. Министар је наредио, да се у корист успешног учења мађар. језика у немађарским школама имају ставити у службу као очигледна настава, земљопис, историја, права и дужности грађана тако и рачун и природне науке, па и гимнастика, игре дечије и певање световно.

Приметити је на завршетку још једном да су сви наставници-це срп. нар. школа, у првом реду строго одговорни за извршење свих појединих одредаба нове министарске наставне основе и упутства Министарског, што је издато, уз ту основу и да према томе сви они треба најозбиљније да воде рачуна о свима својим дужностима ове врсте, јер не буду ли то чинили имаће да приме све евентуалне последице самима себи.

О одлуци овој има се известити и високославни Нар. Школски Савет с молбом, да је е одобрењем изволи узети на знање.

Из седнице епарх. школског одбора бачког, држане у Новом Саду 23. фебруара (8. марта) 1909. год.

Митрофан
Епископ.

*

ЕПШО. 680/през. ех 1909. **Свима славним месним школским одборима и сл. месним школским управама епархије бачке.** — Високо кр. уг. Министарство просвете тумачи 33. §. XXVII. зак. чл. из 1907. год. тако, да се све тисканице у свима народним основним школама у Угарској без обзира на веру и народност, дакле уписни дневници, дневници о похађању школа, дневници о обрађену наставну градиву, распореди часова, школске сведодбе, породична извештаја и т. д. имају водити на мађарском језику, а уз мађарски текст да се може употребити и текст на језику, који је наставни језик поједине школе. Према томе, а да не би сл. месни школски одбори и управе, као и поједини учитељи-це у овој епархији имали неприлика и судара са појединим органима држ. школ. власти, овим се најстрожије наређује свима напред споменутим чиниоцима срп. нар школа ове епархије, да сви они живо настану затим да се све школске тисканице, уопште воде како на мађарском, тако и на српском упоредо — За тачно и савесно извршење ове наредбе одговорни су у првом реду сл. месни школски одбори и сл. месне школске управе а затим учитељи-це. — Епархијски школски одбор бачки у Новом Саду 3./16. марта 1909 Митрофан, с. р. Епископ.

Лекција из мађарског језика за I. разред.

Написао
Душан Ружић, учитељ, Нови Сад.

1. Лекција.

Градиво*): keresztnév, igen, nem. —

Учитељ стане пред Милана и упирући прст на њега пита:

Milan a neved? — и нечекајући одговор маше главом и каже: Igen, Milan.

За тим покаже на Гојка и пита: Gojko a neved? и одговара: Igen, Gojko.

Дете одмах неће дати одговора, али изнудимо из њега, бар да главом одобрава, да је он Милан, Гојко или Душан. После таких мимичних одговора изазовимо га да маше главом и каже своје име.

Нпр: Уч.: Szvetozár a neved?

Дете: (маше главом.) Szvetozar.

Учитељ му каже име али док маше главом одобравајући, наглашује реч igen, то тако наглашује све док не нађе на дете, које he и то igen рекн. Онда захтева од сваког да овако одговара:

Igen, Gojko.

Igen, Milos. . . .

Кад знају igen, онда пита Стеву:

Milos (или које друго име само не његово) a neved? — и одговара машући главом nem, nem, nem, — Szteva.

Окрене се Пери, Dusan a neved?

— Nem, — Péter.

За тим варира питања.

Miliszav a neved?

— Igen, Miliszav,

Dusan a neved?

Nem, Péter.

Ivan a neved?

Nem, Gojko.

2. Лекција.

Градиво: ez, az,

Покажем на себе и кажем: Milan a nevem. Затим питајући: Milan a nevem? и одговарам, ал и децу позивам мимиком да заједно кажемо: Igen Milan.

На себе показујући питам: Dusan a nevem?

Заједно: Nem, Milan, увежбам их да ми знају име.

Упирући прст на Стеву питам:

Szteva a neved?

— Igen, Szteva (*István.*)

Gyura (György) a neved?

— Nem, István

Тако поновим 1. лекцију.

Изведем Перу столу без и једне речи, за тим приступим једном детету које седи нпр. у трећој скамији и кажем, показујући на њега: Ez Dusan. За тим показујем на Перу који је код стола и кажем: Az Péter. То увежбам у кору, и затим питам Стеву показујући на његовог суседа који је нпр. Ђура: Ez György? одобравам главом и помажем му да одговори: Igen, ez György.

За тим показујем на Перу који је код стола: Az Péter? а тражим одговор: Igen, az Péter.

Сад то вежбам, и варирам нпр. показујући на Стеву питам: Ez Dusan? Nem ez Steva. István, Istvân.

Az (показујући на Перу или на друго дете, које сам међу тим изменуо са оним које је стојало код стола) Péter?

— Igen, az Péter.

Az Dusan?

— Nem, az Péter,

Ez Milorad?

— Igen, ez Milorad

Az György?

— Igen, az György.

3 лекција.

Градиво: ki ez? ki az? itt, ott.

Поновим градиво 1. и 2. лекције, те питам показујући на Љубомира: Ki, ki ez?

— Ez Ljubomir.

Ki, ki ez?

— Ez, István.

Ki az?

— Az, János.

Ki ez itt?

— Ez itt János

Показујући на Јову питам: Ez itt Gojko?

— Ez nem Gojko, ez János

Слично извађању ez, az упознам их даље и са itt, ott.

Ki az ott?

— Az ott György.

Ki ez itt?

— Ez itt Szlobodan.

Показујући на Слободана: Ez Péter?

— Az nem Péter, az Szlobodan.

Ki az itt (ott)?

*) При предавању учитељ се служи само мађарским речима и то постепено; а ради разумевања с децом употребљује покрете руке, главе и мимику.

— Ez (az) itt (ott) N
Ez (az) itt (ott) Dusan?
— Ez (az) itt (ott) Dusan.
Ez (az) itt (ott) Péter?
— Ez (az) itt (ott) nem Péter, ez (az) itt (ott) Dusan.

4. Лекција.

Градиво: fel, le, hol van?

Поновим градиво 1. 2. и 3. лекције, затим изведем Јосифа, показујући, дајем му знак да седне на столицу и кажем:

József le.

Кад је сео, покажем му да устане и кажем: József fel!

То вежбам са више њих, а затим покретом показујем да сви устану и говорим fel! затим да седну, le!

Изведем Перу у ходник и ставим га пред врата, врата затворим и међутим говорим Péter, Péter hol van Péter? отворим врата и кад деца виде Перу да је пред вратима кажем: Itt van Péter. То поновим са више деце, ал и оне које хоћу да питам изводим близу врата, тако да оне одговарају: Itt van József, Dusan. . .

Изведем Перу пред таблу и питам сву децу: Hol van Péter? Ако су увежбали добро itt, ott одмах ће одговорити:

— Ott van Péter?

Показујући на Перу питам:

Az ott Dusan?
— Az ott nem Dusan, az ott Péter.
Hol van Péter?
— Ott van Péter.
Hol van István?
— Itt van István.
Hol van Dusan?
— Ott van Dusan.

5. Лекција.

Градиво: jó reggelt!

Кад уђем у школу ја се пред децом поклоним и кажем: Jó reggelt, jó reggelt, затим покретом упозорим их да ћу изаћи на поље. Изађем. Купам на врата. Уђем и опет кажем: Jó reggelt!

Изведем Перу, затворим врата и покретом покажем да куца. Отворим и уђемо у школу поклоним се, и њему показујем да се поклони пред децом и кажемо: Jó reggelt.

Кад сам то увежбао поновим градиво које смо до сад научили!

(Наставиће се.)

Практичне обраде.

Важније мере, тегови и новци.

Лекција за I. разред.

А. Мера за дужину и њена подела.

Учила: Метар, на којем се види подела у дециметре и $^1/_3$ метра; дециметар, пантљика, канап.

а.) Понављање: $10\times1=$, 1 у $10=$, $^1/_{10}$ од $10=$, $2\times5=$, $^1/_2$ од $10=$, $^1/_5$ од $5=$, $5\times1=$.

б.) Метар. Учитељ покаже ученицима метар. Ову сте ствар ви већ више пута видели. Ко зна шта је ово? (1 m.) Са метром могу да измерим, колико је дуга ова скамија. Два ученика држе пантљику; учитељ мери и броји: 1 m, 2 m, 3 m. Колико је метара дугачка ова пантљика? (3 m.) Ја могу измерити и колико је дугачка ова страна школске дворнице, колика је висина њена, колико је дугачак патос и т. д. (Установљава се више дужина.) За то, што се са метром може мерити, метар је мера. (Понављање.) Ми меримо са метром, колико су дугачке ствари; ми меримо дужину ствари. Шта меримо са метром? (Дужину.) За то, што ми са метром меримо дужину ствари, то је метар мера за дужину. (Понављање!) Сад погледајте добро m, да вам покажем, колики је. Реците: Да ли је скамија дужа или краћа од 1 m? (Дужа.) Да видимо је ли баш тако. Тако је. Скамија је за оволико парче дужа него 1 m. Ово се вежбање продужује и са другим предметима (сто, орман, табла и т. д.), како би ученици добили јаснију и трајнију представу о величини метра. Ко уме сад на табли нацртати једну линију, која је дугачка 1 m. (Цртање линије. Установљавање погрешке. Продужено вежбање!)

в.) Дециметар. Ево сам донео још једну другу меру. Ова се мера зове 1 дециметар. (Понављање.) Сад ћемо мерити са дециметром, колико је дугачак овај крај табле. (Измери се!) Колико је дугачак овај други крај? (Друга вежбања.) Шта је dm за то, што с њиме меримо? (Мера.) За то, што са dm меримо дужину, каква је за то мера dm? (Мера за дужину.) Гледајте dm и ову оловку. Да ли је ова оловка дужа или краћа од dm? (дужа!) Тако је. Дужа је за оволико парче од 1 dm. Тако се предузимају и други предмети (плетаћа игла, прст, кључ и т. д.) и мере са dm. Поједини ученици цртају то и на школској табли.

г.) Односај дужине између метара и дециметра. Учитељ покаже метар и дециметар. Шта је дуже: m или dm? Да видимо, колико dm има m. Учитељ мери, ученици броје: 1 dm, 2 dm и т. д. Колико dm дакле има 1 m? Понављање одговора у хору! Сад погледајте добро m. Ви видите, да је подељен у мале делове. Покажи такав један део! И ти! И т. д. Број делове. Колико је то делова? (10 делова.) Раније смо нашли, да 1 m има 10 dm, а овде је на метру десет делова. Шта мислиш, колико је дугачак овакви део? (dm.) Види је ли баш тако? Тако је, dm је дакле део од m. Понављање! Како се зове такви један део, кад има 10 делова? (10. део.) 1 dm је дакле — који део од m? (Понављање у хору.) Погледајте сад још једаред m! Овде је са једним дебелим потезом опет у једнаке делове подељен. Покажи такав један део! И ти! Колико је то делова? (2 дела.) Како се такви део зове? (Половина од 1 m.) Кажемо: То је половина. (Понављање!) Покажи $^1/_2$ m. Колико половина има 1 m? Колико dm има 1 m? Колико dm има $^1/_2$ m? Који је део 1 dm од m? Који је део 1 dm од $^1/_2$ m? Колико се пута мора узети 1 dm, да се добије m ($^1/_2$ m)?

д.) Понављање и вежбање са укупним градивом. Које смо мере данас научили? (m, dm.) Каква је мера m (dm)? Зашто је m (dm) мера за дужину? Шта можеш мерити са m (dm)? Колико dm има 1 m? Који је део 1 dm од 1 m? Колико $^1/_2$ m има 1 m? Колико dm има $^1/_4$ m? Који је део 1 dm од $^1/_2$ m? Пантљика је дуга 1 m; колико dm има та пантљика? Прут је дугачак $^1/_2$ m; колико dm има тај прут? Ја имам канап дугачак 8 m; колико парче треба да њега да надовежем, па да буде дуг 10 m? (Сличне задатке.) Од канапа, који је дуг 1 m, одсечем једно парче од 3 dm, колико је дуго оно друго парче? (Сличне задатке.) Од 2 прута је један дуг $^1/_2$ m, а други 4 dm; колико су дугачка обадва заједно? (Сличне задатке!) Исто тако „за колико су краћи?“ Једна је пантљика дугачка $^1/_2$ m, друга је за 3 dm дужа; колико је дугачка друга пантљика? Од два штапа, један је 1 m, други за 2 dm краћи; колико је дугачак други штап? $^1/_2$ m платна вреди 3 К; колико К вреди 1 m платна? 1 m свиле вреди 8 К; колико К вреди $^1/_2$ m свиле? 1 dm сомота вреди 1 К; колико је скупљи 1 m ($^1/_2$ m) сомота? 1 m пантљике вреди 10 филира; шта вреди 1 dm пантљике? $^1/_2$ m свилене материје вреди 10 К, шта вреди 1 dm те материје? Мара добије за одело луткама 1 m материје. За једну јој хаљиницу треба 2 dm материје. Колико хаљиница може начинити? (Сличне задатке!) Од даске, која је дуга 1 m, одсече се $^1/_5$, колико је преостало парче? (Развити се мора. Сличне задатке!

Б. Литар и његова подела.

Учитељ: Разне литре, $^1/_2$ l, $^1/_4$ l и суд од 1 dl. Други судови. Песак.

а.) Понављање о метру. Види претходну лекцију под д.

б.) Литар. Радња је иста, као под сличном тачком предходне лекције. За то, што се у литар може сипати — литар је шупаљ. Литар је шупља мера. Са литром се може мерити вино, млеко, вода .... течности, односно брашно, грис, пиринач .... зрна. Да се утврди величина литра, мере се са литром разни судови (упоређују).

в.) Децилитар. Ради се исто тако као и под сличном тачком — б, или в. предходне лекције.

г.) Односај величине између литра и децилитра. Покушаћемо сад, колико ће dl стати у l (најгодније са песком). Бројте! Учитељ изводи покушај. Колико се dl садржи у l? Колико dl има дакле l? (Понављање. Хор.) На колико једнаких делова морамо поделити l, да добијемо 1 dl? (Поделиће 10 dl се истресу у 10 чаша, или на 10 комада хартије.). 1 dl је дакле — који део од l? (Понављање. Хор.) — Овде имам једну другу шупљу меру ($^1/_2$ l); да видимо колико таквих мера иде у 1 l. (Извођење покушаја.) Пошто такове мере требамо две за 1 l, који је део дакле ова мера од 1 l? (2. део — половина.) Упамтите: половина од 1 l зове се $^1/_2$ l. (Понављање. Хор!) Колико $^1/_2$ l има 1 l? Колико dl има 1 l? Колико dl има $^1/_2$ l? Тако је! Да видимо је ли баш тако! (ево ....) Тако се исто изводи и $^1/_4$ l, само се установи односај између 1 l, $^1/_2$ l и $^1/_4$ l; не пак између dl и $^1/_4$ l.

д.) Понављање и вежбање са укупним градивом. Научи се ово: 1 ($^1/_2$ l, $^1/_4$ l., dl) је шупља мера. Шта можемо њима мерити. 1 има 10 dl; $^1/_2$ l има 5 dl, 1 има 2 половине литра; 1 има 4 четвртине литра. 1 dl је 10. део од 1 l. И сад се задају задаци слични претходној лекцији.

(Свршиће се.)

Преглед књига.

Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. **Knjiga Druga**: Od god. 1835. do 1869. Sa 102 slike. Zagreb, 1908. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Tisak kr. zemaljske tiskare. XXXII + 1155 страна велике осмине. Цена ? —

Отприлике пре месец дана висока земаљска влада, одео за богоштовље и наставу, послала ми је горе исписано дело, на чему и овом приликом изјављујем своју захвалност. Писац дела је познати хрватски педагошки писац, некадањи нар. учитељ, а сада краљевски саветник, земаљски школски надзорник, прави члан хрв. пед. књижевнога збора и т. д. Та лична карактеристика човека, који је „наше горе лист", нема сумње, да ће пријатан утисак учинити на све нас који смо из сталежа народних учитеља. И то је један пример, како народно учитељство из своје средине даје велике умне радинке, да не говоримо о оним многим песницима, књижевницима и уметницима, који су радили под кровом основне народне школе. Госп. Цувај сада је у најбољој мужевној снази. Његова озбиљност, објективност у истраживању истине и непоколебиво, али и интелигентно родољубље обсхвата пуно хрватскоj педагошкој књизи, а томе и нашој српској, да не речем јужнословенској. Још пре десетак година, мислим, да се г. Цувај налази као земаљски школ. надзорник, и узрок, што је престао са публиковањем својих методичких радња из наставе рачунства, нема сумње, да је тај, што се нашао тик двери, иза којих је лежала необрађена грађа повести школства краљевина Хрватске и Славоније.

Први пут видео сам г. Цуваја у Осеку у месеци јуну 1908. Тада сам ја полагао испит зрелости у кр учитељској школи, а он је био изасланик владин. Његова личност имала је нешто привлачно за све нас, учитељске кандидате. Из очију могао си му прочитати његову енергију, непристрасност и љубав према учитељству. Од тада је прошло управо десет година, кад сам га други пут видео. То је било у Загребу прошлог лета, кад сам у хрв. пед. књижевном збору и на заседањима хрв. учит. скупштине, одржао неколико предавања из експерименталне психологије и педагогије. Једни дан пре него што ћу се с њиме састати, г. Јосип Медведј и г. Јосип Кирин показаше ми хрв. пед. музеј. Међуосталим око ми падне на I. књигу Грађе за повест школства од г. Ан. Цуваја, и прегледавши је онако с ногу, ја писам могао а да браћи Хрватима не искажем огромни значај таког дела. И пре него што ћу поћи из Загреба мој пријатељ и одлични школски друг, проф. Жига Чајковац сугерира ми да посетимо г. Цуваја. Но, те вечери нас двоје дођосмо у један хотел, где у башти затекнемо г. Цуваја, и ја одмах одем да му се јавим и да му захвалим на делу, које је он онако дивно спремио за нашу народну педагошку књижевност.

Кад сам стигао у Мостар г. Медведј, управитељ хрв. пед. музеја, посла ми музејски сгземплар те I. књиге Цувајевог дела, молећи ме да га прочитам и да изречем свој суд, и — пошто је то дело већ распродано — да га опет повратим. Но, ја сам после тога морао да се што брже спремам за далеки пут, у Њујорк, и једва сам прочитао десетину те прве свеске (која је исто тако опсежна као и она друга). И тако ја пошаљем натраг ту I св. (друга тада није још била отштампана) жалећи, што нисам имао времена да ју прочитам до свршетка. Надам се, да ће зем. влада издати и друго издање те I. св. и да ћу бити у положају надокнадити тај велики губитак. Но, поред свег тога ја сам имао о том Цувајевом раду добро изванредно велики утисак. Ево зашто!

Васколики рад педагошке науке можемо поделити у две велике групе. У прву групу спада свесно и систематско, да не кажем експериментално испитивање нашег српског или хрватског детета, на темељу инструмената, које нам дају модерне науке: експериментална психологија, биологија, антропологија и социјологија. То је група на коју се мора ослањати свако интелигентно успостављање педагошко-дидактичког система, система, који је једино кадар да унапреди данашњу анархију у методици наше основне народне школе. Та прва група педагошких проблема креће се даље, око индивидуално психолошке анализе српског или хрватског ђака. То је срце и душа наше будуће народне, хрватске или српске педагогије. Први кораци за то већ су ту. У Београду је основано прво срп. друштво за дечију психологију. У Загребу је основано засебно одељење за психологију ђака у хрв. пед. књижевном збору; од неколико година

у Загребу постоји друштво, које проучава хрватске ђаке, а г. Даворин Третењак, чувени хрв. педагошки писац и апостол јужнословенске слоге, публиковао је прошле године своју „Слободну Школу“, дело, које проповеда нову еру у нашем школству. **Др. П. Радосављевић.**

(Свршиће се.)

БЕЛЕШКЕ.

Седница Школског Савета одржана је ових дана. Рад њен још није званично објављен, но дознајемо да је Школ. Савет укинуо наредбе епарх. школ. одбора бачког, о којима је реч у овом броју под натписом „Школска Самоуправа“. Ово решење је доцније мало спорије, али ипак може бити поучно за епарх. школ. одбор. Свакојако је овде незадовољство учитељско, поводом тога у наредби епарх. школ. одбора, добило задовољштину.

Скупштина учитељског збора новосадског школског среза, одржаће се у Новом Саду, у среду 1. (14.) априла о. г. у 9 сах. пре подне у средишњој школи, са овим дневним редом: 1. Отварање седнице и избор три члана за оверовљење записника. 2. Извештај о новим члановима 3. Извештај о благајници. 4. Дописи и наредбе епарх. школ. одбора: О заједничкој седници среских зборова и о дневницама и путним трошковима. 5. Извештај о школским књижницама (евентуални новији податци о појединим књижницама шаљу се заменику председнику или поверењи). 6. Допуна штатута за издавање „Учитељске Књижнице“. 7. Предлог одбора да се као II. св. „Учит. Књижнице“ изда спис Т. Костића: „Поступак у настави првог читања и писања.“ 8. Расправа Т. Костића „О учитељевој појачкој дужности у цркви“. 9. Практичан поступак у настави мађарског језика за I. разр. од Д. Ружића; за II. разр. од Мл. Ђурошевића; за III. разр. од Миливоја Ћосића. 10. Евентуални предлози. Примедба: Седница управног одбора одржаће се у очи збора у 5 сах. по подне.

Против годишњих испита. Одбор ђурђевградских општ. школа за реформу испита изрекао је, да ће поднети представку месном општинском школском одбору у коме тражи: да се укину испити крајем школ. године а место њих да се држе свечаности. Да би се остварио већ давно наглашавани захтев модерних педагога, требало би покренути свеопшту акцију у тој ствари.

Заједница државних учитеља одржаће светле седмице у Будимпешти ванредну скупш. седницу. Најглавније тачке дневног реда биће расправљање о стварини и ревизији пензионог закона.

Упр. Одбор Савеза Угарских учитеља издао је овај позив: „Угарско учитељско друштво, позива све учитељске организације без обзира да ли су чланови тог савеза, а тако исто и веће учит. зборове, да јаве до 20. марта, да ли су вољни предружити се свеопштој земаљској акцији у ствари ревизије пенсионог фонда? Ако јесу, то нека јаве, колико им је примерака меморандума потребно, да би им се послало са сходним упутством. (Дебрецин Kozma László председник. **М. Г. О. В.**)

Осећај частољубља у ђака. Ал. Смит написао је чланак у Educational Review у ком говори против надзора при изради задаћа. То понижује ђака и наводи га на лаж. У јужним државама америчке Уније морају ђаци написати на својим задаћама: „Јамчам својом чашћу да нисам никоме помагао и да ми није нико помагао при изради задаће и да се нисам служио недопуштеним помоћним средствима.“ Ђаци сами међу собом нађе и осуђују онога, који би се огрешио о то.

Народне школе у Француској од 1829. г. По најновијим податцима Société de statistique de Paris знатно је нарастао број школа од 1829. до 1902. г. Год. 1829. било је 30.536 школа; 1837. год. 52.779; 1866. г. 70.671; 1877. г. 71.547; 1902. г. 85.232; затварањем калуђерских школа 1806/7. г. опао је број на 81.653. Број наставних снага нарастао је још знатније: 1837. г. било их је 59.735, а 1906/7. г. 151.914. Ђака је било 1834. г. 3,164.000; год. 1889. 5,623.000; 1900/1. 5.527.000; а 1906/7. 5,585.000. Процењат писмених подигао се са 42 у 1827. г. на 96·6% у 1905. г. Издатци на школе подигли се са 29·5 милијуна у 1855. г.; на 58 мил. у 1869. г., и са 116·5 мил. у 1881. г. на 181 мил. у 1906. год.

Молимо оне другове који нису још послали претплату на „Школ. Гласник“ да то учине. Уредним шиљањем претплате помоћиће листу, да

уредништво може што јачу пажњу посветити садржини листа, не натежући с његовом материјалном страном. Помагањем своје учитељске штампе, стварамо себи бољу будућност. А зар има кога међу нами, да то од срца не жели!

☛ **Прилог „Школ. Гласнику."** Уз овај број разаслала је наша учитељска штампарија „Натошевић" свој циркулар, који топло препоручујемо пажњи учитељских другова. Наша учитељска штампарија снабдевена је у обилатој мери потребним материјалом, да се ретко која штампарија може у томе сравнити с њоме. Слагачке снаге су у њој све од најбољих. У овај мах баш штампарија добија знатну количину новог материјала како у разним словима, тако и у модерним украсима. Артије има на стоваришту у великом избору, исто тако разних карата и канцеларијских артија, како за појединца, тако и за општине и разна удружења. Уз то што је **најглавније цене су врло умерене.** Та природно је, да ће учитељ код своје браће учитеља бити најевојеније послужен, боље него игде. С тога препоручујемо браћи учитељима, да ову своју установу имају на уму при набављању разних штампарских потреба како својих тако и за оне општине, удружења и установе у којима учитељи имају утицаја. Тако раде и учитељи осталих народности, па зато и напредују знатно.

ЈАН БАШТА

SCHÖNBACH код Erepa (Cheb). Чешка.

Најчувенија фирма инструмената за свирку, позната на све стране са своје солидности, препоручује п. г. учитељима и коровођама, виолине за концерте и оркестре, виоле, чела и виолончело, цитре, гитаре првог реда, продајемо звучне и јаког тона, дрвених и плехових инструмената за дување, особитих гарантованих извршљивих жица за све инструменте, потпуне виолине за вештаке са лепим гудалом, у дрвеној кутији, франко послато (за 9, 10, 12 и 15 фор.)

Ценовници бадава и франко.

Најефтиније непосредни избор за набавку. Сви музички инструменти оправљају се одмах пештачки и рачунају се најефтиније.

Чаре виолине и чела промењују се на ново. Прави непосредни извор за набавку грановфона и најпотпунијих плоча.

Врлопоштовани господине!

Поелата виолина како укусном спремом, тако и пријатним звуком у пуној мери ме је задовољила.

Уверен сам, да је дужност сваког свесног Чеха, да потребе гудачке набавља код наше фирме, јер се у реелности не може ни једна фирма с нама такмичити. Желим вам много лавретка у ширењу доброг гласа, и јесам пријатељски одан

Фр. В. Мехапа, учат. управ.

29/XII. 1906.

Не купујте из друге руке од препродавца, обратите се управо на творницу.

Поштовани господине!

Кад бих могао, топло бих Вам стиснуо десницу за солидну и јевтину оправку знаменитог инструмента. Ништа није изгубио, а добио је изучност, обао тон и лако се владх њиме. Наша фирма ће је извевдила. Срстан пек Вам је труд.

Маленовица, 17. септ. 1904. С поздравом

Јиндрих Птачен, учитељ.

Хиљадама похвалних признања од г. г. учитеља и коровођа уверени о изврсности и ваљаности продапих инструмената.

Учитељско Деоничарско Друштво „НАТОШЕВИЋ" у Н. Саду.

исплаћује својим члановима

5½ % Дивиденде за 1908.

почевши од 1. априла о. г.

У Новом Саду, 8. марта 1909. **Управа.**

„Школски Гласник" излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине странице, и то ако је оглас мањаго у листу 1 пут или 3—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника" Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић" у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 6. У Новом Саду, 1. априла 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Учитељева појачка дужност. — Учитељ и хигијена, др. Јаше Марковић. Н. Сад. — Предавања за увод у експерименталну педагогију од др. Е. Мојмана, превод др. П. Радосављевића. — Данашња јавна питања у Немачкој. — Учитељство: Далматинска покрајинска учитељска конференција. — Практичне обраде: Лекција из мађ. језика за I. р. од Д. Рузића, учитеља. Н. Сад. — Важније мере, тегови и новци, од Т. Костића. — Листак: Противпожарска просветна удружења. — Преглед књига: Antun Cuvaj. Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrv. i Slavonije, knjiga II. praćena od др. П. Радосављевића. — Белешке. — Књижевни огласи. —

Учитељева појачка дужност.

„Поштовано Уредништво! Док нутимо дотле смо добри. Како изнесемо ма најмањи захтев, одмах нисмо пријатељи ни школе, ни народа, ни автономије — ничега. Онда смо себични, сујетни, смутљиви и све оно што не ваља. Свакојако поводом тога, што ће се у новосадском и ст. бечејском учитељском среском збору ускоро расправљати питање о нашој појачкој дужности у цркви, појављују се у јавности учитељски пријатељи, који светују учитеље да се не дају навести на погрешан пут од непријатеља, који ће им говорити да устану против појачке дужности и бесплатног обављања исте, него треба да послушају пријатељски глас, који им љубезно кличе: „Та пођте браћо учитељи весело и даље, не тражите награде за тај рад. Замислите у каквој дивној идили живите: Поларномјутро влада у природи. Магла притиснула све око вас. Снег завејао стазе. Нигде живе душе. Мртва тишина влада, само се чује шкрипање ваших корачаја по дебелом снегу. У ноздрвама хвата вам се иње. Кад прихватите за скакавицу од авлијских врата она вам се лепи за руку препуна ледене хладноће. Ступите ли у цркву пирка вам хладни поветарац поврх главе са неутврђених црквених прозора, а промаја с короша и тавана љупко вас се дотакне, и ви срећни што можете то све да уживате, док се ми ваши пријатељи у перју разњежавамо и слабимо, појите со слаткоједењем и надишете се оног свежег, студеног ваздуха. Дивна ли је то дужност и баш не знате да је цените!“ Али драги мој, лако је бити галант с туђим здрављем и с туђим џепом. Лако је давати другом добру вољу, а сам то не радити.

Наша борба за ослобођење од појачке дужности, стара је бар толико исто као борба свештенства за свештеничку дотацију. И данас се подмеће учитељима да су изабрали најкритичнији момент, да траже ослобођење од појачке дужности. Све наше учитељске генерације за последњих 40 година, радиле су кад јаче, кад слабије у том правцу, али то се и не спомиње, него треба напасти данашње учитеље и подметати им разне пријаве смерове, не би ли се поплашили и рекли: „Ман'те браћо тога дивана, појаћемо и даље колико волете, а све без паре и динара!“

Можда би се таким лажним родољубљем према интересима народа, и лажним пријатељством према учитељима, могло где што и подвалити на обе стране, да нема искуства од више деценија. Али то искуство не да продавати рог за свећу. Ове, који се завијају у овчију кожу и пренемажу се, оставићемо и даље нека седе у својој заветрини заслуженој на „исправан“ начин, а ми ћемо и даље сложно радити на томе, да се ослободимо оних терета, који су нам неправедно наметнути. А ко је вољан да их

прими с наших леђа, на част му с — благословом!“ —z—

*

Тактика која је већ врло добро позната у служби против учитељских захтева, помаља се и у питању појачке дужности. Кад год је учитељство изнело који свој оправдани захтев, одмах се устало против оних учитеља, који су први започели тако питање или који су моментаним положајем као представници појединих кругова учитељских, истакли на површину поједина така питања. Данас се јавно пише опет у том правцу. Спомињу се неке увређене сујете, неке освете, мржње, лажно се износе чињенице о захтеву заједничке седнице бачких среских зборова, лажно се тврди да су људи, који ово питање о појачању истичу, некад друкчије писали, једном речи тврдњама које се ничим не могу доказати иде се затим, да се осумњичи правилно држање оних учитеља, који су и пре и сада остали једни исти и као људи у данашњем друштву и као учитељи посебно, и нису за љубав личних материјалних интереса, превртули опанчију и постали слепе скутоноше свачије ћуди. Напротив међу тима који нас сад тако љубазно светују има и таких, који су с нама заједно држали против неправде на учитељство, али им пружише руку с комадом соли и они се полакомише, те сад продају рог за свећу.

Људи који у овом листу и иначе заступају правац самосталности учитељске, држе се тога правца већ више од чврт века. Но коме је можда то непочетка непознато, свакојако не сме му бити непознато какав је правац владао у учитељству за последњих 10 — 15 година. Тај правац налазио је израза у „Шк Одјеку“. Учитељи који су тамо заступали тај правац, већим делом остали су му верни, те уз помоћ својих новијих, млађих другова заступају га и у „Шк. Гласнику“ и ван њега где је прилика за то. Сав тај правац хваљен је и истицан с партијским тенденцијама све дотле, док те партијске тенденције нису дошле у положај, да у пракси посведоче љубав и одкност таким самосталним учитељским погледима. Како је дотле дошло, одмах су ти дотле хваљени самостални учитељски погледи, од стране оних, који су партијске тенденције на зло употребљавали, названи захтевима увређене сујете. А ко је, молим вас, сметао тим „сујетним“ људима, да и они не пређу опанчију, те да не уђу у милост, а учитељско становиште оставе у трње. Та то би се радо дочекало. Али чување онога што је наше учитељско, и исправно држање у томе правцу већег дела учитељства, изазива још увек према учитељству непријатељство оних, који хоће да увере свет да заступају правду, истину и слободу уверења, а у пракси скоро редовно греше против тога. Тенденција тог њиховог држања не стиди се, ни чисто педагошком значају захтева наших, у погледу сређеног заједничког рада зборских седница, придавати пређене намере за којима они сами теже. Да би својим злонамерним тврдњама, дали лепшу боју, служе се неистинама и у погледу овога питања о учитељевој појачкој дужности. Намерно се лажно наводи, да су учитељи хотимице овај момент изабрали за ту своју тражбину, а нису то тражили пре кад су биле повољније прилике. Нама је познато, ако није њима, да су то учитељи за ових последњих 40 година тражили више пута. Има живих људи из старијих учитељских генерација који то тврде. Ту дакле престају измишљавања. У погледу новијих времена за 10—15 последњих година, истицано је то питање више пута у „Шк. Одјеку“. Срби учитељи у Хрв. и Славонији, истицали су га и прошле године и траже да се уреди. Исто тако траже уређење тога питања и учитељи у Босни и Херцеговини. Па и сад није ово његов почетак, него је то питање остало нерасправљено прошле године у ускршњој зборској седници, а затим је требало бити расправљено у заједничкој зборској седници, која је осујећена, не због тога, што се овај или онај надао бити председником на тој седници, него с тога, што немирној савести извесних људи не иде у рачун, да учитељи целе једне епархије дођу јаче у додир и створе међу собом чвршћу организацију. И ту се баш огледа истина оне напред поменуте тврдње о нетрпељивости слободног уверења, јер место да се

оберучке прихвати такав захтев учитељска и да му се са позване стране да полета, он се тумачи на најпримитивнији начин, као да се рецимо нечија евентуална лична амбиција за каквом почашћу, не би могла и на други начин сузбити, него тиме, да се укине одржање заједничке седнице. Дивно ли је и језгровито, ту појмање значаја који лежи у томе покрету учитељском!

Таким маневрисањем поступа се према тежњи учитељској за срећеним радом! И такав поступак има образа неко да потрза као доказ против учитељства! По томе се види колико су јака и она резоновања о односу учитеља и народа. Ко обећава свештеницима са народне грбаче: уз годишњу плату од К 1.800,*) **седам** квинквенала по К 400·—, поред тога скоро двоструку наплату штоларног прихода него што је до сад био, уз то удобан стан са свима могућним зградама и обилатим огревом за писарницу од 5 кубичних метара дрва,**) како се сме претварати, да жали народ, ако овај буде плаћао црквеног појца, једног од својих сељана, са 100—200 К? Не лежи, дакле, у томе тежиште, него лежи у другој околности. А та је околност, што треба изаћи с бојом на среду. Те или учитеље одбити с њиховим праведним захтевима и огорчити их или изрећи да народ плаћа ту дужност, те тиме повући своја празна обећања о неким олакшицама народу. А тражити с учитељских леђа и стаке материјалне стране, популарности у народу, није достојно. Појачка дужност ако се и не скине с учитеља мора се платити. Кад могу сиромашне општине у Пруској и осталим немачким покрајинама, плаћати годишње 400—500 (480—600 К) марака учитељу за појачку дужност, могу и наше. Једино така награда приличи учитељу за појање и то ономе учитељу, који хоће да се прими те дужности.

Но наше је мишљење, да та дужност учитеља доводи у непоожаван положај и да се с његовим угледом не слаже.

Наше је становиште, да је по наш народ практичније, да се учитељ не обвеже за појца, ма и награду имао, него да општина сама из своје средине нађе себи једног од ратара, или занатлија, који ће ту дужност обављати и уз ману награду, а која не може пристати садашњем учитељу као школованом човеку, који је у своју спрему утрошио многе године и знатне своте.

Пријатељи, који и даље желе да нас заробе дужношћу црквеног појања, боље би нас уверили о исправности својих жеља, да су нам за углед изнели оне земље и оне народе чији се учитељи отимају да буду црквени појци, или да су нам бар навели у којој земљи и у којем народу постоји такав систем појачке дужности, какав је у нас у Митрополији, да н. пр. у Сентомашу или Ст. Бечеју, где је само једна црква, а по десетак учитеља, сви морају појати и то бесплатно. Има ли још где год у свету тога?!

Злонамерна је тврдња да ико алармира учитељство у овој ствари. Доста зло ако коме мисли, да је учитељство тако ограничено, да га у овом питању треба алармирати. Није ту тежиште на алармирању, него је тежиште на тим „родољубивим" денунцијацијама учитељства народу, а то је продужење старе праксе, која је почела онда, кад су ти родољуби требали да искупе своју реч дату учитељству и школи, док су им учитељи спремали терен у народу. Сад, дабогме, учитељство није родољубиво ако тражи самосталност која му се обећавала. Или су ваљда они учитељи родољуби и пријатељи свога народа, који се држе девизе: *„Ваљда може странка одступити каткад од начела за љубав свога човека."* Ми се поносимо што је у учитељству таких мало, а и од тог малог већина их је већ постигла незаслужену заветрину, и отписула се од учитељства. Велики део учитељства до сад није пошао њиховим трагом, а држимо да понос учитељски и овај

*

*) Ми не наводимо оне бројеве из суревњивости према свештеницима, јер смо тога уверења, да сваки поштен и честит рад треба да се добро и плати, него наводимо стога, да се види како је пенсиронио оно родољубље и правидно оно своеобећање према материјалну стању народа, кад се ти родољуби бацају у бригу, ако народ буде плаћао пензбног појца у цркви.

**) Види елаборат Сабориског Одбора: „*Уредба о дотацији, правима и дужностима сви свештеника*". С. О. бр. зап. 1903. ех 901. Штамп. Ђ. Питоровића Рума. Циљ је тога елабората још нису никад потанко приказане народу ни неком збору, да чујемо шта он вели на то.

етички осећај, који је у учитељству лепо развијен и однегован, неће допустити ни у будуће ни једном учитељу, да пође таким погрешним путем, јер то је погрешан пут, којим су ти појединци отишли, који се ругају учитељској солидарности. А који се учитељ руга својој сталешкој солидарности, од тога је већ узет ушур. Том се могу приденути и она сва остала епитета, која се погрешно упућују оним учитељима, који се до сад у свему држали часно и исправно! И свала им! —и—

Учитељи и хигијена.

Др. Лаза Марковић. — Нови Сад.

(Наставак.)

Шта треба да раде учитељи при заразама.

Описали смо у прошлом чланку кратко главније заразне болести, које се код школске деце јављају и школом се шире.

Како и државни закон обавезује учитеље, да пријаве одмах властима, ако је ма и на једном школском детету избила каква заразна болест, то ће бити потребно, да опширније проговоримо о томе, како се заразе одбијају од школе.

Најзначајније је за школу, да се свако заражено дете што пре од школе *искључи*, јер ће се само тим начином моћи стати на пут зарази, да се не рашири међу школском децом.

Но колико је од *замашности* то искључивање *заражене* деце, толико је исто значајно и то, да ни *здрава* деца не похађају школу, ако на њихову дому болује ма ко од какве заразне болести. Заразне болести имају свака своје бациле, своје живе клице, које се налазе у болесникову стану и у постељи и по намештају и по свима стварима у болесничкој соби. У болесничку собу улазе и здрави и *додирују* руками, ногама или оделом својим разне предмете и ствари, а често се и рукују и љубе са болесником. По тим стварима се обично налазе заразне клице од болести и онда није никакво чудо, ако и здрави могу да *оболе* — често и поред највеће пажње — болест из болесничке собе и *шире је* даље међу здравим светом.

Да би г. учитељи дошли на чистину са овим питањима о заражљивости и преношењу заразних болести међу школском децом, ја ћу овде изнети прегледну таблицу, по којој ће се г. г. учитељи моћи равнати, ако им се која било заразна болест јави међу школском децом.

Забрањен је долазак у школу:

1. *ученику*, који је оболео од великих богиња, колере, дифтерије, мраса, скрлетине, хрипавца кашља, тифуса (врућице), трахоме, срдобоље, овчијих богиња, мумпса (запаљења пљувачних жлезда) и рубеоле (црвени).

2. *свима здравим ученицима*, ако је у њиховој кући ко оболео од: великих богиња, колере, скрлетине и мраса.

Ако је ко у кући оболео од врућице дифтерије или срдобоље може лекар допустити здравима, да похађају школу, ако се болесник може у стану добро и потпуно одвојити (изоловати).

Код кашља хрипавца и мраса могу се пустити у школу само она здрава деца, која су те болести већ прекужила или су прешла 12 година.

Код осталих заразних болести могу здрави ученици ићи у школу.

Од великог значаја је још за учитеље и школу и то питање, кад су болесни оздравили и кад им се сме допустити, да могу поћи у школу а да нису више опасни за остале здраве ученике.

У том погледу морамо оделити болеснике од здравих укућана.

Укућани се могу пустити у школу одмах чим прође доба *контумаца* а то је оно време, што је потребно да протекне од оног дана, када су заразне клице успешно у дете до оног дана, када заразна болест избије на детету.

Утврђено је, да зараза не може одмах да избије на човеку, него јој треба неко време, док се не појави. Тај је рок код сваке заразе друкчији. На пример код скрлетине је око 8 дана, код мраса око 14 дана, код великих богиња око три недеље дана.

Ако је болесник одмах пренесен у болницу и стан потпуно дезинфициран, ослобођен од кужних клица — онда здрави укућани могу поћи у школу одмах, чим прође

рок контумаца за ону болест, која се у њиховој кући јавила. Кад болест за то време није на здравима избила, то је знак, да се здрави нису окужили од болесника.

Исто се тако могу здрави укућани пустити у школу одмах после контумацног рока, ако су се са допуштењем лекаровим преселили у другу, незаражену кућу.

Болесне ученике можемо пустити у школу:

после *осам* недеља од почетка болести, ако су боловали од великих богиња, хрипавца или срдобоље;

после *шест* недеља, ако су боловали од скрлетине;

после *пет* недеља, ако су боловали од врућице (тифуса) или дифтерије;

после *три* недеље, ако су боловали од мраса, овчијих богиња, мумпса или румени.

Ови се рокови могу скратити, ако болесне ученике *стално* лечи и надгледа лекар и ако се стан болеснички може добро *дезинфицирати*. Према томе, може се онда рок скратити:

на 6 недеља код великих богиња и срдоболе;

на 5 недеља код хрипавца;

на 4 недеља код врућице и скрлетине;

на 3 недеље код дифтерије;

на 2 недеље код мраса и овчијих богиња;

на 1 недељу код мумпса и румени.

На жалост добро уређених завода за дезинфекцију има само толико у целој Угарској, да би их човек на прстима могао избројати. Исто је тако мало и ручних машина за дезинфекцију окужених станова формалином. Зато се рокови за поновни полазак у школу морају већином узети по оној већој таблици.

Учитељи би могли утицати на општинска поглаварства, да набаве бар ручне машине за дезинфекцију и да једног општинског слугу или чувара пошљу у најближу варошку болницу, где би научили, како се том машином управља и у становима убијају кужне бактерије и клице.

Још једну ствар морамо овде засецне истаћи. Може се десити, да се јави заразна болест у учитељеву или послужитељеву стану. То је врло важно особито онда, ако учитељ и послужитељ станују у истој згради, у којој је смештена и школска дворница. У такој прилици треба болеснике *одмах* пзнети из школске зграде и стан дезинфицирати. Учитељу и послужитељу није се слободно састајати са болесним члановима своје породице све дотле, док болест потпуно не прође и док се и овај нови заражени стан не дезинфицира.

Ако учитељ или послужитељ имају засебан стан, опак се морају *одвојити* од својих окужених укућана, јер иначе не смеју ићи у школу.

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доцената њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Прво предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

(Наставак.)

Сва досадашња излагања у првом се реду тичу само *аналитичко*-психолошког експеримента но тиме, што смо доказали његову могућност у психолошкој области, у *исто је време* решена и могућност *синтетичког* експеримента. Јер у синтетичком експерименту не јавља се никаква принципијелна метода, изузев сабирања онога што је добивено анализом, а то је само синтеза; она, као што је већ напоменуто, има ту важност, да с једне стране контролише аналитички експеримент, а онда полази обрнутим путем од простог сложеном, она у неку руку опет гради оно, што је било срушено са разглабањем, и тако може да доведе до нових сазнања.

У *психологији деце* и *педагогији синтетички* експеримент игра *још и камо већу улогу* него ли у опћој психологији одраслог човека. То долази отуда, што у овим областима имадемо више посла са

схваћањем *комликованијих* духовних појава и духовних *успеха*, онда и отуда, што испитивање чисто *индивидуалних* односа духовног живота игра овде нарочиту улогу. Један пример објашњује однос аналитичког експеримента у педагошком пољу. Рецимо да смо ради анализовати читање детететово, то ћемо наћи, да је сваки акат читања састављен из једног чисто оптичког процеса: опажаја слике речи; из једног чисто унутрашњег процеса схваћања: добијања значења речи; из једног говорног процеса: гласовне интерпретације оптичке слике и правог гласовног казивања тога. С доказом и даљним разчлањивањем те три парцијалне појаве акта читања, испријен је рад аналитичког експеримента, и сада синтетички експеримент има да покаже, како та три парцијална процеса *скупа делују* у читању. Ми ћемо касније видети, да је по педагошку праксу од већег значаја овај последњи експеремепат, јер се на заједничко деловање парцијалних процеса читања, ослања већина методичких конклузија, на које се обзире у настави читања.

Довде смо посматрали *психолошки* експеримепат као такав. *Педагошки експеримепат је домекле* примена психолошког експеримента на *школско дете*. Сад се пита, да ли *се из те примене не може извести нова сумња*, која је специјално уперена против експеримента психологије *деце?* И заиста против могућности да се експеримептише на деци, стављене су *две* тешке *сумње*: с једне стране треба тражити, да особа на којој се експеримептише (субјекат) може *схватити* намере експеримептаторове, а то баш нарочито изгледа да је немогуће у млађе деце.*) Једна друга сумња лежи у изванредној *сугестибилности* деце, на темељу које се врло лако дају одредити намере експеримептаторове.

Прва сумња означава, додуше, једну потешкоћу, помоћу које се каткада морају ставити неке границе психолошком експерименту на деци, што је нарочито зависно од доба субјеката. Ми ћемо касније видети, да се са децом од четири и пет година живота могу чинити експерименти само у ограниченој мери. Но, ту лежи само потешкоћа али не и несавладива препрека, јер с једне стране при испитивању млађе деце обично се у обзир узимају само врло прости експерименти, и онда деца често пута тако схватају намере експеримептаторове, да то човека јако пзненађује и једноставност дечијег живота често пута чини, да је *лакше* експериментисати с децом него ли с одраслима, *јер одрастан у куд и камо већој мери премишља и нагађа о свршетку експеримента* него ли дете.

Што се тиче сугестибилности или моћи уживљавања на децу, то је додуше оно веће, него што се то може очекивати пре извођења психолошких експеримената на деци. Шта више има случајева да деца од шест или седам година одговарају према било ком питању експеримептаторовом, и то у духу питања. Но, и овој се потешкоћи даде доскочити са правилним поступањем с дететом, и помоћу простих опита можемо успоставити степен сугестибилности у појединце деце.

Од експеримента психологије деце треба разликовати *чисто педагошки* експеримепат. Педагошки експеримепат иде затим, да се помоћу истраживања у школе једнако контролирајућим приликама директно одлучи о ваљаности различитих метода или о дидактичној вредности наставних средстава, у колико као мерило узимамо делом резултат појединих метода, а делом њихову психичку природосходност и њихову прикладност за якоји стадијум развића и индивидуалитета дететовог. Против овог начина одлучивања помоћу опита не да се ставити никакав битни теоретички приговор, и у пракси у великој се мери истакао чисто педагогији близа би непотпуна, кад не би укратко споменули још и велике *предности експеримента* насупрот досадање методе случајног проматрања. У *врсом реду* експеримепат нас присиљава на систематско изналажење чињеница, и то баш за то, што експеримепат не очекива, као опажање, док испитујуће појаве не наступе. *Друго*, екс-

*) Сравни на ово: Wundt, Essays, 2. изд. Стр. 208, и даље. Leipzig, 1906.

перименат даје могућности да по вољи понављамо посматрања, па се тиме најтачније контролишу спољашњи и унутрашњи услови посматрања. *Треће*, експеримент омогућава контролу једног испитивача са другим, јер сваки на темељу тачних ознака прилика у експериментисању може поновити експеримент. На тај се начин постиже већа објективност резултата и независност од индивидуалних особитости и предрасуда појединих испитивача. *Четврто*, експеримент даје прилике да различити испитивачи заједнички раде на темељу тачног уједињења о намерама једног опита и о методама и помоћним средствима испитивања. Из тога се дакле види и то, да се свуда, где год наука постаје експериментална, крчи пут *заједничким* радовима и сваки испитивач може даље градити на резултатима других истраживача.

(Наставиће се.)

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

I. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

А.) Народна школа.

У Прускоj се врши настава у народној школи по *општим одредбама*, које је издао министар просвете Др. Фалк 1872. године.

Из ових одредаба износимо:

1.) *Нормално уређење народне школе.*

Ове школе јесу: вишеразредна народна школа, школа са 2 учитеља и школа с једним учитељем, која је или једноразредна или полудневна школа.

2.) *Једноразредна народна школа.*

У овим школама уче се сва деца једновремено у истој учионици. Ради један учитељ а број ученика треба да буде испод 80. Деца нижег течаја имају 20 часова недељне наставе а средњег и вишег течаја 30 часова заједно с телесним вежбањем за дечаке и женским ручним радом за девојчице.

3.) *Полудневна школа.*

По одобрењу владе могу се завести и школе са пола дана рада а са 32 часа недељно за све разреде, у овим случајима: Кад има више од 80 ученика или кад је учионица неподесна и за мањи број ученика а прилике не допуштају постављање још једнога учитеља, као и онда када месне прилике то захтевају.

4.) *Школе с два учитеља.*

Ако су 2 учитеља у једној школи онда раде у 2 подвојене учионице. Ако број ученика буде преко 120, заводи се троразредна школа у којој најнижи разред има 12 часова недељно, средњи 24 а последњи разред 28 часова.

5.) *Вишеразредне народне школе.*

У школама са 3 и четири разреда имају ученици нижег течаја недељно 22 часа, средњег течаја 28 часова а вишег течаја 30—32 часа

6.) *Одвајање мушке и женске деце.*

У школама са 5 и вишеразреда желети је, да се у вишим разредима одвоје мушка деца од женске. Где су само 2 учитеља, нађа подвојити мушку и женску децу у две одељенте једноразредне народне школе.

7.) *Деоба народне школе.*

Народна школа, и једноразредна, дели се на 3 одељења, која одговарају разним ступњима дечије старости и образовања. Где народна школа има 4 разреда ту падају 2 разреда на средњи течај, а где има 6 разреда, добива сваки течај по 2 разреда.

8.) *Наставни предмети у народној школи.*

Наставни предмети у народној школи јесу: веронаука, немачки језик (говор, читање писање), рачунање с основима геометрије, цртање, историја, географија, природна наука и за дечаке телесно вежбање, а за девојчице женски ручни рад.

У једноразредној народној школи овако су подељени часови по појединим предметима и течајима:

	Нижи течај	Средњи течај	Виши течај
Веронаука — — —	4	5	5
Немачки — — —	11	10	8
Рачунање и геометр.	4	4	5
Цртање — — — —	—	1	2
Реални предмети —	—	6	6
Певање — — — —	1	2	2
Вежбање (ручни рад)	—	2	2
	20	30	30

У вишеразредној школи;

	Нижи течај	Средњи течај	Виши течај
Веронаука — — —	4	4	4
Немачки — — —	11	8	8
Рачунање — — —	4	4	4
Геометрија — — —	—	—	2
Цртање — — —	—	2	2
Реални предмети —	—	6	6—8
Певане — — — —	1	2	2
Вежбање (ручни рад)	2	2	2
	22	28	30 32

У школи са 2 учитеља и 3 разреда и у полудневној школи бивају неке измене према указаној потреби.

Време школовања утврђено је, као у већини савезних држава, на 8 година и обавеза школовања почиње с навршеном 6. годином старости; али је допуштено, да деца могу при упису бити и млађа за 3 месеца од пуних 6 година. Пријем ученика бива обично о Васкрсу, те су према томе обавезна за школу сва она деца, која 1. априла имају 6 година, али се примају у школу и она која 30. јуна навршују 6 година. Где се ученици у јесен примају, тамо су измењени и ови рокови.

У вези с осмогодишњим школовањем подељена је и наставa на 8 подвојених разреда нарочито у већим градовима и у западним провинцијама, али се на многим местима задржала народна школа и са 6 разреда, нарочито у старо пруским провинцијама. Према овоме је прилично различан наставни план, коме су свугде као основи опште одредбе, као што се то може јасно видети из наставних планова у Висбадену, Кенигсбургу и Берлину. Ваља само приметити, да бројеви у огради вреде за женске школе, да се под географијом у нижим разредима разуме очигледна настава и познавање околине и да је писање ушло у програм немачког језика.

Висбаден.

Предмети	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
Веронаука	2	3	3	4	4	4	4	4
Немачки	10	9	11	11	10	10(9)	9(8)	9(8)
Рачунање	3	4	4	4	4	4(3)	4(3)	4(3)
Геометрија	—	—	—	—	—	1(0)	2(0)	2(0)
Историја	—	—	—	—	2	2	2	2
Географија	3	3	3	3	2	2	2	2
Прир. наука	—	—	—	—	2	2	2	2
Певане	—	—	1	2	2	2	2	2
Вежбање	—	—	—	—	2	2	2	2
Ручни рад	—	(2)	(3)	(3)	(4)	(4)	(4)	(3)
Цртање	—	—	—	—	—	—	2	2
Свега недељно:	10	19(21	22(25	24(27)	28 82	31(33)	31(33)	31(32)

Кенигсберг.

Предмети:	VI	V	IV	III	II	I
Веронаука	4	4	4	4	4	4
Немачки	11	11	8	8	8	8
Рачунање	4	4	4	4	4	4
Геометрија	—	—	—	—	2(0)	2(0)
Историја	—	—	2	2	2	2
Географија	—	—	2	2	2	2
Прир. наука	—	—	2	2	2	2
Певане	1	1	2	2	2	2
Вежбање	—	—	2(0)	2(0)	2(0)	2(0)
Цртање	—	1	2	2	2	2
Ручни рад	—	—	(4)	(4)	(4)	(4)
Свега недељно:	20	21	28(30)	28(30)	3	30

Берлинске општинске школе.

Предмети:	VI	V	IV	III	II	I
Веронаука	3	4	4	4	4	4
Немачки	10	9	10(8)	8	8(6)	8(6)
Рачунање	3	4	4	4	4	4
Геометрија	—	—	—	2(0)	2(0)	3(0)
Историја	—	—	2	2	2	2
Географија	—	—	2	2	2	2
Прир. наука	—	—	2(0)	2	2	2(2)
Певане	1	1	2	2	2	2
Вежбање	5	2	2	2	2	2
Цртање	—	2	2	2	2	2
Ручни рад	—	—	(4)	(4)	(6)	(6)
Свега недељно:	22	22	28	30(32)	30(32)	32

Какав је однос појединих врста школа, које су допуштене по општим одредбама једне према другој показују ови бројеви: У години 1896. беше у Пруској 15892 једноразредне школе, 10181 дворазредних (међу њима 6817 полудневних) 4920 троразредних, 1709 четвороразредних 863 петоразредних, 1830 шесторазредних, 733 седмо — и више разредних јавних народних школа. У последњи 10 година стално се умножавају вишеразредне школе а опадају једноразредне.

Издржавање школа. Са платом учитеља и издржавањем немоћних и неспособних учитеља и њихове сирочади јесте дужност готово једино још државе и општине; јер пређе је знатан део укупних школских издатака давала *школарина*, која је нпр. још 1861. године износила скоро $^1/_4$ укупних годишњих трошкова. Ова школарина беше врло различна у појединим деловима монархије: у 1878. години износила је школарина у источној и западној Пруској 2 53% од целокупних трошкова; у Шлезвиг-Холштајну само 0,48%, у провинцији Бранденбургу (без Берлина) 19,65% а у

Хановеру 20,24%. Данас се све више шири мишљење, да општа настава у народним школама треба да је бесплатна, и данас се већ у свима пруским великим варошима не наплаћује више школарина једино у по неким местима још само од странаца. Док је школарина за целу Пруску износила у 1886. години 10926085 марака, била је 1896. године само још 200632 марке према укупном издатку на школе од скоро 186 милијуна марака.

Данас су општине, које у ствари сносе терет школски. Ове се старају за подизање и одржавање школске зграде, за набавку учила па и за учитељске плате. Међутим држава потпомаже сиромашније општине па се у погледу учитељских плата пензија и издржавања удовица и сирочади законом обвезала да помаже општинама. Тек 1897. године постао је врло важни закон о учитељским платама.

Држава, која уређењем и издржањем учитељских школа доприноси општој школској настави, задржава право врховног *надзора* над свима школама сразмерно и издацима својима за школу. Највиша је власт министарство духовних наставних и медециналних послова, коме је задатак „да уређује наставу у целоме обиму монархије, да издаје расписе, да припрема школске законе и да се стара о извршењу њиховоме.“ Органи, преко којих држава врши своје надзорно право, јесу *окружни школски надзорници*, које поставља држава по закону о школском надзору од 1872. године. Ну за ова места нису постављана нарочито спремна лица, него су већином свештеници и школски надзорници поред своје редовне дужности. У последње време, нарочито у источним провинцијама, постављани су нарочити окружни надзорници и на многим местима долазили су у семинарима образовани педагози, али ипак дужности 2/3 окружних надзорника врше још и данас свештеници. Ови чиновници потчињени су провинцијалним владама, особито *провинцијалним школском колегијама*. Њима су, пак, потчињени *месни школски надзорници*, чију дужност такође врше свештеници. За шесторазредне и вишеразредне школе којима управљају *ректори* (управитељи), јесу ови уједно и месни школски надзорници.

Поред владиних органа имају још и општине у већим градовима *школске депутације* (одборе) а у мањим градовима и по селима *школске председнике*, за које се одређују лица из општинског одбора подобна за школске послове. Ове месне школске власти старају се само за спољне прилике своје школе, на садржину и облик наставе немају никаква утицаја као што немају ни дисциплинарне власти према учитељима:

Право на учитељско звање у народној школи стиче се испитом зрелости у учитељском семинару, а право на дефинитивно постављење тек другим испитом, којим кандидат има да докаже довољно стечена практична знања за самостално управљање школом. Дефинитивно постављење бива најдаље после 6 година. По поменутом закону о платама учитеља од 1897. године, *службени приход* сталних учитеља у јавним народним школама састоји се из основне плате, додатка по старости и бесплатног стана или накнаде за стан у новцу. Основна плата износи за учитеље најмање 900 марака а за учитељице 700 марака. Додатак је за учитеље 100 марака а за учитељице 80 марака, која се добива 9 пути у трогодишњим роковима те достиже суму од 900 марака односно 720 марака. Први додатак добива се после седмогодишњег рада у јавној школској служби а време службовања рачуна се са 21. годином старости, те се на тај начин постиже највећа плата од 1800 марака односно 1420 марака почетком 52. године старости Градови уређују своје односе у платама учитељским нарочитим месним штатутима.

Право на пензију почиње у Пруској после навршене 10. године службовања и износи 15/60 дотичне плате. Са сваком годином службовања расте са 1/60 до максимума од 45/60 активне плате. После 65. године старости могу учитељи доћи у пензију и ако нису неспособни за службу. Плаћање улога од стране учитеља за пензиони фонд укинуто је 1893. године и држава плаћа за сваког пензионара по 600

марака годишње а остатак допуњују школске општине.

У питању пензија Пруска има скоро исто уређење с осталим немачким државама, али односно *удовичког и дечјег осигурања* заостала је иза многих држава, нарочито код млађих учитеља са мањом платом. Удовичка пензија не износи, као што је другде известан део од плате учитељеве него 2/5 мужевљеве пензије а право на удовичку пензију почиње тек са 11. годином службовања. Према томе је најмања удовичка пензија 216 марака. Пензија полусирочади (деце са матером) износи по 1/5 удовичке пензије за свако дете, а код потпуних сирочади (деце без матере) јесте 1/3 удовичке пензије за свако дете. Пензија се издаје сирочадима де 18 њихове године закључно.

Најзад да се спомене и *однос школе према цркви* који је у конфесионално веома мешовитим пределима, узрок многим тешкоћама и који је од школе створио предмет партиских препирања. И црква, као и држава и породица, има своје велике интересе у народној школи, од које она мора да очекује етичко-религиозно васпитање младежи. Ну школа је установа независна од цркве и с тога ова не може тражити никаква права у надзору, али је ипак право, да свештеници присуствују настави веропауке и да смеју школској власти учинити примедбе ако су потребне, и да им се даде прилика, да као чланови месне школске власти имају свој утицај и да чувају црквене интересе. У конфесионално непомешаним пределима најбоље је регулисан однос школе према цркви, јер ту школа има карактер владајуће конфесије, пошто се школска младеж вала да васпитава у оном духу, који влада у општини. Ну у конфесионално помешаним пределима није увек могућно, да деца различне вероисповести могу посећивати и различне школе, те се томе нашло излаза у *паритетичним или симултаним школама*. (заједничким). У оваквим школама предаје се религиозна настава за поједине вероисповести и остала настава мора се што више чувати конфесионалног утицаја и наравно, одређи се једног важног средства за образовање и васпитање. У Пруској је било 1896. године 24487 евангелићких народних школа са 50715 наставника и 3228560 ученика; 10725 католичких школа са 24464 наставника и 1749731 ученика; 246 јеврејских школа са 308 наставника и 8123 ученика и 680 симултаних школа са 4144 наставника и 280412 ученика.

(Наставиће се.)

Учитељство.

Далматинска покрајинска учитељска конференција. Прошле године од 7. до 12. септ. одржана је у Арбанасима код Задра седма покрајинска учитељска конференција. Пословни ред имао је 20 тачака. Уз конференцију била је приређена такође изложба женских ручних радова. На скупштину било је позвано до 90 чланова. Дне 6. септ. био је предсастанак. Чланови су имали прилике, да учине два излета; један у околицу Задра на шумске државне засаде, а други у Врану. Код излета пратили су их државни вештаци, који су им пили у свему на руку. Конференцији су присутни били поглавице државних, покрајинских и црквених власти и некоја гг. народни заступници. Председник конференције био је покрајински школски надзорник г. Антун витез Ströll. Главније тачке пословнога реда биле су: Цртање у пучкој школи по слободнијим методима; установити нормалне основе за пучке школе и за позавлаонице; на који би се начин могло најбоље удесити поучавање земљописа по одсецима, а осталих стварних наука по циклусима у разним врстама општих пучких школа; о начелима, по којима се могу приредити посебне наставне основе на темељу нормалних; распоређење рачунског градива у разним категоријама општих пучких школа по Мочник-Краус-Хаберналовој рачуници с обзиром на захтеве наставних основа; поставити темељна начела, по којима би се имао састављати школски ред (§ 86. деф. школ. и наст. реда); установити, колико је могуће једноличне називе за разне врсте женских ручних радња у пучким школама; о поучавању аналфабета по Андерлићевој методи.

Из говора председникова дознајемо, да је задња покрајинска конференција била пре 8 година т. ј. 1900. Влада даје 300.000 К за пучко школство у Далмацији. Трошкови за пучку на-

ставу за годину 1908. износе око 1,600.000 круна. Концем године 1907. било је у покрајини 430 јавних и 25 приватних општих пучких школа, а уз то 6 јавних и 2 приватне грађанске школе. Грађанске школе полазило је 401 дете, а пучке 55802 деце. На грађанским школама било је намјештено 33, а на пучким школама 789 учитељских снага. У овом нису рачунани редовни ни помоћни учитељи вере, ни помоћне учитељице за женски ручни рад, а ни други помоћни учитељи.

У целој Далмацији има 9·6% становништва у пучким школама. Према броју становништва фактично похађа школу само 69%. На четворном километру је 44 деце, што полазе пучку школу. У Далмацији пак има 46 становника на четворном километру. Попречно долази 71 дете на сваког наставника пучких школа. —

У завршном говору рекао је председник између осталог: „Ради што бољег успеха у школи потребно је пак, да учитељ буде изразита педагошка личност; да по властитом проучавању дечје душе и разматрању народних потреба стане на своје ноге. Ко само опонаша, што је од других чуо може бити добар педагошки фонограф, али није добар учитељ. Своје, па и туђе знање и искуство треба знати прилагодити разним приликама. Истакнуо сам ово, да напоменем, колико се захтева од правога учитеља, и како је тежак пут што води к савршенству у учитељској струци.

Савршенство је дакако идеал, за којим треба тежити, и ако се не може постићи. Да се њему што више приближимо, није друге него непрестано се борити, да се уклоне запреке, што се нађу на путу. Али ништа за то. У борби је живот. Ви сте, господо, томе већ навикли. Поте шкоће нису сломиле вашу вољу: ви нисте клонули духом. Истрајте у добру, у нади боље будућности.“ „Nar. Prosvjeta“.

Практичне обраде.

Лекција из мађарског језика за I. разред.

Душан Ружић, учитељ, Нови Сад.

6. Лекција.

Градиво: nevem, mi? családnév*)

Уђем у школу и кажем: jó reggelt! jó reggelt! Затим покажем руком да устану и кажем: fel! па: le!

*) При разговору од ова код год који учење не оди или не отоји лепо, ја му приступим и кажем, напомињући га: Új szóra! All egyedesen! Код добро одговори: Jol van! или над потребно одговори: Nem jó!

Кад питам а дете не устане опомснем га: fel! а кад одговори: le!

Показујући нпр. на Шандора питам:

Sándor a nevед?

— Igen, Sándor?

Стеву: Milos a nevед?

— Nem, Milos . . .

Показујем на себе: Dusan a nevem. Те на Стеву: Mi, mi, mi a nevед? При изговарању речи nevед, глас d изговарам тишије да би правилнији одговор добио. Ако исто дете не зна да одговори испомажем га са: Milos a nevед? или Gojko a nevед? Он ће онда рећи нпр. Nem, Szteva (István), а ја ћу додати и знаком показивати да и он каже: a nevem, a nevem. István a nevem.

Mi a nevед? (показем на N.) N?

— N a nevem.

То увежбам, па показујући на себе кажем: Ruzsics, Ruzsics Dusan a nevem, те на деци: Ez N. N. Ez N. N.

Ki ez? (питам нпр. Стеву да ми каже име свог суседа).

— Ez N. N.

Ki az?

— Az N. N.

Ki ez?

— Ez Milics Milán.

Нпр. тог Милана онда питам: Milics Milan a nevед?

— Igen, Milics Milan a nevem.

N. N. a nevед?

— Nem.

Mi a nevед?

— N. N. a nevem.

Ki ez itt N. N.?

— Ez itt Nikolics Száva (Себб).

Тог Саву: Mi a nevед?

— Nikolics Száva a nevem.

Изведем једно дете пред таблу:

Hol van N. N.?

— N. N. ott van, или N. N. itt van.

Mi a nevед?

— N. N. a nevem.

Jól van.

7. Лекција

Градиво: Szabad, Isten hozott! jöjj! menj! tanító úr!

Дођем у школу (поклоним се): Jó reggelt!

Fel! Le!

Mi a neved N. N.*)

Ki ez N. N. (поновим градиво).

Дођем до врата, прозовем: Milics Péter и показујући руком да дође к мени кажем: jöjj! Кад дође, изађемо у ходник, затворим врата и покретом га упућујем да ради оно што и ја радим: да куца на врата. Ја уђем унутра, он куца а ја кажем: szabad! И Пера уђе унутра. Кад уђе унутра ја му показујући да иде на место кажем: menj! То поновим са њих више, а после с децом заједно говоримо: szabad!

Затим пошаљем опет једног на поље. Он ће куцати и хтети да уђе унутра за' ја кажем nem, nem szabad. Он ће се вратити натраг. Пошаљем сад још двојицу, тројицу, на поље и ниједном не дозволим да уђе, а кад они после куцања отворе врата, кажем: nem szabad.

Кад их је већ 3—4 у ходнику изађем и ја и ту им покажем шта ће радити. Ставим их једно за другим, да тако улазе т. ј. први да куца а кад уђе унутра да се поклони и рекне: jó reggelt! па за њим други и т. д.

Ја уђем у школу. Дете куца. Ја с децом говорим: szabad. Дете улази, поклони се и каже: jó reggelt! а ја одговорим: Isten hozott и покажем му руком да иде на место с речима: menj!

Долази друго дете и куца:

— У хору szabad.

Дете: Jó reggelt!

Ја: Isten hozott! Isten hozott! Menj!

Кад сва деца уђу с поља шаљем опет другог, и тражим да деца сад и Isten hozott кажу у хору.

Покажем на себе: N. N. tanitó úr, tanitó úr. За тим показујући на себе питам: Ki tanitó úr?

У хору N. N. tanitó úr.

Покажем на Милана и питам: Kajin Milán tanitó úr?

— K. M. nem tanitó úr.

Показујем на себе:

Tanitó úr?

— Igen, tanitó úr.

Кад увежбам: N. N. tanitó úr поновим први део лекције, а затим изађем и ја на поље. Куцам, уђем унутра, поклоним се и кажем: Jó regelt и ако деца одговоре: Isten hozott tanitó úr! истакнути циљ је постигнут.

Поздраве: Jó napot! Jó estét adjon Isten, Isten áldjon meg, Jó éjszakát не обрађујем засебно но датом приликом увек употребљујем, па онда и од њих тражим. Нпр. Дође дете у школу по подне и каже јó reggelt а ја га исправим испрва овако: nem, jó napot! па nem jóreggelt! jó napot.

Тако исто: место jöjj! употребљујем: gyere па и провинцијализам: gyöjj!

*) Где поред питања није стављено ime захтевам одговор у хору.

Важније мере, тегови и новци.

Лекција за I. разред.

(Свршетак.)

В. Килограм и његова подела.

Учила: Тегови: kg, ½ kg, ¼ kg, вага. Разни предмети за мерење.

а.) Понављање о метру и литру.

б.) Килограм. Ову сте меру ви већ видели; како се зове ова мера? (Понављање одговора у хору.) Ко употребљава kg? За чега употребљава трговац (месар, пекар . . .) kg? Шта се мери са kg? Пошто се са kg установљава важина, или тежина ствари, kg је мера за тежину. (Понављање.) Да видимо, које су од ових ствари (комад гвожђа, хлеба, кесица песка и т. д.) лакше, или теже од kg. Поједини ученици покушавају то одредити руком, пошто у једну руку узму kg, а у другу дотични предмет; онда се на вази испита тачност.

в) Подела kg. Погледајте, ја имам овде једну другу меру (½ kg.) Види, је ли тежа или је лакша од kg! Могу покушати више ученика. Овде имам још једну тажу меру. Обадве су једнако тешке. (Види на вази!) Сад ћу ове обадве мере метнути у овај тањир ваге, а kg у други. Гледајте овамо на језичац ваге. На којем је тањиру више? Тако је! На обадва је једнако. Килограм има дакле две таке једнаке мере; ми смо дакле kg на 2 једнака дела поделили. Како се зове таки један део? Запамтите! То је половина kg. Покажи ½ kg и реци шта је! Реците сви то! Колико ½ kg има 1 kg? Реците сви то! ½ kg је — који део од целог kg? ½ kg је половина од 1 kg. (Понављање у хору.) На тај начин се утврди однос између ½ kg, 1 kg и ½ kg.

г.) Понављање и утврђење укупног градива. Научи се ово: kg (½ kg, ¼ kg) је тег. (Нашто се употребљава тег?) kg = ½ kg = ¼ kg; ½ kg = ¾ kg; ½ дају 1 kg; ¼ kg дају 1 kg; ¾ kg дају ½ kg. Примери: Мати има ½ kg брашна, а њој треба цео 1 kg брашна; колико

брашна мора мати још купити? (Сличне задатке са $^1/_4$ kg и $^1/_2$ kg и 1 kg). Од 1 kg гриса, мати скува $^1/_2$ kg; колико јој гриса још остане? (Сличне задатке!) Нека куварица има 1 kg фина брашна; колико колача може из тога начинити, кад за 1 колач треба $^1/_4$ kg брашна? (Сличне задатке!) Мати купи $^1/_2$ kg говеђине и $^1/_2$ kg телетине; колико је свега купила? $^1/_4$ kg кафе вреди 1 К. Колико К вреди 1 kg кафе? 1 kg бадема вреди 4 К; колико К вреди $^1/_2$ ($^1/_4$) kg бадема? За тим се задају задаци и из предходних лекција.

Г. Разни новци и њихова подела.

Учитељ: Сребрна форинта, круна, десетак (10 филира), комад од два филира и филир, новчић.

а.) Именовање појединог новца. Ево сам вам донео разних новаца. Многе ћете од ових већ познавати. Дођи. Узми једну форинту у руке. Подигни је и реци: Ево једне форинте. Подигни и ти једну форинту? И ти! И т. д. Форинта је новац. (То исто.) Погледајте ову форинту! Од чега је форинта, ко зна? За то што је форинта од сребра, ми кажемо: форинта је сребрна — сребрн новац. (Поновити.) Тако ћемо исто и остали новац извести и рећи од чега је. Покажи сад једну круну (форинту, филир...) и реци какав је то новац. Прозвани ученик подигне круну и каже: круна је сребрн новац.

б.) Вредност новца. Учитељ узме у једну руку једну форинту, а у другу руку једну круну. Ево једне круне; ево једне форинте. Шта волиш, круну или форинту? Зашто волиш форинту него круну? Имаш право. Већа јој је вредност од круне. Запамтите: Форинта вреди толико, колико две круне. Колико ћеш круна дакле добити за 1 форинту? Колико круна има једна форинта. Говорите сви. Ево ти форинта. Дођи код стола и промени је у круне. (Више вежбања са 2, 3, 4, 6, 8 круна.) Покажи два десетака и подигни их на више па кажи. Ти покажи 1 круну, подигни је на више и реци. Шта мислите, који би могао више купити: Овај ученик са круном, или овај са десетаком Који је новац дакле веће вредности: круна или десетак. Тако је. Запамтите: за сваку се круну добије по 10 десетака. Колико десетака дакле има 1 К (одговор појединце и у кору). Колико круна има једна форинта? Колико десетака има једна круна? Један десетак има 10 филира. Комад од 2 филира јесте један новчић. Комад од 2 филира, или један новчић имају 2 филира. Односај између комада од 10 филира и комада од 2 филира (новчића) изводи се закључком. Колико ћеш филира добити за 1 десетак? Ти би ових 10 филира да промениш у комаде од по два филира; колико се пута садржи 2 филира у 10 филира? Колико ћеш дакле добити комада? Колико комада од 2 филира има дакле један десетак? Колико новчића дакле има 1 десетак? Кажите то сви! (Вежбање са променом.)

в) Вежбање са укупним градивом. Колико круна има 1 форинта? Који је део од 1 форинте 1 К? Колико десетака има 1 К? Који је део од 1 К 1 десетак? И т. д. Пера има 6 К. Колико ће форината добити за то? (Мерити. Друге примере.) Марија има 4 форинта. Колико ће К добити за то? (Други сличи примери!) Драгутин има 1 форинту, Марија 3 К. Које од њих двоје има више новаца? За колико круна има Марија више него Драгутин?

Неки радник заслужа 4 форинта његова жена 7 К. Које је мање заслужило? (Изводи се: Колико К има 1 форинта? Колико је К, 4 форинта? А за колико је 8 К више него 7 К?) За колико је круна жена мање заслужила? Колико је форината 2 форинта и 6 К? Колико остане оцу круна, кад од 5 форината изда 5 К. Неко је дужан 10 К; плати 3 форинта; колико ће круна остати још дужан? Два радника добију заједно 3 форинта. Колико круна добије 1 радник? 3 књиге вреде 4 форинта и 1 К; колико круна вреди једна књига? Колико филира има 1 десетак? Паја има 1 десетак; изда од тога 4 филира, колико му филира још остане? 1 перо вреди 2 филира; колико ћеш пера добити за један десетак? 5 јабука вреде један десетак, колико десетака вреди 1 јабука? Колико десетака чине 1 К? Паја и Драгутин добију заједно 1 К. Колико десетака добије Драгутин? Мати купи јаја за 5 десетака. Колико ће десетака добити натраг, кад даде 1 К? Колико се читанака добије за 1 К, кад 1 читанка вреди 5 десетака? 10 ртанака вреде 1 К. Колико десетака вреди 1 ртанка? Колико комада од 2 филира има 1 десетак? Колико новчића (ком. од 2 фил.) чине 1 десетак и 5 новчића (ком. од 2 фил.) Андрија има један десетак, купи 1 гуму, која вреди 3 филира. Колико ће му новчића још остати? 3 детета добију заједно 1 десетак — 4 новчића. Колико ће новчића добити свако дете? 4 оловке вреде 1 десе-

так и 3 новчића. Колико новчића вреди 1 оловка? 1 пропис вреди 2 новчића. Колико се десетака мора платити за 5 прописева? Колико филира има један новчић? Колико ћу новчића добити за 8 (6, 10, 7, 5) филира? 3 девојке добију 4 новчића и 1 филир. Колико ће филира добити свака девојка? Табак хартије за цртање вреди 3 филира. Колико ћу табака добити за 3 новчића?

Као што се види, ово су лекције за I. разр. основне школе. Ја сам их превео са немачког. Држао сам, да ће добро доћи сваком наставнику, јер је у нас сличних ствари врло мало. Ко их само буде умео употребити, имаће лепе користи од њих. За то на посао, а скорим ћемо се — ако Бог да — опет видети овде.

Нови Сад. **Т. Костић.**

ЛИСТАК.

Противсловенска просветна удружења.

Удружења која имају задаћу да у Аустрији однарођавају словенску децу, радила су у прошлој години у знатно јачој мери. У Аустрији је тако друштво Deutscher Schulverein и италијанска Lega Nazionale, у Хрватској и Славонији мађарско удружење Juliana. Као заштиту против тога рада установили су Чеси Средишњу Матицу Школску; у Штајерској, Краљској, Корушкој, Горици, Трсту и Истрији постоји словеначка Дружба св. Ћирила и Метода; Хрвати у Истри имају Народну Просвету са седиштем у Пули.

Немачко школско удружење имало је прошле године своју скупштину у Целовцу. Међу присутнима био је и министар Праде, земаљски председник барон Хајн, земаљски управник барон Гес и др. Писмено и брзојавно послали су поздраве др. Дерштата и др. Гесман, председник сабора др. Вајскирхнер и много земаљских посланика, међу њима и социјалне демократе Пернерсторфер и Лёв. Присутне је поздравио барон Гес у име земаљског одбора. Председник др. Г. Грео, споменуо је у своме извештају дар вароши Беча од К 10.000, и дар од К 300.000, што је даровао велики поседник у Шлезији Рорман. Као знатан успех истиче ново уређење плате учитељима, који раде у школама тога удружења, а чиме је одговорено давнашњој жељи свега учитељства, да се постави с платом упоредо са чиновничким платама три најнижа разреда и да се године службе скрате на 35 година. Удружење има 120.000 чланова и дошло је до таке моћи у држави с којом сваки мора рачунати. О школама и забавиштима реферисао је др. А. пл. Вотава. Указао је на прилике у Галицији. Јосиф II. населио је Немце у 72 села у Галицији. Немачки „Шулферајн“ има да се стара о томе и помогне, да се у 42 школе које су последњих година биле попољачене заведе немачки језик, као наставни језик. Примање је било у год. 1907. К 636·473 35 п. У току год. 1907. основано је 168 нових одбора. У свима покрајинама знатно помажу Schulverein, само у Штајерској и у Горњој Аустрији мање. (Земаљски сабор у Корушкој повисио је прошле године субвенцију за Schulverein и Südmarke са 200 К на 500 К). Приход „Шулферајна“ годишње расти са 100.000 К. „Шулферајн“ има свега 1411 подружница.

Lega Nazionale имала је прошле године скупштину у Риви. Потпоре је добило то удружење К 309.112, већином из Италије. Издржава 72 италијанске школе, помоћ даје 31 школи, већином словенске. Помаже 200 студената, издржава 43 вечерња стручна течаја и 80 амбулантних књижница. Само на Приморју има 57 школа са 4000 ђака од којих је скоро половина словенске народности, у њима ради 100 учитељских особа.

„Komenský“. **М. Најнy.**

Преглед књига.

Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. **Knjiga Druga.**

(Свршетак).

Другу групу педагошких проблема образује рад као што је горе описано дело г. Цувија. И то је прилог наше будуће националне педагогије, и ако не са гледишта индивидуално-психолошке стране прве групе. Тај прилог носи историјски жиг. Г. Цувај износи нам живи споменик онога, што су Хрвати и Срби у краљевинама Хрватској и Славонији дали божици Школи. То је у неку руку рабош нашег народно практичног рада на школском и просветном пољу. И баш зато, што нам оно износи историју наших педагошко-просветних напора, Цувајево дело може се узети као прво и најсигурније врело наше народне педагогије у Хрватској и Славонији. Цувај је, може се рећи, отац историје хрватског школства, као што је проф. Басариček отац систематске педагогије у Хрвата, а Dr. Бакић отац суставне педагогије у Срба. Ми Срби врло слабо

знадемо о историји својих школа. Г. Цувај сво нам даје прави пример како треба да иде наш будући педагошко-књижевни рад. И ми и браћа Хрвати до данас смо се пуно одушевљавали туђинцима; ми смо писали и пишемо о туђој историји школства а сами себе не познајемо. Но, овај, ко не познаје своју школско-просветну прошлост и садашњицу психо-физичког развића својих ђака, тај не може постати интелигентан педагог практичар или теоретичар. И због тога, ја у раду г. Цувајa видим педагошки ум који далеко досеже и сматрам га као оснивача хрватске историјске педагогије. Браћа Хрвати могу се и с најкултурнијим народима мерити с овим Цувајевим делом. И нема због да су Хрвати у свом педагошком животу показали изванредну снагу. Пођите у бели Загреб, па нете се дивити красним институцијама, што су их створили учитељи у Хрватској и Славонији, наши другови по позиву, који се годинама муче како ће да 25 форинти месечне плате поделе на 30 дана у месецу. Њихов дивни педагошки музеј (који се, мимогред речено, може такмачити и са највећим европским сличним заводима), њихов учитељски конвикт, па учитељски дом, хрв. пед. књижевни збор и многа друга чисто професионална учитељска удружења доказују шта може учинити тих и постепени рад. И у тој тихој сфери јавља се Цувај са својим епохалним делом. Мени је врло мило што тако напредују наша браћа Хрвати — то су права наша браћа, и по језику и по географском положају, и по тешкој историјској судбини.

Ниједна наша школска књижница не би смела бити без овог монументалног дела. У њему се говори, и то часно и поштено, управо братски и о развићу српске школе и просвете у Срба из Хрватске и Славоније. И онај, који је рад да проучава историју срп. школства, не сме бити без овог класичног дела. Ја ћу се овде забавити само II. св., а кад ми дође до руке и I. св., гледаћу да то дело мало опширније приказем и нашем и енглеском и немачком, а по могућности и француском стручном књижевно педагошком свету.

Друга свеска Цувајева дела почиње са „Предговором“ (III—IX), где се излажу тешке домаће и стране критике I. св., чиме се аргументише и јавна жеља за продужење ове врсте рада. За овим долази садржај, попис слика (међу њима и многе наших школских и просветних људи, као Платон Атанацковић, Змај Јован Јовановић, Др. Ђорђе Натошевић Павловић Тодор, Ђорђе Рајковић) и животопис. После овог наставља се — хронолошким редом — излагање повести школства у Хрватској. Додуше, овакве ствари могу се и другим редом писати идеолошко-развојним, као што је Др. Ђуро Турић изложио своју повест педагогије, али пошто г. Цувај у првом реду има посла са „грађом“, онда је то једини и најбољи начин обраде, а осталима, који се буду упуштали у аналитичке танчине еволуционизма наше народне педагогије, од воље стоји да тако обраде ову богату грађу.

Друга свеска почиње са школама за владања Фердинанда V. (1835—1848). Овде се описују народне до, за и после система „scholarum elementarium“. Од великог је интереса излагање школства за време војне крајине. За нас Србе од важности је концизни опис срп. нар. основних и средњих школа (стр. 195.—196). За овим долази опис школа за владања Фрање Јосифа I. Ту се говори о школству после реорганизације управе од 4. марта 1849 (прозвано „државним или октроираним уставом“). На стр. 336. помиње се срп. велика гимназија у Карловцима. После овог баца се поглед на школу и просвету после реорганизације управе од 31. децембра 1851. (т. зв. „апсолутизам“). На стр. 626.—637. описују се срп. нар. школе и срп. учит. школа у Пакрацу. Напоследку излажу се школске и просветне прилике после реорганизације од 20. октобра 1860. (т. зв. доба неизвесног политичког стања“). На стр. 1082.—1086. говори се о срп. нар. основним школама, школском савету и нашем народном писму, ћирилици. У свим тим појединим одсецима узимају се у обзир не само основне народне школе, већ и стручна и средња училишта, академија, универзитет, богословија, музеј, штампарија, журналистика, закладе, просветна друштва и т. д. У делу је изнесено много оригиналних докумената, слика, цртежа, шематички прегледи и цитата. Све је одмерено и систематски написано, јасно и разговетно. Језик и стил је добар.

При свршетку ове II. свеске т. Цувај вели да ће се III. свеска бавити оснивањем и радом аутономне кр. хрв.-слав.-далм. земаљске владе, што ће, нема сумње, бити још интересантније, јер се све то више приближујемо садашњици. И ова свеска има „регистар“, који је помно израђен у 21 страници. На последњој страници истакнуте су крупније штампарске грешке.

Мени је врло жао што моментано нисам ка-

дар написати опширнији приказ. Овом приликом моја главна намера беше та, да нашим педагошким писцима и браћи учитељима пружим прст на тихи, али стални — данас колосалан педагошки рад — браће Хрвата, специјално г. Цуваја и да изразим своје потпуно одобравање што се браћа Хрвати бацају на проучавање свог рођеног тла, своје рођене школе и просвете. И то је велики идеал модерне педагогије, и г. Цувају нек је част и слава.

Др. Паја Р. Радосављевић.

БЕЛЕШКЕ.

Главни школски надзор. Ђ. Поповић гл. шк. референт умировљен је на своју молбу. Умировљењем гл. шк. референта Ђорђа Поповића поверио је Шк. Савет гл. шк. надзор својим члановима и то Милан Недељковић проф. карловачке гимназије и Мита Клицин управитељ манастирске штампарије, да воде надзор над учитељским и учитељичким школама, а Паја Терзин управитељ учитељских школа у Сомбору над срп. вишим девојачким школама, а иначе потребне реферате ће између себе делити.

Седница учитељског збора ст.-бечејског среза одржаће се у Мохолу дана 8. (21.) априла о. г. у 9 сати пре подне са овим дневним редом: 1. Отварање седнице. 2. Извештај год. одбора о раду му. 3. Дописи и наредбе епарх. школ. одбора: О заједничкој седници среских зборова и о дневницама и путним трошковима. 4. Расправа: „О васпитању у дому родитељску“ од Милана Ј. Настића. 5. Практична радња: „A test részei“ од Јована Драгина. 6. Расправа: „Учитељ и појачка дужност“, расправља Ненад Рајић. 7. Оцена на расправу Милана Ј. Настића. 8. Оцена на практичну радњу Јована Драгина. 9. Оцена на расправу Ненада Рајића. 10. Евентуални предлози. 11. Одређење места за идући збор. 12. Подела радова за идући збор 13. Критички претрес расправа. 14. Избор часништва и годишњег одбора. 15. Избор два члана за оверовљење записника. 16. Затварање збора.

Седница год. одбора одржаће се у Мохолу у очи збора у 5 сати после подне.

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду“ примио је у марту о. г. од Маре Вујадиновићке из Лаћарка 2 К уписнине. Од Душана Матића подуправитеља Централног Кредитног Завода у Новом Саду и Слободана Матића књиговође молске штедионице, 50 К прилога уместо венца својој доброј матери пок. Дафини Матић из Мола.

На свима овим прилозима захваљује Управа.

Умировљење учитеља. Јован Анђелић учитељ у Вел. Бечкереку после 39 година тешке, али лепе и племените учитељске службе ступио је 1. априла о. г на своју сопствену молбу у мир уз годишњу пенанју од 1600 К. У Јов. Анђелићу губе Бечкеречани савесног и одличног учитеља.

† **Платон Подградски**, срп. нар. учитељ у Десци. Дана 11./24. марта о. г. упокојио се после врло дуге и тешке болести дотичански учитељ Платон Подградски. Покојник је скоро 25 година провео у народној служби, и свагда је вршио све своје учитељске дужности савесно. Огледао се и на књижевном пољу, понајвише на пољу дечије књижевности. Био је човек добра срца и карактеран. Мирно је сносио многу дволичност, коју је имао прилике видјати често обучену тобож у пријатељско рухо и избегао је суводе, ма да му је лажно пријатељство доста дана загорчало. Уз то је био и врло добар друг и пријатељ. Вечан му спомен!

Педагогика на српском Универзитету. Филозофски факултет српског Универзитета у Београду изабрао је за хонорарног професора за Педагогику и Етику г. д-р Стевана Окановића, проф. Жен Учитељске Школе.

Прва хрватска надзорница за стручне школе и за све школе у Хрватској и Славонији за ручни рад и кућанство именована је недавно. То је госпођица Клотилда Цветишић, равнатељица кр. земаљ. стручне школе у Загребу.

Гђица Цветишић је на својим путовањима по готово целој Европи стекла огромно искуство у својој струци. Била је најпре првом равнатељицом више девојачке школе у Осеку. На позив бугарске владе отишла је у Софију као прва директорица државне девојачке гимназије. Садашњи краљ Фердинанд поделио јој за заслуге ред и писмено јој изразио признање. Из Софије позвана буде 1892. у Загреб за равнатељицу онда утемељене кр. зем. стручне школе.

Колегијална ревизија. Из Обреновца јављају београдском „Учитељу“, да су тамошњи наставници донели одлуку на учитељском већу: да сваког месеца сви наставници корпоративно проведу по 1—2 часа у коме разреду ради посматрања рада туђег и упоређења са својим. После таквог

једног испитивања држаће се дискусија и критика, која ће свакојако, у лепој форми и пријатељском тону, доносити неоспорне користи. Прва таква посета отпочела је код управитеља школског на после ће се продужити редом сваког месеца и код других наставника. Ова одлука учитељског већа је лепа и корисна и ми је износимо на уздг.

Учитељска колонија на острву Рабу. „Vestnik“ jednot učitelskih y Моравској јавља, да је учитељска колонија на острву Рабу отворена 28. марта о. г. као на спомендан Коменскох.

Просветни одбор сабора у Галицији, дао је приватној гимназији у Тешену 5000 К, а за конвикт на том заводу 28.000 К, Соколским друштвима 10.00 г К.

Неписменост у Русији. У Русији има још увек много неписменог народа, с тога се ради на закону о народном образ ваљу. По попису од 1897. г. на 1000 људи има 789 неписмених, писмених би било по том бројању 21¹, док је н. пр. у Белгији 998, у Немачкој 980, у Француској 979. Са женским светом је још лошије, њих има 869 неписмених на 1000. Има и у племићским породицама неписмених, на 1000 има их 289.

Нем. учитељски домови. Недавно купио је „Савез нем. учит. друштава“ у Локрану неку вилу за 80.000 К. У Бечу имаду немачке учитељице свој дом, а то је једна трокатна кућа, која опсеже две улице. — У Немачкој имаде до 25 таквих учитељских домова, а сврха им је, да у њима отпочину и да се опораве умировљени учитељи и болесни. — У Загребу постоји учитељски дом. — Хрватске учитељице се спремају да оснују у Хрв Приморју свој санаторијум.

Добар одговор. У једној швајцарској општини одбијен је са 100 против 97 гласова предлог, да се учитељу повиси плата са 1600 на 1700 франака. Један општински старешина који је гласао против повишице, а иначе имао повећи број деце, прибојавао се мало да му се учитељ неће светити на деци, и то и учитељу напомене. „Не, драги мој, рече му учитељ, како би се ја на деци светио, ја ћу гледати да твоја деца буду паметнија, него што си ти.“

☛ Фирма **Günther Wagner**, Hannover пир Wien, послала нам је на приказ један примерак гуме брисалице „Wek“. Ова гума брише заредно добро с тога је препоручујемо читаоцима на употребу. Може се набавити у разној величини.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАСИ.

У корист учитељског конвикта у Новом Саду.

Позив на претплату.

Учитељско удружење „Натошевић“ одлучило је, да изда досадање оригиналне приче и слике из живота друга Жарка Алексића у засебној књизи. Ове приче и слике, угледане су света у подлисцима разних листова под шифром: Ž. Arco. Књига ће изаћи око 8 штампаних табака уз незнатну цену од 80 пот.

Писац драговољно уступа половину чиста прихода срп. учитељском конвикту у Новом Саду.

Та околност нас бодри, да ће ово подузеће успети. Стога се позивљемо обраћамо браћи Србима, а нарочасб друговима, са молбом, да у свом кругу скупе што више претплатника, те тиме омогуће овај наш корак, који би у овом правцу био први и ако Бог да, не последњи.

Преплату са списком претплатника, ваља најдуже **до 5. (18.) априла о. г.** послати на адресу: Књижара „Натошевић“ Ујвидек.

Учитељска књижара и штампарија „Натошевић“.

*

„Српске Забаве“ II. део. Ц-на 5 К. Немачко друштво „Немеи“ у Новом Саду, издаће II. део „Српских Забава“ од Јована Живојновића професора, и позива на претплату. Први део ове књиге примљен је врло добро у читалиша и походилиша српских забава. Овај други део издаје немачко друштво „Немеи“ у **корист вечерње школе за српску занатлијску омладину**. Познавањем ове књиге помоћићемо и васпитању и родољубиву тенденцију саме књиге, а и образовање наше српске занатлијске омладине, за коју се у овом правцу до сад у нас слабо старало, а тоне је већ крајње време. Корист овога потхвата увидела је и Матица Српска, те ће дело помоћи са 500 К. Учитељи ће жељи ех воле жело научавања помоћи, да се ово дело рашири у народу, и ми им препоручујемо да то учине.

Дело ће ући у штампу, чим се прикупи толико претплатника, колико је потребно за ових 300 К од Матице, да се исплате штампарски трошкови.

Ко скупи 5 претплатника и пошље 25 К добиће 1 примерак за труд, а ако и за 6 претплатника покупи више може од тога новац задржати као награду уколико жели, ако тако жели.

Нарудбине се шиљу на Ј. Живојновића, проф., председника „Невена“, Нови Сад.

☛ **Молимо оне другове који нису још послали претплату на „Школ. Гласник“ да то учине Уредним шиљањем претплате помоћиће листу, да уредништво може што јачу нажњу посветити садржини листа, не натежући с његовом материјалном страном. Помагањем своје учитељске штампе, стварамо себи бољу будућност. А зар има кога међу нама, да то од срца не жели!**

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну она је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из ма који разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да ће готово нико не веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ доната са собом, да се иста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито обљубљеног правог „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

ДИВНО прво чешко ДЕЛО!!!

ВЕЛИКИ ЗЕМЉОПИС

свију делова света. Написао J. Basl.

Излази у свескама богато илустрованим по 50 фил.

До сад је потпуно изашао I. део АЗИЈА

Са 203 слике. Цена 8 К 40 фил. увезано 10 К.

II. Део Африка. Са 203 слике. Цена 7 К. увез. 8 К 60 фил.

Аустралија, Америка и Европа у штампи.

Поводом оцене дневних и стручних листова: Уредник „Нар. Листа“ г. J. Пахињер пише: „Ваш нови земљопис заиста је веома лепо уређен и по својој стручи у чешкој књижевности заиста **нема конкуренције**“. „Чешки Учитељ“ пише: „Није то суховарно раздељени текст, него популарно излагање, које наједанпут осваја својим стилом белетристично-научним.“

„Изјављујем, да сам тим делом одушевљен. То је једанствено у нашој књижевности, што слично томе до сад нисмо имали. Слава Баслу!“ Jos. Rössler, капелан.

Издавач И. Л. КОВЕР, у Прагу, Водичкова ул.

„НАТОШЕВИЋ“ УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4½ и 4½, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стоваришше књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, школа, школских удбеника, учила, разног врло доброг шпицбер прибора, напредног доброг мастила, креде и у разним бојама, оловака, гуме, јестиних а добрих задавница, цртаће артије, цртанака, креде, тушева, упијача, подметача, врло финог сајдпапира у много разних боја, карата посетница, заручних, венчаних и посмртница, коверата напредно добрих и јестиних. Конденг-папира јестинијег него игде.

Ова учитељска радња је веома велика, већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радионице, јефтино јер потребан материјал новчани из творница под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и неджке и снажи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас изашао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“ Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 7. У Новом Саду, 15. априла 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Ослободимо се појачке дужности! Од Т. Костића, Н. Сад. — Предавања за увод у експерименталну педагогију од др. Е. Мојмана, превод др. П. Радосављевића — Данашња јавна наставa у Немачкој. — Учитељство: Учитељска солидарност је „чиста идеја". — Практичне обраде: Лекција из мај. језика за I. р., од Д. Рушића, учитеља, Н. Сад. — Из школске самоуправе: Време за годишње пенте. — Стручна школска анкета. — Срески зборови: Седница новосадског среског учит. збора. — Преглед књига: Увод у историју васпитних теорија, од О. Брунинга, превод др. М. Шешића. — J. von der Torren: Über das Auffassungs u. Unterscheidungs vermögen für optische Bilder bei Kinder, од др. П. Радосављевића. — Белешке. — Одговори уредништва. —

Ослободимо се појачке дужности![*)]

— Танасије Костић, учитељ, Н. Сад. —

Поштовани зборе!

Пало ми је у дсо данас, да на овом састанку нашем, поведем реч, о једном веома важном питању из учитељског живота нашег. Јер одиста је дошло крајње време, да се то питање најозбиљније у претрес узме, да се пречисти и коначно са дневног реда скине.

Истина, питање то, о коме ће бити овде речи није наше животно питање. Међутим је оно, силом спекулативних околности, дошло у тако тесну везу са животом нашим, да се данас једва даје распознати из њега.

Но ако и истичем само *једно* важно питање, да ћу данас о њему да проговорим, држим да ме ипак неће нико баш тако дословно разумети. Та то би уопште било криво мишљење о животу нашем. Изгледало би, да је све запело само око тог једног питања, а све друго нам је у потпуном реду. Свугде нам наче смиље и ковиље и само да се још тога једног питања отресемо, па да нас види Бог. Не. Има ту пуно и других важних питања, о којима би се дала реч повести. А то је и природно. Та ми смо од вајкада туђи били. Од вајкада су нам се наметали разни тут ри и покровитељи, који су нас за све пре држали и у животу посматрали, него за оно, нашто смо позвани били. А у томе стању, ми смо издирали сплда и за сваког, јер смо растргнути били на пуно неких споредних дужности, које нису никад имале везе са нашим правим позивом, нити су уопште имале, било какве сличности, са нашим правим занимањем. И што је још чудноватије, то наметање споредних дужности, нашло је увек некако ћутке и терало се њиме тако далеко, да нас никад нико, па ни из шале није запитао: Пристајемо ли ми уопште на све те споредности. Не. Никоме ни бриге. Шта више, и ми смо сами ћутке сносили све, те се то наметање узимало за нешто са свим обично, да су нам се тиме силом стварале дужности, против којих нисмо имали права ни речи проговорити. Жалити се уопште, био би неопростим грех, који не би ни силно време могло потрти. Изгледало је да смо били самим највишим провиђењем одређени, да сносимо све, што год нам се — било с које стране — натоварн на плећа и ту — апела није било. На зато сам дакле, од толиких важних питања, која нам се као споредно наметнуте дужности истичу — узео у овај мах само наглашено једно да претресемо, а ако нам се дадне згода да ускоро и о осталима проговоримо.

А сад још мало историје, па онда од-

*) Расправа ни седнице новосадског среског учитељског збора одржаног у Н. Саду 1. (14.) априла о. г.

мах да пређем на само питање, о којем мислим говорити.

Узима се као историјски факт, да смо ми поникли на крилу наше јерархије. А тај историјски факт, као да би се оснивао на томе, што је јерархија била први оснивач школа наших. Но то је тако, кад се узме то питање само с једне стране. Ал' ако ми то питање погледамо и са друге стране, онда излази јасно, да је и јерархија поникла тако исто на крилу учитељства. Имајмо у виду почетак хришћанства. Богочовек Исус, створио је прво школу, у којој је сам учитељевао — па се отуд тек кадгод развила црква и јерархија. Према томе је дакле историјски факт и то, да је јерархија поникла с нами заједно и с нами се заједно развијала и да обоје имамо један и исти почетак. Разлика је само у томе, што је јерархија умела из тога највише користи за себе да извуче. Последице су пак биле те, да се црква истакла за матер школе, а јерархија за тутора учитељства. И само се тако даје разумети превласт, коју је јерархија преузела над нами и коначно нас себи подчинила.

Жалост је, али је непобитна истина, да је учитељство, у тој подчињености својој, толико дегредовано било, да се сматрало последњим и најжалоснијим створом божијим. Јер покрај тога, што није имало никакве накнаде, није имало никаквих ни права. Било је и гладно и бесправно. Али да би свој горки залогај насушног хлеба сачувало и да би својим покровитељима угодило, морало им је по кући и по дворишту радити; морало им је дрва цепати, марву и коње неговати. Морало је цркву и порту уредно држати; морало је звонити и у цркви кандила и свеће палити. На послетку — морало је и при свима обредима црквеним још и торжествено појати. Морало је све новчано испуњавати, ал' ни о чем и ништа није смело расуђивати . . . На како је то онда, још на почетку било, тако се вековима скоро провлачило. Ни само силно време, није мо'ло све да потре. Много штошта провлачило се и до најновијег времена; много чак и до наших дана. Провлачило се уопште толико, да ево још ни ми, који смо зашли већ у двадесети век, нисмо у стању да се нарасмо неких намет дужности, већ нам се још и данас, чак у форми званичних наредаба прописују.

На од тих многих намет-дужности, које су допрле и до наших дана, а које све нас подједнако тиште, једна је такова намет-дужност и *појање у цркви*, са којим хоћемо данас мало да се позабавимо.

Појање је дакле остатак из оног давна минулог времена, када смо ми још у повоју били. Али нам се оно још и данас намеће, као нешто једно са позивом нашим. И факт је Данас нико не може ни да замисли учитеља, а да га не види окружена са октојасима, минејима, типиконима, свећњацима и кандилима. А то није никако оправдано. Очевидно, учитељ је данас по свима правилима здравога схваћања педагог, а те све ствари спадају у богословију. А др. Фридрих Дитес је рекао: „Између педагогије, која се оснива на антропологији, и богословије, која се ослања на црквене установе, владају битне разлике. Ово морамо отворено признати. Иначе би било неоправдано подузеће, или знак душевне и моралне изнемоглости, кад бисмо хтели да изравнамо и спојимо оне противности, које се не дају никако спојати." Тако овај педагошки великан. За то ми морамо једаред начисто бити, ко смо и шта смо. *Или смо педагози, или смо појци. И једно и друго не можемо више бити. Појци баш никако. Данас то ни сама педагогија не трпи. Она није више у повоју. Педагогија се данас развила у науку, која осваја свет и која се подиже на моралну снагу и висину.*

Али то још није све. Са појањем морамо ми раскинути и за то, што — не само што нема ничег заједничког са педагогијом, већ што нас оно држи још непрекидно у дегредацији, како према члановима јерархије, исто тако и према народу уопште. Јер због појачке дужности, ми идемо још непрестано упоред са црквењацима. А црквењаци су служитељи цркве, чланова јерархије и општине, па према томе нисмо ни ми много од њих умакли. Како нас међутим многи чланови наше јерархије уопште гледају, дало би се о томе и сувише причати. А у томе се баш и огледа истицање старе превласти њихове. О немилим

појавама које из тога произлазе, да и не говоримо. Хроника је и тако пренуна. Али у томе баш и лежи један мођан узрок, да треба са појањем раскинути. Учитељство не би толико долазило са јерархијом у сукоб, него би напротив било више повољнија услова за заједнички рад та два важна фактора у народу.

Ми морамо раскинути са појањем и за то, што нам оно није законом одређена дужност. Узмимо само у руке „Уред. Школ." од 1872. год. Прелистајмо је часом. Нећемо наћи нигде једне речи о томе, да смо ми и појци црквени. Тамо се чисто и јасно говори само о учитељу — васпитачу и — његову образовању. О учитељу појцу и о каквим појачким дужностима, нема у „Ур. Шк." ни спомена. Дакле се јасно види, да ни сам законодавац, није хтео да види у учитељу и појца, нити је хтео од две дужности да гради једну и педагогију да слива са појањем. Законодавац је истакао у „Ур. Шк." само учитеља-васпитача и — ништа више. А тиме му је опредељено и онај положај у друштву, који му по природи занимања и приличи. Појцима је међутим створила нас реакција у врхунцу школарства нашег. На и ту би се дало рећи да је владао само ћеф неких фанатичких назадњака, који нису никико могли замислити учитеља коначно еманципована од јерархије.

Јер у време појаве „Ур. Шк." и у оном прелазном стању, из старе школе у нову, оно учитељство, које се затекло, вршило је појаштво још према ранијим наређењима конзисторијалне системе. И то је било већ насљедно. Ишло је с колена на колено, те га се тако није могло отрести ни ново учитељство. А то је био и узрок, да ново учитељство није много ни разбирало, шта „Ур. Шк." наређује, нити је имало времена ни призике да уочи у њој, да са појањем нема никакве законске обавезе. А поједине општине, расписујући стечајеве на учитељска места, вазда су самовласно уносиле у њега и појачке обавезе. Тиме су унапред и без законске основе, приснилле и ново учитељство, да је дужно појати у цркви. И то је тако ишло све до године 1876.

Дакле које традиционалним наслеђем, које пак силом стечајева, учитељство је без прекида појало у цркви, ма да га „Ур. Шк." на то, ни једном речи обвезивала није. Године пак 1876, уследала су света добро позната „Дисциплин. правила". Ова јединствена наредба ововремене либералне реакције, притегла је учитељство толико, да га је у великој ревности својим одредбама силно понизила и подчинила. И сад је учитељство постало и званично појац. Јер та су се „Дисциплин. прав." са многим својим одредбама у томе нарочито истакла. А то је било уједно и званично дегредовање наше. Сад општине нису више просто стављале у стечај појачку дужност. Сад су пошле и даље. Изричне су тражиле да се компетенти лично приказују и у цркви поје. И који су издржали пробу за певницом, ти су стицали и првенство при избору. Педагогија је дакле смакнута. Хитнута је управо у страну, а појање се истакло као квалификација за место. Више ту није вредила диплома учитељска, нити у њој потписи опређење испитне комисије нашег највишег просветног форума. Све је то било споредно. Уображене величине општинске су доласиле као нека суперкомисија. Оне су требале да изрекну суд над једним кандидатом учитељског места. А поштo те исте, уображене величине општинске, изричу суд и над једним кандидатом црквењаштва, то није чудо, да са таким кандидатом идемо и ми упоред. И наш — да кажем — „ранг", иде упоред са његовим. Па тако нас и гледа свако. Педагогија је довде што је имала своје свршила. Још јој се види само у присенку фирма њена. А појање је сила. Оно нам ствара и угледнија места и боље плате. Оно је на видику.

Истина, ми смо се од увек опирали томе, што идемо упоред са црквењаштвом. И криво нам је било, што нас свет као такове гледа. За то смо сваком приликом истицали главну страну нашег позива и занимања, само да нас свако боље и правилније уочи. Али бадава. Нит је било ува да нас чује, нити ока да нас види. Све беше и глухо и слепо. Све узалудно. Ми смо остали вечито тамо, где смо и били. Још нико неће да нас дели од црквењаштва и служитељства цркве и јерархије. И „Ди-

сципл. прав.“, која су одлучно изрекла, да смо ми дужни, поред педагогије и појаштво вршити, те да смо дакле поред правог занимања уједно и попци црквени, нису нам могла већа зла, нити веће неправде од тога нанети. За то морамо сви најодлучније настојати, да редовним путем и начином дођемо до свога права. Ми морамо одлучно напред поћи, а са крајњом девизом:

Кидајмо са појањем!....

Појање не спада у наш рад и позив. Оно нема с нама ничег заједничког. Ми нисмо попци. Наш углед, наш позив, тражи то од нас. И ми се не смемо томе оглушити. Ми морамо са појањем раскинути. У томе нам је на страни нашој и сам закон школски; дакле „Ур. Шк.“ од 1872. год. Она ни једном речи не прописује, да смо ми попци. Према томе, наредба „Дисципл. прав“ у томе, нема ни слоеца законске основе. А што нема законске основе, не може имати ни живота, мора угинути. Кеф појединаца је ништав, према закону и његовим наређењима. А појање је нами само кефом неких запешењака наметнуто. Па за то га се морамо отрести. И ја одлучно велим: *Кидајмо са појањем, јер овако даље не иде. Једаред се мора учинити крај.* А да се тај крај ускори и да учитељство што пре постане само оно што јесте, предлажем да поштовани збор овај усвоји резолуцију, коју ће на основу ове моје расправе, изнети управни одбор овоме збору.

*

Управни одбор поднео је овај мотивисани предлог с резолуцијом:

Недавно је рекао проф. универзитета др. Теодор *Лиас*: „Када ће доћи време, да црква дође до сазнања, да је њено земљиште, земљиште религије, свето земљиште, на којем не сме бити места физичкој сили! Кад ће разумети где јој је права моћ? И кад ће о себи тако високо мислити, да треба да се ослања на унутрашњу моћ појединца, на моћ духа? Када ће увидети да је погрешно по њен опстанак, да се ослања на спољашњу моћ и на дисциплину школску или моћ државну, и када ће то одбити? И када ће државе и школе увидети да цркве и вероисповести имају права на то, да буду слободне? Када ће сви они увидети, да тиме суштину цркве, саму религију изопачују трују?“

Све ово речено је у погледу дечје обавезе о похађању цркве, а све то може се применути и на учитеља.

Данас је педагогија самостална, слободна наука која нема никакве везе са црквеним обредима, него само са језгром вере. Учитељ као носилац педагошких истина, не може у исто доба служити и интересима других установа, које хоће без икаква узрочна основа да експлоатишу педагошке установе у своју корист.

На овом основу црква нема права да тражи од учитеља онакву службу, која нема никакве стварне научне везе са позивом његовим на пољу педагогије.

А та стварна основа и научна веза између религије и васпитања и наставе, нигде се не огледа у личној служби учитељевој при појачкој дужности.

Од учитеља се тражи кад се посвећује своме позиву, да улази у тај позив здрав. Но праведност и хришћански морал захтева, да и та служба, којој учитељ служи, не експлоатише учитељево здравље у бескрајност, тако да га исцрпе сасвим. Суврема педагогија је и узела то у обзир, те се стара о здрављу учитељеву већ и тиме, што тражи и оснива погодније хигијенске прилике и за школску децу у погледу телесном и душевном.

С којим правом сме онда учитељ отправљајући неку споредну непедагошку дужност, трошити себе и излагати своје здравље честој могућности поболевања, те тиме сметати правилном и редовном педагошком раду у настави, који му је позив и којем је обвезан и с правне стране, јер је плаћен за тај наставнички рад, а не за онај појачки?

Школа и настава требају учитеља за свој рад и плаћају га за то. Према томе имају права на то, да оне експлоатишу његову физичку и душевну снагу и здравље, и као што учитељ док је активан не може прихваћати послове у другим звањима као редован чиновник, тако не може ни појачку дужност отправљати, јер је то засебан позив и засебна дужност.

Какав је карактер појачке дужности у цркви?

Појачка дужност у цркви, део је оне дужности, коју врше црквене слуге. Целокупној служби тој, био је посао у прећашња времена, да звони, чисти цркву, пије прашину, пали свеће, закључава и откључава цркву, навија сат, пође у цркви, у свему дакле да испомаже свештенику у ономе што његовом чину не прилачи да ради. Некад је у стара времена такав слуга, кад посвршава те послове пазио на децу сеоску окупљену на једном месту и ако је што он знао, то је и деци казивао, више из дуга времена, него на захтева просвећених друштвених прилика.

Данас ти односи у културном свету више не постоје. Шк ла и настава постале су засебан центар, који је потребом друштва основан, а потреба њихова оснивања изазвала је потребу стручно спремних људи који су позвани да у њима раде. Такви спремни људи морају имати и свој известан углед, а васпитни принцип тражи да углед васпитачев високо стоји. С тога га је дужан сам васпитач чувати, али тако исто дужно је тај углед чувати и оно друштво, ради чије је васпитне потребе и потребан тај углед да буде светао и чист.

Видели смо напред да углед свештеничког чина не допушта, да ради по цркви оне послове, који с пуља помажу и допуњују функцију богослужења, коју само свештеник сме чинити и ради које и чува тај свој углед; па кад се са свештеничким угледом не слаже рад на тим пословима што га раде црквене слуге, како да се тај рад слаже са угледом који учитељ мора чувати у корист великог и у садашње време највећег друштвеног рада — васпитачког?

Збор овај разликује духовну службу Богу и вери, и материјалну службу верској заједници. И онај духовној служби божјој, и вери, као њеном извору служи и службиће одано и у томе ће свом душом настојати да упути и поверену му омладину, али против ове материјалне службе се ограђује и тражи да се она скине са учитељства, јер је она на штету просветне службе, која је саставни и допуњујући део службе Богу и вери.

Учитељство стаје у том питању на етичко становиште и нада се, да ће и сви позвани фактори увидети оправданост тога становишта по значај данашње просвете и васпитања, и помоћи корист тих најважнијих потреба друштвених.

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доцената њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Друго предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

(Наставак.)

Програм овог излагања.

Господо!

С досадањим излагањем оцртали смо експерименталну педагогију са њезине *формалне* стране. Сада треба опет да покажемо, како поље експерименталне педагогије замишљамо у *материјалном* погледу. У колико ће у томе дати предмете експериментално-педагошког испитивања, ја ћу прво развити *програм*, на коме се оснивају ова излагања.

Вама је можда познато, да *методичко увођење новости* у науци не повлачи за собом *само* промену у *методама*, већ свака нова метода испитивања повлачи за собом и *нове материјалне проблеме*. Па као у психологији, тако су и у педагогији са новим систематским посматрачким и експерименталним начином истраживања искочила посве нова питања и поља испитивања, која прећашња педагогија или уопће није познавала или пак није увиђала њихову важност.

Највећа методичка и уједно материјална новост, коју је за собом повукла експериментална педагогија, беше та, да смо *све проблеме педагогије тражили да решимо из самог детета*. У главноме педагогија има *три* поља истраживања: дечије држање, учитељев рад и наставна средства и организација школства (односно односи школства у ширем значењу речи према држави и друштву). И све проблеме, што се налазе у првом и другом пољу, експериментална педагогија хоће да размрси почев од детета. Неколи ће примери то објаснити. Методика даје учитељу прописе за његову обраду појединих наставних предмета, рецимо н. пр. да при учењу читања мора поступати по синтетичкој или аналитичкој методи. И на питање, која је од ових двеју метода најцелисходнија, ми тако одговарамо, да помоћу експеримента покушавамо успоставити, *како свака од ових двеју метода делује на читање детета, које учи*; с којом се методом брже долази до циља тачнор и беспогрешног читања. На тај начин одлучује се о сваком методичком пропису за учитеља, *јер свака методичка мера садржи уједно и уплив на дечији дух. Помоћу експерименталног испитивања ми одлучујемо и о дидактичкој вредности методичких прописа с обзиром на њихово деловање на дете.* Тако исто испитујемо целисходност наставних средстава. Упућујем вас у том погледу н. пр. на испитивање чулне наставе (сравни 13. предавање).

Идући корак ове трансформације свих педагошких питања у томе смислу, да васколико испитивање полази од детета, јесте тај, да испитивање детета, његовог развића, његових индивидуалних разлика, његовог држања за време школског рада и слично заузме што већи простор у експерименталној педагогији.

У томе смислу треба схватити и програм нашег испитивања. Они на *први поглед* показују *ограничавање* читаве педагогије на испитивање школског детета, но они се ипак баве *свим* педагошким питањима, па и методиком учитељевом, наставним средствима и школством; но, све ово ми решавамо — према нашој методи — са експерименталним испитивањем деловања, што сви ови односи показују на дух и тело дететово.

Ако би ради да развијемо главне тачке експериментално-педагошког испитивања, то би их овако могли назначити:

1) *Прво и основно поље рада експерименталне педагогије је испитивање духовног и телесног развића дечијег за време школовања.* У испитивању развића дететовог огледа се *фундамент васколике педагогије*, сва педагошка правила, читав наставни план, постепено растење захтева за духовни рад и моћи схваћања дететовог са све то вишим школским разредима, па и сами технички предмети, цртање и настава у ручном раду — све то чини *такве* а нажалост и *латентне претпоставке* о појединим штадијима духовног и телесног развића дететовог. Ниједно педагошко правило или пропис не би се смело дати а да се не узме обзир на духовно-телесни степен развића дететовог, и *без тачног познавања особитости* дететове у том степену развића. На жалост то познавање већином ћутећки претпостављају практичари. Но, *пошто је неопходно, да се буде на чисто*, шта треба *претпоставити* о детету, а и то у давању било ког педагошког прописа. Тек помоћу садање психологије деце увидели смо, како постоји огромна разлика између духовне особитости детета у извесним школским годинама и одраслих људи (сравни нарочито 3. предавање).

Посебице ту долази у обзир опет ово:

а) Треба да успоставимо *периоде* овог развића; нарочито то, да ли развиће детета напредује *подједнако* или на скокове, да се измењују периоди лакшег и бржег напредовања (т. зв. измењивања развића).

б) Морамо успоставити *односе* између телесног и духовног развића дечијег; обоје никако не иду увек паралелно, и врло је важно, да се одговори на питање да ли се показује паралитет између развића *појединих* телесних органа и функција у *извесним* телесним способностима.

г) Нарочито је значајно, да се установе карактеристичке *разлике*, које дете у процесу показује на сваком степену развића и што га разликује од човека, и да се испита како се *дете понајлак приближава духовном и телесном хабитусу одраслог чо-*

века. Ми ћемо видети, да је старија педагогија јако потцењивала те разлике.

д) Онда морамо успоставити *разилажења*, што поједина деца показују од овог просечног типуса (лика) развића свога доба. На тај начин добијамо за сваки степен доба слику *просечног или нормалног детета*, кога можемо узети као типус његова доба. Од овог утврђујемо онда разилажења на више и на ниже, па на тај начин сазнајемо, с једне стране, *изразито* зрело, *изванредно даровито и наднормално развијено дете*, с друге стране, духовно и телесно *заостало* дете његове екстремне случајеве: духовно слабо и слабоумно дете. Циљ ових наших испитивања јесте тај, да се ти различити дечији типови што *тачније дефинишу* са своје квантитативне и квалитативне стране. На тај начин добијамо сигурни ослонац за решавање питања, као што је питање о одвајању ученика по њиховој духовној способности и т. д.

2) Други *главни проблем* експерименталне педагогије, који је у ускоj вези са првим, јесте *нарочито* праћење *развића појединих духовних способности у деце*, н. пр. чулно опажање, радња представа, памћење, моћ апстраховања и мишљење, воља и чувствени живот. Ми знадемо, да се поједине духовне способности детета не развијају подједнако. У извесним годинама једне теже напред, а друге иду за њима; што више, мисли се, да у неку руку свака појединa духовна радња има једну периоду новољнег развића, у којој све друге стране духовног живота за неко време заостају иза ових новољних, тако, да се читава енергија развића концентрише на једну радњу, која стоји на предњој страни.*) Ми ћемо видети, да је расцеп у развићу појединим радњама тако велики, да и саме поједине врсте памћења показују свој посве одвојени ток развића.

*) Тачније разиље ових појава изнео је В. Штерн у једном предавању на конгресу за испитивање деце (октобар 1906.); нажалост ово предавање ни сам досад употребио.

(Наставиће се.)

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

I. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

Б.) Средње школе.

Под именом *средњих школа* разумеју се грађанске, ректорске, и више градске школе, нарочито у северној Немачкој. У Пруској се под тим именом разумеју школе, које ће с једне стране да својим ученицима даду више образовање него што је то кадра учинити вишеразредна народна школа, а с друге стране више се обзирати на потребе привредног живота у такозваном средњем сталежу друштвеном него што је то могућно у вишим разредима. Средње школе несмеју се устаничити на место народних школа него могу постојати само поред ових о трошку општина. Само у толико могу се сматрати обе врсте школа, што је допуштено шесторазредним народним школама да у вишем течају могу радити по наставном плану средње школе, који је израђен за шесторазредне школе; али се могу подизати и шесторазредне такове школе само што ће наставу од 3 нижа разреда поделити на прва два разреда. Школе, које имају више од 6 разреда, морају да прошире наставно градиво. У средњим школама подвојени су ученици од ученица. За наставу у вишим разредима имају права учитељи, који су положили испит за средњошколске учитеље а примају се, сем теолога и филолога, и учитеља народних школа по положеном другом испиту.

Наставни план средње школе у Пруској овако је израђен:

ПРЕДМЕТИ	VI	V	IV	III	II	I
Веронаука	3	3	3	2	2	2
Немачки	12	12	12	8	6	4
Рачунање	5	5	5	3	3	3
Геометрија	—	—	—	2	2	3
Јестаственица	—	—	—	2	2	2
Физика (Хемија)	—	—	—	—	2	3
Географија	—	—	2	2	2	2
Историја	—	—	—	2	2	2
Француски (Инглески)	—	—	—	5	5	5
Цртање	—	—	2	2	2	2
Певање	2	2	2	2	2	2
Вежбање	2	2	2	2	2	2
Свега недељно:	24	24	28	32	32	32

У *Анхалту* средње школе образују своје ученике до 16. године у елементарним предметима народне школе и у геометрији, француском и латинском. У *Бадевској* исто је тако у *грађанским школама*. У *Баварској* су више грађанске школе. У *ректорским школама* трију слободних градова учи се, поред обичних предмета, латински, француски и инглески на овако и у Мекленбургу; а у *Саксонској* и *Хесену* француски и инглески. У *Виртемберу*, где се примају ученици тек са 10 година, и у Олденбургу, искључени су туђи језици а полажу нарочиту вредност само на шире образовање у реалним наукама и у цртању.

В.) Продужне школе.

1.) *У опште.*

Данас је свугде признато да настава народне школе која се завршује с 13. или 14. годином није тако темељна, да би била довољна основа за образовање које се тражи и у најпростијим грађанским односима. За то се не сме завршити ток образовања наше школске младежи са свршетком народне школе, него се мора продужити настава ради утврђења и бољег разумевања знања, које је добивено у народној школи. Па ипак се још није дошло дотле, да се и законим путем свугде призна потреба за таково даље образовање и да посећивање продужне школе буде и дужност, јер захтеви практичног живота свакако да оме тају сваку принудну меру за то, као што се, с истог разлога, не да остварити ни захтев да се народној школи дода која година па да отпадне продужна школа. Ну може се надати, да ће с већом потребом образовања шире народне масе и посећивање продужних школа постати општом дужношћу.

Продужне су школе врло различно уређене како у погледу на време, које бирају за наставу, тако — у погледу на градиво које обрађују. С обзиром на време постоје *недељне школе*, најстарија врста продужних школа, *вечерње школе* и продужне школе, које раде преко дана. По предметима има продужних школа у опште, које се у главном задовољавају, да оно што је учено у народној школи поново и утврде, а има и много *занатлијских* продужних школа, у којима се настава наслања на практичан рад ученика и с овог гледишта проширује и утврђује општа и стручна знања.

Ну продужна школа не може само да даје знања и способности, већ мора и да васпитава; јер образовање карактера исто тако није завршено народном школом као што се ни образовање дечака и девојчица не сме завршити у ономе добу. Па како се морални утицај тешко даје постићи код ученика, који само неколико часова недељно добивају наставу, мора се у продужној школи обратити нарочита пажња на захт, који истина да треба да буде чврст и одређен али ипак не суров и сићушан; с тога и треба бирати за учитеље у продужним школама само карактерно јака и морално узвишена лица, која би била подобна, да већ својом личношћу као узором утичу васпитно на поверену им омладину. Нарочити учитељски сталеж за продужне школе не постоји, већ се постављају учитељи из других школа а нарочито из народних школа, што је свакако и прилагодно за продужну школу, која прихвата и проширује стечена знања у народној школи.

Држава у толико иде на руку продужним школама, што је у закону о занатима од 1883. године одређено, да занатлије имају да упућују своје ученике и под 18 година у продужну школу, признату од општинске власти или од државе као наставни завод, а у време које је одредила месна надлежна власт. Ну како у тој законској одредби нису предвиђене казне за изостајање ученика, те су услед тога продужне школе много губиле, унета је у додатку законском од 1891. године одредба, по којој општине имају право, да штатутима пропишу све нужне прописе, који су потребни за извођење дужности у похађању продужних школа. Овакове одредбе важе у осталом и за оне заводе, у којима се предаје женски ручни и домаћи рад.

2.) Продужне школе у појединим државама.*)

а.) *Пруска.* И ако не постоји општа обвеза за посећивање продужних школа,

*) Због великог значаја продужних школа унете су овде продужне школе и других немачких држава. — Прев.

ипак је поменутим законом учињено, да посећивање школа које подигну поједине општине или корпорације, постане обавезно. Држава, истина, оставља добровољном нахођењу појединих општина или удружења да подижу продужне школе, али она редовно помаже ове заводе и нарочито је настојавала, да и сеоске општине имају своје продужне школе. Окружна заступништва овлашћена су, да на тај циљ — подизање продужних школа — одобравају општинама и пољопривредним удружењима редовне прилоге као припомоћ. У провинцијама западној Пруској и у Познању где се ради противу пољског покрета, држава не само да потпомаже продужне школе већ из својих средстава такове школе подиже и издржава.

Продужне школе у Пруској не стоје под министарством просвете него под министарством трговине и привреде. Циљ и наставни план за продужне школе утврдила је држава, која дели ове школе тако, да једнима даје 6 часова недељно а другима 4 часа недељно. У првима се учи немачки рачунање с основима геометрије и цртање; а у другима у нижем течају само немачки и рачунање, дајући права бољим ученицима из ових предмета да у вишем течају уче и цртање. У сваком је случају задатак ових школа, „да ученику даде знања и подобности која су му потребна за његов привредни позив у колико се то може постаћи школском наставом. Избор и обрада наставног градива мора бити у непосредној вези са привредним животом.“ Има и таквих продужних школа, нарочито у већим градовима, које имају богата средства и више времена за рад, и онда је природно, да се у оваквим школама може свестрано проширити и наставни план.

За сеоске продужне школе одређени су за предмете немачки, рачунање и геометрија, јестаственица на основу очигледности и где то може бити, експериментом, земљопис и отачествена историја, певање, вежбање и цртање; али „у раду ваља тежати, да ове школе не добију карактер стручних школа, него да им буде задатак, да учврсте, допуне и прошире образовање из народне школе и да укорене моралну одговорност.“ Сеоских продужних школа има још врло мало; најбоље је у западним провинцијама, нарочито у Хановеру. Насау, и у рајнским провинцијама док у источној Пруској нема ни једне, у Бранденбургу једна у Поморанској три. Ну и у Хесен-Насау у, која има највише продужних школа, посећују их само 10% дечака од 14—18 година.

Пруска управа и нема општих градских продужних школа за дечаке, само у Берлину постоји једна таква школа са 5.000 ученика. Данас постоје 1320 занатлиских и занатлиско-продужних школа, 97 занатлиских стручних школа, 217 трговачких и 1193 пољопривредних школа. За девојчице постоје само 26 општих и 123 стручних школа с том напоменом, да опште продужне школе за девојчице и не постоје у источној и западној Пруској у Бранденбургу Поморанској и Вестфалској. Укупно броји данас Пруска 2977 продужних школа са 214.500 ученика.

б.) *Баварска*. Сви ученици и ученице, који с успехом сврше седмогодишњу основну школу, дужни су да за 3 године посећују *недељне и празничне школе*, у којима се понављају и утврђују знања из основне школе. Ученици су одвојени од ученица а свако одељење има по 2 часа наставе.

Поред ових општих недељно-празничких школа има Баварска много занатлиских и пољопривредних продужних школа, чији ученици су ослобођени од посећивања недељно-празничких школа. У занатлиским и пољопривредним продужним школама ради се недељом и празником а сем тога још и у вече двапут недељно.

Баварска има 253 занатлиских и 477 пољопривредних продужних школа и 8 трговачких за дечаке. Осим овога уче се у празничним школама 134.227 ученика и 170.000 ученица.

с.) *Виртембершка*. У овој држави врло добро су уређене продужне школе. Најновије законске одредбе јесу из 1895. године. Ученици и ученице, који су свршили народну школу, обавезни су да још за 2 године посећују општу продужну школу, која има годишње 80 наставних часова у недељним данима. Дечаци се одвојено уче

од девојчица. Задатак је општих продужних школа, „да код ученика одржи у народној школи стечена знања и способности и да им даде новог градива за практични живот потребног умења и знања.“ Од 80 годишњих часова иду 10 часова на веронауку, 20 часова на писмена вежбања у језику, 20 часова на рачунање и 30 часова на реалне науке. Поред овога могу се давати поуке из науке о природи, о важнијим машинама, о најновијим проналасцима помоћу добрих очигледних средстава; а могу се ученици поучавати и у цртању и мерењу.

Где не постоје овакове продужне школе, морају ученици и ученице да похађају предавања у недељним школама за 3 године. У овим школама одређено је за наставу само 40 часова годишње, те с т га се мора узети ново наставно градиво у најужем обиму. По $^1/_4$ времена утроши се на веронауку, писмено вежбање, рачунање и реалне науке.

Сем ових школа има Вртембершка занатлиских и других продужних школа. Свега има 4420 продужних школа, и то: 2079 за дечаке и 2093 за девојчице, 37 стручних школа за девојчице, 169 занатлиских продужних школа за дечаке, 6 занатлиских стручних школа 14 трговачких школа и 22 пољопривредне школе.

д.) *Хесенско.* По закону о народној школи свака је општина дужна да подигне продужну школу али могу више мањих општина да заједнички издржавају такву школу која је нарочито намењена мушкој деци Настава у њој траје 3 године за време 4—5 месеци зимњег доба а после по 4 часа недељно у вече.

За девојчице могу се такође установити продужне школе по нарочитом предлогу дотичне општине. Таквих школа за девојчице има ова држава данас свега 6 (2 опште и 4 стручне). За дечаке постоје: 905 општих и 81 занатлиских продужних школа, 6 стручних, 7 трговачких и 11 пољопривредних школа. —

(Наставиће се.)

Учитељство.

Учитељска солидарност је „фикса идеја“. То пише у „Застави“ бр. 70. о. г. Данас се у „Застави“ назива учитељска солидарност фиксом идејом. После два дана износи се за пример солидарност далматинских адвоката у загребачком процесу, а затим солидарност француских учитеља, који се спајају са социјалним демократима. Дакле солидарност свију других добра је ствар, али ова солидарност учитељска у нашем друштву, то је фикса идеја. Док се та наша солидарност дала експлоатисати разним обећањима у корист самосталности школе и учитељства, дотле је била и овде добра ствар, сад кад види да се с тим обећањима није мислило искрено, и кад тражи да се ослободи силом наметнутих терета сад је фикса идеја. Они, којима је стало само до материјалног затишја, не знају ни ценити тако узвишену одлику једног сталежа, као што је солидарност. Учитељи ће је неговати и од сада све јаче и поносити се њоме међу културним друштвом.

Практичне обраде.

Лекција из мађарског језика за I. разред.

Написао

Душан Ружић, учитељ, Нови Сад.

(Наставак.)

8. лекција.

Градиво: kréta, tábla, ténta, papír, tehér, fekete, milyen?

Улем у школу: Jó napot! (или Jó reggelt!) а деца треба да устану и одговоре: Isten hozott!

Поновим обрађено градиво, па затим покажем креду: kréta, kréta и дам неколицини свакоме по комад говорећи: kréta, kréta. За тим држим један комад у руци и питам:

Mi? —

Kréta.

Mi ez?

Ez kréta.

Mi az N. N.?

Az kréta.

Метнем креду на сто, кажем: kréta fel! и дигнем креду у вис. Показујући покретом да и она деца која имају пред собом креду то учине на позив: kréta fel! а да је спусте на: kréta le!

За тим испитујем: Mi ez N. N.? Mi az N. N.? Ez kréta. Az kréta.

Покажем папир: papír. (Исти поступак као и код креде само раздам сваком и бела и црна папира.)

Кад већ знају, показујући на креду питам: Ez papír N. N.?

— Ez nem papír?

Ми ја?, и ја одговарам:

Ez kréta, kréta.

И обратно.

Показујући на таблу: Ez kréta N. N.?

— Ez nem kréta.

Ez tábla, tábla.

Mi ez N. N.?

— Ez tábla?

— Az tábla.

Показујући папир: Ez tábla N. N.?

Nem, ez papír.

Покажем мастило: ténta, ténta. Ez ténta.

Mi ez N. N.?

— Ez ténta.

И опет варирам питања.

Узмем креду и кажем: kréta, те на табли правим белу мрљу говорећи: fehér, fehér. Иззовем и неколико деце редом, те им дајем креду, да и они праве беле мрље и говорим, а тражим да и они кажу: fehér. Ставим поред те беле мрље и један бео папир: fehér papír, fehér papír и питам milyen (а мимиком тумачим овај израз) papír?

— Fehér papír (понављам.)

Узмем у једну руку бео папир а у другу креду:

Milyen papír?

— Fehér papír.

A papír fehér? —

— Igen, fehér.

A papír milyen?

— A papír fehér.

A kréta fehér?

— Igen, fehér.

Milyen a kréta N. N.? и варирам питања, те показујем на таблу:

A tábla fehér?

— Nem, nem fehér.

A ténta fehér?

— Nem.

На бео папир пролијем мало мастила, упрљам мало прст, и кажем показујући тим прстом на мастило: fekete, fekete. A ténta fekete.

И увежбам као fehér.

Fekete papír fel!

Треба сваки да дигне црн папир а затим:

Fehér papír fel!

Fehér-e a tábla N. N.?

— A tábla nem fehér.

— Nem, a tábla nem fehér.

Milyen a tábla N. N.?

— A tábla fekete.

Покупим н. пр. све црне папире и метнем на сто:

Hol van a fekete papír?

— Ott van a fekete papír.

Hol van a fehér papír?

— Itt van a fehér papír.

Или обратно.

Изазивам редом једног по једног, показујући, да ми донесе папир: jöjj!, gyere! а кад ми донесе, шаљем га на место: menj!

Покупим и креде.

На столу је сад поређано: креда, папир и мастило. Показујући на поједине ствари тражим, да говоре у хору: kréta, papír, ténta, на на таблу: tábla.

То исто испитам и појединце, ал' питање ми је само знак, н. пр.:

N. N.! и показујем, а он одговара:

— Kréta, papír . . . .

За тим на крње питање mi? и показивање.

N. N. mi?

— Kréta, papír . . . .

На на питање: Mi ez N. N.?

Ez kréta. Ez papír. Ez . . . .

Да дете само показује и говори:

Gyere N. N.?

Mi ez itt?

— Ez itt kréta. Ez itt ténta . . . .

Mi az ott N. N.?

— Az ott kréta, papír, ténta, tábla.

Milyen a tábla N. N.?

— A tábla fekete.

Показујем на мастило: milyen ez N. N.?

— Ez (az) fekete.

Mi fekete N. N.?

— A tábla fekete.

Тражим да ми на питање: Mi fekete? одговоре. A tábla fekete, A ténta fekete.

А тако исто:

A papír fehér. A kréta fehér.

(Наставиће се).

Из школске самоуправе.

Време за годишње испите. Школски Савет издао је о одређењу времена за годишње испите у осн. школама ову наредбу:

„Обзиром на то што према пропису §-а 32. уредбе за српске народне школе од 17. јулија 1872. школска година траје 10 месеци, а са допуштењем епархијског школског одбора може се за извесна села установити, да редовна настава траје 8 месеци а два месеца да деца само повторну школу похађају, као и обзиром на то, што је у 34 §-у напред поменуте уредбе прописано, да се испити држе јавно пред изасланством месног школског одбора, а дан за држање испита одређује месни учитељски збор, где га има, а где овога нема, месни школски одбор по саслушању дотичног учитеља, што се има свагда објавити уобичајеним начином становништву дотичне општине, путем подручних епарх. школских одбора известити месне школске одборе и учитељство: 1.) да се редовна настава не може завршити пре 15. јунија, годишњи испити могу отпочети тек 16. јунија, према томе месни учитељски зборови могу заказати дан годишњег испита само у том року, о чему су дужни бар 14 дана унапред да известе месне школске одборе, који ће одредити своје изасланике и према томе саставити распоред за држање испита по разредима, а уједно учинити расположење, да се дан за држање испита 8 дана напред објави становништву у цркви по пароху а и другим уобичајеним начин м; 2.) ако би се услед ванредних прилика указала потреба, да се школска година раније заврши, па према томе и испити раније одрже, може месни учитељски збор да стави образложен предлог епархијском школском одбору са молбом, да дозволи раније држање годишњих испита, но та молба има се поднети путем месног школског одбора, а овај је дужан да је безодлагано поднесе са својим мишљењем епархијском школском одбору, који ће пресудити, је ли оправдан предлог месног учитељског збора или не, и о својој одлуци известити месни школски одбор и учитељски збор с позивом, да и ово раније држање испита објаве 8 дана напред; 3.) ако би се десило, да који учитељски збор закаже испите раније противно прописима ове наредбе, месни је школски одбор дужан да о томе извести епархијски школски одбор и да одрече изашиљање својих чланова на испите, а епархијски школски одбор дужан је да поступи против таког учитељског збора према наређењу дисциплинарних правила; 4.) у погледу почетка и трајања редовне наставе, имају се месни школски одбори и учитељски зборови строго придржавати про иса 32. §-а уредбе за српске народне школе од 17. јулија 1872. год." — Добро би било, да је Шк. Савет назначио како ће према тој наредби удесити своје испите оне школе, где има 10—15 и више разреда.

Стручна школска анкета. Стручна школска анкета одржала је у Карловцима своје седнице 1., 2., 3. и 4. априла о. г.

Анкета је посвршавала ове послове: Установљен је нацрт наставне основе и распореда часова за српске основне школе у Угарској. Израђен је нацрт дисциплинарних правила за српске народне учитеље у Тројединци и за учитеље виших девојачких и учитељских школа. Школском Савету поднеће се предлог за израду нових уџбеника. По том предлогу имаће ученици само читанке (српске, словеначке и мађарске). У читанци ће се унети све потребно градиво с обзиром на усредсређивање наставе. Установљена су главна начела за службену прагматику српских народних учитеља и више школске власти. У њој ће се прописати право и дужности свих школских органа. Прихваћено је мишљење, да управитељ може бити само активан учитељ, члан дотичног месног учитељског збора постављ се стално а престаје бити управитељ кад ступи као учитељ у мир или на основу дисциплинарне пресуде. Изречено је, да учитељ треба и даље да врши појачку дужност, али се има тачно прописати његов положај као појца и начин замењивања. — Из овога се види да је Анкета у питању појачке дужности стала на становиште противно захтевима учитељства. Томе се ни мало не чудимо. Осим тога учитељство је једном већ изрекло становиште да није за доживотну управу, а овде се то заступа. Ваљда о становишту ширих учитељских кругова иак треба водити рачуна, па ма се како по команди морало радити.

Срески зборови.

Седница новосадског среског учитељског збора одржана је у Новом Саду 1. (14.) апр. о. г. У седници је било присутно до 60 учитеља и учитељица. Седницу је отворио епарх. шк. референт К. Миловановић и у подужем говору поздравио присутне чланове. Позвао их на истра-

јан рад и напомењу да ће школске власти изаћи на сусрет томе раду и ускоро учинити задоста учитељској жељи у погледу стручне школске управе.

Пошто су за оверовљење записника изабрана три члана, тражио је обавештаја Ђ. Петровић зашто није одржана заједничка седница среских учитељских зборова. Епарх. школ. референт одговорио му је, да је повучена наредба о одржању те седнице с тога, што се појавио несporазум између појединих среских зборова у погледу избора председништва. Затим је исти члан тражио обавештаја, зашто то није јављено свима члановима среског збора. Зам. председник одговорио му је, да то с тога није учињено, што се и до сад све наредбе и отписи школских власти саопштавали прво управном одбору, затим у штампи, а члановима у зборској седници, па ће се и данас то објавити над дође на дневни ред. Присутни су узели на знање ове обавештаје.

Зам. председник поздравио је присутне госте: Вељка Петровића из Земуна, Богд. Поповића предс. срес. учит. збора на Вел. Бечкерека, Арс. Павловића из Сентомаша, предс. срес. учит. збора ст. бечејског, Радивоја Петровића из Чакова, Н. Милутиновића и Цвету Гавриловић из Надаља, Мару Михајловић из Болмана, Исидора Стратимировића из Сомбора.

Затим су саопштене промене у учитељском особљу овог среза у току последње године. У Н. Саду су нови чланови: Милан Јосић и Никифор Шустран, у Бегечу отишао Ж. Стојадиновић, дошао Јосиф Лаковић, у Товаришеву дошао Жарко Стефановић, у Силбашу дошао Стеван Ђурић, у Нинцима дошао Н. Шегуљев, удата Даница Бећина за М. Ђендића.

Благајник Т. Костић поднео је извештај о благајници. Примљено је 190 К 21 пот. Издато 174 К 30 пот. Готовина 23 К 91 пот. уложена у учитељски завод „Натошевић". Осим тога има још 165 ком. I. св. „Учит. Књижнице" „О Буквару".

После прочитаног дописа ЕШО бачког о укидању заједничке седнице среских зборова, разлаша се подужа расправа и на крају исте прихваћен је једногласно предлог управног одбора, да се поново умоли ЕШО одбор за дозволу, да се одржа така седница, а у смислу становишта на којем стоји овај збор.

Затим је прочитано решење ЕШО бачког да ће се према мишљењу овог среског збора и на даље остати при досад уобичајеном начину набављања дневница и путних трошкова зборским члановима.

Решено је да се као II. св. „Учит. Књижнице" изда спис Т. Костића „Поступак у настави првог читања и писања".

Т. Костић изнео је своју расправу „О ослобађању учитеља од појачке дужности у цркви". После ове расправе прочитана је и усвојена резолуција коју је с мотивацијом поднео управни одбор, а коју смо изнели напред у овом броју „Шк. Гласн."

При расправи о овом предмету говорили су Ђ. Петровић, Г. Грбић, Јеврем Милошев, К. Миловановић, епарх. шк. референт, Т. Костић, Ђ. Михајловић, зам. председник, Богдан Поповић као гост. Наједан члан није заступао мишљење да учитељ треба да поји, али су неки истицали садашње стање као нецодесно за ту учитељску тражбину. Тако је Ђ. Петровић у своме предлогу за одлуку, покушао да сугерира збору, да су учитељи појањем учинили волшебство у народу, те да је „тиме донела народна свест у много приликa много снаге и воље овостраном српском народу за успешно одлучивање у његовом народносном животу."*)

Г. Грбић и Ј. Милошев мисле, неће ли

*) Да се ти назори не би заборавили, доносимо их ради вечног спомена: „**Предлог за одлуку.** Учитељски збор новосадског школског среза на састанку свом у Новом Саду 1 (14.) априла 1909. год. а поводом расправе члана поменутог збора Тавшење Костића, о вршењу појачке дужности у цркви уверена је, да истина вршење појачке дужности у цркви није обавезно за српске народне учитеље по школској уредби од 1872. год., али из искуства иначе, да је српско народно учитељство ту појачку дужност своју вршило и после ступања у живот поменуте школске уредбе и то на уверења, да је српска православна црква влада била у тесној вези са српском народном школом и њеним учитељством и да је тиме српски народни школа и то учитељство много допринело баш вршењем своје појачке дужности у цркви, да се у овостраном српском народу не само очувала но и учврстила она српска православна свест, која је као таква донела у много приликa много и снаге и воље овостраном српском народу за успешно одлучивање у његовом народносном животу

И већ једнако из тога разлога напред споменуто учитељство сматра за посве несувременo, да се баш у данашњим тешким приликама по српску народну школу и просвету једно од таквих веома важних питања изнесе на јавни претрес у баш једном телу.

Напротив учитељство новосадског школског среза на напред споменутом свом састанку одлучно изјављује, да ће и на даље својели радити на учвршћењу и учврштењу српске православне свести у овостраном српском народу у потпуном споразуму са самим народом у свакој прилици, па и у вршењу своје појачке дужности у српској православној цркви, а народ ће већ знати то морално и материјално наградити. У Новом Саду, 14 априла 1909. год. **Ђорђе Петровић**, срп. нар. учитељ."

дође у опасност вероисповедни значај школе или конкуренција у добијању учитељских места.

К. Милованови̇ћ епарх. шк. референт држи, да би ово питање требало оставити за заједничку седницу.

Т. Костић препоручује да се ово питање сад реши, јер му је познато да су неки зборови већ изрекли у томе своје мишљење као н. пр. вел. бечкеречки.

Ђ. Михајловић држи, да је потребно изнети сад о томе становиште, како би објављивањем истог сазнали за њега и остали зборови и могли заузети своје становиште.

Богдан Поповић из Вел. Бечкерека држи, да је то оправдан захтев учитељски, а за прелазно стање држи, да би учитељи радо спремили у појању неколико ђака, док не би духовне власти основале појачне школе.

Ђ. Петровић тражи да се у овом предмету гласа поименце.

Мл. Ђурошевић напомиње да по пословнику треба захтев за поименично гласање да помогну 10 чланова.

Збор не пристаје на поименично гласање.

Зам. председн. моли збор да пристане на поименично гласање и ако предлагача не помаже довољан број чланова.

Пошто збор тражи да се устајањем гласа, јер ће се поименичним гласањем утрошити много времена на гласање,

Зам. председ. пита предлагача Ђ. Петровића да ли пристаје да се гласа устајањем,

Ђ. Петровић пристаје

Зам. председник позива присутне да устану који су **за** предлог и резолуцију управног одбора која тражи ослобађање учитеља од појачке дужности.

По пребројеним члановима констатује зам. председник, да је **за** предлог управног одбора гласало 55 чланова.

Зам. председ. позива чланове који су **против** предлога да устану.

Устају три члана. Пошто су изјавили да желе да поименце уђу њихова имена у записник, зам. председн. констатује да су против предлога гласали: Ђ. Петровић, Мил. Борђошки, Вида Увалић, и уводе им се имена у записник.

Пошто је у тај мах стојао и чл. Л. Димић, зам. председник пита да ли и он гласа против предлога.

Л. Димић изјављује да не гласа ни за, ни против.

Председник проглашује да је усвојен предлог управног одбора и да ће се та резолуција поднети предпостављеној школској власти.

После одмора приказао је Душан Ружић, практично рад у настави мађарског језика за I. разр. по директном начину, а у смислу прописа у новом наставном плану за немађарске школе изданом од В. кр. угар. министарства просвете. У овом свога рада обухватио је речи: nevem, ki, mi, ez, az, itt, ott, fel, le. Пошто је пропратио рад у уводу потребним напоменама, радио је са неколицином млађих учитеља, кретајући се неусиљено, правилно сасвим као на обичном часу наставе, дајући потребна разјашњења при појединим покретама и прелазима са једног предмета на други.

По свршеном раду усвојен је предлог Ђ. Милића, да се предавачу изрече у записнику признање за добар и вешт приказ и заузимање око унапређења овога рада. Исто тако усвојен је Милићев предлог да се то градиво из мађ. језика за I. р. одштампа у „Учит. Књижници“ или иначе нађа у књизи.*)

Још су практично приказали р д у мађ. језику: Миливој Тосић, О породици за III. р., Мл. Ђурошевић из земљописа о Угарској с обзиром на културно историјске знатније догађаје, Ђ. Гајин приказао је разне помоћне предмете (ствари, животиње и др.) којима се служи у настави мађарског језика.

Збор је изрекао свима признање на приказу и заузимљивости у корист упознавања овога збора са новијим правцима у настави мађарског језика.

У вези с тим усвојен је предлог управног одбора, да се умоли Школ. Савет, да изда методски обрађено специјализано градиво из мађарског језика за све разреде и потребне уџбенике.

Од евентуалних предлога прихваћено је, по предлогу Ђ. Гајина, да се сваке пролетње седнице приреди у Н. Саду парастос умрлим члановима збора, да се оснује невачки збор из чланова и чланица овог збора.

Прихваћен је предлог Д. Ружића, да се овај збор придружи петицијом организацијама мађарских учитеља, који моле да се године службе за постизање мировине смање на 35 година.

*) Поједине лекције Д. Ружића одштампане су и могу се добити у писца по 10 новчића комад. Више учитеља набавило је исте одмах на збору за своје ученике.

Према приказаним колекцијама разних тека за писање, рачун и цртање, решено је да новосадски месни учит. збор одабере најподесније, на ће исте прихватити и остали чланови и увести их у своје школе.

Решено је умолити епарх. шк. одб. да учини потребно расположење у погледу дневница ст. паланачких учитеља и учитељица.

За јесењи састанак одређен је евентуално Ст. Врбас.

По завршеном раду, зам. председник захвалио је присутнима на пажњи и заузимљивом раду, истакао, да ће се таким озбиљним појимањем рада учинити много у корист нашег учитељског угледа, који немо само тако подићи на достојну висину, ако увек будемо сложни и споразумни у сваком питању, које се односи на корист и унапређење школе, наставе и нашег положаја.

Седница је завршена у пола 2 по подне, а затим су чланови отишли на заједнички обед у гостионицу код „Беле Лађе“, где су у пријатну разговору провели до 4 сах. по подне, а затим се разишли својим кућама.

*

После овога извештаја немамо да приметамо само то, да сваки читалац који прочита овде приказан ток седнице како је у истини било и сравни онај извештај о тој седници у 70. бр. „Заставе“ има јасну слику о истинитости „Заставиног“ извештача. Иначе се с њиме не мислимо дуже бавити, јер ко се оваким неистинама служи не заслужује то. —а

Преглед књига.

Увод у историју васпитних теорија, написао Оскар Браунинг, преко Милан Шевић, Београд, 09. Ц. 2 дин. Издање Задужбине И. М. Коларца.

Решењем министра просвете ова је књига препоручена за лектиру ученицима учитељских школа и за књижнице средњих, учитељских и основних школа. У књизи су ови одељци: 1. Васпитање у Грка: Музика и гимнастика. Теорије Платонове и Аристотелове. 2. Римско васпитање: Беседништво. 3. Хуманистичко васпитање. 4. Реалисте, Ратих и Коменски. 5. Натуралисте, Рабле и Монтењ. 6. Енглеске хуманисте и реалисте, Роџер Аскам и Џон Милтон. 7. Лок. 8. Језуите и јансенисте. 9. Русо. 10. Песталоци. 11. Кант, Фихте, Херварт.

Књига је написана веома популарно, тако да лаким начином даје згодан преглед свију важнијих периода у развитку педагогије, а тако и кратким, јасноговитим излагањем приказује основне принципе појединих препородилаца васпитања и образовања. Нарочито ће добро послужити, да задобије за читање оваких дела младе учитељске другове, којима је теже читати овака дела једино са њихова суха и крута стила. Овде је сасвим обратан случај. Гибак стил пишчев и поодесан превод, увешће читаоца несесетно у проучавање историјског развитка педагогије. Топло препоручујемо ову књигу друговима учитељима да је набаве за књижницу своје школе.

J. von der Torren, **Über das Auffassungs- und Unterscheidungs vermögen für optische Bilder bei Kinder** (Zeitschritt für angewandte Psychologie und psychologische Sammelforschung. Herausgegeben von William Stern und Otto Lippmann, Leipzig 1907, Band I, Heft 3. Стр. 189—237).

Према Хајлбронеровој методи аутор је испитивао моћ схваћања и разликовања у 180 деце од 4—12 године живота. 17 предмета (риба, топ, сат и т. д) који су били познати дјеци бјеху показани у шематичким цртежима. Више слика образоваху једну серију*), и дјеци су се показивала с овим питањем: Чему је слично то? Шта је овдје промењуто?

У оне с добом расте број правих спознавања. Код оних слика, које се не могу тачно спознати дијете одговара са „не знам“ или пак криви одговор даје (конфабулација). „Чим су старија дјеца тим боље увиђају, да нешто знају и тим су више у стању да то искажу.“ „Сазнање незнања узима се као индекс (казало) за способност просуђивања.“

Наш аутор разликује три врсте конфабулације: 1.) оне, које се још нису схватити као права сазнања (н. пр. мјесто „црква“ каже се „кућа“), 2.) оне, гдје дјеца дио цртежа узимају за ознаку цјелине (парцијална или дјеломична конфабулација) и 3.) бесмислене конфабулације, гдје се не конштатује никакав однос између означеног и показане слике. Конфабулације опадају с добом дјеце.

Разлике на цртежима, који су иначе исти, дјеца врло оштро опажају. Праве ознаке о променама у цртежима куд и камо се више по-

*) у ј. од сваког предмета беше већи или мањи број цртежа.

казују него што се именују. Означивање тога расте с добом ђака. Права ознака имена промјена све то чешћа бива са растењем доба. Способности схваћања и разликовања независно се развијају. У патолошким случајевима оне се могу и нормеретати.

У погледу на утјецај спола на спознавање, дјевојчице у сваком добу показују лошије резултате од дјечака. Ако ваљаност сазнавања у дјевојчица износи 1, то је она у дјечака 1.4. Дјевојчице више конфабулирају него ли дјечаци Ови последњи у своме схваћању више се држе опажаја оног што је у истину, него што је то случај у дјевојчица. Способност (диспозиција) Anlage) за то различито држање мора да је природено. Аутору су приговорили да његови резултати о разлици сполова за то нису сагурни, што су употребљене слике саме по себи биле лакше за дјечаке него ли за дјевојчице. Посматрајући тачно приказиване предмете и мени изгледа да је тај приговор основан и да је обрана ауторова (стр. 196) слаба.

Од тих 180 дјеце бјеху 33 из села. Сељачка дјеца мање распознају и више конфабулирају од градске, варошке дјеце. Осим тога сеоска дјеца показују и много мање правих означивања.

Др. Паја Радосављевић.

БЕЛЕШКЕ.

Седница српског учитељског збора сомборског одржаће се у Рибници 16. (29.) априла о. г. са овим дневним редом: 1. Отварање збора и уплата чланарине. 2. Извештај одбора о раду. 3. Г. Јован Искруљев приказује мађарски буквар за II. разред. 4. Практична радња ђачке Сиде Лугумерске по слободном избору. 5. Расправа г. Исид. Стратимировића „О појачким дужностима". 6. Г. Велимир Чонић приказује свој нови српски буквар за I. разред. 7. Расправа г. Миливоја Пиље „О појању и певању у народној школи". 8. Разни дописи сл. ЕШО. бачког. 9. Евентуални предлози. 10. Критика гореспоменутих радња и расправа. 11. Одређење места, дана и радова за идућу седницу. 12. Избор чланова за оверовљење скупштинског записника.

Пијетет према добротворци. Редовна скупштина српског учитељског конвикта у Новом Саду од прошле године решила је, да се сваких пет година депутативно излаза на гробове добротвора овог завода, да се тамо учини помен и прелије гроб по српском православном обичају. То је отпочето ове године. На светли четвртак о. г. изишао је председник г. А. Варађанин и благајник г. Ђ. Милић у Руму на гроб добротворке конвикта, пок. Катарине Димитријевићеве, која је оставила конвикту своје две куће и 4 јутра оране земље, који су конвикту донели око 12 000 Круна чисте добити. Учитељство румско и оно из најближе околине заједно са једним делом грађанства придружило се изасланицима конвикта и изишли су на гроб ове покојнице са свештеником г. Петром Бронзићем из Платичева, јер се румски свештеници које поболели, које су одсуствовали. На гробу је одржан помен, гроб је преливен, а споменик, који је подигао сам завод, окићен је лепим венцем свежег цвећа. Свештенику су одговарали на гектенија румски и околни учитељи, а председник је у име друштва целивао крст у знак благодарности учитељског конвикта. По том су отишли сви са свештеником до гроба скоро преминулог учитеља румског Огњановића на ода и до гроба пок Ане Ђуричић-Биорчеве, преминуле младе ћерке г. Јована Ђуричића-Биорча, у чији помен је приложио отац 100 К српском учитељском конвикту, и отишли ту „Со сајатими упокој" и „Вјечнија памјат". У почаст изасланицима конвикта, а у покој души поменуте велике добротворке конвикта, приређено је јело и богат ручак гостионичар румски г. Емил Каракашевић, бивши учитељ, члан конвикта, који је прекупио обе куће пок. Кат. Димитријевићке.

Истом приликом отишло је изасланство конвикта лично да се захвали управи „Румске Штедионице", која редовно од последњих је данаест година прилаже конвикту годишње по 50 К.

Тако српско народно учитељство одужује својим добротворима и приложницима.

Читуља. „Српски м. учитељски збор" у Арач-Врањеву са превеликом тугом јавља, да се његов 16. годишњи друг, члан и врли колега: Бранко Петровић српски нар. учитељ, члан и перовођа срп. правосл. црквено-општине, као и члан српске читаонице и општинског (комуналног) шк. одбора овдашњег, после дужег боловања у 35-ој години живота свога у Будимпешти — камо је на лечење отишао био — дана 3. (16.) априла о. г. у вечност преселио. Тело покојника опојано је по правосл. обреду 5. (18.) априла о. г. и затим

сарањево у Будимпешти на правосл. гробљу. Спокојна нека му је душа на оном свету а вечан спомен међу живима!

Друштво за помагање учитељска сирочади у Босни, отвориће у Сарајеву конвикт за учитељску децу, чим постигне потребну своту.

Даљи течајеви за спрему учитеља. У Баварској су установљени даљи течајеви за спрему стално ненамештених учитеља. Течајем управља један надучитељ којег именује окружна власт. Обвезан је четири пута годишње држати конференције с учитељима и посећивати учитеље у школи. Овакве установе постоје и за учитељице стално непостављене. За оне које покажу слабији успех при полагању испита за сталност, може се и продужити обвеза даљег спремања на течајевима. Ове установе установљене су децембра прошле године.

Школски синоди. Скупштина учитељског удружења у Саксонској донела је ову резолуцију: У корист унутрашње унапређења школе потребно је да се установе школска тела за округ, покрајину и за целу земљу у којима ће бити чланови заступници учитељства које оно само бира и уз њих да суделују државни органи. Овака установа спроведена је у Цириху. Установљен је т. зв. школски синод у којем су заступљени учитељи свију школа све до велике школе. Осим тога је потпуно осигуран утицај учитељству на развитак школе.

Педагошка централна књижница у Лајпцигу имала је крајем 1907. год. 141.297 књига. У току 1907. год. дато је на читање 22.538 свезака 5561 читаоцу, међу овима било их је само из Лајпцига 2925.

Дечје игре и вежбање тела. По статистичким подацима средишњег одбора за ширење народне и дечје игре у Немачкој (од фебр. 1908.) вршиле су то у смислу уређеног плана тога одбора (а осим обвезних часова гимнастике) 235 народних школа, 50 средњих школа, 193 виших дечачких и 47 виших девојачких школа, осим тога произвољним суделовањем радили су на томе 2290 народних школа, 198 средњих, 366 виших дечачких и 106 виших девојачких школа. У 81 месту постојала су добровољна одељења за гимнастику и игру повторних ђака. Осим тога има преко 5000 удружења у којима се вежба у јачању и у игри, омладина која је изишла из школе. На 107 места биле су уведене игре за ђаке о вел. школском одмору. Јако се множе школска купатила; од 1883. год. основано је 900. На многим местима замењена су народним купатилима.

Другове који су прикупили претплатнике на приче Жарка Алексића молимо да пошљу спискове књижари „Натошевић".

На „Заставину" белешку у 70. броју.

„Заставини" извештачи запињу за „Школ. Гласник" кад хоће да га нагрде или злонамерно да изврну неку ствар. И овај извештач у белешци у 70. бр. „Заставе", превидео је по своме обичају, да се у „Школ. Гласа." расправља о новој Наставној Основи за немађарске школе, која је тек сада објављена и измишљава, да ми расправљамо о XXVII. зак. чл. из 1907. О томе нема сад шта да се расправља, али о оној индиферентности позваних према положају учитеља и наставе у новом законском стању, могло би се куд и камо више писати, а то не радимо само зато, да нам се не може рећи да систематски, намерно, износимо ту летаргију и хладноћу према школи и учитељима у новом им тешком положају, јер где се у овом озбиљном времену по наше школе **поручује** спарх. школ. одбору, да се не обраћа сваки час пажња за сваку ситницу за обавештај у срећивању нових прилика, то се у најблажем изразу зове летаргија и хладноћа, иначе да смо ми, ви, назвали би то много јачим изразом. Бадава се крити за неки „Глас из учитељства", кад учитељство таким, вашим гласом не говори, него тражи помоћи и обавештаја у свом тешком положају. С тога место што мешате „Школ. Гласник" са референтом Ђ. Поповићем, којег сте при избору у звезде ковали, а сад расињете, и мес о што подмећете „Шк. Гласн." неисправност у писању, шапните бар сами себи и свом друштву оно што другом без основа довикујете: да су они људи на свом месту, који се мушки, отворено и поштено боре, раде и говоре, јер до сад бар не видесмо да су те врлине у нас неговане, а добацивањем својих неисправности другоме, не можете опсенити свестан свет, а најмање можете постићи то код учитељства.

Уредништво „Школ. Гласника".

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из куд и куд разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Фрајкова „Перл-раж“ или укратко „Перларо“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан куу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ доноша са собом, да се ње та чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена слатна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито облубљеног „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

Дивне Књижевне новости.

дела непролазне вредности.

Велики природопис Шмајлов. **Животиње.** Са 16 таблица у боји и многим сликама у тексту. Цена увезано К 7·60, броширано К 6·40. II. део. **Ботаника.** Цена К 7·— увез. К 8·20, с бојад. сл. К 11·— **Изазвало сензацију по целој Европи.**

Велика Минералогија и геологија. Написао К. Копеџки. Са 198 слика у боји и 463 сл. у тексту. **Дивно дело.** Цена вез. К 9·60

Хербаријум. Лековито биље. Са 216 дивних слика у боји и 223 сл. у тексту. Цени вез. К 15·40

Атлас полипа и сунђера. С 55 веома красно израђених слика у боји. Вез. К 12·—, мања формат К 10·—

Велики природопис. Шмајлов. I. **Животиње.** Цена вез. К 7·60 II. **Биље:** К 8·20. с бојад. К 11·—

Рибе морске и из слатке воде. Изврсно дело са 172 слике у боји. Цена раскошног дела увез. К 14.—

Лептири и туторице. Текст врсн. Jenkla. Најсевше и најпотпунији дело са 2000 сл. у боји. У свескама по 60 пут.

Грађански слогови. Написао проф. Цехитер. 3. попуњено изд. Илустр. Клеч. вез. К 5·60

Астрономски земљопис. Написао К. Холуб. С многим сликама. Једино чешко дело то врсте, излази у свескама по К —·50.

Издавач **И. Л. КОБЕР**
у Прагу. Водичк. ул.

„НАТОШЕВИЋ“

УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО
У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4½ и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стовариште књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, икона, школских уџбеника, учила, равног врло доброг писаћег прибора, напредно доброг мастила, црног и у разним бојама, оловака, гуме, јестиних а добрих задевница, цртаће артије, цртанака, креде, тушева, упијача, подметача, врло финог сиђиваспира у много разних боја, карата посетница, свечаних, венчаних и посмртница, куверата напредно добрих и јестиних. Концепт-папира јестинијег него иде.

☞ Ова учитељска радња је веома велика, већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику, количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радснике, јефтино јер потребан материјал повлачи из творнице под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас изашао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“ Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 8. У Новом Саду, 1. маја 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Мисли о учитељу и појању. — Нова дужност. — Учитељи и хигијена. — Предавања за увод у експерименталну педагогију. — Школа и наставе: О практичном учењу мађарског језика. — Учитељство: Научни течајеви у Јени. — Наша појачка дужност. — О учитељској појачкој дужности. — Практичне обраде: Појам „једница“ и „десетица“. — Срески зборови: Ст. бечејски срески учитељски збор. — За срески учитељски збор у архидијецези. — Из школске самоуправе: Епархиске скупштине. — Преглед књига: Домаће и стране занимљиве, од Ђ. М. Раце и А. Пејића. — Белешке.

Мисли о учитељу и појању.

— Живојин Раковић, срп. нар. учитељ, у Торњи. —

Савремени српски напредни и праве науке жељни учитељски круг, поставио је себи за девизу: *борбу против појава у цркви, тог интензивног фактора у обарању учитељског угледа*. Претресање питања о појачкој учитељевој дужности, нашло је одсева на зборским учит. конференцијама, а путем штампе отпоче против те мимогредне, по опасне — по главни задатак — учитељске дужности, борба, која се може формуловати као *борба за очување учитељског угледа*, који је неопходно потребан учитељу, ако хоће да се радује плодовима свога рада како школског код деце, тако и ваншколског код народа.

Смер ових мојих редака биће тај, да укажу на опасности, које се *неприродно намећу правилном еволуционом процесу учитељског сталежа том споредном појачком дужношћу*. У ту цел, а да би опасности које долазе од канторства биле евидентне, покушаћу да доведем у паралелу појање — мимогредну учит. дужност — са битним интенцијама учитељског позива.

Од једног учитеља се данас много иште. Од њега се захтева *с једне стране*: да је печен у методици, стручан у дидактици и педагогици, да има у прстима педагошку повест, да је хигијеничар, да је добро упознат са принципима експерименталне психологије као и педагогије исте врсте, да верно прати савремени развитак поменутих научних области да је будан политичар у доба данашњих заплетених политичких прилика, да буди националну свест у народу, да се темељно спрема за своја предавања у школи, да познаје најважније државне и автономне наредбе на школском пољу.

И ми учитељи у души признајемо потпуну исправност наведених захтева, па баш из те племените побуде — да би се могли са што ватренијим одушевљењем и што чвршћом вољом одати многоструком и озбиљном свом делању — ступамо у борбу противу те мимогредне појачке наше дужности. Ево зашто?! Само молим мало стрпљења!

И позвани и непозвани говоре, да један учитељ — ако жели, да је у реду интелигентних — треба, да што свестраније образује своју умну личност. Данашњи свесни учитељски свет погодио је и приграпио тај узвишени свој задатак, на подсећа позване на то, да му се даду могући услови, потребни за извршење свога задатка. Оно тежи да збаци са себе окове канторства, којима га неправедно спуташе, а који непобитно коче његов интелектуални прогрес.

Канторство не стоји ни у каквој вези са савременим научним учитељским студирањем, а спречава учитеља у вршењу главне задаће. Појање у цркви замори му плућа тај племенити орган људски — који

је тако потребан учитељу кроз 40 па и више година. Наступањем великог ускршњег поста: средом, петком, недељом, свенођним бденијама итд. учитељ тако рећи убије свој племенити орган за дисање, а за време велике седмице све то избије до врхунца. — Одмори школски, мислим на божићни, а нарочито подужи ускршњи, требали би да послуже учитељству за интензивније проучавање које од оних наука, којих знање му је од преке потребе, а које му је нужно прибавити, ако је жељан да му рад *сигурним* успехом буде крунисан и ако се унапред Богу и себи заветовало са жељом, да своје ученике и народ свој — колико је год могуће — на прави пут среће, правде и истине изведе.

За тако замашне потхвате неопходни су: *време и стабилна енергија.* Ти се услови не смеју оштетити већ их треба још потпомоћи. Канторство пак одузима поменуте кондиције. — Учитељ после седмичног настављања приморан је да врши много тежи — него што је говор — физични рад, при богослужењима не штедећи ни мало своја уморна плућа. У онај дан, када би учитељ требао да осваја своја од многог говора заморена плућа, баш онда је приморан да врши још тежи физични рад — јер појање као и говор, држим, да треба урачунавати у особите врсте физичног рада. — Сиромах учитељ, у место да се искрено Богу помоли, он се напати!

На људи Божји! Зар мислите, да се тако негују величанствени верски осећаји? Не! Никако не!! Тиме их баш нехотице гушите — неправедно и нечовечно вређате. Двоструко још грешите Богу, када сузбијате религиозне осећаје у *оних лица, која су позвана, да их у срцу нашега народа и подмлатка му буде!!!*

Ну, само канторство повлачи за собом читаву мазу поворку ситнијих појачких дужности као на пример: појање при погребу, венчању, — оснивање хора: омладинског и ђачког, показивање „прмоса, причасних“ некојим — за то заинтересованим — лицима итд. Све је то учитељ принуђен да испуни, да „учини добро“, ако хоће да је добар општински у којој дела.

Ово пак захтева времена! Тако канторство са својом поворкицом одузима учитељству време, један од преко потребних гореозначених погодаба за темељно проучавање појединих наука. — После физичког умора кога доприноси оно мучно појање учитељству — чија су прса и плућа спремом у гимназији (грађанској, реалци) и препарандији постала неспособна за то — искључен је темељан психични рад, кога изискује научно студирање. Тиме се пак убија стабилност енергије, која је нужна учитељу у извађању свога интензивног рада. Покрај тога убија се учитељу углед.

Сваки који поле природно научењачки мисли и осећа, мора увидети неугодности које ствара та споредна учит. дужност на уштрб битне његове задаће.

На позванима лежи, да са човечанском предусретљивошћу прихвате племените замисли савременог амбициозног учит. круга и да учине *већ једном* потребно са свога положаја.

Доста је жалосно да само учитељство мора прстом да указује на оно, што престаје више бити у складности са његовим позивом и угледом.

Сада се пак обраћамо Вама, који се из дубине срца свога желите називати истинским пријатељима српског народа, да узмете у Вашу моћну заштиту захтев данашњег пробуђеног учитељског света, јер: *Богу је вашијући грех сазнати нешто за добро па не радити то!*

Нова дужност.

Једва једном дође време, да свет поче увиђати, е је право, наметно и за школу и учитељство спасоносно, да се управа школа, преда у стручне руке.

Наравна је ствар, да и овде није свугде разбор судио, него осетише браћа, да нов школски државни закон не зна за шалу. Он у првом реду, за неуспех из мађарског језика, чини одговорним школског управитеља.

Да ли је овако право, не може се од једном пресудити, али ће пракса показати сама, а дотле, свакако ваља претпоставити, да свака појединa општина, кад из круга својих учитеља бира једног за управитеља,

пази коме ће ту велику, свету и узвишену дужност, а данас још и са пуно одговорности, поверити.

Лепо је бити школски управитељ, али онде, где је не само управитељу, него целом збору све на руци, све на расположењу, што условљава напредак.

И свега тога може да буде, али ако управитељ није оно лице, које би по способности у првом реду, а по темпераменту и карактеру у другом реду, требало да буде, онда је све узаман Онда смо опет онде, где бесмо на пр. у Сентиванy, где шк. управитељ беше један од општинских „ординаца“, или смо у Петрову Селу, где је и данас школски „презеш“ бивши полицај.

Управу школа својих поверавају сад у најновије доба свесне општине учитељима.

Па као што с једне стране, те свесне општине не треба да мисле, е су тиме све и сва учиниле у корист напретка, — тако исто нека ни нови школски управитељи-учитељи не мисле, да се нова дужност њихова идентификује дужношћу бивших „кочијаша-управитељâ“ и „полицај презешâ“, те да онде, где ови стадоше, нови учитељи-управитељи, наставе.

Ко овако мисли, — а на жалост има нас, који већ тако мислимо и који смо већ тако почели, — нека зна, да ће прво и прво таким чином, сам себи скројити капу.

Управа школа јесте нова дужност, коју нам поверавају. Ако ту дужност ми, као стручни људи, — као људи који сво већ децењијама вапијемо за том дужношћу, — не схватимо онако, како то дух премудрости и разума школе замишља, онда боље гледајмо, да се што пре те дужности ратосиљавамо.

Спреме, инструкције и разбора на првом месту; угледа, љубави, пажње, заштите и т. д. на другом месту, тражи се од управитеља, а не, као што се сад ових дана догодило и поновило оно, што се у ери општ. ординаца, бивших полицаја, протераних егзекутора догађало.

Још сад за пресна трага, ваља најодлучније устати против оваког схватања те нове и узвишене дужности, па је још у зачетку угушити, да никад главе не дигне.

Из сигурна извора дознадох како се један новопечени учитељ-управитељ, сазнавањем своје моћи и власти понашао у првој седници школ. одбора.

Управитељевао човек неколико недеља, па ће поднети свој управитељски извештај, који кипти од тужби против својих рођених колегâ.

„Овај и овај, није био у цркви овда и онда“, „а онај се у фртаљ на девет, шетао испред школе и пушио!“

Ето то је био први извештај, првог стручног управитеља-учитеља.

Зар тако треба? Зар ми немамо преча посла? и, зар се у овоме састоји дужност школског управитеља наопако? . . .

Не кажем да ће и сваком учитељу бити у свакој општини нова дужност због многих узрока олакшана, а и због несложе међу колегама, али је и ту лако наћи лека. Управитељ нека покаже добре воље; доста примера безпрекорног вршења дужности у својој школи; сваки пут кад треба, нека поучи, па и без потребе, нека износи теориски и практично све, што би наставу било из ког предмета могло унапредити; нека води тачну евиденцију о свему; нека суди праведно, поштено; лице у лице и на ствар, па ће тако скинути са себе сву одговорност, а дисциплинарне дужности и тужакање рођених колега због тога, што му се као управитељу, не одаје достојна пошта, или што пуше у $^1/_4 9$ и не дођу у цркву нека остави члановима школског одбора и надзорнику, који ће се даном приликом, из записника и писмених извештаја учитеља-управитеља уверити, на коме је кривица.

Држим, да сам о овоме морао писати у овом тону, јер ме је једна непријатна околност приморала, па још и сад стојим под непријатним утисцима.

Чистимо ђубре испред својих кућа сами, да не дочекамо да нам то други чине, јер ће бити срамота, када наши злуради пријатељи почну викати:

„Ето, дадосмо вам школе, па што сте се одмах покикали?“

Паметном је ово доста, а неразборитом ће већ доћи памет у главу, док за најкраће време, удари главом о зид.

Оволико сам написао о тој новој дуж-

*

пости, више са спољашње стране и у оне, а идући пут, док се и сам „мало боље упутим“, и по што шта искусим, те и по датке набавим, написаћу ради добра школе, народа и самих нас учитеља, потанко, шта све спада у дужност правом школском управитељу?

Ст. Футог. Ж. Алексић.

Учитељи и хигијена.

Др. Лаза Марковић. — Нови Сад.

(Наставак.)

Туберкулоза, као школска болест.

Код нас у Угарској умире годишње преко *седамдесет хиљада* људи од једне једине болести — од туберкулозе. За последњих петнаест година умрло је код нас око милијун људи од ње. Кад тако страховит број људи умире годишње од туберкулозе, онда се може рећи, да бар милијун и по људи *болује* стално од те опаке болести. А ко болује од те болести понајвише? На жалост људи у најбољим годинама, између 20 – 40 г. Људи, који треба највише да привређују за себе, породицу и свој народ. Дакле најврснији, најбољи људи. То је страшан губитак за народ, јер ти људи, који би требало да привређују. ти баш морају да напусте рад и зарађивање, морају да троше *готовину* а ако немају залиших новаца падају на терет својој родбини, која често мора по једно здраво чељаде, да оставља крај болесника, да га двори. И тако онда и по два човека не могу да зарађују, него морају да троше своје време и туђу зараду у један посао, који обично не доноси никакве користи, јер болесник обично умре а ако који и оздрави, потроши толику гомилу новаца, да се тек дугим годинама може надокнадити. Но од туберкулозе се према данашњем знању медицинске науке, могу с тешком муком, за скупе новце и после дугог, вишемесечног, па можда и вишегодишњег лечења ослободити само *богати*, *имућни* људи, који могу отпутовати у крајеве са добром климом, који могу створити себи изврсне станове, храну и који се могу ослободити сваког рада и дужности и сву снагу и време утрошити на своје лечење. *Сиромашни* туберкулотичари махом *гину*, јер *не могу да купе* себи *лек* од туберкулозе, који је врло скуп.

Кад би човек само чисту материјалну штету хтео да израчуна, коју туберкулоза само у једној јединој држави, на пример у Угарској чини, то би изишли милијуни. У просвећеној Европи рачуна се, да људски живот просеком у најмању руку вреди *две до две и по хиљаде круна*. Израчунајте сада, колико Угарска губи због туберкулозе, кад јој годишње пропадне од ње 70 хиљада људи! Ако само по две хиљаде круна рачунате сваки живот — јер један човек може да заради годишње толико, колико износи интерес од те своте — онда Угарска губи годишње *140 милијуна круна* само на животима, које једна једина болест: туберкулоза покоси.

Али то још није ни близу сав материјални губитак — јер ти јектичави људи не гину напрасно, него месецима и годинама болују. Рачунајте, да сваки јектичав потроши дневно само по 1 круну. У ту круну рачунајте и стан и храну и лекове и лекара и дангубу дворницима и дворињама и узмите, да сваки јектичавац бар по године болује — а болује и по 2 и 3 године — онда ће изићи да сваки болесник болује по 180 дана, за које време потроши и одузме од живих потребних бар 180 круна, осим погребних трошкова. Кад те потрошене новце саберете и додате оној горњој своти, онда ће минимални годишњи губитак у Угарској само, бити 152.600.000 круна! А слободно можете узети, да је тај губитак сваке године бар *200 милијуна круна*, дакле страховита пропаст и страховит губитак!

Зашто сам ја ово све изнео? Зато, што и међу нама *Србима* страшно влада туберкулоза и разређује нас. Код нас Срба овде на жалост дошло је дотле, да данас *нема сеоцета*, ма како мало било, да у њој *нема туберкулозе*. Али тиме још нисмо тачно обележили раширеност њену. Можемо мирне душе рећи, да данас нема *улице*, у којој није било туберкулозе и ако се озбиљно не упнемо, неће требати много времена а ми ћемо моћи рећи: да нема већ више ни једног сриског *дома*, у који туберкулоза није

ушла и по који драгоцени живот није у гробље однела!

По свему овоме види се, да је туберкулоза и код нас *велика народна невоља*, велико народно зло. То зло треба свом брзином, окретношћу и жилавом истрајношћу сузбијати, као кугу или кратељ. Ко ће нам у том послу бити вође и помагачи? У првим редовима морају ту бити интелигентни људи, који могу први сазнати за опасност и за последице њеног пустошења. А међу трезвеном и искрено родољубивом интелигенцијом на првом месту истичем баш српске учитеље, који су најгоре плаћени радници српског народа и које у тешком, али у пуној мери племенитом позиву држи свест и љубав к српској деци. Интелигенција са учитељством треба да народ просвећава, упућује, соколи у тој борби са несретном туберкулозом. На тај начин ће враћати код српског сељака веру у „канут“, која се досад на огромну штету целога српског народа овде изгубила. У сваком напредном народу свесна, научена, поштена и родољубива интелигенција мора ићи напред и водити војску, па тако мора и код нас бити. А користан рад мора интелигенцији вратити оно место, које јој припада.

У борби са туберкулозом је данас главнији посао, да *здраве сачувамо* од туберкулозе, јер је то лакша и захвалнији посао. Већ *заражене* је данас тешко спасавати, јер је лечење данашње врло скупо. Туберкулоза се данас може једино тако са успехом изагнати из човека, ако болесник може месецима па и годинама, да напусти сваки посао, да време проводи у згодној клими и то можда и у санаторијуму и да се изврсно храни. Тако лечење стаје огромних новаца и зато баш они друштвени редови, који су највише заражена од туберкулозе, даклем сиротиња и слабији средњи сталеж мора да подлегне у борби јер нема новаца да купи скупоцени лек. Народни санаторијуми за сиромашне јектичаве могу на пример у Угарској тек *само једног од хиљаде* болесних да приме на лечење и то само на три месеца. Помоћ од тих санаторијума је скоро никаква. У њих се уздати то је толико, као кад би неко хтео прегршћу песка да засипе море.

Зато треба највећу снагу уложити у *чување здравих*. Трезвен, умерен, хигијенски живот, добри здрави и изврсно ветрени станови, једнако и разумно храњење, издвајање болесних од здравих убијање туберкулозних бацила у хракотинама болесничким, дезинфицирање болесних станова то су главна средства, којима се туберкулоза може одбијати од здравог света. С тиме у вези треба ићи за тим, да се приходи сиромашног света увећају и да се свет упућује, да своју зараду не троши на непотребне и луксузне ствари и на отровна пића, већ да је употреби на здрав стан добру храну и одело.

У том послу у том спасавању скупоцених народних живота не може нико толико учинити као добри учитељи. Они могу више и него лекари, јер лекари улазе у српске домове већином онда, када се болест већ у њима угнездила и доценала којег члана а учитељи могу здрава покољења годинама просвећивати и давати им у руке оружје, пре него што их је туберкулоза ранила.

Наше просветне власти би могле издавати дела, која се овим замашним питањем баве,*) могле би уз познатан хонорар набавити стручних лекара, који би на учитељским зборовима питања о сузбијању туберкулозе стално расправљали. Наше друштво и наше власти могле би заједнички створити материјална средства, да се за слабуњаву школску децу осњују тако зване *феријалне колоније*, летишта по здравим горским или приморским крајевима, где би се оснажила и спасла од туберкулозе. *Друштво за Народно Здравље* у Београду подигло је до сада већ неколико таких летњиковаца по разним крајевима у Србији и тиме је почело спасавати силну децу, која би без те помоћи зацело пала у туберкулозу.

Сама школа није у јакој мери разносач туберкулозе, јер у том школском добу ту-

*) Бачки административни одбор је дао штампати на пропеснима кратко упутство о туберкулози и њеном сузбијању, које је саставио колега др. М. Свиларев. Тај би пример могле узети и остале епархије и то упутство за незнатне стварне новце прештампати.

беркулоза још не беснн јако, али зато ипак треба слабуњаву децу а особито кашљаче метнути на крајње од скамије и метнути им по једну пљуваоницу. Пљуваонице треба да су такве, да се могу сваки дан и споља и изнутра потпуно опрати и очистити и да је у њима воде или кречанице, како се не би хракотине могле сушити и са прашином дизати у вис, јер онда деца могу са прашином удисати и туберкулозне бациле а то је већ велика опасност. Исто тако треба њи за тим, да у школи буде што мање прашине. Зато треба да је под од таквог материјала, да се може сваки дан опрати.

Већа је опасност за школску децу, ако је учитељ туберкулозан, јер код њега је туберкулоза обично у цвету, те су му хракотине препуне бацилима, од којих се могу многа слабуњава деца заразити. Б..лесне учитеље требало би одмах одвојити од школе и дати им потпоре, да болест још у зачетку угуше. Онда је успех и сигурнији а и лечење је јефтиније.

(Наставиће се).

ПРЕДАВАЊА

за увод у

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНУ ПЕДАГОГИЈУ

и

ЊЕЗИНЕ ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ

од

Др. Ернста Мојмана,

професора филозофије у Минстеру.

С немачког превео с ауторовом дозволом:

Dr. phil. & paed. **ПАЈА Р. РАДОСАВЉЕВИЋ,**

доцепат њујоршког универзитета.

I. СВЕСКА.

Друго предавање.

Задаћа експерименталне педагогије.

(Свршетак).

Програм овог излагања.

3) Ако смо упознали опће и специјални ток развића дететовог то смо још далеко од исправног познавања дечјег духа. У првом реду те *опће* начине истраживања треба *проширити* са *студијом дечјих индивидуалности*, индивидуалних разлика деце, и то специјално с обзиром на општину, с којом се индивидуалне разлике испољавају код деце у различитим штадијима њихова развића. Задаћа таке психологије дечјих индивидуалитета је опет многостручна, и од највеће је важности по психолошку основицу основних питања васпитања и наставе.

4) Од испитивања индивидуалних разлика деце у опће данас ми одвајамо опет једно нарочито поље, које ради свог значаја и ради свог протезања на истраживања што се на то односе, образује један нарочити предмет експерименталног испитивања: *испитивање индивидуалних разлика у даровитости деце* или *научна наука о даровитости*. Проблеми научне науке о даровитости такође су врло многолики. Ми ћемо их у касније излагањима тачније развити.

5) У нашем истраживању ми немамо посла само са дететом у опће, већ са школским дететом, са дететом које ради у школи. Из тога произлази један нарочити предмет експериментално-педагошког истраживања: *држање дететово у свом школском раду*.

И овде се огледају опет више нижих задатака педагогије:

а) Разчлањивање духовно-телесног рада детета у опће и изналажење њихових повољних и неповољних услова. У примењеној психологији одраслог човека испитивање узрока, што условљавају ток духовног рада и у штудији индивидуелне форме рада човечијег, добијамо један врло плодоносан предмет истраживања. Примена ових испитивања на рад детета доводи нас до *технике* и *методике школског рада* или до *технике и економије духовног рада дететовог*.

б) Сваки рад има у исти мах и *хигијенску страну*; духовни рад исто тако умара као и телесни и троши телесну снагу. Испитивање услова којима се јавља овај потрошак снаге и његова последица, умор, надаље истраживање степена умора, нарочито његових екстрема, стања испрљења, на истраживање услова за одмарање, чување од умора, испитивање штетних последица непрестаног умора и много сличних ствари: све то образује предмет нарочите групе експерименталног испитивања, што обично означавамо као *духовну хигијену школског рада* (духовну хигијену школског рада не треба заменити са школском хигијеном, где се ствар више креће око здравља школских

локала и сличног). Хигијена духовног рада у школи протеже се у својој бризи паравно исто тако и на учитеља као и на школско дете.

в) Онда треба да успоставимо, *како рад дететов стоји према школском уређењу.* Да ли дете боље ради у школи и у заједници са разредним друштвом или дома и као изоловано дете? Како се то огледа у различитим годинама његова развића и то с обзиром на различите школске задатке? То је *проблем односа између домаћег и школског рада*, што је у последњим годинама такође постало предмет експериментално педагошког истраживања. Педагошки експеримент добија овде у исто време социјални значај.

6) Досад поменуте тачке образују *општу основицу* експерименталне педагогије, јер се она бави више са дететом уопше. С овим пољем испитивања прелазимо у право *дидактичко* истраживање. Наиме, ми не смемо испитати само рад детета уопше, већ и *његов рад у појединим школским предметима.* Из овог проистече задаћа, да се анализује радња детета у појединим наставним предметима и да се при том критички испитају различите методе за обрађивање ових школских дисциплина и то са гледишта њиховог деловања на дете и његов рад. Тако је досадања експериментална дидактика покушала, да изведе анализу о делотворности чулне наставе, читања, рачунања, писања, учења ортографије (правописа), образовања реченица и стила у писменим саставцима и т. д.

7.) С овим последњим истраживањем засецамо већ и у идуће главно поље педагогије: *рад учитеља.* Јер, у колико испитујемо методе настављања у појединим наставним предметима с обзиром на њихово деловање на дечији рад, у толико добијамо у исти мах меродавна становишта за држање учитеља у настављању тих школских дисциплина.

Према данашњем стању експерименталнопедагошког истраживања још се не да тако много казати о овој другој главној тачци педагогије. Наш васколики начин испитивања је тек у повоју, и *пошто вам нову педагогију моју само тако представити, како се она јавља у свом садањем стадијуму развића,* то ћемо ту тачку као и организацију школства и употребу наставних средстава врло укратко прећи. Но, и у овим се питањима даде барем означити пут за нова испитивања, на што ћу се повратити при концу наших целокупних излагања.

Пошто смо овако прегледали поље рада експерименталне педагогије, морамо бити на чисто с тиме, *да се сва питања педагогије не могу експериментално решавати,* јер сва питања научне педагогије не спадају у област истраживања чињеница. Тако н. пр. опредељење општих васпитних циљева и општих и специјалних циљева наставе већим делом скоро увек је зависно од чисто стварних фактора, које просто морамо узети као нешто дато. Специјалне циљеве наставе и донекле и опште васпитне циљеве опредељавају скоро увек у исти мах држава и друштво према културном и образовном стању и образовним идејалима извесног доба, и наставни циљеви никако се не детерминишу просто психолошким премишљањем, већ већим делом чисто практичким обзирима, нарочито са карактером и специјалном задаћом појединих школа. Народне и више школе неопходно морају имати посве различите наставне циљеве већ и ради тога, јер оне служе практичким потребама различитих сталежа. Због тога је велики део циљева васпитања и наставе одузет педагошком испитивању. Њихово опредељење спада донекле у оквир социјалних наука, културној науци, социјалној етици, економији и т. д. Педагогија може овде само то испитати, да ли циљеви, што их захтева држава и друштво или поједини педагози, одговарају дечјим индивидуама и дечјим стадијима развића, и како се то може најбоље постићи. Због тога се од експерименталне педагогије не може захтевати, да обухвати читаву педагогију, јер је она, као што смо видели већ у нашим почетним проматрањима, само емпиријска основица педагогије.

ИСПРАВАК. У 5. бр. „Шк. Гл.“ стр. 74. други стубац у другом реду од краја овог чланка, *место столици*, треба да стоји *статистици*.

Школа и настава.

О практичном учењу мађарског језика. Новим школским државним законом, предата нам је велика дужност; огроман посао са великом одговорношћу, која се окончава, губитком егзистенције. Сад, ко зна и уме, тај ће бити, а ко не зна, тај неће бити. Бити, или не бити; трећега нема!

Када то знамо, ваља да не часимо часа, него да се потрудимо, те да се, — у колико смо неспремни, — већ сада постарамо за начин, како би новој и тешкој дужности, могли задоста учинити.

Већ 1910./11. школ. године, тражиће се од нас, дословно испуњавање тих законских прописа, па треба ово мало времена до тога доба, да корисно употребимо. — Слово закона је јасно.

У смислу закона, за неуспех у мађарском језику, одговара је учитељ. Па, како ни с једне стране нема изгледа за буди какву помоћ у том погледу, ваља да се добро узмемо у памет!

„Помози се сам, па ће ти и Бог помоћи!“ — вели пословица. Па кад је већ тако, и, кад видимо, да се све само наше коже тиче, онда гледајмо што пре за чим смо.

Сви око нас вичу и уздишу: „нестаће нам школе!“ . . . . али још нико не уздахну и не помену: „нестаће нам учитеља!“ Па да бар они, — који су позвани и који су за то ту, — нађу начин, (да су га бар којом срећом, до данас утврдили!) како би се мање способним учитељима и учитељицама дала прилика, да се усаврше, или бар у неколико спреме за практично предавање мађарског језика.

Уместо тога, сви су изгледи, да ни специјалисано наставно градиво нећемо добити; па нам се, бар за сада не, — не обећавају ни инструкције у томе, приликом прегледања, — т. ј. надзиравања школâ. Тако данас изгледамо ми, и они око нас. До данас није учињено ни мрве једне, ни с које стране, а 1910. шк. година ближи се. „Иде време, носи бреме!“ — однеће та, или која за овом годином подобро бреме из наше средине . . .

Остаће школе, — биће школâ, али нас бити неће! То је оно, што треба да нас тишти, па зато, док је времена, похитајмо, да спасемо сами себе. Камо среће, да смо још 1907. год. почели о овоме мислити! Хе, али ми смо се тешкали: „ту су наши управни, надзорни, просветни аутономни органи и власти; од њих ће нам синути зора!“

Нека ме нико не разуме крино. Боже сачувај, да је мени и осталом учитељству школа, — односно, даљи њен опстанак, девета брига! Не, школа је нама сва брига и све на свету. Та за Бога, ко је то та школа? Ми, — нико други, — ми смо та школа.

Па, ако нам је стало до школе; до опстанка њена, тад треба да спасавамо себе, да школу одржимо. Ради тога и пишем ове редове; ради тога и треба да сами порадимо, како би се одржали . . . .

Држим, да је до сад сваки од нас покушао, да по новом плану и новим захтевима поведе наставу у мађарском језику, која се у свему своди на то, да се деца лепо могу мађарски разговарати и на мађарском језику, после свршеног школског течаја, своје мисли исказивати.

Ја сам у том смотрењу чинио до сад покушаје и могу рећи, да ми је труд, — истина уз велики напор, — и ако не потпуно успео, али свакако је сигурнији успех сада, него до тад.

Да пређемо на ствар.

И овде, као и свугде, мора бити тачно обележено, шта се има предузети, како би се до што сигурнија успеха дошло, а по томе извести и сам поступак

За сада ћу изнети шта је најпотребније, а доцније у неколико примера извести, како сам ја у школи са децом, у истини и чињо и, како ја то најбоље знам.

Главно је, да се све ради очигледношћу, природношћу, никад књигом у руци, а све на основу непосредног опажања.

У разговору*) ваља се држати онога, што се очима види; ушима чује, а избегавати апстрактности, механизам и све, што личи теорији и механизму.

Ради тога, треба у школи мотрити све моменте, на сваки моменат употребити за предмет разговора. Ваља помно пратити све, што децу окружује у школи и ван ње; што децу занима и веже за се у школи и ван ове; ваља пазити, чиме су деца и кућна чељад запослена; расптатати о породичном односају; о члановима породице; о најближој, па о даљој родбини и односу ових, те о свему томе повести разговор на разне начине, сваком даном приликом.

Једном речи: са децом ваља разговарати о ономе, о чему су деца, — услед фактичног стања

*) Ово важи у оним при учењу страног језика.

ствари, — побуђена да говоре, а свакако избегавати и питања и одговоре, што их учитељ ученицима неће и вади из уста

Очигледност и природност, — истина, — нека се у свему огледа.

Ово се може постићи, кад се деца свако дан прозивају, — бар пре подне и то на мађ. језику. Сваки од присутних на прозив свога имена каже: „itt vagyok“, а о оном, који је изостао, даје обавештаја сусед му, или по кући, или по седишту, али свакојако изговори облигатно: „nincs itt“. У колико је могуће, ваља узрок изостанка отсутне деце тражити од мало час поменутих суседа, а потанко оправдање изостанка од самога отсутног детета, кад у школу дође, и то на мађарском језику.

Исто тако, нека деца подносе усмене молбе учитељу ради изостајања; исто тако и извине, због изостанка. Том приликом, нека изнесу узрок — односно потребу изостанка.

У свему овоме, ваља да је учитељ деци десна рука и да децу ободрава, ма и погрешно питала и одговарала, а он нека их свакако правилним исправцима изводи на прави пут.

Разуме се да овде треба времена и истрајног труда до педантности, али овај начин тако сигурно води успеху, да је вредно, њиме се позабавити.

Нека се нико не предомишља и нека одмах покуша, ако то до сад није чинио, па ако мисли, да и ту монотоније има, увериће се о противном, одмах првога дана

Сваки дан, носи нове догађаје. Није човечији живот монотон. Разне су нам потребе; разни услови за живот и одржање; разне намере; разне идеје и т. д. тако, да се за кратко време, много о чему, — што баш заседа у човечји живот и што се новом наст. основом нарочито истиче — можемо с децом поразговорити, што иначе, код неке предвиђене шаблонске припреме, не би био случај.

Па ту су разна годишња доба; ту доба дана; ту све, што је вредно да се из ових зналде и т. д.

О свему томе, може се на засебном часу за мађ. разговор говорити, али свакако додиривати и приликом прозивања, приликом извина и молби.

Не треба изгубити из вида ни школски ред И овде има доста материјала. Па ту су разне, сталне промене у природи, нагле и уредне, па о њима говорити у природи, на основу онога, што се у исто време и догађа.

Приликом одмора, — који у ту сврху могу трајати дуже, него обично — заподевати с децом разговор на мађарском језику, не бунећи их у игри, па их побуђивати на међусобне разговоре у току саме игре.

Особиту услугу врше добри и згодни читаначки предмети, т. ј. стварна обрада ових (a tartalmi tárgyalás).

Да бо'ме, да је правилан изговор, облици и глаголска времена мађарског језика, понајтежи посао, па овај и задаје највише муке. Да би се овај посао могао савладати, потребно је и граматичког знања. Ради тога, мора се учити и граматика, којој треба одредити уз непрестано разматрање и примењивање главнијих јој правила, засебно време.

Само учење граматике не сме бити ни поштo сухопаран рад. Сваком даном приликом, на датим примерима, којих у току разговора има пуно, ваља примењивати по што шта, што је за правилно изучавање језика неопходно потребно.

А сад да пређем на једну од најважнијих чињеница, која има улогу пресуђивања постигнутог успеха.

То су писмене задаће.

Писмене задаће треба да изнесу производ школског рада. Овако и јесте у свакој правој школи. Тек овде мора бити истрајност и разборитог рада, правилности, доследности.

Писмени рад ваља да је видни знак умног успеха.

Па ако школа ради и овде како треба, тада је спремила свој подмладак за живот, или бар засновала темељ овоме.

Да би пак писмени рад потпуно био у служби школе, мора се изводити по извесној системи, — с разбором, а не самим механизмом.*) Према томе, ја бих писмени рад поделио на 2 главна, а сваки овај, опет на неколико делова.

И то на:

I. Спољашњи облик (теорија? механичан рад.)

II. Самостални рад (умни рад.)

Спољашњи облик имао би опет своје делове:

1.) преписивање (препискивање) гласова, слогова, речи, реченица, ставова, предмета;

2.) писање по казивању (тач. 1.)

3.) „ одговора на задата питања и

*) Без кога, по себи се разуме, бар у почетку, но да се овај посао ни замислити.

испуњавање разних државних поштанских и осталих саобраћајних тисканица.

4.) писање предмета по сећању.

Самосталан рад дели се на:

1.) опише;

2.) писма: приватна и званична;

3.) писмени рад, без утецаја (стварање — саморадња.)

Још до данас су писмене радње, у колико ја знам и у колико сам се уверио, један од најзапуштенијих предмета; предмет о коме се до сад још мање бриге водило, него што се води о цртању и гимнастици. Зашто је ово до сад тако било не знам, али, да и на даље овако остати не може, и то знам.

Нов школски закон лепо и јасно прописује, да дете по свршеном школском течају мора бити способно, живом речи и писмом, своје мисли самостално изражавати. Па кад и од нас то тражи, онда немојмо изгубити из вида сврху писмених задаћа у школи, у оне и по нов. држ. шк. закону повасобо а још мање важност њену, за сигуран начин прибављања интелигенције.

Главно је у овом послу и то, да се сав рад истодобно са српским језиком, у истом правцу и ступњу са потпуним разумевањем врши. Још ми нађи напоменути, да о свему овоме безусловно треба водити белешке, да се сваки пут има преглед и да се неке ствари не би без велике потребе понављале.

Оволико сам имао да кажем о практичном учењу мађарског разговора у оне, а идућом приликом изнећу у неколико лекција и практичан поступак.

—к—

Учитељство.

Научни течајеви у Јени. Од 22. јула до 4. августа (4. до 17. авг. н. нов.) држаће се у Јени ови течајеви из педагогике и помоћних наука: 1) принципијелне основе педагогике и дидактике; 2) специјална дидактика; 3) практични правци у модерном васпитању; 4) питања из методике француске и енглеске школске наставе; 5) проблем опште народне школе; 6) питања о модерним женским школама; 7) теорија наставног поступка; 8) Песталоци и Фребел; 9) гимнастичка настава; 10) школска цивена историја; 11) религијска настава; 2) општа школска хигијена; 13) неговање органа гласа у школи; 14) психопатологија дечијег узраста; 15) физиологија чулних органа; 16) физиолошка психологија. — Поред тога биће течајева из природних наука, науке о религији, философије, историје, литературе, народне економије, и туђих језика. Свега ће бити 55 р зличних течајева, по 6 часова и по 12 часова. Програми ових предавања могу се добити бесплатно код г. др а В. Бакића професора Велике Школе у пенсији, у Београду. Прошле је године походило ова предавања 637 ученика. На овим течајевима предаваће 46 доцената, међу њима Др. Рајн, Др. Гуцман, Др. Сикингер, Др. Трендорф, учитељ Леменик и др. Комите састоји се из 51 члана све угледних педагошких правака, а међу њима је и наш Србин Др. Војислав Бакић.

Наша појачка дужност. После обављених среских зборова у Бачкој, можемо констатовати, да је у сва три збора учитељство дало јасна израза својој тражбини да се ослободи дужности појања. То је захтев основан на правди, да ли ће и позвани хтети стати у томе питању на праведно становиште, видећемо, али напред можемо рећи да ни негативан одговор неће зачуткати учитељство и оно неће дотле то питање напустити, док се не реши онако како захтева праведност саме ствари. Први знаци нам додуше ненавешћују мирним путем решење тог питања јер се у ту нашу ствар уплећу непозвани, који већ сад покушаше да утичу на појединце, али као што у новосадском среском збору нису постигли ништа, тако нису постигли ни у сомборском, где су хтели утицати да се питање о ослобађању учитеља од појачке дужности скине с дневног реда. На жалост (разуме се њихову), та им се жеља није испунила него баш обратно. О овом другом покушају говорићемо други пут.

Осим тих појава, појављују се и у појединим листовима мишљења, која иако нису спорадична са овим нашим учитељским становиштем о дужности појања, али би бар требала да су и у својем негативном становишту смишљења и оправдања. Али тога нема. Једно тако негативно мишљење саопштено је у листу „Слози“, а износи се да „Тежња учитеља, да се ослободе појања, у данашњим „школским приликама“ није савремена и не може се и не сме се одобрити исто тако, као и покушај свештенства у год. 1895. да иде у цивилу, баш онда кад је грађански брак ступио у живот.“ Ако је ово једно на друго налик и сродно, (што ми дакако никако не видимо), онда смо ми учитељи неки чланови клира, а не педагози. Међутим ми знамо, да смо

педагози и знамо да у ранија времена, кад су неки учитељи заступали мишљење, да учитељи после извесног времена ступе у клир, најодлучније се устало против тога баш у круговима самог клира. Шта је онда, дакле, с нама? Ми нисмо клир, а треба да будемо неки клир кад то неком треба. То заплетено живљење не разумемо, а старањем се да га расплетемо тако, како ће се знати тачно шта смо. Вели се још, да хоћемо „једним потезом пера да збришемо велељепије нашег богослужења, које се баш у појању огледа.“ Па нашто нас онда као таке Арнауте према естетици, приморавати да силом служимо „уметности“, за коју не осећамо воље нити надахнућа. Каква је то уметност која се силом постиже. И ко се салидава том велељепношћу кад су нам данас прквe већином већ и по многим селима празне, ма да су учитељи по многим селима баш ради тога велељепија створили певачка друштва и вредно раде у њима без икакве материјалне награде. Да ли је вредно да учитељ на штету свога здравља развија то велељепије за тутора и прквењака, који су често једина публика. Да, али каже се иронично, да би према томе свештеници још много горе стојали, кад би то тако било опасно по учитељево здравље. Но заборавља се, да свештеник н. пр. на јутрењу недељном, а тако и празничном, нема да пође скоро ништа, а и говори всома мало, међутим учитељ на јутрењу по читав сат скоро непрестано пође. По коју цену би један певач којем је то позив, дошао у један тако студен простор у 4 или 5 сах. у јутру разгрејан из топле постеље, ишао по јакој влази и с влажном обућом стојао читав сахат и јаче у таком хладном простору и још певао непрестанце!

Слабо се где до сад скинула која наметдужност мудрошћу и увиђавношћу оних, који то треба да учине. Ми у овај мах рачунамо да ће се овој оправданој нашој тражбини изаћи у сусрет мудрошћу и увиђавношћу. Та људи који су увек постављали за излазну тачку свога рада напредак и самосталност, слободу и правду у свему, па тако и у школи и учитељству, не треба ни да дочекају да их учитељи позивају на испуњење правде у овом случају, него треба сами својом иницијативом да то учине, па је њихово дело тада много светлије и племенитије. Али није ли и ова тражбина учитељска на стару закопчаност и несестљивост, чије су посноше баш због тога данашњи владајући кругови у нашој автономији рушили и обарали и ми им учитељи у томе свом снагом помагали, онда учитељству не предстоји ништа друго, него да у корист постизања своје оправдане тражбине покуша све редовне путеве, који воде успеху. У страначку свађу нећемо, али ћемо потражити пута своме циљу. Ми смо уверени да ће учитељство то и учинити! **Правда.**

О учитељској појачкој дужности „Слога“ пише: „Има томе већ више времена, како се међу учитељством срп. прав. основних школа појавио покрет, да се учитељство ослободи црквених појачких дужности. У овом питању смо и ми рекли своју у једном од прекањских бројева овог цењеног листа, утврдивши и савременост и оправданост те тежње српског учитељства.

Отежани положај и рад учитеља наших школа прописима државног закона од 1907. године у стварн побољшања учитељских берива, чини ово питање сваким даном све акутнијим, те не може бити сумње, да ће се према томе ово питање морати скорим по жељи учитељства и решити.“

Практичне обраде.

Појам „јединица“ и „десетица“.

УЧИЛА: Разна очигледна средства, руска рачуналка.

а.) Понављање. Колико 1 треба за број 9 (10, 3, 5, 8 . . .)? Колико пута 1 треба за број 10 (8, 7, 6, 9 . . .)? Колико 1 има број 8 (7, 10, 6 . . .)?

б.) Изношење појма јединице. Н. ће наместити са кругљицама 7; колико ти кругљица треба за број 7? Н. ће наместити са коцкама 9; колико ти коцака треба за број 9? Тя ћеш са оловкама сад показати 10? Ова се вежбања могу са разним предметима продужити. Ми смо са 7 кугљица начинили — који број? Који смо број начинили са 9 коцака? И т. д. Колико ствари требамо за број 7? Колико пута 1 ствар требамо за број 7? Запамтите: 1 ствар зовемо једна јединица! Понављање појединце и у хору. Колико јединица дакле има број 7? (Одговор појединце и у хору!) Тако се исто изводи и са раније показаних 9 коцака, 10 писаљака и т. д. Покажи ми једну јединицу! Који је то број? Колико јединица има тај број? Покажи 4 јединице! Који је то број? Колико јединица има дакле број 4? И т. д. Учи-

тељ отисне број 9 на рачуњаљи и то на једанпут. Реци брзо, који је ово број? Не можеш одмах да погодиш, мораш прво избројати, колико јединица има тај број. Број јединице! Колико јединица има овај број? Који је даклe то број? Ово се вежбање продужује са бројем 6, 7, 8 и 10. Тиме ће се ученици уверити, да се бројеви опредељују према њиховим јединицама. Учитељ уклони очигледно средство и изводи сад правила. Колико ствари чине једну јединицу? Колико јединица има број 5, 7, 8, 6, 10 . . .? Колико јединица треба за број 6, 10, 8 . . .? Како се може један број познати, шта смо ту радили? (Јединице бројали). Учитељ напише на таблу број 9. Колико јединица означује ова бројка? Тако исто 6, 8, 7 . . .! Напиши бројку за 8, 7, 6, 5 јединица!

в.) Извођење појма десетице. Учитељ даде у руке ученику А. један сноп, састојећи се из 10 оловака; другом ученику даде 10 оловака бројећи поједину. Обадва ученика извију и покажу оловке. Колико јединица има Б.? (други ученик.) Б. има 10 јединица. Колико јединица имаш ти? (А.) Изброј их! И ово је 10 јединица; али су заједно везане. Оне чине једну десетицу. Колико јединица дакле има једна десетица? Одговор: „Једна десетица има 10 јединица", каже се појединце и у хору. Колико је то јединица? (код ученика Б.) То је 10 јединица. Кад их заједно дадем, шта је онда? (1 десетица.) Колико јединица треба за једну десетицу? Учитељ одузме од Б. 10 јединица 1 јединицу; колико је ово сад јединица? (9 јединица). Колико ми јединица још не достаје за 1 десетак? Исто тако са 8 и 7 јединица! Учитељ намести, докле ученица броје, 10 куглица тако, да стоје једна од друге растављене. Колико је ово јединица? (10 јединица). Шта чине ових 10 јединица заједно? (1 десетицу). Учитељ дода још једну првену куглицу; сад је ово више него један десетак. То је једна десетица и једна јединица! (Понављање, појединце и у хору.) Учитељ одузме ону једну куглицу. Је ли сад још једна десетица и једна јединица? Одговори сам: Ово је једна десетица и ни једна јединица. (Понављање!) Кад више нема овде ствари, како овда кажемо? (0 . . . Појам и знак „0" научила су деца још учећи 1—1, 2—2 . . . .) Кажемо дакле: То је једна десетица и ни једна јединица. (Понављање!) Покажи 1 десетицу и 0 јединица! Покажи 1 десетицу и 1 јединицу (да појам јаснији буде.) Ово се вежба са више предмета. Сад пазите, колико ћу ја отиснути десетица и јединица? (Учитељ отисне само једну десетицу и показујући десетицу и до десетице на десно празно место — говори: „Овде је десетица, овде су јединице. Колико је ово десетица и јединица? Колико јединица има десетица? Који је даклe то број? (Број 10.) Колико десетица и јединица има број 10?" Одговор: „Број 10 има 1 десетицу и 0 јединица", понови се појединце и у хору. Цео поступак може се још једанпут са другим ученима поновити, пре него што учитељ пређе на апстрактности.

Колико нам јединица треба за једну десетицу? Колико јединица има 1 десетица? Колико десетица има број 10? Колико десетица и јединица има број 10? Има ли и број 9 (8, 7) једну десетицу? Колико јединица има број 9, 8, 7 . . . .?

г.) Написивање десетице. Учитељ нацрта на школској табли два једнака правоугоника. У леви начини 10 тачака, десни оставм празан. Погледај ове слике! Колико је ово десетица (јединица)? При томе се покаже на празну фигуру. Колико је то десетица и јединица? Који је то број? Да је ово једна десетица, хоћу да напишем (Тако и 0 јединица! Погледај слике. Који је ово знак? Ми смо га већ учили. Број 10 — колико даклe има бројака? Које бројке има број 10 (Један — Нулу.) Шта значи ово један? (1 десетица.) Шта значи ова 0? (0 јединица.) На којој страни стоји десетица? (лево.) На којој страни стоји 0 јединица? (десно.) Р. нека напише број 10 и нека каже; ученик се упућује, да док пише говори: „1 де стица и 0 јединица. Вежбање! Сад пазите, ја ћу број 9 написати испод 10! Има ли и број 9 једну десетицу? Ја не смем написати десетицу. Ово место мора остати празно. Колико јединица има број 9? (9 јединица.) Ових 9 јединица ћу написти испод 0 јединица. Вежбање са другим бројевима (7, 0, 2, 1 и т. д. Где се пишу јединице? Где десетице? Смемо ли јединице писати под десетице? Где смемо дакле писати само јединице, кад потписујемо бројеве? Смемо ли десетице, писати под јединице? Где морамо писати десетице кад бројеве потписујемо један под други. Сад се своди на ово: Број десет има две бројке, једно један и једну ништицу. Један значи 1 десетица, 0 значи ништа јединица. Десетица стоји с леве, јединица

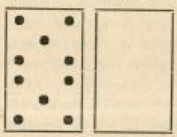

с десне стране. Јединице се пишу под јединице, десетице под десетице.

д.) Написивање од стране ученика. Ученици се вежбају у потписивању бројева. Напишите број 10. Испод њега број 2, 1, 8, 10, 7, 9, 10! Прегледање! Поправљање!

*

И ова ствар спада у I. разр. основ. школе. И њу сам превео са немачког. Иначе је врло важна у рачунској настави. Од њене обраде, записа у многоме рачунски поступак у даљим бројним колима, а с тим, нема сумње, и сам успех ученика.

Нови Сад. **Т. Костић.**

Срески зборови.

Ст. бечејски срески учитељски збор одржао је своју пролетњу седницу 8. (21.) априла у Молу. На збору је осим редовних званичних послова рађено ово:

Милан Ј. Настић из Свитомаша, читао је расправу „О васпитању у дому родитељском". Оцењивач Љ. Милованов оценио је ту расправу као врло површну и на брзу руку написану, а писац као старији учитељ није требао тако радити.

Јован Драгин из Мола радио је практично лекцију из мађарског језика „A test részei". Ову радњу оценио је Св. Пиротски да није никаква. И ако нам је немило, морамо ове појаве осудити, јер таким путем не долази се до оног циља који ми учитељи увек и свугде истичемо. Срески зборови су једна добра ствар, на њима нам се даје прилика да срећујемо своје учитељске прилике, да развијемо рад којим ћемо на нас обратити пажњу осталих кругова, а таким честитим радом убедити свакога, да смо ми заиста вредни онога положаја и угледа за којим војујемо. Дужност би била свију нас да сложно настојимо око тога, да се не догађају таки случајеви. Но да се тако што не догоди потребно је да се сваки од нас више позабави проучавањем своје струке, читањем оних грана науке које засецају у васпитање и наставу. Морамо на жалост признати, да је мален број наших другова, који у том правцу раде, а знатно већи број оних, који се задовољавају да своју интелектуалну снагу хране само површним новостима дневне журналистике, која је у нас с малом изнимком веома лоша. О набављању стручних књига и листова, мало се можемо похвалити, та то је сухопарна лектира, и у главном је изговор нема се новаца, али за друге излишне потребе па и лошије навике, ваше се троши. Међутим учитељи свију народа једино су тако створили себи бољи углед, што су се одликовали и одликују читањем и проучавањем стручних дела и листова свога наставничког позива.*) Па и међу нашим старијим друговима из седамдесетих и осамдесетих година, било је то куд и камо јаче развијено, него сада. Ми се заиста чудимо, да рад новије пр есорске генерације у учитељској школи у том правцу, није могао да остави јача утицаја. Како нам је мило кад читамо н. пр. у једном приватном писму старијег учитеља кад вели за свога млађег колегу: „С . . . . имаћу у Н. Н. једну најбољу снагу; млад, учен, амбициозан, вредан и спреман учитељ, каквог С. од смрти * * није имао. Врло ми се допао. Он је био премиће на збору и све нас је задивио, очарао и задобио." Но о овој дељој нашој спреми проговорићу касније опширније. А сад да изнесем даљи ток седнице.

Ненад Рајић из Аде приказао је своју расправу: „Учитељ и појачка дужност". Ово питање које је расправљено у овај мах, у сва три бачка среска збора, нашло је у Рајићу ваљана референта и можемо се радовати што баш они учитељи подижу свој глас против тога намета, који су иначе признати појци, те им се не може пребацити да због своје несреће говоре против те дужности. Расправа Рајићева била је поткрепљена многим добрим примерима из практичног појачког живота, који су учитељству обарали углед и јели век. Сасвим је природно да је збор без приговора усвојио затим предлог управног одбора, да се тражи ослабађање учитељства од појања, тог ничим неоправданог намета на учитељство.

Заслугом Јов. З. Медурића из Турије, збор се сетио да учини помен препородиоцу наше школе Ђ. Натошевићу. Предлагач се примио да у славу и спомен Натошевића говори у јесењој седници. Било је мишљења да то није потребно, пошто је Натошевићу већ учињен спомен, но ми држимо да то није доста. Дела великих педагога

*) На жалост има учитеља и таких, који се ругају проучавању одличних страних аутора, место да њихове драгоцене мисли приповеде. Доказ је томе онај срећени извештај (у 10. бр. „Заставе") о седници новосад. учит. збора.

Ур. „Шк. Гл."

проучавају се увек и с научног гледишта истражују се у начелима тих великих људи многе светле искре, које треба да засветле светлијим пламом пут млађим нараштајима. Погледајмо само безбројна издања разних мањих и опсежнијих студија о великим педагошким духовима на западу, па ћемо одмах увидети да је нами такав рад још много потребнији. Али разуме се рад свестан, солидан и достојан једног „Натошевића". „Шк. Гласник" је у 20. бр. од 1908. г. тачно рекао о томе: „Велики је значај Натошевићева рада, а да би се могао у границама једног споменa оцртати потпуно изразито. Опширна студија тога рада, чека својег вредног радењика, који ће носиоцу тога рада Натошевићу, створити незаборавни споменик, а српској просвети дати дело, којим ће моћи изаћи и пред културније народе. поносећи се својим, ако не у пуном смислу педагошким класиком, а оно реформатором основне наставе, који у томе раду може упоредо стати, са таким значајним просветним радењицима и културнијих народа." Разуме се, да је друго питање, је ли оправдано, да се у идућој седници одржи само свечан говор у спомен Натошевићу и ништа више не предузима од зборског рада.

Кад смо у главном изнели рад зборске седнице, дужност нам је да споменемо још неке друге прилике што се појавиле на збору.

Пало је питање може ли на збору суделовати и овај члан, који је на допусту и има замену. Било је више случајева по зборовима, да су поједини чланови били заступљени својим заменицима. Овде се појавио случај да и члан на допусту и замена долазе у седницу да суделују. Пошто се у овом питању збор није хтео ставити на неко одређено становиште остављено је да то питање реши епарх. школ. одбор. Но зборови су баш и за то ту, да и така правна питања расправљају и како би изгледало, кад би епарх. школ. одбор послао зборовима на мишљење тако питање. Шта би се онда решило?

Биће добро забележити, да се велика реч водила о избору председника. Њу је подржавао Ј. З. Медурић. Својим држањем само је дао темељна доказа да није искрено оно његово становиште у питању уређења заједничких зборских седница, или је у оном прорицању сваће око избора председника, напред осећао да би он био тај који би запоседао спор око тога избора. Изгледа да се овде случајно одао, заборавивши шта је о томе раније писао и говорио.

У годишњи одбор изабрани су: Арк. Р. Павловић из Сентомаша за председника, Ђорђе Малешевић из Фелдвара, за подпредседника. За перовође: Крста Малеташки из Турије и Миладин Туторов из Сентомаша. За чланове одбора: Љуба Милованов и Светозар Пиротски из Ст. Бечеја, Душан Бешлић и Мара Белеслијина из Аде и Коста Замуровић из Мола. *

За српски учитељски збор у архидијецези. Месни учит. збор срп. нар. школе у Даљу, на предлог свог председника Ст. Бенина, решио је да поднесе образложену представку архидијецеском школском одбору у Карловцима, ради сазива и конституисања српско-епархијског учитељског збора у архидијецези. Ова је представка и поднешена, а уједно су позвани и сви месни учитељски зборови и сво српско верноисповедно учитељство у архидијецези, да се овој представци придруже, што су већ многи и учинили. Поздрављамо овај корак наше браће у архидијецези, јер је већ крајње време било да се и тамошње наше учитељство организира у своје српске зборове; а надамо се да ће архидијецески школски одбор вољно и радо изаћи на сусрет овој законитој и оправданој жељи српског учитељства у архидијецези. =

Из школске самоуправе.

Епархиске скупштине. Ускоро ће се одржати епарх. скупштине у бачкој и темишварској дијецези. Учитељи су при изборима изборника и епарх. скупштинара увек до сад знатно одлучивали, ко ће при тим изборима бити изабран. Искуство нас учи да ту треба пажљиво поступити, јер није сваки дорастао за оно место на које хоће да се докотура. Учитељима је прва задаћа да пораде где могу, да при тим изборима буду изабрани они људи, који су досадашњим радом доказали да су прави пријатељи школе и просвете, ти ће бити пријатељи и учитељству. Данас је потребније него икад, да се таки људи бирају, једно што су нам школе и учитељство у тешком положају, друго што су т. зв. пријатељи учитељства сасвим напустили становиште, да у епарх. школским одсецима треба да има што више учитеља. О томе њиховом становишту које су сами истакли на једној бачкој епарх. скупшти-

ни, а касније га намерио напустили, нећемо у овај мах опширније говорити, јер је још доста свежа успомена на оно огорчење, које је изазвано у учитељству таквим некоректним поступком. Но док учитељство не буде јаком и правилном акцијом, а законитим путем, исправило то погрешно становиште на којем је стајала последња бачка епарх. скупштина и председништва у томе пок. патријарху Бранковићу дужност је учитеља, да се где год могу постарају, да бар у епарх. скупштину уђу људи, који ће правилно схватити своју дужност, те знати шта је за кога. Како и учитељство посебно бира своје заступнике у епарх. скупштину, ми не сумњамо да ће учитељи према досадашњем свом искуству знати одабрати најпознаније своје другове, да га заступају и буду јасан израз учитељског становишта у епарх. скупштини! —п—

Преглед књига.

Домаће и некоје стране животиње по биолошкој методи. Књига за младеж и њене пријатеље. — По припознатим дјелима написали: Ђ. М. Рача и А. Пејић. Цијена 2 К 50 х. — Сарајево. Исламска дионичка штампарија. 1908.

Да би приказ наведене књиге био схватљивији морамо, прије него што пређемо на сам приказ, да речемо неколико ријечи у име увода.

Одавно се увидјело и са свих страна се виче, да ни наставни план ни досадашња метода и удбеници, како нижих, тако, и још више средњих школа не иду успоредо са развојем и напретком природних наука.

Природне су науке баш у новије доба у сваком правцу учиниле толики напредак, каковом се прије тек три четири деценија ни у сну нијесу надали. Постигнути су такви успјеси, за које се тек прије неколико деценија мислило, да су немогући. Ти су успјеси управо преобразили цио начин живота и пословања у свијету, да би нам било и врло необично и врло неугодно, кад би се сад морали повратити ма само за 30—40 година натраг, па да живимо оним животом, каквим се онда живило.

Са напретком у науци, требало би успоредо да корача и напредна настава, како у свим предметима, тако и у природним наукама; требало би дакле, да настава и наставни удбеници буду савремени. То би баш нарочито требало код природних наука. — Међутим је у самој ствари баш обратно.

У настави — дакле и у наставним књигама природних наука — владао је све до најновијег времена крути конзервативизам, који је стезао сваки полет, убијао до крајности ученичку вољу и изазивао у њима досаду, одвратност, па и љуту мржњу према овим предметима. А све то зато, што настава ученика није уводила у живу природу пуну неодољивога чара, пуну боја и облика, пуну кретања и намјене, пуну борбе и натјецања — пуну живота, већ су ту живу чаробну природу умртвљивали, па су је мртву — скелетирану и препарирану износили пред живу и полетну младеж, да те скелете и мумије слаже и реда по сувопарним системама и класама.

И данас нас мука ухвати, кад помислимо, како смо се грозно мучили, да утувимо оне силне разреде, подразреде и родове од 10.000 врста риба које сад живе и 1500 изумрлих риба, или од преко 15000 садашњих и 6000 окамењених спужева, или оне силне врсте зарезника, којих данас има на милион врсти који живе и 2000 врста већ давно изумрлих, гдје се у неколико ситних редака описује по неколико разреда, подразреда, фамилија и специја, тако, да се само на једној страни налази по неколико десетина разних врста, па још са латинским и њемачким именима.

Исто је тако и са ботаником, гдје се само систематизира и класификира.

Није дакле никакво чудо, што таква настава и таква метода није могла да омили природне науке и да за њих заинтересује младе и животна створења, већ је напротив таква настава и таква метода одбијала и многоме за цио живот омразила овај, за живот тако користан предмет, да чак и поштo већ одавно оставе школу, с одвратношћу се сјећају, како су се њиме узалуд мучили, да се ма како савладају и набубају оне силне врсте, фамилије, родове, подразреде и разреде, само да не пропадну, да се прогурају из разреда у разред и ни за шта више. А о васпитној вриједности, коју би тај предмет требао да потакне, при таким околностима, није дакле могло бити ни говора. Јер се таким начином, таком наставом, таквом методом и таким удбеницима ученички дух затупљивао и убијао, умјесто да се развије и напредује.

Све се то већ подавно опазило, па су многи угледнији педагози и природњаци тражили на-

чин, како да поправе методу и наставне књиге — уџбенике — у природним наукама, како би овај предмет и у школској настави постао што напреднији и савременији, и да васпитну вриједност његову подигну на онај ниво, на ком он по свом научном напретку, па и по самој практичној вриједности треба да стоји.

Далеко би нас одвело, кад бисмо хтјели ма и у најкраћим потезима да скртамо све покушаје, који су у том правцу чињени. Кратко велимо, да их је било много различитих. Било је тих предлога и покушаја, како згодно вели проф. Др. О. Шмајл, читав легион. „Сваки хоће нешто најбоље, али сваки нешто друго. Што један држи за добро и тачно, други означава за лажно; што једном изгледа као неопходно, другоме је то излишно и споредно; укратко: постоји једно лелујање у назорима и мишљењима, да је особито ономе, који није у положају, да се с тим предметом дубље занима, веома тешко: добити једно чврсто становиште."

У најновије доба нпак су се најзнаменитији природњаци и педагози сложили у том, да природние ваља свестрано посматрати и објашњавати према резултатима данашњег напретка у тим предметима, јер ако то не би било, онда школа „не би разумјела своје узвишене задаће, да омладину уведе у живот садашњице."

Не задовољавају се више само тијем, да се само опише какав је који орган, већ се настоји, да се објасни, зашто је тај орган такав какав је, и како се тај и тај облик органа баш тако развио; „који су екološки и физиолошки разлози тога облика?

Све то опет ваља да се доводи у узрочну свезу са спољашњим односима природнина. „Задатак научне зоологије није само да описује поједине животињске облике и да их групише по типским односима њихове грађе, него да их појми и као цијељ исходне, потребне за одређење послове . . . Коришћавање живота и грађа понашају се једно према другом као лијева и десна страна једне једначине. Не може се ма и најмањи чинитељ на једној страни промијенити, а да се цијела једначина не покрви." (Лајкарт). А ево шта вели Кернер за ботанику: „Не задовољавамо се у њој више да утврдимо, како зачетак једног биљног органа расте, како се овдје снажно шири и више пута дијели или и застаје и кржљави, него се питамо, зашто се овдје један зачетак обилно развија, а други је њиме угњетен. Ништа за наше љубопитство није безначајно, ни правац, ни дебљина, ни облик корјенова, ни урези, ребарца и положај зелених листова, ни број и боја цвијетова, ни облик плодова и сјеменака; претпостављамо, да чак свака бодља, чекиња и длака имају да послуже некој особитој задаћи. Најпослије и Ал. Хумболт, који не само науци него и школи треба пред очима да лебди као нека звијезда водиља, говораше: „Богатство природних наука не састоји се више у миожини него у свезивању факата."

Ето, та метода објашњавања, то је тако названа **биолошка метода**.

За ту су се методу изјавили најзнаменитији педагози и природњаци.

Ево на пр. шта о њој вели Васман:

„Биологија, званост о живим бићима, има без сумње високу образовну вриједност. У природи је човјечијег духа, да га посматрање околних природних бића, нарочито живих створова побуђује на размишљање о њихову саставу, о њиховим међусобним односима наспрам циљеног напретка природе, којој је на врхунцу и сам човјек." —

За исту ту методу вели проф. Др. О. Шмајл:

„Наставници свих културних држава долазе све више до убјеђења, да се настава у зологији и ботаници — сходно садашњем стању ових наука и педагогије — има сасвим преобразити. Она свој задатак нема више као до сада да тражи у једностраном описивању и сувопарном класификирању, него мора упућивати, да се жива природна тијела свестрано посматрају. Прије свега има се ученику указати на тијесан узајамни однос, који постоји између њихове грађе и живота. На мјесто застарјеле, чисто описне наставе има дакле заступити морфолошко физиолошки или краће речено биолошки начин посматрања. Само је на тај начин могућно ту важну наставну грану (зоолошко-ботаничку) преобразити и направити једним предметом, који, прво, по образовној вриједности не стоји ни иза једног другог наставног предмета, који, даље, ученику — у колико је то могућно према његовим силама и нашем садашњем знању — може право разумијевање природе и њених појава одкрити, и који је најпослије кадар: код омладине

снажно и трајно подстаћи свјесну наклоност према природи."

По тој су сто методи писци саставили књигу, коју смо ради да прикажемо. **Н. Видаковић.**

(Свршиће се.)

БЕЛЕШКЕ.

Испити у српским основним школама у Нов. Саду. Учитељски збор решио је да се испити у основним школама почну 8. (21.) јуна о. г.

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду" примио је у априлу т. г. од Добротворне Задруге Српкиња у Срем. Карловцу 20 К чланарине. — Од Емила Каракашевића из Руме 50 К чланарине. — Од Ане Васиљевске, учитељице у Ст. Керу, Младена и Ане Ђуровшевић из Обровца по 1 К свечар. прилога. — Од Милутина Стојадиновића, намесника манастира Јаска 30 К чланарине. — Од Аркадија Варађанина из Новог Сада 20 К свечар. прилога. — Од Вељка П. Петровића из Земуна 1 К свечар. прилога. — Од дра Јефте Стојаковића, лечника у Новом Саду 20 К прилога. — На свима овим прилозима захваљује Управа.

Лепо одликовање. Из Ст. Футога нам јављају, да је тамошња српска православна црквена скупштина у својој пролетњој седници једногласно изабрала за школског управитеља Жарка Алексића, ондашњег вредног учитеља. Алексић је пре овога у ст.-футошкој општини одликован већ избором за члана школског одбора, црквеног одбора, црквене скупштине, за заступника црквене општине у представништву политичке општине, а Прва Српска Задруга за међусобно потпомагање и штедњу, изабрала га је већ пре три године за ревизора. То је заиста лепо одликовање и поверење.

Управа српских основних школа у Сомбору. Управитељем основних школа у Сомбору био је до сад Никола Ђ. Вукићевић српски педагошки ветеран. Он је то звање отправљао пуних 50 година. 17. (30.) маја ове године у седници учит. збора опростио се са сомборским учитељима као управитељ. Учитељски збор решио је при опроштају, да му изводом из записника изрече захвалу и признање на заслугама око унапређења сомборских школа. Управитељске дужности подељене су међу месна два најстарија учитеља, тако, да збором руководи Стеван Арсеновић, досадашњи заменик председника збора, а учитељ Велимир Чонић, да врши дужности управитељске. Обојица су познати као добри, вредни и спремни учитељи.

Великобечкеречки среска учит. збор одржаће своју пролетну седницу у четвртак 30. априла (13. маја) о. г. у Срп. Арадцу.

„Преходница" дружина ученица српске учитељичке школе у Сомбору, одржала је на Ђурђев-дан у вел. дворани срп. учитељичке школе свечану седницу са овим распоредом: I. део. Пре подне у 8 и по часова: Освећење свечарске водице и резање свечарског колача. II. део. После подне у 4 часа: 1. Председница отвара седницу. 2. „Коль славенъ", химна Богу од Бортњанског, пева женски припр. лик. 3. „Којим се врлинама можемо поучати из народних песама", расправља Зорица Васиљевићева, ученица IV. разреда. 4. „Хтео бих бити крал", увертира од Адама, свирају на гласовиру Десанка Влаховићева и Емилија Дворнакова, ученице IV. разреда. 5. „Лаку ноћ" од Јенка, пева Даница Петровићева, ученица IV. разреда, а прати је на гласовиру Лулка Арадска, ученица III. разреда. 6. „Ђурђеви ступови", од др. Лазе Костића, декламује Терезија Лунгулова, ученица IV. разреда. 7. „IX. руковет" од Ст. Мокрањца за женски лик слободно удесио Д. Б., пева женски припран. лик.

Број учитељских компетената за Београд. Празних места било је у Београду 4 мушка и 4 женска, свега 8. Молило је та места 83 учитеља и 84 учитељице, свега 167, међу њима је било 25 парова (муж и жена).

Читаоница за децу постоји у Хамбургу. Циљ јој је да великоварошкој омладини даје прилике за читање подесне јој лектире. У Енглеској, Америци и Шведској нису ретке овакве установе, а има их и у Манхајму и у Јени.

Молимо оне другове који нису још послали претплату на „Школ. Гласник" да то учине. Уредним шиљањем претплате помоћиће листу, да уредништво може што јачу пажњу посветити садржини листа, не натежући с његовом материјалном страном. Помагањем своје учитељске штампе, стварамо себи бољу будућност. А зар има кога међу нама, да то од срца не жели!

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из буди којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим познатима узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ доноша са собом, да се иста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито обљубљеног правог „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

ПРИРОДОПИСНА ДЕЛА.

Мали Брем. Приказ живота и особина животиња, биља и камења. 5 свезака дивно илустр. с бојад. таблицама, I. Сисавци К 6·40, II. Птице К 6·40. III. Гмизавци и т. д. К 7·40. IV. Биље К 6·60, V. Минерали К 4·80.

Шетња у природи. Ново красно дело. Приказује проф. J. Јанда. Са 26 бојед. табл. и 302 сл. у тексту. Ц. вез. К 8·—

Лептири. Написао К. Екелер. 216 стр. Са 12 сл. и 23 табл. на којима је насликано 235 лептирова и гусеница. Ц. карт. К 4·40, вез. К 5·—

Зарезници. Написао проф. Ф. Длухи. Са 3 грав. и 20 бој. табла. с 500 слика. Ц. карт. К 4·40. вез. К 5·—

Наше домаће корисне птице. Прик. проф J. Јанда. 145 стр. са 20 красних таблица. Ц. карт. К 4·40, вез. К 5·—

Атлас сисаваца. Раскошна израда. 30 дивних табл. у боји (176 живот.). — Ц. вез. К 4·40.

Атлас биља. 66 табл. у дивн. изр. с текстом проф. Бернарда. Врло лепо дело. Вез. К 21·—

Атлас лептирова. 96 табл. у боји. Сад излази с текстом проф. Јухла, у свеск. à 60 фил.

Атлас зарезника. 48 табл. у боји. Текст проф Клапалка. I./II. вез. К 40·—

Атлас минерала. 26 дивних таблица са 306 сл. у боји; вез. К 20·—

Издавач **И. Л. Хобер, у Прагу,** Водичкова улица.

„НАТОШЕВИЋ“

УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО
У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4½, и 4½% издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стовариште књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, школа, школских уџбеника, учила, разног врло доброг писаћег прибора, напредно доброг мастила, туша и у разним бојама, оловака, гуме, јефтиних а добрих издавања, цртаће артије, цртанака, креде, чешева, упијача, подметача, врло финог сајдишпапира у много разних боја, карата посетница, заручних, венчаних и посмртница, коверата напредно добрих и јефтиних. Концепт-папира јевтинијег него игде.

Ова учитељска радња је веома велика већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шира, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радионице, јефтино јер потребан материјал повлачи из творнице под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају оваке установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и сважи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четврте стране, и то ако је оглас напшао у листу 1 пут или 1—3 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“ Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Бока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 9. У Новом Саду, 15. маја 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Ко што има то и даје. — Научна и морална филозофија. Rene Worms, превео с француског Ж. Раковић, учитељ, Торња. — Образовање поље, од Ж. Благојевића, Сомбор. — Који се приликама можемо поучити из народних песама, од Зорице Васиљевићеве, приправнице. — Учитељство: Феријални течајеви у Угарској. — Невоверење учитеља учитељима. — Практичне обраде: Лекција из мађ. језика за I. р. од Д. Румића. — † Гакра Нутинг. — Листак: Интерпју с познаником. — Преглед књига: Домаће и неке стране животиње по биолошкој методи. — Белешке. —

Ко што има то и даје.

Кад превртнемо листове учитељске прошлости од пре четврт века и више, видећемо да стојимо скоро у истим оним приликама као и тада. Тада је учитељство желело да унапреди себе и школу и у корист тога заузимало напредно становиште које је одговарало оном добу. Тадашњи меродавни кругови нису се много загревали за савременост, баш као и данас, али на крају су ипак одговарали жељама учитељства и давали прилике, да учитељи на скупштинама изнесу своје погледе о унапређењу школе и учитељства. Обично је то све остајало на артији, јер иако је било добрих идеја у учитељству, бирократизам то није могао да прихвати. Већ у оно доба изазивало је то у учитељству незадовољство и учитељство се почело груписати на другој основи и својим тежњама за самосталношћу и унапређењем школским и својим, другим путем тражити остварење. Четврт века је учитељство у том правцу радило и кад је из темеља преобразило прилике које су подржавале назадњаштво, држало је с правом, да је дошло време да се учини знатнији корак и у корист остварења учитељских идеала. Али се у новим власницима ситуације, наједанпут појавио онај стари бирократизам. За решење ове појаве, могли би као педагози узети етику мало у помоћ и она би нам то осветлила, али из те етике могли би и ми учитељи прибележити многу дивну истину као мементо, у ком правцу треба да се васпитавамо сами међу собом, ако мислимо да нам будуће генерације на темељнијем основу граде зграду лепше будућности и стварна напретка, јер прилике које се час по појављују а тичу се и нас, окарактерисаће нас — ако оваки останемо — не само као недорасле садашњем добу и његовим захтевима, него нећемо моћи издржати критику ни онда, ако дође до упоређења између нас и наших учитељских предака. Истина да су тада и противници учитељства назили мало више на исправност оружја у борби, али за то ми кад видимо с ким имамо посла, треба да смо дорасли тим неисправним средствима и да им не наплазимо на лепак. А непријатељи наши то покушавају. Кад виде да нас не могу разбити друкчије иду за тим да нас посвађају. То су покушали да изведу помоћу сомборског среског учитељског збора, чија је седница недавно одржана у Рибици. У том срезу нашли су помагача својим потајним намерама против учитељства, а ови им послужише као оруђе, да се касније у низу година љуто кају за свој непромишљени поступак, који ће им забележити име у лошој успомени за даља поколења учитељска.

Али узалудан је и тај корак био. Ако се у учитељству трепутно и нашло оруђа за такав покушај, још то није никакав успех, јер ми који би требали у коштац да се хватамо по жељи оних, који су из

кулиса инсценирали тај покушај, ми ни на крај памети немамо то, него онога који се дао употребити за такав посао сажаљевамо, а онима који су ћутањем допустили да такав покушај стече право на живот, баш сад велимо: *Правилна организација учитељства је бедем против инвазије на учитељство.* Само тим путем створићемо правилан положај и себи и школи, а сузбити заједничком снагом све оне, који међу на себе маску просветних пијонира, а у ствари иду за тим да разоре све оно што истински служи просвети и на развалинама тим не да плачу и оплакују свој недостојни посао, него да се подмукло смеју нашој наивности и радују своме добро изведеном плану. Они то имају па то и дају, а ми имамо задаћу просветних апостола да сејемо племенитост и таманимо дивљаштво. То чинимо и чинићемо на велику пакост њихову што нећемо да огласимо међусобни рат и тиме им дамо прилике, да код својих покровитеља за таке своје заслуге добију још које одличје или још коју уносну заветрину.

Ми ћемо учитељи већ знати исправнати између себе диференције, ако их уопште и има, а ти намет пријатељи напразно су се унапред радовали.

Из новосадског среза.

Један у име њих више.

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Раковић**, учитељ — **Торња.**

Увод у научну и моралну филозофију.

Човечја је мисао управљена делимице теорији делимице пракси. Знање и делање такова су два циља, која по реду представљамо и само смо њих узели да представимо, јер сви други циљеви, које би могли назначити напором својим, налазе се присиљено у једном од ова два. Ну, знање и делање, и ако се разликују једно од другог, нису ипак посве одељени. Нека неопходна веза егзистира међу њима. Једном речју, акција није могућна без знања; јер како делати, или како се управљати у животу, ако не по неком средњем знању, које треба прибавити? И знање опет не може бити сасвим без делања: јер пошто добро знање, ако оно не служи као вођа на сваком нашем кораку, ако не омогућава задовољавање наших материјалних потреба, ако не оплемењава морално наше владање? Знање је, дакле, основа, на којој базира акција и обоје неразрешиво прости, чине интелектуални живот човеков сасвим потпуним.

Наше је знање многостручно: јер сваки предмет може бити за нас материја неке науке и неког знања. Скупљајући знања аналогних ствари у једну групу образујемо једну *науку*. Зоолошка наука, на пример, постаје укупношћу знања, које имамо о животињама; ботаничка наука јесте укупност знања о биљкама. И тако постоји један врло велик број знања. И наше су акције, такођер, многврсне и врло су различитих класа. Но, групирајући од њих оне, које се односе на аналогне (сродне) предмете, стижемо да формулишемо један ред правила што се односе на облик, да уведемо себе у однос према тим предметима: овај низ регула чини оно што се зове *умешност*. Медицина, на пример, јесте умешност, која говори о здрављу индивидуе, право је умешност, која се бави одржањем правде међу људима, и можемо нарећати добрим све друге разне умешности.

Али сад, као што међу различним индивидуалним предметима има заједничких знакова, који дају градиво једне само науке, тако међу партикуларним наукама има неких заједничких тачака, које чине материју једне науке, врло генералне. Ова наука, врло опћенита, зове се *филозофија*. На тај начин поставити филозофију наука, *научну филозофију*, јесте студирати генерална питања, заједничка свима наукама. Разне умешности, тако исто, нису без везе једне с другима. Извесна опћа питања нарочито владају, јер је опће правило, да човек треба оним путем да иде који себи избира. Ова правила треба увек да воде владање, понашање људско, и ми их због тога називамо „моралним правилима“, „моралним законима“. Конституисана наука о њима јесте *морална филозофија*, која је различним умешностима то што научна фи-

лозофија партикуларним наукама. (Ну, прво влада наше дејање, па онда наше знање.) И филозофија, — узев ову реч у најширем свом значењу — јесте сама укупност научне и моралне филозофије или наука најопћијих проблема у кругу знања и дејања.

Који су управо ови проблеми? Прво, па што се односи знање има 3 принципа:

1. Све науке имају свој партикуларни предмет, знање има свој генерални. Дефинирати ове партикуларне и овај опћи предмет јесте ствар филозофије наукâ.

2. Све науке постају из искуства, из неких метода, који се налазе у свима (наукама) али са врло различном улогом и важношћу по пригодама. Испитивање ових метода јесте опет ствар филозофије наукâ.

3. Свака се наука, најпосле, бави специалним конклузијама, и укупност ових конклузијâ чини генералне конклузије, које нам наука даје о васељени. Испитати ове конклузије јесте такођер, ствар филозофије наука. Истраживање *предмета*, дакле, *метода* и *научних конклузијâ* јесте то, што даје ред научна филозофија.

Што се тиче филозофије морала, филозофије акције, њена задаћа може бити тачно још краће означена. Она треба да нас поучи дужностима, које имамо према разним бићима, која састављају васељену, јер укупност ових дужности чини правило, које треба да сва наша дејања диригира. Такова су питања, којих истраживање саставља научну и моралну филозофију, ми ћемо испитати сваку од ових. Истраживање научне филозофије треба нужно да пође од филозофије морала, пошто ова потпомаже ону, као дејање знање; као човечје владање знање нас самих и онога што нас окружује

ОДЕЉАК I.

Предмет наукâ у опће.

Којим се предметом занимају све науке? Да би га одредили, узећемо примера ради добро познату науку — физику — и истраживаћемо, шта је предмет испитивања физичарâ.

Физичар, у првом реду, збира чињенице. Зашто гомила посматрања, огледа? Да дође до појава или, као што се филозофским језиком вели, до феноменâ, које му је нужно познати. Али не пушта, да се ове појаве насумце изгубе, већ их ставља једне према другима следећи сродности, коју представљају, једном речи он их разређује. Још то није све. Скупивши и груписавши чињенице, научењак још није потпуно задовољан. У страху разумевања појава ставља их противу претходећих фактора, противу узрока: треба дакле да продре у узроке и њихове последице, зато ствара извесно стање и њиме опет стално једно стање, да би појављеном већ узроку поповице следовала последица му. Ти стални и непроменљиви односи између узрока и њихових последицâ зову се закони. Научењак треба, према томе, да испита законе, који владају откривеним феноменима. Трудом својим сâм треба да постави што тачније и прецизније формуле. Испитивање феноменâ јесте прва задаћа научењака, детерминирати (одредити) законе појавâ његова је последња задаћа.

Свака наука треба да прође кроз ова два момента, јер не можемо јасно доћи до сазнања законâ, ако претходно интензивном пажњом не испитамо појаве. Само неке извесне науке (под насловом правних, које ћемо мало даље иставити) стекавши свој развитак већом лакоћом него друге, много брже стигоше до сазнања законâ.

ОДЕЉАК II.

Подела и класификација наукâ.

Које су те разне партикуларне науке?

Науке, пре свега, можемо поделити на две велике групе: конкретне и апстрактне. Конкретне су оне које испитују конкретна или реална бића заједно са њиховим карактером (природом). Апстрактне пак јесу оне које проматрају само одређене неке особине од ових бићâ, апстрактне особине (то јест одлучене од њих и цењене саме за себе). Зоологија, дакле, која истражује животиње, реална бића, јесте једна конкретна наука. Геометрија, чији је предмет простор, апстрактна особина, јесте апстрактна наука.

Међу самим апстрактним наукама можемо учинити још једну поделу Неке од

ових као физичке, проматрају у стварима апстрактне особине: њихову тежину, топлоту, звучење, њихове светлосне особине итд. Друге, још апстрактније, изналазе више просте особине у ствари, односећ бројевă или величинă, аритметичне или геометриске односе: то су математске науке. Предмет последњих простији је од објекта физичних наукă, јер се у физичним особинама већ садржи број и величина (математске, особине) док је реципрочност неистинита: тежина је, на прилику бројна, број обратно није тешка ствар. У реду апстрактних наукă треба, дакле, разликовати две категорије: простије математске и сложеније физичне науке. Слично томе могу се поделити и конкретне науке. Некоје међу њима истражују управо конкретне ствари, али одељују једне од других, то су: натуралне (природне) науке. Друге, на против, стављајући индивидуе једне противу других проучавају колективности, друштва — образована њима, то су: социалне науке. Ове су предметом замршеније од натуралних, почем друштво садржи већ у себи индивидуу, док је обратност неистинита. Тако и конкретне науке делимо у две класе: простије натуралне и сложеније социалне.

Сравнимо ли сада апстрактне науке са конкретнима, опазићемо, да су прве простије а друге сложеније, јер последње испитују реалне ствари заједно са свима њиховим атрибутима (особинама) док пређашње проматрају само неке особине и то одељено. Горе разликоване 4 класе наукă могу се свести на један ред, у коме потпуност иде укрштавајући се: математске, физичне, натуралне и социалне науке. У овом реду управо поступно идемо од наукă које испитују једну само особину одељено (математске) к' онима којима је предмет проматрање укупних особина (физичне), па к' онима које истражују цело биће али одлучено од осталих (природне) те да дођемо до оних које испитују друштва бићă у разним њиховим односима (социалне). Овај низ потпуности ових наукă јесте уједно и низ њихове тешкоће, јер свака потпуна наука садржавајући у себи простију, која јој претходи, додирује у своме развитку прво тешкоће претходеће јој простије науке и друге још тешкоће које су њој својствене. Тога ради потпуна наука не може тако брзо доћи до своје савршености, као што то може проста до своје. Напредовања простијих претходе сложенијим; и прве су данас ближе тачци перфекције (савршености) но друге.

У претходном одељку видесмо да свака наука иде од чињеница к' законима Напредније су оне које се не баве чисто чињеницама. Претпоставити се може да је прва погодба занимања само са законима условљена простотом наукă; а пошто су математске науке најпростије то су оне најбрже напредовале, док су физичне у истом обзиру мање напредније а природне и социалне — будући су најсложеније — још су сведене на истраживање искључиво чињеницă.

Таква је подела наукă и њихова генерална класификација Разлике које ћемо изређати у поменутим класама наукă, без сумње нису апсолутне, већ постоје међу њима многи прелази и имаде више наука (што ћемо скоро видети) које истодобно спадају у две класе. Ну, то је и врло појмљиво. Потпуност неке науке, наиме, не може наједанпут наступити: неопходно треба да има посредне везе између најсложенијих и најпростијих. У вишепоменутом низу наука има неког континуитета. Поред тога су ипак генералне разлике, назначене у ове четири класе, доста јасне, с тога ћемо њих по учињеном општем испитивању сепаратно прегледати.

(Свршиће се.)

Образовање воље.

Жарко Благојевић — Сомбор.

1.

Психолошка дефиниција воље.

Пре свега морамо на чисто бити са ова два питања: *а.*, шта је управо воља и *б.*, помоћу каквих психо физиолошких појава постаје свесне радње вољне?

Реч „*воља*“ је збирно име. У самој ствари можемо говорити само о појединој вољи, а то је пак „*хотење*“. — Предмет хотења је свагда извесно кретање или

радње. Према томе *воља је управо узрок наших рáдњâ*. Међутим та дефиниција није исправна, пошто воља свагда има свој предмет, (увек знамо, *шта* хоћемо) а многи покрети га немају (нпр. *рефлексни* покрети, какви су нпр. трептање, итд.). — Но томе лакше имамо покрета, којима воља не служи за узрок.

С тога ћемо већ унапред да истакнемо, да ћемо говорити само о таквим радњама воље, као о појавама воље, у којима има свести, своје воље, слободног одлучивања, спонтанитета.

На правном пољу и у социјалном животу само такове свесне и својевољне радње се узимају у обзир (урачунљива дела!). — Тиме смо дошли до тог важног факта, да је *свест* најважнији чинилац воље. [Треба да запамтимо, да у извесним болестима – деменцији, пироманији, махнитости, итд., — хотење је бесвесно, неразумно, пошто је онде тежња јача од разума.]

Према држању индивидуе, код свести разликујемо две стране. Код *пасивног* држања свет утиче на нас; тада рецептивирамо, примамо утиске и то је *рецептивитет*. А код *активног* држања ми утичемо на свет; то је *спонтанитет*. Овамо, или ка активном држању убрајамо не само спољашње, него и унутарње радње, *аперцептивну*, својевољну пажњу. Активан спонтанитет се не распростире само на извођење покрета, већ и на управљање тока наших представа и мисли. То је *активна пажња*, које истина да не спада овамо, али за потребно налазимо да је овде споменемо.

У овом случају ми ћемо се бацити на спољашње покрете и радње.

Воља се дакле очитује у покретима и узевши у обзир до сада већ споменути спонтанитет није друго, до ли *извор наших свесних својевољних, спонтаних покрета*.

Да би се извесне радње изводити могле, у служби воље стоје моторни живци и мускули.

Свесне, својевољне, спонтане покрете и радње узећемо као последице воље.

Али не ради ни воља сама од себе: и сама воља је последица. *Закон инерције* (Unthätigkeit) и ту има своју вредност. Без надражаја (— узрока) такође не ради ни воља, као што не ради ни око, ухо, нос, итд. Као што су надражаји потребни и за покретање сензитивних живчаних кончића, исто тако је потребно да се надражују и моторни живци мозга, да би радити могли.

Ток вољних покрета најлакше ћемо протумачити са једним конкретним примером.

Да би надокнадили енергију, која је потрошена услед психолошког и физичког напора, морамо се хранити. Створи се осећај потребе за исхрану: у *свести* се појави *надражај глади* помоћу сензитивних живаца. Тад у унутарњој свести ускрсну *представе* хране. Између тих разум одабере себи једну, те настаје *одлучивање*, или у ужем смислу узето хотење. — По томе свест помоћу моторних живаца пошаље надражај у мускуле (мишиће), а то пак доноси са собом узимање хране и метање њено у уста.

Вољу, са психолошким јој кругом, по мишљењу *Џон Лока* (1632—1704.) овако можемо приказати:

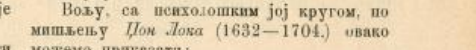

За надражаје служе јој индивидуални нагони, тежње и страсти, те нагони, тежње и страсти расе (егоистични и алтруистични). То чини основу воље. Не каже бадава *Шилер* да: „Глад и љубав свет покреће“.

До сада је било говора о две врсте покрета или радња. Споменули смо *бесвесне* и *волунтарне покрете*, а опширније смо говорили о свесним, спонтаним радњама и ту смо код слободног одлучивања видели, да и цензурална улога разума долази до своје вредности. — Једна трећа врста покрета, о коме ћемо сада говорити јесте рад по тежњама.

И у обичном животу говоримо о непромишљеним, *смушеним*“ поступима. Ти последњи, који се разликују од озбиљних, промишљених, добро проучених послова, обично карактеришу особе ветрењасте, брзоплете природе. Код сангвиника или нервозних људи тежње, нагони и страсти што проузрокују вољу не побуђују оне *представе разума*, које у противности стоје са тим надражајима. Тежња или прелази од-

мах на рад, или тек кад слабо проће кроз свест, кроз разум. То називамо *радњом тежња*, која тек једним степеном стоји изнад рефлексних покрета. По тежњама раде *афективни људи* и они, који наједанпут долазе у јарост; код таковних, *функција разума* пре самог чина, спада на минимум. — Унапред се већ може видети, колико се морамо задржати око тога код *образовања воље посредним начином* или образовања воље помоћу разума и ученја.

Упознавши тако психологију воље, можемо је сада већ потпуно и дефинисати: *Воља је збир свих оних унутарњих психолошких надражаја, који утичу на нас из наших нагона, мисли и друштвених потреба, стварајући тако одлуке* и *радње наше.*

(Наставиће се.)

Којим се врлинама можемо поучити из народних песама?

Говор **Зорице Висиљевићеве**, прип. IV. године*)

Чешки књижевник, Словак Људевит Штур рекао је: „Индојевропски народи сваки својим начином исказују оно што у себи скривају и душу им узноси. Индијанац то показује големим зградама својих храмова, Персијанац светим књигама, Египћанин пирамидама, обелисцима и тајанственим дивиризатима, Грк сјајним киповима, Римљанин чаробном сликом, Немац леном музиком, а Словени су излили своју душу и мисли своје у песмама и причама.“

Међу словенским народима песмом се одлукују нарочито Срби. Сваки главнији догађај, било у општем или приватном животу, везан је са множином песама. О празницима, на гозбама, на општим свечаностима, у породичном кругу, свуда се чује песма. Српске народне песме су огледало душе народне и његова живота, оне нам казују прошлост а и будућност његову. Ко хоће да упозна српски народ, нека чита његове песме.

Пет векова је Србин трпео господарство турско, за то време морао се старати само како ће свој живот одржати. Није имао времена да се усавршава у наукама и уметностима, али је зато сачувао много лепих особина, којих други образованији народи немају.

Гоњен и угњетаван, Србин се ипак није измешао, нити претопио у друге народе. Језик, вера и свест народна у њему никада није потамнела. Много је томе помогао и патријархалан начин живота и задружно уређење породица српских. Чланови задруге стоје под надзором старешине, они су удаљени од свакидашњих грехова цивилизације, они су задржали чиста човечанска осећања. Чланови задруге живе међу собом у највећој љубави, јер сви раде за све. У задрузи је *морал* одржан, ту је неограничено поштовање и послушност према родитељима.

Како Србин поштује свога родитеља види се и из песме „Урош и Мрњавчевићи“. Краљевић Марко и ако је неправедно нападнут од свога оца, ипак бега — што иначе не би чинио — и склања се испред оца, неће да дигне оружје на њега:

„Јер се њему браће не пристоји,
Са својим се бити родитељем!“

Па како Србин воли мајку своју! Он неће ништа учинити, док мајку за савет не упита. Он је свестан жртава, које мајка има за своју децу да поднесе и зато јој је благодаран. Марко, који никоме не ласка нити угађа, који се никога не боји, има само за своју мајку пуних љубави речи:

„Јевросима моја стара мајко!
Моја мајко, моја слатко рано!“

За љубав мајчину он шта више иде и без оружја, због тога допадне невоље, али ипак зато свако саветовање мајчино завршује се увек са: „То је Марко послушао мајку!“

Колика је љубав према мајци, казује нам и ова песмица, у којој младожења Ранко полази са сватовима по невесту:

„Облак се вије по ведром небу,
И лепи Ранко по белом двору,
Опроштај иште од своје мајке;
Опрости мени, мила мајчице!
Мила мајчице, бела цвркнице,
Опрости мени и благослови ме;

*) У свечаној седници „Преходнице“, друштва ученица Српске Учитељске Школе у Сомбору, држаној на дан свечарске славе — на Ђурђев-дан 1909.

Ја ћу да идем у туђе село,
У туђе село по туђу сеју,
За туђу сеју, за моју љубу."

Полазећи по невесту, Ранко се опраштa од мајке, пште од ње благослова и назива је: „Мила мајчице, бела црквице". Како је дивно ово упоређење! Као што је црква место утехе и највећа светиња побожној души, тако је исто и Ранку, поред све друге радости, мајка највећа светиња, она му је: „бела црквица".

Исто тако је велика љубав, коју Српкиња осећа према родитељима. Оца поштује као старешину а матер као најискренијег саветодавца.

Љубав сестре према брату безгранична је, брата поштује, он јој је понос и одбрана, брату угађа и чини му различите милости:

„Почекај ме на заходу сунце,
Да навезем брату заруквање,
Оба краја крила паунова
А на среди очи соколове!"

Како је тежак удар за сестру кад изгуби брата, ево како она тужи за њим:

„Јунаци се из мора извозе,
Бројала их Ђурђевица млада,
Све јунаке на број набројила;
До три своја добра не наброји:
Прво добро Ђурђа господара,
Друго добро ручнога ђевера,
Треће добро брата рођеног.
За Ђурђем је косу одрезала,
За ђевером лице нагрдила,
А за братом очи изваднла.
Косу реже, коса опет расте,
Лице грди, а лице израсте,
Али очи не могу израсти
Нити срце за братом рођеним."

Тако исто и брат сестру љуби, врло је искрен према њој, сваку ће јој тајну поверити, поноси се њоме, али јој се не умиљава спољашње, него је у срцу носи и готов је све дати, само да она буде срећна.

(Свршиће се.)

Учитељство.

Феријални течајеви за учитеље. Угарски министар просвете издао је од 23. априла 49332 — 1909. наредбу ове садржине: У свези са наредбом од 10. јануара 1906. год. 102549 — 905. што се тиче течајева за даље образовање учитеља-ца, овим се објављује, да ће таквих течајева бити и о. г. почевши од 5. па до 24. јулија завршно.

Учење ће трајати три седмице. Течајеви ће бити за учитеље у Араду, Будимпешти (I. срез) Клужу и Лошонцу (II. срез) и у Суботици у тамошњим учитељским школама.

Програм за све течајеве је овај:

1.) Учење мађарског језика у немађарским школама (у свези са тумачењем новога наставнога плана и спроведбене наредбе), 10 сахата.

2.) Објашњавање о најновијим тежњама и успесима социалне педагогије у иностранству и у домовини, 10 сах.

3.) Цртање и окретност руку у служби очигледности, 4 сах.)

4.) Певање, цртање и вежбање руку у народној школи (у свези с тумачењем наставног плана и спроведбене наредбе) 8 сахати.

5.) Примењивање природних наука и математике на практични живот 5 сахати.

6.) Практичне радње за углед из предмета под 1—5, 12 сах.

7.) Газдинске задруге и учитељи, 6 сах.

8.) Најпростије књиговодство из газдинства 2 сахата.

9.) Практични радови из цртања и ручног рада, 30 сахати.

10.) Излети, проучавање јавних установа и т. д. у сахатима после подне, према месним приликама.

11.) За сваки течај примиће се 50 слушалаца Од ових ће по 30 њих имати стан и храну о државном трошку у заводском интернату, а осим тога по 20 круна на име путна трошка.

Други слушаоци, који се јаве, да би на течај о своме трошку пшли, добиће бесплатан стан у заводу, где ће моћи добити по умерену цену и исхрану.

Сваки учитељ-ца без разлике на којој је школи, може тражити једно ма које место од побројених шест течајева.

Учитељи изричу учитељима неповерење. Има неколико година како се почело систематски радити против учитељства. Почетак је томе од последње епархијске скупштине у Бачкој, кад су учитељи сложно устали против потајног ровења које се плело против њих. Том приликом смо се мало и пребројали и видели ко је за учитељску ствар, и ко је за своју. Хајка која

је почела тада у пуном јеку, устукнула је кад је видела да је далеко задрла и да ће све учитељство изазвати против себе. Ствар се била мало притајала, но сад се почиње појављивати у друкчијем много недостојнијем облику.

Питање о заједничком зборовању сва три учитељска среза у Бачкој, али на самосталној основи, без туторства власти, пало је неиадно пред учитељске противнике и они у први мах не знадоше да се нађу. Касније се досетише и употребише згоду да се под неким незнатним изговором ослободе споразумног учитељског рада, јер немирна савест види у томе раду опасност по себе. Ни онима који су покренули ни онима који су прихватили мисао о заједничком раду свих учитеља у Бачкој, али без ичијег туторства, није било ни на крај памети, да развијају барјак и позивају учитеље на неки рад и борбу у партијским циљима. Учитељи да су то хтели, не би се уступчавали од било каквих деспотских и терористичких партијских погледа, да то јавно и кажу, али учитељима је на првом месту стало до тога, да по примеру својих напреднијих другова других народности и сами дођу до неког сређеног рада, како у погледу свог интелектуалног напретка, тако и у погледу напретка школе и наставе, дакле, народне просвете, и да све то сређенам, а истрајним радом подигну на достојну висину. У корист те сређености, те организације, од које зависи и успех укупног даљег рада, појавила се разна мишљења, која би се лако довела у склад, да су могла бити расправљена у заједничкој седници. Но сазив заједничке седнице опозвао је бачки епарх. школски одбор. Због чега? „Стога што се појавио неспоразум у погледу избора председништва за ту заједничку седницу.“ И тек сад после скоро годину дана, кад се видело да та ствар ипак није заспала, него да ју новосадски срески учит. збор поново покреће, пало је некоме на памет, да целу ствар навије на другу страну и тако је искрсао предлог у сомборском среском учитељском збору, да се да **неповерење** новосадском среском учитељском збору, што је као бајаги тај збор омео сазив односно одржање те заједничке седнице јер је „више свега истицао председничко питање“. Ми ћемо сад мало ниже видети, ко је омео сазив те заједничке седнице и кога пече то председничко питање.

Ј. Медурић учитељ из Турије, који је у овој ствари и нехотице добро дошао и добро послужио некима, оним својим писањем у „Бранику“ прошле године о томе председничком питању, свакојако није ни сањао коме је добро дошло његово писање баш за то, што је у „Бранику“ писано и што је он писао, но ми сумњамо да би то што сметало, да је дошло до састанка те заједничке седнице. Али је пре самог састанка требало осујетити ствар. За оне који пристрасно мисле о целој овој ствари остаће и после свег овог даљег излагања меродавно оно, што им се са извесне стране тенденциозно сугерирало, али непристрасним људима биће јасна цела ствар кад виде како се све то развијало. А развијало се овако:

Сомборски срески учитељски збор замолио је епарх. шк. одбор за дозволу заједничке седнице. Седница је одобрена и поверено је том збору да сазове заједничку седницу. Тај збор је предложио новосадском и ст. бечејском збору, да се та заједничка седница одржи 2. (15.) окт. 1908. у Ст. Бечеју, на истој да председава А. Јорговић епарх. референт, а у случају спречености овога, најстарији по годинама заменик председник среских зборова. Затим је сомборски срески збор предложио овај дневни ред: По један практичан рад да прикаже, по један члан из сваког збора и евентуалне предлоге да може поднети самостално сваки срески збор, односно његови чланови. Предспрема за ту заједничку седницу да се повери управном одбору ст. бечејског учитељског среза.

Новосадски срески збор прихватио је и радосно поздравио предлог о сазиву седнице, није приговорио ни дневну реду, и пристао да предспрему изведе ст. бечејски срески збор. Новосадски срески учит. збор схватио је одмах ту новину, онако како се она свугде схваћа у учитељском свету и са тог становишта ваљда је **баш имао права и толико равноправности** у свом колу учитељском, да и он каже како мисли да би се што боље заједмчно основ и правилан рад тим заједничким седницама, те је према томе изрекао своје мишљење о конституисању самог заједничког рада, јер то је први услов стварна рада, а затим је поднео и предлоге који би се предмети још могли расправљати осим оних практичних радња.

У кратко ћемо изнети шта је предложио новосадски срески учит. збор: Хтео је да председник не буде епарх. школ. референт, дакле да **не буде власт председник**, него да буде

слободан избор међу самим учитељством, а да би то своје становиште разложно оправдао, није могао прихватати предлог да се председник узима по старешинству, јер то није никаква квалификација за напредан рад, него је заузео становиште, да учитељство бира онога, о којем је уверено, да ће моћи том раду дати највише полета, јер свакој установи председник у првој линији даје полета, а уз њега неколико вредних и спремних људи Да би то часништво имало преглед о целом раду предлагао је новосадски збор да уз председника буде из сваког среза по два одборника, с тога је из свога среза изабрао своја три најспремнија и најискуснија члана као кандидате на та места, а раније их је изабрао с тога, да је све спремно за рад у заједничкој седници јер се збор не би више састајао до сазива заједничке седнице. Школ. референту или најстаријем заменику председнику хтео је овај збор оставити толико делокруга и части, да отвори седницу и њоме руководи до конституисања.

Затим је новосад. збор пошао даље и изнео предлог да се на томе основу дође до уједињења свију зборова у митрополији. Важно је напоменути и то, да је новосадски збор предлагао да се таке заједничке седнице одржавају редовно, а на њима да се расправљају и проглашују начелна становишта учитељска у питањима уређења школског унутрашњег и спољашњег; у питањима оних односа, у којима су учитељи или школа ангажовани, а што не спада у делокруг позива учитељског или школског или није у директној вези с њима (као н. пр. појачка дужност). Предложио је новосад. збор још: да се расправља о фономимици, дисциплинарним правилима за учитеље и појачку дужности учитељској, и одмах одредио и известиоце из своје средине, за те теме.

Све то писмено је поднео новосадски сремски збор ст. бечејском управном одбору на зборске седнице од 29. апр. по р. к. 1908. г. у којој је био присутан тадашњи гл. шк. референт Ђ. Поповић, а и К. Миловановић још као учитељ. И ту у тој седници поштo је изречено писмено признање дотадашњем епарх. референту А. Јорговићу, први пут је поздрављен К. Миловановић као нови епарх. школ. референт и ако то још није било званично учитељству јављено. А био је у тој седници као гост и Арк. Павловић председник ст. бечејског среског учит. збора. Но ст. бечејски одбор је у допису своме од 23. авг. (5. септ.) 1908. год. одговорио, да неће ставити на дневни ред предлог новосад. среског збора: „да се заједничко зборовање не ограничи само на наша бачка три среза, него да се одржавају заједничке седнице свих зборова у Митрополији, јер се то питање може потећи код евентуалних предлога“. У погледу избора председника одговорио је: „да никако не може одустати од свога решења (т. ј. он хоће да председник тамошњег збора буде и председник заједничке седнице), не само из разлога, што је то збор решио, него што је овај годишњи одбор (ст. бечејски) мишљења, да би се изборoм председника губило време, изазвала, евентуално, непотребна дужа дебата, која би могла недогледно утицати и на даљи ток рада заједничког збора. Осим тога неће и р ди саме дружевне солидарности стојимо (ст. бечејски одбор) уз решење нашег среског збора; а за то смо и из разлога, што је ред, да у збору председава и њиме руководе они, који су за њега предспреме чинили“.

Даље се у допису вели: „Све горње узевши у обзир овај годишњи одбор, и з б о р п р е д с е д н и к а н е ћ е н и с т а в љ а т и н а д н е в н и р е д, о чему се имају годишњи одбори сомборског и новосадског среског учит. збора известити, с п р и м е д б о м, д а а к о с а о в и м р е ш е њ е м н и с у с о л и д а р н и, о в а ј о д б о р н е п р и м а с е н и п р е д с п р е м е з а о в у з а ј е д н и ч к у с е д н и ц у“.

После овога, а пре него што ће се у управном одбору новосадског среског збора прочитати тај одговор ст. бечејског среског управног одбора, позове једном нови епарх. шк. референт К. Миловановић, зам. председника новосад среског учит. збора Ђ. Михајловића и затражи од њега информације о становишту новосадског среског учит. збора у питању конституисања заједничке седнице. Михајловић му је детаљно све саопштио то што смо мало час редом изнели о избору часништва за заједничку седницу као то замишља новосадски срез. На то је К. Миловановић изнео своје мишљење, „да можда не би епарх. школ. одбор одобрио рад те заједничке седнице, под тако изабраним председником и часништвом, пошто пре тога није одобрено од епарх. шк. одбора тако конституисање. Апстрахујући аналогију, да се тако поступа и сада у срезким зборовима при избору председника и часништва, Михајловић му је напоменуо, да би

се томе могло на други начин задовољити: Кад би ту прву заједничку седницу у Ст. Бечеју руководио ст. бечејски срески управни одбор са својим председником и одборницима, а за будући рад заједничких седница да се конституисање управног одбора стави у тој првој седници на дневни ред као последња тачка. К. Миловановић је то прихватио и рекао Ђ. Михајловићу да о томе приватно извести Арк. Павловића председника ст. бечејског управног одбора, да не би он (Миловановић) као званична особа о томе писао том управном одбору. Ђ. Михајловић је то и учинио.

После тога била је на реду седница управног одбора новосадског школског среза, у којој је прочитан допис ст. бечејског управног одбора у којем је стојало оно мало час поменуто решење: „да неће ни стављати на дневни ред избор чланништва, јер хоће да они руководе заједничком седницом.“ Све то прочитано је у седници управног одбора новосадског школског среза од 11. (24.) IX. 1908. и донето је према ранијем споразуму са К. Миловановићем епарх. шк. референтом ово решење. „Управни одбор новосад. среског учит. збора не пристаје да се избор председника скине с дневног реда, али да би ипак изишао на сусрет становишту тога одбора (ст. бечејског) предлаже, да се конституисање управног одбора за заједничке седнице, па према томе и избор председника стави на дневни ред као последња тачка, а дотле да заједничком седницом руководи председник тамошњег (ст. бечејског) управног одбора; у вези с тим одбор овај (новосадски) држи, да би корисно било, да се у очи седнице одржи конференција, на којој би били присутни сви чланови и председници управних одбора, сва три среска учитељска збора.

Новосадски управни одбор предлаже још, да бечејски управни одбор приреди том приликом забаву у корист учитељског конвикта, а напослетку моли за обавештај, да ли ће та заједничка седница трајати један, два или евентуално више дана, да би се знали равнати у погледу дневница и путна трошка.“

Све ово достављено је званично ст. бечејском управном одбору и он је на то одговорио овим својим дописом из седнице од 18. сент. (1. окт.) 1908. г.

„Пошто је овај одбор (ст. бечејски) већ у својој прошлој одборској седници од 23. авг. (5. сент.) о. г. бр. 3./зап. тачка 2. изрекао, да не може као засебну тачку дневног реда донети избор председника за заједничке зборске седнице с тим, да ако са овим решењем остала два годишња одбора не буду солидарна, то овај (ст. бечејски) годишњи одбор не прима се предспреме за ову заједничку седницу,

једногласно решено, одступити од сваке даље предспреме за заједничку зборску седницу, о чему известити, како славни епархијски школски одбор бачки, тако и годишње одборе новосадског и сомборског среза“. Прочитано и својеручно потписано: Арк. Р. Павловић, председник, Крста Малеташки неровоља, Љуба Милованов, Озрен Загорица, Ђорђе Малешевић, Јован Медурић, Коста Замуровић. За верност преписа: Сентомаш 9. сент. (2. окт.) 1908. год. Арк. Р. Павловић, председник, Лазар Поповић, П. неровоља. (М. П.)

После овога примио је управни одбор новосад. учит. среза 17. X. 1908. овај допис епарх. шк. одбора бачког: ЕШО. 558/зап. ех 1908. Председништво учит. збора среза ст. бечејског ad 19. сент. (2. окт.) о. г. 21 ех 1908. подноси преписе записника седнице годишњег одбора, што је била у Ст. Бечеју 18. сент. (1. окт.) о. г. Из тог записника се види, да годишњи одбор ст. бечејског среског учит. збора одустаје од сваке даље предспреме за заједничку зборску седницу, која је већ одобрена од овога одбора ad ЕШО. 518 ех 1908. али одлука та још није објављена. А годишњи одбор ст. бечејског среског учит. збора одустаје од сваке даље предспреме за заједничку зборску седницу ту из разлога, што новосадски годишњи одбор одлуком својом од 11/24. сент. о. г. 14/зап. ех 1908. поново тражи, да се на дневни ред за заједничку зборску седницу стави конституисање управног одбора а према томе и избор посебног председника за заједничке седнице. А томе се противи годишњи одбор ст. бечејског среског збора, јер не пристаје да се бира посебан председник за те заједничке седнице. Одлучено: Обеснажити одлуку овога одбора ЕШО. 518 ех 1908. којом је одобрена заједничка седница за 8/21. окт. о. г. и не сазвати ту седницу заједничку. А то из разлога, што се међу годишњим односно међу управним одборима новосадског и ст. бечејског среског учит. збора показала неслога и изродила распра о безпредметној једној ствари, наиме, о избору посебног председника за заједничке седнице зборске, док по уредби о учит. конферен-

ција из 1879. г. председник учит. конференција може бити само епархијски шк. референт.

О одлуци овој известиста сва три напред поменута управна одбора. Из седнице епархијског школског одбора бачког држане у Новом Саду 26. септембра (6. окт.) 1908. год. **Митрофан**, Епископ.

Дакле: „председник учит. конференција може бити само епархијски школски референт“, ту лежи тежиште целе ове ствари.

Тако је на лак начин осујећен састанак свију учитеља у бачкој. Но новосадски, срески учит. збор провидео је шта се крије иза све те друге процедуре и поново је донео решење 1. (14.) априла о. г. да умоли епарх. школ. одбор за сазив заједничке седнице у Н. Сад, а на основу становишта овог новосадског среског учит. збора. Том приликом је један наивни члан збора, а иначе непријатељ учитељске солидарности одао тајну у чему се крије сва махинација у овој кампањи, која је узела на себе лепу маску, а за кулисама ради да завади учитељство, тај наивни члан ставио је против предлог да се не моли сазив заједничке седнице, него сазив епарх. учитељског збора. Тај невешт човек случајно је одао целу ствар и дао кључ за решење; коме је стало много до председничког питања, а уједно кључ за упознавање овог ветра, који дува против заједничке седнице, јер је тај наиван човек поверљива особа владајућег режима. На жалост (свога друштва) он је у новосадском среском учитељском збору могао само толико постићи, да је задобио, од скоро 60 чланова, само терцет за свој против предлог, јер остали чланови и чланице свесни свога становишта стајали су чврсти као стена и тада, кад је епарх. школ. референт К. Миловановић назначио, да је било чланова из других среских зборова па и из новосадског који су му долазили у канцеларију и изјављивали да су против становишта овог новосадског среза, у погледу заједничке седнице, а збор је то онај час сложно порекао.

А сад би могли запитати: Кога се управо тиче ово неповерење што је изречено у зборској седници сомборског среза одржаној у Рибници, или нећемо то питати, него ћемо рећи: Браћо! Велики песник Шилер рекао је: „Мртве гомиле смо кад се мразимо; Богови, кад смо љубављу загрљени!“ Наши противници знају за ово и према томе управљају свој рад, па знајмо и ми то и владајмо се по тој светој истини и не налазимо злурадим пријатељима на лепак! —а—

Практичне обраде.

Лекција из мађарског језика за I. разред.

Написао

Душан Ружић, учитељ, Нови Сад.

(Наставак.)

9. лекција.

Циљ: бич.

Градиво: fa, kés, spárga, farag, köt, ostor csattan.

Учила: више подужих изданака са леторастима, бритва и канап и већ познате ствари.

Jó napot!

— Isten hozott tanító úr!

Ако који не стоји лепо: N. állj szépen! Наместим га. Ако не стоје сви у реду показујући говорим: sorba! sorba! А за тим: leülni!

Поновим позната имена и боје показујући поједине ствари, па узмем изданак: fa, fa.

Mi ez?

— Fa (увежбам).

Тако исто и име: kés и раздам деци неморезе.

Kés fel!

Kés le!

Jöjj N. N. и дам му гранчицу. Menj! Тако раздам сваком по гранчицу, и онда узмем и ја једну гранчицу и почнем сасецати с ње лето-расте и лишће да остане тô прут. Режући говорим: farag, farag. A tanító úr farag. Mit csinál (мимиком, покретом тумачим ову реч) a tanító úr?

— A tanító úr farag.

Знаком их позовем да и они режу а ја показујући на поједине говорим: Dusan farag. István farag . . .

За тим: Mit csinál N. N.?

— N. N. farag (увежбам).

Mit csinálsz N. N.?

— Farag; a ja га поправим: faragok.

— Faragok (увежбам).

Mit csinál N. N.?

— N. N. farag.

Farag a tanító úr?

— Nem. A tanító úr nem farag?

Faragsz N. N.?

— Igen, faragok или Nem faragok.

Mit csinálsz N. N.?

— Faragok.

Mit csinál N. N.?

— Farag.

Онима који не режу покажем како да раде и говорим: faragj! faragj N.!

Када смо сви очистили граничицу, покажем канап и питам?

Mi ez? Ez, ez, spárga.

Mi ez?

— Ez spárga.

Увежбам раздајући сваком по комад и говорећи: spárga питам: Mi ez? Mi az? Hol van a spárga?

Затим узмем свој прут и везујући на њ канап говорим köt, köt. A tanító úr köt. Увежбам као и farag.

Köt a Sztevo N. N.?

— Nem köt.

Köt a Mihály?

— Nem köt.

Köss (показујем) N! N!

Mit csinál N. N.?

— N. N. köt.

Mit csinálsz?

— Köt, kötök.

Кад вежемо канап на прут заманем као с камџијом и кажем: ostor, ostor.

Mi ez?

— Ez ostor. (Увежбам).

За тим пуцам бичем и кад пукнем кажем: csattan. Az ostor csattan.

Mi csattan?

— Az ostor csattan?

Csattanj N. N.!

(Наставиће се.)

† Гавра Путник.

И опет се откриа једна плодна грана на стаблу учитељског сталежа. Нестаде из редова његових *Гавре Путника*, родом из Беле Цркве, а од 33 године румског учитеља и управитеља. Покојник је по свршеној Чобићевој препарандији био неко време учитељ у Ковиљу и Каћу још за време војничке границе, и онда већ као ожењен човек прешао у Сомбор на учитељску школу и ту с одликом довршио, и по том наставио у Руми учитељску службу, коме је државна власт, као ревносном и савесном раденику поверила и управу. На тој пости остао је покојник пуне 33 године, те својим ревносним радом у школи стекао признање својих претпостављених и у два маха му је понуђено било надзорништво школско. Међу својим друговима био је љубљен и поштован толико, да је у заједничком среском учитељском збору румског котара, где су Срби и Хрвати заједнички делали све до 1908. г., једногласно биран за старешину и председника, па и кад се та два братска крила учитељска одвојила и почела засебно ради и али опет једној мети тежећи, као што рече г. Јосиф Куист у свом опроштајном говору, биран је покојник за почасног члана и председника хрватског огранка. У своме учитељском месту и народу беше назад одликован почастима општинског представника, у занатлијској задрузи пероводством, у читаоници одборништвом, у повчаној задрузи управником, у срп. певачком друштву потпуним чланом и у опште истицан је и тражен свуда, где је требало мудра савета и дурашна рада. Српско народно учитељство има да му благодари и на том, што је у њему пониила и покренута мисао за подизањем српског учитељског конвикта у Новом Саду, с којим је 1890 г. запрвило српско народно учитељство и око кога се данас креће у заједници свију овостраних срп. нар. учитеља многа лепа мисао и знатно олакшава васпитну страну српског нар. учитељства. Из признања и благодарности за то одликовало га је друштво ове установе и председништвом за свих 19 година, а последње две године и почасним председништвом. Његов је сав живот био прожман љубављу за школу и њен напредак љубављу за сталеж учитељски, жељом за напредак свога народа и читавог народа и отуда је својим 40-годишњим јавним радом стекао на све стране поштовања и уваж ња, што се огледало и на његовом величанственом укопу од 3. (26.) маја о. г. на коме беху заступљене све осн. нар. школе румске са својим наставницима; све корпорације друштвене и сви часнци власта. Пред школом, на којој су се виле две велике црне заставе, опростио се с покојником топлим осећајима млађи друг и заменик му у управи, г. Душан *Поповић*. После опела пред

црквом, опростио се у дирљивим речима секретар хрватског учитељског друштва румског котара, г. Јосип *Кунст*, а на гробу се опростио председник конвикта, г. А. *Варађанин*, овим говором:

Прекиде се конац и твом животу, драги наш брате Гавро! Од толиких трудбеника, што су твоју мисао пригрлили и с тобом заједно делали, да се у овостраном српском народном учитељству подигне храм заштите и потпоре учитељској деци и њиховој сирочади, као и лепа накнада народној деци, погођен си ти први смртном косом; ти, који си зачео ту лепу и спасоносну мисао, ти, који си највише камичака привлачио, да се подигне зграда наша, и тебе баш да прва нестане; тебе, који си најжељније исчекивао, да видиш у пуној снази и лепоти овај храм, што ти је лепу машту годинама и водио.

Рачунали смо, да су твоја плећа најснажнија и да ћеш ти најсигурније дочекати, да засветли српски учитељски дом у Новом Саду у свој својој светлости и да подиви и теб: и цео сталеж учитељски својом лепотом и својом благодетном установом; али не би тако суђено. Бриге и терети око подизања своје, божијом волом многобројне породице, савестан и ист, ајао 40-годишњи рад на просветној њиви у школи и велики прилог што си дао у песми и побожној молитви светој матери цркви, порушили су и твоју јаку грађу.

Није то ни шала, подићи и образовати до највишег друштвеног положаја четир сина и две кћери из тако малене учитељске плате, која једва достиже да исхрани пар људи; па поред тога још кућу скућити и осигурати заклон за старе и изнемогле дане. Ретко ће се ко и у бољим и срећенијим материјалним приликама моћи подичити са таким живим адиљарима, као што си их ти подигао. Колико то труда и личног пожртвовања стаје, може проценити и уважити само овај родитељ, кога је Бог обдарио истом толиком породицом, а у тако слабим материјалним приликама. Зато није ни чудо, што је и тако јака телесна снага доста рано подлегла теретима, који су на њој почивали.

Но гдегод је по човека зла има и добра. Та непрекидна борба за опстанак, та вечита тежња за напретком у својој и народној породици проширили су груди и загрејали срце покојниково и за интересе својих садругова и упутили га на мисао, да створи једну установу, која ће и њему и многим другима помоћи, да лакше изведу своју децу на пут просвете и општег напретка, а то је оснивање српског учитељског конвикта или заједничког живљења и исхрањивања. Мисао је била већ у рођењу популарна, јер је обрицала многе олакшице сиротим учитељима. И зато је и прихваћена 1890. год. на првој и многобројној учитељској скупштини у Новом Саду, а 1896. г. и оживела, те данас хвале и славе у том заводу свога зачетника око 30 женских и 80 мушких питомаца; њоме се дичи цело овостране српско народно учитељство а народ благосиља трудбенике њене, који су том установом довели наш народ и његово учитељство ближе редовима културних народа и пружили лепа примера браћи нашој Хрватима, те су и они подигли овакав просветни храм у своме белом граду Загребу, а и браћа наша учитељи у Србији спремају материјал, да подигну овакав завод у Београду, па и сугрђани наши Мађари покренуше ове године мисао, да се и за њихову децу подигне у Новом Саду овакав заклон од сокачког и сиротињског зла. Све су то знаци, који јасно казују, да је у нашем драгом покојнику почивала здрава мисао и да ју је носило племените и одушевљено срце за учитељски и народни бољитак.

Зато смо га славили, поштовали и љубили још за живота, па зато смо, ево дошли и на крају му живота, да га отпратимо до вечног боравишта и да га с благодарним осећајима предамо матери земљи, да му се ту до суђена данка одмарају утрућене кости, које су пуних 40 година неуморно радиле не само око напретка и бољитка своје најближе породице, него исто тако ревно и неуморно радиле и за бољитак народне деце, а пуне 33 године за бољитак овданшњег (румског) народног подмлатка. Под његовом руком и управом цветала је школа, љубила се и слагала учитељска му дружина, а то је јако јемство за напредни рад. Његови ови и остали пожртвовни радови за општи напредак заслужили су, да у топлим молитвама назда признавамо његов дух, да нас и у будуће не остави, да лебди над школом, коју је тако верно служио, да лебди над конвиктом, коме је у последњих 20 година највише браће и пажње поклањао; да лебди над овом општином, коју је заволео више од своје колевке и чије је име с поносом проносио речима и писмом, те је постала чувена са своје лепе дарежљивости и свога родољубивог заноса. А највише нека лебди над својом милом породицом

и одржи је и даље у лепој слози и напредовању, а верном садругу помогне, да сад и сама може сносити књижне и породичне терете и бриге, што је до сад делила са својим добрим Гавром.

Не тугујмо, дакле, драга браћо и сестре за врлим нашим покојником, јер ће његов дух и даље лебдити над нама. Овај растанак је само телесне природе и неће нас ни једног мимоћи. Тешимо се његовим лепим делима и поштеним именом, које нам је оставио, јер то су светлила, што и по смрти светле.

Зато прићимо земним остатцима драгог нам покојника и рецимо:

Хвала ти, драги наш брате Гавро, на твојим трудима и подвизима око своје и народне деце, око школе и цркве, око општине и народа, коме си одан био и за његов напредак сву своју снагу залагао. Наша суза жалосница нека ти је залога наше благодарности, а ова грудва земље, којом те испраћамо на онај свет, нека ти је лака.

Због ом, драги брате Гавро! Вечан ти спомен међу нама!

ЛИСТАК.

Интервју с новинаром.

Како сам нашао на име једног новог журнали-сте у једном броју „Заставе", почела ме копкати радозналост, да упознам тог новог апостола штампе и шта ће, куда ће, него се упутим у сланан град иначе Лећен Град. Криво ми је у неколико било, што се није пре појавио, јер можда би могао помоћи пок. архимандриту Руварцу у његовом историјском истраживању о Лећену, Лећен Граду, али ипак сам се утешио што сам видео из његовог писања да слада у социјологе, те му је историографско поље мало или још мање, него мало познато.

У свом размишљању тргне ме кочијашево: О ха! пред сеоским великим биртом, и ја брже боље скочим с кола, дотерам се као што приличи човеку од пера, школе и новина и распитам у хотелу за прозивиште и пребивалиште мога новог новинарског колеге. Можда је баш случај хтео да је био летњи св. Никола, кад се по многи наши сели не ради, јер су славе или заветни дани због леда и тако срећно стигнем тамо куд сам наумио. Почетак је био добар, јер како нисам још корачио на вишу сталу живота, те мекане шешире нисам променио са цилиндром, то сам срећно прошао и стигао на место, а да ме нису сеоска деца приметала.

Тражећи познанства, свратим код једног господина, који би ми био сродан по просветној струци и његовом добротом сазнам где резидира нови журналиста, те се упутимо њему. Затекли смо га по патријархалном обичају за пенцери, те и ми узмемо слободу да се посадимо на извањски дуд као и он. Мој пратилац ме прикаже и међу нама се разведе овакн диван:

Ја: „Читао сам бáто, оно што си пис'о, па што 'нај каз'о, де да видим тог музулверца, што тако цена учитеље."

Он: „Шта ти то диваниш и шта зановеташ?"

Ја: „Па зар се не сећаш бáто да си недавно писо у „Застави" о учитељима и о појаву?"

Он: (Оштрим погледом у мога пратиоца) Е, чивију ти твоју, јесам ја рек'о да ћеш ти направити од мене комендију!"

Мој пратилац: Та мани бáто, не срди се, није то ништа, кад су други од мене направили комендију, могу и ја мало од тебе, знаш своји смо људи. (Окрене се мени). Ман'те господине тога, знате то смо ми онако мало као да се чује глас народа."

Ја: Та-а-ко! Дакле се ви с таким стварима сеоски шалите.

Пратилац: Верујте, није моја идеја била, него знате, то су они из Новог Сада...

Ја: Знам, знам! Одмах сам мислио, јер то је стара пракса њихова. Но свакојако је за осуду, што сте се дали употребити за тако оруђе.

Он: Знате, прилике су таке, имам разлога, морао сам....

Ја: Е, кад је тако, онда бáто прошћавај и остај у здрављу. Ти си, видим, што 'нај каз'о, један нараван човек, али ето продане душе, наведу човека на свашта.

С бáтом се опростим, а мом пратиоцу напоменем, да прочита ову стару познату причу о тици и гнезду.

Новинар испод Лећен-Града.

Преглед књига.

Домаће и некоје стране животиње по биолошкој методи. Књига за младеж и њене пријатеље. — По припознатим дјелима написали: Ђ. М. Раца и А. Пејић. Цијена 2 К 50 х. — Сарајево. Исламска дионичка штампарија. 1908.

(Свршетак).

Што се тиче самог приказа, наша је задаћа у том врло озакшана, у колико ово није први суд о овој књизи, јер су писци још прије мало више од пó године штампали ово исто дјело латиницом, те је суд о њему већ са више страна изречен. То нам је тим драже, јер смо тим заштићени од евентуалних приговора да нијесмо можда били пристрасни приказујући ово дјело због ма каквих личних или колегијалних обзира, због какве симпатије или антипатије, или каквог другог интереса.

О овом је дјелу изречен до сада суд у четири педагошка листа и то: у „Narodnoj Prosvjeti“ бр. 7. и 8., у „Napretku“ св. X., у „Школском Вјеснику“ бр. 8. и 9. и у „Školi“ бр. 5. и 6. Сва четири од прошле 1908. год.

У „Narodnoj Prosvjeti“ пропраћен је приказ овим ријечима:

„Препоручујемо нашим читатељима и учитељима да свакако наруче ово красно дјело, а о ваљаности његовој могли су се довољно осведочити из чланака, које изнесосмо из рукописа истог дјела у нашем гласилу.“

Приказивач у „Napretku“ и ако вели, да „писци нијесу посве задовољили захтјеве биолошке методе, према којој су израдили ово дјело, ипак га препоручује, нелећи:

„Ово дјело добро долази нашему учитељству као помоћна књига нарочито за IV. разред наших школа, за који још нијесу доготовљене читанке према новој наставној основи.“

Приказивач у „Школском Вјеснику“ проф. Ђ. Вујаклија, након подужег увода о биолошкој настави, и пошто је цитирао из овог дјела више интересантних извадака и истакнуо многе добре стране ове књиге, учинио и неке замјерке, резимира овако:

„Књига је добра, она се сама препоручује, поред свега, што нема слика, јер је она оживјела мртву природу школску. Она ће бити добар руковођ наставницима, а особито дјеци. Ваш због тога, што нема двоструке номенклатуре (додајемо још и на три језика) она завређује (као и за то, што у њој није систематика проведена) да буде удбеник у вишим народним школама, и у нижим разредима средњих школа, јер ће мртву природу оживјети — укратко она значи напредак у нашој школској литератури.“

Приказивач у „Školi“ вели:

„По припознатим дјелима израдили су Ђ. М Раца и А. Пејић, учитељи у Сарајеву, дјело, које садржаје 137 чланака, описа животиња из свих разреда животињства. Ово нијесу згољни описи животиња, већ право занимљива штива, у којима се по биолошкој методи описује све, што је по коју животињу важније, и по чему се она одликује у својој врсти. Ови ће описи особито добро доћи учитељима, кад буду описивали коју животињу, или о њој предавали у школи, а писани су тако, да би се могли унијети у читанке као готова штива. Ми ово лијепо дјело, написано с пуно мара и великом љубави, најтоплије препоручујемо нашој браћи учитељима, јер је у сваком погледу заслужило препоруке. Ни у једној школској учитељској књижници не би смјело маћкати, јер може као приручна књига учитељу изврсно послужити.“

Земаљска влада за Босну и Херцеговину препоручила је ово дјело за набаву за књижнице основних и средњих школа и за наградне књиге у основним, вишим дјевојачким и учитељским школама. (У другим средњим школама укинуто је дијељење наградних књига уопће.)

Тако исто је ц. и кр. далматинско покрајинско вијеће препоручило ово дјело за набаву „опћим пучким и грађанским школама, за котарске школ. књижнице, па и самим учитељима, као и препарандијама.“

Осим тога ово је дјело већ и у пракси окушано и ево шта вели један врстан учитељ, који је радио чланке из животињства у IV. разр. осн. школе по овој књизи:

„Ја сам радио по овој књизи, па сам се увјерио, да се оваковом методом у дјеци изврсно буди и одржава интерес. Резултатом, који сам постигао радећи, како по овој књизи, тако и по Пејићевој „Физици“, врло сам задовољан. Исто тако био је тим резултатом задовољан и г. надзорник, кад ме је у новембру о. г. инспицирао.“

Српска штампа није о овом дјелу дала још свога суда зато, што српским листовима дјело

латиницом штампано није ни слато на приказ, јер се чекало док буде готово ћирилицом.

Сад, кад је ево и издање ћирилицом угледало свијета, свакако нема разлога, да суд о њему буде неповољнији, него што је у наведеним педагошким листовима.

И ми, прочитавши — не једанпут — ово дјело, и узевши у обзир све што наведосмо, морамо с радошћу истаћи, да су писци њим постигли врло ваљан успјех, који ће им сваки непристрасан и природописац и педагог морати признати, јер заиста ово дјело, како лијепо рече г. професор Вујаклија, значи напредак у нашој школској литератури.

Да су баш у свему потпуно успјели то, уверени смо, ни сами писци не ће тврдити.

Проф. Вујаклија не задовољава се језиком, али не наваља доказа. — Ми ћемо навести неколико навадака, за које мислимо, да нијесу згодни. Наводићемо их оним редом, којим долазе у књизи. У загради ћемо навести, како нам се чини, да би било згодније.

На стр. 8. вели се да горила прегризе пушку „као репу, а пушчану цијев савије као сламку," (ова је прилика мало претјерана); на стр. 12. стоји „са летном кожицом", а на истој страни при дну: „У том му помаже крилна кожица за летење". (Овај задњи назив те кожице згоднији је). — Постанак питоме мачке понавља се и код описа дивље мачке на завршетку (Види ст. 16. и 19.) На стр. 26. стоји „самостанске слуге" (манастирске). На стр. 30. задња реченица није разумљива. — Незгодна је реченица на стр. 44.: „Ноге су чврсте и кратке, те носе наше са дугим ноктима..." (Боље би било: „те су на њима шапе...). На истој страни: „Очњаци су велики, (у медвједа) па у њима међед има „страховито оружје.""

„Врат је кратак, дебео и пун мишица, те за то јак и међед има у њему велику снагу."

„Труп је здепаст и незграпан, али међед има у њему необичну снагу."

На истој страни при дну:

„Ход му се чује, јер он своје нокте не може увући; у њима има међед страховито оружје..." (Ово, има у њему, у њима, могло се згодније изразити.)

На 49. стр. два пут се понавља кад се коти сјеверни медвјед и то у средини и при дну стране.

На стр. 50.: „Младунци расту брзо (мечад). Уопће се ријеч младунци употребљава на много мјеста и гдје има одређенији израз.

На стр. 53 : „Да кртица може уситнити храну, има зубе као праве звијери." (Звијери не ситне храну).

На стр. 90. задња реченица није разумљива.

На стр. 106.: „водићи топлине" (проводници топлине).

На стр. 131.: „Из јаја се излегу млади птићи..." (Једна од двије пошљедње ријечи сувишна. Ја би изоставио „млади". — На истој страни стоји „младунци" (боље птићи).

На стр. 134. у два реда се пише на једном мјесту „лијета", а на другом „летом".

На стр. 135. „најпослије пјевају као им и учитељ (као и учитељ им).

На стр. 150 стоји: „....а исто тако не промаши свога плијена првим ударцем кљуна погодити". (Не промаши, да првим ударцем кљуна погоди свој плијен).

На стр. 180.: „Удав настава у сјеверној и источној Јужној Америци..." (У. настава у сјеверном и источном дијелу Јужне Америке).

При опису пчеле није споменуто опрашивање биља, а споменуто је при опису кукуруза. Било би боље, да је то учињено при опису пчеле, могао је бити и пунији.

При опису свилене бубе говори се на два мјеста о њеној домовини (на 241. и 244. стр.).

Осим тога зашли су нам за очи поједини изрази као: снимање (скидање), заклоне (заклоња), погибељан (опасан), обитава (пребива), посјећеним (убразним). Кад је говор о зарезницима, сад се вели бубе, а сад кукци. —

Но све те напомене нијесу тако велике, да би осјетно умањиле вриједност овога дјела.

Можда ће неко, ко тражи длаку у јајету, наћи још чему да приговори, али: „Лако је говорити, али је тешко творити."

Сад би требало да наведемо мјеста, која се истичу својом занимљивошћу, живошћу и љепотом, да свратимо пажњу читатеља на понајзанимљивија мјеста; али ми то нећемо чинити с два разлога: Прво, што би морали врло много исписивати; друго: јер ма колико тога исписали, не би читалац из тога могао видјети цјелину. Зато то и не чинимо, већ упућујемо на само дјело.

Да закључимо:

Наше је увјерење, да би се овом књигом, кад би се увела као наставна књига у нижим разредима средњих школа, као и у вишим основним и продужним школама, самој настави врло користило, као што вели и проф. Вујаклија, јер

би младеж заинтересовала за природу, потакла је на посматрање и размишљање, чим би се много више одговорило задатку школе и наставе, него досадашњим голим описима и системизирањем.

Кад би се увела као наставна књига у школе, мање би се осјетило, што књига није илустрована, јер се мора претпоставити, да свака школа има за природописну наставу велике колориране слике; које су много боље, него ситне слике у тексту.

Зато сврћамо пажњу позваних фактора на ово дјело, а учитељима топло препоручујемо, да га набаве сами и за школске књижнице и да се њим користе при настави.

Осим тога, ова је књига врло згодна као дар о испитима и другим свечаним приликама, кад родитељи, учитељи или други пријатељи младежи желе да награде дјецу корисном књигом. По нашему увјерењу, ова ће им књига много више да користи од разних приповиједака са садржајем разне, каткад, проблематичне вриједности.*)

Н. Видановић.

*) Чујемо, да су шиљци помудили „Просвјети“ 45% од чистога прихода.

БЕЛЕШКЕ.

Излет ученица новосадске српске више девојачке школе. Ученице новосадске српске више девојачке школе учиниле су на Стражилово мајски излет у прошли уторак 5. (18.) маја о. г. са својим наставницима. Дан је био леп и погодан и деца су у игри и песми провела у оном дивном крају читав дан. Изишли су на 20 кола, а тако се и вратили. Онде су на Бранковом гробу декламовале и певале неколико Бранкових песама, окитиле су свежим цвећем песников гроб и отпојале: „Со сјајатими упокој...“ и „Вјечнаја памјат...“ своме милом песнику.

Изабрани српски вероисповедни учитељи. У Сивцу је за учитеља на овдашњој српској вероисповедној школи једногласно изабран Душан Жакић. Исто је тако једногласно изабран и у Жабљу Душан Стојковић, који је до сад служио у Иванди у Банату.

Постављен. За помоћника школског надзорника бачбодрошке жупаније постављен је *Kálmán Csapo* досадашњи помоћник надзорник крашоске жупаније.

Скупштина правосл. срп. црквене општине у Ст. Футогу настојавањем својег дугогодишњег вредног и заслужног председника Стевана Илића решила је, да за школску књижницу откупи преко 500 свезака књига од тамошње непотврђене срп. читаонице.

Никола Аличић, српски учитељ, уз материјалну припомоћ пев. друштва „Гусле“ у Мостару дао је у штампу своје дело: „Основе о теорији правилног нотног пјевања — за почетнике и самоуке“ и позива на претплату. Стручњаци, који су ово дело још у рукопису прегледали оценили су га веома повољно и препоручили га нарочитим похвалницама. Књига ће изнети око 3 штампана табака велике осмине уз цену од 1 круне. Скупљачима једанаеста књига на дар. Претплата нека се шаље на адресу: Никола Аличић, српски учитељ Мостар (Херцеговина).

Седница учитељског збора темишварског. Темишварски учитељ. збор одржаће овогодишњу своју зборску седницу у Темишвару у срп. православној основној школи фабричкој 14. (27.) маја т. г. Дневни ред седнице је овај: 1. Предавање мађ. језика директним начином: г. Ђура Терзин. — 2. О економицији: г. Радивој Петровић. — 3. Предлози г. Владимира Торђанскога о школској администрацији; реферује г. г. Р. Петровић и Ђура Терзин. — 4. Завршни испити у народној школи: г. Душан Берић. — Тога дана у ½10 часова пре подне одржаће се у српској православној темишварско-градској школи избор једног заступника за епархијску скупштину темишварску.

Српски родитељи, (старатељи) који желе да упуте своје ваљане ђаке од — 12 до 15 година — на изучавање разних, корисних заната, осталих привредних струка, страних језика и тако даље, нека се пријаве што пре код својих месних учитеља, свештеника, или писмено управи „Друштва „Привредник“ у Загребу, па ће добити одмах сва даља нужна упутства.

Исто важи и за ваљане младе Српкиње (макар и сиромашне или без родитеља биле) које управа Привредника у српске породице склања и намешта — а преко српских женских добротворних задруга.

Исправак. У извештају о седници среског учит. збора новосадског у 7. бр. о. л. погрешно је назначено да је г. Вида Увалић учитељица из Ст. Паланке, гласала уз предлог Ђ. Петровића у питању о учитељевој појачкој дужности. Г. В. Увалић у тај мах није била присутна.

Кава. — та племенита биљка — добила је суварницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потписне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из буди којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж" или укратко „Перларо".

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изврсна — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од оних красних, на нашим пољанама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи" донаша са собом, да се пета чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа леži баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварну још мало и познатог и особито обљубљеног правог „Франковог" додатка за каву, биће пета још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

Дивне књижевне новости.

дела непролазне вредности.

Велики природопис Шишљова. **Животиње.** Са 16 таблица у боји и многим сликама у тексту. Цена увезано К 7·60, брошурано К 6·40. II. део. **Ботаника.** Цена К 7·— увез. К 8·20, с бојама. ел. К 11·— **Изазвало сензацију по целој Европи.**

Велика Минералогија и геологија. Написао К. Конецки. Са 198 слика у боји и 463 сл. у тексту. **Дивно дело.** Цена вез. К 9·60

Хербаријум. Лековито биље. Са 216 дивних слика у боји и 223 сл. у тексту. Цена вез. К 15·40

Атлас полина и сунђера. С 55 веома красно израђених слика у боји. Вез. К 12·—, мали формат К 10·—

Велики природопис. Шишљов. I. **Животиње.** Цена вез. К 7·60 II. Биље: К 8·20. с бојад. К 11·—

Рибе мореке и из слатке воде. Изврсно дело са 172 слике у боји. Цена расконшог дела увез. К 14.—

Лептири и гусенице. Текст проф. Јовића. Најлепше и најпоучнији дело са 2000 сл. у боји. У свескама по 60 пот.

Грађански слогови. Написао проф. Цехитер. 3. попуњено изд. Илустр. Елег. вез. К 5·60

Астрономски земљопис. Написао К. Холуб. С многим сликама. Једино чешко дело те врсте, излази у свескама по К —·50.

Издавач **И. Л. КОБЕР**
у Прагу. Водичк. ул.

ВЕЛИКИ ИЗБОР КЊИГА
ЗА НАГРАДУ ДЕЦИ О ШКОЛСКИМ ИСПИТИМА
има само учитељска књижара „Натошевић".

Рабат већи него игде.

КО ПОРУЧИ ЗА 4 КРУНЕ НЕКА ОДМАХ ИЗАБЕРЕ ЗА 6 КРУНА
КО ПОРУЧИ ЗА 6 КРУНА НЕКА ОДМАХ ИЗАБЕРЕ ЗА 9 КРУНА
КО ПОРУЧИ ЗА 10 КРУНА НЕКА ОДМАХ ИЗАБЕРЕ ЗА 15 КРУНА

Ко жели да су књиге тврдо увезане, увез се сматра као попуст.

ЈЕФТИНИ КАРАКТЕРА (прописа на углед) НА ДОБРОЈ АРТИЈИ.

Наруџбине се отправљају редом, ко пре поручи раније ће добити.

ЦЕНЕ СУ У КРУНСКОЈ ВРЕДНОСТИ.

„Школски Гласник" излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас више пута у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника" Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: **Бока Михајловић**, учитељ. Одговорни уредник: **Гавра Поповић**, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић" у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 10. У Новом Саду, 1. јуна 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: И опет о појању, од Јов. Искруљева. — Научна и моралка филозофија. Rene Worms, превео с француског Ж. Раконић. — Којим се врлинама можемо поучити из народних песама, од Зорице Васиљевићеве, приправнице. — Школа и наставна: Педагошки систем Монтењев, превод Ж. Раконића. — Из праксе: Помоћна средства за наставу у мађарском језику. — Српски зборови: Српски учитељски збор вел. бечкеречки. — Српски учитељски збор арадски. — Из школске самоуправе: Бачка епархијска скупштина. — Како постају кажљиви људи срећни. — Преглед књига: Die pädagogischen Ansichten des Dositheus Obradović, von Miloseh Perović, приказ др. П. Р. Радосављевића. Белешке. — Књижевни огласи. —

И опет о појању!

Јован Искруљев, учитељ вежбаонице учитељских школа у **Сомбору**.

Шта ме је натерало да изађем на јавност — и у овом листу — са својим мишљењем о појању? Натерало ме је трабуњање некојих конзервативаца, како нас учитеље мора да учи памети један ратар из Рибице; а натерао ме да дам мало стварног одговора оном, који се сакрио у „Застави“ под шафом Пујиног ратара из Рибице. Напослетку хоћу да напоменем и то, да сам додељен одбору сомборског учитељског среза, који ће саставити преставку на Школски Савет о скидању појачке дужности, те хоћу и у јавност да изнесем своје мишљење о појачкој дужности, а у којем духу мислим да ће се и меморандум сачинити.

Но хоћу да допуним питање о појачкој дужности са стварнијим фактима, но што је до сада учињено. Нарочито хоћу да покажем пута и начина, како и на који начин да се учитељство ове дужности ослободи.

А сад пређимо на ствар.

При расправљању питања „о појачкој дужности“ промотрићу сва она факта која говоре pro и contra појања.

У колико буде један разлог сузбијао и надјачавао други, само у толико хоћу да се упустим у закључивање: *да-ли треба да је учитељ појац или не.*

Посматрајмо прво сва она факта која су contra појања.

Многи назадњаци елементи и дан данас тврдо заступају мишљење, да је појачка дужност обележје вероисповедног карактера наших школа. По њима вероисповедна школа не може постојати без ове дужности. Но тако могу мислити и тврдити само конзервативни људи и непријатељи учитељског сталежа и школског развитка.

Ако се вратимо у прошлост те завиримо у развитак и напредак школства, видићемо сасвим другу слику овог схватања.

Данас у XX. веку, као сунце је јасна ствар, да између педагогије и канторства нема везе.

У старије индиферентно доба према школству, као ширноцу просвете, јерархија је у своје руке приграбила базис људског просвећивања — школу. Световњаштво је било индиферентно према овој установи, јер је било заузето освајачким намерама. Јерархија је образовала себи подобан јој сталеж и потребне присталице свога конзервативизма. Културтрегери беху свештеници, калуђери, затим црквењаци, ђаци, мајстори, пропалице и томе слична бранжа.

Ти сејачи просвете беху лутке у свештеничким рукама. Морали су радити оно, што су им свештеници, као надлежна власт, заповедали. Морали су поред васпитавања деце, чистити цркву, појати, звонити итд. Ја, али прођоше та стара времена. Педагогија корача брзим корацима напред. Она постаје науком. С њеним напредовањем упо

редо напредовало је и учитељство. Педагогија је надјачала конзервативног попа а пregазила је и недостојног јој садруга црквењака и појца. Персонификатори педагогије тргли се из дремежа, одгурнуше мрачњаштво, те збацише (а неки теже да збаце) са леђа своје недостојнике. На западу у већини држава, учитељство се отресло и ослободило својих недостојника. Та струја учитељске слободе и самосталности, досела је и до нас. И ми се пробудисмо из дремежа, напојисмо се свежим и попосним мирисом те западне струје, те из свег срца и душе кличемо: *Доле са рушителем нашег уледа, доле са црквењаштвом и појањем.*

Ово је историјско-културни факат, који говори contra појања.

Нас је та топла струја више пута додиривала, али, место да смо је усисивали ми смо је се клонили. Но нужда и егзистенција нашег сталежа, нагони нас да га усишемо.

Сваки од нас који је био учитељ појац, за то време преживео је доста тешких дана и испио доста горких чаша. Сваки од нас могао би написати читаву књигу о шкандалозним догађајима из појачког живота. Деспотизам некојих свештеника, омаловажавање нашег угледа, експлоатисање наше снаге, побудило је наше учитељство на овакав корак. *Ово би био факат: борба за свој углед, живот и свој опстанак.*

Пређимо и на она факта, која не говоре једино у прилог учитељства, већ говоре и у прилог наших школа, наше просвете и нашег народа, да се учитељство има ослободити појања.

Наше учитељске школе спремају наш учитељски подмладак за учитеље и појце. Учитељска струка треба да је главна, а појачка споредна. Но је ли у ствари тако? Није! Наш учитељски подмладак не улази у живот као учитељ, већ као појац. Учитељска диплома му је само формална квалификација, а појачка способност то му је квалификација за стицање места. Појачка квалификација на сваком кораку, при тражењу учитељског места, надјачава учитељску диплому.

Онај који добро и лепо поји тај осваја добре штације, а добар учитељ и лош појац мора да се потуца, пати и мучи по најзабаченијим крајевима. Кад летимице пређемо преко нашег учитељског сталежа видићемо често најбоље појце-учитеље у најбољим местима, а лошије учитеље-појце у најзабаченијим крајевима, а пашће нам на ум њихова пропадања при избору. Није се ни чудити што нам је народ с тога у неким опћинама назадан и непросвећен. Овако стање трајаће све дотле, догод народ буде бирао појца, а не учитеља.

Ово је факат културног назадовања нашег народа, који тражи, да се наше учитељство од појања отцепи.

Наша учитељска школа образује не само учитеље већ и појце. До скора се примао појац за ђака, до скора је онај најбоље просперирао, који је био одличан појац, до скора се у нашој препарандији најинтензивније предавало појање, а најглавнији предмет био опет појање. Наша учитељска школа била је школа кантора а не учитеља. Па и данас је од најглавнијих предмета појање. Тиме што се много полаже на појање, многима је немогуће да се одају учитељском позиву, особито неслухашима и телесно слабијим младићима. Колико примера знам, да многим младићима, једино због рђавог слуха, није било могуће да се упишу у учитељску школу. Па има и врло много неслухаша, који се и дан данас потуцају од села до села, као привремени учитељи или опћински писари.

Па није ли и ово један јак разлог што у препарандији све мање и мање ђака имамо?

Одемимо ли појачку дужност од учитељске дужности, тада смо и стрепњи, да нећемо имати ђака, на нут стали.

Но сада долази један доста јак разлог, који захтева, да се учитељство појања ослободи.

Ступањем у живот нове наставне основе мађ. језика, наше је учитељство а са њиме заједно и наше школе, у великој невољи и опасности. Не одговори ли учитељ свима захтевима државне власти оде нам учитељство, а са њиме и наше школе. Не помаже тада више ни појање!! Па јели могуће, да наше учитељство свима захтевима удовољи? На ово питање најбоље може да од-

говори сам учитељ. Као учитељ смело одговарам, да не може. Та он вам је „Mädchen für alles“. Он је учитељ своје матерње школе, он је учитељ повторне и економске школе, он је катихета, појац, коровођа, перовођа итд. Обавезан је од понедељника до понедељника, дању и ноћу. Ево због ових силних дужности и захтева, наш учитељ издржати неможе, он мора пропасти, а са њиме и наша школа. Помогнемо ли њему, тада смо помогли и нашој школи. Од ових дужности најтежа и најнесхвалнија је појање. *Према томе сама преоптерећеност наших учитеља и сама љубав према нашем учитељству и школству захтева, да се учитељство споредних дужности — а особито појања ослободи.*

Сад долази факат, који вели, да и сам закон не признаје и не познаје учитеља као појца. Тај је закон Школска Уредба од 1872. год.

У њој ни спомена нема о учитељу као појцу или о појачкој дужности. Па откуд да је учитељ дисциплинарним правилима обавезан, да поји у цркви? Откуда, отуд што су код нас дисциплинарна правила, односно воља и ћеф појединаца, јача и од самог закона. Истина у Уредби стоји, да ће се права и дужности прописати дисциплинарним правилима, али, по моме мишљењу, та дисциплинарна правила морају бити у сагласју и оквиру Школске Уредбе т. ј. самог закона.

Уредба гласи, да је Школска Уредба а не црквено-школска, према овоме дужности и права морају обухватати саму суштину Школске Уредбе. Према тумачењу и схваћању оног Школског Савета, који је дисциплинарна правила прописао, могао се учитељ приморати не само да буде појац већ и перовођа, црквењак, тутор, слуга свештеников итд. Све је ово у прилог напретка наше автономије. Зато се треба борити против оваковних наметнутих дужности и сложно захтевати да се из нових дисциплинарних правила избаци све оно, што нема у уредби и што не одговара духу времена.

Ово би била сва факта, која говоре contra појања. Покушаћу да изнесем и сва она факта, за која се противници учитељства чврсто хватају и којима доказују оправданост учитеља као појца.

Непријатељи учитељског сталежа, тврдо заступају то мишљење, да је појачка дужност обележје вероисповедног карактера наших школа. По њима вероисповедна школа без појања опстојати не може. Ово је назадно мишљење. Мишљење без студије и промишљања. Дакле канторство и црквењаштво чини да школа буде вероисповедног карактера. Та између школе и црквењаштва нема везе! Педагогија не признаје за своје другове октоих, типик и минеје. Ја мислим да се не огледа у овоме обележје вероисповедних школа већ да је карактер у издржавању, управи, наставном правцу, наставним предметима итд.

Та појање је једна засебна дужност. Ако би се учитељство ослободило појања, то не значи, да оно није више вероисповедно и да је оно оцењено од цркве. Не! Учитељство би и надаље морало ићи у одређене дане у цркву, с том разликом што се не би морало својим гласом продуцирати тј. појати.

Дакле овакав факат отпада.

Једни износе приговор, да би се ослобађањем учитељства од појачке дужности, могла дати прилика државној власти, да нам што лакше одузме школе. Ово је такође неозбиљна и непромишљена тврдња. Поћимо са правног гледишта, па ћемо се уверити, да је ово једна обмана и неистина. У закону су специфицирана сва права једне конфесије око издржавања својих школа. А у XXVII. зак. чланку од 1907. г. специфицирани су случајеви кад се држава може умешати у делокруг једне конфесије, кад може имати уплива у нашим школама, кад их може затворити, покумунализти или подржавити. У тим законима нигде ни спомена нема о појању, тј. да учитељ мора бити појац.

Законом је одређено ко може бити учитељ на нашим вероисповедним школама. Онај који је свршио државну учитељску школу може бити учитељ вероисповедних школа тада, ако положи испит разлике.

Из свега овога сећи, да нити губи наша школа штогод од свога вероисповедног карактера, нити пак може нам доћи

*

учитељ иноверац на наше школе, ако се учитељство појачке дужности ослободи.

Ако би држава стала на то становиште не обзирући се на закон, на пут јој не можемо стати, јер јој прилике дају зато и сам закон, тј.: наша Школска Уредба.

Но чује се и овакав приговор против ослобађања учитељства од појања. (Приговор једног угледног члана наше шк. власти.) Бојати се треба да ако се наше учитељство ослободи појања, да ће онда наше опћине радије бирати оног државног учитеља, који има оспособљење из појања, него нашег, који за то нема.

Ово је тек да се нешто каже.

Треба знати, да у државној препарандији стиче оспособљење само онај који хоће. Даље, учитељ са државном диломом може бити изабран, ако полаже испит разлике. Па ако хоће да бира народ таквог учитеља ми му не можемо на пут стати. Но ако би се наше учитељство и ослободило појачке дужности, то не значи да се у препарандији не би више предавало црквено појање. Боже сачувај! Учили би приправници и на даље црквено појање (у колико би било потребно за обучавање шк. деце.) Који би хтео, могао би стећи и оспособљење за црквено појца, али приморати некога, да мора стећи оспособљење, то би се укинуло. Па верујте, да би и ти веровисповедни учитељи — ако би им време и физична снага допустила — уз награду појали у цркви, као и они државни учитељи. Али обвезати кога то се не сме допустити.

Изнео сам факта, која сам чуо од противника овог покрета, да сам више што шта чуо, ја би све то и изнео и побијао.

Но сад пређимо на мишљење јавног гласила, пређимо на мишљење наше јавности, па и на мишљење наших автономних власти о овом покрету.

Сва наша гласила (Слога Застава итд.), више власти (чланови анкете, сама анкета, чланови Шк. Савета) тога су мишљења, да је овај покрет праведан и оправдан, али *да тај покрет није савремен.*

И сада као на збору у Ћуприји устајем и велим да је ово питање најсавременије. На ову моју тврдњу сво доказа и разјашњења: 1910. год. треба да се уреди коначно наше учитељско стање. Ја верујем да је за то уређење потребна велика свота новаца. Хвала Богу материјално смо обезбеђени, те ћемо моћи подмирити сав трошак око уређења наших школа. Поштo знамо, да будућност нашег народа зависи од његових школа, то полажимо сво тежиште на њихово коначно уређење. Оставимо за сад уређење свих осталих потреба in suspenso, те уредимо наше школе и стање нашега учитељства. Немојмо крпарити. Из искуства знамо, да никада нисмо нешто у једанпут довршили, него смо увек крпили, те нам је зато и цео наш автономни живот једно велико крпарење.

У нашој митрополији има око 180—200 опћина са веровисповедном школама. Од ових многе очекују приномоћи По чувењу за уређење наших осн. школа потребна би била свота од 100.000 фор. Толика свота већ је сакупљена.

Сад настаје питање колика би свота била потребна за уређење појачке дужности. Од 200 опћина скоро 20 опћина плаћају појце, 30 опћина могле би из својих средстава плаћати појце, осталих 150 опћина требале би добијати приномоћи за плаћање појца.

Рецимо да појац добија годишње 100 фор., на 150 опћина потребна би била свота од 15.000 фор. Кад се жртвују 100.000 фор. могу се жртвовати и 15 х. фор. Ово је тако малена свота, да ради тога смело оповргавам ону тврдњу, *да је овај покрет несувремен.*

Но рецимо да се за сад немогу набавити тих 15 х. ф., учитељство ће и тада бити обазриво те ће причекати једно 2—3 год. док се не набави та потребна свота. Али том приликом нека се изрече да је учитељство дужно појати до 1912. год. а од те године коначно се ослобађа те дужности.

Тиме би се удовољило учитељству, вишој власти, народу а и опћина, који се боје да неће бити потребних појаца. У току 3 године могу се на стотине образовати појци. Око образовања појаца наравно да би требало свештенство да се потруди, а верујте да би у овом и учитељство свештенству било при руци. А у најкрајњем слу-

чају ено манастира на нека се постарају око образовања појаца. На овај начин обучавала би се младеж са најлепшим гласовима, те би и народ радије ишао у цркву, јер би слушао своју дечицу како величају име Божје, а не би био приморан, да слуша свога учу са раздераним грлом и Бог зна каквим гласом.

Но можда ће неко ово приметити: Та у нашој автономији има 600—700 општина. И оних 400 општина треба да добијају припомоћи, јер није праведно да се са њима мачићски поступа. На ову примедбу оволико: Оних 150—200 општина издржавају своју школу из својих средстава, оне друге општине имају већином комуналне или државне школе. Општине са вероисповедним школама жртвују десеторострукo него остале општине, па сваки поле разборитији човек морао би увидети, да је једино праведно само општинама са вероиспов. школама дати припомоћи за појца, а осталима не. Та и досад нису тих 400 општина уживали припомоћ, па су зато нпак постојале а постојаће и на даље.

Па ако и поред свег овога хоћемо да и њима олакшамо, олакшајмо им на овај начин: Мишљење је неких чланова автономних власти, да се учитељство не ослободи појања већ сваки учитељ да се награди са 200 К преко основне плате. Замислите за ову награду било би годишње 60—70 х. ф. а за појање не би било 15 х. ф.

Ми нећемо да продамо за годишњих 200 К своје уверење, свој углед, свој живот и будућност, већ хоћемо да се те дужности ослободимо; те зато желимо да из те своте, намењене на куповање учитеља, добију и оне општине појачку припомоћ, које немају вероисповедних школа.

Мислим да сам изнео сва она факта, која говоре pro и contra ослобађања појачке дужности. Из овакових факата, мора сваки поле разборитији и непристрастан човек доћи до тог закључка, да је учитељство у праву са својим захтевима, и да се оно мора ослободити ове намет-дужности.

Оволико сам имао да одговорим оним конзервативцима, да одговорим оном који се сакрио под шифром Пујиног ратара из Рибнице и оволико сам могао расветлити цело стање овог покрета. *Зато они који су позвани да реше ово питање нека не буду конзервативни и пристрасни, већ нека га реше онако, како би народу било добро, нама право, а Богу драго.*

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Раковић**, учитељ — **Торња.**

ОДЕЉАК III.

Предмет математских наукâ

При испитивању посебних наукâ природно је да почнемо са математиком.

Ово су пет главних матем. наукâ:

1. алгебра; 2. аритметика; 3. геометрија (од које је тригонометрија само једна грана); 4. механика; 5. математичка астрономија. Последње стоје на прелазу од математских ка физичним. На теориским њиховим основима почивају две главне вештине: грађевинарска и бродарска. Узмимо мало из ближе сваку од ових наукâ и истражујмо прави њихов предмет.

Алгебра је најапстрактнија, јер она изналази величине у њиховим најапстрактнијим облицима, а то су писмена која те величине приказују.

Аритметика проучава величине помоћу конкретнијих знакова: алгебра је поставила најапстрактније обрасце а аритметика њихове бројне примене.

Геометрија, још конкретнија, изучава просторне величине. Појму броја — јединог предмета алгебре и аритметике — додаје она и појам простора.

Ну, изучавајући просторне предмете, геометрија апстрахује њихово кретање. Уважањем конкретнијег овог појма кретања ствара се механика, наука о кретању тела у опће, и астрономија, наука о кретању на посе небеских тела. Због уношења појма кретања оне се морају обазирати и на нов појам: трајање, пошто кретање бива у времену.

Предмет изучавања математских наука свађа се на ова 4 појма: број, простор, кретање и трајање.

Да видимо, шта је суштина самих ових

појмовâ? Број је однос неке ствари према другој, која се узима за јединицу тојест за израз упоређивања. Простор је континуитет истодобних предмета: однос ствари, у коме се оне налазе једна према другој. Кретање је скуп места једног тела у простору за извесно време; друкчије буди речено: скуп односа једновремености и следствености. Једном речју: број, простор, кретање и време јесу односи двеју или више ствари међу собом.

То је прави предмет матем. наукâ. Изучавање истога јесте изучавање извесних законâ (бројних, просторних и зак-нâ кретања). То нас више не може варати: видесмо већ у пређашњем одељку, да матем. науке као најпростије морају бити и најсавршеније. Савршенство неке науке састоји се у томе да се она дигне од изучавања чињеница до изучавања њихових односâ и законâ. Матем. науке у томе су се толико подигле, да се данас баве искључиво испитивањем чињеничних односâ и законâ. Оне се данас већ не баве више чињеницама већ законима. О „математској чињеници“ такорећи нема смисла више говорити. Међутим не смемо заборавити то, да пре но што се подигла до законâ, математика је морала почети збирањем чињеница; јер закони су стални само односи између чињеницâ. При испитивању даље ћемо видети који су методи ових наукâ, како су пошле од чињеница — примитивног свог предмета — те стигле до законâ — садањег им предмета —.

IV. ОДЕЉАК.

Предмет физичних наукâ

Физичне науке су: Физика и Кемија. Оне истражују феномене, изазване било спољашњим узроцима (физика), било унутарњим саставом (Кемија). — Знање ових феномена јесте од врло велике помоћи разноврсним индустријским вештинама: излишно би било набрајати безбројне вештине као примене Физике и Кемије.

Сем ових примена, физичко-кемиске чињенице нам се појављују као производ силâ изазваних спољним кретањима. Знамо да главна тежња суврмене физике иде за тим, да докаже јединство физичних силâ и све физичко-кемиске чињенице да сведе на строго одређена кретања. Кад би могли једном дефинитивно до тог доћи, све би гране физике и кемије биле само изике Механике и ми би се тада бавили искључиво законима разних математских кретања. Али смо још доста удаљени од тога идеала: предмет физичних наукâ још није тако упрошћен.

На против, као што већ видесмо (одељак I.) физичне науке истражују прво чињенице па њихове законе. Несумњиво теже да се што пре ослободе чињеницâ те да се дигну до истраживања искључиво законâ: ма да имају доста чињеница, те се међу њима директно могу поставити подударања, ма да је већ у довољној количини дедуцирано законâ рачунањем других изведених законâ, и опет нису достигле ту тачку, да се занимају чисто законима. Број њихових чињеница расте те ће добро бити сабирати што буду изнашле. И премда се труде, да стечено знање доведу у систему испитивањем закона, физичне науке треба да испитују у многоме још просте феномене.

Којим се врлинама можемо поучити из народних песама?

Говор **Зорице Васиљевићеве**, ученице IV. године*)

(Свршетак.)

Српкиња се већ од детињства у сваком погледу веома строго васпитава У кући је назе као девицу. Сви чланови породице старају се, да јој не повреде част и стид. За лепоту Српкиње девојке није довољна само спољашња, телесна лепота него и душевна. За најлепши украс душе девојачке сматра народ стидљивост и скромност. Како је дивно исказана стидљивост и скромност у овој песми:

„У Милице дуге трепавице,
Прекриле јој румен-јагодице,
Јагодице и бијело лице.
Ја је гледах три године дана,
Не могах јој очи сагледати,
Црне очи и бијело лице,

*) у овогодишњој седници „Преходнице“, друштва ученица Српске Учитељске Школе у Сомбору, држаној на дан свечарски славе — на Ђурђен-дан 1909.

Већ сакупих коло ђевојака
И у колу Милицу ђевојку,
Не бих ли јој очи сагледао,
Када коло на трави играше,
Бјеше ведро, пак се наоблачи,
По облаку заиђеваше мује;
Све ђевојке к небу погледаше,
Аз' не гледа Милица ђевојка,
Већ преда се у зелену траву,
Ђевојке јој тихо говорише:
„Ој Милице наша другарице!
Ил' си луда, ил' одвише мудра,
Те све гледаш у зелену траву,
А не гледаш с нама у облаке,
Ће се мује вију по облаку?"
Аз' говори Милица ђевојка:
„Нит' сам луда, нит' одвише мудра,
Нит' сам вила да збијам облаке.
Већ девојка да гледам преда се."

И ако је лепа, она ипак неће да гледа другоме у очи, неће да гледа у облаке, него као што се девојци пристоји, преда се.

На и кад остави Срнкиња свој родитељски дом, она задржи све лепе особине, на које се у њему навикла. Када дође у нову породицу, она гледа, да се са свима члановима породице лепо пази, она хоће сваком да се умили, старије поштује а млађе љуби и гледа да и код њих изазове љубав спрам себе. Стара се шта више да несугласице међу појединим члановима изравна, да не би дошло до оштријега сукоба међу њима. У песми „Диоба Јакшића" прича се, како су браћа Дмитар и Богдан делили очевину, све је лепо ишло, али је остао да се подели кранац и соко. Дмитар иште себи и једно и друго као старијему, али Богдан му не да. На то Дмитар узме и коња и сокола, полази у лов, а својој љуби Анђелији наређује, да му отрује брата

„Куд то зачу љуба Анђелија.
Она сједе, брижна, невесела,
Сама мисли а сама говори:
„Што ће ова кукавица сиња!
„Да отрујем мојега девера,
„Од Бога је велика гријота
„А од људи покор и срамота!"

Ова се реши да на леп начин измири браћу. Својом добротом приволе Богдана, те јој он поклони и коња и сокола и она радосно дочекује свога господара:

„Нијесам ти брата отровала
„Већ сам те с братом помирила!"

Анђелија овде као анђео мира и љубави ступа међу браћу. Неће одмах да испуни оштру наредбу свога господара, она помишља и на Бога и на људе, хоће на леп начин да их измири. Карактер Анђелијин је светао, са лепим одликама: по божаственој, човечанственој и породичном љубављу.

Србин љуби правду, он је готов свакоме дати оно што му припада. Правда и истина су увек на првом месту. Ма како пострадао Србин неће неправду учинити а истину ће сваком у очи казати.

Марко је позван да реши борбу око престола, с једне стране види свога оца, који хоће царство да преотме, оца љуби неизмерном синовљом љубављу и сасвим је природно да реши борбу у његову корист. Али с друге је стране дужност, он послуша савет своје мајке и слободно вели оцу:

„О мој бабо Вукашине краљу,
Мало л' ти је твоје краљевине,
Мало л' ти је остала ти пуста
Већ с' о туђе ти отимаш царство,
Књига каже на Урошу царство,
Од оца је остануло сину,
Тетету је од кољена царство!"

Ма да Марко тиме долази у сукоб са родитељем, кога љуби и поштује, ипак правда побеђује природне наклоности и он се не устручава него истину говори:

„Јер се Марко не боји никога,
Разма једног Бога истинога."

Србин је веома милостива и добра срца, он не може да гледа тугу и невољу својих ближњих, радо се труди да их избави из невоље, или бар да им терет олакша. Највеће своје благо на свету, кадар је Србин жртвовати за своје ближње. Он претпоставља сама дела формалностима. У песми: „Ђакон Стефан и два анђела" говори се како је ђакон Стефан са својом љубом у недељу још пре сунца изашао на њиву и радио. Међутим нађу два (анђела) путника и упитају га, каква му је невоља те недељом ради? На то им Стефан одговори, како има у своме двору 9 слепих и 9 немих, па мора да их храни а Бог ће му валда зато грехе опростити. Тада путници упитају љубу његову то исто, а и она им тако одговори. Али они

је почну кушати и заиштy, да им дâ чедо из колевке; ако његовом крвљу пошкропе дворе: „Што је немо проговориће, што је слепо прогледаће.“

„Али мисли ђаконова љуба,
Ова мисли мјесни свакојаке,
Док је млада на једно смислила,
Па им дâде чедо из колевке,
И заклаше чедо пренејако,
И од чеда крви уграбише,
Пошкропише по бијелом двору:
Што је немо проговорило је,
Што је слепо све је прогледало.“

Али како је народ велики поборник правичности, он никако не може допустити, да добро дело прође без награде, кад се ђаконова љуба осврнула, нашла је у колевци своје чедо здраво и весело.

Исто тако ни рђаво дело не може остати без казне. У песми „Бог ником дужан не остаје“, млада Павловица чини све већи грех иза већега, не би ли завалила брата и сестру, али је зато ужасно кажњена:

„Боловала девет годин' дана,
Кроз кости јој трава проницала,
У трави се љуте змије легу
Очи пију, у траву се крију.“

Мучена грижом савести, сама је себи одредила смрт: да је растргну коњма на репове.

У своме потиштеном и тешком стању српски народ је највише утехе налазио у православној вери. Што је више патио, тим је већма себи веру своју пригрлио, тако, да се вера и народност спојила у један појам: „српску веру“ за коју ће Србин презрети сва земаљска блага за коју је готов највеће муке, па чак и саму смрт поднети, али је се неће одрећи. Када лепог и младог Пајсијевог ђака Авакума воде Турци на смрт, жао им је младости и лепоте његове, па га позивају да се потурчи, па ће остати у животу и биће сретан, а он их пита: „Умиру ли кадгод Турци?“ затим се насмеје и запева:

„Нема вере боље од хришћанске,
Чин'те Турци што је вама драго
Скоро ћете и ви долијати,
Е да Бог да и његова правда.“

И колико оваких примера пожртвовања за веру и отаџбину имамо у нашим народним песмама!

Но најчешћа и најмилија тема у нашим народним песмама је: јунаштво. Народ у песми обрађује оно, што му на срцу лежи и што највећма воли. Ништа лепшега нема за њега него дивити се доброме јунаку. Са уживањем прати његова дела, радује се ако му испадне што за руком а увек жаље извине, ако му се деси што обратно. Али има се народ чиме и поносити!

Српски јунак је друкчији од осталих јунака. Он се не одликује само одважношћу и умешношћу, него је он бранич сиротиње и нејачи, заступник правде и истине, добар син, брат, поданик и ревностан хришћанин.

Највише се можемо поучити из нар. песама, лепом чистом језику, правилној употреби речи и облика, из њих можемо научити прави народни језик. Како је дивно наражавање у народним песмама! Нема ту празних фраза и неприродне осетљивости, слог је природан и прост. Мисли и тежње исказане су силно и јако и то у кратком али једром говору. Највећа одлика народних песама је живо пластично описивање, кад читамо народне песме, чини нам се, као да очима гледамо оно, што читамо.

Српски народ има много узоритих песама, којима се диви цео свет. Нема народа, чија се појезија тако прославила у европском образованом свету, као српска. Песме су нам разнеле име по свету. Чувени научник немачки Јаков Грим рекао је чим се појавиле српске песме у немачком преводу: „Српска природна појезија заслужује општу пажњу. Због ових песама мислимо, сада ће се учити српски језик.“

Народне песме су одржале у народу живу свест о својој народности, оне су подигле велике карактере, који су народу послужили. Када је књижевност пошла странпутицом, народне песме су биле толико јаке, да је врате на прави пут.

Поред овако великих врлина и заслуга, народне песме треба да има свака српска кућа, а њени чланови нека их чешће прелиставају, многоме ће се из њих поучити. Нарочито ми, који се спремамо за народне учитеље и учитељице, треба добро да познамо народни дух и живот, те поред стручног знања, треба да се удубимо у проуча-

ваше народних умотворина, јер у њима се огледа историја, живот и филозофија народна, а ми то морамо знати, ако хоћемо да му помогнемо. Треба да се старамо да народ сачува и усавршава, урођене му лепе врлине а осим тога да га учимо свему оном, што је узвишено, хумано и српско, на тај начин можемо се надати срећнијој будућности и да ће и нама лепши дани настати.

Школа и настава.

Педагошки систем Монтењев. Пробитачно ће бити упознати се из ближе са Монтењевим пед. системом, јер Монтењ већ по томе — што се умео узвисити над васпитном струјом свога доба — није просечан ум.

Главно његово дело су „Есеји“ у коме је изложио своја филозофско-педагошка начела. Дело то у целини је жива сатира на педантерију (термин, којим обележава настављање свога доба). Прећимо на његове мисли.

Односно предмета васпитања вели да се не можемо постигнутог материјалног резултата придржавати, већ треба да рачунамо с тим колико тај вреди и је ли добре садржине. Не треба се дати заслепити магазином прибављеног знања, већ се треба питати, да ли то знање заслужује утрошен умни рад. М. разликује две врсте науке. Има наука, која остаје страна духу те „плива на површини мозга“. Таким се знањем можемо само показивати, њиме „парадарати али оно није ни од какве личне користи овоме који га има. То је педантна наука. Друга је „права“ наука, која храни дух, којом постајемо не само „ученији“ већ „паметнији“ и „бољи“. Нико није јасније одредио те две врсте науке, нико није са таком ватром, одушевљењем напао педантерију, нико није хвалио праву науку са таком речитошћу убедљивошћу и љубављу нити указао на то — да васпитање пре свега треба да образује и јача дух, а не да се товари памћење свакојаким знањем — као аутор „Есеја“. Није чудо ако методом, која се сада у употреби находи, инструирани не постају ученици нити учитељ вештији, способнији, мада се ученима приказују. Запамтити треба, да је од веће вредности боље бити научен, него више научен.

Ове мисли Монтењеве у вези су са филозофијом из доба ренесансе, са хуманизмом. М. представља прави тип хуманисте. Он је такав по своме васпитању, темпераменту, наклоности према науци, пасија према античности Он није научењак, васпитач, нити филолог већ слободан мислилац. У његову виду је наука, која тежи за наградом — достојна презрења а тако и репрезентанти исте Он је велик властелин, такав хоће да је и у духовном погледу.

Његова концепција о науци јесте аристократска. Он разликује проучавања либерална, која оплемењују човека и професионална ради добити, користи.

Знање само за се није од вредности, већ само у вези са духом који га прима. Претпоставља се пре свега дух способан за примање. Али се не налази такав дух свагда. Има случаја да понене треба оставити у незнању као стања за њих конвенирајућем. Када је наука терет на дух, памћење, тада више вреди незнање. И мора се рећи онима који хоће сваког да настављају: утврдите прво, да су сви које желите настављати, способни, пријемљиви; јер у обратном случају уместо да чините какво доброчинство, а ви намећете терет и то врло луд, чудноват као да ударате намет на оне, који ничега немају. Та зна се да има опорих, грубих душа, које се не могу подстрекнути на рад, напор. Кад би мој ученик био један од тих, вели М., не бих имао другог начина но да га поставим пекарем у каквој већој варошци, на био он макар син каквог војводе.

Монтењ, дакле пр-м тра науку не саму за се, већ њену акцију на дух. Али знање треба да је 1. реално, да се не односи на дух, 2. да не буде само реално већ да се асимилује преко здравог организма где ће допринети моралном усавршавању. Ако не доприноси бољитку стања, боље га је оставити.

Што се тиче односа интелигенције и знања, тврди да прва чињеница без друге више вреди, него друга без прве.

Треба вежбати моћ судиње у деце, не питати их само о тексту лекције већ и о његову смислу, јер стечено знање само тада се може назвати критичким. Вежбајући образујемо дух. Васпитање треба да се огледа у актима а не у паролама.

Он је упростио васпитање и тежио је да преко њега упрости и наставу. Јако се клонио схоластицизма и вербализма пустог. Време посвећено проучавању кратко је, треба га испу-

нити „нужним инструкцијама“. Само така наука је нужна која нас чини људима.

Монтењ, дакле, даје првенство васпитању. Он само такву наставу цени, која вежба моћ судиње, која побољшава стање, која чини човеком. Он хоће да се ученик спреми за то да може о свачем пресуђивати, а неће да спрема ни за математичаре, ни физичаре итд., он хоће универзалног човека.

Циљ васпитања — универзалан човек — не даје се постићи а нарочито у елементарној настави. Пед. систем Монтењев не може добити употребе, најмање у основној настави. То је дало повода, те су нападали његов систем. Он презире знање везано за утилитарне сврхе. Међутим је знање баш са утилитарно-практичног гледишта потребно. А да је то Монтењ морао изгубити из вида лако је појмљиво, када се сетимо да је био велик властелин, па такав је хтео бити и у интелектуалном обзиру.

Из множине ових мисли одвајамо ону, која се односи на време проучавања, којим располажемо. В. еме проучавања је кратко, зато га треба испунити само нужним знањем. Ово замашно питање требало би једном ставити на дневни ред, одредити нужно знање за основну школу. Педагошки поступак треба да је један, то јест треба да се распростире на све васпитне моменте па дакле и на ово питање, тако значајно.

Што се тиче оне идеје Монтењеве о пријемљивости духа према инструкцији, ми стајемо на становиште модерне обавезности елементарне наставе и у корист оне просвећивања с правом можемо казати да елементарна настава мора бити обавезна за свако физички и умно здраво и нормално дете у периоди настављања. Али с обзиром на диференцију деце по традиционалној диспозицији као и с обзиром на то да је ниво умног развитка васпитаника код сваког појединог друкчији, изјављујемо да успех постигнут у учењу мора бити индивидуалне а не опће природе. С тога је колосална бесмислица, психолошка и педагошка тражити неки „општи успех“ и оцењивати га.

Толико о томе у вези са Монтењевим идејама. Згодном једном приликом рећићемо коју опширније о овоме.

Из „Revue pédagogique“.

Ж. Раковић,
учитељ.

Из праксе.

Помоћна средства за наставу у мађарском језику.

Директан начин учења мађарског језика захтева, да се све ствари приказују по могућству очигледно, зато у свакој школи треба н. пр. овакву збирку ствари саставити:

Флаша за воду, лавор, сапун, убрус, огледало, чешаљ, четка за одећу и обућу; дрвена лутка, коју ће деца облачити и свлачити; нож, шећер, светиљак, жигице.

Играчке: трумбета, добош, лопта, куглице, свирала, бич, уздице.

Прибор за посао: бургија, ексери, чекић, перорез, маказе, игла, иглоница, напрстак, конац, намук, тестера, секира, рендо

За рачунање: прутићи, тегови, мере.

За цртање: карика и елипса од дрота или дрвета, штит, облик срца (од колачара), змај, барјак, лепеза, палета, коцка (од папира или дрвета) призма, пирамиде, цилиндер, куне, кугла, разне кутије, шамлица, буре. Типови флаша, чаша, шољица, бокал, чинија, тањир) прекоња за цвеће, ваље, кабо, канта с решетком, ашов, лопата, лотра, точир, нож, разне кашике.

Цвеће у грнићима, или набрано у води (чаша.)

Пресована лишћа; проста, дељана резана, сложена.

Воће: јабука, крушака, шљива, трешања, лимун, поморанџа, бундева, диња, кукуруз, мак и т. д.

Ратарско оруђе: ашов, мотика, грабље, плуг, брана, сејаћа и вршаћа машина (у минијатури).

Разно семење, биље, варивo воће, да боме у појединa годишња времена.

Увек при руци брашно и лебац; а млин, пећ, млинар, пекар на слици.

А кад треба лако је набавити млека, масло, сир.

Акваријум.

Ствари за ову збирку по могућству треба учитељ с ученицима заједно да начини, јер овака радња даје лепо и практично градиво за разговор.

За увежбавање боја употребљавати разнобојне креде или треба начинити шкалу (szinskála). То учитељ пред децом овако начини: на је-

дан картон лепи комадиће бела, црна, црвена и пира, али пре но што прилепи вежба име боје.

Из упутства Benedek E.

Срески зборови.

Срески учитељски збор вел.-бечкеречки одржао је своју редовну пролетњу седницу 30. априла (13. маја) о. г. у Срп. Арадцу. У 9 часова је одржано призивање св. духа, а у ½10 часова је започета седница. Исту је отворио г. Богдан Поповић председник збора и представио је збору и поздравио присутнога и потврђенога новог шк. референта г. Христифора Свирчевића. Затим је г. референт заузео председничко место и захвалио се како председнику, тако и збору на поздраву и позвао учитељство на заједнички и истрајан рад у српској школи, а тако и то и да њега, у своме референтском раду искрено и братски потпомогне, а потпомоћи ће га, ако сваки своју дужност савесно буде вршио.

Присутно беше на овоме збору од 39 чланова 32 члана, а отсутно 7, од којих су се 5 извинили. Пре самога зборског рада поздрављен је брзојавно епископ, Високопреосвећени Г. Др. Георгије Летић и умољен за архијерејски благослов на зборски рад. —

Дневни ред је био следећи: 1.) Прегледање благајне и уплаћивање чланарине. — 2.) „О практичној употреби децималне ваге и обичних теразија у вези са рачунским примерима". Предавао је Душан Грунчић, учитељ из В. Бечкерека. Саму тему је врло темељно и савесно израдио, а и практичан рад, који је одржао са присутном децом, био је врло добар, смишљен и очигледан. Рачунски примери су пак били из практичног земљоделског живота, а тако исто и мересје, које су ђаци обављали. Предавач је био поздрављен од свију присутних са бурно: Живео!

3.) „Практичан рад из мађарског разговора директним начином". Радио: Драгомир Сиротановић из Срп. Елемира. Предавач је водио разговор са присутном децом на мађарском језику, а из предмета, који је већ једном на основу Српске Читанке за IV. разр. на матерњем језику обрађен и деци познат. Врло вештом мимиком, испитивањем и понављањем довео је предавач дотле децу, да су знала дотични предмет, односно причу моралне садржине, на мађарском језику испричати. И метода и избор предмета збору је нов био, а уз то предавање врло вешто, живо и од успеха, те је штета, што многи чланови нису на ово предавање више пажње обратили. При самој расправи о овоме практичноме раду суделовали су: Свирчевић, Бугарски, Вртипрашки и Кунусаревић. Радња је оцењена као врло добра и збор је предавачу, у толико пре, што је од своје воље, ван програма, ово предавање одржао — изрекао најтоплију захвалност.

4.) „На који се начин постизава у основној школи најправеднија оцена ученика"? Радњу је израдила Драга Величкова, али због болести није је могла сама читати, него ју је читала Илинка Бајина. Читање је било врло монотоно, а у самој радњи мало је што речено и расправљано о истакнутој цељи и предавачица се јако и често удаљивала од истакнуте теме.

5.) „Критика Вртипрашког, учитеља из Модоша на „Српски Буквар" од И. Кунусаревића". После дуге и образложене критике предложио је критичар, да се исти „Буквар" одбије; но збор је на предлог референтов решио: да се исти са критиком Вртипрашког уступи писцу на изјашњење и онда са овим заједно изда в.-бечкеречком месном уч збору на поновну критику.

6.) Установљен је дневни ред за идућу седницу, која ће се одржати у В. Бечкереку.

7.) У затвореној седници су радње критиковане, а рад је завршен у 2 часа по подне.

За похвалу је, како су се Срби ратари са својим свештеником и белешником у врло лепоме броју сакупили на ову учитељску седницу и предавања пажљиво слушали, а тако исто и на заједничкоме ручку у лепоме броју учествовали и у опште учитељство врло лепо, искрено и братски дочекали и испратили. — Хвала им! Живели свесни Арадчани! **Учитељ.**

Седница арадског среског учит. збора одржана је у Батањи 13./26. маја о. г. Истога дана одржана је и седница свештенства арадског протопрезвитерата. У ½9 часова из јутра отпоче призивање св. духа. Том призиком је говорио дирљиво Душан Чудић пароx у Бали. Извео је у језгровитим изразима дужности свештенства и учитељства у седници учит. збора. Прво је Р. Тополац, зам. председник среског учит. збора арадског, поздравио присутне чланове збора, на-

род, заступљен у лепом броју и еп. шк. референта, који је по том у своме говору позвао учитељство на истрајан и сложан рад, уливао наде у њ. тврдећи да и у великом педагошком свету има несрећености, те зато не треба клонути због првих сметња.

Свршен је извештај одбора о раду. Решено телеграфски поздравити високопреосвећеног г. др. Георгија Летића, епископа темишварског. Затим се одала последња пошта народном трудбенику: Платону Подградском, умиров. учитељу у Десци, устајањем и поклицем: Слава му! Уједно је решено да се изјава туге за преминулим чланом уведе у записник.

Живојин Цвејин, учитељ у Ороламошу, практично ради делење са ученицима III. разреда прво усмено, па писмено, затим мађарски. По томе је К. Мариновић, учитељ у Срп. Чанаду прочитао своју расправу: „Како да се поправи стање народа нашега у просветном, економном, моралном и здравственом погледу".

Решењем збора више је расправа као и критика на практ. рад Ж. Цвејина и расправу К. Мариновића изостала са двоструког разлога; једно што је на дневном реду начин обраде градива из мађ. језика прописаног новим зак. чланком за немађ. школе, те да би се тој важној ствари више времена могло поклонити, а друго што је умољен еп. шк. референт да својим саветима буде у том погледу на помоћи збору.

С. Вукадиновић, учитељ у Батањи пита, с каквим правом долази збор да решава о тој ствари, кад на то збор није овлашћен од стране еп. власти. Р. Тополац одговара да је учитељство управо и дужно да се посаветује о тој теми, јер држ. надзорник не позива еп. власт на одговорност због неуспеха, него учитеља. Збор остаје при томе да се о тој ствари има говорити и еп. шк. референт на молбу збора објашњава поједине важније партије о том питању држећи се нове наст. основе мађ. језика. Истиче важност и нужност употребе директног метода па и сам показује у том смеру неколико конкретних примера. Истиче важност састављања спец. наст. плана као и то, да сваки учитељ треба за своју школу да га састави, јер ће такав спец. н. план најсходнији бити природи и околностима сваког појединог учитеља.

Извештај благајне. Постоји стална рештанција још од 1906. год.

Седница је завршена у 2 сахата по подне. Затим је свештенство и учитељство отишло на заједнички обед у главну гостионицу, где су провели у пријатном разговору до 6 часова по подне. По том се неколи развићоше својим кућама, а неколи из даљих крајева отидоше управо у Арад на избор епарх. скупштинара.

*

Држимо да би боље било да школске власти помоћу својих стручних одбора, комисија, анкета и т. д. створе наставни план. Тако израђен наставни план да се изда на претрес ширим учитељским круговима, ради евентуалних измена, допуна или изостављања појединих места и партија, или заокруживања градива према појединим провинцијским приликама.

Ур. „Шк. Гласника".

Из школске самоуправе.

Бачка епархијска скупштина. У четвртак 28. маја (10. јуна) о. г. одржана је у Нов. Саду бачка епарх. скупштина. За ову епарх. скупштину изабрало је учитељство ове своје заступнике: новосадски срез: Ђ. Михајловића, учитеља у Н. Саду, сомборски срез: Д. Пејића, учитеља у Ст. Савцу, ст. бечејски срез В. Рунића, учитеља у Сентомашу, жабаљски срез: Т. Костића, учитеља у Нов. Сазу. Осим ових заступника учитељских били су по појединим срезовима међу изборницима изабрани за заступнике од учитељства ови: у новосад. срезу: Јеврем Милошев из Ст. Палanke, М. Борђошки из Товаришева; у сомборском срезу: Срдан Увалић из Лалића; у ст. бечејском срезу: Милан Настић из Сентомаша, Душан Гуцуља из Фелдварца, Сава Лудајић из Мохола.

Од школских ствари расправљала је ова скупштина, о извештају епарх. школ. одбора и о правилнику за оснивање епарх. школ. фонда, осим тога су изабрани чланови за епарх. школ. одбор.

О извештајима конзисторије и административног одбора није се расправљало ништа, него су узети на знање с неком врстом похвале. Наше је мишљење да би и ове извештаје требало израдити са много више и много снажнијим рефлексијама, али кад је оцима епарх. автономије то тачно израђена ствар, немамо ништа против.

Извештај епарх. школ. одбора задржао је мало дуже седницу епарх. скупштине. Правац

по којем је овај извештај израђен исти је, како је то било и код пређашњих извештаја. Но како је још претпрошла епарх. скупштина решила, да се извештаји школ. одбора не подносе више у том правцу календарском, и како је епарх. шк. одбор још 21. децембра 1905. израдио „Распоред и нацрт градива за извештај епарх. школ. одбора," а исти је нацрт у епарх. скупштини 16. фебр. 1906. год. скинут с дневног реда због краткоће времена, и како је тај нацрт споменут на 66. стр. извештаја, који је овој скупштини поднесен, да се поднеси овој скупштини а међутим није стављен на дневни ред, то је члан скупштине Ђ. Михајловић, учитељ, учинио скупштину пажљивом на то и тражио обавештаја у тој ствари. Исто је тако учинио пажљивом скупштину и на предлог о школском надзору, који је такође израђен у епарх. школ. одбору 1905. год. и споменше се у овом извештају, а није стављен на дневни ред.

У расправи о нацрту за извештај епарх. школ. одбора говорили су Ђ. Михајловић, председник г. епископ Шевић и епарх. школ. референт К. Миловановић.

Председник је изјавио да због краткоће времена тај нацрт није могао бити одштампан и разаслат члановима скупштине. По његовом предлогу решено је да се то учини за идућу скупштину. Ђ. Михајловић је приметио да је тај нацрт већ био једном одштампан и разаслат, и да би га требало сад узети у расправу, али напослетку је изјавио да је боље да и после три године дође на расправу него никад.

К. Миловановић епарх. шк. референт са неком огорченошћу говорио је о своме обилатом послу и о опсежности извештаја, који би био израђен по предложеном нацрту. Међутим познато је учитељству, да је он у оно доба кад је учитељство предлагало и израдило тај нацрт, био потпуно сагласан с тиме и радовао се да учитељство тако добру ствар подноси и заступа.

О појединостима у извештају није се расправљало, а баш не би много ни вредило, јер скупштина већином није била друштво особа које индивидуално расуђују, него друштво које слуша команду не разбирајући добре или лоше стране које команду руководе. Ово обележје опазило се одмах на почетку скупштине при верификацији учитељског заступника Т. Костића. Верификациони одбор је оспорио избор Костићев иако је кандидат К. Чепљар само тако имао два гласа што је сам на себе гласао (и сам уложио призив против избора Костићева), те тако добио раван број гласова с Костићем, који је после таког изборног резултата коцком избран. Но овде је требало Т. Костића искључити с тога што није члена присталица страначке команде. Свакојако је оваким поступком учитељски углед Костићев још више добио, а губитак у угледу постигао је команду.

Од осталих предмета што спадају у круг школе и учитељства, решено је да се правилник за епарх. школ. фонд поднесе министарству на потврду.

У епарх. школ. одбор изабрани су: Александар Тошић, парох из Нарага и Стеван Стратимировић, катихета учит. школе у Сомбору. Срдан Увалић, учитељ из Лалића, Сава Лудајић учитељ из Мохола. Др. Влад. Манојловић, адвокат из Суботице, Цветко Манојловић, Душан Пејић, учитељ из Ст. Сивца, Емил Михајловић, мерник из Ковиља, Мита Алексијевић новинар из Н. Сада, Божидар Борђошки, проф. учитељ. школе у Сомбору, Милан Настић, учитељ из Сентомаша, Лаза Димић учитељ из Силбаша, Крста Малеташки, учитељ из Турије и др. Живко Продановић лекар из Сентомаша.

Ова епарх. скупштина показала је још како су се лакомислено сигурали са учитељским угледом они, који су у прошлој епарх. скупштини инсценирали ону несобзибност, да се учитељи осуде с тога што неће слепо да слушају партијску команду и кад их она времена без икаква разлога. Све оно што су онда радили сад су лепо прогутали. Онда су викали да народ неће много учитеља у епарх. скупштину и епархијске одсеке, сад су морали пустити да међу изборнике уђу у епарх. скупштину учитељи: Борђошки, Милошев, Гуцуља, Настић, Увалић. Онда су викали да народ неће много учитеља у епарх. школ. одбор, а сад је догорело до поката, те бирају осим два вирилна учитеља у епарх. школ. одбор, још четири „световњака" учитеља: Пејића, Настића, Димића и Малеташког, још сувише су предусретљиви те и у епарх. административни одбор бирају три учитеља: Гуцуљу, Борђошког и Косића. Како то кад народ неће учитеље? Како се брзо показало да су учитељи потребни и да се без њих не може. И како се брзо показало, да та партијска команда

записи у оваким приликама много од команде чак и појединаца учитеља, јер не само да је морала пристати и ако јој је то мучно, да учитељи својим утицајем буду изабрани по појединим општинама за изборнике, а затим и за епарх. скупштинаре, него је морала пристати да поједина места већи број учитеља у појединс одсеке, јер би иначе команди успехнуо утицај у појединим општинама. Ето како „народ“ суди о учитељима. То је једна тачка у којој се огледа „чиреста“ веза између страначког начела, дисциплине и зависности избора учитеља од тих услова, а друга је тачка у колико се ту гледа на начело самог рада, који треба да се у том автономном кругу ради. Ту је, како се види, морало се дати задовољења свакоме, који је у стању сметати странци у локалним односима, а затим је дошао у рачун који грди оне учитеље, који стоје на висини свога уверења и неће да буду поклоници самовољних страначких нећуда, у којима владају такве команде свакојакот уверења. Колико ће такви што јавним грдњама и бесмислицама пуни страначки орган и тако стиче способности за члана епарх. школ. одбора, моћи на послу стварно привредити то немо имати срећу да видимо. А онај којем су такви „скорописци“ желели да се добро проведе на епарх. скупштини, провео се заиста добро, о томе су се они очигледно уверили, али се напротив њихово друштво није добро провело него је ћутало као заливено. Можемо још на крају додати да оне простачке грдње које су пре и после епарх. скупштине изашле у „Застави“ против свесног учитељства, које се не да шиканирати од ма каквих новинарских егзистенција и оних који се „диче“ несолидарношћу, а исто тако и на оне грдње управљене против „Школ. Гласника“ и његовог издавача, не налазимо за вредно да реплетујемо. Оној неписменој критици Заставина несолидарца о „Шк. Гл.“ насмејали смо се, јер је та критика остала у шарагама за оним оценама, које су о „Школ. Гласнику“ изрекли листови као што је један „Учитељ,“ „Učit. Noviny“, „Pedag.-Rozhledy“, „Учашлицен Прегледа“, и др. па и остала незаражена српска штампа.

—а

КАКО ПОСТАЈУ ВАЉАНИ ЉУДИ СРЕЋНИ

(макар и сиромашни били.)

1. Управа „Привредника“ не стара се за своје питомце само дотле док су шегрти, већ она, као што је познато, води и даљу бригу о њима. Зато постоји код „Привредника“ и нарочита каса (задруга) за кредит, од куд ваљани млади Срби трговци и занатлије, почетне кредите добијају, над у своје време своје самосталне радње отпочињу. (Осим тога управља „Привредник“ и разним другим фундацијама, које имају исту сврху).

2. А који су и после и као с мостални господари напредни, угледни и достојни, за те се заузима „Привредник“, да их и ожени. А чланице наших Задруга Српкиња, које су се заузеле да буду и у томе „Привреднику“ на руци, препоручује те ваљане Србе, пду им у свему на руку, да се према себи са ваљаним Српкињама и ожене. За ваљане чланове збринуто је једном речи — све, од првог дана шегртовања, па док ваљан човек свој циљ своју срећу постигне

Тако су многи старији ваљани потомци — данас већ напредни, самостални господари, озбиљне старешине своје породице и угледни грађани, себи, својој обитељи, своме месту, народу, држави, на дику и корист, а „Привреднику“, његовим добротворима, помагачима и сарадницима на радост и задовољство.

Шаљите дакле све ваљане здраве способне ђаке од 12 до 15 година, који нису богати или где је више деце или где се уопште теже или тесно живи, из малена у свет, најбоље одмах чим школу сврше. Упућујте их на поштење, послушности и рад, па ће за неколико година оживети ваше место и читав ваш крај, јер ће ти младићи брзо бити од велике користи и имати велику заслугу, па ће и своју породицу боље помагати, јер ће више зарађивати, него што данас зарађује један прост и задњи надничар. А кад у месту буде више мрса и соли, онда ће свима и свакоме и обилатије и боље дотецати. У таквом ће месту брзо срећа пропевати.

*

„Привредник“ заузима се — као што је познато — исто тако и за ваљане здраве Српкиње макар и сиромашне или без родитеља биле, и склања и намешта их у српске породице, а уз помоћ и под окриљем Српских женских добротворних задруга.

Ко жели ма какву упуту или обавештај, нека се обрати на своје заузимљиве Србе учитеље или свештенике, или на управу „Привредника.“

Преглед књига.

Die pädagogischen Ansichten des Dositheus Obradović. Ein Beitrag zur Geschichte der Aufklärungspädagogik. Inaugural-Diesertation zur Erlangung der Doktorwirde der ersten Section der hohen philosophischen Fakultät der Universität Zürich. Vorgelegt von **Milosch Perovits** aus Užice (Serbien). Genehmigt auf Antrag des Herrn Professors Dr. Störring. Belgrad, Gedruckt bei S. Horowitz, 1906. Стр. 72. обичне осмине. Цена? —

О нашем великану Доситеју постоје већ добре књижевне студије (Гавриловић, Др. Владан Ђорђевић, Др. Тихомир Остојић, Радченко), а што је за похвалу, налазимо ево и људи, који тог великог Србина хоће да прикажу и оцене страним народима, који мало шта добро хоће да знају о нама, Србима и Хрватима. Пре двадесет година Др. Милан Шевић, наш педагог, приказао је Немцима Доситеја као филозофа, а Др. Милош Перовић (иначе познати песник „Пијетро Косорић“, и писац патриотског комада „Карађорђе“) ево приказује том истом великом народу нашег Доситеја као педагога. Такав покушај не само да је похвалан, већ би требали да се на Др. Перовића сви угледају, који одазове на занад да се школују.

Као што се из наслова види Др. Перовић поднео је овај рад као парцијално испуњавање за постизање филозофског доктората у цирихском универзитету. Радња је акцептована од чувеног психопатолога и моралног филозофа: Dr. phil. et med. Густава Штеринга. Др. Перовић је и Мојманов ђак, основача експерименталног правца у педагогу, и штета је, што се нему није понудила педагошка столица на београдском универзитету, јер он има све формалности што се захтевају за то. Међутим шта видимо? Ова стара завист и омаловажавање од своје рођене браће. Ја нигде нисам видео да је овај леши рад ма у неколико речи приказан. Сва уредништва њуте као заливена. А кад се публиковао његов „Карађорђе“ (дело, које је према мом мишљењу најздравији правац у нашој лепој књижевности) сточиће угледна и учена „браћа“ да га убеђују с којекаквим бесмислицама, као да се тако велико дело може написати под душевним саламандерством ког му неки подмећу. Карађорђе и Доситеј — то су теме нашег младог песника и педагога. Политичко херојство и луч народног просвећивања теме су ђенија, као што је Др. Милош Перовић, без обзира на велику душу, здрав разум и праву (не језуитску) искреност, који сам осетио кад бејах с њиме заједно на цирихском универзитету.

После кратког увода и концизног излагања живота и дела Доситејевих, наш аутор отпочиње први део свог рада. Ту се говори прво о основним проблемима Доситејеве педагогије (природа и васпитање; време и место васпитања), па се прелази на циљеве (телесни, духовни и морални) и средства васпитања. За овим се говори специјално о интелектуалном васпитању и васпитној вредности неких наставних предмета (веронауке, морала, историје и т. д.). Тај први део завршује се о женском и народном васпитању.

Други део посвећен је детаљнијем излагању односа природног и школског васпит. в., времену и месту васпитања, телесном моралном и интелектуалном васпитању, женском и народном образовању.

Писац се у првом реду послужио оригиналним делима Доситејевим, а и осталим делима у српском, руском и немачком језику. Стил је добар, и човек са слабљу чита књигу од почетка до свршетка. Нема ништа усиљеног и хиперкритичког. Наш аутор више фиксира оне, велике идеје него ли на којекаква цепидлачења. Он је први покушао да Доситејев рад доведе у везу са филантропизмом запада. При крају баца сумарни поглед на Доситејеву педагогију и дидактику, оцењује је објективно и са најчаснијом експресијом, и ево како завршује своју студију: „Dass er (т. ј. Доситеј) überhaupt der erste in seinem Volke war, der die Wichtigkeit der Kindererziehung und die Aufklärung des Volkes stark betonte; dass er aus der ungeheueren Fülle der pädagogischen Principien seiner Zeit die besten und fortgeschrittensten angenommen hat und in sein Volk übertrug, mit jugendlicher Begeisterung und zäher Ausdauer gegen das Hergebrachte kämpfend; dass er daneben auch praktisch überaus bedeutungsvoll auf das heimische Schulwesen eingewirkt hat — darin und nicht in der Originalität seiner pädagogischen Ideen liegen seine grosse Verdienste.“

Боме и објективније оцене Доситеја као педагога не може бити. Последња реченица, да се Доситејева величина не састоји у оригиналности његових педагошких идеја, већ у мудром и практичком апликовању савремених просветно-педагошких начела, — требала би мало дубље да дирне у оне, који се у ништа искидаше ради

*

својих „оригиналних“ филозофских и педагошких система, не пратећи модерну науку ни толико, да би могли ма издалека увидети принцип прагматизма, ког је наш аутор, Др. Перовић тако лепо открио у Доситејевој педагогији Јест, принцип прагматизма наш је Доситеј изрекао и делом доказао још пре сто година, а данас то начело тек сада у педагогију уваљају Американци: Др. Дуи и Др. Роје, па филозофи: Џемс, Шилер, Поинкаре и др.

Дело Др. Перовића вредно је прочитати, а особито за оне, који се искључиво баве Доситејадом. Ово се може набавити у писца, који је сада проф. срп. гимназије у Солуну (Турска).

С наше учитељске стране нек је срдачна хвала Др. Перовићу, што је једног од најкултурнијих европских народа заинтересовао за нашег досад највећег народног учитеља и педагога — Доситија Обрадовића.

Др. Паја Р. Радосављевић.

БЕЛЕШКЕ.

Испити у српским основним школама у Новом Саду, који су одређени за 21. јуни о. г. и остале дане по пошто се у варош појавила пратобоља међу децом, услед наредбе варошког магистрата, а по решењу месног учитељског збора одржани су у петак и у суботу 11. и 12. о. м. у свима школама. Школска година завршена је благодарењем које је одржано 15. јуна о. г.

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду“ примио је у мају т. г. од фабричке српске православне црквене општине у Темишвару приход од таса о Ђурђеву-дне 7 К 30 потура. — Од Милутина Стојадиновића, намесника манастира Јаска 20 К чланарине. — Од Радивоја Тополаџ, учитеља у Сиригу 2 К уписнине у чланство и 18 К чланарине. — Од Ђире Недељкова, велеповеденика у Сиригу 20 К чланарине. — Од Мојс (Бојс) Маркова, поседника у Сиригу 20 К чланарине. — На свима овим прилозима захваљује Управа.

Учитељски збор у архидијецези, одржао је 1. (14.) јуна о. г. у Митровици своју редовну седницу, коју је сазвао Милан Манојловић, епархијски школски референт, на основу решења архидијецезалног школског одбора. На дневном су реду била: четири практична предавања и наставни план за српске автономне школе у Хрватској и Славонији.

Преглед школа. Државни надзорник за бачку жупанију Ј. Фараго прегледао је наставу у сентомашким српским школама и повољно се изразио о постигнутом успеху и учитељском раду.

Дечји певачки збор основао је сентомашки учитељ Миладин Туторов. Велики труд што је уложио у тај рад уродио хвале вредним успехом.

Читуља. Наставнички збор српске више девојачке школе панчевачке дубоко ожалошћен јавља да му је врсна чланица Отилија Мајински после кратког али тешког боловања 21. маја (3. јунија) у 30 год. живота а 8. година наставничког рада Богу душу предала. Тело непрежаљене покојнице опојано је 22. маја (4. јуна) по подне у Панчеву а по том је пренето у родно јој место, Велику Кикинду. Лака јој прва земља, и вечна јој успомена!

Запалили српску школу. „Вардар“ јавља, да су бугараши у Крушеву ушли ноћу у тамошњу српску основну школу па је посувши је гасом, запалили.

Ни школа, која је врло лепа двоспратна зграда, ни школске ствари нису се могли спасти од пожара. Штета је била велика, јер је само школских ствари изгорело за преко хиљаду динара.

Напад на српску школу. Из Кукуша „Шк. Рад“ јављају, да су бугараши недавно, кад у тамошњој српској школи никог није било, напали на исту и то одма по ручку. Прво су на доњем боју школе извукли гвоздене шипке са канцеларијског прозора, ушли унутра, па разбивши орман извукли све књиге и поцепали велике школске мапе. Чак и једно празно стакло од мастила нису оставили на миру. Одатле обију поклопац од басамака које воде на горњи спрат, те ушав у учионице све што год нађоше полупаше. При разбијању стакленог астала и обијања капка на басамацима, биће да су се и обранили јер и на орману и по поду бејаше трагова од крви. Истог дана пред вече напали су поново на школу, но код прве лупе на капији, дочека их управитељ школе, који сад ту бејаше и бугарски се јунаци куд који разбегоше. Управитељ школе је све ово пријавио надлежној власти.

Српска школа у Турни. Управни одбор српске православне школске општине у Турни Северину, после двадесетпетогодишњега истрајнога рада успео је, да ове године приступи подизању српскога школскога дома за васпитање своје младежи на материнском језику. У Турни живи неколико стотина српских породица из свију на-

ших крајева. Да би се омогућио патриотски успех те једине српске школе на страни, која се бори, да очува народни језик и писменост у мору туђинштине, школски управни одбор обраћа се молбом за потпору свих добрих Срба, који милују род свој, да га у томе предузећу помогну прилозима колико ко може. Имена приложника публиковаће се и на зачељу школског дома узидати.

Позив на претплату.

Дао сам у штампу и до 15. маја ове године ће изићи

МЕТОДИКА ИСТОРИЈСКЕ НАСТАВЕ

израђена по најбољим странм методичким делима а према најновијим резултатима педагошке науке.

Држим да треба ову књигу да набави свака школа и сваки учитељ.

Ова методика износи 10 штампаних табака и стаје 2 дин. комад.

Претплата се шаље писцу, Смиљаничева улица бр. 35.

Скупљачи који скупе и пошљу претплату за 5 претплатника добијају једну књигу на дар.

Поруџбине без новаца не вреде.

С поштовањем

Мих. М. Станојевић

учитељ, Београд.

САДРЖАЈ:

I. Шта је историја. Задатак и значај њен као васпитног предмета.

1. Појам о историји и причи. Општа и посебна историја.
2. Претходна знања. (Пропедевтика историје).
3. Задатак васпитања.
4. Историја у служби његовој.

II. Историја методике овога предмета.

Јевреји, Грци и Римљани. Средњи век. Словени. Хуманисте. Реформација. Коменски. Лок. Филантропи. Русо. Базедов. Салцман, Долц. Новије доба. Песталоци. Хербарт. Рајн—Цилерова школа. Дерфелд. Најновији захтеви дидактике о истор. настави.

III. Важност и значај историјске наставе за наш национални живот.

1. Социјални, морални, религиски, национални интереси и развитак њихов.
2. Развијање осећања дужности према краљу, земљи и народу.
3. Културна историја.
4. Историја за практични живот.

IV. Избор наставног градива.

Место историје у досадашњем плану и програму. Приче и бајке и њихова важност. Како би требало удесити план и програм истор. наставе у четвороразредној а како у шесторазредној школи.

V. Методи историјске наставе и веза историје с осталим наставним предметима.

1. Општи појмови.
2. Етнографски и синхроистички метод; хронолошки и прогресивни метод; ретроспективни метод; метод Хербартцилерове школе; регресивни метод; метод груписања; компаративни метод; метод концентричних кругова; метод календарски или наслов истор. наставе на појединe дане згодне за подсећање.
3. Веза историје с географијом, црквеном историјом и др. предметима.

VI. Обрада наставног градива.

1. Методска и програмска јединица.
2. Обрада методске јединице.
3. Рашчлањавање градива. Етичко сређење.
4. Истинитост и објективност у историји.
5. Биографија и њихова обрада.
6. Очигледност у историјској настави.
7. Коришћење у историјским изворима.
8. Важност нар. традиција и до које мере се оне употребљавају.
9. Употреба карте приликом предавања.
10. Какве треба да су историјске карте и атласи.
11. Предмети (истор.) као згодно средство за очигледно представљање.
12. Кад и како треба акроаматички метод употребљавати.
13. Како треба развијати метод употребљавати.
14. Прагматична обрада.
15. Како се памћење олакшава.
16. Поређење и обухватање у предавањима.
17. Примена.
18. Понављање.
19. Наставне радње приликом истор. наставе о завичају.
20. Наставни поступак при обради културно ист. елемената.
21. Уџбеници и њихова употреба.
22. Историјска читанка.
23. Главне мане које се опажају код нас при предавању историје; главне тешкоће, које се дешавају при извођењу ове наставе и како да се отклоне.
24. Какву улогу играју школска табла и креда при овој настави.
25. Припрема учитељева за предавање.

VII. Литература.

А) Домаћа.

Б) Страна.

VIII. Регистар.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка врвате каве онима, који је из ма који разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим извреним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварке — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим познатим узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ донаша са собом, да се пста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слаткот, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито облубљеног правог „Франковог“ додатка за кану, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

ПРИРОДОПИСНА ДЕЛА.

Мали Брем. Приказ живота и особина животиња, биља и камена. 5 свезака дивно илустр. с бојад. таблицама, I. Сисавци К 6·40, II. Птице К 6·40. III. Гмизавци и т. д. К 7·40. IV. Биљке К 6·60, V. Минерали К 4·80.

Штетња у природи. Ново красно дело. Приказује проф. Ј. Јанда. Са 26 бојад. табл. и 302 сл. у тексту. Ц. вез. К 8·—

Лептири. Написао К. Екслер. 216 стр. Са 12 сл. и 23 табл. на којима је насликано 235 лептирова и гусеница. Ц. карт. К 4·40, вез. К 5·—

Зарезници. Написао проф. Ф. Длухи. Са 3 граф. и 20 бој. табл. с 500 слика. Ц. карт. К 4·40. вез. К 5·—

Наше домаће корисне птице. Прик. проф. Ј. Јанда. 145 стр. са 25 красних таблица. Ц. карт. К 4·40, вез. К 5·—

Атлас сисавача. Раскошна израда. 30 дивних табл. у боји (176 живот.). — Ц. вез. К 4·40.

Атлас биља. 66 табл. у дивн. изр. с текстом проф. Бернарда. Врло лепо дело. Вез. К 21·—

Атлас лептирова. 96 табл. у боји. Сад излази с текстом проф. Јухла, у свеск. à 60 фил.

Атлас зарезника. 48 табл. у боји. Текст проф. Клапалка. I./II. вез. К 40·—

Атлас минерала. 26 дивних таблица са 306 сл. у боји; вез. К 20·—

Издавач **И. Л. Кобер, у Праћу,** Радичкова улица.

ВЕЛИКИ ИЗБОР КЊИГА

ЗА НАГРАДУ ДЕЦИ О ШКОЛСКИМ ИСПИТИМА

има само учитељска књижара „Кашошевић“.

Рабат већи него игде.

КО ПОРУЧИ ЗА 4 КРУНЕ НЕКА ОДМАХ ИЗАБЕРЕ ЗА 6 КРУНА
КО ПОРУЧИ ЗА 6 КРУНА НЕКА ОДМАХ ИЗАБЕРЕ ЗА 9 КРУНА
КО ПОРУЧИ ЗА 10 КРУНА НЕКА ОДМАХ ИЗАБЕРЕ ЗА 15 КРУНА

Ко жели да су књиге тврдо увезане, увез се сматра као попуст.

ЈЕФТИНИ КАРАКТЕРА (прописи на углед) НА ДОБРОЈ АРТИЈИ.

Наруџбине се отправљају редом, ко пре поручи раније ће добити.

ЦЕНЕ СУ У КРУНСКОЈ ВРЕДНОСТИ.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине странице, и то ако је оглас више у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“ Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Бока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Напредак“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 11. У Новом Саду, 15. јуна 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Учитељ у народу. Расправа Стеве Личинића, равн. учитеља у Белегишу. — Научна и морална филозофија. Rene Worms. Превод Ж. Раконића, учитеља у Торњи. — Данашња јавна наставa у Немачкој. — Школа и наставa: Предавања новосадског српског учит. збора Шп. С., за израду специјалног наставног плана за мађарски језик. — Дипјаке учитељске школе у Галицији. — Међународни конгрес народичног васпитања. Ж. Раконић. — Учитељство: Предавања новосадског српског учит. збора епарх. шк. одб. бачком, за сазив ванредне седнице бачких српских сборова. — Предавања новосадског српског учит. збора Шп. Сав. за ослобођење учитеља од појачке дужности. — Пољопривредни течајеви за учитеље и учитељице. — Из школске самоуправе: Епарх. школ. одбор у Темишвару. — Допис: О српским школама у Босни и Херцеговини, од Magistra. — Преглед књига: Magyar ABC és olvasókönyv, írtak Benedek Elek és trs. од Д. — Белешке. —

Учитељ у народу.

Написао **Стева Личинић**, равн. учитељ у Белегишу.*)

Учитељско друштво нашега котара ставило је у последње време себи за часну задаћу, да расправља и такова питања корисна по наш народ, која не спадају строго у педагогију нити у наше службене дужности, а ипак су у вези и са том науком и са нашим положајем, који заузимамо у народу. За данас ћемо говорити у опште о томе какав живот и какво деловање треба учитељ да развије у народу, па да то деловање служи на корист и напредак нашега народа у свима гранама његова живота. Да би то деловање до сигурнијег резултата довело, пре свега мора учитељ уживати углед и поверење прво у школи, за тим у друштву у којем се креће и напослетку у маси народа. Овде ћу бити кратак са говором о томе, какво треба да је деловање учитељево у школи па да стече углед и поверење у народу, јер сваки уме и мора своју дужност вршити, али ми је само толико напоменути, да није доста само савесно обрадити научну основу и показати добар успех, јер то народ не опажа толико својим очима нити уме оценити, он оцењује оно што види. Он види и зна да ли учитељ редовно држи школу, да ли деца мирно и уредно иду у школу и из школе, он види како се захтева да дете мора у школу доћи само чисто и уредно, он види како се од стране школе тражи уредан полазак школе, па ће где коме то и неправо бити, али ће и школа и учитељ код њега у угледу много одскочити. Учитељ, који је попустљив у томе, може уживати донекле љубави, али поверење, поштовање и углед никада, и није кадар у народу ништа добра учинити дочим онај, који се не огреши ни о једну тачку закона, стиче поверење и углед и може у народу деловати благотворно. Толико је било нужно рећи о деловању учитеља у школи у свези са овом темом, па ћу прећи на друштвени живот учитељев, какав положај и такт да заузме међу најближом околином, међу онима с којима је тако рећи сваки дан, па да у друштву ужива достојан углед и поштовање, које му припада као образованом човеку и по спреми и по деловању. Околина и друштво учитељево је мање више свуда једнодико по звању и положају, само је разлика у значају појединих. Али између њих и учитеља је у томе разлика, што њих сви фактори и све прилике потпомажу, да буду угледни, дочим је учитељ остављен сам себи да вођује за оно поштовање и

*) Расправљано 27 маја о. г. у Бешки на учитељској скупштини котара старо-пазовачког.

угледни положај који му по праву припада. За сравњење узећемо овде свештеника и бележника, с њима учитељ има највише службеног дотицаја а и приватно су упућени једно на друго да се састају. Свештенику је најлакше одржати свој углед а то поред цркве. Јер све установе штите и потпомажу цркву. У првом реду је потпомаже и штити држава а потпомаже је и школа. Само је разлика између потпоре државе и школе у томе, што држава штитећи цркву својом моћи и власти, добија као сила и величина још већи углед, дочим школа потпомажући цркву губи углед, а доказ за то не треба нам већи него то, да учитељ у цркви мора певати и кад му се не пева, а цркви расте тиме углед што учитељ као образован човек извршава црквењачку дужност, појање. На даље свештеник је и боље наплаћен, што у друштву такође велику важност има. Уверен сам, да нико ништа против тога нема, што свештеник има таквог угледа и поштовања, нити то нама шкоди и може шкодити, само сам то споменуо с тога да се види, како свештеник не мора себи својим радом и тактом војевати за углед, јер био млад или стар, био сам по себи добар и ваљан или не, увек има првенство у друштву, јер му то црква даје, а ову штите и потпомажу сви фактори, дочим код учитеља као што ћемо даље чути сасвим друкчије то стоји. Бележник такође има углед поред општине, а и сам по себи већ је нека власт у селу а при том материјално лази добро, њему такође није нужде борити се за углед. А да ли школа сама по себи даје угледа учитељу. Не, него напротив учитељ даје угледа школи, па ако је на свом месту има и он и школа угледа, а ако не, онда нема ни он али ни школа. Школа дакле не даје учитељу угледа, власт и новца и онако нема, те према томе мора он сам бринути се и војевати за свој углед, а то ће постићи часним животом, ваљаним радом и друштвеним тактом.

Уверен сам да је већ свако искусио и уверио се, како се тешко сиромашном човеку одржати на висини угледног положаја, али кад боље о томе размисли и промотри, увериће се, да учитељ може исти углед и поштовање и још веће уживати него они, који су боље наплаћени а то може само тако учинити, ако увек има пред собом девизу: Ако имаш мало власти и мало новаца, мораш имати доста воље и разума. Пре свега мора се учитељ трудити да постане савршено интелигентан, а то се постизава читањем, штудирањем о свему што је прочитао, чуо и опазио и разговором. Озбиљан и одмерен у понашању и говору, благ, мио и љубезан у општењу са сваким, никад не понижавајући се према моћнијима, нити мрштећи се пред слабијим. Свака реч и свако дело, које учитељ учини, не сме да му служи на срамоту и ругло, него да му служи на част. За то учитељ као психолог, проматрајући друштво и околину, у којој се креће и критички суд о њима доносећи, нека прво критички испита сам себе, да ли какове мане можда и он поседује, па ако их има, онда јаком вољом и енергијом нека их исправи. Учитељ ма и сирома не сме ласкати моћнијима, нити примати части од оних, који ће то на зло употребити. Премда не сме бити учитељ ни сасвим повучен, али нек не иде тамо где му место по свом положају није. Особито је важно за учитеља да се не меша у туђе ствари и послове, али одлучно да не да другоме мешати се у своје школске ствари и послове. Најлакше даде учитељ повода другоме мешати се у своје ствари, ако у сваком друштву истиче себе, свој положај и рад и ако много приповеда о приликама у школи и могућим размирицама у школи и међу учитељским особљем. Јер нико никога не може понизити ако се сам не понизи, али пошто знамо, да се ипак нађе који противник, који и без разлога у сваком случају хоће учитеља да понизи, не треба се једити ни свађати с њим, јер обично ко се једи тај и губи, него га треба избегавати и у крајњем случају и презрети, па нек се он једи. Свађа и процесање не служи никоме на дику, а учитељу особито може шкодити у угледу а кадкад и егзистенцији. За то локалне заћевице и противности међу месним странкама или појединцима не смеју увући учитеља у вртлог партајничности, он се мора свагда одржати на висини објективности. Учитељ сав и цео мора бити свега народа а не поједине пар-

тиче и појединих људи. А то није тешко, на са радошћу можемо констатовати да бар овде код нас у Срему већина учитеља на локалне размирице гледа као штетне по народ, а понижавајуће за свој углед, па не учествује у њима.

У доста великој мери може учитељском угледу а према томе и народној ствари, којој треба да служимо, шкодити политичко странчарство. Учитељ који је активни па још агилни члан једне странке, мора више пута и против свога уверења радити, јер му његови тутори, а то су у воће странке, тако заповедају. Ако не послуша, избаце га као испећени лимун. За то више пута можемо читати за учитеља који је слаб и неуредан, како га његова партија хвали као вредна и напредна учитеља, наравно дотле док слуша, а учитеља који је признат као вредан и напредан описују као неуредна и невал-да. То особито важи за она места, где је заоштрена странчарска борба, ту учитељ странчар за противну странку не вреди ништа, нити у тој странци може ништа корисно учинити а и то је наш народ. Код нас је сада наступило доба партизанства као у Србији пре 15 година. Као што су у оно доба тамо учитељи гоњени премештани и затварани због партизанства, тако сто сада код нас бива. Али ко прати школске листове из Србије од последњих година и ко је учествовао на последњим њиховим земаљским учитељским скупштинама уверио се, да су се они већ еманципирали туторства појединих вођа и неће више као обични кортесци на својим леђима да пењу појединце на високе положаје, јер су дошли до уверења, да употребљавајући и трошећи своју умну и моралну снагу за корист поједине странке и појединаца велику штету наносе и себи и школи па су закључили, да сви сложно, заједнички и одлучно без обзира на поједине странке сву своју снагу улажу за корист школе и своје унапређење, а тим самим већ служе и на унапређењу свога народа. Не сумњам да ће кроз кратко време и наше учитељство стећи исто уверење и овакав закључак донети.

(Свршиће се.)

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Ракочић**, учитељ — **Торња.**

ОДЕЉАК V.

Предмет природних наукâ.

Природне науке испитују конкретне предмете. Ови су двојаки: Жива и безживотна бића. Ове се науке саме деле на 2 серије. Предмет једних сачињавају безживотна бића: земља предмет геологије, минерали, предмет минералогије.

Друге опет проматрају жива бића: науке друге врсте зову се једним именом: биологија. Сама се биологија може поделити са два становишта:

1. Жива се бића деле на биљке и животиње: у биологији, дакле, разликујемо ботанику, науку о биљкама и зоологију, науку о животињама.

2. Жива су бића форме органâ (глава, груди, мишица итд.), у којима се збивају функције (циркулације, предисање, пробава итд.): у биологији, дакле, разликујемо са овог становишта анатомију, науку о органима и физиологију, науку о функцијама.

На теоријској основи ових наука почивају неке практичне вештине као што је медицина, наиме: не би могли успешно лечити неко биће а да не познајемо његову нормалну конституцију.

Предмет природних наука јесу, дакле, жива и безживотна бића. Бића у обе врсте имају математских и физичко хемиских особинâ, јер и једна и друга (бића) запремају известан део простора, трају неко време и испољавају некоје силе (тежина, топлота, хемиски афинитет). И најнезнатнији минерал испољава извесне силе. Оно чега минерали немају а што је јединствено биљкама и животињама јесте живот или организација силâ као бића које има способности да само одржи своју егзистенцу. Међу самим живим бићима треба разликовати она која проводе бесвестан живот, од оних која о томе свести имају (животиње бар вишега реда); ове последње се једино могу побудити на *свесно* чување, узвишавање и улепшавање своје егзистенце. Ми ћемо у осталом прећи на појмове о сили, животу и мисли (види одељак III): видећемо, да међу

*

њима не постоји провала као ни међу бићима која те атрибуте поседују. Сила, живот и мисао јесу три предмета којима се занимају природне науке.

Каквим начином испитују оне? Исте проматрају бића са поменутим особинама и појавама, које она испољавају. Данас је опсервација појава скоро све и сва. Идући од чињеница постављају се закони (већ су учињена главнија открића у том правцу). Али смо још доста далеко од исцрпљења области појава, сад тек из далека назиремо доба када ћемо се занимати само са законима. Напослетку, природне науке, много сложеније од математских шта више и физичких наука, мање су напредне. Док прве испитују само законе, дотле се оне тек труде, да до тога степена дођу и још су далеко од тога доба због безграничне области појава које треба још да испитају.

ОДЕЉАК VI.

Предмет друштвених наукâ.

Природне науке истражују индивидуална бића а друштвене пак групе, друштва, образована њима.

Сва су жива бића склона образовању друштава, па с тога друштвене науке не могу пронаћи испитивање животињских друштава (мрави пчеле итд.). Али за нас људе најваже вреде испитивања људских друштава као савршенијих. Ове науке, пре свега, испитују активност човека према његовим ближњима; другим изразом: владање људско, откуда назив моралних наука и њима приденамо. Како је основни мотив ове активности мисао — јер у човеку све мисао управља — то пре свега људска мисао мора занимати друштвене науке. Главне њихове врсте јесу:

1. антропологија, која испитује човека у опће и људске расе;

2. психологија, она испитује људску мисао за себе, дух човечији (антропологија и психологија чине прелаз међу природним и друштвеним наукама, јер оне проматрају индивидуу пре истраживања активности (делања) коју друштвени живот од ње имаде;

3. филологија или наука о језику испитује изјаву мисли речима;

4. Историја, која нам износи, како су постала, развијала се и пропадала разна људска друштва.

На знању ових наука почива једна практична вештина, право, што значи утврђење правила у друштву према знању о духу и друштву, да би владала правда. — Треба да се односе и на политичку економију и ту прво на науку о богатствима: како она постају, множе се, деле и како нестају и како можемо, управо, најзгоднијим начином одредити њихово производјење, множење, деобу и нестајање.

Ове науке трагају, дакле, за хармоничном друштвеном људском активношћу. Како трагају? Као и природне, сабирајући откривене појаве постављају законе који владају уједињеним појавама. Ну, зашто у том не могу онако напредовати као природне, посве је јасно: јер су сложеније. Изналажење чињеница јесте још њихов делокруг: испитивање закона — овде просто изостављено — односиће се, још за дуго времена, на донашање што савршенијих резултата, којима смо онда дошли до апстрактних наука.

Став изражен на почетку овог одељка објашњен је: све науке истражују чињенице и њихове законе. Али су простије (апстрактне) много раније стигле до закона, док сложеније (конкретне) још нису завршиле збирање потребних им чињеница. У основи имају све један исти предмет: испитивање света; разлика је само у граници „испитивајуће области". Тако на пример прве — имајући „ограниченију" испитивајућу област — пре ће ју испитати те и циљ, својствен њихову испитивању, пре достигнути.

ГЛАВА II.

Метод наука.

ОДЕЉАК VII.

Метод наука у опће.

Знамо шта је предмет разних наука. Сад да видимо начине којим се служе у испитивању тих предмета, наиме: који су методи разних наука.

Научењак, као што видесмо, прво треба да збира чињенице. У ту сврху посматраће

како се ове у природи јављају и испитиваће их. Ако му проста опсервација (посматрање) не подаје све жељене чињенице, чиниће огледе, да их створи; тојест оне феномене, које му природа није пружила, створиће их себи вештачки. *Опсервација* и *експериментоване* таква су два начина којима се научењак служи при испитивању појава.

Скупљене већ чињенице треба међусобно распоредити сходно њихову природном сродству, то ће чинити: класификација.

У њој се крије још једна друга операција: дефиниција. Јер, пре но што смо два предмета распоредили у две групе, треба да смо их претходно дефинисали резимирајући укратко карактеристичне им знаке. Сем тога, да би створили још друге групе, потребно је дати такову једну формулу, која ће садржавати у себи укупност заједничких карактеристичних тачака свију предмета ових група. — *Класификација* и *дефиниција* јесу друга два научна начина.

Ово није све: треба још изнаћи узроке чињеницама, у класе подељеним, и одредити законе који везују те узроке и њихове последице. Ова се операција зове: индукција. — Пронађен закон можемо — везујући га са другим већ познатим — одлучити од њих: ова се радња зове: дедукција. — *Индукција* и *дедукција* јесу два метода којима формулишемо природне законе.

Али није могуће свагда дознати све чињенице, извести међу познатим чињеницама строгу класификацију или поставити известан закон. У таквом случају узимамо у помоћ *хипотезу*. Претпоставка се понајчешће оснива на каквој аналогији, у ширем смислу при испитивању у случају одсутности директних доказа, на чину, дакле, обистињеном у сличном таквом случају. Хипотеза је корисна по науку: јер често пута интуицијом прориче истину, коју ће касније опсервација и пресуђивање потврдити; од свију наведених начина изискује испитивање како од стране њених привржсника, који би хтели да ју потврде, као и противника јој, који теже да ју сруше: покрај тога она чини, да у науку уђе читава гомила нових чињеница. Тако, на пример, алкемична хипотеза о егзистенцији неког „филозофског камена", кадра да све метале претвори у злато, дакле кроз непостинута, пшак је великих услугâ чинила кемији, открившн мноштво чињеница, које постадоше темељ модерној кемији. Тога ради не би било право одлучити претпоставку од науке, јер јој може бити од реалних услугâ. Када набројани разни методи не би донашали потпуно задовољавајућих резултата, ни њена нам помоћ не би вредила.

То су, сто, начини, којима дух људски збира и групише чињенице, поставља им узроке и формулише законе. Разноврсни ови начини морају се поступно употребљавати у свима наукама: Свакад треба да се пође од збирања чињеница пре формулисања закона, од опсервације и експериментисања пре класификације, од индукције пре дедукције. Природно је да и овде морамо да констатујемо факат: да су простије науке напредније од сложенијих. Просте науке имајући мало чињеница да испитају, брзо су свршиле са опсервацијом и класификацијом, па су ускоро дошле до индукције и кроз ову дедукцији. Напротив, комплексне (сложене) науке још су везане за опсервацију и класификацију. То смо, управо, и хтели да обистинимо испитивајући методу разних научних група.

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

II. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

Више школе.

Више школе разликују се од народних и продужних школа, што дају ширу и пространију наставу и што за њих не постоји школска обавеза. Од стручних школа у то лико одвајају, што не одговарају захтевима извесног позива него постижу опште више образовање; а од универзитета се разликују тиме, што је у њима више приправна, пропедевтичка настава.

Под **вишим школама** разумеју се *гимназије, реалне гимназије, реформне школе*, реалке и *више реалке, више девојачке*

школе и *девојачке гимназије*. Општим именом згодно су означене са *средњим школама*, да се на тај начин обележи њихов положај између народне школе и универзитета; али је ово име остало само у Аустрији и у Јужној Немачкој, јер се другде, а нарочито у Пруској, тим именом зову оне школе, што стоје између народних и виших школа.

Законодавна уређења виших школа нема ни немачка држава па, готово, ни поједине савезне државе; али повластице, које се добивају потпуним или делимичним похођењем виших школа, (као н. пр. пуштање на универзитет и давање сведоџбе за једногодишњу добровољачку војну службу) важе у целој немачкој држави. У опште се тежило, да се у основним начелима за вишу школу изједначе поједине државе и ако у појединостима постоје по нека одступања. Заслугу за ово јединство има *државна школска комисија*, која постоји од 1875. године и састаје се двапут годишње у седницу, да државном канцелару подноси стручна мишљења односно повластица вишим школама и да над овима врше извесну контролу. Комисија има 6 чланова, од којих по једнога дају Пруска, Баварска, Виртемберг и Саксонска; пети члан заступа Баденску, Хесен, Елзас-Лотарингију и Мекленбург-Шверин а шести члан, најзад, остале мање савезне државице.*)

А.) Гимназија.

Име *гимназија* одомаћило се од времена реформације а у јужној Немачкој употребљује се име *лицеј*, које је дошло из Француске почетком 19. столећа. Под именом *педагогије* (Халле, Магдебург), *кнежевске школе* (Мајсен, Грима, Пфорта), *монастирске школе* (Илфелд, Рослебен), *семинарије* (у Виртембергу) и *витешке академије* (Лигниц Бедбург) разумеју се данас понајвише гимназиски заводи са интернатом; али немају потпуног гимназиског течаја него само разреде од ниже терције (од 4. разреда). *Прогимназије* су у Пруској заводи са 6 разреда (Секста — ниже секунде) а у Саксонској заводи са 3 или 4 најнижа разреда а виши су разреди увек спојена с реалком. У јужној Немачкој зову се заводи *латинске школе* а не треба губити из вида, да је од давна чувена латинска главна школа у Халу потпуна гимназија.

Име *наученачке (учене) школе*, којим су згодно назвате гимназије, показује одмах и циљ ових завода, т. ј. да ученике, пре свега, припреми за универзитет „да се на вишим факултетима м же штудирати Theologia, Medicina, Philosophia и Jurisprudentia“. Ради тога мора гимназија својим ученицима да даде извесну меру позитивнога знања и да их оспособи, да могу самостално да обрађују извесну научну грану, у кратко, „да их научи штудирати“. За то је потребно, да се наставом вежба и јача моћ сазнања у ученика, да се што више утиче на њихово срце и душу и да им се потстакне њихова морална воља, да би доцније на великој школи били кадри, да самостално теже у свом изабратом позиву за оним, што је добро, истинито и лепо. Да, пак, овака настава није само за универзитетлију него у опште за свакога који тражи јаче образовање, по себи је јасно.

Да одговори своме задатку гимназија је узела ове предмете: веронауку немачки, латински, грчки и француски језик, историју, географију, математику и природне науке; као факултативни предмети јесу енглески или талијански и јеврејски језик. Од вештина су певање, цртање, писање и стенографија; телесно вежбање, пак, а нарочито младићке игре помажу неговању тела. Ну у средишту целокупне наставе стоје оба стара језика, латински и грчки; јер неговањем ових језика гимназија баш и добива онај свој нарочити тип, ради кога се гимназиско образовање и зове хуманистичко. С тога се овим предметима даје више од $^1/_3$ наставног времена: у Пруској 101 од 252 недељна часа, у Баварској 102 од 228, у Саксонској 112 од 258, и у Виртембергу 121 од 263 недељна часа. С латинским језиком почиње се већ у сексти (1. разреду); јер тр6ба да, пре свега, у ученика пробуди осећај за језик и моћ мишљења а то се најбоље постиже самим латинским језиком, „који има сва сред-

*) У којој ће мери утицати царски указ од 1900. године на организацију виших школа, нала још сачекати; али изгледа да је само једно сигурно, да ће отплати завршни испити после више секунде, да ће настава у латинском језику бити проширена и да ће се постићи равноправност свију деветоразредних виших школа.

ства, којим се говор служи у изразима, с највећом јасношћу далеко пластичнија и непосредно разумљивија него ма у коме новијем језику.“ Још је овде главно, да ученик учи да поима, читајући римске класике, историску везу нашег васколиког образовања у религији, вештини и науци јер је све ово прво поникло на земљишту римскога старога века». С тога дакле, апстрахујући практичке разлоге, ваља почети с латинским језиком али грчки језик мора одмах доћи јер је на грчкој култури основана римска. Са својим узоритим делима у поезији и философији грчки је језик нарочито позван, да шири и унапређује идеалну страну духовнога образовања, које се очекује од гимназије. Поред свега наравно да не сме изостати ревносно неговање матерњег језика и темељито увођење у њену литературу чему најбоље служи штудија старих језика. Одговарајући захтевима нашега доба поклоњена је дотична пажња математици и природним наукама, које сразмерно по броју часова одговарају филолошко-историским предметима. Али су, свакако, као што то изводи пр ф. Паулзен, хуманистички предмети, у које се сем именованих у ширем смислу урачунавају још религија, историја и француски језик, који стоје са човечјим моралним задатцима живота у тешњој вези него математика и природне науке. С тога се хуманистичким предметима и даје прво место у настави а гимназије су и позване, да их негују и чувају.

1.) Гимназија у Пруској.

Наставни план пруске гимназије уређен је према распису од 1892 :

ПРЕДМЕТИ	VI	V	IV	IIB	IIA	IB	IA
Веронаука	3	2	2	2	2	2	2
Немачки	4	3	3	2	3	3	3
Латински	8	8	7	7	7	7	7
Грчки	—	—	—	6	6	6	6
Француски	—	—	4	3	3	2	2
Историја	2	2	2	2	2	3	3
Географија			2	1	1		
Математика	4	4	4	3	3	4	4
Природне науке	2	2	2	2	2	2	2
Писање	2	2	—	—	—	—	—
Цртање	—	2	2	2	2	—	—
Свега недељно	25	25	28	30	30	29	29

У часове немачког језика за сексту и квинту урачунат је по један час за историско причање. Поред ових наставних часова добијају још сви разреди по 3 часа вежбања а секста и квинта и по 2 часа певања, које је као хорско певање обавезно за ученике свих разреда који имају дара за ту вештану. Још је допуштено, да ученици, почевши од секунде, могу имати даље образовање у цртању и најзад се у три највиша разреда може учити енглески и јеврејски језик по избору, само се не допушта учење оба језика. У градовима, где не постоје други виши заводи поред гимназије или прогимназије, допуштено је оним ученицима, који после ниже секунде желе да остане школу, да могу учити енглески језик у место грчкога.

Ученици се примају у најнижи разред после навршене 9. године; а за припремна знања тражи се оно, што се у доброј народној школи научи за прве три године, дакле: лакоћу у читању и писању немачком и латинским писменима, познавање врста речи и правописа; поузданост у рачунању с 4 основне рачунске радње у кругу бројева од 1—1000, и мало знања из светога писма. На многим местима имају више школе у Пруској своје сопствене троразредне народне школе. Школска се година рачуна од Васкрса до Васкрса, школски одмор не сме изнети више од $10^1/_2$ недеља у години али још није постигнуто јединство у овом питању у свима провинцијама. Свака школа издаје свој годишњи извештај, у коме је обично и нека научна расправа. Школарина је годишње за краљевске гимназије 120 марака, за прогимназије 100 марака а на градским школама је или већа или мања. На крају школске године постоји од 1892. године у нижој секунди завршни испит, који одлучује о повластици за једногодишњу добровољачку војену службу и о преласу у вишу секунду. Овај се испит држи пред краљевским комесаром као и испит зрелости на крају више приме (IX. разреда), а при завршном испиту може бити и директор именован за краљевског комесара. Завршни испит може се само једанпут обновити а испит зрелости може и два пута.

Највиша је власт за више школе у Пруској министарство просвете. Сем овога постоје провинцијалне школске колегије, којима је седиште у 12 провинцијалних градова и које учествују у надзору и управи виших школа. У овим колегијама, у којима председавају виши председници дотичних провинција, чланови су сем саветника за духовне, правничке и благајничке послове још и по 2 провинцијална школска саветника, два практична школска човека. Ове власти не само да се старају за имовно стање и рачуноводство школско него је и педагошка управа у њиховим рукама, јер им је дужност да испитују школска правила и уџбенике, да воде надзор над школама и да се старају о уређењу испита. Провинцијалне школске колегије су посебне власти између школа и самога министарства. У градским гимназијама постоје, сем тога, још и месне управе, којима није задатак настава него само спољне потребе и попуњавање упражњених директорских и учитељских места, у чему и држава има права, ако помаже школе у издржању али за то има, у сваком случају, право да потврђује избор. Религиозну наставу проверавају у року од 4—6 година генерални супер-интенданти односно католички епископи, али немају права да самостално издају наређења.

Пруска је имала 1899. године 282 гимназије и 52 прогимназије (на 348437 km²), у којима је било 83.337 ученика. На овим школама радило је 4506 наставних снага, у које нису урачунати свештеници, хонорарни учитељи и приправници. Наставници су управитељи школски, *директори*, научни учитељи, елементарни и технички учитељи и научни помоћници учитеља. Научни стални учитељи имају титулу виших учитеља, од којих се $^1/_3$ именује за професоре. Они имају почетну плату од 2100 марака, која се сваке 3 године повећава са 300 марака те достиже суму од 4500 марака за 27 година службовања. Поред тога добива половина сталних учитеља на потпуним гимназијама и једна четвртина на прогимназијама стални додатак од 900 марака, који се урачунава за пензију и осим тога добивају сви додатак на стан, који се одређује по величини места, где живе. Пензија учитеља и старање за њихове породице уређено је исто онако као и код учитеља народних школа.

Право на наставничко место у вишим школама добива кандидат после положеног испита пред научном испитном комисијом, које за поједине области постоје у Кенигсбергу, Берлину, Грајсвалду, Бреслави, Халу, Кизу, Гетингену, Минстру, Марбургу и Бону. Сведоџбе, које издају ове комисије, или су за више учитеље или за учитеље. У првоме случају тражи се од кандидата, да сем опште образованости има подобност, да два научна предмета предаје у свима разредима а друга два у средњим разредима. За учитељско место довољна је подобност предавања из три предмета у средњим разредима и из једног предмета у нижим разредима. Сваки кандидат има претходно да проведе две године као приправник, и то прву годину у гимназијалном семинару, којих у Пруској има данас до 40, где се кандидати упознаду с општим педагошким задацима и с методиком појединих наставних предмета; другу пак годину, тако звану пробну годину, проведе кандидат у гимназији, где има да самосталним радом докаже и своју спрему за наставни позив.

(Наставиће се).

Школа и настава.

Представка новосадског среског учитељског збора, за израду специјалне наставне основе за мађарски језик, према државном наставном плану за немађарске школе. Високосл. Шк. Савете! Потписани срески учит. збор слободан је поднети ову своју учтиву молбу:

Новом Наставном основом за мађар. језик, изданом од висок. кр. Угар. Минист. просвете за немађарске школе у Угарској, измењује се из основа правац наставе у мађ. језику како у погледу распореда градива по времену, тако и у погледу методском. Ово обоје је од битна утицаја на ток школске наставе у опште, а како је у вези са строгим законским одредбама у корист самог извођења те наставе, то не само да је учитељ лично стао пред тај озбиљни положај,

него је с њиме заједно и школа дошла у тај положај.

Да би се до почетка 1910./11. школ. године кад наступа извођење поменутог Наст. Плана спремило све што би помогло да се постигне стварап успех који одговара захтевима означеним у поменутом Наст. Плану, учитељство овог среза држи, да је потребно према генералним тражбинама тог Наст. Плана израдити специјалан Наставни План за наставу у мађ. језику у нашим школама, уз то приредити исцрпно градиво у оквиру тог специјалног наст. плана, и спремити потребне уџбенике за децу и помоћне књиге за учитеље.

Да би учитељство дошло до тих потребних помоћних средстава за свој рад, моли овај збор:

Да високосл. Шк. Савет изда специјални Наст. План за наставу у мађ. језику, уз то да изда исцрпно градиво у оквиру тог специјалног Наст. Плана и приреди потребне уџбенике за децу и помоћне књиге за учитеље. Сав тај материјал да се затим изда појединим среским или бар епарх. учит. зборовима, да га удесе према покрајинским приликама рада и живота.

Наше је уверење, да би тако срећен материјал једино заједно могућу једноликост у настави мађ. језика у свима нашим школама, а тиме уједно одговорио и захтевима Министар. Наставног Плана. Тиме пак што би га издала срп. највиша автономна школска власт, био би заштићен од приговора државних надзорних органа, да у опште или у појединостима не одговара оним захтевима који су у генералним одељцима држ. Наст. Плана истакнути.

Таким поступком би се уједно дошло најкраћим путем до тих потребних помоћних средстава.

Ако пак буде остављено појединим среским зборовима да сами израде такав специјални Наст. План, неће се моћи постићи један од главних услова, а то је једноликост градива и поступка, а то би могло дати повода приговорима који би довели у неповољан положај школе и учитељство.

Из седнице новосадског среског учитељског збора, одржане

С високим поштовањем

У Нов. Саду, 1. (14.) апр. 1909.

Душан Ружић перовођа. **Ђона Михајловић** зам. председника.

Двојаке учитељске школе у Галицији. „Pedag. Rozhledi“ пишу: „Као што у нас и у свима западним земљама учитељство и напредне политичке и социјалне странке иду за тим, да би учитељство народних школа било што потпуније образовано, тако исто теже за тим већ од много година и организација учитеља у Галицији. Земаљска скупштина пољских учитеља у Галицији, одржана у Лавову 1907. год. усвојила је резолуцију, која тражи „да се учитељске школе реформишу у народном духу и у корист темељнијег образовања учитељских кандидата“. Збор професора педагогике у Галицији изјавио је тада, да би требало учитељске школе проширити на пет година, а та пета година била би одређена за што опширније педагошко стручно образовање и за школску праксу, пре четири године спремали би се учитељи у темељнијем општем образовању, него што је то данас.

А како је збор одговорио тим тражбинама? Известилац саборски др. Бобрзински (садашњи земаљски управник), у извештају своме није се ни мало осврнуо на захтеве учитељске. На резолуцију професорског збора изјавио је: „Појмљиво је да професори учитељских завода уносећи недостатке у образовању својих ђака траже, да се прошири и јаче учврсти образовање учитељских кандидата, али управа школства мора рачунати и са другим чиниоцима. Земља данас не може усвојити жеље народног учитељства. Жела што се односи на побољшање материјалног положаја, јако би се повисила кад би се усвојило продужење учења.“ Напротив, усвојено је да се учитељске школе у Галицији реформишу тако, да буде две категорије школа: једне ће спремати учитеље за варошке школе, а друге за сеоске. У овима би главни предмети били природне науке, економија и ратарство, у онима цртање, физика и немачки језик. Један пољски педагошки лист, вели на ово: „Док се у културним земљама иде за тим да народне школе имају доста обилато спремних учитеља и учитеља педагога, у нас су измислили новину чисто галицијску, да буде двојаких учитеља учитеља сељака за села и учитеља механичара и германизатора за вароши“.

Међународни конгрес породичног васпитања. Трећи међународни конгрес породичног васпитања одржаће се у седишту Белгије концем августа месеца 1910. године.

Програм овог конгреса подељен је на 5 главних одсека, од којих сваки има своје посебне председнике и перовође. У првом одсеку — за испитивање деце — претресаће се: о способностима, манама, тежњама деце, новим посматрањима, о методама, практичним закључцима, о важности разноврсних метода за одређивање душевне заморености, о трајању учења; о реду у коме треба да се предмети настављају, о почетку наставе обзиром на експерименталну психологију, о бојажљивости у деце итд.

Други одсек обухвата: 1.) генерална питања: васпитање у породици. У њему се међу осталима расправља о потребни обнародовања појмова о васпитању у породици, о игри и слободном времену деце с обзиром на васпитне сврхе, о домаћој лектири о одељу с хигијенског гледишта. 2.) васпитање пре школског доба. Ту се говори о одгајивању, одељу деце и игри која им развија способности, инструктивним занимањима за децу. 3.) васпитање за време школског доба. Ту се води реч о добу, када дете треба да полази школу, о испиту, факацији сходно разним прелазима једне исте државе (испитивање медицинара), о васпитању ручним радом и естетичном васпитању. 4.) васпитање после школе. Тежи се да се деца и по свршетку школе васпитавају, због чега се овде расправља о методима и средствима таковог васпитања. Програм трећега одсека је: абнормална деца. У четвртом се износи разна дечја лектира и у петом разни списи.

Ж. Раковић
учитељ.

Учитељство.

Представка новосадског среског учитељског збора за сазив заједничке седнице бачких среских зборова. Славни епарх. школ. одборе! Новосадски срески учитељски збор узео је на знање укидање решења тог славног одбора бр. 558. ех 1909. о одржању заједничке седнице среских зборова у Бачкој, но и покрај тог укинућа решило је, да поново умоли славни исти одбор за дозволу таке заједничке седнице, а у смислу становишта овог среског збора.

Да би оправдали ову своју молбу, слободни смо навести ове чињенице: Као разлог укидању сазива заједничке седнице наводи се да је „настао спор између појединих срезова о избору председничке личности". Зборови који су то питање тако схватили, нису га схватили како треба. Новосадски срески збор није у том питању стао на становиште да неку личност заступа него је стао на напредно начелно становиште, које је данас свуда савремено у свију напредних учитељских удружења. Наиме: На становиште правилног конституисања, које је данас свуде прави услов за успешан рад, а код учитељских удружења се на то свуда тачно гази, јер само правилним конституисањем може се одговорити оној просветној задаћи, коју треба да изводе учитељска удружења као просветна тела. Где год се иде за правилно сређеним радом, тамо нема ни спомена о неком половном или једностраном конституисању, него се свуде настоји да то буде изведено тачном пажњом, како тај чин то и заслужује. За пример наводимо, данас најугледније и најмногобројније учитељско удружење: „Опште немачко учитељско удружење" које има сада преко 116.000 чланова.

Још при оснивању његовог 1871. год. установљено је 4. §. његовог статута „да удружењем руководи централна управа, а ова се састоји из чланова заступника појединих провинцијских учит. удружења, која припадају општем учитељском савезу. Ове чланове, бирају та провинцијска удружења по својој вољи." Према овоме, ми смо поступили сасвим правилно, кад смо предлагали засебан управни одбор за заједничке седнице и настојали, да у тај одбор уђу из сваког среског збора по два члана у тај управни одбор.

Немачко учитељско удружење према својој необичној многобројности има одбор, који има значај главног одбора целог земаљског учитељског удружења, а сем тога има одбор који води послове. По најновијем статуту тога удружења од 1902. год., председници појединих подудружења морају бити чланови оног главног одбора. На таком становишту стојао је и овај збор, кад је заступао, да се из три председничка кандидата изабере један за председника, а остала двојица да буду сарадници тога одбора. Избор, пак, самог председника и одборника свуда се врши бирањем, негде јавним на самом покрајинском или заједничком скупу, а негде писменим као н. пр. у Швајцарској пре самог састанка. За савременост и напредност свога становишта овај збор, дужан је био тражити примера тамо, где су прилике најсређеније и најбоље, а све да је гледао и на саму праксу која у наших среских зборова постоји, морао би у том правцу заузети исто ово

своје становиште, јер се у једноставнијем облику исто тако спроводи конституисање и по нашим среским зборовима.

Но кад је ово наше становиште наишло на противно мишљење у управном одбору ст. бечејског среског збора, наш је срески збор пристао према напред утврђеном споразуму између спархијског надзорника госп. К. Миловановића и зам. председника овог среског збора Ђ. Михајловића, да се по жељи ст. бечејског управног одбора, прва заједничка седница изведе под руковођењем тог управног одбора и његовог председника и тек на крају те седнице, да се спроведе конституисање и избор чланства за рад заједничких седница у идућим годинама, јер би се за ове заједничке седнице имао израдити и засебан пословник па и напут рада и подела послова. Као доказ томе подносимо овде приложен записник управног одбора новосадског среског збора од 11. (24.) сент. 1908. год. бр. 14.*)

Према свему томе јасно је, да је становиште овог среског збора тачно и правилно, а с погледом на просветну сврху коју би такав заједнички учитељски рад имао да изводи, само је тачно и правилно становиште услов за позитиван успех. У корист таког кориснот и напредног рада овај збор и стоји на таком слободоумном становишту и надао се и нада се, да су прошла она времена, када се за љубав званичности превиђале све добробити, које се постизавају удруженьем просветних радних снага, и кад им се ускраћивало да се чак и у значајну корист народног просветног напретка, смеју слободно и самостално кретати у своме раду. А да би овакав заједнички рад учитељ био од знатне користи по унапређење народне просвећености, слободни смо навести, да ми нисмо замишљали ове заједничке зборове, као официјелне шаблонски обављене дужности, него смо их замишљали и замишљамо, као средиште културног рада у корист народа. Ми смо тога уверења, да би у току времена задобили и осим учитељских кругова образоване чланове наше народа, да суделују и активно помажу овај наш рад, јер и ако је рад учитељев у ужем свом циљу, рад у школској настави, шири циљ учитељева рада је просветна служба не само месту и срезу, него и целом народу и отаџбини, који данас више него икад треба у свему одрешит народ.

*) Види бр. 9. „Шк. Гл." стр. 148. II зач. 11. ред

Савремени је принцип у напредним западним друштвеним приликама, да приватна иницијатива има знатна удела у унапређењу и развитку народне просвете. У нас тога нема, али би тај видни недостатак могао попунити учитељски рад заједнички организован, а постављен на основ слободна и самостална рада у границама просветних потреба.

У корист така рада ми и улижемо овде свој глас и молимо: Да се одобри сазив заједничке седнице сва три среска учитељска збора, а та седница да се одржи септембра или октобра месеца ове године у Новом Саду. Пошто нам је намера да већ у тој седници започнемо неки видији рад, то је овај збор решио: Да узима на себе дужност око припремања једне мале изложбе учила, ако се ова заједничка седница одобри. Но да би самосталност рада остала на овој исправној висини како такав рад заслужује, овај збор је слободан умолити да се вођење ове заједничке седнице не повери искључиво управном одбору овог среза, него да се према раније становишту овог среза то руковођење овако обави:

Ову прву заједничку седницу да отвори спарх. шк. референт или у случају да није присутан, најстарији члан између три председника среских зборова.

После отварања да се обави конституисање овим начином:

Заједничка седница изабраће себи председника, шест чланова упр вног одбора и потребне перовође. Кандидате за председника и чланове управног одбора бираће у овај мах сваки срески збор у својој летњој, односно јесењој седници и то за председничку дужност сваки збор по једног свог члана, а за одборску дужност сваки збор по два своја члана. Између три председничка кандидата једног би заједничка седница изабрала за председника, а остала два кандидата ушла би у одбор, те би тако цео одбор имао девет чланова осим потребног броја перовођа, о чему би се могло споразумети на самом збору, н. пр. да из сваког среза буде изабран по један члан за перовођу.

Рад за ту прву заједничку седницу могао би се ограничити само на констатујисање, на спрему рада за идућу годину и на реферате и тумачења појединих предмета на изложби учила, што би свакојако заузело више времена, јер би се овај одбор постарао да се неки чланови овога

збора спреме за извештаје на изложби осталим присутним члановима.

Овим држимо да смо доста тачно приказали тежњу овог збора у корист срећења и позитивнија заједничка учитељска рада и слободни смо се надати, да ће славни епархијски школски одбор молби нашој изаћи на сусрет,

Из седнице новосадског среског учит. збора одржане

С високим поштовањем

У Нов. Саду, 1. (14.) априла 1909.

Душан Ружић — перовођа.

Ђока Михајловић — зам. председник

Представка новосадског среског учитељског збора за ослобођење учитељства од појачке дужности. Високославни Школски Савете! У седници зборској од 1. (14.) априла о. г. расправљало је овај учитељски срез о учитељској појачкој дужности у цркви. По свестрано исцрпеној расправи у овом питању, збор је са 55 гласова против 3 гласа усвојио овај одборски предлог за одлуку:

„Збор овај разликује духовну службу Богу и вери и материјалну службу верској заједници. И оној духовној служби божјој и вери, као њеном извору служи и служаће одано и у томе ће свом душом настојати да упути и поверену му омладину, али против оне материјалне службе — појања у цркви — ограђује се и тражи да се она скине са учитељства, јер је она на штету просветне службе, која је саставни и допуњујући део службе Богу и вери.

Учитељство овог среза стаје у том питању на етичко становиште и надје се, да ће и сви позвани фактори увидети оправданост тога становишта по значај данашње просвете и васпитања и помоћи корист тих најважнијих потреба друштвених.“

Високи Школ. Савете!

У овом питању потписано учитељство је тога мишљења, да на страни учитељства стоје и говоре у корист његовог становишта и историјски и правни и педагошки и хигијенски моменат па и материјална корист народа.

Високом Школ. Савету познато је да је по историјском развитку дужност појања само тако могла пасти у део учитељу, што тадашњи учитељ и није био у правом смислу учитељ него пре појац црквени, а тек кад му та дужност допусти, онда се могао бавити и наставом за коју у први мах и није имао спреме, него само за појачку дужност. Дугом праксом срасла је та појачка дужност тако уз учитеља, да је и онда остала његова редовна дужност, кад је захтев напреднијег просвећеног друштва у пуној мери означио некадашњем појцу, као директну дужност васпитачки делокруг, а појачку дужност сместрао у другу индиректну линију рада. Већ сам овај процес промене изведен самим људским друштвом даје нам јасан појам о надмоћности васпитачког делокруга као веома важне културне задаће учитељеве, управо од пресудне вредности над појачком дужности, а тиме нас учитеље ставља у позитиван правни положај према тој дужности. Овакви развитак тога питања налазимо и у нашим автономним уредбама, јер док је учитељ пре високог рескриптуалног уређења 1868. год. и Школ. Уредбе од 1872. г. био појац више него васпитач, поменута автономна уређења, која су донета утицајем свега српског народа преко својих заступника на црк. нар. саборима од 1865. г. и 1870. г., нигде нису ни споменула у делокругу учитељска рада као обвезу појачку дужност, дочим су сву бригу и настојање положили да васпитачки рад учитеље ставе и одреде на ову висину, која је одговарала духу тадашњег напреднот просветног доба у културнијих народа.

Ова чињеница је од пресудног значаја у овом питању. И како се она већ у оно доба, пре тако рећи 40 година, осивала на здравим погледима у педагошки значај учитељства рада, то је она у данашњем добу развитка педагогике на знанственост, добила тако одлучну вредност, да неоспорно обара све друге захтеве на учитељску интелектуалну моћ и тражи од њега да се посвети једино овој науци и раду за које се вишегодишњом својом спремом залагао, да као зрео члан друштва и свога народа принесе на жртвеник народне просвете своје скромне услуге. Но за тачан и истрајан рад у оваквој просветној служби, пре свега је важан услов темељно здравље у васпитача. Ради тога се и полаже захтев на учитељског приправника који ступа у учитељску школу, да је потпуно здрав телесно и душевно. Ради даљих здравствених новољних прилика полажу се све боља и боља хигијенски услови на школу и њен живот, а свакојако је у томе саставни део и здравље и живот самог васпитача, који је великим напором усљед данашњих све напреднијих захтева педагошких, изложен веома разним напорима који руше и телесно и

душевно његов организам. Код оваких прилика право је да се васпитач сачува бар од оних напора који не спадају у његов директан позив, а то тим пре, ако је напор ширих димензија и од јаког утицаја да наруши здравље учитељево, као што је то случај са појављем где се у опасност доводе најелементитији органи као што су плућа, а усљед њихова поболевања долази у опасност и грло

Са оваких недаћа наступа околност да учитељ долази у тежак положај лично, а док се тај положај његов или не поправи или смрћу не заврши, нижу се разне несрећене прилике и по саму школу, наставу и васпитанике. Васпитавши се доводе још и у опасан положај да непосредно оиће са болесним васпитачем.

Не може се порећи да је ово једна неповољна чињеница по школу и наставу, а не може се порећи да појачка дужност не носи собом велики проценат оваког неповољног хигијенског стања по васпитача. И кад се зна да учитељство и тамо где није изложено сво без разлике оваким напорима у споредној дужности, ипак већ самим својим васпитачким радом даје велики проценат нервних болесника, у колико је тек наше српско учитељство изложено таким недаћама које двоструким напором обара своје здравље. У нас још нису тако повољно срећене прилике, да би и у овом правцу имали пред собом бар приближне статистичке податке, али кад би се то аналогно према податцима западних просвећенијих народа прибележило код нас, дошло би се до веома поразних резултата. Педагогика као наука, рачуна данас са снима тим околностима и настоји да их уклони или ублажи, и ми сви који служимо њеним начелима дужни смо да јој у томе помогнемо. А дужни смо јој помоћи већ и стога, што њен савремени дух иде за тим, да човечанству однегује што боље и савршеније наратшаје. Човечанство ништа не губи, ако место учитеља нека друга особа пође у цркви, али губи много ако му је један цео сталеж изложен опасном поболевању и незаштићен од таких опасности које сваки час могу наступити. Ова се тврдња не може обарати разлогом, да су учитељи и пређашњих година вршили појачку дужност па није тих неповољних хигијенских околности било, јер у та времена није се у опште водило много рачуна о хигијенским приликама, а све да се и водило и да се показало у знатно мањој мери таких неповољних хигијенских односа, то би било разумљиво, јер учитељи тада нису толико били ангажовани својим васпитачким радом, као што је то данас и као што ће то сваким даном бити све јаче

Напослетку ћемо се дотаћи још и материјалне стране код овог питања. Учитељство је до сад бесплатно обављало појачку дужност, изузимајући неколико општина које су добровољно хтеле дати неки незнатан хонорар. У старија времена може се то и разумети и учитељ колико није био педагошки радник целим својим бићем, у толико је народу привређивао и појављем за ону награду коју је као учитељ добивао. Данас кад су прилике сасвим другчије, учитељ као васпитач, као савремени педагошки радник, целим својим бићем и сваким нервом својим крвавo зарађује ону наплату, која му се даје за тај његов тешки рад и сваки новчић који добија троструко је искупио знојем својим као онај радник који ради најтеже техничке послове. У таким приликама није могуће тражити од учитеља, да он ван својег васпитачког напорног рада, врши неки други напоран неваспитачки рад и то још бесплатно. Савременост и човечност захтевају да се сваки рад хонорише. Према томе треба да се хонорира и учитељево појање у цркви. Но може ли се изаћи пред просвећени свет, да се учитељ хонорира са наградом мањом него што је има један најобичнији црквењак? То ни учитељство само не може допустити, а још мање највише представништво просвете, које је заштитник угледа школског и васпитачевог. Да се пак означи за ту дужност оволики хонорар, како тај сам рад као засебан посао захтева, и како треба да је награђен један школован радник на засебном послу, то не би било повољно са материјалне стране по известан део слабије ситуираних општина. С тога је најповољнији излаз за решење, да се учитељство уопште разреши од те дужности и она повери којем писменијем члану општине, који је спреман у појању. Учитељство би и томе изашло на сусрет, да тамо где за први мах нема таких спремних појаца, спреми известан број њих за ту службу, који би и по таку награду отправљали ту дужност, која угледу учитеља никако не одговара.

Високосл. Школски Савете!

Појање у цркви и васпитачки рад у школи то су две дужности, које немају никакве везе, јер ако је учитељ и позван да са васпитачког гледишта песмом и појањем развија у деци естет-

ско чуство, то ће он и даље чинити у оном оквиру како је то наст. планом прописано, али држење певнице не спада у тај оквир. Држење певнице није ни засебан уметнички позив, који би требало наградити наградом за уметнички посао, а међутим је напоран позив, који тражи засебну одморну снагу, чија плућа нису изморена свакидашњим немерсним напором од 5, 7 или можда још и више часова и то још у кужном школском ваздуху.

Све су ово чињенице о којима је данашње културно друштво повезано и обвезано да води рачуна. А кад се то све узме у претрес већ на првом кораку, са хуманог гледишта, логично је признати, да учитељство заступа добу службе појачке и васпитачке са оправданим разлозима, а из прске животне потребе, чему је право и хришћански признати исправност, и учинити у корист те оправдане молбе све што културно друштво може учинити својим културним радницима, да их што боље и јаче осоколи и сачува за тај велики просветни рад.

У то име учитељство овога среза подноси ову своју учтиву молбу у нади, да ће се у овом културном добу, схватати ова његова молба са онолико пажње, како то заслужује просветна садашњост и будућност народна, а то уверење поткрепљује нам оно решење високог. Шк. С., којим је већ раније допуштао, да у учит. школама могу бити кандидати оспособљени за учитеље и без оспособљења за појце у цркви, као што је таких случајева било у сомборској учат. школи.

Из седнице новосадског среског учит. збора, одржане

С високим поштовањем

У Новом Саду, 1. (14.) апр. 1909.

Душан Ружић — **Ђока Михајловић**
перовођа. — зам. председник.

Пољопривредни течајеви за учитеље и учитељице. Кр. угарско министарство пољопривреде приређује пољопривредне течајеве за изучавање привредних предмета, у колико је потребно да би учитељи и учитељице могли водити привредне основне и поповрне школе — ове год. од 19. јула до 14. августа и то у економским школама у Ади, Алђоју, Бекешчаби, Брезнобањи, Чиксереди, Ходмезевашархељу, Јасберењу, Карцагу, Коморану, Лугошу, Папи, Римасомбатхељу, Шомођсентимри, Силађшомљо и Суботици, за по 20—20, дакле свега за 300 учитеља, а у Кечкемету 20 учитељица. На ове течајеве примљени учитељи и учитељице добијају по 100 Круна, од које своте одбивши 40 К за издржање добијају при доласку 30 К а других 30 К при поласку. Првенство имају они који досад нису били ни на каквом економском течају. Молбенице упућене на министарство пољопривреде ваља послати преко надлежног кр. држ. надзорника

Из школске самоуправе.

Епарх. школ. одбор у Темишвару. Епарх. скупштина темишварска одржана је у понедељак 8. (21.) јуна о. г. На њој су изабрани у епарх. школ. одбор: Свештеници Глиша Стајић и Илија Белеслијин. Учитељи: Љубомир Лотић и Ника Николајевић. Осим тога учитељи: Михаило Косић из Вел. Кикинде, Душан Петровић из Вршева, Богдан Поповић из Вел. Бечкерека, Ђура Терзин из Темишвара, Славко Јаковић из Вел. Кикинде, Милош Ковинчић из Арада, Миливој Бугарски из В. Бечкерека, Душан Ковачевић и Александар Торњански из Срп. Арадца, Младен Пилић, мерник

У административни одбор изабрани су ови учитељи: Милан Попов из Карлова, Милан К. Петровић из Вел. Кикинде, Јован Давидовић из Срп. Неузине, Паја Таназевић из Мелењаца, Стеван Мишковић из Итебеја.

Тако се овде и сада као и прошлог периода сјајно показало, да је из основе лажна она тврдња коју су смутљивци народни и подмукли непријатељи учитељства ширили да народ неће учитељство. Народ је показао да хоће учитељство, јер је то сасвим његова животна потреба, да се ослања на своје учитељство и свештенство о којим живи и век векује у добру и у злу. И да нема лажних апостола, који народ за своје циљи експлоатишу и сеју међу лаковерним члановима народа разне смутње и непоштовање према учитељству, ружећи без разлога све оне учитеље који имају своје уверење и неће да служе ширењу корупције у народу, не би никад никоме ни на ум пало да у школским стварима одрече мероданну реч учитељству, а даје исту лецедерима и сапунџијама. А видело се и ко неће учитељство кад је одржана вршачка епархијска скупштина 2. (15.) априла о. г., јер је у њој изабрано само два учитеља у епарх. школ. од-

бор. То би исто постигло и бачке учитеље на недавно одржаној епарх. скупштини у Н Саду, да није било притиска од стране неких учитеља; а да им се опет попрети са шиканирањем учитељства од пре три године, то се већ није смело, јер би се и овај део учитељства, који је тешком муком и обећањима задржан, потпуно отуђио а тиме би та неколицина, која бајаги води народ, сасвим сама себе потопала. Прави израз њене искрености према учитељству види се у вршачкој епархији, али за невољу умеју таки људи да стегну срце те и учитељству подиђу, као н. пр. у бачкој епархији, док им не дође згоднија прилика да учитеље опет одбаце.

Свесно и озбиљно учитељство чува се и чуваће се од овог друштва, које безразложно понижава учитељство у очима неуког, простог света и недостојну игру тера са учитељским угледом.

Учитељска Омладина.

ДОПИС.

О српским школама у Босни и Херцеговини.

Прошло је већ три године дана како су српске школе у Босни и Херцеговини почеле живети уставним животом. До пре три године није могло бити говора о каквом једноликом школском уређењу. Школе су биле уређене онако, како су хтеле општине, које су их издржавале. Учитељ је био управо надничар црквено-школске општине, јер као што је ма кога дана усред школске године могао наступити дужност, тако је исто могао изненада напустити школу по наредби одбора или можда по иричној жељи кога човека од утицаја. Сталности не беше никакве. Неки су учитељи са одборима склапали и уговоре, који су опет веома мало вредили. Плата учитељска била је жалосна, углед његов мален. Плату је могао одбор по својој увиђавности повисити или снизити, без да је икоме за то био одговоран. Пензију није нико ни познавао, а петогодишње доплатне давала је својим учитељима само општина у Сарајеву. Укратко био је то неуређен, тежак период и по школу и по учитељство.

Ступањем у живот црквено-просветне уредбе (која је школи обратила врло малу пажњу, а учитељству баш никакву) школа и учитељство требаху да погледају бољим данима у очи. Али и ти дани као да су још врло далеко, јер биланса за ове три године даје доказа, да апсолутистички „чаршијски“ режим још није престао, и као што се неуставно ради у већини школских одбора, тако се исто неправилно и некако као од беде решавају школске и учитељске ствари у неким епархијским саветима, па и у самом Великом Савету. Но ко мало боље познаје прилике у Босни и Херцеговини, неће се овоме јако зачудити. Људи, као што је један Јефтановић, Шола, Кујунџић, Црногорчевић, и други, можда су у својим магазама добри трговци, добри економи, можда су били способни за „народну борбу“, а свакако да су угледни људи, када им је народ поклонио поверење да у његово име воде политичку борбу, али ти људи немају ни појма о уставном просветном животу, о просветној управи, о раду за напредак школе и учитељства. Ти су људи научили просто трговати, у борби са владајућим режимом научили су „политизирати“, па су ти људи од главе до пете трговци, магазинери, који мисле да се и у нашим автономним телима морају одликовати мајсторијама и политизирањем. Ипак ови и овакви људи дођоше као изабрани чланови за председнике и потпредседнике црквено школских општина, епархијских савета и самог Великог Савета, тог нашег највишег форума автономног.

Мало илустрације о оваким људима, у чијим рукама и данас лежи судбина и напредак босанско-херцеговачких српских школа.

У седници Вел. Савета, приликом дебатовања о мировинској уредби за срп. учитеље, противно се један од ових „првака“ мировини учитељским удовицама и сирочади. Када та неки чланови учитељи уништаше, од чега да живе удовице учитељске, довикнуо им је овај патриота: „Нека раде, па ће имати! Нема џабе хлеба никоме!“ А што ови чланови В. Савета и противно уредби баш „џабе“ примају дијурне, то се зацело никога не тиче.

Други један између ових, као потпредседник Епархијског Савета у Мостару, сам и на своју руку, без икаквих седница, издао је наредбу — и то онако потајно, али ипак писмен) — да српски учитељи морају тражити од земаљске владе дозволу за учитељевање, иако се то противи уредби. И тим својим поступком тако је био замрсао ово питање, да су се наше просветне власти носиле са земаљском владом више од по го-

дине и једва се дошло до решења, разуме се штетног по српске школе.

Опет један од ових људи, као потпредседник епархијског савета у Доњој Тузли, тако је „званично“ са главним одбором Учитељског Удружења, да га је јавност морала осудити, а орган удружења изнела на уводном месту сву ту преписку као пример, како се не би смело званичити. И одмах се испоставило, да је и овај „пријатељ српске школе“ све те дописе на своју руку сгилизовао и послао без претходнога споразума са члановима савета.

И још један од ових људи, поново изабрани потпредседник Великог Савета, сматра учитељство за неко потребно зло и том своме уверењу даје видног знака скоро сваке седнице Савета у узвицима: „Па шта хоће ти учитељи? Човек већ нема мира од њих!“ . . . .

Ови и овакви људи управљају и данас српском автономијом у Босни и Херцеговини. Још једном напоминем, да су ти људи може бити добри и поштени хришћани, искусни трговци и можда приличи политичари, али ти људи, који су читав свој век провели као учитељски „господари“, који су уживали у својој председничкој моћи и од учитељства тражили да пузи пред њима, ти људи никада неће имати смисла и љубави да раде на напретку, побољшању школских и учитељских прилика.

Има још једно зло, које је „Школски Гласник“ већ унапред видео и на које је српско учитељство у Босни и Херцеговини упозорио у једном од прошлогодишњих својих бројева. То је питање о учитељима члановима наших епархијских савета.

Црквено-школска уредба говори о овим учитељима члановима. Ти се учитељи и бирају, али не онако како се то поступа у културним земљама. Наше учитељско удружење предложило је сваком епархијском савету по двојицу одличнијих и способнијих учитеља, и то из онога места, у коме се држе седнице савета, дакле из Сарајева, Мостара, Бањалуке и Доње Тузле, како би ти учитељи чланови могли доћи сваке седнице без дијурне и путних трошкова. Но савети у Мостару и Д. Тузли просто су игнорисали овај предлог и препоруку учит. удружења и изабрали чланове учитеље по својој вољи и то са стране. И сад што је најлепше: одмах по избору најавио је председник епархијског савета у Мостару, да се ти учитељи неће позивати у седнице, јер се „нема пара“! Исто тако је поступио и савет у Д. Тузли. И баш се догодило ово, што по уредби не би смело да буде. За ову неисправност одговорни су председници савета у Мостару и Тузли, а њихово тобожње заузимање за школу и учитељство остаће и надаље само шупља фраза и песак у очи. Савети у Сарајеву и Бањалуци били су још обазривији и нису овако некултурно и несвропски тумачили онај пасус Уредбе, који говори о члановима епархијских Савета. —

За сада оволико. **Magister.**

Преглед књига.

Magyar ABC és olvasókönyv a nem magyar ajku tanitási nyelvü elemi népiskolák II. osztálya számára irták Benedek Elek, Körösi Henrik, Tomcsányi János, Mühlbeck Károly rajzaival. Budapest Lampel R. Kk. R. t. Ára 60 fil.

Кад би ме неко запитао, који је најбољи начин за учење мађарског језика, одговорио бих: добар учитељ. И с правом може да каже сваки своме позиву одан, одушевљен за рад учитељ: ја сам школа! Јер учитељ је заиста дух школе и њен напредак је у органској вези са учитељем. Но ако је од пресудног значаја учитељев утицај на школу, много стоји и до средстава, без којих је данас немогуће школу водити. Једно од најглавнијих средстава је читанка. Ако је читанка односно Буквар добар, то учитељ који га безпогрешно методички обрађује, успешно решава најглавније задатке основне наставе.

Ако ико то ми српски учитељи осећамо да немамо најглавније оруђе. Да ли ћемо добити, као што се чује, до јесени? За то смо упућени да сами тражимо из туђих извора помоћи. Сви знамо шта тражи нови Наст. План, аг' ми ћемо за то опет морати пипати по мраку. — Да нам ова неизвесност буде лакша скрећем пажњу п. г. колега на горњи буквар — читанку. Већ прво име једног од писаца. Benedek-a уредника „Néptanitók Lapja“, пружа велику гаранцију да је ово рад људи, опробаних практичара, и као такав добар рад препоручујем га.*)

Књига се састоји из 3 дела: 1. мала слова, 2. велика слова, 3. читања.

*) Mutatvány példány ingyen

Трећи се део састоји из 97 предмета а главни предмет готово сваког читања је илустрован. Садржина одговара новом Наст. Плану и то градиву које је прописано за I. и II. разред. Градиво првог разреда је обрађено у 18 читања, а II. разр. у 20 читања, осим ових има још и прича, песмица и узречица. Све је то састављено лако, јасно, природно у кратким реченицама. На и ако би на први поглед рекли да је градиво огромно, проучивши га морамо признати да краће не може ни бити ако се хоће да постигне истакнути циљ у IV. разр.

Уз овај Буквар написали су исти писци и упутство. Цена је 1·40 К а може се добити код Lampel R. BPest. **Д.**

БЕЛЕШКЕ.

Наш певачки збор. Молимо чланове и чланице новосадског среског учитељског збора, да једном доњи видом јаве нашем учитељском другу Ђ. Гајину у Нови Сад, који глас певају у збору, како би могао учинити потребне предспреме за наш срески певачки збор.

У пажњу свршеним учитељским приправницима у Сомбору. Доста је сомборских ученика долазило у Босну и Херцеговину за учитеље на срп. прав. основне школе. Црквено-просветна уредба све ове учитеље признала је за стално без приговора. Но сада је Велики Савет у Сарајеву донео решење, да ће и од сомборских учит. кандидата захтевати полагање т. зв. „дефинитиве“ у Пакрацу, и према томе постављање их за прве две године привремено.

Како је ово неправедно решење, јер сомборски свршени приправници добијају одмах дефинитивно оспособљење, ми их на ово решење упозоравамо пре но што би компетовали на које место у Босни и Херцеговини. —м

„Нико нема што Србин имаде“, он има н. пр. и то, да у Босни и Херцеговини по манастирима признаје аутономна власт и такав начин плаћања учитељу, да се храна учитељу у манастиру рачуна годишње 400 К, те да се и на то задржава 5% прирез у мировински фонд. Он и онда мора то да плаћа, ако је отишао о вел. школ. одмору на лечење или разоноду. Свакојако је приморан онда да и све постове испаћа по пропису типика за калуђере. Ово је у сродству са оним системом кад су учитељи у ови наши крајеви добијали наглавке, лојане свеће, сланине и прочаја и које је доба са сланчу сломњало је дан народни вођа пре три године. И само ће нас „несолидарност“ сталешка „избавити“ од таког преисторијског система и од сличног назадњаштва!

Француски лицеј у Београду. Један словенски лист пише, да је српска влада предложила француској, да се у Београду установи француски лицеј. Професоре би именовала француска влада, а издржавање лицеја сносила би Србија.

Затворене српске школе. У палазачкој кази у Турској затворене су све српске школе по селима. И још, поред тога, Турци не дозвољавају српским учитељима да се баве у местима где су им школе.

Окружна учитељска књижница у Прагу смештена је од зимус у нове красне просторије, које јој је дала варошка управа, за то јој је набавила довољно намештаја и повисила своту за набавку књига. Књижница је сада уређена у најмодернијем правцу и представља једну од најопсежнијих и најуређенијих чешких учитељских књижница.

Реформа основних школа у Аустрији. Највећа учитељска удружења у целој Аустрији раде на скупљању материјала за реформу школа. У корист тога разаслаће се свима учитељима потребна упутства и списи да исте своје белешке. Градиво које се тако покупи средиће анкета за општи збор који ће расправљати о питању школске реформе.

Одликовани учитељи. Приликом владаревог јубилеума одликовано је у Аустрији 177 чланова из учитељског сталежа, међу њима знатан број учитеља и учитељица осн. школа.

Клерикална влада у Краљсној. Под таким прилинама дешава се и у Словенаца, да по неки учитељ напусти опште интересе школе и учитељства, те се мало подвуче под владино крило, да му је мекше.

Кинематограф. Један руснички учитељски лист, чини пажљивим на утицај приказа кинематографских на друштвени морал. Прикази бивају често неморалне садржине из живота, а то млада душа све лако прима. Затим напомиње да треба више пазити при представама но које се и деца воде.

Писменост у Индији. По статистици поднесеној лондонском парламенту, од 1000 Индијанаца знају читати 98, од 1000 женских само 9.

*

Кава — та племенита биљка — добила је суп»рницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само ола шава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из буди којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — припређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, припређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ донаша са собом, да се ната чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слаткор, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито обљубљеног п р а в о г „Франковог“ додатка за каву, биће још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

НОВО! НОВО!

РЕЉЕФ

ЗМАЈ ЈОВ. ЈОВАНОВИЋА

Лик из последњег доба Змајева живота.

Ванредно леп украс за собу на зид, за школе, читаонице, гостионице и др. сличне просторије.

ЛИК ЈЕ ПОДЕШЕН САСВИМ ТАЧНО.

Величина 50 × 35 цм.

Цена 5 К.

РАЗАШИЉЕ КЊИЖАРА учитељског деон. друштва „Натошевић“.

„НАТОШЕВИЋ“ УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4%, и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стоваришше књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, икона, школских уџбеника, учила, разног врло доброг писаћег прибора, напредно доброг мастила, црног и у разним бојама, оловака, гуме, јефтиних а добрих вадаоница, цртаћих артија, цртаћака, креде, тушева, уњача, подметача, врло финог сајдисапира у много разних боја, каната поштанца, ваучних, венчаних и посмртница, куверата напредно добрих и јефтиних. Концепт-папира јефтинијег него игде.

Ова учитељска радња је веома велика. већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радионике, јефтино јер потребан материјал повлачи из творница под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и наетоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласе се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас више пут у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“ Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 12. У Новом Саду, 30. јуна 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Учитељ у народу, од Ст. Личинића. — Научна и морална филозофија. Rene Worms. Превод Ж. Раковаћа, учитеља у Торњи. — Данашња јавна настава у Немачкој. — Учитељство: Реформа учитељског образовања. — Практичне обраде: Лекција из мађ. језика за I. р., од Д. Ружића. — Из праксе: Таблица множења. — На солидарске бесмислице. — Преглед књига: K. Eckhardt: Visuelle Erinnerungsbilder beim Rechnen. Приказ др. П. Р. Радосављевића. — László Nagy: A gyermek érdeklődésének tanulmánya. Приказ др. П. Р. Радосављевића. — Белешке. — Нове књиге. —

Учитељ у народу.

Написао Стева Личинић, равн. учитељ у Белегишу.*)

(Свршетак.)

Кад смо по могућству овде изнели све оно, што је учитељ дужан чинити и како мора живити, па да буде његово деловање на корист и унапређење свога народа, сада ћемо прећи на нека пословања корисна по народ, која строго не спадају у дужност учитеља, али која учитељ треба да врши бар онолико, колико му његове прилике допуштају.

У окружници високе кр. земаљске владе у Загребу од 2. фебруара 1904. бр. 20259 речено је ово: „Буде ли учитељ у слободно време скупљао народ око себе, да га поучи згодним начином и одвраћа од порока, онда ће он часно испунити задатак, и оправдати поверење које се у њ ставља.“ Ја сам ради тога прелистао више часописа ради осведочења, да ли се у нашој домовини на таковим корисним установама ван школе што ради па се уверио да мало. Него сам нашао, да се таково корисно деловање ван школе најправилније и најцелисходније почело развијати у Србији. Пре него што су почели то деловање одмах на велико, они су установили родитељске вечери, које су се показале као најбоља прилика за зближавање учитеља и родитеља, школе и дома. Али при уважању и оживотворењу ове корисне установе приступило је учитељство са пуно опрезности ради тога, да им таква установа не пропадне на првом кораку, него да напредује и из ње можда још и друге корисне установе изникну. Доказало се искуством, да свака установа културна и просветна не ће имати дуга века, ако се почне са великом помпом и са великим бројем. Ево примера за то. Кад се намерава основати певачко друштво, онда ће се известан број способних са слухом и гласом позвати, а не ће се покупити то с брда с дола па имао дотични слуха и гласа или не, јер би се много чланова морало касније избацивати и тиме опстанак те установе сигурно поткопати. Исто тако кад се оснивају земљорадничке задруге. Изабере се неколико вредних и ваљаних људи, који ће сачињавати задругу, а после један по један ваљан и частан човек ступаће у задругу за члана, а не ће се целом селу објавити, да свако може ступити у њу, јер такова задруга или се неће ни основати или ће кроз кратко време пропасти. Такав пример опрезности мора се узимати при покушајима, родитељских вечери. На њих се позову испрва неколико угледних породица у школу, где се у првом реду иде за тим, да се дечији родитељи придобију за такове састанке са учитељима. Да ро-

*) Расправљано 27. маја о. г. у Бешки на учитељској скупштини котара старо-павоначког.

дитељске вечери добију све више присталица мора се на њима не само поучавати него и забавити а то се постизава читањем или певањем какве народне песме или декламације, што све могу добри ученици чинити а учитељ ће отворити пријатељски и неусиљен разговор са родитељима. Много је лепих и важних тема о којима се може и треба да говори и расправља на тим родитељским састанцима, али свакако прво о важности и користи школе, јер нам је познато, да наши сељаци све и сва раде, да само по сваку цену ослободе дете од школе, дочим Немци и Мађари протестују, ако им дете није уписано. На тим родитељским вечерима би се најбоље приближила кућа школи те истој олакшала рад на корист деце. Како би на те састанке долазиле и матере детиње, које су и најпозваније и најважније за васпитање деце, то би и делокруг наших родољубивих учитељица био племенит и неисплатив, кад би на томе састанку и у таковом кругу разговарале и расправљале о чистоћи и реду у кући, о правилном васпитању деце, о његовању здравља, о паметном и уредном газдовању у кући и т. д. То би вољна и родољубива учитељица могла изводити успешно народу на корист а себи на част и понос. Не можемо овде сада набројити све важне теме о којима би се на тим састанцима разговарало и расправљало, јер би то ишло само по себи напред након стеченог искуства. С тога у Србији о сваком приређеном родитељском састанку изађе исцрпан извештај и постигнут резултат тога састанка, па на основу тих извештаја и искуства раде даље. Колико користи и школа и родитељи и учитељи од таквих састанака имају види се по томе, што и у самом њиховом новом школ. закону има чланак бр. 10. који је изражен овим речима:

„Месни учитељски збор, кад потреба захте, приређује родитељске састанке у школи, ради договора о васпитању деце".

Како се пак код напреднијих народа пази на васпитање деце, показаће нам један пример који сам пре неки дан дознао из новина.

У Берлину у једном одељењу увели су установу „школска сестра". То је учитељица која има ту дужност, да заилази у куће школске деце и увери се како се негују, ране и опште васпитају и да се брине за њих.

Ми пак морамо испочетка а то најбоље покушајмо са родитељским састанцима. О сваком таком одржаном састанку треба да се изнесу постигнути резултати у коме школском листу, а на нашим скупштинама да се извештај поднесе. Добро би било да имамо наш учитељски лист, који би свака школа и свака учитељска особа држала, у коме би се то износило, а временом и нашли средства и начина за опстанак таковог листа. Такове родитељске вечери чини ми се, биле би новина у нашој домовини, па кад би баш у нашем котару почетак сретно испао за руком могли би се само поносити.

Кад би успели са овим родитељским састанцима, кад би кућу приближили школи и кад би родитељи били већ окупљени око нас, тада би могли прећи на народна предавања, на којима би се осим овде споменутих тема, које су приступачне народу, могло говорити и о таковима о којима они баш не воле за сада чути, а то је о моди, расколи и непаметном газдовању. Ја сам јесенас у скупштини опширније о тим предавањима говорио, те нећу оно понављати, али пошто се и у томе мора са опрезношћу радити, да не пропадне брзо, и да би ова расправа потпунија била, морам нагласити она правила којих би се морао предавач држати и то:

1.) Предавач мора бити добар познавалац народног живота и истински пријатељ да се одмах позна да реч пада од срца к срцу.

2.) Предавање не треба да једноставно износи народне мане и суводарне савете, него да буде говорено у тону пријатељског разговора нити ласкајући, нити грдећи.

3.) Са поучним предавањима треба да је скончана забава у виду песме и декламације.

За материјално и морално унапређење нашега народа могу веома добро послужити српске земљорадничке задруге. У њима се негује штедња, напредан земљоделски рад и паметан живот. И ако је то у главном привредна установа, не ради се у њој само

о новцу и привреди, него се читају разни корисни листови нарочито „Привредник“ и „Здравље“ и друге корисне књиге, води се разговор и претресају сва животна питања, па ако је задруга на солидном темељу основана, ако у њој учитељ не жали труда ни стрпљивости, показаће се успешан резултат и у материјалном и моралном погледу. На основу искуства могу тврдити да моји задругари не само да напредују имовно, него су постали озбиљнији, солиднији у понашању и разговору, те теже и раде на напретку у кући, у цркви, школи и општини више него пре.

Осим ових установа корисне би по напредак народни биле народне књижнице, где би народ добијао корисних а популарно написаних књижица. И ту би учитељ са вољом и трпљивости могао користити народу још и тако, што би се о садржају сваке књижице морао повести разговор и тумачење, а то би се могло такође при родитељским састанцима чинити. Познато ми је, да је покрет са народним књижницама учињен и да таквих има, али о постигнутим резултатима нигде се не извештава, те с тога у томе немамо још искуства, па би и ради овога био потребан опакав школ. лист као што је мало час споменут, где би сва опажања и постигнути резултати учитељског рада ван школе били изнесени.

Још има лепих и корисних установа као што су певачка друштва, народне читаонице и т. д. које би корисно и благотворно деловале на народ али о њима нећу опширније говорити зато, што се не могу оснивати у сваком месту, као оне напред споменуте, јер њихово оснивање зависи колико од животних прилика, способности и старости учитељеве, толико и од месних околности, па ако који учитељ све услове за то има и све препоне месне свлада, па и овакове установе оснује и негује биће чувен и виђен далеко.

На завршетку ове расправе изјавити ми је да један учитељ као појединац нека ма и нешто изван своје дужности своме народу према наведеном учини па да му савест буде мирна и пред Богом и пред људима, али сви ми као заједница морамо сложно, солидарно и одушевљено у свему да радимо на унапређењу своме, своје школе и свога народа, па ће ваљда и нас и наш народ огрејати сунце правде и осванути нам бољи и радоснији дани.

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Раковић**, учитељ — **Торња.**

(Наставак.)

ОДЕЉАК VIII.

Метод математских наука.

Математске науке, као и све друге, почеле су опсервацијом. Први, који посматраху облик оних предмета, увидеше да број тих предмета престављају међусобно сличне форме. Они су, дакле, уврстали све те предмете у одређен број група према томе, да ли беху ограничени са две, три итд. страна или две, три итд. површине. Они именоваше и дефинисаше сваку тако посталу групу; они одредише трокут, четворокут, круг, пирамиду, ваљак, куглу итд. Испоставивши затим, да сваки од ових облика преставља гомилу особина везаних међу собом сталним односима, утврдише законе о њима. Напослетку из ових, индукцијом изнађених закона извађаше они друге секундарне простим закључивањем — без употребе каквог експеримента — ради њихова оверовљења. Скуп ових утврђених закона одређују данас математске науке. У теорији коју ћемо скицирати о постанку и развитку математских наука, напомињемо нешто важно. Математске науке, велимо, нису могле имати свој први почетак у посматрању, јер предмети њихових испитивања сасма се разликују од оних које нам посматрање пружа. Математичари умују о савршеним круговима и трокутима, док у природи нема *савршено* округлог или трокутног облика они, дакле, нису могли црпсти свој предмет из посматрања у природи, па и идеје којима оперишу јесу чисто духовне природе.

То је одговор на поменуту напомену. Без сумње је, да нема предмета ограничених посве правим цртама, саема равним површинама, већ сваки одудара од правих

црта, равних површина, у разном правцу; и ако се тада када оснивамо на једину идеју више идеја о овим разноврсним предметима, ова одударања у противном правцу уништавају. Човек је, дакле, знао — групишући сличне облике а избацивши узгредне знаке, само да би се главни знак могао уочити — да одлучи споредне идеје, да би могао себи створити идеју о савршено-правим цртама и о савршено-равним површинама, или идеју о геометриски-правилним фигурама.

Укратко речено, матем. науке имајући релативно прост предмет (самобројне особине ствари), могле су много брже напредовати у проматрању конкретних предмета него науке што се односе на исте предмете. Оне су рапидно напредовале посматрајући, групишући и дефинишући облике реалних предмета, да би индукцијом открила опште законе и дедукцијом извеле партикуларне. У садањем свом стању оне се понајвише дедукцијом служе. Али у том стању перфекције (савршености) не треба да заборавимо она пређашња стања, кроз која су матем. науке прво пређи морале, па и искључна њихова примена сведочи нам, да су и оне као све друге науке морале почети опсервацијом.

Пошто смо изложили начин конституисања матем. наука, ваља да загледамо у садање њихово стање.

У састав целокупних матем. наука улазе:

1. *дефиниције* и *аксиоме*, основица наука;

2. *докази*, темељ који на тој основи почива. Математских дефиниција дадосмо експериментисањем о разним фигурама (троугао, круг, ваљак, кугла итд.) узев при томе у обзир идеју *савршене* правилности. На пример: „Круг је таква црта, чије су *све* тачке у равној удаљености од њене унутарње тачке назване центра“.

Аксиоме или матем. постулати су такве пропозиције, које нисмо у стању показати нити их морамо истраживати, јер су саме по себи евидентне.

Има две врсте аксиома:

1. аксиома, заједничких свима матем. наукама; на пример: „Целина јесте већа него део“.

2. геометриских аксиома; на пример: „кроз дату тачку ван неке праве можемо само једну паралелну са истом правом повући“. (Еуклидов постулат).

На чему се темеље аксиоме? Одговарамо:

1. Аксиоме, заједничке свима наукама ове врсте, непосредно почивају на самим дефиницијама, које су им, тако рећи, врата. Из дефиниције о „целини“ и „деловима“ непосредно се изводи аксиома: „Целина је већа него део“, јер је целина по дефиницији скуп делова — Ове дефиниције, као што видесмо, постају из самог покуса. Такође постају и ове аксиоме.

2. Геометриске аксиоме се не могу доказати, пошто се не резултирају директно из дефиниција. Оне су „саме по себи очевидне“; таквих нам много пружа просто експериментисање. Да би се, на пример, уверили о истинитости Еуклидова постулата, треба само да узмемо кутомер, један правачник и оловку, те пробати цртати: опазићемо, да је врло ласно повући кроз једну тачку, дату ван праве, једну паралелну са датом правом, а на против, немогуће ће нам бити две паралелне повући. Доказ ће то у пркос свију наших напрезања потврдити. —

Остају нам докази, који се оснивају на дефиницијама и аксиомама, образују саму суштину науке. Они су разноврсни:

1. У аритметици и алгебри почивају чисто на количинама; све што треба да докажемо јесте једнакост двеју величина. У геометрији, механици, астрономији темеље се на квалитетима: све што ту имамо доказати јесте: односаји положаја међу тачкама, цртама, површинама и телима. Ну, споменути треба, да у одређењу односаја (квалитативног) положаја трагамо за тим, да га сведемо на односај (квантитативни) величина. Ево за то примера! Да би одредили положај тачке B у односу према тачци A, потребно је одредити математски односај њихових координата; друкчије речено, односај координата величина. Матем. докази раде: било непосредно (у алгебри и аритметици) са квантитетима било непосредно (у геометрији, механици и астрономији) са квалитетима, посредно са квантитетима.

2. Докази су: или непосредни, ако се изводе из неког идентитета или какве еквације очевидне самом собом; или посредни, кад је потребно — да би могли поћи од познатог к пропозицији, доказу — употребити известан ред мање или више посредних пропозиција, а то су у алгебри једначине, у геометрији односаји величина и истодобно односи положаја.

То су — битни типови из којих се дају извести математски докази.

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

II. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

2.) Гимназија у другим већим савезним државама.*)

а.) *Баварска.*

Хуманистичке школе у Баварској деле се у гимназије са 9 разреда, прогимназије са 6 и латинске школе са 5 и мање разреда, који се само овде обележавају са редом од 1—9, тако да је 1. разред секста а 9. разред виша прима. Садашњи је наставни план из године 1891., дакле после берлинске школске конференције:

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Веронаука	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	5	4	3	2	2	2	2	3	4
Латински	8	8	8	8	8	7	7	6	6
Грчки	—	—	—	6	6	6	6	6	6
Француски	—	—	—	—	—	3	3	2	2
Матем. и физика	3	3	3	2	4	4	5	5	4
Историја	—	—	2	2	2	2	2	3	3
Географија	2	2	2	2	1	—	—	—	—
Природне науке	1	1	1	1	1	—	—	—	—
Писање	2	1	1	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	2	2	—	—	—	—	—	—
Свега недељно:	23	23	24	25	26	26	27	27	27

Сем овога је вежбање по 2 часа у свима разредима а нарочито се негује певање и музичка настава. Необавезни су предмети: Јеврејски, енглески и италијански језик, стенографија и цртање за оне разреде, у којима није обавезно. Баварски наставни план има најмањи број обавезних часова, а то је постигнуто мањом наставом у француском језику и у математичко-природним предметима.

Услови за пријем у најнижи разред јесу као и у Пруској. Школска година почиње 18. септембра и завршује се 14. јула. Свака гимназија издаје годишњи извештај с научном расправом. Школарина је врло мала, јер износи само 45 марака годишње. Школске сведоџбе дају се тринут у години, о Божићу, Васкрсу и на крају године. На испиту зрелости, који се овде зове апсолуторијум, тражи се писмен рад и из веронауке, а задатке за испите одређује министарство.

Све средње школе имају највишу власт у министарству унутрашњих дела за црквене и школске послове. Стручно старање о средњим школама води највиши школски савет, коме је председник сам министар а чланови су му професори Великих Школа. ректори и професори средњих школа и један стручњак медецинар За спољне и хигијенске односе школске брину се окружне власти као административни органи.

Баварска је имала 1899. године: 42 гимназије, 27 прогимназија и 15 латинских школа. Све ове школе имале су 10698 ученика и 1480 наставника. Управници средњих школа зову се ректори а у латинским школама субректори; наставници, пак, у гимназијама јесу професори и учитељи, у прогимназијама само учитељи а у латинским школама научни учитељи (Studienlehrer). Плата сталних учитеља расте према годинама службе од 2280 марака до 3360 марака до 20. година службовања, а професорска плата за исто време од 3720—4980 марака. Почевши од 21. године добива се сваких пет година додатак од 180 марака и сви наставници добивају још и додатак на стан. Не утврђени (не прагматични) учитељи зову се асистенти и примају 1620 до 1980 марака годишње. Пензија и породично осигуравање уређено је као и за учитеље народних школа.

Испити за више школе полажу се у Минхену пред комисијом, у којој су професори великих и средњих школа. Испити се деле на два одељка између којих мора протећи најмање једна година. После тро-

*) Због значаја ових школа, које су у већини у Немачкој и у нас, изнећемо се уређење њихово и у већим савезним државама. — Прекод.

годишњег учења на универзитету долази први испит; а после другог испита морају кандидати за филозофско-историске предмете да проведу једну годину у недагошко-дидактичном курзу, којих има у по једној гимназији у Минхену, Вирцбургу, Ерлангену, Регенсбургу и Најбургу. За остале кандидате још не постоје овакови семинари.

в.) *Виртембершка.*

Више школе у Виртембершкој имају свој нарочити, веома развијен облик. Овде постоје 13 десеторазредних гимназија, 2 хуманистичка лицеја, што одговарају пруским прогимназијама, и 65 латинских школа. Сем тога постоје још 4 евангелско-теолошка семинара (више гимназије). За све ове школе вреди наставни план из 1891. године:

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Веронаука	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	8	3	3	2	2	2	2	2	3	3
Фил. пропед.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Латински	—	10	10	10	10	10	8	8	8	7
Грчки	—	—	—	—	7	7	7	6	6	6
Француски	—	—	—	4	2	2	3	3	2	2
Математика	6	4	4	3	3	3	4	4	4	4
Природне науке	2	3	2	2	—	—	2	2	2	2
Историја	—	—	2	1	1½	1½	2	2	2	2
Географија	—	1	1	1	1½	1½	1	2	—	—
Писање	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	—	—	3	2	2	—	—	—	—
Свенедељно:	22	24	25	29	31	31	31	32	29	30

Необавезна настава у јеврејским (са 3 часа) и енглеском (са 2 часа) почиње већ у VII разреду а у VIII и IX разреду учи се и италијански. Још постоји необавезна настава у читању новога завета у разредима од VII—IX; а вежбање почиње тек у III разреду. Нигде у Немачкој нема латински језик толико часова као овде, па и грчком језику дато је доста часова.

Ученици се примају у први разред, који се у осталом и не сматра за гимназиски разред, већ у 8. години. Школска година почиње 15. септембра и траје до 1. августа. У јулу су писмени испити ради прелаза у старије разреде, на којима задатке дају наставници дотичних виших разреда. Школски одмор траје око 10 недеља. Школарина је мала, јер за ниже разреде је од 4—48 марака годишње а за више разреде је највише 62 марке.

Евангелско-теолошки и филолошки семирани у Блаубајру, Маулброну, Шенталу и Ураху постали су од манастирских школа. То су интернати с двогодишњим курзом, у којима је јеврејски језик облигатан. За пријем у ове школе тражи се, да се на једном испиту покаже знање доброга ђака из више терције. Као припрема за ове школе служе нарочито латинске школе, али се онда у овима грчки језик узима по избору, јер многи ученици обично из ових школа улазе у практичан живот и не иду у гимназије.

Више школе стоје под надзором министарства за црквене и школске послове, у коме је једно нарочито одељење за учељачке и за реалне школе. Директор је овога одељења понајвише филолог, а поред њега су још два виша саветника филолога и два реалисте, онда један економни референат, један правник и по један изасланик евангелиске и католичке црквене власти и најзад један ванредни члан референат за реалне гимназије и реалне лицеје. Сем овога одељења врше непосредан надзор над латинским и реалним школама и месне комисије.

Управник десеторазредне гимназије зове се ректор; учитељи у вишим одељењима зову се професори а у средњим и нижим разредима прецептори и, ако немају академског образовања, (образовања са универзитета) колаборатори. Прецептори могу добити још титулу и вишега прецептора а колаборатори титулу прецептора. У Виртембершкој нема приправничких година а кандидати се, после положенога испита, употребљују као заступници, гимназијални викари или помоћни учитељи. Професори и прецептори имају најмању плату у 3600 марака односно у 2100 марака, а поред тога добивају сем додатка на стан још и повишице после сваких пет година.

с.) *Саксонска.*

Саксонски наставни план за гимназије у своме садашњем облику јесте из 1893. године и одликује се тиме, што и он има сразмерно велики број часова за класичне језике и ако је према захтеву новога доба

дао доста часова и немачкоме језику, француском и реалним наукама.

ПРЕДМЕТИ:	VI	V	IV	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	I A
Веронауке	3	3	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	4	3	3	2	2	2	3	3	3
Латински	9	9	8	8	8	8	7	8	8
Грчки	—	—	—	7	7	7	7	7	7
Француски	—	—	5	3	2	2	2	2	2
Математика	3	4	3	3	4	4	4	4	4
Природне науке	2	2	2	1	1	2	2	2	2
Историја	2	2	2	2	2	2	3	3	3
Географија	1	2	2	1	1	—	—	—	—
Цвеање	2	1	—	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	2	2	—	—	—	—	—	—
Свега недељно:	26	28	29	29	29	29	30	31	31

Ученици се примају у најнижи разред после навршене девете године. Школска година траје од Васкрса до Васкрса а школски одмор износи 10 недеља. Школарина је 120 марака а у градским заводима много је већа за странце. Завршни испит не постоји. Испиту зрелости председава комисар, за шта се одређује више лица из министарства, универзитетски професор или сам ректор дотичнога завода а у комисију испитну улазе наставници предмета из обе приме. Испит се може само једаред поновити. Гимназије издају своје годишње извештаје у које улазе сваке три године и по једна научна расправа. Све саксонске више школе јесу евангелско-лутеранске те је и настава из веронауке само у овој вероисповести.

Више школе стоје под надзором министарства просвете а неке од 12 државних гимназија имају градски компатронат, који замењује школска комисија. Управници гимназија зову се ректори, стални учитељи имају титулу виших учитеља а једна трећина од ових напменује се за професоре. Плата сталних учитеља иде од 2800 - 6000 марака у трогодишњим повишицама а у 12 гимназија и 3 реалне гимназије, које стоје под државном управом, има још 60 места са платом од 6000—6600 марака. Помоћници учитељи имају 1500—2400 марака.

Испит за звање учитељско полаже се у Липиси а на пруским основима пред испитном комисијом, те су сведодбе признате званично у Пруској. За практично спремање кандидата постоји у Липиси у вези са краљевском гимназијом педагошки семинар. После државнога испита ваља провести на гимназији једну годину као приправник.

Саксонска има 17 гимназија а међу овима 2 кнежевске школе у Мајсену и Грими, које су интернати са разредима од више терције. Број ученика је до 5900 а наставника 413. Прогимназијални разреди налазе се данас у 16 реалних школа.

(Наставиће се).

Учитељство.

Образовање учитеља. Тежње за реформом школе опет су обрнуле пажњу јавности на образовање учитеља, а тај део школског уређења је основ школства, јер је учитељ душа школе. Нико неће оспорити, да ни најбоље школске уредбе, ни школске зграде удешене тачно по захтевима педагогике и хигијене, ни најтачније израђене Наставне Основе не могу постићи сврху, ако учитељ нема оног основа и оног образовања, што га чини способним за одговорну службу васпитача.

„Једно је потребно", вели Песталоци, „а то су добри учитељи. Где тога нема, тамо је сав остали рад око школе пети точак у кола и празнина у очи, да се не види шта недостаје. Ко, дакле, искрено хоће да помоћу школе створи народу добро васпитање, тај мора пре свега имати људи, који ће бити вођи и у стању, да образују и воде омладину са увиђавношћу и љубављу, мудром животу и реду друштвеном. Но таки људи не могу пасти из облака. Као што ни један позив не може бити важнији, тако ниједан није ни тежи. Природа даје и најбољим умовима само основ, људи морају те ретке дарове, који су овде потребни, као у сваком другом позиву развити, оживити и образовати. Међутим скоро сваки човек положи више старања око тога, да му син честито изучи занат или вештину што ће му у животу требати, него што се власти и друштво старају о образовању оних људи, чији је позив неоспорно најважнији и најтежи. А до год буде тако, и земља и сиротиња у њој, не ће бити васпитно збринута тако како треба, и под тим приликама не може се ни помислити, да школе буду оно што треба да су, наиме да корисно употребе добре стране домаћег васпитања, да поправе његове слабе стране, да попуне његове недостатке и да то васпитање надоместе тамо где га нема."

Тако је Песталоци писао још пре сто го-

дина и упућивао на основе учитељског образовања и тражио темеља том тешком позиву и свежије и живота за њега. Али смо ми још и сад далеко од тога. А уз то још долази, да ми не идемо у будућност на боље у томе, јер знаци показују да се иде натраг.

Писац који ово пише говори о приликама у Аустрији. Како је то поучно и за нас, то ћемо у главном изнети мисли његове о томе. Он вели: „Скоро у свакој покрајини, а понајвише у престоници оснивани су приватни заводи за учитеље и учитељице, који не могу да постигну циљ, да друштву дају учитеље, који познају живот и искрена срца раде на томе, да децу спреме са оним знањем и способностима, које ће им требати у савременој борби за живот, него су то заводи које оснивају удружења и партије са једностраном тенденцијом, кроз које неје дух, да у тихој преданости судбини виде највећу човечију срећу, а сваки им лични, снажни покрет недостаје, чим није у оквиру тог њиховог духа. Ови заводи — већином вероисповедни — не траже у својих питомаца нарочита уређена основа за васпитачки рад, нити траже да сваки свој положај и круг рада у непрестаном развитку друштва правилно појми, и према томе самосталним осведочењем удеси свој рад, све то њима не треба, јер је њихов систем васпитања столећима утврђен, у свима својим појединостима израђен и темељно окушан. Он их није никад ни изневерио. С тога држе да и не морају строго бирати међу оним младим људима, који им се у школу пријаве, сваки им је добро дошао, ако се само у систем упути. Иако ти заводи стоје под надзором државних органа и државних прописа, ипак по њих нема ничег незгодног, ако и не испуне оно што се тражи, јер је још увек јака оскудица у учитељима, и према каквој јачој државној строгости, знатан део кандидата из тих завода напустио би свој позив и оскудица у учитељима појачала би се несразмерно више. Ако би држава хтела да оснива што више својих завода, морала би жртвовати много више новчаних средстава. Ти приватни заводи, помажу јој, дакле, да уштеди а она опет апробира за то њине потомце довољно неспремне.

С тога сваким даном иде на ниже ниво учитељског образовања. Некад су државне учитељске школе могле бирати из великог броја пријављених ђака од најбољих најбоље и покрај својих високих захтева, данас се мора рачунати да их само буде што више, јер ће иначе отићи у те приватне заводе, и тако јавне учитељске школе у недостатку најбољег материјала, приморане су да узму мање подесан.

Истина да је узрок и бројно и по каквоћи слабијем одазиву ђака и то, што плате учитељске нису какве треба. Но и то би било много боље, да нема оног слабијег материјала учитељског, који је још и то допринео, да је у оним крајевима где се питомци тих завода највише намештају и углед учитељству пао, а с тиме још и праведна наплата учитељског рада одбачена на дања времена. Ово ствара корупцију у оним круговима учитељским, који су радили и раде пожртвовно за добро и напредак друштва и који су исправног карактера.

С тога се мора развитак учитељског образовања свом снагом скренути с тога правца, јер само добро одгеован и свестрано спреман народ биће сретан и моћан ће се одржати у будућности.

Образовање, то јесте и остаје животно питање учитељства. Време захтева од учитеља основне школе, опште образовање у границама како се то постиже у средњим школама и уз то стручно образовање, које се може постићи на академско-дидактичном путу.

Према томе би било најподесније тражити: Предспрема у средњој школи и стручно образовање на универзитету да се формулира, јер данашње средње школе нису подесне за образовање учитеља. Све су оне једностране па и учитељске школе, и само сретним спајањем гимназије са њеним нарочитим хуманистичким принципом, реалке са њеним природњачким правцем и учитељске школе, одабирајући од свију ово што има праву вредност за образовање учитеља, дало би онај завод, који би могао дати учитељу основне школе потребно опше образовање. У садашњем облику неподесне су све средње школе, већ и због начина како се у њима стиче знање и спрема. Није главно напаметно знање, него мишљење, истраживање и вежба у душевном и телесном раду, затим увести будућег учитеља у појмање индивидуалног и социјалног живота, дати му правилно схватање за положај појединца у природи и у друштву и оспособити га, да и онда, кад не стоји више под руковођењем својих учитеља, да се с успехом даље образује и судедује у раду око својег и друштвеног добра и напретка. То би била задаћа учитељске школе, тако би дала опше образовање, којим би сваки

њен ђак, који је с успехом свршио био способан, да учи као редован слушалац на свеучилишту, а ови би му дало сва права као и апсолвенту средње школе. Тако би се дала прилика и оном, који би касније увидео да није за учитеља, да се ода некој другој струци.

Тек тада би се могло почети с правом стручном спремом и уводити будуће учитеља у филозофију, психологију, педагогију и дидактику, а тако и у остало знање у погледу добро уређеног вођења школе. У исто доба почео би и практичан рад у школи, опћењем са искусним и спремним учитељима и са ученицима. За две године имао би сваки доста времена да стече практична и теоријска предзнања, а тако и права одушевљења за учитељски позив, што би све донело најбоља плода народу.

Продужење учитељског образовања на шест година, одгодило би ступање младих људи у учитељску школу, само на једну годину даље него што је данас, јер би се примали ђаци тек навршеном 15. годином. Учитељска школа примила би спремног апсолвента више основне или грађанске школе, снажније би га могла унапредити и 20. годином живота, дошао би учитељ у звање, а и у тим годинама је још увек доста млад.

Тако би зрелији учитељ био способнији и за рад. Тада би и оваква испит у учитељској школи (у Аустрији) као што је сад био излишан. Он је и сад већ нешто јединствено, чији циљ нико тачно не схвата. Скоро ни један кандидат не зна како да се спреми за њега, и скоро сваки испитни повереник у недоумици је шта да пита. Један ставља научна питања, други из практичне педагогије или дидактике, на крају способљава се за учитеља кандидат, који је већ две године радио практично у том звању. То су прилике које не могу дуго трајати, а може их измењута једино реформа учитељског образовања; ако учитељ нешто старији и боље образован ступи у школу, неће се ни кандидати ни испитни повереници сваке године двапут задржавати од свога посла и то недељама. Учитељ ће као ступи у школу бити спреман.

Овакви учитељи наћи ће задовољства у раду у основној школи. Други пак, који буду тежили за свеучилишним образовањем, њих ће на универзитет који им једино може дати што им треба. Такав кандидат имаће већ педагошко-дидактичко образовање и лако ће за четири семестра потребно градиво тако обрадити, да га с успехом научи, јер ће се бавити искључиво са изабраним предметима.

Така реформа учитељског образовања, зближила би и учитеље. Педагошко-дидактичка спрема била би за све једна иста тако би и учитељ основне школе н. пр. темељним проучавањем дечје психологије, могао постићи на свеучилишту степен доктора И учитељи виших школа постигли би, да би добили научно педагошко школовање, које им данас по гдекад недостаје.

Без оваке реформе, свака је измена крпеж. Испити су сопредност, њихова је вредност проблематична, а ипак се око њих полаже велико старање. Сувише је много испита. Не би било боље, сав тај труд и новац, место на испите, утрошити на тако уређење учитељског образовања, које би сваком учитељском кандидату отворило врата ка вишем образовању.

Већ се данас може наћи у учитељском сталежу много талената и енергије, колико би више спремних и вредних људи тек тада тежило томе позиву? Они би тада задовољили своју тежњу за идеалним радом, а плод тога рада пожњео би народ.

„Monatshefte f. Pädag. u. Schulpolitik".

Практичне обраде.

Лекција из мађарског језика за I. разред.

Написао

Душан Ружић, учитељ, Нови Сад.

(Наставак.)

10. лекција.

Циљ: Прављење кутлића од иловаче!

Jóreggelt! — Isten hozott tanító úr!

И ведем нпр. Милеву Стејин у ходник и рекнем јој не јöjj! Затворим врата и питам: Hol a Sztejin Milena? — Nincs! N. N. jöjj be! — Н. Н. улази и тражим од ње да нас поздрави: Jóreggelt! — а ми одговарамо: Isten hozott! Показујући на Н. Н. говорим: van N. N.*)

Van papir?

— Nincs.

Раздам свима папира од новина: Van papir?

— Van, van, van.

Покажем мало иловаче и говорим agyag, agyag. Ez agyag.

*) Из речи van, nincs изнећу одговоре: itt vagyok, nincs itt који ће потребни при свакодневном проневању.

УЧИТЕЉСКА БИБЛИОТЕКА

— Ez agyag N?

Igen, agyag.

Показујем познате ствари: Ez agyag?

— Nem, ostor.

Ez agyag?

— Nem, kréta.

Узмем комад тврде иловаче и дајем да је деца пипају, а ја говорим: kemény, kemény, az agyag kemény. Пипам таблу: a tábla kemény, па: a fa kemény.

Узмем затим комад мекане иловаче и по горњем начину изведем: puha, puha. Ez, az agyag puha.

Milyen ez az agyag?

— Ez (az) az agyag puha.

Milyen ez az agyag?

— Az az agyag kemény.

Van agyag?

— Nincs.

Раздам вештијима по комад иловаче питајући: Van agyag N. N.? — Nincs, а када дам — van.

Када раздам, правим куглицу: Ez golyó.

Mi ez?

— Az golyó.

Ez golyó?

— Nem, az ostor.

Ez tábla?

— Nem, az tábla.

Показујући на оне који имају иловаче H. H. H. H. и сам узмем опет комад, мимиком и речицом igy наводим их да и они праве куглицу.

Кад направе: Van golyó N. N.?

— Van.

Van agyag N. N.?

— Nincs.

Van golyó?

— Nincs.

Раздам свима и говорим: golyót! Igy! Igy golyót! Csinálj golyót N. N.! Csináld N. N.! Кад направе:

Kemény a golyó?

— Nem kemény.

Hát milyen a golyó!

— A golyó puha. (Ez a golyó puha.)

Показујем комад иловаче: Ez golyó?

— Nem, agyag.

За време рада када је који направио узмем од њега и показујући је осталима говорим: készen van, készen van a golyó. Jó van, или Nem jó и исправљам: Igy, igy.

Кад сви направе, ваљам једну куглицу по столу: gurul, gurul. Гурнем и папир, перорез, креду . . . и питам:

Gurul a papir?

Gurul az ostor, agyag . . .?

— Nem gurul.

Гурнем куглицу: Mi gurul?

— A golyó gurul.

Показујући облик: gömbölyü.

Milyen a golyó?

— A golyó gömbölyü.

Gömbölyü a kréta?

— Nem gömbölyü. A kréta nem gömbölyü.

Golyót fel!

Milyen a golyó N. N.?

— A golyó gömbölyü.

Golyót le!

Показем лопту: gömbölyü.

Ez golyó?

— Nem, labda.

Milyen a labda?

— A labda gömbölyü.

Ваљам лопту: Mi gurul N. N.?

— A labda gurul.

Mi gurul meg N. N.?

— A golyó gurul.

Правим куглицу и питам: Farag a tanító úr?

— A tanító úr nem farag.

Mit csinál a tanító úr?

— Golyót csinál.

Дам иловаче H. H. који је најлепше радио: Csinálj golyót!

Mit csinál N. N.?

— N. N. golyót csinál.

Mit csinálsz N. N.?

— Én golyót csinál (исправим га: csinálok.)

На идућем часу увежбаћемо: mi csinálunk, ők csinálnak.

Дам H. H. и кажем: csináld! а кад кажем и име ствари: csinálj golyót, или csináld a golyót!

Jó —Nem jó. — Nem gömbölyü. Igy! Jó van

Показујући на прљаве руке: Piszkos a tanító úr? затим Piszkos N. N. — Igen piszkos.

Перем руке: A tanító úr mosdik. Ez viz, viz. A tanító úr farag?

— Nem (a tanító úr) mosdik.

Jöjj N. N.!

Показујући на воду: Mi ez?

— Viz (ez viz).

Mosdj!

Mit csinál N. N.?

— Mosdik.
Jöjj N. N. mosdj!
Mit csinál N. N.?
— N. N. mosdik.

Ја међутим бришем руке, дајем и деци пешкир, али са овим појмовима: törölköző, törölközöm, törölközik уносиваћу их на идућем часу.

Покажем сад руке: Piszkos a tanitó úr?
— Nem piszkos.
Tiszta.
Piszkos N. N.
— Nem, tiszta.
Tiszta N. N.
— Nem, piszkos.
Mosdj!

Када су сви опрали руке поновим: Ez agyag. Az agyag kemény. Az agyag puha Ez (az) golyó. A golyó gömbölyü. A golyó gurul. Itt (ott) van a golyó. Golyót fel (le!)

Piszkos a tanitó úr.
Mosdik a tanitó úr.

На одмору лопташе: Labda. Бацим је у вис: feldobom.

Dobd fel N N. a labdát! А ја је укечим: elkaptam.

Dobd fel N. N.! ако је високо бацио: De magasan száll a labda. Наместим их да кечају. Један баца, а они говоре: feldobja a labdát. А ја оном на кога иде: kapd el N. N.! A kis Péro elkapta.

Из праксе.

Таблица множења.

Познато је са колико се тешкоћа савлађује таблица множења. Покушава се и овако и онако, и кад све жице попуцају удри у стару шаблону, бубај механички таблицу на памет. А од така посла нема стварне користи. Ту дете не улази у стварање количина својим разбором, него се ту ради језиком и случајно ухвати неки, тако рећи, стихован темпо и у њему неке количине које својим бројним наличностима, а не по количини, скоро као неки стих испадају, као што је н. пр. пет пута пет, двадесет и пет, шест пута шест тридесет и шест и т. д.

Сваки увиђа, да је овако учење један празан посао а нарочито за старије ступњеве, један извор неизмерног једа и очаја учитељевог, кад од непрестаног запињања у таблици множења, не може редовно да обрађује прописано градиво из рачуна, него мора да се враћа често чак и на прве основе таблице множења и да их поново учвршћује.

Један од главних узрока овакој незгоди, биће да је што се у првим почетцима таблице множења јако прелази преко оног аксиома код наставе у рачуну, који је немачки методичар Тилих још пре 100 година изрекао: „Да ђак треба да рачуна мислећи, а рачунајући да учи мислити."

Ово се може постићи само тако, ако ђак зна шта хоће кад рачуна, ако схваћа вредност количина и према томе их упоређује и изналази у колико постају веће него што су биле. Ово се најзгодније изводи упоређивањем.

Ако ђак учи таблицу множења механички: 2×1, 2×2, 2×3, 2×4 и т. д. у најбољем случају слагаће сваку нову количину на дотадашњу стару, а како се тражи да преко реда рекне, застаће и натезаће, или ће ухватити неке сличности као што је н. пр. 3×3=9, 4×4=16, а како се запита 4×7, или 4×9, он није у стању да то реши па ма и подуже размишљао о томе. Но ако се те количине среде по сличности своје вредности, постићиће се о мање муке куд и камо повољнији резултат.

Узећемо неколико примера. Ђаку је лако знати колико је 2×2, кад се овде количина која је множимак узме још једаред толико, биће 4×2, а то је још једанпут толико као онај први резултат, ако се и тај удвостручени множимак узме још једанпут толико, изаћи ће и резултат још једанпут толики као онај пре њега. Дакле 2×2, 4×2, 8×2. (4, 8, 16). Исто тако долази се до резултата код 3×2 и 6×2, код 5×2 и 10×2 остају још 7×2 и 9×2, апстрахујући да је 1×2, као први основ познато. Ово 7×2 и 9×2, мора се на згодно место унети, како би лакше ушло у дечју меморију.

Према овде изведеноме поступило би се с количином 2 у три правца. Код сваког новог правца узимао би се у помоћ први резултат као помоћно средство за добијање новог резултата. Кад се то пређе, множи се количина редом са свима парним бројевима, затим с непарнима. Ово је ради учвршћивања добивених резултата и тек после овога може се (али је непотребно) дотична количина множити са свима бројевима редом у једној десетици.

Кад се то све стави у низове што је овде наведено, онда то изгледа овако:

2×2= 4	2×2= 4	2×2= 4	2×2= 4
4×2= 8	3×2= 6	4×2= 8	4×2= 8
8×2=16	6×2=12	5×2=10	6×2=12
9×2=18	7×2=14	10×2=20	8×2=16
			10×2=20

1×2= 2
3×2= 6
5×2=10
7×2=14
9×2=18
1×2= 2
2×2= 4
3×2= 6
4×2= 8
5×2=10
6×2=12
7×2=14
8×2=16
9×2=18
10×2=20

Овако се поступа са сваком количином од 1 до 10. Деци се покаже очигледно како количине постају веће. Обрати им се пажња како изгледа и колико је 2×2, а затим се сравни то са 4×2 и т. д. а исто тако обрати им се пажња на резултат од 2×2—**4** и сравни се тај резултат са оним новим резултатом **8** што се добије код 4×2. Код 9× обрати им се пажња да је ту додата количина само у својој основној вредности, а зато је ту додата, што је то иза 8 најлакше додати, исто то важи и за 7×.

При обратном рачунању поступа се у истом правцу. Множици се узимају удвостручено, а множитељ је увек један исти. Н. пр.

2×2= 4	2×3= 6	2× 5=10	2× 2= 4
2×4= 8	2×6=12	2×10=10	2× 4= 8
2×8=16	2×7=14		2× 6=12
2×9= 8			2× 8=16
			2×10=20

2×1= 2
2×3= 6
2×5= 0
2×7=14
2×9=18
2× 1= 2
2× 2= 4
2× 3= 6
2× 4= 8
2× 5=10
2× 6=12
2× 7=14
2× 8=16
2× 9=18
2×10=20

Но да би се овде и даља сличност и лакоћа по количинама одржала, узимају се множитељи увек у том правцу, удвостручени. Дакле после 2×, узеће се све количине до 10, 4×, па 8× и онда 9×. Затим 3×, 6× па 7×, после тога 5× и 10×.

Ово ће на први мах изгледати можда нејасно, али ко је рад да олакша себи посао код упознавања деце са таблицом множења, исто тако да и деци олакша сазнање тога, себи многи горак час уштеди, а децу одмах у основу учврсти у таблици множења, нека не пожали мало времена да то покуша и по свој прилици да после тога неће другчије ни радити таблицу множења.

Ово се све може радити и без оне дечје таблице на картону штампане, само што учитељ има тада знатно више да пише на табли. Да би се томе мало помогло, могу се оваке таблице добити и штампане у књижари Натошевић у Н. Саду, а по старој цени од 4 фил. комад.

На несолидарске бесмислице.

У 133. и 134. бр. „Заставе“ један несолидарац игра се с речима. Он као одговара „Бранику“, а овамо опет удешава стару песму коју је започињао више пута један његов сабрат у новосадском среском учитељском збору. То друштво двојице постоји управо од оног времена од кад и срески зборови. Они се играју с речима. Не играју се од јуче, него већ десетак година. Новосадски срески збор увек је имао с њима посла, скоро у свакој седници. Но било је и таких момената, кад су у збору својом насртљивошћу толико изазвали чланове, да су их морали сложно сузбити у крај. Данас су они у недостатку оних каквих треба, постали потреба „Застави“ и њеној страници. И ти исти, који су онда врвали на оне учитеље, који су у тадашњој радикалној страници били агилни, данас врве на те исте учитеље што нису то што су негда били. У недостатку неких стварних приговора, они се просто играју с речима, не рачунајући има ли то све смисла што они пишу. Они виде да се у „Заставу“ све прима што се паше против оних учитеља, који имају своје уверење, те рачунају да ће с таким својим услугама задужити „Заставу“ и неколико људи који сада њоме дрмају, да их ови протуре напред кад их њихова лична спрема не може да унапреди. Ми смо у своје време лепо говорили да се пази шта се ради, али се онда мислило да учитељи хоће да створе у страници учитељски систем? и да окупирају странку у учитељске циљ. Како се странка осетила мало јачом почела је сузбијати захтеве учи-

тељске, који су се развијали једино у оквиру школе и просвете, а никако на рачун неке превласти у странци. Данас кад су се учитељи повукли због некоректног поступка према њима, дошло се напослетку до уверења да се без учитеља не може. И тако је дошло до контакта између оних учитеља, који за странку кад јој је најпотребније било нису ништа учинили и оних који су странку окренули на своју фамилијарну воденицу, таком друштву разуме се да су добро дошли и они који се држе онога „за странка може одступити кадгод од начела за љубав свога човека". Такав конгломерат начелно „чврстих" људи, хоће да проскрибира оне који неће да их слушају. Пошто се у току времена показало, да учитељи већ самом пасивношћу својом сметају интересима тих егоиста, то се опет напослетку појела и та мува да се учитељима поново подиже, што је учињено на последњој бачкој енарх. скупштини. Но то све није доста, јер учитељство је и после тога опет пасивно и све се већма шире размере те пасивности, не само у старијем учитељству, које је за ову своју пожртвовност доживело да му се вређа учитељски углед, него и међу млађим генерацијама учитељским, које имају јасан и тачан поглед у развој таких односа, између тих закупника једностраног јавног мњења и учитељства, које није никад и неће ни сад, да трпи не само терор појединаца ни у којој странци, него чак ни деспотизам саме странке.

За то се данас нападају у првом реду „Шк. Г." и његов издавач, што заступају учитељску ствар. За то се нападају неки старији учитељи, који су век свој провели на добром и корисном послу народног просвећивања и ширења по народу правих истина радикалног начела. За то се индиректно нападају и они млађи другови наши, који неће да се клањају партијским идолима, него са етичке стране схваћају рад једне странке у народу, и неће тај свој идеализам да издају под киријy у корист личних интереса појединаца у партији.

И сасвим је тачно, исправно и правог васпитача и просветног радника достојно тако становиште, а коме није право то, нека се продаје, нека кала другог. Тиме показује своју боју. И ми се тима не чудимо, јер најмљеника је увек било и биће, али ако у садашњој т. зв. радикалној странци нема баш никога од председника па до најнезнатнијег члана њеног, који још није постао оруђе неколико страначких експлоататора, онда је то заиста жалостан знак. Жалосно је да једна странка живи од тренутних мајсторија, од грдње свију оних, који указују на некоректност њених поступака, а најжалоснije је што та странка хоће и на школском и просветном пољу да шири тај систем. Њен орган неће ништа постићи ако једног или другог учитеља празним грдњама наружи, напротив што више таких бесмислица објављује у толико већма обара себе. Нарочито то постиже таким некоректним радом у учитељству, јер учитељство не спада у ону читалачку публику која све прима за готов новац. Кад „Застава" данас пише, да су учитељи које она данас ружи, некад вукли „награде" за свој родољубив рад, држимо да по неком главнијем управнику странке мора бар један образ поцрвенити кад то прочита, сећајући се оног стања кад материјалне прилике „Заставине" нимало нису подесне биле за експлоатисање. Такав начин „Заставина" писања не говори против учитеља који су јој тада душу држали, не, такво писање је за сваког учитеља један снажан шешето, да пази с каквим светом ради. Кад смо ми већ своју најбољу снагу утрошили за то, да нас сада клеветају по „Застави" свима могућим непристинама, служиће то бар за пouку млађима да се чувају од друштва које тако схваћа оружје начелне борбе. Ми, пак, који у данашњем „Заставином" радикализму не видимо онај некадашњи идеализам који нас је све задобио за рад, а пре неку годину разочарао својом реакционарном метаморфозом, терором и личним егоизмом, држаћемо се још увек својих старих начела и ако је то према схваћању данашњег радикализма нешто назадно. Ми смо уверења да је бар часно! И с тог гледишта не само да нећемо учинити ни пољи „Застави" и њеним писцима да идемо из странке у странку, као што то међу њима влада, него ћемо остати томе доследни и на школском пољу, те сваког оног који хоће и педагогију и методику да подели на радикале и нерадикале, сузбићемо у границе реда и пристојности, па ма још толико викао како што вичу та два лавашња викача, који мисле да и хербартијанизам и принципи експерименталне педагогије треба да служе радикализму и недостојно се сигрaју речима, тврдећи глупе неистине и о нама и о становишту збора и одбора новосадског среза и о Хербарту, фономимици и осталом. У „Застави" можете износити глупости какве хоћете, кад нам није срамота, и кад уред-

ништво, кад већ само није упућено у те ствари, не замоли којег паметнијег члана свога међу учитељима, да та ваша трабуњања коригује, пре него што их изнесе на јавност, али тамо где се по дужности расправља о тим питањима и где се тиче угледа свију нас учитеља, не ћемо вам никад допустити да млатите празну сламу и још да зато у вас гледамо као у неке нове Песталоције, него ћемо вас терати у ред. Ви то већ знате добро, за то се и јединте да не можете да дођете до речи на збору. Покушавали сте ви и тамо да се сиграте с речима, али сте видели да не иде, а мрзи вас учити, јер се ругате књигама, па сте ућутали. И ниште ви од скора ућутали као што тврдите, него сте ви са своје нетрпељивости и трабуњања постепено сузбијани одмах после првих зборских седница, кад сте још наертали на данашњег референта К. Миловановића, којем се сад увлачите и кад су га од ваших наертаја бранили баш ови, које ви сад у немоћном гњеву нападате, а наертали би ви још и на њега као и на нас да ниште играли ону жалосну улогу пре три године, за коју сте сад награђени и коју ће вам исто тако друштво којем служите и одређи, ако будете практиковали то што сте у зборским седницама покушавали. И онда вам остаје да и то друштво ружите као што ружите и нас. И ви још уображавате, да сте с таким својим „врлинама“ изазвали „симпатије“ код она 3—4 млађа колеге, који с вама гласаше при избору заступника за епарх. скупштину! Та ви сте увек имали неки засебан правац осим других колега. И у оно доба које спомињете да сте заједнички радили, били сте екстремни, а колико сте радили то се зна и забележено је и о томе се не можете хвалисати. „Школ. Одјек“ сада хвалите, а у оно време роптали сте на њега као и сад на „Шк Гласник“, а због тих истих ствари због којих и сад нападате и роптате на издавача „Шк. Гл.“ Онда сте то радили против свију оних који су били у уређивачком одбору „Шк. Одјека“, једно зато што су то били новосадски учитељи, а ниште ви, а друго за то што ви ниште у стању то били радити, него су то други радили, па у својој немоћној срдитости ниште звали ништа друго, него сте у збору и иначе ружили те људе и „Шк. Одјек“, а колико сте доследни сами себи и колико су вам тврдње истините види се и по томе, што на једном месту тврдите да се служимо неким новотаријама немачких педагога, а на другом месту тврдите, да новотарије не трпимо. У осталом ко би још изређао сваку бесмислицу и неистину која из вас бије и ништа друго не одаје него накост. А верујте за вашу љубав нећемо изменути свој начин рада, него ћемо и од сад, као и до сад самостално пресуђивати о свима приликама које се тичу школе и нас учитеља, па ма то вами још већма неправо било. Ви сте на овакав наш рад пре́ко гледали, кад су га садашњи ваши протектори хвалили и истицали за пример, данас, кад је у њих потиснуто начело у крај испред интереса, те кад су према практичним свакидашњим погледима дошли на становиште, да је главно многобројност а споредно каквоћа у странци, те кад су према тим примитивним појмовима и вас могли присвојити као своје умиљате јагањце, данас је њима и вама овако држање учитеља неки грех, боже опрости! Не знамо зашто? Кад није био то онда грех, кад смо ми и они пре нас учитељи истицали неправилност рада и једностраност оних странака, које су пре ове садашње то чиниле што она сад чини, што ће то сада бити грех? Ваљда овде нису саме паше у странци? А ако кога немило дира, што се објективно пресуђује о раду који треба да дâ полета школи и учитељству, он нека се сети како се о томе раније писало и говорило, сваку злу вољу нек остави за часак у страну, па ће видети да је све то исто што је некад било т. ј. као што је некад неправилно рађено и ми тај сав неправилан рад критиковали, тако се исто и данас неправедно ради и ми те неправилности критикујемо и то још много умеренije, него што се то некад радило и у „Застави“ и у „Школ. Одјеку“.

Ми ћемо то и даље радити, а ви ако вам је противно можете нас грдити колико волите, кад већ немате стварних разлога да наше становиште обарате, само молимо не заборављате да ми нисмо о вама ни сад почели, а не мислимо ни у будуће бавити се с вама, те не тврдите да вас неко дира. Ми вас у „Шк. Гл.“ не дирамо, нисмо дирали и немислимо дирати, до год не запнете безразложно за „Шк Гласник“ и држање оних учитеља, који неће да буду туђе оруђе. И до сад колико сте споменути у „Шк. Гл.“ учињено је с тога, што подмукло изазивате, нападате и започињете неку бесплодну препирку и сејете интриге међу учитељством, да онима који вас ма то употребљавају што боље послужите. Али доћи ће време када нете се за то кајати!

Старији и млађи солидарци.

Преглед књига.

K. Eckhardt, **Visuelle Erinnerungsbilder beim Rechnen.** (Визујелне слике сећања при рачунању) Аутор је установио типове представљања у 52 ђака и то помоћу самопосматрања; он је те податке о самопосматрању и експериментално потврдио са различитим методама. Додуше, штета је велика што аутор није тачно описао сличне методе, — репродукцију визујелних садржаја са и без сузбијања говорних инервација, дисконцентрисања за време схваћања са визујелним, акустичким и моторичким утисцима, дисконцентрисање између опажаја и репродукције помоћу визујелних, акустичких и моторичких утисака, обратно сричање и т. д.

Од 52 ђака нису се показала да су визујелна 25% помешаном типусу припадало их је 36,5% визујелних (оптичких, видних) типова беше 38,5%

С тим ђацима сада се чинила серија покуса:

1. „Деци је казиван један број, и она су морала рећи (односно назначити), да ли су они имали видну представу, и какве је врсте она била".

Оних 13 ђака, што нису били визујелног типа наравно да нису имали никакву визујелну представу.

Од помешаних типова њих 94,6% имали су представе једне цифре, 5,4% представу једног реда цифре, у коме се јавила казана цифра.

Од визујелних типова њих 30% имали су представу једне цифре, 70% представу једног реда цифара, у коме се јавила дотична казана цифра.

26% од оних ђака, који су припадали помешаном и визујелном типусу осим представе о броју имали су и једну „фантастичку" представу, т. ј. они су цифре видели н. пр. на клупи, или су стајали на ђацима, или су их носили привчеви и т. д.

Нарочитим експериментима (који се такође не описују тачно) успостављено је ђачко памћење за бројеве. Компарација невизујелних са визујелним и визујелно и фантастичким типусима представљања показује, да је бројно памћење нефантастичко визујелног типа најбоље, и да је оно у невизујелних најлошије. Слични резултат добио се и за вештину рачунања и за иначе оцњу даровитост или способност.

2. Које ће се визујелне слике сећања при решавању задатка 24 + 15 репродуковати?"

Случајеви беху овако распоређени:

I. никаква визујелна слика	II. никаква визујелна слика у операцији
	а.) само поједине цифре (24, 15, 39)
	б.) само резултат 24 + 15 = 39

III. визујелна слика у операцији

а.) рачунање

24 + 10 = 34

34 + 5 = 39

б.) напредовање у реду цифара

3. „Представите себи ред 3. 6. 9. до 30! Какве су видне представе?"

У представљеном реду цифара они, који виде редове („Reihenseher") истичу многоструност од 3; а они, које виде цифре („Ziffernseher") виде или цифре, које нису једно за другим поређане или пак виде писану слику писмено изведене операције.

Са прогресом експериментисања број „Reihenseher"-а бивше све то веће; а паралелне фантастичке представе све то више нестајаху.

Пошто према гледишту вештине ђака у рачунању имају визујелне слике сећања, и пошто се представа реда цифара куд и камо показује као најпрактичнија, то аутор предлаже, да се настава у рачунству не предузима са грушама тачака, већ са таковим груписањем, која ће употребити и у реду цифара. Аутор вели да је он то сам чинио и да је постигао добре резултате.

Овај је рад публикован у Мојмановом чувеном часопису под именом: Zeitschrift fiir Experimentelle Pädagogik, psychologische und pathologische Kinderforschung mit Berücksichtigung der Sozialpädagogik und Schulhygiene (Band V, Heft 1, стр. 1—22, 1907).

Др. Паја Р. Радосављевић.

László Nagy: **A gyermek érdeklödésének lélektana** (Психологија дететовог интересовања), Budapest, 1908. Стр. 172. —

Писац, директор учитељске школе у Пешти, опширно говори овде о развићу, мотиву, индивидуалној каквоћи дететовог интересовања и о његовом педагошком значају. Међу осталим покушава да објасни улогу различитих чулних и интелектуалних радња као и улогу осећајног (чувственог, емоционалног) живота по развиће и постанак дечијег интересовања. Један део тог

рада, о степенима интересовања писац је публиковао у Мојмановом: Zeitschrift für Experimentelle Pädagogik (5 свеска).

Глава о мотиву, о унутрашњим и спољашњим факторима интересовања износи многе интересантне и важне ствари. Своју теорију настоји писац да потврди што стварнијим посматрањима. Неке ствари, које истиче г. Нађ већ је потврдила експериментална педагогија. У савезу са излагањем о индивидуалним интересовањима наш аутор износи некоје главне типове дечијих интересовања. Но, оно што би се могло приговорити г. Нађу јесте то, да се он не служи обичном и конзекventно научном терминологијом. Но, за то је дидактички и педагошки део овог његовог дела у многоме погледу новина.

О поменутом Нађовом раду, што је изашао у Мојмановом часопису за експерименталну педагогију ја ћу проговорити другом приликом. Овде могу само још и то напоменути, да Др. Нађ поред Др. Павла Раншбурга (директора психолошко-педагошког лабораторија у Пешти) представља одличног аутора на пољу експерименталне педагогије. Ко хоће да се поближе упозна с тим делом, нека га набави. Ја сам га приказао на темељу општег утиска, кога сам добио прелиставајући га у руци са мојим мађарско-немачким речником, хотећи да удовољим жељи оног, који ми је то дело на поклон послао.

Др. Паја Радосављевић.

БЕЛЕШКЕ.

Поштовање гробова. Изасланици Српског Учитељског Конвикта у Новом Саду посетили су пред Видовдан о. г. и друга два гроба својих добротвора: пок. Николе Кнежевића, негдашњег учитеља у Шурјану (у Банату), који је оставио конвикту још 1893. г. 12.000 К чиме је положен темељ новој згради конвикта, и пок. Ђорђу Радаку, адвокату вел. кикиндском, који је међу другим доброчинствима, оставио и конвикту 40.000 К, да се из тог чистог прихода испомаже конвикт. Ова оставина није још ступила у живот, јер је родбина покренула процес против једног дела те велике оставине од 240—250 хиљада круна и чим се то оконча, што ће по свој прилици бити још у току ове или идуће године, почеће и конвикт примати свој део из те оставине. Из благодарности на те добре душе, решила је лањска редовна скупштина, да се сваких пет година отиде депутативно овим и другим добротворима својим на гроб, да се очита молитва, окити споменик и по обичају наше св. православне цркве, прелију гробови вином, у знак усрдне благодарности за учињена добра. То је први пут учињено сад пок. Ђорђу Радаку, трећи пут пок. Николи Кнежевићу и о Ускрсу други пут пок. Катарини Димитријевићевој у Руми, која је оставила овом заводу две куће и 4 јутра оране земље, што су донеле заводу после продаје 12.000 К чисте добити.

Тако се одужује срп. народно учитељство сени својих добротвора и побуђује љубав и наклоност и других пријатеља, којима је Бог дао и који су добру ради овом сталежу, што се посветно просветном напретку свога милог народа.

Изасланици су били за овај мах: председник А. Варађанин, благајник и перовођа, Ђ. Милић и члан одбора Вељко Петровић. Дочек им је био свуда леп и усрдан.

Српски Учитељски Конвикт у Новом Саду попуњаваће упражњена места питомаца и питомица за идућу школску 1908—1910. годину у идућој редовној скупштини. Стога се умољавају родитељи, који желе своју децу дати овом заводу, да их пријаве управи конвикта најдаље до 12. јула о. г. по нов. к.

Чланови оснивачи (учитељи и учитељице) плаћају месечно по 28 К с правом рубља а 26 К без права. Чланови помагачи (неучитељи) плаћају 10 К више месечно за свако дете, а имаће у тој цени сво издржавање.

Ближа извешћа дају друштвена правила, која се на захтевање родитеља бесплатно шаљу.

Српско учитељско Удружење у Србији одржаће своју 26. скупштину 6. августа о. г. На скупштини ће се осим редовних текућих послова, расправљати ове теме: а) О данашњем наставном програму: какав је данашњи наставни програм и какав ће требао да буде? (начелно). б) О надзору у осн. школама. в) Рад учитељев на народном просвећивању.

Српска учитељичка школа у Карловцу. — Вис. срп. православ. нар. црк. Сабор у Карловцима закључио је 1907. г., да се ова школа постепено затвори, а срп. реал. гимназија отвори у Кореници, те се први део тога закључка већ почео и провађати тако, да је 1907/8. школ. год. затворен први разред, а 1908 9. школ. год. други разред у овој школи. Но поште се други део тога закључка — отварање срп. реал. гимназије у Кореници — за то врјеме није могао извести, те се према досадањем стању стоји пред тим,

да се ова учитељичка школа затвори, а отварање срп. реал. гимназије у Кореници још се не мисли отварати, то је високославни Школски Савјет као школска власт закључио у својој сједници од 29. маја (11. јуна) 1909. број III. С. 510/478 ex 1909., да се са 1. септембром 1909. год. т. ј. почетком 1909/10. школ. године поново отвори I. разред, а ако се пријави довољан број ученица и II. разред у овој школи.

Управа.

Учитељски састанак. У понедељак 15. (28.) јуна одржан је редовни месечни састанак сомборског учитељства свију вероисповести са државним школ. надзорником г. Јованом Фараго, који је као и прошли састанак спојен био са вечером и са играном.

НОВЕ КЊИГЕ.

Годишњица Николе Чупића, књига 28. Издаје Чупићева задужбина. Београд. Цена 2 динара. Садржај: Стеван Д. Поповић, као педагог, од Јов. Миодраговића. — Религија у историји од † Боже Кнежевића. — Велики људи, од Добр. Ружића. — Из Скандинавије, путничке белешке Свет. Николајевића. — О српском јамбу, од др. Влад. Ћоровића. — Манастир св. Тројице у призренском округу, од Ђ. Гршића. — Жупа Конавли у историји града Дубровника, од П. Р. Косовића. — Вук Караџић и законодавство о порезу у Србији 1861—63. од Дан. А. Живадиновића. — Мисли, од † Боже Кнежевића. — Некролог М. Ђ. Миличкићу, од Ј. Миодраговића. — Некролози Стојану Бошковићу и Јовану Мишковићу, од Момчила Илкића. —

Апологија Српског народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја. Поводом „Отпужница“ пр. држава. одветника у Загребу од 12. I 1909. г. Написао Радослав М. Грујић. Н. Сад, штампарија учитељског д. д. „Натошевић“. Цена 2 К 60 н.

Најважније питање, написао др. Ђорђе Тапавица, сенатор ел. кр. в. Н. Сада. Цена 1 К.

Vitkovics Mihály életrajza, irta Rádits Dusán, főgimn. tanár. Ujvidék. „Natosevics“ tanitói r. t. könyvnyom.

Извештаји епарх. управних власти епархије бачке у Н. Саду. од 1903.—1905. и од 1906.—1908.

Извештај о српској вишој девојачкој школи у Н. Саду, за 1908—9. шк. годину. Састављо Мита Ђорђевић, управитељ.

Извештај о српској вишој девојачкој школи у Сомбору за 1908—9. шк. год. Приредио Јован Благојевић, управитељ.

Извештај о српској вишој девојачкој школи у Панчеву, за 1908—9. шк. год. Спремио Милан Миндровић, управитељ.

Извештај о српској учитељској и учитељичкој школи у Зомбору, за школ. год. 1908—9. Издаје управа учитељских школа.

Разредница ученика и ученица суботичке варошке срп. осн. школе и срп. вер. школе на Келебији, за школ. год. 1908—9. Састављо Богдан Смирчевић, управитељ.

Рачуница за II разр. српских основних школа у Босни и Херцеговини, приредио Милош Попара, учитељ.

Magyar olvasókönyv, az elemi népiskolák III. oszt. számára, szerk.: Benedek Elek, Kőrösi Henrik, Tomcsányi János, Mühlbek Károly, rajzaival, BPest. Lampel R. kk. R. t. könyvkiadóvállalata, ára 80 fil. A minisztori engedélyezés száma 123054 — 1908.

Magyar olvasókönyv, az elemi népiskolák IV. oszt. számára, szerk.: Benedek Elek, Kőrösi Henrik, Tomcsányi János, Mühlbek Károly, rajzaival, Budapest. Lampel R. Kk. R. t. Könyvkiadóvállalata. Ára 96 fil.

Мала библиотека. Св. 163. Данак у крви. Драмски фрагмент у једном чину од Бр. Нушића. — Св. 164/165. Моји познаници од Свет. Ђоровића. — Св. 166—168. Двадесет приповедања. С мађарског Славко М. Косић. —

„Мала Библиотека“ излази у свескама, са четири до шест штампаних табака. (Годишње 24 свеске [броја]). Радови, који не могу изаћи у једној, излазе у две или више свезака. Претплатници „Мале Библиотеке“ добијају уз сваку свеску по једну илустровану дописну карту, а на свршетку године и „Календар Мале Библиотеке“. Претплатна је цена на годину: за претплатнике у Херцеговини, Босни и Аустро-Угарској 6 круна; Црној Гори 8 круна, а за претплатнике у краљевини Србији и осталим земљама 8 динара (франака). Претплатници који претплату пошљу у току године, добијају одмах све изашле свеске.

Све свеске „Мале Библиотеке“, изашле до 1909-е године (у свему 162 свеске — броја) у механом повезу и „Прегледа Мале Библиотеке“, комплети за 1902., 1903., 1904. и 1905-у год у тврдом дивотном повезу распродају се уз готов новац за Круна 30 (Динара 35). У тврдом дивотном повезу (повезано у 32 књиге) са „Прегледом“ Круна 50 (Динара 60). Новац треба унапред послати и додати за поштарину: за Херцеговине и Босне К 1.—; Аустрије и Угарске К 1,50; Црне Горе К 6. —; Србије и осталих земаља у Европи К 6.— или динара (франака) 6,50.

Поједине свеске „Мале Библиотеке“ (изузевши свеску 1.) продају се као и до сада уз оригинални цену, и то: св. 2—18-а 24 хел. (30 н. д.); св. 19-а и даље 30 хл. (40 н. д.); св. 1-а 50 хл. (60 н. д.). Код порушбине појединих свезака прима се новац и у поштанским маркама, а код порушбине од најмање 50 свезака (бројева) (изузевши свеске 1.) уступа се 50% рабата. Поштарину плаћа поручилац.

Све што се тиче „Мале Библиотеке“, треба слати на адресу: „Мала Библиотека“, Мостар (Херцеговина).

Препоручујемо биљи учитељима да претплатом помогну надање Мале Библиотеке. Она ће бити, својом садржином, леп украс сваке књижнице, с тога би је требало набављати и за школске књижнице. Штета је да онако добро подпуне књижевно пропаде са немара претплатничког. Претплањивањем школских књижница, не пада терет на појединца, а таким начином могла би се већма чити проја многој доброј књиги и опстанак добрим и корисним листовима. Овоме раду треба мало више поље и знамљивости баш од нас самих учитеља, јер видимо где се учитељи заузму за набавку књиге или листа за школ. књижницу, да се то одмах и остварн.

Пчелица, поучно-забавни листић за старо и младо, уређује Васа Витојевић, равн. учитељ у Белопаву. Излази сваког 15. у месецу. Цена 2 К годишње.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве оним, који је из буди којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перд-раж" или укратко „Пердро".

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изврка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим пољанама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перд-ражи" донаша са собом, да се ње чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изврку још мало и познатог особито облубљеног изврка „Франковог" додатка за каву, биће пех још бољег и течнијег укуса, те лепше боје.

НОВО! НОВО!

РЕЉЕФ

ЗМАЈ ЈОВ. ЈОВАНОВИЋА

Лик из последњег доба Змајева живота.

Ванредно леп украс за собу на зид, за школе, читаонице, гостионице и др. сличне просторије.

ЛИК ЈЕ ПОДЕШЕН САСВИМ ТАЧНО.

Величина 50 × 35 цм.

Цена 5 К.

РАЗАШИЉЕ КЊИЖАРА учитељског деон. друштва **„Нат[illegible]евић".**

„НАТОШЕВИЋ" УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4% и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стовариште књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, школских уџбеника, учила, равног right доброг писаћег прибора, ванредно доброг мастила, креде и у равним бојама, оловака, гуме, јефтиних и добрих задавница, цртаће артије, цртаћака, креде, тушева, уџбеника, подметача, врло финог садржаника у много разних боја, карата посетница, врућних, честитки и посетница, коверата ванредно добрих и јефтиних. Концепт-папира јефтинијег него игде.

Ова учитељска радња је веома велика већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић" већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики набор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радионике, јефтино јер потребан материјал повлачи из творница под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник" излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас ишпао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шиљу се на: **Уредништво „Школског Гласника" Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић" у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 13. У Новом Саду, 1. септембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Шта не сме изостати из нових школских књига. Др. Л. Марковић. — Научна и морална филозофија Rene Worms. Превод Ж. Рамовића, учитеља у Торњи. — Заједничка седница или учитељска скупштина? — Школа и наставa: Учитељски течај. — Наредбе Шк. С. о школ. књигама; о установљењу плате при раденју стечаја; о распореду часова. — Учитељство: Скупштина срп. учитељског конвикта. — Учитељска скупштина у Србији. — Из школске омладине: Решења епарх. школ. одбора бачког о заједничкој седници. — † Катица Косовчева, учитељица. — Белешке. — Књижевни огласи.

Шта не сме изостати из нових школских књига.

Школски Савет је недавно наредио, да се штампају нове школске књиге за наше српске верске школе. Одбор за састављање школских књига није пружио широј публици нацрт и оглед, из којега би се видело, каква га начела руководе при том послу и како та начела мисли извести. Зато не знам, да ли ће у новим школским књигама и народна *хигијена* добити места а њој свакако треба отворити вратнице у школске књиге, које треба да дају школској деци сва потребна основна знања, којима ће моћи себе у животној утакмици што успешније одржати.

Сваком посматрачу и пријатељу народном је врло добро познато, да је *здравље* нашег народа а поглавито здравље нашег највећег друштвеног реда: наших *сељака врло рђаво*. Нико тако не гине од *сухе болести* (плућне туберкулозе), као наш сељак. Од оних 70 хиљада људи које сваке године суха болест у Угарској покоси, српских сељака је врло велик број. Суха болест је постала правом *народном српском* болешћу, од које гине свет као у најкрвавијем рату. А овај рат са сухом болешћу је и крвав и *без краја*: траје већ десетинама година озако крвав а нема велике наде, да ће се то пустошење суве болести убрзо окончати.

Уз суху болест тамане друштво нашег сељака и све разноврсне *заразне болести*. Према државној угарској статистици *четвртина* свих смртних случајева пада на заразне болести. Код нас Срба ће заразне болести косити и више од четвртине, јер код нас Срба на жалост *нема* и *верована*, па нема *ни страха* од заразних, кужних болести, које се преносе с човека на човека, као што се пламен преноси са тршчаре на тршчару. Наш сељак није скоро ни мало просвећен о заразама. Он ни не слути, да заразе имају своје сићушно семе, које се преноси рукама, оделом, обућом, болесничким хракотинама, изметинама и свима предметима, који су долазили у додир или са болесником непосредно или са људима и стварима, које су се пре тога додиривале са болесником и за њих се прилепило које живо семе, која жива заразна клица.

Кад наш ратар и сељак не зна, шта су заразе, кад не зна како се шире са човека на човека, онда је сасвим природно, да се *не зна и не уме да чува од заразних болести*. Зато и страдава од врућице, од скрлетине, мрâса, гуш боље, вратобоље, богиња, срдобоље, туберкулозе, полних зараза. Што му сада ретко залази у госте куга и колера, то није његова заслуга, већ је заслуга *лекарске науке*, која је пронашла, шта је узрок тим двема страховитим заразама и нашла *поуздане* начине, којима се та два немила госта одбијају са људског прага. Лекарска наука је дала у руке народима и државама лек против куге и колере и зато могу државе да већ у пристанишним

градовима угуше колеру и кугу, ако је разни трговачки бродови случајно донесу из Индије и других заражених земаља. Само зато не може колера и куга да данас продре дубље у Европу, бар кроз просвећене европске државе не. Кроз Русију се колера још понајлакше може да прокрадумчари у Европу зато, јер је тамо још много непросвећених народа и Неруса, где се лекарска наука и њени представници још нису настанили и увређили. Тамо где државна власт има згоде, да спроведе оно, што лекарска наука наређује, тамо заразне болести не могу дугачко беснети, нити могу угушити велике хрпе људских живота.

Велика је народна невоља и то, што не умемо да *отхранимо дету*. Деце до седам година умире толико исто сваке године, као свих других живих створова од седме па до стотините године. Срећом, Срби се после Рушњака у Угарској *најбоље* плоде, али крај свег тог доброг плођења, *слаб нам је прираст*, јер нам *врло много деце измре*. И тако ми Срби заостајемо с прирастом и иза Мађара Немаца, Румуна и Словака, од којих се *боље* плодимо.

Кад разбирамо од чега умиру деца испод 7 година, видећемо, да су и ту у првом реду криве заразне болести а код деце у првој, а и у другој години, *разне цревне и стомачне* болести, које долазе од *рђавог, невештог, некарактичног храњења и неговања* мале деце. Међу децом испод 7 година умиру највише баш деца *у првој години* а то је знак, да се баш прве године дете најмање чува од болештина Код неговања и отхрањивања деце није доста само велика материнска љубав — те, хвала Богу имамо некада и суише код наших ратара — него и *разборитост*, која ће свагда знати оценити, шта је детету од користи а шта од штете. Разборити родитељи неће никада питати у главним питањима шта хоће дете, већ шта хоће и заповеда детиња корист и детињи напредак.

И *силне друге болести* насрћу на наше сељаке, који не знају, како да се владају и од њих бране.

Зато би *Школски Савет* врло добро урадио, када би *наредио* одбору за састављање школских књига, да остави места у књигама и за *најосновнија и најглавнија начела народне хигијене*. У школским читанкама треба да се проговори о *заразним* болестима, њиховим узроцима, ширењу и успешном сузбијању. Са тим у вези треба рећи коју о разумном храњењу, здравој води, *здравом стану*, да не буде вештачко клило и расадиште заразама, као до сада, затим о оделу, разумном неговању тела, о чистоти, сунчању и ветрењу као најпростијим и најјефтинијим сузбијачима кужних болести. Треба опширније проговорити о разумном храњењу и неговању деце а засебан одељак треба посветити народној болести: туберкулози и у плућима и у другим органима и деловима људскога тела и засебан одељак о пијанству и последицама му. Речју: треба *најглавније одељке* народне и појединачне *хигијене* пренети у школске књиге, да се та прекорисна знања деци усаде у крв, те ће као људи и своје госе од тога знања имати огромне користи а уједно ће бити и *апостоли* те науке међу оним својим друговима и сељудима, који до те науке нису могли да дођу и њене користи за своје добро употребе.

За овај посао би био најпозванији г. др. *Милан Јовановић-Батут*, професор хигијене на београдском универзитету. Он потпуно познаје и хигијену и све невоље нашег народа у свима крајевима Србства а уз то је изврстан познавалац српскога језика, те ће умети школској деци дати и *добре* и *разумљиве* поуке и упутства.

Народна хигијена је прокрчила пута себи у школске књиге просвећених народа. Ни ми Срби не смемо у том погледу заостати. И зато молим Школски Савет, да ову моју напомену пријатељски прихвати.

Н. Сад. **Др. Лаза Марковић.**

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Раковић**, учитељ — **Торња.**

(Наставак.)

ОДЕЉАК IX.

Метод физичних наука.

Физично-хемиске науке су имале исти почетак и развитак који и математске Примера ради узећемо ону партију ових наука

која говори о тежини. Јасно је да су људи прве појмове о тежини стекли једноставном опсервацијом (посматрањем): мотрећи како тела падају на површину земље или покушавајући, да сам дигне поједине предмете, човек је створио себи преставу о „тешкој ствари“. Ту су преставу осведочили многобројни покуси чињени у ту сврху у почетку наивно (ови опити пређашњих старих морали су бити врло слични покушају детета које је шибу бацило у воду да види, хоће ли се сама подићи), затим све рефлексивније и научније (Оглед Монтголфијера. Он је напунио једну лопту топлим неким гасом, да би се могао уздићи у ваздуху). Овим посматрањима и покусима човек је сазнао, да разноврсна тела нису подједнако тешка: те је од то доба навикао да их групише у две или три велике категорије; то му беше прва класификација. Њоме је тежио да даде једно оне име овим разноврсним категоријама, да одреди лака, тешка тела итд. Упоређујући свакојаке разноврсне опсервације међу собом, чинећи покусе на посе у ту цел, ускоро се дође индукцијом до закона о падању тела и његове прецизне формуле. Потом је човек размишљао о пронађеној већ формули, изводио из ње конзеквенције и доводио ју у везу са другим откривеним већ, физичним законима, тако је дедукцијом изводио становите законе; то је методички развитак ових закона који данас састављају највећи део научног истраживања.

Напоменућемо да су шест нама познатих научних поступака (опсервација, експериментисање, класификација, дефиниција, индукција, дедукција) поступно били у служби прошлим вековима ради конституисања поменуте партије физичких наука. То није све: хипотезе и аналогије су такође играле своју улогу; јер пре него што су закони научно доказани, о законима тежине владаху куриозни назори, хипотезе које је научењак измишљено ослањајући се на аналогију феномена. Улога хипотеза биће знатна и по ослобођењу ускоr знања о тежини с обзиром на интегритет (целокупност) ове физичне науке. Ми знамо да разноврсне гране физично-хемиских наука по природи ствари нису ништа друго до ли делови једне исте целине. Феномени, у којима наука последњих времена види производ извесних „сила“, тежина, звук, светлост, електрицитет, топлота итд., данас нам се испољавају као разне изилке једне једине појаве, кретања. Према томе судимо, да у физичној природи само једна врста појава постоји, појава кретања и једна само врста закона закон кретања, све појаве и физични закони јесу само особите форме кретања и његових закона. Ну, ова смела редукција свију физичних сила на унитет (јединство) јесте *хипотеза*. Таква је, дакле, највиша идеја савремене физике.

Зато нека нам буде овде дозвољено дотаћи се тежње данашње физичне науке у погледу њеног конституисања. Нећемо узети у обзир ову значајну хипотезу унитета свих физичних сила. Поставићемо оњи закон кретања и покушаћемо да из њега изведемо законе разних облика кретања (звук, топлота итд.).*) Да видимо како се у томе попашају саме математске науке. И оне, бар мање апстрактне међу њима: геометрија, механика, астрономија почивају на опћој хипотези која постоји о савршено-правим линијама у природи, о савршено равним површинама. (Ова претпоставка није непосредно истинита, пошто ми у реалним телима не видимо савршености. Али је истинита посредно и ту су чињеници матем. рачунања — која се сва темеље на истој хипотези — могла применити на реалне предмете, на пример у механици). Кад физичне науке буду достигле ову тачку — коју су матем. науке већ достигле — узеће чисто дедуктивну форму. Међутим се посматрање неће моћи тотално изоставити, јер ће оно и на даље бити у служби оверовљењу оних претпоставке, из које су ови закони изведени. Тако ће посматрање in continuo помагати својом улогом и овом идеално-савршеном стању физичних наука. И као што се с друге стране, на низ примитивних посматрања, подупирала читава

*) За модерну физику звук, топлота и др. није ништа друго до ли мање или више брза кретања, треба само познати њихову форму и брзину и увести тај коефициенат у опћу формулу кретања, да из ове изведемо посебне облике кретања. Али је тешко знати какав је, управо, тај облик и каква је брзина сваког облика кретања.

зграда индуктивних закона, на којих су путем извођења постале прве дедукције; као што се међу њима постављају опсервације и многи закони које је наученьак извео из ове опће хипотезе која је владајућа у модерној науци; тако се и посматрање, добивши свој почетак од науке и оставши јој верна пратиља и у последњем јој добу, не може расправљати с неким омаловажавањем.

Без сумње добро и потребно би било, да физика добије једном већ дедуктивну форму, до које стигоше матем. науке. Ну, зато ипак немојмо држати да ће дедукција свагда бити најглавније занимање па ма оно искључиво било.

ОДЕЉАК X.

Метод природних наука.

Природне се науке развијаху истим током којим и физичне. Ну, будући су врло сложене, нису могле тако рапидно напредовати нити су се могле потпуно одати најчистијим научним истраживањима.

Посматрање пре свега образује саму основицу природних наука. Оне су пружиле на и данас пружају највећи део чињеница.

Има ли експериментисање какве улоге? Свакако.

1. У физиологији оно је главно једно оруђе испитивања. Оно је најбоље средство у испитивању функција животињског организма. Да би видели, на пример, како се збива предисање, ставићемо животињу у вештачки спремљену ваздушасту средину забележивши пре покуса количине разних гасова, итд.

2. Али смо поред тога држали, да експериментисање нема употребе у анатомији, тојест ако можемо одредити функције животиње, нећемо знати из ближе одредити њене органе, облике, предмет анатомије — То је заблуда: јер упознавајући средину у којој се биће налази, упознајемо уједно и његову форму. Тако на пример, обрађујући једну исту биљку у два разполика земљишта потребе ће њене бити врло разпочике произвођајући њоме разне важне варијације. Тако је Дарвин могао беспрекидном, на науци основаном, акцијом у току од више година, из ближе упознати много голубових раса. Култивисање и неговање — за наученьака врло плодоносни начини огледа — доприносе дакле, да упознавајући исхрану и средину живих бића, упознајемо уједно и њихове природне облике.

Посматрањем и експериментисањем упоз ната већ реална бића, природњак покушава да класификацијом распореди. Образовање ставова који ће учинити егзактно истините природне поделе, јесте такођер главна једна данашња брига биологије. Класификација сама обухвата:

1. Дефиницију; јер да би могли распоредити индивидуе треба да смо их претходно дефиновали; и учинивши већ поделу тежимо, да дадемо такову једну дефиницију која ће у себи садржавати све заједничке карактерне тачке свију предмета који дотичну класу састављају.

2 Хипотезу; јер пре научног срећивања морали смо реална бића груписати, што није ништа друго до ли хипотеза на темељу аналогија истих бића.

Индукцију сада теже да уведу у биологију. Данас већ знамо, да природне врсте, у ствари, не остају непроменљиве, већ су подложне непрестаној промени утецајем начина живота, какав индивидуа проводи, и утецајем акције, коју врши средина на њу. Дакле, промена средине повлачи за собом промену организма; између те две појаве можемо одредити односај времените и сукцесивне узрочности, другчије речено: закон. Формулисати ове законе биће ствар индукције. —. Индукција ће, дакле, показати, како се — услед спољашњих сила — жива бића лагано преображавају и ми се надамо, да ће нам она пружити један опћи закон, који ће резултирати све постепене модификације (измене) — Збуде ли се ово, дедукција ће моћи играти своју улогу. Открившн универзалну формулу еволуције биће моћи ћемо из ње извести, простим закључивањем законе извесних партикуларних преображаја, који се не би могли непосредно посматрати, али који би могли зато ипак огледом оверовити. Држимо, да ће наступити дан, када ће се природне науке уздићи до степена, на ком се сада налазе физичне, тојест до индуктивног, или,

још боље д[о]дуктивног бића. Овај је дан, изгледа, још доста далеко.

Заједничка седница или учитељска скупштина?

У 162. бр. „Браника“ о. г. написао је Ј. З. Медурић I. чланак под горњим натписом. Касније је назначио да због болести неће одмах продужити о тој теми. Пошто не знамо када ће он продужити о томе даље писање, то ћемо рефлектовати на овај I. чланак. Према тону којим се он служи и у овакоме расправљању, ми не би били обавезни да се упуштамо у дискусију, али да доказамо и овом приликом да нам је стало до ствари и да су чињенице у том I. чл. неисправно приказане, упустићемо се у тај неблагодарни посао, да доказујемо што смо већ једном у главним потезима доказали.

Писац вели да онај „који у својим рукама има стручан лист, (мисли „Шк. Гл.“), не прима противна мишљења од свога и да је то због личне мржње.“ Ова тврдња већ не стоји, јер Медурић није никад шкљао у штампу „Шк. Гл.“ ни стручна ни икаква друга своја мишљења. Медурић покушава да критикује представку новосадског среског учит. збора послату ЕШО за сазив заједничке седнице бачких зборова. Он одмах изриче свој суд, да та представка није сачињена ни темељно, ни озбиљно, јер се у њој истиче као најважније питање конституисање заједничке седнице. Још замера што се новосадски срески учит. збор позвао на опште немачко учитељско удружење, јер то удружење „није се могло по дотичноме параграфу конституисати док прво није параграф створило или док није имало свога статута, међутим ми нити имамо свога статута ни параграфа за конституисање заједничких седница, осим једне наредбе наше претпостављене школ. власти.“

Према овоме схватању налази да свако друштво ма се и на први договор састало, мора имати одмах своја правила и параграфе. Ми знамо да данашње друштво није још усвојило ту теорију, него како се први пут састане, било на какав договор или трајан рад, бира одмах своје чланове који одмах или касније спремају потребне прописе и параграфе. Стварање правилника, статута или како хоћете да се зове, ствар је која се израђује према споразуму тог друштва, тако се ради свугде, тако смо и ми радили у среским седницама. Чудно је да се о овоме мора и писати кад то зна и Медурић и доказује нешто што овде није у питању.

О представци новосад. збора вели, да је пуна фраза и — једном речи да ништа не ваља ни представка ни оно што новосад. срески збор заступа.

Кад знамо какве су племените тежње руководиле новосад. срески збор у овом питању, кад знамо какво је становиште од почетка тога питања заузимао Медурић, онда нам је жао времена и овог простора што трошимо на ту бесплодну дискусију. У оваким питањима сумњати у чистоту тежња појединих кругова учитељских на чак и појединаца, то се само може код нас у нашим незгодним приликама. Напредни учитељски кругови да знају за ову буку, незнамо да ли би имали довољно речи да нас окарактеришу. Баш та хајка која се подигла против заједничке седнице најчвршћи је и најизразитији доказ, да су нам потребни такви зборови где ћемо се на самосталној основи развијати интелектуално и стварати један ради правац, који ће млађим друговима створити прилике да не падају у таке погрешке, какве се праве са овом заједничком седницом.

Медурић замера представци ово: „говори о савременим принципима у напредном Западу“, „највећу важност полаже на конституисање заједничке седнице“, „нема образложења због којих новосад. среза тражи ту седницу“. Он држи да „заједничка седница није потребна, ако ће се у њој обавити само конституисање, приредити изложба учила и референсати о истима“, јер држи да имамо таквих питања да решавамо која не трпе одлагања и био би напаћујни грех да се само због конституисања сазива заједничка седница.“

Даље вели: „Кад новосад. срезу на срцу лежи народна просвећеност, требао је бити за митрополијску учитељску скупштицу јер од куд да само један део српских народних учитеља решава и доноси важне закључке о школи, учитељству и о народном просвећивању, а да се други учитељи и зборови из тога рада искључе? Кад се већ толико истичу у представци савремени принципи савременог запада, треба онда радити на најширој основи, не

искључујући никога из тога рада, а та најшира основа била би код нас Митрополијска Учитељска Скупштина."

На прве две замерке Медурићеве да се говори у представци о савременим принципима и важности конституисања нећемо да трошимо речи, јер то је одлика сваког напредног учитељског друштва, ми из тих напредних кругова тражимо угледа за свој рад и не обраћамо пажњу на оне који се ругају томе. Замерка да „у представци нема образложења" није исправна, јер мисао о сазиву заједничке седнице подстакао је сомборски срез, а наш новосадски срез лојално је у оном правцу како се такви рад наводи код других наших учитељских другова који су већ давно одмакли од нас. Ова представка новосад. среза само је одговор оном решењу епарх. шк. одбора, које је стало на Медурићево становиште и дужност јој је била да то изнесе што је у њој наведено, тим пре што је и у епарх. шк. одбору нерасположење против заједничке седнице, што се види и по решењу којим је та представка одбијена, где се намерно наглашава као сметња председничко питање, што је овде лако решити, ако се у томе усвоји начин рада како је у томе пракса код другог света. У ком правцу замишља новосад. срез развитак рада у заједничкој седници, јасно је то постакао у ономе што је тражио да се помоћу ових седница доведу у везу и заједнички рад, сви учитељи у митрополији, разуме се без туторства. А да је нама то било и раније на уму, доказ је решење новосад. среског збора у одбор. седници од 22. III. (4. IV.) 1907. где је на предлог Мл. Ђурошевића чл. одбора усвојено, да се поднесе предлог збору да моли сазив митропол. учит. збора, но како се са извесне стране обећавало да се на томе већ ради, то се одустало од тога, да се не би рекло да предујдикујемо исходе. Уз то је овај збор и тиме покушао да одржава везе са осталим зборовима, што је свима за које је знао да су конституисани, саопштавао нека важнија своја решења. Но кад је изнето мишљење да се сазове заједничка седница, овај збор је то прихватио као напредније од митроп. учит. збора, једно због тога, што је по пракси у последњем епарх. учит. збору бачком од 18. и 19. апр. (1. и 2. маја) 1902. г. петакнуто, да на епарх. збор долазе само изасланици учитељски, а на заједничкој седници би сви били, друго зато што би рад заједничке седнице био самосталан без икакве цензуре. А све то држимо за најсавременије у школским и учитељским питањима.

Међутим Медурић који је сад за сазив митроп. учит. збора, не спомиње да у седници управног одбора ст. бечејског, где је и он члан, није прихваћено мишљење новосад. среског учит. збора, које је тамо писмено достављено: да се заједничка седница на тако широкој основи организује, да обухвати и срезове у темишварској епарх., па касније и у осталим епархијама, него је на тај предлог одговорено на одборске седнице одржане у Сентомашу 23. авг. (5. септ.) 1908. г. да се то **„неће** ставити на дневни ред, јер се **може** потећи код евентуалних предлога". А зашто да се такво важно питање оставља таквој неизвесности? Дакле онда, кад је новосадски срез хтео да се ради на најширој основи и обухвати сво учитељство, одбор у којем је Медурић неће то да стави ни на дневни ред, а сад Медурић „пребацује" новосад. срезу, што неће да ради на најширој основи и да сво учитељство заједнички ради.

После овога како изгледа то сво његово садашње писање?

Ми смо све ово изнели, да се види са колико се пристајења нерасположена и намерног сумњичења бојује у нас против онога рада, који је на свом месту тачан и исправан. Кад се већ и у просветним питањима не бира оружје, онда је доста жалосно, али нас то ипак неће задржати да и даље заступамо оно напредно начело у таким питањима, које усваја сав просвећени свет. У овом уверењу снажи нас све више то, што видимо да је незнатна војска, која одриче предност том начелу, а напротив да уз истрајне старије радинике школске, сваким даном све више има млађих снага који поштују и верују у учитељске идеале, а клоне се проповеди, која не може да издржи ни најпримитивнију критику савремених просветних погледа.

—а.

Школа и настава.

Учитељски течај.

Наредбама виших аутономних власти одређен учитељски течај одржан је у Сомбору

од 10. (23.) до 14. (27.) августа о. г. у присуству 102 учитеља и учитељице. Осим оних, који беху испослани од стране епарх. шк. одбора, било је доста учитељског света о своме трошку, но ту много више женских. Узрок тој јакој посети лежи свакако у бојазни од новог шк. закона и његове строге примене, па је учитељство сасвим појмљиво похитало, да види, да чује, да се поучи нечем бољем, тачнијем, умеснијем, па да оружано тако новим знањем и нужном вештином слободно пође пред наше властодршце, не имајући разлога да преза од укора државн. надзорника и да стреши за своју будућност. Да ли је ко им се та нада испунити (што од свег срца желимо), показаће се за најкраће време; али ако жељеног успеха не буде, не сме се кривити овај учит. течај, јер оно што ће доћи, доћиће и онако својим путем и начином и без њега, па се он у том случају ни у обзир не сме узети.

Течај је трајао свега 5 дана; предавања су одржавана до подне од 8—12, а пешто и по подне. Од автономних власти видесмо: М. Клицина, М. Манојловића, Х. Свирчевића и П. Терзина. Распоред целог рада пак био је овакав:

23. август. Понедељак.

Од 8—9 п. п. Положај срп. нар. школе после XXVII. законског чланка од 1907. М. Клицин.

Од 9—10 п. п. О учењу страних језика у опште, са применом на учење мађар. језика. П. Терзин.

Од 10—11 п. п. Приказ нове наставне основе. М. Клицин.

24. август. Уторак.

Од 8—9. Методичка обрада градива за мађарски разговор. П. Терзин.

Од 9—10. Практичан рад из мађарског разговора. Ј. Искруљев.

Од 10—11. Распоред часова с нарочитим обзиром на неподељену 6-то разредну школу М. Клицин.

Од 11—12. Методичка обрада букварског градива из мађарског језика. П. Терзин.

25. август. Среда.

Од 8—9. Методичка обрада мађарских читаначких штива. П. Терзин.

Од 9—10. Практичан рад из мађарског букварског градива.

Од 10—11. Практичан рад из мађар. читаначког штива. Ј. Искруљев.

Од 11—12. Методичка обрада писмених састава из мађар. језика. П. Терзин.

26. август. Четвртак.

Од 8—9. Концентрација целокупне школ. наставе с обзиром на мађарски језик у I. II. и III. разр. П. Терзин.

Од 10—11. Практичан рад из писмених састава мађар. језика за III. и IV. разред. Ј. Искруљев.

Од 11—12. Упознавање уџбеника, упутстава и учила за учење мађарског језика. П. Терзин.

27. августа. Петак.

Од 8—9. Концентрација целокупне школске наставе с обзиром на мађарски језик у IV. V. и VI. разреду. П. Терзин.

Од 9—10. Слободан практичан рад од пријављених учитеља.

Од 10—11. Конференција о предложеној диспозицији градива, а у сврху специјалног наставног плана.

Укратко ћемо прегледати шта је све урађено на овоме течају:

М. Клицин покушао је да прикаже и протумачи поједина места у новом Школ. Закону, што тако у новој наставној основи, донекле у вези са прошесима за мађарски језик, а затим је изнео своје рефлексије и о распореду часова.

Укратко је навео, да је новим држ. законом, а § 17. уведен други дух у нашу основну наставу. Код 18. § новог школског закона, напомињу је, да је овај ублажен касницом министарском наредбом, у погледу наставе у повторној школи, где се неће одмах тражити да наставни језик буде мађарски, већ ће се то захтевати тек 1910/11. школ. године. Напомињу је још у погледу наставног језика, да се свуда израђено наставно градиво на срп. језику, има употребити као подлога за обраду мађарског разговора, на часовима одређеним за мађар. језик. О § 47. који се тиче државног надзора, није потање изнео своје напомене, него је слушаоце упутио на тумачење тога § у „Митроп. Гласн.“, што ће ускоро бити објављено. У истом правцу споменуо је и о томе, како да се изврши, нови Шк. Зак. и нова држ. Наст. Основа, о чему је изишла Минист. Наредба бр. 120.000 т. г.

У Наст. Основи истакао је разлику која

се тражи сад у успеху из мађ. језика, према ономе што се тражило старом Наст. Осн. Што се тражило од детета сврштком VI. разр. то се сад тражи, сврштком IV. р. т. ј. да може разумљиво изрећи своје мисли речју или писмено. Разуме се, да је према овоме огромна одговорност учитељева, али учитељи морају бити практични, како би могли спремне ученике извести, јер то на њима сад стоји, а тиме да и српску школу одрже и вештином својом да отклоне опасност од наших школа, у чему ће им моћи бити на помоћи начело Коменског о концентрацији наставе.

Као допуну градива које се има обрађивати напомиње цртање, певање и слöјд што се све поставља на широј основи и даје му се темељији значај. Исто тако је учињено и са досадашњом Очигледном Наставом, која добија стваран значај наставе у мишљењу и у говору.

Тешко се да доказе да у шесторазредној школи, где је било недељно 144 ч. за мушке а 157 ч. за женске, није у стварн повећан број тих часова, јер сад рачуна да има просечно за свако од њих 154. Овде је урачунао и часове каталога (4—4).

У погледу словенског језика истиче је како је наставa у томе пренета као почетак из II. у III. р. али да се за сада није могло више у томе учинити. У науци вере изашло се у сусрет захтевима наставе, да се градиво у појединим разредима смањи, а и словенског текста мање унесе.

О распореду часова изнео је разлику броја часова, која је усљед ширег обима наставе у мађ. језику наступила. У новој Наст. Осн. напоменуо је да Шк. Сав. у школама од 1—6. разр. са једном учит. снагом, допушта да се може увести и полудневна настава, дакле, да се може распоред часова и изменути како је он израђен по распореду часова изданом од Министарства. Навео је и неке примере за друкчију поделу рада, али да се и то може тек тамо увести, где има уз школску собу још једна помоћна така просторија.

Код веронауке од 3½ часа у свих 6 разр. да се 1 час узме за слов. језик, који ће се недељом на катализу обрађивати.

У вези са распоредом споменуо је и коедукацију, којој придаје важност као средству које може да утиче повољно на опламењивање, како код мушких женском нежношћу, тако на женске мушком одлучношћу.

Ово би у главном био преглед рада који је имао да изведе М. Кланцин на овоме учитељском течају. (У 32. бр. „Митр. Гл.“ видимо да је то опширно изнесено. Ур. „Шк. Гл.“)

П. Терзин имао је задаћу да упозна слушаоце са методом учења језика. Полазећи са физиологије споменуо је захтев Коменског, да се језик учи на основи природних ствари, у свези с тим дотакао се научне методе на основу граматизирања, још уз то Олендорфова, Жакотова, Хамилтонова метода и њихових следбеника Троцендорфа, Штурма, Лангенштајна, Розентала и Хајзера. Затим је тумачно још неке назоре језичких методичара, али се у том историјату изгубио, а није критички изнео резултат својих погледа о томе питању, него се дуже задржао приказом Гујен-Кареова научна учења страних језика, који се састоји у груписању појединих самосталних радња и њихових описа али и ту замера што и те групе нмају по много именица. Споменуо је и Pfzibily као добар практичан извор, а изнео назоре Касеа и Прајера у погледу употребе глагола у дечјем лексикону. Изнео ток Фолцовог научна, још је прешао на Берлица. Као помоћно средство учењу језика истакао је плаете и добар разговор.

Приказао је методичну обраду градива из мађ. језика у буквару, и заступао мишљење да се помоћу слика обрађује. Затим ток обраде штива у II. и III. р. а затим у старијим разредима. Истакао је важност предспреме у свакој такој обради.

О писменим саставима изнео је теорију обраде. Затим је изнео назоре о концентрацији наставе с обзиром на мађарски језик. Слöјд напомиње као помоћно средство при учењу мађар. језика, а може добро послужити и као помоћно средство при обради писмених састава.

На завршетку свога предавања изнео је Терзин слике и поше разних уџбеника, упутстава и учења и приказао слушаоцима. За учење језика препоручивао је Кареа на Упутство Крете Малеташког, затим Фолца на Берлица, Гендера и Граму, Бенедека, на упутство што ће издати Искрульев.

Јован Искрульев напомиње је да је своју задаћу коју му је поверио Шк. С. хтео да прошири, те је ради тога у Будимпешти про-

учавао на течају изучавање мађ. језика, где је чуо много теорије, али видео слабо праксе. Као узор истиче начин **Pfzibile**, у практичном му поступку опазило се да више ради по Бенедеку и Грами. Препоручује своје Упутство израђено по директном начину, а главна су му помоћна средства: модели, слике, покрети, књиге. На првом месту, при учењу мађ. језика узима именицу, затим придев и т. д.

Приказао је начин учења при изговору ő, ü, а помоћу приче, фонетике (артикулације) и мимике. Затим школски ред, у чему узима у помоћ старију децу која већ владају мађ. језиком (по Бенедеку). Име и презиме (**az én nevem N.**; **és hogy hívjak**). Упознавао је наставак **ban, ben.**

Приказао је свој буквар и на основу тога буквара приказао III. одељак: **z, l, o, ó.** Ту је употребио метод нормалних речи (код **z**). Приказао читаначки предмет **A hal** (за III. р.) и **A folyo és áló vizek** (III. р.) што је веома опширно израдио, тако да не одговара времену обраде на срп. језику оно што је радио на мађ. језику. Овај део рада изнео је по старом начину, а не по новој Наст. Осн. У свези с читаначким предметом **A hal** приказао је како да се обрађују писмени састави.

Слободан практичан рад, који је био предвиђен распоредом рада за течај није одржан, јер се није нико пријавио.

Последњег дана расправљало се још о томе како да се специјалније градиво мађ. језика а у вези са новом Наст. Осн.

Још је расправљано о вођењу дневника, о распореду часова. О мађ. тексту, преводу, појединих назива из словенског језика и црквенесама и вероиауке, речено је да ће Шк. С. издати упутство.

Утисци са овог течаја. На овом течају није се могло много научити; јер рад који је на њему приказан, спреман је на брзу руку а тако и рађен, јер се за пет дана не може тако опсежно градиво олако савладати. Друга је незгода, што је предавач сваки засебно спремао свој материјал, а не види се да су ти сви радови после заједнички проучени, како би се постигао потребан континуитет. Држимо да би успех течаја имао стварнија резултата, да је одржан на заједничкој седници свих учитељских зборова, да је раније заказан, како би на њега могли за времена стићи и сви они учитељи, који се разишли на одмор у разне крајеве. На течају су требали држати практична предавања школски надзорници, да учитељи виде у којем ће правцу они заступати захтеве новог закона и нове Наставне Основе, те да би учитељи могли стећи у том правцу неку директиву. Код главнијих питања у тумачењу и обради, а тако и при упознавању методских начела, требао је бити присутан и по један државни надзорник, па евентуално и умољен да изрекне своје мишљење о правцу који се заступа на течају. То би дало јаснија појма многом слушаоцу а и охрабрило би га, да се ослободи страха што се појављивао и појављује, а строгим наредбама и њиховим тоном све јаче потенцира. Тако би се осокољио да ведрије душе гледа у Наст. Основу, у којој су добиле места многе модерне тежње данашње педагогије, но са којим се тежњама и на њихову праву западном огледишту, у многоме тек само експерименшише, а не уводе се листом у све школе и наставу без разлике, јесу ли или нису надркале критику практичности и могућности друштвених и административних прилика. А све ово говори још и у прилог томе, да је Шк. Савет требао израдити специјалну Наст. Осн., јер овај прелом у нашој основној настави није обичне природе. Оно што појединац у овакој прилици изради није меродавно ни онда, кад није по среди тако значајна промена и градива и времена за наставу и њеног правца, а сад кад је то све тако рећи из основа пољуљано у нашој настави, није довољно рећи да 20. § Шк. Уредбе наређује да учитељ сам израђује специјалну Наст. Осн. (У осталом он то и не наређује за све учитеље.) Кад се уводе битне реформе у некој грани друштвеног уређења, онда не ствара директиву децентрализани појединац, него централисана, груписана снага оних људи, који реформом управљају и хоће да јој створе добар основ и да је упуте сигурним и осветљеним путом. Кад 3—400 учитеља, израде сваки по своме нахору специјалну Наст. Основу, на чега ће то бити налик? А кад је изради Шк. Савет, те је додели појединим зборовима да је допуне или намену према локалним приликама свога краја, онда ће то сасвим добити другчији облик и темељнију вредност, а многоме учитељу у овим тешким приликама скинуће с душе тежак терет и многу непријатност

и одговорност. У данашњим школским приликама дужност је наших школских власти, да са свима овим моментима рачунају, те да што више изађу на сусрет учитељству свуда где год могу. **Б. Р. М.**

Наредба школског савета од 8. (21.) августа бр. Ш. С. 806/487., у ствари одобрених књига за српске народне школе у Угарској, за 1909/10. школску год. Школски савет је одобрио и за употребу у српским народним школама у Угарској прописао:

1. Црквенословенски буквар за III. разред српских православних вероисповедних основних народних школа. Издање српске манастирске штампарије у Карловцима.

2. Црквенословенска читанка за IV. разред српских православних вероисповедних основних народних школа. Издање српске манастирске штампарије у Карловцима.

3. Црквенословенска читанка за V. и VI. разред српских православних вероисповедних основних народних школа. Издање српске манастирске штампарије у Карловцима.

Све су те књиге израђене по наставној основи, коју је школски савет прописао наредбом од 29. маја (11. јунија) 1909. бр. III. С. 511/476.

Пошто ће остале школске књиге бити готове тек до 1. септембра 1910. године, то се 1909./10. школске године могу у српским народним школама у Угарској употребљавати осим напред наведених још само ове књиге:

А) **За науку вере:**

Катихизис или наука православне хришћанске цркве за српске православне ученике IV., или III. и IV. разреда основних школа, саставио др. Георгије Летић, срп. прав. епископ. Издање српске манастирске штампарије у Карловцима. (Употребљава се у III. и IV. разреду).

Библијска повест старог и новог завета за основну школу, написао прота Јован Борота. Издање српске манастирске штампарије. (Употребљава се у III. и IV. разреду).

Литургика од Ђоке Милића, учитеља.

Мала катавасија (појанка). Издање српске манастирске штампарије. — Ову књигу треба да имају ученици и ученице IV., V. и VI. разреда.

Б) **За српски језик:**

Буквар за српске народне школе. Издање књижарнице Милана Ивковића у Н. Саду.

Читанка за II. разред основне школе. Издање књижарнице Милана Ивковића у Новом Саду.

Читанка за III. разред основне школе. Издање књижарнице Милана Ивковића у Новом Саду.

Читанка за IV. разред основне школе. Издање књижарнице Милана Ивковића у Новом Саду.

Српска читанка за V. и VI. разред. Својина краљевине Угарске. Издање крал. уг. свеучилишне штампарије у Будимпешти.

В) **За мађарски језик:**

Groó V. Magyar olvasókönyv a szerb ajkú népiskolák II.—IV. osz. számára. Употребљава се у II. и III. разреду.

Olvasókönyv a népiskolák IV-ik osztálya számára. Irta és szerkesztette Gáspár János, átdolgozta Sebesztha Károly. Издање кр. уг. свеучилишне штампарије у Будимпешти.

Olvasókönyv a népiskolák V. és VI. osztály számára. Irta és szerkesztette Gáspár János, átdolgozta Sebesztha Károly. Издање кр. уг. свеучилишне штампарије у Будимпешти.

Из препоручених мађарских читанака не предузимају се сва штива редом, него која одговарају наставној основи.

Г) **За повесничке предмете:**

Земљопис за IV. разред од Ђуре Терзина. Издање књижарнице Јована Радака у Великој Кикинди.

Општи земљопис од Јована Благојевића. Издање књижарнице Миливоја Каракашевића у Сомбору.

Слике из историје Угарске. Издање књижарнице Браће Јовановића у Панчеву.

Осим тога ваља сваки ученик и ученица да има ручне мапе, без којих се земљопис не може успешно учити.

Ученицима I. и II. разреда не даје се никакав посебан уџбеник за науку вере. Природне науке, господарство и кућарство уче се на основу обраде читаначких штива и учитељева предавања на основу очигледног посматрања. Исто се тако могу учити земљопис, повесница и наука о уставу без да се траже од ученика, да имају посебни уџбеник.

Учитељима и учитељицама се у строгу дужност ставља, да само овом наредбом прописане школске књиге дају ученицима и ученицама, а епархијски школски референт да се приликом инспекције школâ увери о тачном испуњавању ове наредбе, те против оних, који се о њу огреше, одмах учини пријаву славном натпису, коме је дужност, да против криваца строго поступи."

За српске вероисп. школе у Хрватској и Славонији важе исти уџбеници за науку вере, српски и словенски језик, а уз то:

Čitanka za drugi razred.
Čitanka za treći razred.
Čitanka za četvrti razred.

Издање кр. зем. тискаре у Загребу.

Земљопис, повесница, права и дужности грађана и природне науке са господарством и кућарством уче се на основу читанке.

Ученици и ученице III. разреда ваља да имају мапу жупаније, у којој се школа налази, ученици и ученице IV. разреда мапу Хрватске и Славоније, Аустро-Угарске, Европе и планиглеб.

Лукијан с. р.
Патријарх.

Отпис школског савета од 31. јануара (13. фебруара) 1909. бр. Ш. С. 115/16. о установљењу учитељске плате, кад се расписује стечај за упражњено учитељско место. Школски одбор у Ст. Сивцу, расписао је стечај за учитеља са малим бенивима, него што су досад била, тим поводом је на допис бачког ЕПИО. донео школски савет ову одлуку:

„Будући да према одређењу XXVII. зак. чл. од године 1907., односно према одређењу овданње одлуке од 24. фебруара (9. марта) 1905. бр. Ш. С. 38/52 ех 1905. поједине српске православне црквене општине могу при новом попуњавању учитељских места у изванредним приликама уз дозволу надлежне епархијске школске власти променити дотадашњу учитељску плату, но, разуме се, само тако, да ова одговара гореспоменутим законским чланком прописаном минимуму, дозвољава се српској православној црквеној општини у Ст. Сивцу, да расписује стечај са оним бенивима, која је установила у својој скупштини од 18. (31.) децембра 1908. под бројем Ц. О. 127./1908."

Распоред часова. Шк. Савет је наредио епархијском школском одбору темишварском, да упути подручне органе, да у будуће распоред часова у школским дворишцима истакну in facto на српском и мађарском језику.

Учитељство.

Скупштина српског учитељског конвикта у Новом Саду одржана је 1. (14.) јула о. г. Пре скупштине одржан је парастос у свето-николајевској цркви умрлим члановима и добротворима. Око 1/2 10 сахата пре подне отпочела је скупштина свој рад, текла је глатко и брзо и довршила сав свој посао до 11 сахата пре подне.

Чим су оверени чланови, председник је отворио скупштину кратком добродошлицом и за тим је помењо упокојене чланове из прошле године, а нарочито је ожалио покојнога Гавру Путника, као зачетника мисли за оснивање конвикта, доживотног његова потпредседника и почасног председника, као и иначе заслужног члана овог завода. Скупштина је устајањем и усклицима: слава им! одала почаст свима покојницима, завела у записник своју тугу за покојницима и наредила, да се имена свију покојника заведу у друштвену читуљу вечног спомена ради. Наредила је даље, да се у спомен покојном Гаври Путнику пошље 20 К хрватском учитељском конвикту у Загребу као одзив на колегијални прилог хрватских и немачких учитеља из Руме, који су у спомен своме почасном члану покојном Гаври Путнику приложили 20 К нашем конвикту.

Поштo је председников извештај о раду управног одбора из прошле школске године штампан и с позивом на скупштину разаслат свима члановима, узет је као прочитан, те се прешло одмах на читање рачунског извештаја и извештаја прегледачог одбора, који је изјавио, да су рачуни исправни и уредни и поднеси предлог, да се нада опросница као благајнику Ђорђу Милићу, тако и управном одбору. Скупштина је издала опросницу горњим руководаоцима друштвеног имања. Исто је тако саслушала и извештаје оба надзорника г. г. Танасије Костића и проф. дра Душана Радића, као и надзорнице г-ђице Мелаиије Татићеве и учитељице мађарског језика г-ђице Милене Мочове и узела све на знање.

Исто је тако саслушала и једнодушно примила све предлоге управног одбора, који се састоје у овоме:

1. Да се у току идуће школске 1909—10. године изведе потпуно довршивање друштвене зграде, по првобитном плану, т. ј. да се из николајевске улице на средини трећи део целог фронта изида на спрат, и да се ту сместе на пролеће женска деца, а онда с пролећа да се поруши старо здање и да се ту подигне нова зграда за 30 питомица са свима потребним просторијама. У мушком одељењу да се поруши крило, које дели стару авлију и авлију од докупљеног плаца Браће Рабштерна, те да се обе авлије споје, а зграда мушког одељења у целости изведе дуж Лазареве улице. Управни одбор, а нарочито председник и благајник овлашћени су, да могу подићи за извођење тога потребну своту до 70.000 К. која ће се прилозима и друштвеним приходима отплаћивати.

2. Да се лане укинута ужина поново издаје у току идуће школске године, а да се за то не повишава месечна пристојба, коју је скупштина задржала и за идућу годину за чланове осниваче (учитеље) по 28 К. а за чланове потпомагаче (наставнике) по 38 К месечно за потпуно издржавање.

3. Да се повиси хонорар лечнику од 120 К. на 200 К. с тим, да сваког месеца подноси извештај о стању питомачког здравља.

4. Да се у мушком одељењу повиси уплата у Братску Касу од 2 на 4 К. годишње и да се отуда подмирују оне евентуалне штете у заводу, за које не може да се дозна, ко их је починио.

5. Да се неуредне питомачке платиште казне, ако сваког месеца до 15. дана не уплате своје пристојбе, тиме, што им се дете не ће примити у конвикт за дотичну школску годину, нако би до краја школске године измирили свој дуг. «

6. Да се члановима одбора са стране у будуће подмирује путни трошак на железници и лађи, кад у седнице долазе.

На одборски предлог донесено је једногласно решење, да се умоли Његова Светост српски патријарх Лукијан Богдановић, да се прими друштвене заштите, и овлашћен је управни одбор, да у своје време саопшти скупштинску молбу Његовој Светости.

На одборски извештај, да су оба досадања надзорника у мушком одељењу поднели оставке на своја места, узела је саопштај тај скупштина на знање те је по предлогу одборском изабрала за надзорника г. дра Милана Петровића, професора новосадске српске велике гимназије, а досадашњим надзорницима увела је записничку захвалу на њихову труду и раду.

У погледу надзора решено је да за 1909. и 1910. год. буде само један надзорник и то професор. Но за год. 1910/11. кад буде довршена зграда конвикта, те и просторија буде више, да се опет узме и учитељ за надзорника.

Како ће се у току идуће школске године, по поменутом скупштинском решењу, изводити довршивање друштвене зграде, решила је скупштина, да се за сад прими у завод највише 75 питомаца и 30 питомица, а задржи на истих разлога само један надзорник и надзорница, те је у скупштини примљено 63 питомца, 27 питомица, који су стекли права на завод, а још 5 питомаца и 2 питомице, који се пријавили, примиће се условно, ако до 1. августа о. г. по новом календару уплате прописану чланарину; у противном случају овлашћен је председник, да може попунити та места другима, који се до 1. септембра о. г. по новом календару буду пријавили и у смислу друштених правила одговорили својим дужностима. Одбијена су четири питомца због болести, које се у заводу не могу трпити. Примљено је једно учитељско сироче бесплатно на рачун фонда дра Ђорђа Натошевића, и две унуке покојног добротвора Николе Кнежевића из Шурјана, и још живе добротворке Ракиле Кнежевићке.

После обављеног посла, који је био стављен на дневни ред, и предлога од управног одбора, приступило се избору часнишшва, који су сви једнодушно и акламацијом бирани и то: за председника и даље Аркадије Варанин; за потпредседника: Александар Кољевић из Бач-Брестовца, за тајника и благајника: Ђорђе Милић из Новог Сада; за одборнике: а) из Новог Сада: Гавра Грбић, Јока Михајловић, Ђорђе Милић и Мита Ђорђевић; б) са стране: Вељко П. Петровић из Земуна, Душан Поповић из Руме, Жарко Алексић из Ст. Футога, Радивој Узелац из Петроварадина, Никола Јо-

ановић из Ињије, Јован Драговић из Каменице — сви су они и прошле године били одборници, а као нови бирани су: Милан Ђурчинић из Чуруга и Ђорђе Прерадовић из Бешке: — За прегледаче су бирани г. г. Петар Дамјановић књиговођа, Стеван Милованов професор и Јован Вујић апотекар, сви из Новог Сада. И поште су још изабрани: Мита Пејић из Госпођинаца, Милан Калуђерски из Старог Врбаса и Страхиња Црнојачки из Каћа, да овере скупштински записник, закључио је председник седницу, а за полак један заказан је био у просторијама конвикта заједнички ручак, који је у лепу расположају трајао до 3 сата и онда се другови разишли својим домовима, окрепљени уверењем, да су вршили хуману потребу и многим друговима и члановима народа олакшали бригу око тешког васпитног задатка њихове деце а будућих чланова српском народу.

Учитељска скупштина у Србији. На Преображење је отворена XXVI. годишња скупштина Учитељског Удружења у Србији. Још у 8 часова пре подне осећала се живост у новој основној школи у Босанској улици. Учитељи и учитељице из свију крајева дошли су, да се договоре о важним школским питањима. Тачно у 9 часова Урош Благојевић, председник главног одбора, отворио је скупштину у великој и пространој дворишци, која је украшена сликама св. Саве, краља Петра и добротвора учитељске сирочади Јована Гавриловића. Одмах за тим приступило се избору часништва тајним гласањем.

За председника је изабран Илија Радосављевић, учитељ из Београда; за потпредседника изабран Живојин Радисављевић, учитељ из Трешња. Секретари су Сава Димитријевић, Босиљка Димитријевић, Милутин Филиповић, Душан Анђелковић, Душан Илић и Никола Даничић. Исто тако изабрани су одбори извештајни и одбор за молбе и жалбе.

После избора Илија Радосављевић и Жив. Радисављевић захвалили су се на поверењу. Затим су скупштини представљани изасланици и гости: г. г. Бока Михаиловић, учитељ из Новог Сада, Стева Јаношевић, учитељ из Кленка, др. Јовановић-Батут, председник друштва за чување народног здравља, др. М. Ђ. Поповић, председник друштва против алкохоза „Трезвеност," Мих. Ђорђевић, народни посланик, Павле Мариновић, посланик, П. Љотић, Јов. Јовановић и други.

Илија Радосављевић, председник, прочитао је телеграфски поздрав послат краљу у Рибарску Бању.

У 4 часа по подне дрхана је друга седница учитељске скупштине. Прочитан је годишњи извештај, па онда буџет за 1909 и 1910. годину упућен одбору. После тога приступило се решавању о пословнику главног одбора Учитељског Удружења. Код члана трећег била је дуга и жива дискусија. Опозиција је тражила да чланови књижевног одсека могу бити бирани ван главног одбора. Најзад је усвојена и та тачка онако како је предложио главни одбор у пројекту за нови пословник. После тога седница је закључена.

*

У једној соби до саме сале у савамалској основној школи друштво „Трезвеност" приредило је малу изложбу. Ту су по зидовима поређане разне слике и табеле, на којима је очигледно представљен штетан утицај алкохола. Исто тако изложене су разне књиге и брошуре у којима „Трезвеност" воју је против алкохола. „П."

Из школске самоуправе.

Епархијски школски одбор бачки у седници својој од јуна месеца о. г. између осталих предмета, донео је и ова решења: „Узети су на знање радови учитељских зборова новосадског, ст. бечејског и сомборског школског среза, осим 4. тачке записника учитељског збора новосадског школског среза, што се тиче поновна сазивања заједничке седнице сва три учитељска збора у Бачкој. Заједничка седница неће се сазивати, али епархијски школски одбор је вољан сазвати епархијски учитељски збор, ако срески зборови траже дотна градива за тај збор и докажу његову потребу. — Молбе новосадског и ст. бечејског среског збора ради ослобођења учитеља од дужности појачке у цркви, подноће се школском савету на надлежно одлучење. Тако исто и молба новосадског среског збора, што се тиче „специјалне наставне основе" но ово уз примедбе епархијског школског одбора."

Ко би мислио пре десетак година, да ће

људи који су најжешће осуђивали свако застарело мишљење упасти у погрешке које су некад осуђивали. Али и овде се обистинила она народна реч: „Чим' поруган, тим понуђен“. „Заједничка седница неће се сазивати, али епарх. шк. одбор је вољан сазвати епарх. учит. збор, ако срески зборови имају доста градива за тај збор и доказу његову потребу.“ Кад је 1906. год. новосадски срески збор хтео тражити сазив митрополијског учитељског збора, онда се рекло да he то Шк. Савет учинити, сад кад се тражи заједничка седница, чека епарх. шк. одбор, да се траже епарх. учитељски зборе, и то ако има доста градива и ако се докаже његова потреба. Док су у епарх. шк. одбору седели неупућени људи ми смо така решења могли и разумети, али данас кад у епарх. шк. одбору има већи број учитеља, са којима су крутови који данас владају хтели да докажу неку правилност свога рада, ми сасвим видимо да се ту не ради о начелном становишту, о овом или оном правцу у школском и учитељском питању, него су ту по среди лична расположења, која не могу да савладају своје антипатије према људима који слободоумније и напредније схватају питање о унапређењу наших школских и учитељских прилика. То све доказује да је тачан онај суд који је недавно „Шк. Гл.“ изнео, коме је стало до оне бесплодне расправе о заједничкој седници, што је инсценирао прикривени одиум на учитељство новосадског среза од пре више година. Тражити „доста“ градива за учитељски збор и тражити доказе о његовој потреби, код нас где још ништа није срећено потпуно, то је заиста пов захтев и могли би рећи аферим ономе ко та је измислио. Или да се вальда упуштамо у доказе и набрајамо градиво за збор?! То би се тек звало „умесно“, као што је и поменуто решење. Према оваком решењу у овој ствари, нисмо чимало радознали ни на оне примедбе што је епарх. шк. одбор бачки одаслао Шк. Сав. уз молбу новосад. среског збора у ствари израде специјалне наставне основе. —а.

Robert Riessmann: „Државна бирократија слабо се одушевљавала за тежње учитељске, да што боље развију и унапреде учитељске организације и њихов заједнички рад.“

† Катица Косовчева, учитељица.

Тихо, нечујно корачкую је анђео смрти у твоје јато учитељу! Ту му се свидео један скроман, у страни забачен бедо крин, већ мало кловула лика . . . узабра га! Цветак се болно насмеши: давно те чеках, да ме опростиш ових мука, што свет зове Живот . . .

Је ли Катица умрла за то што је тако волела школу, или је толико жудила школи, да истроши сву снагу и вредноћу за кратко време, што други за по столећа, осећајући зар, да јој је кратак век досуђен? Не знам, дакле, да пресудим, тек једно је јасно, — да је школу напредно, идеално волела. Још као ученица новосадске срп. више дев. школе показала је напредан дар и вољу за науку. Како дакле у вишој школи тако и у учитељичкој школи у Сомбору кроз све разреде беше одлична ученица и крајем 1902. шк. год. стекла је диплому за учитељицу. Прве године своја учитељевања провела је у Босни у Варцар Вакуфу, затим буде именована у будимској епархији најпре у Медини, па у Ланчуку код Мохача. Као Сремица, тежила је своме завичају, те је и дефинитиву са одликом положила. Али у њеном одличним квалификацијама, и поврх светлог карактера и узорне скромности, никада јој се жеља није испунила, да постане сталном учитељицом. И у Срему дакле буде привремено постављена, најпре у Карловчић, затим у Ашањи, а крајем свога живота у Григуревце. У том је и несретна болест надвлада, те крајем школске год. завршн за свагда свој учитељски рад и 13. (26.) јуза преда свој дух свемогућем. Преминула је у Бешки у кући свога оца.

Вечан је Твој спомен међу нама, мир пепелу Твоме!

Болман, 7. VIII. 1909. **Мара.**

*

Суза на свеж гроб

Катици Косовчевој.

Нисам Те видела слабу, бледу, где са болним плућима у упалим грудима радиш у школи; нисам Те видела скрхану и побеђену у постељи, нити слушала кратко дисање и слабо куцање твога срца; нисам гледала ужасну и страшну борбу са смрти; па не видех ни како се угасно живот Твој. Ти — чедо горке судбе!

Не видех Те на одру смртном; не чух

звона, што огласише смрт Твоју; не отпратих Те ни до вечне куће Твоје; не чух потмуло ударање земље о ковчег Ти; на зато не могу, да верујем.

Да, не могу, да верујем. Победила си, кад је наш уски круг у потаји стрепио, гледећи Твој нежни састав телесни, а у телу велики дух, како се бори, да истраје . . .

Ниси подлегла и ми смо дрхтали, да си спаштена.

Несрећно чедо! Изненада — кад смо се све радовали, да и Ти, са толиком вољом и одушевљењем, са ретком вредноћом и вољом за рад, можда због велике скромности, једва једном добијаш прилике, да радиш у школи, кад се и све млађе нарадиште, Ти, најбоља међу добрима — испуне се наше старе слутње и крај школске године би крај и Твоме животу.

Катице! Мила Катице! Стојимо неме, дубоко потрешене и жалосне, што Твоје срце више не куца.

Зар нас је Твоја болест све тако дуго варала?

Зар се само зато притајала, да нас што већма ражалости?

На сад ни слутиле нисмо, да си болесна!

Како нам беше кад питајући Љубу шта ради и где си, (јер се ниси јављала) добијемо одговор: да си пре недељу дана отишла од куда се не враћа, да се после ужасне животне борбе и тешких мука одмарaш у хладном гробу . . .

Кратак одговор, али довољан, да до очаја доведе оне, који Те разумеше, волеше и штоваше као другарицу и узор-девојку.

Све врлине, које могу красити створ божји: Смерност, собиљност, вредноћа, истрајност, бистар ум и поглед на живот, красише Те; а горка судба одреди Ти, да испашташ и да се бориш као сироче без мајке.

Као да се борио горки удес са ретким врлинама и узвишеним осећајима Твојим, који беху дубоко скривени, а тек по неки пут и нашем уском кругу приступачни и ми Ти тада загледасмо у душу необична девојко!

Пратила сам Ти живот четир године. Волела сам Те и гледала у Теби узор-девојку, а жалила због несрећне судбе Твоје.

Увек ћу Те се тако сећати и само Те тако жалити.

Нећу, да знам, да Те нема, нећу, да знам, да хладна земља крије Твоје трошно тело; нећу, да Ти желим: лаку црну земљу; јер знам, да Ти је она најлакша . . . а гроб најбоље место за одмор после овог горког живота на земљи. . . . . .

. . . . . .

Н. С., 8. VIII. 1909. **Милана.**

БЕЛЕШКЕ.

Почетак школе. Уписивање ученика у срп. осн. школи у Нов. Саду обављено је 1., 2. и 3. септембра по р. к. исто тако и у забавишту.

Промене у учитељству. За учитеље у Вел. Бечкереку изабрани су Бранко Јовановић учитељ из Фаркаждина и Војин Жупански, учитељ из Омољице. — За учитеља у Врањеву изабран је Пера Зубанов, учитељ у Срп. Ченеју. — За учитеља у Госпођинци изабран је Стојан Михајловић, свршн. приправник. — За учитеља у Кули С. Ђурић, учитељ у Силбашу.

Избори у школском савету. У седници школског савета од 8. о. м. постављен је привремено за заменика главног школског референта Павле Терзин, управитељ учитељске школе у Сомбору. Управа истих школа поверена је Божидару Борђошком. Решено је, да се у горњо карловачкој учитељској школи отворе сви разреди. За професоре у тој школи постављени су: Јован Марчетић, Урош Грбић, Олга Дракулић и Катица Михајловић. — За професора српског и немачког језика у пакрачкој учитељској школи именован је Богдан Ђорђевић. Јанку Књежевићу подељен је допуст до Нове Године, а за његовог заменика је постављен Јанко Гарић. — За редовног професора сомборске учитељске школе именован је Коста Стојачић а за суплента Н. Продановић. — За привремене наставнице српске више девојачке школе у Сомбору постављене су Ана Михалџић, Јованка Павловићева и Терезија Лунгулова. — У новосадској вишој девојачкој Др. Мара Ђурић, — а за привременог наставника у панчевачкој вишој девојачкој школи Мита Јовановић.

Течај за учитеље. За усавршавање на учитељском курсу, који ће се одржати у Сомбору, одређени су од стране епархијског пик. одбора у Темишвару следећи учитељи и учитељице, а уз обавезу, да ће у своме срезу поднети извештај о течају и држати узорна

предавања. Из В. Кикинде Љубомир Лотић; Вршачка Даница Јакшићева; Вел. Бечкерека Миливој Бугарски и Софија Бугарска; из Темишвара Ђура Терзин; Дивљана Агна Јовановићева; из Сирига Радивој Тополац и из Батање Олга Вукадиновићка. — Из бачке епархије: Душан Нејић и Д. Лесковчева из Куле. Крста Малеташки из Турије и Мара Белеслина из Аде, Милорад Борђошки из Товаришева и Вида Увалић из Ст. Паланке. — Из будимске епархије: С. Радашин из Будима, Мара Михајловић из Болмана, Л. Плавшић из Качфале, В. Гајићева из Бате. — Из вршачке епарх: Жив. Стојадиновић из Вршца, К. Поповићева из Павлиша.

Учитељско д. д. „Натошевић" у Новом Саду, купило је себи кућу у Бурчићској улици бр. 26. Кућа се сада преправља и за који дан биће у њој сместила књижара, а до 1. новембра о. г. преселиће се тамо и новчани завод и штампарија и остало велико стоваришће књига и све друге робе што спада у књижарску и штампарску струку. Тако ћемо се моћи све боље окупљати око овог средишта учитељског, које је наша учитељска сиротиња била у стању да подигне и да га све боље и боље унапређује. Сваки наш друг искрено ће се заралловати овом учитељском напретку и настојати, да ову учитељску установу што свесрдније помогне како би се што јаче оснажила и развијала.

Учитељима и учитељицама без места. Епархијски школски одбор будимски упутио је све оне подручне црквене општине, где има упражњено учитељско место, да се без одлагања расписне стечај ради сталног попуњења тих места. И све до сад установљене учитељске плате и стечајеве, одобрио је епархијски школски одбор будимски с тим, да ће се све оне плате, које не одговарају законским прописима, допунити са припомоћи из св. савског фонда а по одредбама XXVII. зак. чл. из 1907. године.

„Школски Лист". Школски Савет поверио је професорском збору српских учитељских школа у Сомбору уређивање „Школског Листа", који ће почети да излази 1. септембра о. г. у Карловцима. Издавач ће бити српска манастирска штампарија. Лист ће излазити 2 пут месечно, а цена ће му бити 8 круна годишње.

Одликован Србин учитељ. „Zemsky ustredni spolek jednot učitelskych v kral. českém" изабрао је г. Стевана Радића, равнатеља-управитеља у Иригу, својим дописним чланом, како то јавља последњи број „Чешког Учитеља". Радујемо се и честитамо нашем учитељском другу С. Радићу на том одликовању. Овом приликом молимо другове, да нам достављају таке појаве где су поједини учитељи или учитељица одликовани почашћу, како би с новосом могли забележити имена оних другова који заслужењим одликовањем диче све наше учитељство.

Читуља. 21. јуна о. г. умро је у Ст. Паланци умир. учитељ Јосиф плем. Јулинац у 72. год. живота. Покојник је био дуже време учитељ у Ст. Футогу, а затим у Ст. Паланци. У име учитељства опростио се с њиме у надгробној речи Јеврем Милошев учитељ и пик. управитељ у Ст. Паланци. Нека је лака земља овом старом трудбеницу!

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду" примио је у јуну т. г. Од Учитељског збора ниже пучке школе у Руми уместо венца пок. Гаври Путнику, бившем учитељ-управитељу те школе 20 К прилога. — Од српске црквене општине у Ади 30 К 91 пот. прилога од црквеног таса. — Од учитељског збора пучке хрватске и немачке школе у Руми уместо венца на одар пок. Гаври Путнику 20 К прилога. — Од Милице Остојићке, рођ. Стојилове, из Новог Сада 100 К, чланарине. — Од наставничког особља српске више девојачке школе у Панчеву уместо венца пок Отилији Мајинској, наставници те школе 35 К прилога и 2 К као остатак скупљеног прилога ученица за два венца својој наставници. — Од Српске Банке у Загребу 500 К прилога. — Од Светозара Јефтића из Лозница 100 К чланарине. — Од Радивоја Петровића, учитеља у Чакову 1 К прилога. — Од Миливоја Лесковца, учитеља у Сивцу 1 К прилога. — Од Каменка Томића, учитеља у Моторину 1 К прилога. — Од Лазара Поповавина, учитеља у Сентомашу 1 К прилога. — На свима прилозима захваљује Управа.

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду" примио је у јулу и августу т. г. Од Стевана Бошњака, учитеља у Ст. Футогу 20 К прилога уместо венца на одар својој сестри пок. Милени. — Од Ђорђа Ђорђевића, учитеља у Иригу 2 К уплашине. — Од Милана Калуђерског, учитеља у Ст. Врбасу 50 К чланарине. — Од Радована Галовића, учитеља у Гаћишту 130 К чланарине.

— Од Ане Савић, кр. поштарке у Сурчину 100 К чланарине. — Од Александра Грујића, пароха у Варјашу 100 К чланарине. — Од Радивоја Тополца, учитеља у Сиригу 20 К 40 потура чланарине. — Од Николе П. Метикоша, равн. учитеља у Боботи 50 К чланарине. — Од Јована Козобарића, пароха у Гргу 25 К чланарине. — Од Адама Јовановића, учитеља у Брачевци 152 К чланарине. — Од Стазе Савићеве из Мародика 100 К чланарине. — Од друштва „Пријатељ“ у Сегедину 67 К 61 пот. прилога. — Од Николе Јовановића, равн. учитеља у Вуковару 100 К чланарине.

Шта ћемо и куда ћемо с нашим ђацима. Све ваљане здраве Србе ђаке од 12 до 15 година, који су макар основну школу добро изучили, препоручујте Привреднику, који ће их све лепо упутити и добро удомити.

За ваљану децу, за коју се Привредник заузме, збрнуто је све од првог дана шегртовања, па док не одпочну своје самосталне радње. Упућујте, дакле, увек и неупућене родитеље и неразумну децу и све Србе упозите: како ваљани људи своју срећу најсигурније постизавају, макар и спромашни били.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАСИ.

Дата је у штампу врло интересантна, поучљива и врло корисна књига

НАШЕ ОТРОВНЕ ЗМИЈЕ И БИЉКЕ
(СА ГЉИВАМА)

израдио **Др. Ђорђе Радић.**

Књига је, ради бољег објашњења, украшена са уметнички израђеним сликама у слогу, а осим тога израђене су биљке и гљиве на 8 засебних табала у природним бојама, тако, да и свако дете може на први поглед из далека још познати отровну змију, биљку и гљиву. — Змије, биљке и гљиве узете су из свију српских крајева. — Штампа се на финој, сатинираној хартији.

Цена је књизи само два динара или две круне. — Пријаве на претплату могу се још сад слати на писца Dr-а Ђорђа Радића у Београд, а новац кад књига буде готова. Скупљачи добиће књигу на име награде у фином, елегантном тврдом повезу, а осим тога уобичајени рабат 10%. — За поклањање сеоској деци, драгоценијег и лепшег поклона нема.

Београд
21. маја 1909. год.

Др. Ђ. Радић
секретар Српског Пољопривредног Друштва.

ОБЈАВА.

Г. г. учитељима овим стављам до знања, да је изашло из штампе

УПУТСТВО ЗА УЧИТЕЉЕ.

Разрада градива за мађарске разговоре у V. и VI. разреду српских народних основних школа по пропису нове мађарске наставне основе. Књига се састоји из два дела. I. део: Слике из историје Угарске, а II. део: Слике из устава угарског. Сваки предмет сам израдио у приповедачком духу, затим конверзација о предмету са потпуним питањима и одговорима на мађарском језику, а после тога превод на српском језику. Градиво сам израдио тачку по тачку као што прописује наставна основа.

I. део историје садржи ово:

Претци Мађара. Заузимање домовине. Прича о белом коњу. Лехелов рог. Мађарски главари после Арпада. Свети Стеван. Св. Владислав. Поход Татара. IV. Бела. Главари и краљеви из Арпадове лозе. Карло Роберт. Лајош Велики. Јован Хуњади. Краљ Матија — праведни. II. Лајош. Пропаст код Мохача. Распад земље на три дела. Мађарски јунаци у бојевима против Турака. (Гроф Никола Зрињи, Стеван Лошонци, Ђорђе Сонди и Стеван Добо). II. Фрања Ракоци. Марија Терезија. Прагматика санкција. Развитак данашње Угарске. Гроф Стеван Сечењи. Кошут Лајош, Деак Ференц и Фрања Јосиф I.

II. део из устава:

Породица, дужност оца и матере према деци, дужност деце према родитељима и права њихова. Забавиште. Школа: све врсте школа. Мала општина. Велика општина. Општине са градским већем. Слободне краљевске вароши. Среске власти. Управни одбори. Катастер. Грунтовница. Све врсте порезе. Војска: Заједничка војска, морнарица, домобранство, новачење, војнички бегунци, ослобађање од војне обавезе, и т. д.

Књига износи четир штампана табака, а стаје 1 круну.

Може се добити код потписаног, а адреса је:

Petrovics György, tanító, Ujvidék, Zmaj Jovanovics uteza 25. sz., даље у књижарама: „Натошевић“ и К. Ђ. Чавића.

У Новом Саду, 23. августа 1909. год.

Ђорђе Петровић.
учитељ.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из ма којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Фрзнкова „Перл-раж“ или укратко „Перзро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварке — приређеног од ове шпеција-литете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ доноша са собом, да се пста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема ону сластког, одвратног куса, као н. пр. јечмена слатка кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито обљубљеног правог „Франковог“ додатка за каву, биће пста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

НОВО! НОВО!

РЕЉЕФ

ЗМАЈ ЈОВ. ЈОВАНОВИЋА

Лик из последњег доба Змајева живота.

Ванредно леп украс за собу на зид, за школе, читаонице, гостионице и др. сличне просторије.

ЛИК ЈЕ ПОДЕШЕН САСВИМ ТАЧНО.

Величина 50 × 35 цм.

Цена 5 К.

РАЗАШИЉЕ КЊИЖАРА учитељског деон. друштва **„Натошевић“.**

„НАТОШЕВИЋ“ УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4% и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стоваришше књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, школа, школских удбеника, учила, равног врло доброг писаћег прибора, ванредно доброг мастила, пригог и у разним бојама, оловака, гуме, јестивих а добрих задевица, цртаће хартије, цртанака, креде, тушева, уџбеника подметача, врло финог свиленог папира у много разних боја, карата посетница, заручних, венчаних и посмртница, куверата напредно добрих и јестиних. Концепт-папира јевтинијег него игде.

Ова учитељска радња је веома велика, већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег **врло укусно** јер има велики избор материјала, **брзо** и **тачно**, јер има врло добре радснике, **јефтино** јер потребне материјале повлачи из творница под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и сважи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је огласе изнашло у години 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шиљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 14. У Новом Саду, 15. септембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Наставна Основа. — Образовање воље. Од Жарка Благојевића. — Данашња јавна настава у Немачкој. — Школа и Наставник: Течај у Будимпешти за оспособљење учитеља у настављању слабобесособне деце. — Практичне обраде: Мере за дужину, шупље мере и тегови. Лекција за II. р. — Српски зборови: Учитељски збор будимпешког школског среза. — Преглед књига: Magyarok története és magyar alkotmányban. Berendezte és feldolgozta Petrovics György, gör. kel. szerb tanító. — Белешке. — Нове књиге.

Наставна Основа.

„Систем који се примењује на стотине разреда и хиљаде деце, систем за који су наши учитељи спремљени и у који су се уживили, на која се и становништво научило, не може се преко ноћ изменути и осујећено би било оно што је у њему добро, новим, неопробаним кратким путем и у опште изменути. Нови захтеви морају се прво испитати покушајима у појединостима и само оно што се при томе докаже као подесно и вредно захтева, али што је и у великом спроведљиво, може се прописати као опште правило.“ (Школ. управа у вароши Цириху. „Sch. L.“ 08. бр. 8.)

„Да би се покушаји могли извести, потребан је одређен програм, који даје тачна обавештаја о циљу и средствима, према њему се дају резултати о покушају како би се за опште прилике употребили. Покушаји се изводе уз надзор школских власти и учитељства. Да би се о њима могао донети целокупан суд треба да се установи нарочита комисија од школских људи и учитеља, комисија се опуномоћи од средишње школске власти, да створи сва упутства која су потребна за спровађање покушаја, да одреди одељења за покушаје и заједнички са учитељима да тачно опише његову задаћу. („Sch. L.“ 08 број. 8.)

У нас се сад о таким променама ради, па је у ту циљ издата и нова Наставна Основа. Да би се што боље упознали са основима овака рада на реформи наставе, изнећемо оне погледе који о наставној основи постоје у признатих западних педагошких ауторитета.

У погледу Наставне Основе узимају се у обзир често два питања: *Теоретско*, на којем становишту да се сачини наставна основа, и *практично*, ко да је састави.

Теорија наставне основе тражи да се градиво за њу узме са становишта психичког, културног и локалног. Општи избор градива управља се према снази појмања и примања нормално способног детета, узима само тако градиво, које је од трајне вредности по народни живот и има у виду нарочите прилике сваке школе. Сво градиво које може служити за образовање детета, мора сваґда бити у наставној основи нако нема сво једнаку вредност. С тога наставна основа има нарочито да истакне известан потпун број предмета, а исто тако да их смишљено групише и стварно поређа према њиховој вредности по образовање, а овде се нарочито пази на она знања која непосредно имају утицаја на сврху васпитања. На све ово нижу се после остали предмети према свом ближем или даљем односу к дотичним знањима и угледној настави. Сређивање градива по времену, управља се по томе, до којег је степена градиво узето и по растењу дечјег сазнања и воље. За свако поље, за сваки разред и ступањ узима се цело градиво у наставну основу и тако се распоређује према целини годишњој и це

лини дотичног ступња, да оно што се новијег узме има својега ослонца на ономе што је већ пре њега узето. Наставна основа нази, да се поједине одељене дисциплине у разним појама наставе доведу у јединство појединих струка, а све струке да се доведу у везу у колико је то могуће, а да се не оштети самостални значај поједине струке.

У питању састављања наставне основе, тражи учитељство скоро свугде да има удела. Где се то не допушта, као н. пр. у Познањској, где је састав наставне основе за основну школу поверен ректорима, изазвана је тиме опозиција, јер наставна основа не сме бити продукт појединаца, него заједнички рад учитеља, школских управитеља и школских власти. Пример за ово је најновија наставна основа за берлинске школе, коју је по наредби министра радила таква мешовита комисија, и ако је то берлинском магистрату било противно.

Критици наставне основе задаћа је, да одели оно што је потребно од застарелог, сувишног, а то педагогика и дидактика радикално-психолошким начином, нису у великој мери радиле.

Основне погрешке у целокупном наставном раду леже у томе, што с једне стране недостаје тачно сазнање о пријемљивости и способности за рад младићког духа, а с друге стране, што се при састављању наставног програма, означењу наставног циља и метода, недовољно узимају у обзир потребе појединаца као и великих маса. Са оним првим, учитељи су на чисто и потпуно познају тешкоће са којих и најбоља настава постиже резултате који једва задовољавају. Но ово искуство учитељско је без вредности, догод спољашње прилике утичу на систем и сврху наставе. „Под притиском претовареног градива три обрада, а тиме природно и вредност образовања“ (R. Seyfert.). Важно питање наставне основе *везу предмета* у ужем смислу за сад није могуће извести. Садашња пракса доста ће учинити ако васпитне предмете доведе у што тешњу везу са обрађеним стварним предметима.

А шта веле практични, радени учитељи и учитељице из својег искуства о наставној основи? Они веле: Наставна основа и школске књиге траже много од наше деце. Редовна настава почиње сувише рано. Недорасла деца морају учити читати и писати са великим трудом и многим временом, шта више и са претераним напрезањем своје неразвијене снаге. У рачуну се врло оштро иде напред и сувише тражи у апстрактном знању. Па и у вишим разредима тешко се постизава, да се очува потребно знање за практичан живот, а тако и правилна употреба самосталног мишљења и делања. Нешто, што се давно прешло у нижим разредима, мора у повторној школи поново да се учи. Није боље ни са ученицима средњих завода при прелазу на више школе. Уз то долази неумешност у практичном животу, као да је сво школско време ученика држало сасвим одељеног и искљученог од стварног живота, његових прилика, задаћа и интереса, и тек му практичан живот улива разумевање и појимање онога што у истини постоји. Тако замашни недостатци траже не само преиначе у опште, него основно истраживање, реформу главних и споредних делова, реформу у систему и у организацији васпитања омладинског. Искуство, живот и знање траже то безусловно.

Основи модерне хигијене, испитивања о функцијама мозга, живаца и осећаја што је спојен с покретима удова на човечјем телу потпуно потврђују, да се морају извести основне измене, ако нам је стало до тога, да однегујемо нараштај телесно и умно честит, од којега ће постати самостални људи економски и иначе спремни за сувремени свет.

Др. Фландерс рекао је у лекареском друштву у Њухамширу („Chemnitzer Tageblatt, 1904. бр. 383.), захтеви који се стално траже од душевне способности дечје, место пређашњих грубљих оболевања, изазивају сталну слабост која потиче од преоптерећеног живчаног система. Будућност ће дочекати нараштај нервозних инвалида, ако овако даље пође. Још увек је боље имати нараштај ограничен али здрав, него извести расу учених инвалида. Индивидуум, породица и држава имају подједнако

интерес да су људи здрави. Већ сад се говори о первозној деци, умножавање наставних часова морало би пре свега имати спреман организам за јаче напоре. Обзир на физичку подобност детета тражи ограничење душевног рада у толикој мери, да здравље не буде никако оштећено. („Allg. Deutsche Lehrerztg", 07. бр. 49.)

Све реформе морају се тражити у сврси живота и осигурању телесног здравља и развитка физичке способности за рад. У овоме је већ учињено понешто поправком хигијенских прилика у градњи школских зграда, давањем хране и одела сиромашнијој деци, школским шетњама, и излетима и т. д. Но то све није доста. За повољнији развитак здравља и снаге није довољна само нега којом се дете чува, него је потребан обилат свеж ваздух, вежбање које му развија снагу. То се не може постићи само оним по где којим часом телесног вежбања, који се још уз то често изводи у затвореном простору. Ако се хоће да постигне прави утицај на здравље, јачање, издржљивост и окретност, тада је потребно најмање седмично два полудана по 3 часа. Корачати, трчати, утркивати се и скакати, радња на справама и подесна измена игара, кретање и телесно вежбање, у којима ће сви подједнако бити запослени, са будном пажњом и вољом. У свему томе има обилата градива које се свугде може применути и извести, у варош и на селу, са мушком и женском децом.

За исто толико важну и корисну страну телесног развитка сматра се вежбање руке. Економски развитак тражи од млада човека предузимљивост, умешност и извесну интелигенцију у решавању задаће која му се повери.

Ове особине треба, да развије *смишљено удешена* настава у раду. С тога се као продужење занимања дечјег у забавишту узима за ниже разреде цртање, моделирање, грађење и склапање, састављање, а у вишим разредима обзиром на *локалне прилике* радње и занимања, за женске домаћлук, за женске и мушке баштованство, за саме мушке воћарство,*) а према приликама индустријско занимање. Назив „Школа рада" разноврсно се злоупотребљава. А и у ствари је та школа злоупотребљена. Школа треба да остане место за учење. Ко хоће да реч „учити" схвати у своме старом лепом смислу, по којем то толико исто значи као скупљати искуства својим рођеним гледањем и рођеним трудом, нов назив не треба. Доста се већ отишло тим путом, да се школа сматра као нека врста предспреме за више друштвене редове, за раденике, занатлије и др. Од тога се школа мора чувати. Она јесте и остаје установа за децу. Са спремом за неки позив она нема ничег заједничког. Њена је задаћа да образује омладину. Од њеног изопачавања треба се чувати. Биће мо вам сваког кривог схватања, ако не говоримо о школи рада, него о основима правог учења. Неко може овој речи и замерити, али то јасно говори оно што треба, шта мора бити излазна тачка народне школе у најближој будућности. (Dr. Seyfert. „Deutsche Schulpraxis.") Сво то занимање треба да је у тесној вези с наставом и њеним градивом (очигледност, вежба у рачуну и обрачунавању, цртању, приказу и т. д.) У овакој школи рада долази свака склоност до својег права, индивидуална способност за рад развија се и добија израдом дотичног продукта одважност, самопоуздање и уважавање рада и занимања. Баш у томе лежи њена права васпитна вредност за свако појединo дете. У таком послу може и онај слабији и спорији нешто ваљано да створи и да га доведе до праве му вредности. Све то чува младеж од последица бесослице и разузданости, јер посао је од како је света, велики васпитач и творац здраве културе.

Но кад се то све узме у рачун, где је онда настава, где је школа са својим многобројним наставним часовима и домаћим задатцима? Она ће своје право очувати, али ће мање бити онога што је много. Прешни и опште признати захтев постаје то, да се сувише рано не оптерећава дете знањима и вештинама. Претварање школске омладине што у истину постоји, шири се све већма уважањем нових наставних предмета, а против проширивања школске наставе говоре не-

*) Прва анкета уз Школски Савет имала је ово у виду с тога је и узела обзи градива за телесно вежбање у овом правцу. *Ур. „Шк. Гл."*

*

достатни резултати појединих предмета, који далеко прелазе просечно схватање предложеног градива и преценьују учење над примењивањем и науком („All. D. Lztg." 07. бр. 79.) Песталоци вели у „Самчевом вечеру": „Ако људи истрчавају пред природни ток, то разоравају сами у себи снагу и уништавају мир и равнотежу својег бића. Они то чине, где кад пре него што су стварним упознавањем правих предмета свој дух васпитали истином и мудрошћу, залазе у стоструке замршаје придика и мишљења и узимају речи и разговоре као основ своме духовном правцу место истине из стварних предмета. Ту је стари мајстор два најважнија закона садашње „реформе" већ унапред одбацио." (Schweiz-Lehrer-Zeitg.). Наша деца већ од 6 година уводе се н. пр. у вештину писања (перо, мастило и артија), то је за њих права тортура, која тражи неписказано много времена и арчење снаге, и која је извор разних неприлика и клонулости за младу душу. И шта је стало за тим, хоће ли дете већ у шестој или тек у осмој или деветој години научити писати. Место мртвих слова, треба им дати да цртају што ће их освежити и веселити; у томе ће наћи много више смисла а руку спремити да ће касније научити писати за најкраће време.

О читању, писању и рачуну вели Песталоци у својем писму од 18. пов. 1777. „У овоме је свако брзање у истину шкодљиво, и ја не смем бранити даље оних седам година у главној уредби, да упропастим циљ, који за 9 година исто тако могу постићи и у исто толико часова, без икакве муке."

Исто је тако сувише рано, кад се већ у средњем ступњу тешка множина „одабраног градива" из земљописа, повеснице, природописа мора „присвојити", што све лако прелази у заборав.

„Родитељи су опазили, како после уласка у школу, снага малишана не да напредује, него опада; нарочито је сан немиран." (Sch. L.)

Прерано је кад се учи и стран језик пре 10. година живота, кад дете није ни у свом матерњем језику постало чврсто и сигурно. Најјаче доказе против овога даје физиологија говора. Експериментална психологија доказује, да дечја памет није најподеснија за рад у 8—10 год. као што се то држало, него да је тек од 12—18 године најподеснија. Ако ћемо слушати савет искуства и науке, онда треба да смањимо ту множину знања и да сачекамо док се деца довољно оснаже душевно и телесно, да могу то светско знање примити. Све то важи и за наставну основу и градиво разних предмета, нарочито у вишим разредима. И у овима а тако и у нижим разредима, истиче се све јаче други недостатак што се више полаже на испите са позитивним свезналаштвом. То су једностраности наставе, које иду упоредо са слабошћу памћења и знања. То је све производ оне обмане учитељске, да су деца оно што смо једном рекли одмах све разумела и запамтила. Лако је увидети, да дечија душа има мало ониог средишта, на које треба да се припоји ново и да то ново као заправо схваћено задржи, затим самостално преради. За све то треба времена, мирног размишљања скупљања и везе дотичне садржине. Но таком процесу је велика сметња нагла промена разних предмета. Једва је нека нова задаћа саслушана и прве представе о њој у дечијој души постале, већ је и „час" на измаку, долази нови предмет с новим приказима и представама, превлачи и брише слике у младој души, слаби их — и већ поново звони, долази трећи предмет на ред, затим четврти, а по новим „напредним рецептима" и пети, и све то у току кратког размака од пб дана. Па се онда сутра чудимо кад брже су деца оно јучерашње већ заборавила; да би то накнадили дајемо домаће задатке и превиђамо да је у томе раду могуће само површно учење, а не унутрашње: Трка за променом предмета у школи, трка у учењу код куће, резултат је: пренадраженост и умореност, лабавост снаге и интересовања.

Кад би покушали да наставни пут удесимо слично сваком другом послу у животу и да пб дана, било то два, три, па и четири часа (разуме се с паузама) један исти предмет, са једним истим градивом мирно обрађујемо, деци дамо времена и прилике, да обраде ново градиво индивидуално и са свију страна и да тако дођемо

до одређених, самостално стечених представа без — домаћих задаћа, тако знање ухватило би корен и имало би смисла, така тековина била би права економија у времену и у снази и кад би на такво учење био примењен ручни рад на том би путу ученик привидно полако напредовао, али би и његов и учитељев труд био награђен успехом, био би то весео рад и пун заинтересованости. Економија снаге и времена учинила би, да би 3—4 часа дневне наставе, а у току шестогодишњег учења пустила у живот младе разборите и практичне људе.

Према овоме требало би да се изведе ова ка реформа: У 40 годишњих школских недеља 6 полудана школе са 3—4 часа; 2 полудана у раду; 2 полудана телесно вежбање и игре за снажење; остала два полудана за одмор или за допуну наставе. — У школској настави: Читање и писање да се пренесе у II. разр. а место тога у I. разр. да се уведе цртање у вези са очигледном наставом; да се редуцирају захтеви у рачунској настави за млађе ученике, а за старије ученике да не буде више од два предмета на полудан, а од ових један да буде од главнијих предмета као што је природопис, рачун повесница, а други предмет да буде неки рад писање, певање. Место годишњег испита да се држе четвртгодишњи дани понављања. Да се доведе у везу наставна рада са градивом стручног предмета.

*

У васпитном утицају школину важне су четири ствари од којих зависи трајан успех: Личност учитељева и метода — са субјективне стране; организација и садржај онога што се учи — са објективне стране. Све више се истиче као важније од субјективне стране, питање о избору, распореду и вези наставног градива. Све тежње за реформом стичу се у ту средишњу тачку. Саставни делови наставне основе са разбацаним градивом умарају (прегњављују) и учитеља и ученика, убијају сваку методу и осујећавају дејство и најбоље организације. Од добре преднаке застарела наставна плана, зависи много и ослобађање од надмоћности наставног градива и подражавање научном предавању предмета на вишим школама и журба и стрепња и површан рад за постизавање успеха при надзорничком прегледу школа. С тога старање о наставној основи није мала брига, она је од највећих педагошких брига садашњег времена. Мора се покушати да се помоћу наставне основе утиче на школу у смислу модерних педагошких теорија, а праксу извести из застарелог, шаблонски укоченог правца на пут педагошке садашњице. То је специјална задаћа сваке наставне основе нашег времена, ако хоће да послужи даљем развитку народног школства.

Наставна основа служи остварењу васпитног циља и извесном идеалу образовања. С тога они који је израђују морају познавати те циљеве. Ту су у питању чисто индивидуалан и чисто социјалан циљ. Индивидуализам тражи да се ученик развије у идеалну личност, социјална педагогика тражи увођење појединца у заједницу. Према томе са индивидуалистичког схватања дошло се до избора градива које ће служити наравном и интелектуалном образовању ученика, а са једностраног социјалног гледишта тражи се предавање културних тековина што је заједница стекла. Читав низ педагога истицао је у овим питањима своја начела, једни за, други против. Но дошло се напослетку до уверења да ниједан од оба та циља није претежнији од другога, јер и тежње заједнице потичу из етичких мотива, да остваре наравствене идеје, које је могуће само са социјалним реалитетима. С тога је постала као циљ националне школе синтеза из оба становишта: „Образовање ученика за наравне личности и упознавање духовних културних тековина за спрему на сурадњи око реализовања наравних идеја у заједници".

Мишљење је признатих ауторитета педагошких, да су просечно сви наставни планови до сад грешили на обе стране против наставне сврхе. Постављање градива није било оправдано ни према субјекту, ђаку, нити се обзирало на спрему за социјалан живот; у њему су најчешће биле побележене теме, које су са становишта стручно научарског, означене као најважније. Но

то није за школу, а исто тако нису ни почетци образовања стручног, него је то за продужну школу. Циљ индивидуално-социјалног васпитања тражи још *формално* и *материјално* образовање (одрешитост субјективне енергије и стицање знања), тражи дакле да се напусти избор неке дисциплине, која једнострано узима у обзир процес образовања, те или сувише јако утиче у једном правцу или бар само тај правац помаже. Индивидуално-социјалном циљу је као формално и материјално образовање једнако и интелектуално и нарастевно, а тако и неговање душе и тела. Све су то услови који се морају имати у виду при пароучитом расматрању избора, сређености и везе у наставном градиву. ђ

Образовање воље.*)

Жарко Благојевић — Сомбор.

2.

О образовању воље у опште.

Индивидуална и социјална улога човекова огледа се у функцијама. Извор функција је воља. Према томе видимо, да је само онај човек у стању добро да дела, који је на чисто с тим: *шта хоће*. С тога је и најважнији задатак васпитања, да у васпитанику створи *способност разумне воље*.

Да ли се може воља образовати? — У том питању се јако косе. Један део педагога још и данас се бави оним питањем које пре спада у естетику, а то је: *да ли је воља слобода или везана?* — Велико је зло, што питање о слободној вољи заједно расправљају са питањем о могућности образовања воље. Па тако се онда и догађа, да нам је нпр. Geöcze Sarolta пишући о образовању воље, поставила такав парадоксон, по коме је — због везане, детерминиране воље — васпитање немогуће. По томе онај педагог, који стоји на детерминистичком становишту, не би могао ни говорити о васпитању.

По нашем мишљењу питање слободне воље *(детерминизма и индетерминизма)* спада у *етику*, а не у педагогију и ми нећемо се на њега само с историјског гледишта осврнути.

Велики мислилац старога века, *Аристотело* (384—322.), проповедао је, да је воља слободна и то је моралним доказима аргументирао. По њему човек ма шта да ради, увек зна̂де, да би и противно могао радити. Међутим то и Аристотело признаје, да слободне воље може бити само у извесним границама. Да смо за нешто способни или неспособни, да нешто можемо или не можемо извести, зависи понајвише од устројства нашег телесног организма. Нпр. човек би хтео да лети, али због недостатка потребних справа, органа, воља му је непзведива. Ту би нас лако могла постићи судбина *Дедалова* и његовог сина: *Икара*, који су летели тако близу сунца, да се восак што им је перје на крилима слепљено држао, истопио, а они сами пали у море. . . — Воља се односи понајвише на спољашњи свет, а то пак условљава *физичке моћности*.

По *Џон Локу* (1632—1704.) воља је делом везана, делом слободна, па каже, да нема таковпх ствари, које су далеко изван домашаја воље. Узалуд ћемо говорити нпр. гладном, или озеблом човеку, да буде сит, или да не зебе, а и они сами бадава ће хтети да су сити или да не зебу: то су такови *физички нагони*, против којих је борба воље узалудна. — Али ено тамо су од физичких нагона виша морална дела, науке и уметнички предмети, код којих ће воље такође само онда нестати, када се задовоље. *Аристотело* разликује међу тежњама ниже и више. По њему прве треба надвладати а последње задовољити.

Други велики исповедник слободне воље је *Кант* (1724—1804.), који стоји управо на *Декартовом* (1596—1650.) становишту, која је међутим вољу — што се тиче виших захтева — држао за потпуно слободну. Држећи се Канта могли бисмо прихватити ону немачку пословицу: „du kannst, denn du sollst!“ (Можеш, јер мораш). — У својој етици вели: „*Сваки је човек слободан!*“ — *Кант* у томе не говори о неограниченој слободи воље. Хоће да каже, да наше законе ми сами стварамо.

*) Види 9. бр. „Шк. Гл.“ о. г.

Мора ли човек сам себи стварати законе, т. ј. *автономан* је законодавац.*)

Автономија и хетерономија у педагогији играју велику улогу. Способност разумне воље условљава од стране васпитаника автономно образовање, зато се и захтева од педагога, да васпитанике тако пушта у живот, како би били у стању сами на својим ногама ићи. Дете из почетка живи у највећој хетерономији, а циљ је педагога, да га вешто и глатко изведе из тог хетерономног стања. Друштвени живот захтева, да је човек автономан, да не добија с њега директиву за своје функционисање; да у стању буде властитом увиђавношћу разума да бира између доброг и зла.

Ово Кантово мишљење, којим се истиче циљ образовања воље у автономном, држању васпитаника, у ствари је једнако са оним правцем у педагогији, који је познат под именом: *интелектуална* или *филозофска педагогија*, чији је задатак, да човека са моралним карактером, са моралним кругом представа, дакле помоћу разума, ученем да васпитава (Erziehender unterricht). Представник тог правца је *Херборт* (1776—1841).

По Хербарту: „Васпитач треба да учврсти у души васпитаниковој темељан круг представа; са тако учвршћеним кругом моралних представа у свези, развијаће се снага круга моралних представа." Међутим кад се мало промислимо, доћи ћемо до тога, да искуство томе противуслови. Човек добро зна̂де, шта је добро, а шта зло; шта је корисно, а шта некорисно. У картаџије и пијанице не фазе оне представе које се односе на опасност страсти. Али где је разум, „снага круга моралних представа" изнад воље, о коме су *Херборт*, *Лок*, *Декарт*, итд. сањали? — Разум је у највише случајева немоћан према нагонима, тежњама, страстима, једном речи према осећајима.

Колико је слаба снага разума у борби са осећајима, доста је кад у тој ствари покажемо на *Бекна*.*) Велики дух XVII. столећа, знао је врло добро, шта је добро а шта зло. Међутим известан осећајни елемат скршио му је и његов одлични *разум*: *тежња* за влашћу јача је била од великог му знања.

С тога би грешили, кад би веровали, да је разум у стању да тежње скрене у колосек моралног делања. Борба разума са нагонима, тежњама, страстима понајвише се свршује са побједом ових последњих. Међутим не кажемо, да се не може никаква циљ постићи са образовањем воље путом разума, дакле помоћу посредног развијања, али из искуства знамо, да је сазнање моралног доброг свагда хладно, и исто је тек тада довољно снажно да савлада нагоне, тежње, страсти, кад се уз представе моралног доброг прикључе и осећаји. Па баш с тога радије пристајемо уз волунтаризам него ли уз интелектуализам.

Ми насупрот *Канту* и *Наторпу* осећајима приписујемо већу вредност за побуђивање и тако смо уз становиште непосредног развијања воље. Како се пак непосредно развијање воље догађа помоћу осећаја упознајмо се укратко са *осећајима*.

*

Уопште уобичајено је да се разликују две врсте осећаја: *пријатних* и *непријатних*. Кант примећује, да могу бити још: *раздражљиви* и *помирљиви*.

По нашем мишљењу осећаји имају три димензије и на следећи начин се могу груписати:

Осећаји који подижу:	1. пријатни; — непријатни;	Осећаји који уништавају.
	2. раздражљиви; — помирљиви;	
	3. узбуђени; — разрешни;	

*) У Угарској имају *автономно устројство* осим римо-католичке све законом признате вероисповести. Исте — у оквиру државних закона — доносе законе самостално у ствари напретка свог властитог живота. *Автономија* је противна *хетерономија*. — Реч *хетерономија* је техничке врсте у Кант-овој филозофији. Кад практичан разум сам себи ствара законе, онда је *автономан*; кад пак чулне тежње и аденти владају над њим, кад му дакле тб законе ствара, тад долази под туђ, *хетерономан*, под закон другога.

*) Франциш Бекн Веруламски родио се у Лондону 1561. јан. 21. Он је основалац реалиама и индукције. — Он први раскида са сколастичким формализмом и неседа да је искуство (empirie), експериментисање једини начин којим се долази до правог знања (Емпиризам). Као филозоф је одличан, али као личност је био бескарактеран, себичан и подмитљан. Свог добротвора, грофа Есекса, издајника краљице Јелисавете, дала је краљица погубити на основу његове оптужбе. Умро је 1626. године.

Пријатни и непријатни осећаји су веома обични и чести. — Раздражив осећај је нпр. родољубива усхићеност, *одушевљење* итд. — Узбуђен осећај је *очекивање* које нас обузима, нпр. пред испитом, или пред прочитањем судске пресуде. Положен испит, или ослобођење испод оптужбе раћа у нама осећај који нас разрешава напетости или зебње.

„*Осећаји иду са физиолошким променама.*“ Код узбуђености појављује се дубоко дисање и јако куцање срца, а код разрешених осећања пак споро предисање, спора измена материје и спора циркулација крви. Човек нагонски тражи осећања која му годе и што га подижу а избегава која га поражују и уништују а то је отуд, што је то веома нужно због самоодржања. Кад би човек хотимично тражио поражљива (désolant) осећања и која би му само болове наносила, за кратко време би га нестало. Изузетака међутим и овде има. Пријатно осећање много пута је шкодљиво, а непријатно пак (нпр. горка медецина, пилуле) чак и од смрти може да спасе. Има истине и у томе, да су десолантна осећања потребна, пошто после њих осећања која нас подижу делују са већом интензивношћу.

Говорећи о осећајима (уколико нам је потребно код непосредног образовања воље да их знамо) изнећемо овде у кратко још *Шопенхауерове* (1788—1860) и *Спинозине* (1632—1677.) теорије које се на ово односе.

По Шопенхауеровом „die Velt als Wille und Vorstellung“ свет је представа у нашој души. Свет познајемо помоћу представа, те сазнања о бићу што је изван тих појава не можемо добити. Међутим код сазнања душе, пошто се то догађа помоћу воље, представе нам нису потребне. — *Шопенхауер* под именом „*воља*“ разумева нагоне и тежње, тежњу дођаја у паралелу са овима. По његовом мишљењу свако биће има своју вољу. Воља камена или биљке је заступљена у њиховој егзистенцији. Стомак је воља за једење. Тих последњих воља је бесвесна.

Спиноза, последовалац *Декартов*, претекав *Шопенхауера* такође на тај начин тумачи вољу. Он теже, које се управљају према чулном свету, сматра за нижи ступањ воље, насупрот моралној вољи, којом разум влада.

Скупивши све што смо до сада рекли, установићемо да је образовање воље могуће на два начина и тако

образовање воље може да буде:

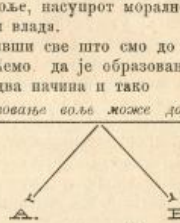

Непосредним начином, и: (Помоћу осећаја нагона, тежњи, страсти т. ј. помоћу осећајних мотива; ту је заступљен *волунтари*ни правац педагогије.)

Посредним начином. (Помоћу представа, помоћу разума т. ј. помоћу учења; ту имамо *интелектуални* правац педагогије).

(Наставиће се).

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

II. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

д) *Баденска.*

Ова држава има данас 14 деветоразредних гимназија, које се пређе зваху лицеји, и 2 седморазредне прогимназије. Наставни план има већи број часова у латинском језику а у обе приме унео је философску пропедевтику као нарочити наставни предмет. Садашњи план је из 1883. г.

ПРЕДМЕТИ:	VI	V	IV	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	I A
Вероучка	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	3	3	2	2	2	2	2	3	3
Философ. пропед.	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Латински	9	9	8	8	8	8	8	7	7
Грчки	—	—	—	6	6	6	6	6	6
Француски	—	—	4	3	3	3	3	2	2
Историја	—	—	2	2	2	3	3	3	3
Географија	2	2	2	1	1	—	—	—	—
Математика	4	4	3	3	3	4	4	4	4
Природне науке	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Писање	2	2	—	—	—	—	—	—	—
Цртање	2	2	2	2	2	—	—	—	—
Свега недељно:	26	26	27	31	31	30	30	30	30

Сем овога је за све разреде по 2 часа телесно вежбање и по 2 часа певање (сем обе терције); а у 4 највиша разреда је факултативна настава у енглеском или јеврејском са по 2 часа недељно.

Школска година траје од половине септембра до 31. јула а школски одмори износе 11 недеља. Школе издају сваке године свој извештај, у који се уноси и научна расправа али само у већим заводима па и то тек сваке 2—3 године. Школарина је за три нижа разреда 75 марака а за остале разреде по 84 марке. Завршни испит није уведен. Испит зрелости држи се под председништвом државног изасланика. У опште је цело уређење школско по прус коме обрасцу.

Све су школе под надзором министарства правде, просвете и наставе а нарочито под управом врховног школског савета, у коме председава један саветник министарства. Сем овога постоји за сваку школу један одбор за надзор и управу, у који улазе 2—4 грађанина које одреди врховни школски савет, директор и један наставник из самога завода и један лекар. Све гимназије и прогимназије јесу државне установе, које су у школској 1893—1894. години имале 4596 ученика са 212 академско образованих и 32 не академско образована учитеља (из реалке и народне школе).

Управници школски зову се директори, сви стални, академско образовани учитељи јесу професори а још неутврђени учитељи зову се учитељски практиканти. Плата професора почиње са 2000 марака и у повишицама од 500 марака за 17 година пење се до 5000 марака. Сем овога имају и додатак на стан. Практиканти добивају од 1200—1600 марака. Пензије и осигурање породице исто је као и у наставника народних школа. Испити за учитељско звање уређени су као и у Пруској; а пробна година полаже се у једном заводу у Хајделбергу, Фрајбургу или Карлсруу с тим да су приправници обавезни да посећују педагошка предавања и вежбања на дотичној великој школи (у Карлсруу на техници).

В.) Реална гимназија.

Као млађе сестре хуманистичких гимназија постоје *реалне гимназије*, у којима су главни предмети математичко-природни предмети и новији језици али ни стари језици нису сасвим укинути, јер су задржале латински језик те тако посредују „за хисториско образовање“, које истина нема оне дубине и обима као у гимназијама али ипак може довољно да спреми ученика, да научи ценити вредност хисториског сазнања и да им даде могућности да га могу и употребити у потребном случају. Да би се ово постигло, мора се језик неговати уредно и као обавезан предмет а не као факултативан додатак, па не ни у малом броју часова већ у толикоме пространству да се с разумевањем могу читати Ливије, Салуст, Цицеро и Тацит, Вергил и Хорац.“ Ну реална гимназија не сме бити само гимназија без грчкога језика, него ће јачим нагласком математике, природних наука и живих језика поставити главне факторе модернога живота за основу своје наставе. У тој тежњи, да се одговори практичким потребама садашњости а да се не уклони са свим хисториски фундамент нашега вишега образовања лежи наравно и опасност, да ће се много различнога унети у наставни план па се до данас није потпуно успело, да се избегне та махна. Па ипак нема разлога, да се одриче право на опстанак реалним гимназијама, јер су оне одсудно потребне и за будућност у своме посредном положају између гимназија и виших реалака.

О потпуном изједначењу реалне гимназије са гимназијом не може још бити говора, јер би оно тражило онда и потпуну равноправност. Докле је гимназисти отворен приступ ка свима вишим позивима, свршеноме реалном гимназисти није допуштено пре свега слушање предавања на нашим универзитетима. Живо се препирало око тога питања, нарочито се непрестано понавља тражење, да се реалним гимназистима допусти штудирање медицине. И заиста би било само у интересу напреднога развитка њеног, да јој се прошири круг њених повластица и да јој се нарочито даде могућност, да може упутити своје питомце у надметању у штудији медицине са гимназистима.

Реалне гимназије нису тако подједнако раширене по Немачкој као гимназије. Тако н. пр. провинција Познањ у Пруској има

само једну реалну гимназију докле их у рајнској провинцији има дванаест. Саксонска има 10 реалних гимназија а Баварска само 4 таква завода. У Елзас-Лотрингији укинуте су 1883. године 4 реалне гимназије и 6 реалних прогимназија, па су биле принуђене, да се преобрате или у гимназије или у реалне школе без латинскога језика.

Реалне гимназије у Пруској.

Од 124 реалних гимназија, колико је имала немачка држава у 1899. години, отпадало је 81 само на Пруску, која има још 43 реалних прогимназија са 6 разреда. Од 1882. године зову се потпуни заводи ове врсте са 9 разреда реалне гимназије, а пређе се зваху реалне школе I. реда. Садашњи је наставни план као и гимназијски из 1892. године и има овај облик:

ПРЕДМЕТИ:	VI	V	IV	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	IA
Веронаука	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Латински	8	8	7	4	4	3	4	4	4
Француски	—	—	5	5	4	4	4	4	4
Енглески				3	3	3	3	3	3
Историја	2	2	2	2	2	2	3	3	3
Географија			2	2	2	1			
Математика	4	4	4	5	5	5	5	5	5
Јестаственица	2	2	2	2	2	2	—	—	—
Физика	—	—	—	—	—	3	3	3	3
Хемија и Минералогија	—	—	—	—	—	—	2	2	2
Писање	2	2	—	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	2	2	2	2	2	2	2	2
Свега недељно:	25	25	29	30	30	30	31	31	31

Певање и вежбање као и у гимназији, стенографија по избору. Завршни испит после 6. године и овде је уведен. Кад се сравни с наставним планом гимназијским види се, да се број часова у 3 најнижа разреда сваже у обе школе у свему сем једног часа, који је у реалној гимназији дат француском језику. У свему показује наставни план у реалној гимназији јачу оптерећеност ученика, јер број недељних часова овде је већи како у кварти тако и у вишим разредима. Кад се сравне захтеви на испитима зрелости у обема гимназијама, онда је јасан циљ реалних гимназија. Захтеви су потпуно једнаки у религији, немачком, историји и географији; у латинском се, наравно, мање тражи него у гимназијама али за то више у француском, у математици и природним наукама а на место грчкога језика долази енглески језик као нови предмет испитни. Ако абитуријент са реалне гимназије жели да има сведоџбу зрелости са хуманистичке гимназије, онда има да положи накнадно испит само из оба стара језика.

Овим накнадним испитом из старих језика задобива абитуријент реалне гимназије, наравно, исте повластице, које дају сведоџбе зрелости једне гимназије. Сведоџба зрелости са реалне гимназије сама собом не даје пуну слободу у универзитетској студији, јер и ако онлашњује, да се у опште може посећивати универзитет и да се има приступа у философски факултет, ипак је професорским кандидатима, који су свршили реалну гимназију, допуштено полагање државног испита само из математике, природних наука и новијих језика. У осталом скончана су за сведоџбе обеју школа иста права, па и у питању похођења средњих и виших разреда влада потпуна сагласност између обе врсте школа.

Ради бољег познавања циља и задатка ових школа да наведемо, у кратко, уређење њихово још и у овим државама:

а.) *Баварска.* Више школе деле се у хуманистичке и техничке, у које се убрајају реалне гимназије, индустриске школе и реалне. Баварска има данас 4 реалне гимназије са 6 разреда а примају се ученици, који су с успехом свршили 3 најнижа гимназиска разреда, те је и овде заједничка трогодишња основа за гимназије и реалне гимназије.

Садашњи наставни план уређен је 1891. године и има овај облик:

ПРЕДМЕТИ:	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Веронаука	2	2	2	2	2	2
Немачки	2	2	2	2	3	4
Латински	7	7	6	6	5	5
Француски	4	4	3	3	3	3
Енглески	—	—	4	3	3	3
Историја	2	2	2	3	3	3
Географија	2	2	—	—	—	—
Математика	3	4	6	6	5	5
Јестаственица	2	2	—	—	—	—
Физика	—	—	—	2	2	2
Хемија и минерал.	—	—	—	—	2	3
Цртање	3	3	4	4	3	2
Свега недељно:	27	28	29	31	31	31

Из овога се види, да је француском језику дато мање часова и да се енглески језик учи само 4 године док је на другом месту добио наставу кроз 6 година.

(Наставиће се.)

Школа и настава.

Течај у Будимпешти за оспособљење учитеља у настављању слабоспособне деце. (A gyengebetegségi gyermekek oktatásában képzőtanfolyam Budapesten.) По најновијој статистици има у Угарској око 28,000 абнормалне деце*), који се са педагошког гледишта деле у две групе. Једни, који се тешком муком могу нешто васпитати, научити, дресирати да бар себи буду од користи — да не буду на терету својих, државе, друштва — а други, који су осуђени на вечити вегетативан живот.

Прва група дели се опет на три разреда: 1. слабоспособни, 2. слабоуми, 3. идиоте.

О васпитању ових досад се веома мало бринуло друштво . . . све до најновијег доба. Васпитавање а особито настављање ових многи су држали, а нажалост још многи и данас држе за педагошки шпорт.

Но лед је пробијен бар за слабоспособне, који су од ових несретника најинтелигентнији и измешано са нормалном децом похађају основне школе, а тиме отежавају и загорчавају учитељу и онако тешки рад.

У Немачкој је покрет о ушколовању абнормалне деце ту су поникле и разне школе за исте. Школе за слабо способне зову у Немачкој школе за испомагање (Hilfsschule), Specialschule или Specialklasse, а циљ им је помоћи слабо способнима, породици, основној школи, целом друштву. Полако су прихватили ове хумане установе Енглеска, Француска, Данска, Белгија, Холандија и др. а пошто се и у нашој домовини озбиљно схватио овај покрет, држава га је узела у своје руке.**)

За слабо способне подигла је у Будим Пешти школу за испомагање (Mosonyi-utcza 8.) и сваких великих ферија држи течајеве за учитеље са оспособљењем, да спреми потребне снаге.

И ове године приредило је министарство јавне наставе овакви течај по броју 5. који је трајао од 28. јуна до 29. јула. Примљено је било 23 учитеља и учитељице а оспособљено је 19.

Градиво тог течаја је било ово: I. Лечнички део: Психопатологија и проучавање детета (gyermektanulmányi rész).

Централни живчани систем као орган психичког рада. Недостатно развијање и побољшавање мозга, као последице слабоспособности. Важност чула у психичком животу. Обичније абнормалности чула, adenvid vegetatio, кратковидост, полни и т. д. и упознавање утицаја ових на настављање. Центри осета и чула. Чулна пажња и развитак јој код нормалне и абнормалне деце. Пометње концентрације и трајности пажње. Методе испитивања исте. Развитак богатства појмова (képzet világ) и богатства речи (szókincs) нормалних и слабоспособних и методе испитивања. Умна пажња и уман рад нормалне и слабоспособне деце: а.) пријемљивост (apperceptia); б.) спајање појмова (assotiatia); в.) пресуђивање и закључивање; г.) Пометње маште (фантазије); спорост, лажно убражење (илузија) визија, халуцинација и фикса идеја, погрешна замишао. Методе испитивања ових. Одмор. Распоред часова. Меморија код нормалне и слабоспособне деце. Методе испитивања.

Нагони и вољне (akaratlagos) радње код нормалних и слабоспособних. Теже умне и вољне радње: Говор, писање, читање, цртање. Снага и простор свести код норм. и абн. деце. Моћ концентрације. Методе испитивања. Физиолошки основ и утицај учења и васпитања слабо способне деце.

Улога лечника у испомажућим школама.

II.) Педагошки део:

1.) Психологија и наука о васпитању с погледом на абнормалну а особито слабо способну децу.

2.) Упознавање и лечење погрешног изговора. У свези с овим и начин учења глувонемих, слепих, слепонемих.

3.) Устројство испомажућих школа.

4.) Дидактика и методика (практичне радње из појединих предмета.)

*) Хоћемо ли ми имати кад год тачних података о нашој деци?

**) Тврди се да ће обавезност похађања школе, наступити 1912.

5.) Историја педагогије абнормалних а особито слабоспособних.

Слушаоци су били запослени дневно 6 сах., и то 4 ½ сахата у пештанској држ. испомажућој школи (**Mosonyi-uteza** код централног жељезн. станице) а 1½ у будимском лечничко педагошком заводу (**Gyógypedagogiai intézet. Alkotás uteza 53.**) где су за време течаја уживали и храну и стан.

Сваки дан је било 2 сахата практичних предавања тако да је и сваки слушалац из 3 предмета предавао. С мирном душом могу казати да је одређено време најсавесније употребљено и да је слушаоцима и ако не темељна спрема, ал оно најпотребније знање — основ дат, с којим је уз мало воље – за тако племенит позив, осигуран успешан рад у испомажућим школама.

Последња ових течајева је да буде варошки једна за другом дижу и пре обавезности испомажући школе (Дебрецин, Кечкемет, Сатмар, Чонград, Јегра и др.) а оснивају се ове год. у Ђуру, Сегедину, Темишвару, Пожуну. У престоници има у сваком предграђу варошком испомажућих школа или разреда.

Хоће ли доћи време да се и код нас ова корисна установа заведе.

Само да не буде касно — кад буде обавезна — а не узимамо спремних — снага.

Д.

Практичне обраде.

Мере за дужину, шупље мере и тегови.*)

Лекције за II. разред.

УЧИЛА: *Дотичне мере за дужину, евентуално њихове слике. Затим кубични дециметар подељен на кубичне центиметре са одговарајућом земљом шупљом коцком. Тегови:* **q, kg, dkg, g** *заједно са једном вагом.*

А. **Мере за дужину.** а.) **Понављање** о **m** и **dm.**

б.) О **cm** *и односају између* **m, dm** *и* **cm.** Колика је ова мера? (1 *m*) Колико *dm* има *m*? Покажи на овој мери 1 *dm*! Број *dm* на овој мери! Погледајте добро *dm*! Видите, да је још у мање делова подељен. Бројте их! Учитељ на то покаже метру таки мањи део. Колико си избројао делова? Покажи и ти овде на метру таки један део! Покушај на табли нацртати такав један део! Запамтите: Такови се део зове *cm* (Понављање.) Колико центиметара има 1 *dm*? Реците то сви! Колико *cm* има овај *dm*? Итд. Колико *cm* има сваки *dm*? Колико *dm* има 1 *m*? Колико пута 10 *cm* има дакле *m*? (10×10 *cm*=100 *cm*) Изброј 100 *cm* (10, 20, 30 . . . . 100) Колико *cm* има *m*? Реците то сви! Који је део од *m* један *dm*? На колико се делова мора поделити *dm*, да се добије 1 *cm*? (10 делова.) Који је део једног *dm* дакле 1 *cm*? (Понављање!) Колико делова морамо из 1 *m* начинити, кад хоћемо да добијемо 1 *cm*? (100 делова.) Који је део једног *m* дакле 1 *cm*? (Понављање.)

Шта је *m (dm, cm)*? (Мера за дужину.) Изрећај мере за дужину по величини! Нацртај 1 *m (dm, cm)* на табли! Колико *dm* има *m*? Колико *cm* има *dm*? Који је део једног *m* један *dm*? *(cm?)* Који је део једног *dm* један *cm*? Колико се пута садржи 1 *cm* у 1 *m* (1 *dm*)? Колико се пута садржи 1 *dm* у 1 *m*?

Б) **Шупље мере.** а.) **Понављање** о **l** и **dl.**

б.) О **hl** *и односају између* **hl** *и* **l.** Учитељ покаже ученицима већ познат суд од литра. Напуни га песком, и онда истресе песак у лимену шупљу коцку. (Види горе *dm*³!) Тако се ученицима јасно предочи, да обадва суда имају једнаку садржину, да обадва дакле садрже *1 l*. Ви видите дакле да ова коцка садржи *1 l*. Сад ћемо измерити, да видимо колике су стране ове коцке. *(1 dm.)* Запамтите дакле: литар је толики, колика је коцка, чије су стране *1 dm*. (Понављање.)

Овде сам донео један цртеж.*) На њему видите многе коцке. Измерите, колике су стране оваке једне коцке! (1 *dm*) Шта је дакле свака ова коцка? (1 *l*) Избројаћемо, да видимо, колико је ово *l*. Колико је *l* у 1. (2 . . .) реду? Колико је то пута 10 *l* дакле? (10×10 *l*) Колико је *l* 10×10 *l*? Колико је то *l* дакле свега? (100 *l*) Запамтите, децо: 100 *l* се зове 1 *hl*! (Понављање!) Кад замислите себи један таки суд, колики је овај цртеж, то знате, колики је 1 *hl*. Какав облик има дно овога суда? (Квадрат.) Колика је страна овога квадрата? (Измерићемо је — 1 *m*!) Колико је висок овај суд? (1 *dm*) Кад ви хоћете да представите себи

*) Види „Школ. Гласн." о. г. бр. 6.

*) У оригиналу се види тај цртеж. — Прев.

величину од 1 *hl*, то морате замислити један суд, којега је дно квадрат, са странама од 1 *m* и који је висок равно 1 *dm*. Да се пак представа величине јединога *hl* појача, могу се показати још и ова два цртежа, на име квадратни стуб, чије су основе 5 *dm* и којега висина износи 4 *dm*. Непосредним посматрањем увиђене ученици лако, да на површини основе лежи слој од 5×5=25 l, а цео суд да износи 4 така слоја, дакле 4×25=100 l = 1 hl. Даље се показу разни облици *hl* ($^1/_2$ *hl* и $^1/_4$ *hl*); њихове димензије (висина, ширина) се измере и њихова величина делимично непосредним мерењем одреди. За тим долази слично прикупљање свега градива, као код мера за дужину.

(Наставиће се.)

Сремски зборови.

Учитељски збор будимског школског среза*)

одржан је у Сентандрији 27. авг. (9. септ.) о. г. Збор је отворио епарх. шк. референт К. Миловановић. На збору су поднети извештаји Св. Радашина и В. Гајићеве о учитељском течају у Сомбору. Затим су рађена три практична рада на мађарском језику по директној методи: В. Гајићева радила је практичан рад о риби, Радашин из земљописа и познавање природе. После тога се расправљало о предавањима на течају у Сомбору, а тако и о напред поменутим практичним радовима. При крају тог расправљања изречена је хвала и признање Школ. Сав. што је приредио тај течај. Од оних који ту сервилност шире међу учитељством није лепо, јер они ако имају у томе своја партијског рачуна и у том рачуну свога личног рачуна, знају вальда да је то дужност школских власти да приређују таке течајеве, на све кад би ти течајеви и од значајног резултата били и онда не припада то признање Шк. С. него припада оним људима, који су самим радом на течају постигли хвале вредан резултат, но опште је мишљење да тај течај у Сомбору није био од знатне педагошке и дидактичке вредности, бар на самом предавању не, ако се не урачуна у буди какву вредност н. пр. партијску, онај инсулт једног члана у ненормалном стању, који је изгубио памет и мирне људе кубикашки ружно, само зато што смеју самосталније да мисле од њега.

На овом будимском збору приказао је епарх. шк. референт у главном (а зашто увек тако генерално?) нову наставну основу. Том прилком је члан Лаза Терзин са свим умесно приметио, да је та основа обухватила много градива и да би Шк. С. требао да нађа и посебну наставну основу, а затим да се школ. записници воде само на мађарском језику. Епарх. школ. референт је и овде изашао са својим познатим оружјем „да то нигде на свету нема“ и да би тврдњу тако широке димензије доказао, позвао се на Немачку, Доњу Аустрију, Берлин и т. д. Он је овом прилком чак и навео дотичне школске уредбе. То донекле изгледа занимљиво, јер на пролетошњем новосадском збору није имао те доказе у рукама, и ако је и онда тврдио „да то нигде на свету нема“, према томе значило би да је касније набавио те књиге, но како се то онда слаже са оним пребацивањем књигама које он и његова, сада верна а некад неверна, војска од два човека онако шалљиво (на један пруслук) шире по „Застави“. Како видимо у томе лежи оно старо правоучење: „Чим поруган тим попуњен“. Но кад се већ понудио с књигама, онда је бар требао све прочитати, па би нашао да у том новом наставном плану за берлинске школе, који он цитира стоји одмах на полеђини наслонног листа јово: Laut Verfügung vom 30. VII. 1902. (J.-No. 3437 Sch. I. 02) hat die städtische Schuldeputation zu Berlin genehmigt, daß der im Auftrage des Ministeriums von einer Kommission unter dem Vorsitze des Provinzial-Schulrats Professor Voigt ausgearbeitete Berliner Lehrplan für achtklassige Volksschulen, der Michaelis 1902. zur Einführung gelangt, im Hirtschen Verlage vervielfältigt und der „Methodik der einzelnen Unterrichtsfächer in zeitgemäßer Gestaltung“ von Rektor L. Hohmann als Muster einer Stoffverteilung beige geben werde, der für mehrklassige Volksschulen typische Stoffverteilungsplan mit kurzem methodischen Hinweisen wird auch unabhängig von der „Methodik“ verabreicht und kann durch alle Buchhandlungen bezogen werden. Дакле као што се види има „у свету“ ипак тога. А оно што стоји у §. 3. на крају тог берлинског плана (стр. 45.):

*) О седници будимског збора, добили смо још један извештај, али је касно стигао за овај број, те ће изаћи у 15. бр. „Шк. Гл.“

„Indessen lassen sich ungeachtet der Bewegungsfreiheit, auf die er (учитељ) bei seiner beruflichen Tätigkeit einen begründeten Anspruch hat, für die Gestaltung des Unterrichtes gewisse Grundlinien feststellen, deren Beachtung sich als förderlich erweisen wird." то не спада на поделу наставног плана него на поступак, јер у напису стоји да је ту реч о Das Lehrverfahren. Што се тиче доњоаустријског наст. плана, слободни смо приметити да у самом плану нема о томе ништа, али у „Schul- und Unterrichtsordnung-у од 1905. стоји у §. 8. зачело 3. „Die genaue Verteilung des vorgezeichneten Lehrstoffes in den übrigen Lehrgegenständen (осим науке о вери) auf die einzelnen Klassen, Abteilungen und Gruppen nimmt die Bezirkslehrerkonferenz und innerhalb der gesteckten Grenzen die Lehrerkonferenz jeder einzelnen Volksschule vor." Не знамо дакле какву конференцију сачињава н. пр. један учитељ у Салки, Помазу, Хрњакову, Лукаревцу и т. д.

Опширно би било кад би још што изнели о овоме, али немо се код наставне основе осврнути и на то, а из горњих немачких текстова види се, да су непрактичне тврдње епарх. шк. референта о изради специјалне наст. основе.

Зашто је чудновато да се с тако површним тврдњама излази пред један збор и да се могу објављивати такве теорије као што је то било у будимском збору. Та она тврдња да је учитељ стекао себи обрану кад је израдио наставни план и кад га је власт потврдила тако је ништавна, да нема себи пара, јер питање је који ће и какав ће наставни план потврдити школска власт; питање је докле иде оправдано или неоправдано пребацивање и какви су људи који имају у рукама то оружје против учитеља? Но међу тим изјавама понајпелагошкија је она, где се вели да је за то обухваћено више градива у наст. основи, што има школе где се може то цело градиво обрадити, па зашто да учитељ понавља ако му се да мање градива. Ово је баш тачно по ономе: Non multum sed multa! те према томе у обратном смислу схваћено начело, да се не истиче minimum већ maximum градива, особито тамо где је већи број вишеразредних школа а са недовољно учитељских снага као што је у нас. И како се та тврдња слаже са прописом Шк. С. који вели да је то minimum градиво?

О родољубљу при вођењу записника, волели би видети шта би рекли ти поборници родољубља да су активни учитељи, те да им се даде да воде приде пѣ туцета разних записника. Но још има ствари вредних спомена. Кад учитељи траже заједничке седнице, онда се вели да ће се свађати о председништво, а кад тој господи која сањају само о прочељу дође до згоде, онда еинеходљиво пристају на сазив заједничке седнице, јер за бога ту ће власт председавати. Светная летивим повчахася! Ѫ

Преглед књига.

Magyarok története és magyar alkotmánytan. Útmutató tanítók számára rendezte és feldolgozta Petrovics György, gör. kel. szerb tanító. Ára: 1 korona. Ujvidék.

То је наслов нове школске књиге од новог писца на овоме пољу. Техничка израда књиге је врло добра. Хартија прикладна, а штампа потпуно задовољава. Но, није тако са оним, што писац у књизи хоће да каже. Књига је препуна погрешака и граматичких и стилистичких и педагошких и стварних да нема у њој ничега, што би се могло одобрити, а још мање похвалити. Таке лаке робе ја још у својим рукама писам имао, а држим, когод је узме, да ће истога мишљења бити. Валда од како постоји писање књига, нема ни једног једног случаја, да је књига таком неуглађношћу, незнањем и нехатом урађена, као ова о којој је реч. Кад је човек узме у руку, мора држати да је то шала, и да се писац трудио, да набаца што више погрешака, да тиме покаже, како не треба књиге писати. Но, кад прочитамо озбиљан предговор, па приступимо историјском делу: (I.) **Magyarok ősei**, па кад видимо, а и од других чујемо, да то није шала, него се ради, да ту књигу учитељи набаве, да им не би изостао успех из мађ. језика, онда нам писац излази у свом своме литерарном спроманштву и голотињи.

Ја сам већ напред рекао, каквих све погрешака има у књизи, но ја ћу узети само језичне и стварне погрешке и то само са прве стране. То ће доста бити и за овај лист, да се књига прикаже, а доста и за читаоце и за мене. Педагошке грешке остављам другоме, ако се ко уопште буде лаћао оваког тешког, но плодног посла.

За критику највише важи (код дела овакве врсте) почетак; то треба да је оно, што је код листова „број на углед“. Јер ако неко ни у почетку свога дела није имао ни смисла, ни воље за то, што је даље нпшао, морало га је стрпљење све већма остављати. Еле, да видимо мађарски језик овога дела. Ево вам одмах наслова. Ја кад бих ја тако рекао, додао бих напред још једно „A“. Дркам да би боље било овако рећи: Magyar történet és alkotmánytan. Даље на првој страни рекао бих A magyarok ősei. На сад до краја целог овог одељења (педагошке једнице!) сваки ред све кнпти од погрешака, а ево овако се почиње: Nagyon régi időkben... Ја бих рекао: Valamikor nagyon régen, а „régi időkben“ не бих рекао. О реду речи да не говорим. А кик пише растављено. Дркам, да учитељ V. и VI. раз. и управитељ новосадских школа треба тек то да зна. Не може се одбацити на слагаче, јер је то у овој књизи правило.

Dula Alán király пише великим словом „A“: ја бих рекао, да је то „alán“ име народа, а то се код Мађара пише малим почетним словом. Имена народа у овом првом одељењу долазе врло често и свуда су писана доследно великим почетним словом до 16. стр., а на 16. стр. одједном мења писац правопис и за имена народа одсада узима мало почетно слово. Шта то значи код учитеља уопште, а шта значи код учитеља, који има V. и VI. раз. и мађ. писмене задатке, а напосе како ту недоследност да тумачи критика? Има ли ту нечега озбиљнога и нечега ма и у најмањој мери солидпога? — Átmentek az Urál hegyeken; ја бих рекао az Urál hegységen. Где „a“ треба нема га, а где не треба нашеће се. Пред именом личним Magyar стоји „a“, то је погрешка као кад бих рекао: a György. Код „Volga folyón“ нема „a“, а требало би да је тамо; па онда долази: Fekete tenger опет без „a“.

„Fekete tenger környékén találták a Keleteket (!!) és Bolgárokat a kikkel verekedtek...“ Видите ли ту те силне погрешке?! Да не исправљам реч по реч, јер би много места заузело, ја ћу написати како би требала да изгледа та реченица: A Fekete tenger környékén keltákra és bolgárokra találtak, akikkel viszályba elegyedtek...

Munkácshoz 844-ik évben értek. Midőn akkor Álmos már öreg volt...“ ја бих рекао: Mivel Álmos már öreg volt, azért... То није темпорална реченица, јер нема смисла, него мора бити каузална. „Északi felföldön Szvatopluk, morva fejedelem; a Dunántúl Pannonia Arnulf német császár, a Tiszántúl Marót és Glád, Erdélyben pedig Géza fejedelem uralkodott.“ Погрешке: нема „az“ испред északi, па онда Pannonia Arnulf német császár uralkodott. Ту се не зна ко влада, да ли Панопија, или Арнулф или немачки цар, јер су све три именице у 1. падежу. „Ц“ некада пише „cz“, а некад просто „c“. Ја дркам да је мађ. шк. правопис у томе на одређеном становишту, те не допушта „cz“. Volt понекад долази и са запетом испад о!. — Ето то је пра страна и наравно да ни ја нисам све погрешке овде нанео из простог разлога, што ми не допушта простор овога листа, јер бих појединце погрешке морао протумачити. То је ето тај „извор“, као што писац сам вели из којег имају деца, а и учитељи да црпе знање из мађ. језика! На мађ. језик је писац обратно „нарочиту пажњу“, бар он тако каже у предговору. И нехотице се намеће питање: како писац пише мађ., кад на то не обраћа нарочиту пажњу?

А сад да пређемо на етварпе, историјске погрешке. Зар су Мађари на обалама Црног мора бирали војводе (vezér)? Колико је мени познато биће да је то било у Ателкезу. Зар у Доптомоферији најпре баш главом Келте? Историја колико је мени познато вели да су ту онда били: Бугари, Казари и Печенези. У IX. столећу после Христа Келти су већ давно одиграли своју историјску улогу. А зар је vérszerződés у Угарској код Мункача било?! Е, ово баш вала. Дркам, да је пре било, и да је било у Ателкезу.

Зар да је Алмош довео Мађаре до Мункача! и онда спрома онако стар ражали му се, смислп и преда вођство своме сину Арпаду; и то све бива код Мункача!

На I. страни назађе писац и године. Но, као све остало, тако је и ово утврђено ваљда на пишчевом субјективном мишљењу или незнању.

Не могу, а да не спомепем још једно ново историјско откровење пишчево. То је на стр. 10. где је говор о Лехеловом рогу, па вели писац, да је Лехел рогом ударио по глави осорног цара Конрада! Баш цара Конрада?! Ви та историјска факта просто вадите као из неке

чаробне торбе. Ono, има нешто ту око битке код Аугебурга и Конрад своје улоге, али он није цар, него, ако немате ништа против, може бити зет таданьег цара Отона. Отон је у то доба био цар, а Конрад рецимо принц. Кога је дакле ударио Лехел? Цара или принца? Ја бих рекао принцепог.

Ето тако нагледа глава тога пишчевог првенчета — недоношчета. Жалост, да управитель новосадских школа тако пише, то може код људи, који не познају новосадски учительски збор, да изазове неоправдану сумњу у знање осталих учитеља неуправитеља. Кад писац тако пише из историје угарске, где му државна власт стоји за вратом, како он онда учи децу осталим предметима, рецимо: вероnауци. Зар није могуће да он учи децу, да је Мојсеј Спаситељ, који се узнео са горе Таворске? Или, да је Христос дао заповести Филистимцима на гори Јелеонској?

Књига је као што видите испод критике и износи шпеца у свој својој душевној наготи, јер када један учитель не зна ни онај материјал, који треба деци V. и VI. основног раз. да преда, онда држим, да није ошпар израз кад кажем да је „испод критике".

Ту књигу треба по мишљењу пишчеву школ. деци и учитељима утиснути у руке, да из ње уче „мађ. језик и историју"! Чујем, да се ради, да је наша автономна власт одобри или препоручи. Ја држим, да ће позвани форум добро разгледати и проучити ствар пре но што каже своје мишљење о књизи, а кад то учини, онда држим, да је неће сметн никако препоручити; јер кад се одузме оно, што није добро у овој књизи, држим да би мало што остало.

Г. Мирковић.

БЕЛЕШКЕ.

Седница учит. збора новосад. школ. среза, одржаће се у Ст. Врбасу, у понедељак 21. септембра (4. октобра) о. г. у 8 сах. пре подне са овим дневним редом: 1. Отварање седнице и избор три члана за оверовљење записника. 2. Извештај о новим члановима. 3. Извештај о благајници. 4. Дописи и наредбе епарх. школ. одбора. 5. Извештај о школским књижницама (евентуално новији податци о појединим књижницама шаљу се заменику председнику или перовођи). 6. Предлог за издавање 3. свеске „Учитељске Књижнице". 7. Извештај управног одбора о трогодишњем раду. 8. Избор часнитша и управног одбора. 9. Извештће одређених изасланика о раду на течају у Сомбору од 10—23. августа о. г. и практичан рад тих изасланика из мађарског језика по т. зв. директној методи. 10. Евентуални предлози. Примедба: Седница управног одбора одржаће се пре збора у 7 сах. пре подне.

Епарх. школ. одбор бачки накнадно је известио управни одбор, да се седница неће одржати у понедељак, него у уторак 5. октобра о. г. На сазив ове седнице немамо да приметимо, да по зборском пословнику то спада у делокруг управног одбора, а не епарх. шк. одбора. У епарх. школ. одбору су сад учитељи који слушају што им се нареди међу њима је и референт бивши учитељ који је некад са великим патосом говорио и писао о неправдама према учитељству. Сад су све те неправилности постале исправне, јер има људи који се прилпотоме кад постану власт.

Закон о 35 годишњој служби одлагласан је на земаљском сабору у Салцбуршкој, али га је влада вратила натраг с наређењем, да га треба изменути у том смислу, да учитељ може ићи у мировину после 35 годишње службе тек тада ако је навршио 60 година живота. Благо учитељу!

† **Карло Матица** управитель мушке учитељске школе и почасни члан хрв. педаг. књижевног збора у Загребу преминуо је 21. августа о. г. у Топуском и сахрањен у Загребу. Био је један од највреднијих наставника и сав свој век провео је радећи у школи и за школу. Осим обилатог рада на образовању учитељске омладине, издавао је и уређивао дуго времена „Хрватског Учитеља". Вечан му спомен!

Нацрт наставне основе за чешке школе који је израдила пета земаљска конференција 1908. год. прегледан је у пленарној седници земаљског школског одбора и упућен Средишњем учитељском удружењу са захтевом, да до краја децембра 1909. год. поднесе своје мишљење о нацрту. У томе се види — вели „Чешка Школа" да владајући кругови признају автономију учитељске корпорације при пресуђивању тако важних питања, а тако и треба. Ми Срби смо много „напредији", код нас се

таке ствари раде и без мишљења учитељских крутова.

Нови школски закон за Виртембершку примљен је у сабору. Од год. 1836. ово је прва реформа тамошњих школа. Иако потпуно неодговара свима модерним захтевима ипак је дело напретка према пређашњим приликама. Смањује број ђака по разреду, тиме умножава број учитеља, укида црквени надзор у првој инстанцији, а учитељству даје боље заступство у школским одборима.

Учитељ у Црној Гори има почетну плату од 960 К. и шест четворогодишњих доплатака по 240 К. После 26 година службе постиже годишњу плату од 2400 К. и то до 32 године службе. После тога добија у том износу мировину.

Католички „Lehrerbund“ има 6. 725 чланова, 25 удружења међу којима је 19 немачких; 8 часописа од којих су 4 немачка.

† **Ђока Јанковић**. 4. јула о. г. премињо је у Капелни, крај Доњег Михоља, у Славонији, код свога зета Љубомира Теодоровића, тамошњег свештеника, код кога се налазио у гостима, а 5. је сахрањен уз велико саучешће тамошњег грађанства и околних свештеника и учитеља мучки српски народни учитељ Ђока Јанковић. Мучка српска црквена општина изаслала је на укоп свога председника Јову Малешевића, који је у њено име положио и венац на одар овог народног просветитеља. Покојник је пуних 36 година радио на народној просветној њиви у Мучу, одгајајући нараштаје, развијајући им душевне способности, да се узмогну одржати на тој мртвој стражи Србства, а у мору туђинштине, и као људи и као честити Срби. И данас се Мучани диже чврсто својих српских светиња, свога милог језика, своје народности, те чувају и своја имања, главну подлогу свом опстанку, а велика заслуга у томе припада покојнику, који је све своје силе улагао, да на површини одржи особине, које Србина Србином чине. Покојник је настојао, да у млађем учитељском нараштају лепе наше Баранье, развије интензивнији рад изван школе, држећи предавања на оним двема трима учитељским скупштинама, које су тамо од наших аутономних школских власти биле сазване, те је за такво једно предавање био и награђен са четири дуката. Пред своју смрт награђен је од стране министра просвете за рад у овданњој шегртској школи, у којој има приличан број и Привредникових шегрта, са двеста К награде. Његов скромни учитељски дом био је чувен са своје гостољубивости, јер је редак путник Србин, који би походио мучку цркву и школу, а да није од њега и честите му супруге, госпође Милке, био примљен и угошћен. Био је штован од мучког грађанства без разлике вероисповести, а успео је још у почетку свога службовања, а у договору са овданњим истакнутим Србима, да изради обилату припомоћ мучке политичке општине те је сагрђена нова српска школа и снабдевена модерним скамијама и училима. Остало је леп спомен међу овданњим малим јатом Срба и осталих грађана, а најлепши међу својим бивших ученицима, међу којима има леп број народних учитеља и чиновника. Мир његову пепелу и вечна му памет!

Српско учитељско удружење у Прилепу. Учитељи и учитељице српских православних школа у Прилепу и околини груписали су се у једну целину под називом „Српско Прилепско Учитељско Удружење“. Сврха је овог удружења, да се сви српски учитељи у Турској слију у једну целину, која би се образовала као „Савез Учитељских Друштава“.

НОВЕ КЊИГЕ.

Српске забаве II. део. Саставио Јован Живојновић. Цена 5 К. Н. Сад. 09. Штамп. Натошевић.

Из живота. Новије песме Ј. Живојновића. Цена 1 К. Н Сад. 09. Штамп. Натошевић.

Поступак у настави прог читања и писања, написао Танасије Костић, учитељ. II св. „Учитељско Књижице“ (издаје учитељски збор новосадске школског среза). Цена 40 фил. Н. Сад. 09. Штамп. Натошевић.

Општа методика или дидактика за учитеље и ученике учитељске школе, средио Павле Терапић, управитељ учит. школе. Ср. Карловци, 09. Цена 1 К 50 пот.

Napredak za. VII. Povijest i sadržaj prvih pedeset godina „Napretka“. Priređao Josip Klobučar pravi član. hrv. pedag. književ. zbora. Zagreb, 09.

Képes magyar A B C a szerb tannyelvű elemi népiskolák II. osztálya számára. Irta és szerkesztette Terzin György gör. kel. szerb hitfel. néptanító. Kiadja a Polatsek-féle könyvkereskedés, Temesvárott. Ára 50 filler.

Günther Wagner Fabriken Hannover und Wien. Дивот издање каталога Günther Wagner-ове творнице разних боја, тушева, креде, гума, цртаћег и сликарског материјала и др. Један од најприкладнијих светских творница у својој врсти.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из ма који разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ доноша са собом, да се иста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито облубљеног праног „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

НОВО! НОВО!

РЕЉЕФ

ЗМАЈ ЈОВ. ЈОВАНОВИЋА

Лик из последњег доба Змајева живота.

Ванредно леп украс за собу на зид, за школе, читаонице, гостионице и др. сличне просторије.

ЛИК ЈЕ ПОДЕШЕН САСВИМ ТАЧНО.

Величина 50 × 35 цм.

Цена 5 К.

РАЗАШИЉЕ КЊИЖАРА учитељског деон. друштва **„Натошевић“.**

„НАТОШЕВИЋ“

УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО у Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, која прима улоге на штедњу са 4½ и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стоваришће књига** забавних, поучних, подгошких, за народ, дечјих, икона, школских уџбеника, учила, равног врло доброг писаћег прибора, изванредно доброг мастила, туша и у разним бојама, оловака, гуме, јестиних и добрих задајница, цртаће артије, цртанака, креде, тушева, упијача подметача, врло финог сајдпапира у много разних боја, карата посетница, варучних, венчаних и посмртница, куверата изванредно добрих и јестиних. Концепт-папира јевтинијег него игде.

Ова учитељска радња је неома велика већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики набор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радснике, јефтино јер потребан материјал повлачи из творница под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас изишао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Újvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 15. У Новом Саду, 30. септембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Наставна Основа. — Нацрт моралне филозофије. René Worms, превод с франц. Ж. Раковића, учитеља. — Школа и Наставак: Закон о народној просвети у Бугарској. — Учитељство: Сабор словеначког учитељства у Аустрији. — Практичне обраде: Мере за дужину, шупље мере и тегови. Лекција за II. р. — Српски зборови: Збор будимски, новосадски, сот. бечејски. — Извештај о трогодишњем раду новосадског српског учит. збора. — Домаће: Из Подунавља. — Белешке.

Наставна Основа.

О избору градива.

Идеал би био, да се постави равнотежа између градива које се сматра подесним за школу са социјалног и индивидуалног васпитања или бар колико је могуће узети те предмете у обзир у којима се стичу оба правца. Пошто друштвена заједница тражи свестрано знање, а за образовање идеалног индивидуалитета истиче многострано интересовање, то важи за избор градива и по количини и квалитету *поштујност* свију предмета. Овде долази још у обзир закон правилног изједначења, по којем се узима сваки предмет у толикој мери, колико има значаја за васпитну сврху.

У појединостима истичу се два начела при избору градива: једно је узимање у обзир *субјекта*, а друго је узимање у обзир *културног блага друштвене заједнице*. Субјект или дете које се васпитава, у свом стадијуму развитка може примити само један мален део националног умног изображења. С тога се мора напустити претовареност у градиву, а пре свега психолошко сувише рано узимање многог градива. Ако се уз све то узме још и захтев да се градиво за ово или оно време сврши, то је узалудна сва теоретска педагогика, јер ми имамо школу за учење која се руга сваком личном утицају, свакој методи. Приказивање свршеног градива за ово или оно време *изкрај* садашње претоварености, могуће је само ограничењем у раду на спољашности и на тек приближно учвршћење неких језичких облика често понављаних. *С тога у наставној основи треба да је означен само онај минимум који се у истини може постићи.*

Обзиром на дете треба да је Наст. Основа различита и по *приликама у којима се живи* а и *по роду мушком и женском*. И за сеоске школе треба да се узме у обзир стваран сеоски живот и оно све што је на домаћем огњишту и у његовој околини.

Давнашњи је захтев да се и за женске пропишу посебне наставне основе, нарочито тамо где су одељени мушки од женских.

Културна заједница води нас у установе као што су *држава* и *црква*. Ако ће ученик једном слободно и самостално да сарађује на остварењу паравих идеја државом и црквом, мора упознати с једне стране савремено стање националног и религиозног живота у заједници, с друге стране стећи појма о повесничком развитку народа и цркве у свима правцима. Прошлост има у школи само у толико права, у колико је у стању да објасни садашњост (све што је антикварно, страно, туђе, далеко, отпада). Као очигледан објект социјалног и религиозног живота стоји пред индивидуумом његово село. У многим случајевима ограничиће се за школу сарадња на општој просветној сврси само на круг једне општине. Тако излази да индивидуално социјални циљ тражи, да се при избору градива узме као основа начело онога, што је до-

мање. Са домаћег огњишта поћи и од његовог живота, то мора бити правац и при срећивању наставног градива.

Срећивање градива за учење.

Некада су важили као основе познати императиви: „Од ближег даљем!“ „Од простог сложеном!“ „Корачај напред целином!“, које су истакли Дистервег и Харниш. Затим су дуго владали т. зв. *концентрични кругови*. *Стој* је истакао закон *прогредентике*, која на основу науке о аперцептивном интересу, има увек свако градиво да обради са пређашњим. За ново и дубље схватање прокрчио је пут *Цилер* срећивањем постепеног поступка у градиву за мишљење, по Хербартовој идеји *културно-историјских степена*. Разуме се да прва примена идеје у пракси није пошла за руком, као што су и Коменски и Песталоци исто тако са својим теоријама практиковали. Тако је онај строги ред културних степена у Цилеровом смислу у опште узето напуштен. Али језгро Цилерових идеја остаје вечно од вредности: велике, класичне идеје из просветног рада у народу покушати и на њима показати народну будућност и унапређивати развитак индивидуума. У том смислу је *Рајн* опет прихватио Цилерове идеје у наставном плану за 8 разредну народну школу у Тирингији. Друкчију поделу у томе дају Вогт, Пфајфер и Бригеман.

Индивидуално-социјални васпитни циљ тражи таку срећеност, која ће спремати индивидуално развиће и задаћу за живот у заједници. Овде се узима, нарочито у предшколско доба, градиво које се само од себе лако ниже, или да би јасније било помаже се методском анализом и помоћу аперцепције увек са новим градивом чини једну синтезу. Затим долази апстракција помоћу асоцијације и за појмање систематска срећеност, и напослетку методички сигурно обрађивање од посебног општем и обратно. И овде се може узети начело домаћега у основи за срећивање, као прелаз између појединца у социјалан ред. Настава узима као први низ градива и као целину, породицу и дом, па ово ниже даљу околину са животом природе и људи, државни и грађански живот и тако пролазећи једнако кроз домаћи крај опажањем појединих прилика, скупља све то и присваја као опште истине. Овде се већ истиче то начело домаћега, као средство *за спајање градива што се учи*.

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Раковић**, учитељ. — **Торња.**

(Наставак.)

ОДЕЉАК XI.

Метод друштвених наука.

Ове науке употребљавају:

1. опсервацију;
2. експериментовање;
3. класификацију са њеним подврстама: дефиницијом и хипотезом.

Као природне тако и ове науке теже да применом индукције у одређивању узрочних и сукцесивних односа (тако историја тражи узрок најважнијих догађаја) и преко ових партикуларних односаја универзалан закон, који треба да управља свом људском еволуцијом. Након проналаска тога свеопћега закона моћићемо размишљати да из њега дедукцијом изведемо нове конзеквенце, на пример: посве сигурно да предвидимо наступање оваког или онаког људског друштва. — Ну ово ми тек очекујемо и далеко смо још од тога времена, јер су друштвене науке данас још сведене на просту опсервацију. Оне су, према томе, још мање коракнуле у напред него природне, што је иначе врло појамно, пошто су прве сложеније.

Што се тиче друштвених вештина (на пример права), оне дедукцијом корачају у напред ослањајући се на своје размишљање о законима, уведеним мање више друштвеним наукама.

Додирујући испитивање о методу наука закључити можемо да:

Све науке употребљавају исте начине (методе) и у истом реду. Све почињу анализом природе на основу посматрања или испитивања.

Затим теже да вежу скупљене чињенице дефинишући и распоређујући их напре, те постављају затим законе који њима

управљају. Ови распореди и закони беху у почетку просте хипотезе на темељу аналогија, које међу собом престављају. Много доцније су тек оне научно сређене. По том непосредно је тежио дух људски, да успостави примене изваљајући секундарне законе. — То је био заједнички ток развитка свију наука. Али су простије много брже напредовале него друге. Док су математске, макар после дужег времена, стигле до дедуктивног стадијума, дотле физичке још индукцијом оперишу, а природне не иду често даље од класификације, у друштвеним наукама опет тако рећи још проста опсервација влада. — С тога разлога, због различности стадијума, до којих данас стигоше разне науке, не треба да заборавимо, да су оне следовале заједничком току и да је њихов метод у битности исти

ТРЕЋИ ОДСЕК.

Научни закључци.

Свака наука, пошто је испитала свој предмет заједно са својим посебним методом, дошла је до извесних закључака. Укупност закључака разноврсних наука образује општу идеју, коју нам наука пружа о васељени. И као што свака наука тежи да формулише законе, тако се и из укупности наука издваја један врховни закон, који управља са свима појавама нама познатим. Да би се упознали са овим врховним законом као и општим закључком наука потребно нам је да испитамо посебне закључке партикуларних наука, јер су ови основи општег закључка.

ОДЕЉАК XII.

Закључци партикуларних наука.

Испитујмо прво какву нам преставу о васељени дају математ. науке. Ништа не можемо изнојити из алгебре и аритметике, посве апстрактних наука, што би нас обавестило о природи конкретних бића. Геометрија сама, ма да је мање апстрактна, није нам у много већој служби: јер нам она преставља свет непроменљив, са којим је везан сав живот, све кретање и добро знамо да је тај реални свет пун кретања и живота. Упутимо се дакле наукама, које проматрају кретање механици и астрономији. Шта ћемо наћи у њима? Две генералне идеје само, две идеје врло просте, али особите важности; идеју: Свако дејство се произваља узроком чија појава нужно повлачи за собом појаву дејства; и идеју: Узрок свагда претходи дејству, кога изваља. Неопходна веза узрока и последице зове се „детерминизам“; претходност узрока у односу према последици зове се „механизам“. Низ кретања која претходе другима и њих изазивају, то је преставa коју нам механика и астрономија дају о свемиру.

Такву нам преставу пружају и физичке науке. За њих су, управо, све физичко-хемиске појаве разноврсна комбинована кретања, чврсто везана једно за друго, која се преобразују једно у друго али тако, да читава целина кретања, што се у природи агитује, остаје константна. Детерминизам и механизам су дакле резим физичких наука.

Загледамо ли у конкретне науке, у природне, изгледаће нам као да исти механички детерминизам управља безживотним бићима, која се очитују као математске и физичко-хемиске особине. Уздигнемо ли се до живих бића, запазићемо очиту разлику. Живо биће већ није ограничено једино утецајем сила, које са спољашњег света делују на њега: оно поседује у самом себи један принцип акције који обухвата спонтане детерминације. Ова је својевољност особина сваког живог бића, само се управљају према средини коју она у својим егзистенцијама за новољну вољу. Ако се пак од простих живих бића приближимо мисаонима, запазићемо да се тај спонтанетитет све диже: све што је физиолошко код биљака, та својевољност постаје свесна код животиња, разумна и вољна код човека. Човек има слободу, аутономну врсту својих детерминација и акција. Узроци, без сумње, не престају у њему изазивати њима одговарајуће последице; утецаји спољашњег света свакако, дакле, доприносе изваљању акција; али они не одлучују, јер биће то мисли и осећа. Слобода је дакле над детерминизмом без уништења овога. — Шта ваше, код човека је она и над физичким механизмом без уништења, то

*

је оно што смо назвали „целисходност". Код механизма претходи узрок последици. Док код човека последица претходи у извесној мери узроку. Јер човек пре извршења предавања последице и предвидети извршење тих последица исто је као и извршити своје акције. Предвиђена последица јесте, дакле, овде више или мање узрок акта, кога ће она остварити: она је дакле у извесној мери претходила свом узроку. Циљ коме човек следи, сврха коју жели да постигне, јесте битан елеменат његове активности: и та људска целисходност стоји у противности са бесвесним механизмом који влада у природи.

Школа и настава.

Закон о народној просвети у Бугарској потврђен је указом од 16. фебруара о. г. Овај закон донео је одредбе о школама свију категорија од забавишта и основне школе до универзитета, затим о културним и филантропским институтима (Народни музеј, народна библиотека у Софији, Пловдиву и општинске народне библиотеке; народно позориште; институти за слепе и глувонеме)

Закон овај даје општи утисак, да је израђен на модерној основи са употребом свих добрих, практичних страна савременог напредног школства.

Изнећемо неколико података који ће интересовати и наше читаоце. О издавању школских уџбеника чл. 8. наређује: „Да се у осн. школи употребљују они уџбеници које одобри министарство просвете. Сваки издавач који подноси уџбеник на одобрење плаћа таксу од 40—250 лева. Ова такса даје се за прегледање уџбеника. Посебним правилником означиће се услови за одобрење уџбеника. Министарство награђује уџбенике и учила за које се не може наћи приватан издавач. Као што се види бугарско министарство просвете није увело монопол као наш Школски Савет.

У забавиште се примају деца од 4—7 година. У основну школу од 7—14. За ненормалну и слабоумну децу министарство отвара посебне заводе. Подробан наставни план израђује министарство просвете (Како то, кад тога нема нигде у свету. Ур. „Шк. Гл.") У прва два основна разреда, настава не треба да је дужа од 4 часа дневно, у осталим разредима 5 ч. дневно. Један учитељ не може обучавати више од 50 деце, само у изванредним случајевима може се тај број прећи. Свако село које има преко 40 кућа треба да има школу. У редовним приликама дете не сме у току године бити отсутно од школе више од 10 дана. Дете које приватно учи и на испиту не покаже довољан успех, уписује се у редовну школу и не може приватно учити. Родитељи или старатељи који не испуњавају наредбе, казне се од 50—500 лева. Варошки у којима има више од 1.000 ученика имају сталне школске лекаре, иначе воде надзор варошки или по селима среске и окружне санитарне власти. Близу школске зграде на 50 метара у правој линији, не сме бити крчма ни слична радња која смета хигијенски или морално. Место за школу бира школско старатељство с окр. шк. инспектором, главним учитељем, лекаром и инжињером и тај избор зависи од потврде шк. власти; ако нека општина неће да зида нову школу сградиће јој школ. власт, разуме се на општински трошак; сиромашним општинама помоћи ће држава. Свака општина дужна је у току идућих 10 година да подигне школу, иначе јој школ. власт подиже о општ. трошку.

Учитељ ступа у службу са навршеном 20. годином живота. Пре ступања у службу, дужан је бити најмање једну годину у пракси као кандидат у некој основној школи и мора положити државни практични испит. Учитељу је основна плата 1.440 л. затим добија четири петогодишња доплатка по 240 л. Општине са више учитељских места не могу имати више учитељица него учитеља. Учитељима који су били у некој другој просветној служби, рачуна се то време као да су провели у учитељској служби.

Школом управљају учитељи с једним главним учитељем. Где је 4 учитеља један је од њих главни, а именује га окружни шк. надзорник, а где је више учитеља бирају учитељи између себе једног за главног учитеља, а потврђује га шк. надзорник.

За школу се стара школско старатељство, оно и учитеља поставља, делокруг му је споља шња страна школ. уређења. У старатељству може бити највише 7 редовних чланова (то су већ места преко 25.000 душа) иначе има 3—5 чланова. У старатељство могу бити бирани и грађани 25 год. стари, ако имају бар средње

образовање, па и жене не млађе од 25 година, ако имају средње образовање могу бити бирање у старатељство. Чланови који не врше дужност могу бити кажњени са 50 лева глобе.

Сваки округ има свој школски савет. У савету су чланови окружни управитељ, школ. надзорник, по један управитељ средњег завода, прогимназије и главни учитељ осн. школе из окружне вароши. Уз то три учитеља: један са средњег завода, један с прогимназије и један са основне школе. Ове учитеље бирају дотичне колегије. Још су чланови савета: председник сталне комисије, председник окружног суда, окружни лекар и архитекта и председник школског старатељства у окр. вароши. Савет се стара и о спољашњем и унутрашњем уређењу школе. Сва решења Шк С. подноси инспектор министарству на потврду и тек тада су правомоћна.

Овде смо изнели главније одредбе по којима се види, да су школски кругови у Бугарској створили закон у духу напредних захтева и унели у тај закон многу добру новост која ће њиховој просвети донети стварне користи.

Учитељство.

Савез словенског учитељства у Аустрији послао нам је овај извештај о својој првој седници 14. и 15. августа о. г. у Марибору, где је у исто време имао своју скупштину (15 и 16. авг.) Савез аустријских јужнословенских учитељских друштава.

„Савез слов. учитељства узео је на знање саопштење председника Чернија да због слабог здравља мора на неко време предати вођење послова заменику председнику Новаку. Затим је тајник Матија Хајни поднео извештај о досадашњем раду Савеза: одржавале се дописне и пријатељске везе међу словенским учитељством и стварање нове; Савез је био заступљен у Кромержижу при манифестацији, а тако и при учитељској манифестацији у Љубљани; државном савету поднета је молба о увођењу потпуне автономије свију школских категорија, у тој ствари поднета је споменица и министарству просвете и министру председнику; државном сабору поднета је молба о стилизацији § 55. шк. зак. да се изрече, да учитељству припада дотација као и државним чиновницима XI.—VIII. разреда. О односима пољско чешким информисао се тајник на самом месту, да би могао дознати је ли потребно да се у томе ангажују земаљске организације, као што је то учинило пољско Педагошко Удружење.

Расправа о статуту (реф. Шустер). После исцрпне расправе у којој су узели удела сви присутни, учињене су измене: § 1. d.) чувати и снажити интересе словенског учитељства; § 2. b.) Свима законом дозвољеним средствима унапређивати положај учитеља и школе. § 8. c.) бирају се шест чланова у одбор и шест заменика, тако да свака народност буде заступљена. § 10. Одбор се састоји из председника, и његова заменика, тајника, благајника и 6 чланова са 6 заменика.

Статут ће се штампати у органима земаљских средишњих удружења, посебни отисци раздаће се делегатима, тако ће се уштедити на штампи, јер би се иначе морао статут штампати у шест језика. Тако срђен статут поднеће се скупштини у Кранову. О пословнику (реф. Шустер) после дуже расправе решено, да га према примедбама референт измене и да у штампу као и статут.

У погледу материјалних средстава, нарочито путни трошка за делегате на скупштине, примљен је предлог Чернијев да се састави шири одбор у који би свака земаљска организација послала по једног члана, тај би добио средства из благајнице Савезове, а остали делегати добили би путни трошак из благајнице своје организације. Чланови ширег одбора биће веза међу савезом и дотичном организацијом. Згодније би било од овога да се све организације у појединој покрајини организују као савез и као такви да изаберу свог делегата. Затим је решено предложити општој скупштини да се сваки члан појединих организација опореже са 10 потура у ту сврху.

После тога се расправљало о тражбини учитељској у погледу изједначења плате са државним чиновницима XI.—VIII. разреда; између осталих тражбина истакнуто је и увођење 35 годишње службе; и ако је влада противна томе учитељство се не може на то њено становиште обзирати, јер у томе име прецеденса пошто је у Истрији заведена 35-годишња служба. Позваће се и Немачко Аустријски учитељски савез, да поведе у томе паралелну акцију.

У питању правне сигурности учитељске предлагао је један члан, да се изради службена прагматика. Решено по предлогу Новака, да се то питање повери најближој скуп-

штиња Савеза. За поједине одеске огређују се референти и додељује им се рад.

Затим се говорило о појединим прогонима учитеља и решено је да се такви случајеви скупе и на основу тога изради меморандум и разашље покрајинским школским Саветима и манастарству.

Идућа главна скупштина у Кракову одређује се између 11—15. августа. Прва два дана радиће одбори, један дан скупштина а друга дан збор делегата, трећег дана биће свечана скупштина, а за њу се одређује тема: Слика садашње и будуће школе у Аустрији.

Уређење словенске учитељске инсертне канцеларије напуштено је. У погледу учитељских домова и санаторија решено је да се у учитељском дому Чеха и Моравца на острву Рабу примају и учитељи других народности, у колико буде места. Изречена је жеља да се дође до узајамности са српским учитељским домом у Врњцима. (На жалост ова ствар се споро креће с тога би требало да браћа учитељи у Србији мало живље поради на томе. Ур. „Шк. Гл.“) Савез ће поднети молбу босанској влади о добробитима у кући на Илиџи и за бесплатан стан у тамошњој школи.

Чл. Шустер помиње да би се наставу у повесници удесила тако, да словенска деца уче словенску повесницу. Председник Черни није за то да то одређују власти; наставу у повесници је — вели — у нашој автономији, развијмо у часописима дискусију о томе што се има учити из словенске повеснице. У погледу односа Савезовог према савету немачко-аустријских учитеља и интернационалном бироу, означиће се да је Савез једина представник свих словенских учит. организација у Аустрији. У том смислу позваће се и поједине словенске покрајинске организације у Аустрији, које су заступљене у међународној федерацији да означе савезу своје делегате, те би тако ти делегати могли заступати цео савез, а не само поједине организације.

Тражиће се у замену сви листови, да би се добиле информације шта се ради по појединим организацијама. Свима листовима послаће се извештај тајников да га објаве (Ми га овим објављујемо. Ур. Шк. Гл.)

Споразумно с немачким савезом тражиће се попуст на путовању железницом, као што то имају државни чиновници.

Тајник предлаже да Савез узме у своје руке припремање учитељских зборова у словенским крајевима, да би се тако радило на буђењу словенске узајамности.

Председник предлаже, да се приреде универзитетски течајеви заједнички у два, три и четири језика. Такав би течај могао бити у Љубљани 1911. г. а позвали би се на њега неки професори словенаци, затим са загребачког крековског, и пражког универзитета. Замољен Словенац Гангл да јужно словенски савез узме ту ствар на себе.

Тајник тражи, да му се пошљу културни програми друштвених организација, да се изради друштвени културни програм словенског учитељства. Решено је, да треба забрати статистику школских прилика по свом Словенству где су те школе у мањини. Аустријском сабору послаће савеза молбу, да словенске школе које су у мањини буду основане и издржаване од владе, у Б чу и Трсту као што издржава влада и немачке школе у Истрији Задру, Пули, Трсту, где се немачке школе издржавају само због неколико чиновника.

Још је расправљано о акцији бечког комитета за реформу народне школе. Савез препоручује учитељству проучавање словенских језика и указује на добре практичне уџбенике. Шустер реферише о свом пројекту за часопис међусловенски. Намера му је била да са Трстењаком и Прибилом покрене часопис за учитеље и ђаштво на три језика: Чешко-словенско-хрватски. Председник држи, да би се то тешко извело али би се могли у часописима што постоје доносати оригинални чланци о приликама школским у појединим словенским крајевима. Председник Черни предлаже да се за главну скупштину савеза не такне тема о програму савеза. Усвојено.

Затим председник захваљује присутнима и затвара седницу.

*

Одбор овог Савеза намерно је сазвао своју седницу у исто доба са главном скупштином Савеза јужно-словенских учитеља. Клерикали у Краљској чине све могуће да би учитеље придобили за себе, у томе послу служе се недостојним средствима: прогањају слободоумне учитеље на нечувен начин, с друге стране клевећају га пред народом, они који су слаби те се уздају у пријану протекцију, дали се д буђи у табор реакције и добијају боља места. У том теш-

ком положају краљском учитељству треба моралне снаге, а то му даје Савез, он ће му створити уверење, да у борби није усамљен, да је у једном кору с њим 25.000 слободних просветних пијонира. Против политичког прогањања задаћа је земаљским организацијама да штите учитељство, али и Савез о свему томе води рачуна. Ако се на све ћути, трпи ли се све, тим ваше расту крила непријатељу, с тога нећимо са сваком неправдом на јавност пред форум целог Словенства![4]

Практичне обраде.

Мере за дужину, шупље мере и тегови.

Лекције за II. разред.

(Наставак.)

В. **Тегови.** а.) **Понављање** о **kg**, $^1/_4$ **kg**, $^1/_2$ **kg**.

б.) *О* **dkg** *и односима између* **kg** *и* **dkg**. Која је ово мера? (1 l) Колико воде садржи дакле овај суд? (1 l воде) Сад ћу да измерим, колико је тежак 1 l воде. Учитељ стави на један тањир од теразија суд са водом, на други тањир од теразија стави тег од 1 kg и додаје песка све дотле, док се кантар не изједначи. Видите, да 1 литар воде заједно са судом важи 1 kg и на то још толико песка. Сад ћу одузети воду и измерити сам суд. Учитељ сад увери ученике, пошто одстрани воду и *kg*, да је суд толико тежак, колико и песак, а вода да важи 1 *kg*. И ученици дођу до овог закључка: „*важина 1 l воде јесте 1 kg.*“ Учитељ одузме сад од dm^3 покретни квадратни стубић, који као основица има један *cm*, а као висина 1 *dm*. Кад бих имао један суд, у којем би било места само за толико воде, за колико је овај стубић велики и кад бих ја воду опет измерио, то би вода имала ову важину — и на то покаже *dkg*. Ова се мера зове *1 dkg*. (Понављање.) Сад ћемо видети, колико *dkg* има *1 kg*. Колико оваких стубића могу начинити од 1? Колико стубића даје једна овака плоча? (Иста се одликне од коцке; ученици броје и налазе, да плоча има десет стубића. Колико плоча има коцка? (1, 2, 3 . . . . 10 плоча) Колико пута 10 стубића има дакле 1? (10×10 стубића) Колико је ово стубића? (100) Како се зове мера таког једног стубића за воду? *(dkg)* Колико *dkg* важи дакле 1 *l* воде? Раније смо рекли: 1 *l* воде важи 1 *kg*. Колико *dkg* има дакле 1 *kg*? Реците сви то! Тако се исто покаже грам као важина једног cm^3 воде. Однопај између *dkg* и *g* је лако распетлити, пошто ученици могу са сним добро видети, да *dkg* одговарајући стубић садржи 10 коцака, од којих свака одговара 1 *g*.

А сад још да научите један велики *тег*. Тај се тег зове *цента*. Њоме се мере само тешке и велике ствари. Кад измерим *1 hl* воде, то ћете видети, да износи управо толико, колико једна цента. Колико је тежак 1 hl воде? Колико *l* има *hl*? Који тег има 1 *l* воде? (1 *kg*) Колико *kg* важе дакле 100 l воде? Колико *kg* има дакле 1 *q* (Понављање.)

Прикупљање добивеног градива биће на исти начин, као и код мера за дужину.

Г. **Вежбање са укупним градивом о мерама за дужину и теговима.**

Кажи меру за дужину! Шта се мери са мером за дужину? Реци шупље мере! Шта се може мерити са шупљим мерама? Кажи тегове! Колика је *1 l*? (Једна коцка са странама од 1 *dm*) Колико важи *1 l* воде? Колико *cm* има *1 dm (1 m)*? Колико *dl* има *1 l*? Колико *l* има *1 hl*? Колико *g* има *1 dkg*? Колико *dkg* има *1 kg*? Колико *kg* има *1 q*? Колико је *cm* 2, 3 . . . 10 *dm*? Колико је *g* 3, 4, 7 . . . 9 *dkg*? Колико је *cm* $^1/_2$ од 1 *dm*? *(1 m)* Колико је *cm* $^1/_4$ од 1 *m*? ($^1/_4$ од 1 *m*) Колико је *l* $^1/_2$ од 1 *hl* ($^1/_2$ од 1 *hl*) Колико је *dkg* $^1/_2$ ($^1/_4$) од 1 *kg*? Колико је *kg* $^1/_2$ ($^1/_4$) од 1 *q*? Колико је *cm* 3 *dm* и 8 *cm*? Колико је *l* $^1/_2$ *hl* и *12 l*? Колико је *dkg* $^1/_2$ kg и 15 *dkg*? Колико је *kg* $^1/_4$ q и 23 *kg*? Колико *cm* фали од 87 *cm* до 1 *m*? Колико *dkg* фали од 64 *dkg* до 1 *kg*? Колико *l* фали од 72 *l* до 1 *hl*? Од 1 *m* материје одсече се 72 *cm*; колико остане? Од 1 *hl* вина прода се 28 l; колики је остатак? Мати купи за 24 *dkg* мање меса од 1 *kg*; колико је меса купила? Од 1 *q* угља изгори 42 *kg*; колико *kg* угља још остаје? Колико *dkg* дају 40, 20 . . . 80 *g*? Колико је *dm* 40, 90, 30 *cm*? Колико је *l* 40, 50, 30 *dl*? Колико је *dkg* 48, 52, 69 *g*? Колико је *dm* 58, 69 . . . *cm*? Колико је *l* 42, 48, 67 . . . *dl*? Колико је *cm* 2 *dm* 4 *cm* и 6 *dm* 5 *cm*? Колико је *g* 4 *dkg* 2 *g* и 3 *dkg* 6 *g*? (Исто тако са *dl* и *l*) Колико је *cm* 1 *m* мање 3 *dm* и 4 *cm*? . . . Осим ових задатака треба наставник да спреми још и других, како би се ученици уживели у распознавању свега довде наученог.

Т. Костић.

(Наставиће се.)

Срески зборови.

Будимски срески учитељски збор. Последњи учит. збор будимског среза одржан је 1898. г. у Сент-Андрејн. После тога једанаест година није било овде уч. зборова. Ове године 27. авг. (9. септ.) одржан је учит. збор, и опет, у Сент-Андреји.

Овај збор је најмањи од свих уч. зборова. Нема нас више од 12 учит. снага. На овом збору били су сад ови: Алекса Михаљић учитељ у Пешти, Светозар Радашин, учитељ у Будиму, Стеван Стојић учитељ из Помаза, Сава Белић учитељ из Калаза, Милан Ристовић, учитељ из Ловре, Лаза Терзин, учитељ у Сент-Андреји, Стеван Иванчевић-Дабић учитељ у Српском Ковину, Жарко Чичовачки учитељ у Чипу, Вукосава Гајићева, учитељица у Бати, и Софија Станковић, учитељица у Ловри.

Збору је председавао Благородин Г. Кузман Миловановић, епарх. шк. референт.

Од гостију су били ови: Прем. г. г. протојереј Стеван Чамиграц, конз. бележник, јером. Доситеј Поповић, администратор парохије у Ст. Андреји, Теодора Берић, оспособљена забављља, Видосава Ружић оспособљена учитељица и Ирина Петровићева учитељица у Мелини.

Збор је поздравио председник, Кузман Миловановић, од прилике овако: „Школе дају само основ, а ту се не сме застати. Сваки се радник мора даље усавршавати. За то и постоје ови зборови, где се заједнички саветујемо, договарамо, допуњујемо, даље образујемо. Жива реч више учини од мртвог слова, за то су ови састанци врло важни. Уверен је да и учит. тако суде, за то их и поздрављам добродошлицом. Као сваки радник, а особито учитељ, ако нема спреме, воље и одушевљења за свој позив, онда нема ни успеха. Где нема правог учитеља, ту не помаже ни најлепша школа. Неговати треба љубав, појачавати вољу, подизати и ширити одушевљење према школи, деци и своме народу. Особито пак баш данас треба све то удвостручити, да у овим тешким временима спроманшно и поштено али славно Српство очувамо. Сваки, а особито пак учитељ је дужан старати се за унапређење свог народа. То је најслађе и најлепше за човека, а особито за народног радника, кад види резултате свог поштеног рада. За то треба имати срца. Бадава је сва мудрост без срца. Тек обоје заједно могу учинити нешто. Тешке су прилике, али: у добру је лако добар бити; на муци се познају јунаци. За сав овај напорни рад најлепша је награда то, кад у свом срцу, у души осетимо сласти, да смо учинили своју дужност. А за утеху због својих тешких дана сетимо се оне препеване Змајеве: „Кад терети тешки хоће да те сморе, ти погледај друге, још слабије створе."

Треба се прилагодити новим приликама, те према њима живети и радити. Уверен је да и учитељи имају добре воље и да ће прихватити се посла с пуно воље. Верује у њихову истрајност у раду, за то ће и он сам данас, у будуће и увек долазити на ове зборове, као на братске договоре, где ћемо се заједнички саветовати. Радоваће се, ако учитељи прихвате овај збор оваком вољом, каквом га је он сазвао."

За тим се збор конституисао.

На предлог Лазе Терзина, за потпредседника је изабран: Стеван Михаљић, за перовођу Стеван Иванчевић-Дабић, а за одборнике: Светозар Радашин, Стеван Стојић и Вукосава Гајићева.

Светозар Радашин подноси извештај са курса, који је одржан у Сомбору. У главном је казао ово: „Теоријски део курса изведен је врло добро. Предавач је био Паја Терзин, управитељ сомборске учит. школе. Наставну основу је приказао Мита Клицин. Практичан рад, као најглавнији део испао је најслабије. То је било поверено Јовану Искрљеву, учитељу вежбаонице. То је младић пун воље и јаке амбиције, но његова је штета, што тако тешко прима савета. Радашин вели: Паја Терзин, који је пашео теоријски део, требао је радити и практично, тим пре, пошто је био неко време и учитељ. Пошто је у најглавнијим потезима пашео и неке ствари, што их је чуо у Сомбору, закључио је оваким судом: У Сомбору се много теорисало, а практичне вредности од тога слабо. — За тим је Вукосава Гајићева, као други изасланик са сомборског курса, држала предавање: опис рибе, у III. р. осн. шк. Предавање је израђено писмено и прочитано је. Светозар Радашин је израдио 3 радње и то: из очитл. наставе у I. р.: обрадио је један предмет за читање у IV. р. и из земљописа у III. р.

После саслушања ових изасланика с курса, Лаза Терзин истиче као радосну појаву, да је и наш Шк. С. прихватио мисао о прирећивању ових курсева. Тиме је заслужио наше признање, што се постарао, да и српски учитељи добију прилике, да на својим курсевима дођу до науке и усавршавање у свом послу, које је баш у данашњим претешким данима одвећ потребно. Но, у исто време има и неке примедбе. Наиме: предлаже, да уједно замолимо Шк. С., у будуће ове течајеве да одржи не 5 дана, као сад, већ да су дужи, како би од њих имали што веће користи. Жао му је, што је чуо, да изасланици сами веле, да оно што је најглавније, наиме практично приказивање рада, баш то је нешто најслабије. За то предлаже, да се умоли Шк. С. у будуће за тај део, да се позову наши опробани шк. радници, који су већ познати као искусни практични радници, па нек они држе практична предавања. Само тако ће се постићи она права сврха, коју треба да имају овакви течајеви.

Кузман Миловановић се радује, што се баш од учитеља нашао један, који признаје Ш. С. тај корисан напредак, поводом прирећених течајева. Но што се тиче оног другог дела, да учит. збор пошље неке своје мишљење, како да се приреде идући течајеви, он је тога мишљења, да за то збор не би имао права, да даје неке савете својој претпостављеној власти.

Лаза Терзин вели: Учитељи могу имати своје мишљење и то, у облику молбе, могу да пошљу сваком па и Ш. С. До сад је био у 2 маха на таковим течајевима и свугде су баш нарочито искали да сами учитељи изнесу свој суд о том течају. За то и ми можемо то учинити. Уједно се обраћа Радашину, као изасланику збора с питањем: да ли су учитељи на течају соморском изнели своје мишљење о одржаном збору. — Радашин вели јесу и то баш тако, као што је то и Терзин овде изнео. Уједно су добили обећање, да ће се те њихове жеље саопћити и у седници Ш. С. — После овога Терзин одустаје од другог дела свог предлога пошто је чуо сад од Радашина, да је то већ казано и акцептирано у Сомбору. Но моли, да се у записник уведе предлог онако цео, како га је у први мах изнео.

Усвојен је предлог Лазе Терзина, овако, како га је сад поново поднео.

После овога председник је, поводом саслушаних писм. практичних радња, рекао, од прилике, ово: Директан начин учења језика истиче се као добро. Много се писало, а и сад се пише о њему, као о некој новини. Међутим, то је већ давнашња и добро позната ствар, коју је нашео још Коменски, кад је пређао оно велико начело очигледности. Све што се давно пре говорило, то се данас износи на видик, као нешто ново. Недавно је Рајн, славни немачки педагог, имао своју славу. Узносили су га и славили, као педагошког капацитета. А он им је скромно рекао: све што он сад говори и пише, то је већ пре њега говорио славни Коменски. Он њега тек само оживљује; понавља оно, што је онај говорио. Тако је исто и са директним начином. Чуо је овде, где се спомиње Гујен, Каре и др., као проналазачи директног, као новог метода. Међутим, већ је казао, да они тек само понављају оно, што су већ пре њих други казали. За то, сваки учитељ нека се држи овога: што више очигледно приказивање, што више разговора, па нека нам и на то, што год се ради, нек се уради темељно. Ни он, као референт, и нико други неће тражити: колико, већ како је урађено. За то: савесно, па добро. Уједно предавачима изриче признање на испрпшој реферади о течају и на израђеним писм. практичним радовима.

Решено је протоколарним путем изразити предавачима признање на труду.

Председник, изван дневног реда, износи нову наставну основу, коју је издао Ш. С., а која ће се после разаслати свима учитељима и учитељицама. У колико је ово врло важна ствар, пошто већ о. шк. г. морамо радити по тој наст. осн., за то је збор радосно прихватио ову поруку председникову.

Пошто је у главним цртама, колико је било могуће због краткоће времена, приказана нова наставна основа, Лаза Терзин је нашео од прилике ове примедбе: Грдна је штета, што нова наставна основа већ није готова и већ разаслата свима учитељима и учитељицама. У толико пре, што су школе већ отворене, а ми још не знамо, како да се ради? Њему је тек дошла до руке наредба Ш. С., која је саопћена у 32. бр. „Митр. Гл." од о. г. Отуд је, на брзу руку, могао видети, да је нова наст. основа у многом чему олакшала тешки посао учитељски. Наиме: редуцирањем градива из

науке о вери; преметпаљем словенског језика из II. у III. р.; брисањем краснописа, као засебног предмета; напослетку оном памет ном дозволом, шта више саветом, што се тиче коедукације у осн. школи. Тиме је знатно олакшан посао у школи. Но, има нечега у новој наставној основи, што је не само много, већ је, скоро, немогуће, особито пак у непотпуној, 6-о разредној школи. Наиме уведен је већ од I. р. ручни рад т. зв. слојд. Како да га радимо, кад ни ми сами не знамо тај слојд. Права и дужности грађана сад ће се почети већ у V., а било је у VI. р. На онда учиће се минералогија, физика, на чак и нешто из хемије, и то не на основу читања, као до сад, већ, као засебан предмет. Ко год ради у непотпуној школи, тај је на чисто с тим, да је срећан ако може да поштено сврши најпотребније ствари, а не да би имао времена и за овакве луксузе. С тога држи, да би то требало изоставити, а нека се ради онде где се за то има времена т. ј. у подељеним и то у потпуно подељеним школама.

Председник обавештава Терзина овако: „Кад учитељи добију нову наст. осн., а они нека сачиње специјални наст. план. Нека га сачиње према својим приликама, како мисле да је могуће свршити. То нек пошљу свом ЕШО-у, па ако се тај спец. наст. план одобри, учитељ је онда заштићен, па нек ради по њему. Председник јавно вели: нова наставна основа има уз себе и упутство, у коме се вели, што је у наст. осн. изнесено, то је **максимум** и не мора се то свршити свуда. То је за то унето, што има школа, које су у срећним приликама, па могу свршити више, него други. За то им је дата прилика, да се избегне оно несносно и вечито попављање, па да могу свршити и више, него што се то иште од других. Уједно вели и то: све дотле, док учитељи не стекну окретност у ручним радовима, т. зв. слојду, дотле их не може нико ни обвезати, да и то раде у својој школи."

Лаза Терзин вели, што год је казао, то није говорио из ваздуха, већ је то говорио, пошто је прочитао ону наредбу III. С. у 32. бр. „Митр. Гл." Онде се на 511. стр. у II. ставу вели: да је градиво, изнесено у наст. основи минимум, који треба обрадити у 6-о разр. школи. За то се особито радује, што чује од председника, као шк. референта, да је то градиво максимум, које ће се тражити тек само у подељеним школама! А то је, богме, разлика. Нето тако радосно узима к знању и то, да учитеље нико не може обвезати да раде т. зв. слојд све дотле, док и сами учитељи не науче то. Јер мука је то жива за савесна радника, кад види нешто, да је прописано, а он то, и поред најбоље воље, није кадар урадити.

(Свршиће се.)

Седница новосадског среског учитељског збора одржана је у Ст. Врбасу 22. септ. (5. окт.) о. г. Осим 3—4 учитеља, били су присутни сви учитељи из среза. Седницу је отворио К. Милованович епарх. школ. референт, говором у којем је истицао себе као власт, затим сладио учитељима — као што и треба — рад на школској пастви и свом даљем образовању, а међутим се ван седнице са својим верним друштвом руга онима који се баве књигом и радом. Као „власт" хтео је да помогне онима који не могу својом суревњивошћу, нетрпељивошћу и неоправданом накошћу да се оснује и тероришу сазет свију чланова који неће њихову пркосу и злоби да задовоље и да се покоре. Но слабо им је и референтова помоћ користила. Због њихова међусобна лажна пријатељства он је само себе изнео у веома лош у боји.

После избора 3 члана за оверење записника, учитељ М. Ђорђошки несрећно тражи обавештаја о одобреју пословника (види се да је намештен као би К. Миловановић као референт а председник збора, могао одрећи вредност досадашњем пословнику, по којем је и он 10 година радио и није му сметао) К. Миловановић објашњује да је III. С. тражио да се сачине једнолики пословници, тим је вели — Шк. С. ушао у тућ делокруг а даље не зна о томе. Но из целог његовог даљег говора и држања, јасно се види, да овом пословнику не признаје вредност.

Мл. Ђурошевић говори да је Шк. С. тражио пословнике али даље ништа није учињено у тој ствари

Ђ. Михајловић саопштава да је садашњи пословник одобрен од ЕШО. бачког 25. авг. (6. септ.) 1898. бр. 1316./231. а у њему је ЕШО учинио измене у 12. § где је додао да се седнице могу сазивати и „кад то захтева 10 чланова збора"; а § 13. измењује је овом стилизацијом: „Редовне зборове сазива ЕШО. на предлог одбора среског учит. збора у ово време и место које одређује збор." Према томе овај пословник док се не сачини други стоји у пуној снази, и кад је то тако, онда као што је Шк. С. ушао, по речима референта К. Милановића, у тућ делокруг у погледу доношења пословника, тако је и ЕШО. ушао у делокруг

овог збора што је ову седницу сазвао без претходног знања овог среског збора, јер право на сазив збора у првој линији припада овом збору односно његовом одбору

К. Миловановић изјављује да тиме није мислио ЕШО. утицати у делокруг овог збора, правда такав сазив тим што је рад на течају у Сомбору важна ствар и сад на почетку школ. године треба да се о томе води реч, кад збор није сазван при крају августа.

Ђ. Михајловић тумачи да збор с тога није сазван при крају августа што је пр ђашњих година усвојио предлог К Миловановића, док је учитељ био, да се јесењи збор не сазива у августу, него у школско време с јесени.

К. Миловановић референт, вели да треба да се поново сачини пословник и да у изузетним случајевима има права ЕШО да и мимо пословника сазове седницу, а због течаја за мађарски језик сазвана је ова седница. Разлаже о наставни у мађ. језику и замера дневном реду. Нутка и наводи да се дневни ред памети, јер је то право зборске седнице да уст нови дневни ред и вели да је изостављена у дневном реду најглавнија тачка о мађ језику, а пре ће истакнуте неважне тачке наглашавајући и избор часнишшва, (као да је управном одбору стало само до тога. Види се ко је расписивао и оно председничко питање за заједничку седницу. Ур. „Шк. Гл.“).

Ђ. Михајловић као председник управног одбора огрђује се против тог сумњичења јер је одбор то чинио у најбољој намери, желећи да се послови овог управног одбора з ирше тамо докле је његов мандат и да други људи воде те нове ствари.

Овде је госп. референту и његовој војсци мало одлакнуло, јер су из тога разумели да ће доћи до избора нових часника, за које су они чинили предприеме на чак неки од њих и по појединим селима ишли и кортешовали код учитеља, а и учи зборa скупили се у Врбасу да саборишу шта ће ду и како ће ду. Но иначе референт покушао да предлаже измену дневног реда, али збор није прихватио.

После овог непотребног увода отпочео је рад.

Прочитан је извештај о благајници и узет на знање.

Прочитани су дописи ЕШО. о паредби ст. пзланачкој општини да даје својим учитељима дневнице за зборове у потребној мери; затим допис о сазивању ове седнице и да ће изасланици на течају у Сомбору, приказати овом збору рад на течају из теоријског и практичног дела; и допис о преиначењу дана за одржање ове седнице.

Ђ. Михајловић у име одбора саопштава у вези с дописом о сазиву седнице, решење одборско којим се збор чини пажљивим, да сазив седнице не спада у делокруг ЕШО. него у делокруг овог збора.

К. Миловановић референт хоће ово решење да омаловажи пред збором као да није „јуначко“ и предлаже да се протестује код ЕШО. против таког сазива.

Ђ. Михајловић вели да одбор то не предлаже, него је то саопштао ради тога да и то уђе у записник зборски и тим путем ће доћи пред ЕШО.

К. Миловановић је за то да се посебним списом протестује.

Ђ. Милић држи, пошто је Миловановић раније изјавио да ЕШО. није мислио утицати у делокруг овог збора, да се та стнар не шиље ЕШО.

Ђ. Михајловић слаже се с Милићем и у име одбора повлачи предлог (Но ово управо и није био предлог него одборска информација збору, коју је дужан да даје.)

К. Миловановић затим повлачи свој „јуначки“ предлог.

Прешло се на извештај о школ. књижницама.

Ђ. Михајловић саопштава у име одбора, да нема нових података о књижницама.

Ђ. Милић и овом приликом предлаже, да се о шк. књижницама тачно подноси извештај. Решено поново позвати књижничаре да то учине и тада ће се штампати ерећен извештај о томе.

Одбор подноси предлог и усваја се, да се као 3. св. „Учит. Књижнице“ штампа спис г. Др. П. Радосављевића: „Прошлост и садашњост експерименталне психологије.“

Ђ. Михајловић чита извештај управног одбора о трогодишњем раду одбора и збора. Извештај се узима на знање. Јулка Ђурчићева предлаже, да се одбору искаже захвалност и признање. Збор ово усваја, па (за чудо) и они који вечито ламентирају и буцају и они ћуте и усвајају.

После одмора прешло се на обнову часнишшва:

Ђ. Михајловић зам. председник у име своје и овлашћен од чланова управног одбора захваљује на досадашњем поверењу и одликовању. Напомиње да је одбор с најбољом вољом радио све досашње послове и жели и не сумња да ће и будући часници тако поступити. Моли збор да узме то на знање и изабере нове чланове у одбор, јер су досадашњи чланови чврсто одлучили да се тога више не приме, пошто и друга браћа треба да се упознају с радом у одбору.

Д. Ружић моли за реч и хоће да предложи листу часника за одбор.

Референт К. Миловановић хоће да се тајно гласа и не да Ружићу да чита листу и тврди да тајно гласање наређује Шк. Уредба (То ће ваљда бити по каквој новој Уредби, јер за ове зборове важи пословник где је одређено јавно гласање устајањем. Ур. „Шк. Гл.“)

М. Борђошки, Ђ. Петровић, Е. Пав-

ковић жестоко заступају тајно гласање и нечитање листе.

Велика већина присутних да не би тим изазивањима на свађу дала полета, нема ништа против тајног гласања, али тражи да се листа прочита а ако ко има противну листу нека је прочита.

Милан Ђ. Косић тумачи да се у личним стварима свуда тајно гласа.

Ђ. Михајловић не држи избор одбора за личну ствар, него онде где се тиче којег материјалног или моралног питања, по неку личност. Листа није никаква тајна, а тајно се може гласати после прочитања листе.

Све то ништа не вреди, референт тврди да је већ усвојено тајно гласање и не да да се листа чита, јер се тиме утиче на појединце, кортешује.

Ђ. Милић предлаже да се збор претвори у конференцију; велика већина прихвата предлог.

У конференцији је Д. Ружић прочитао листу у којој су предложена за чланове: Младен Ђурошевић за зам. председника, Стева Бошњак и Лаза Вукотић за перовође, Жарко Алексић, Милан Калуђерски и Јованка Марковић за чланове одбора, Ђорђе Гајин и Милана Максимовић за заменике у одбору.

Они који увек вичу и стварају немир у збору нису хтели јавно да прочитају своју листу, али су је натуривали појединим члановима.

Кад се поново отворила седница и кад је обављено тајно гласање добила је листа коју је предложио Д. Ружић 38 гласова, а она друга необјављена листа 15 гласова. У тој листи су били означени за зам. председника Милан Косић, за перовође: Урош Дрндарски и Нинифор Шустран, за чланове одбора Бока Петровић, Бока Милић и Вида Увалић. Боку Милића су кандидовали да као бојаги означе како против њега немају ништа. И тако је и та бука прошла и сва ларма која се већ три године подгрева и све претње да ће та два, до три лармарије показати солидарцима, сломиле се и одлетеле у ништа, јер и нису другo него једно обично ништа.

Кад су тако претрпели кораблекрушење, мало су се смирили и настављен је рад зборски.

Вида Увалић прочитала је свој извештај са течаја у Сомбору. Предавања П. Терзиног са директним методом у мађарском језику. Овај извештај је примљен и после краћег расправљања усвојен је предлог Ђ. Михајловића да се из чланова збора еколе поједине групе које ће обрадити градиво за наставу у мађ. језику, а у помоћ као подлогу да узму књигу К. Малеташког „Настава у мађ. језику“ за I. II. III. разред.

Затим је Милорад Борђошки практично приказао рад директним начином. Прво о бојама fekete, fehér; затим наставке ban, ben, у вези с тим појам üres. После тога лекцију за IV. р. о риби

Д. Ружић као слушалац течаја у Сомбору, изнео је своје погледе о практичном предавању које је чуо у Сомбору, упоредио је оно са овим и темељном и стварном критиком констатовао, да Борђошки није приказао све оно што је на течају видео, а из тог другог, друкчијег, овде приказаног он није могао ништа научити.

Ђ. Милић предлаже да се за ускршњу седницу изради градиво из очигл. наставе на срп. језику за I. II. III одеск а према томе да се среди мађарски текст одабравши оно за ту наставу што је најпотребније, а у оквиру је захте на који се поставља на школу.

М. Борђошки одговара Ружићу да је њему био циљ да упозна слушаоце с директним начином и је ли тај начин добар. У погледу појединих замерака вели, да је он тако пробао у својој школи на је добро било.

К. Миловановић референт прича да директан метод није нов, него је то још пре 100 година радио Песталоци. Наст. осн. које очигледном наставом да оживи живот наставе у мађ. језику. А у погледу приказа зависи од тога какав је који учитељ.

Напослетку се усваја напред поменути предлог Ђ. Милића.

Ж. Алексић држи да би корисно било да с исто тако као градиво за разговор обради и градиво из Земљописа и Историје.

Д. Ружић напомиње да би потребно било да се у вишој седници прикаже ручни рад и потребе око њега.

Усваја се предлог Ђ. Милића да се тога прими Д. Ружић који је с тим радом познат. Код свентуалних предлога усвојен је предлог Борђошког да се у идућој седници узме у претрес пословник и предлог Ђ. Милића да се умоли Шк. С. да пошље пословнике сва три среза који су му раније послати.

После тога је седница завршена.

Једна од лепих појава у Ст. Врбасу био је дочек учитеља, оно чега се старали тамошњи наши другови Милан Стефановић и Милан и Зорка Калуђерски. Они су показали примерну предусретљивост и братску одзивност како у дочеку с подвозом, где су изашли на железничку станицу пред учитеље са дугим низом све најодабранијих подвоза, тако и при обеду, који је био потпуно свечан и сваке хвале вредан. Хвала им и овом приликом, а тако и њиховим сељанима и пароху г Д. Марковићу који су за љубав својих учитеља те услуге учинили.

=

Седница учит. збора ст. бечејског школског среза одржана је у Ст. Бечеју дана 6. (19.) окт. 1909.

Седницу је отворио К. Миловановић

епарх. шк. референт поздравним говором истакнувши циљ оваквих састанака те је позвао присутне чланове, да слободом говора изразе сваки своје мишљење о оним радовима који су на дневном реду.

Извештава да је Еп. Шк. Одбор зато сазвао ову седницу, што је био приређен течај у Сомбору за упознавање повог мет. правца у учењу мађ. језика у нашим школама, те да се тај правац приказе учитељима још на почетку шк. године — и најављује да овим поступком Еп. Шк. Одбор није мислио да се меша у делокруг управног одбора.

Приказује нацрт дневног реда! Од куда је сад епарх. шк. референту дошло у главу, да је ово само нацрт, кад је управним одборима то дужност, да спреме дневни ред за среску седницу? Те предлаже да збор донесе своје решење, да ли усваја тај дневни ред — или може бити жели какве измене.

Ј. З. Медурић предлаже, да се пређе преко свију тачака које су напред у дневном реду, те да се прво приказу они радови, које су изаселаници понели са течаја у Сомбору. И предлаже збору да овај изрази своју радост, што у данашњој седници председава епарх. шк. референт, који је до те високе позиције дошао из учит. круга.

Збор ово усваја.

Мара Белеслијина подноси методички поступак за учење језика директним начином и то у врло кратким потезима, само што се односи строго на тај начин. —

Ј. З. Медурић узима реч, те је оштрије почео да критикује — тај течај у Сомбору — који није имао никакве важности за учитеље, јер присутни нису могли понети никаква знања са тога течаја, тим пре што рад нарочите господе на том течају није стојао у контакту, те су предавачи долазили често у сукоб један с другим. Ту је већ почео да говори више и о предавачима, но председник збора узео је предаваче у одбрану, нагласивши, да не узима личности у критиковање тога рада, јер су ти људи изнели оно, што су најбоље знали. И позива Медурића да се строго држи ствари о којој говори (Је ли то слобода говора?)

Приступило се практичном приказивању. И ту је Крста Малеташки лепо приказао прве три лекције свога рада.

Збор му изражава захвалност на томе приказу.

Затим је после усвојен овај предлог Ј. З. М. са допуном Саве Лудајића:

„Нека се овај збор обрати молбом ВСл. Шк. Савету, да се у течају идућих шк. ферија, приреде више оваквих течајева у времену од 3 недеље дана, а за предаваче да се изаберу најпрактичнији учитељи, а тај рад да буде потпуно срећен шта ће који предавач радити, да не би у току рада један с другим долазили до супротности при предавању."

Извештаји и друге ствари није су већ глатките, те су већином узете с одобрењем на знање, и још је решено да се донесе нов нацрт пословника за овај збор.

Поште је Арк. Павловић поднео још пре зборске седнице оставку на председништву као и подпредседник Ђ. Малешевић, то се приступило избору чланштва и то акламацијом, те је за председника управном одбору изабран Крста Малеташки и остали чланици, који су и до сад били у управном одбору.

Овим је у најглавнијим потезима изнесен ток данашњег рада и збор је на предлог учитеља петровоселског Живојновића при завршетку рада донео одлуку, да се епарх. шк. референту изрази поверење на коректном вођењу ове седнице. (На што је то?)

*

Извештај

о трогодишњем раду учитељског збора новосадског школ. среза.

Прочитан и усвојен у зборској седници у Ст. Врбасу, 22. септ. (5. окт.) о. г.

Поштовани зборе!

По правилима нашег рада, овом одбору завршује се сада рок, до којег му је поверено да води послове овог збора.

Да би вам изнели у главном слику зборског рада за последњих година, подносимо овај извештај:

Овај одбор изабран је 6. (19.) априла 1906. год. да допуни мандат пређашњег одбора који је био поднео оставку раније него што му је био рок.

17. (30.) августа 1906. г. изабран је овај одбор поново и сад му истиче рок.

У току времена од 6. (19.) априла 1906. до данас, одржао је овај одбор 16 седница, а збор је одржао 6 седница и то четири у Новоме Саду, једну у Пирошу и једну у Ст. Паланци.

Рад свију тих седница узет је на знање од епарх. школ. одбора бачког.

Сав рад кретао се у оквиру ове три групе:

1. Расправе и методска предавања у оквиру наставе.

2. Расправе и решења у оквиру учитељ. потреба.

3. Расправе у оквиру народне просвете у ширем смислу.

У оквиру прве групе урађено је ово:

Практичних радова било је 7, и то:

1. Из читања: Приказ фономимком наставе у првом читању и писању од Д. Ружића.

2. Из Земљоп.: Појмови о краљевини, границама и знатнијим културно-историјским догађајима у појединим местима. Лекција за IV. р. у вези с мађ. језиком, од Мл. Ђуровићева.

3. Из повеснице: О Сибињан. Јанку, лекц. за V. разр. од Ане Васиљеске, и оцена К. Миловановића.

О Николи Јуришићу, лекц. за V. разред од К. Миловановића, оцена Ђ. Петровића.

4. Из мађарског језика: Поступак директним начином у учењу мађ. језика у I. р. од Д. Ружића и такав исти поступак за III. р. од од Миливоја Ђосића.

Још нам је Ђ. Гајин приказао помоћна средства којима се служи при настави у мађ. језику у II. р.

Од питања која спадају у оквир наставе прочитане су расправе и расправљено је:

1. Поступак у рачуну за III. р. од Т. Костића, са оценом Ђ. Михајловића и Ђ. Милића.

2. О хамбуршкој методи цртања, од Д. Ружића, оцена Ж. Алексића.

3. Разни новији правци у цртању од Мл. Ђуровићева.

4. Изводи из појединих педагошких листова:

О непрекидној настави; о телесној казни, од Мл. Ђуровићева, оцена В. Увалић.

5. Специјално наставно градиво из цртања за поједине разреде од Мл. Ђуровићева и Д. Ружића.

Осим тога се расправљало о руској рачуналици по преустројству Мил. Борђошког.

О спојеној рачуналици и писмарици, по нацрту пок. књижара Ј. Станковића.

У оквиру наших учитељских потреба расправљано је:

1. О организацији учитеља, расправа Ж. Алексића.

2. О вероисповедном мировин. фонду за учитеље, расправа Ж. Алексића.

3. О нацрту дисциплинарних правила од Шк. С. реферисао Мл. Ђуровић.

4. О ослобођењу учитеља од појачке дужности, расправа Т. Костића.

Овамо спадају још и установе као што је зборска благајна и издавање „Учит. Књижнице“ од које је до сад изашло 2 свеске и то I. од Ђ. Михајловића „О Буквару“, и II. од Т. Костића: „Поступак у настави првог читања и писања“.

Трећи је део нашег рада расправљање у оквиру народне просвете у ширем смислу.

На том пољу расправљали смо о теми:

1. Ширење срп. нар. женске ношње, од Е. Павковићеве.

2. О оснивању школ. књижница.

3. О даљем образовању народном, нацрт Мил. Борђошког и управног одбора.

4. О алкохолизму, реферат Мл. Ђуровића по страним изворима.

Као важније резултате наших расправљања и саветовања бележимо решења:

1. Да се приказују изводи из појединих педагошких листова. Но ти да буду приказани главном садржином својом, а са рефлексијама дотичног извештача и конкретним предлогом, а да не буду дужи од 2 писана табака.

2. О алкохолизму, да ЕШО учини обвезним за тај рад месни школ. одбор, да се држи држ. законског наређења, да дечаци испод 14 год. не смеју походити јавна места где се пије и бавити се у њиховој близини. Учитељи да поуче родитеље о штетности алкохола по здравље; децу алкохоличара да психолошки проучавају и резултате износе на јавност. О овоме питању да се може свагда повести реч. О овој одлуци извештени су и остали срески учит. зборови.

3. О настави у цртању прихваћен је правац цртања по сећању и по природним облицима. Умољен је Шк. Савет, да изашле у среске седнице проф. цртања са учит. школе, да упозна учитеље с новим методом цртања. Нацрт и подела градива за поједине разреде поднесен је Шк. Сав. да га употреби при одређивању цртаначког градива за нову Наст. Основу.

4. Непрекидна настава није прихваћена за редовне прилике, јер осим извесне хигијенске добре стране, не одговара прили-

кама у којима ми живимо, него је збор сматра као подесну за салашке школе и ретко насељена села или школске филијале.

5. У питању телесне казне узет је за директиву државни закон. Са дидактичке стране није о њему расправљано.

6. У питању о даљем народном образовању, истакнута је потреба смера етичког, социјалног, економског и развијање националне свести. Све то на чисто просветној основи, без утицаја локалног, провинцијског, партијског или ма какве једностраности. Усвојен је и нацрт за рад у овом правцу.

Усвојено је мишљење, да се поука у овом правцу изводи у зимске вечери и светачке и празничне дане. А све ово саопштено је и ст. бечејском и сомбор. учитељском срезу.

7. У питању о организацији учитеља стао је овај збор на најсувременије становиште, тражећи на слободној основи организацију свију српских учитеља у Митрополији, а под заштитом срп. аутономних школских власти.

У смислу овог становишта замолио је овај збор поново сами раније неодобрене заједничке седнице, али му је молба остала без успеха и та седница није одобрена.

8. У питању Учитељске појачке дужности, заступа овај збор ослобађање учитељâ од те дужности.

9. У погледу Школ. књижница, решио је овај збор да се трогодишње једанпут подносе збору извештаји у општем прегледу (бројно), а у појединој седници да подноси сваки учитељ о једном или два педагошка дела писмен извештај и пређе свој суд. Библиографски извештај да се подноси једанпут годишње.

10. Исто тако решено је да се подноси извештај о стању школских вртова и њихову унапређењу од стране општинâ и раду учитељеву у врту.

11. Умољен је Школ. Савет да изда потанко обрађено градиво у настави из мађ. језика за све разреде у свима комбинацијама, а тако и уџбенике у тој настави за све разреде.

12. Донето је решење, да се у свима школама нашег среза уведу једнаки прописени, цртанке и остале теке.

Поред опсежнијег расправљања и донетих одлука у напред наведеним питањима, збор је донео још и ова решења:

Да се оснује уз Конвикт одељење за педагошки књижевни збор и фонд за помагање учит. удовица и сирочади. Пошто се због уског делокруга конвиктових правила то за сада није могло извести, заснивао је овај збор издавање „Учит. Књижнице“ у малим свескама.

О овоме су извештени и други зборови и позвани на тај рад.

Даље је рађено на што енергичнијем настојању око оснивања школ. књижница и оснивања епарх. фонда за спромашене школе. У корист ове две установе умолио је овај збор и таданшњи епарх. школ. одбор бачки за што брже извођење овога, али је с тога упућен да не утиче у делокруг епарх. школ. одбора.

Даље је решио овај збор, да се извршене раније непизвршени предлози, међу које спада и обвезно критиковање за све чланове у по једном предмету у седници.

Са извођењем овог закључка пако је поново покушано, није се могло доћи до стварног резултата. А извођено је решење да се поједини радови критикују у отвореној седници и то одмах по прочитању рада или обављеју практичном приказу.

Мисао о оснивању среске школ. књижнице, која је претресана у збору, остављена је за подеснија времена.

Још је решено, да се евентуални предлози подносе писмено на 8 дана пред зборску седницу.

Уписан је овај збор за члана Срп. Учит. Конвикта у Нов. Саду с прилогом од 100 К. И ово је исплаћено.

Констатовано је да школ. књижница нема још у Д. С. Иванu, Пивницама, Ст. Врбасу, Ст. Шовама и Обровцу и саопштено је то епарх. школ. одбору.

Исто тако констатовано је да у Ст. Футогу има у књижници 249 дела, у Бегечеју 156 дела од којих је у обе књижнице само 37 педагошких и 60 књига за децу а остало су друга научна и забавна дела.

У погледу дневница за ове зборске седнице појавила се потреба да управни одбор посредује и на основу тога решио је епарх. шк. одбор, да учитељима који немају саобра-

најпе везе да после свршене седнице отпутују кући, пристала још једна дневница.

Овај збор предвидео је још и прирећивање изложбе учила ако би се остварио састанак заједничке седнице сва три збора у бачкој епархији, но како та седница није одобрена, то је и та намера овог збора остала неизвршена.

Као лепу појаву можемо истаћи и решење да се оснује певачки збор овога среза, да се приређује парастос умрлим члановима годишње једанпут и да се за преминуле чланове заведе читуља.

Пошто смо овим изнели у главном рад овога збора од 6. априла 1906. г. до данас, изнећемо и промене које су у току тога времена биле у учитељском особљу овога среза:

(Свршиће се.)

ДОПИСИ.

Из Подунавља, 27. септ.

Поштовани г. уреднице! Дрзим да ћете бити тако добри, да ми уступите мало места у нашем „Школ. Гласн.“ Напред вам кажем — биће кратак. Премда би се могло о стварн, о којој хоћу да вам пишем, много причати. Али ја то нећу сад. Пре свега, нећу да морим читаоце, а друго — нећу ни простор листа много да тлачим. Међутим хоћу ипак да кажем, што сам наумио, па нека буде доста и оволико.

Тиче се нашег последњег среског збора, који је одржан у Ст. Врбасу. Нарочито — оне тачке дневнога реда, која нам је приказала један део резултата летошњег курса сомборског.

И колико ме је интересовао остали рад збора, али за ту тачку дневнога реда, био сам просто одушевљен. А одушевило ме је то, што сам држао, да ћу се са једном дозом знања више кући повратити; да ћу ту из „предавања“ курзиста, допунити оно, што ми се умакло у Сомбору. То ће рећи, као приватан сомборски курзиста, писам могао тамо све научити, јер писам могао цело време на њему провести, већ ћу дакле овде, тамо пропуштено, допунити. Особито ми је требало више да се познам са директном методом за предавање мађарског језика. То би данас било нешто ново. Члан нашег збора, Д. Р. је не давна лепо приказао ту методу. Овде сам мислио још више се користити и ту методу још боље упознати. А то сам посве оправдано мислио. Јер наша надлежна власт је одабрала за курзисте све што је најспособније у нашем учитељству. Па међу тима најспособнијима је без сумње и г. М. Борђошки, који нам је приказао практичну страну те директне методе. И према томе, он нам је требао изнети ту методу тако, да нас својим практичним радом све задовиље. Његово предавање је требало бити за нас мед и млеко: требао нас је све њиме заћети. . . . . Међутим шта је било?! Борђошки је хтео да копира Искрућева, па је грдно хрђаво кичицом владао.

Са својим приказивањем директне методе, показао је не само да је један слаб предавач, већ да не зна добро ни мађарски. Добар предавач и добар зналац језика, неће се сваки час трзати и правдати: да, заборавио сам: — збуњио сам се; где, хрђаво сам рекао. . . . јест, требао сам тако казати, — као што је случај био код Борђошког. Осим тога, на предавању о риби, показао је још и само основно непознавање самога предмета. Из његовог предавања смо чули, да риба дише на нос, док га други не поправише, да дише на шкрге, и т. д. Слушали смо тако у опште којекаква лупања, да нам се и нехотице омакла мисао: Какви су онда они други наставници новосадског среског збора, кад овако изгледа овај, по надлежној власти, немуцани најспособнији курзиста сомборски. Боље би било, да је за овога курзисту утрошени новац из пар. фондова на племенитију циљ употребљен, па би мање бруке са збора било.

Теоретичан део о директној методи је испао много боље. Али то није приказао Борђошки; тај део је прочитала из свог рукописа г. Вида Увалићева. Колико сам и тај део слушао у Сомбору, држим, да га је Увалићева доста верно и добро приказала. Иначе се то дало у листовима и наштампати, па би слушаоци и сами прочитали.

И то ми је утисак са последњег нашег збора у овоме предмету. Како о новој „Наст. основи“ не беше ни речи, то упоредивши ту стечено искуство о директној методи за мађарски језик, са оним, што сам га добио од члана збора Д. Р. још пре, морам из дна ду-

ше завапити: Шта је наш збор тако згрешио, да га је Бог овога пута казнио са Борђошковим хрђавим предавањем, из којега ништа новог научили нисмо?!

Да завршим. Но пре тога морам још споменути, да у Врбасу нисам гледао онај жалостан призор, који се у Сомбору једне вечери одиграо. На име, како су једну „умну персону“ која је била у другом стању, као великог живинче ухрваћавали, да се мане грдње и погрде људи, који му нису ништа зло учинили и који нису ни у Сомбору на збору. Нисам гледао велим, јер је дотична „умна персона“, посрамљена овога пута, била мања од маковa зрна.

Толико за сад само да се констатује. . . .

Прав.

БЕЛЕШКЕ.

Новчани завод учитељског д. д. „Натошевић“ преселио се у своју кућу у Нурчићској улици бр. 26. ради као и до сад сваки дан од 5 сах. по подне, а четвртком од 2 сах. по подне.

Похађање школе пре подне у Сомбору. По једнодушној жељи учитељског збора и по одобрењу месног школског одбора, од 5. октобра о. г. наставa се држи само пре подне од 8—12 часова у свима срп. вероисповедним школама сомборским.

Избор учитеља. У Сантону је изабран за вероисповедног срп. учитеља Иса Поповић.

Обранбени одсек учитељства основао је Савез јужнословенских учитеља. Притисак је изазвао притисак. Учитељство је против нападе учитељских противника истакло девизу: „Сви за једног, сваки за све!“ Овај одсек се конституисао. Задаћа му је да штити учитељство од нападаја и прогањања. Одсек позива учитеље, да пазе на клеветања и сумњичења која се шире по листовима против учитеља. Помагаће гоњењима саветом и делом, а по потреби стараће се и за правног заступника.

Чешка деца у Бечу. До 10. окт. о. г. уписано је у Бечу у чешку школу 850 деце. Више стотина деце није могло бити примљено у школу због недостатка простора. Чешки родитељи чија деца нису могла бити примљена у школу, враћали се сузним очима кући. А у Прагу издржава чешка општина за 1850 немачке деце, 8 основних школа и 2 грађанске.

95 постотака неписмених у Италији. По најновијим статистичким подацима у сицилијанској општини Мелицуки има 95% неписмених. Обвезно похађање школе уведено је у Италији год. 1878. У тој општини за 30 година није било ни једне школе, а нема је ни данас. Од 2846 становника по летошњем попису, знало их је читати и писати 143 а и ти су досељењци посједници, чиновници и др. Оваке прилике владају и у сицилијанској покрајини Калтанисети и у обе сардиниске покрајине Кальяри и Сасари, јер је у њима 70% неписмених. И тако Талијани на свом рођеном огњишту просвету заостали збирају новац и дају велике своте да се поталијане некоји словеначки и хрватски крајеви.

Међународни конгрес за школску хигијену. Трећи међународни конгрес за школску хигијену састаће се у Паризу од 29. марта до 2. априла 1910. године.

Обухватиће десет одсека:

1. зграду и намештај; 2. хигијену интерната; 3. лечничку инспекцију школа; 4. физично васпитање; 5. хигијену ученика, профилаксу контагиозних (заразних) школских болести — школске болести; 6. хигијену ваншколску — школе у слободном ваздуху; колоније за факације итд.; 7. тело наставника: његова хигијена, његове односаје са родитељима и школску медицину; 8. наставу о хигијени за учитеље, ученике и родитеље; 9. програм и методе наставе у односу према школској хигијени; 10. школе специјално за абнормалне.

Из „Revue Pédagogique“. **Ж. Р.**

Немачке школе у иноземству. G. Trensch, ниженаведеним примерима хоће да укаже на ширење германског утицаја оснивањем немачких школа по свима државама.

Међу европским државама у Русији има 60 немачких школа са 1100 ученика; у Румунији 30 са 4200 ученика; 10 у Белгији, са 1900 ученика; 6 у Турској, 1830 ученика; 14 у Италији, 880 ученика; једна у Француској, у Паризу.

У Азији ради активно 21 школа са 1250 ученика; у јужној Африци 46 школа; у Аустралији 80 са 2500 ученика; у Бразилији 800 школа, које полазе 2600 ученика; у држави Rio de Grande 500 (1500 уч.); у Аргентини 60 (3500 уч.); у Чили 36 (2800 ученика).

Немачка држава даје на издржавање оних школа субвенцију од годишњих 850.000 марака.

Из „R. P.“ **Ж. Р.**

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из буди којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ донаша са собом, да се иста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито облубљеног правог „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

НОВО! НОВО!

РЕЉЕФ

ЗМАЈ ЈОВ. ЈОВАНОВИЋА

Лик из последњег доба Змајева живота.

Ванредно леп украс за собу на зид, за школе, читаонице, гостионице и др. сличне просторије.

ЛИК ЈЕ ПОДЕШЕН САСВИМ ТАЧНО.

Величина 50 × 35 цм.

Цена 5 К.

РАЗАШИЉЕ КЊИЖАРА

учитељског деон. друштва

„Натошевић“.

„НАТОШЕВИЋ“ УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4% и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стовариште књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, икона, школских уџбеника, учила, разног врло доброг писаћег прибора, ванредно доброг мастила, прног и у разним бојама, оловака, гуме, јефтиних и добрих задевница, цртаће артије, цртанака, креде, тушева, упијача подметача, врло финог садрашпира у много разних боја, карата посетница, паручних, венчаних и посмртница, коверата ванредно добрих и јевтиних. Концепт-папира јевтинијег него игде.

Ова учитељска радња је веома велика, већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре раднике, јефтино јер потребан материјал повлачи из творнице под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају сваке установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је огласе изнашо у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: **Ђока Михајловић**, учитељ. Одговорни уредник: **Гавра Поповић**, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 16. У Новом Саду, 15. октобра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: У служби народу, од Ј. Миодраговића. — Научна и морална филозофија, Rene Worms, превод Ж. Рашовића. — Извештај о тродневном раду учит. збора новосад. шк. среза. — Практичне обраде: Мере за време. — Срески зборови: Будимски, нел. канижадски, вршачки срески учит. збор. — Допис: Из Потисја. — Преглед књига: Одговор г. Ђони Петровићу. — Белешке. — Мало одговора. — Нове књиге.

У служби народу.

Народ је састављен од нас, јединица својих. Ми смо делови његови, а он је целина. Целина је старија од делова. Делови се мењају, а целина остаје. Ми долазимо и одлазимо, а народ остаје. Али у томе народу опет остајемо ми не само гробом него и у потомству своме. Место нас живе синови наши, деца наша и потомци наши. С тога рад за народ свој то је рад за потомство своје; и обрнуто, рад за потомство своје то је рад за народ свој. Ова су дакле рада и природна, и оправдана, и нужна. Јер као што је потребно да се човек брине о себи, исто је тако потребно да се брине о потомству своме, дакле о народу своме. А у томе народу живимо и ми, те брига о њему обухвата и бригу о нама и бригу о породу и потомству нашем. С тога та брига није мало важна. Она је важнија од бриге о себи лично, о себи као индивидуји.

Народи се додирују, и борба између њих је још оштрија него између појединих индивидуа. И у тој борби побеђује онај који се више стара о себи као целини и где се целина више стара о деловима својим. А подлеже онај, где је мање свести, мање мара за себе и мање овога старања.

*

И школа мора бити у служби народу своме, особито она народна, основна, пор мална. Она сва мора да буде народна. Она мора не само да одржава језик народни и обичаје народне, него и да чини све оно што потпомаже опстанак и развитак народни а отклања све оно што му стаје на пут да живи слободно и да се развија.

А како ће ово учинити?

Ми налазимо, да је веома узан круг ограничити се само на језик и обичаје народне. Непотпуно је и додати томе још и упознавање с историјом народном и земљама у којима он живи. Јер, језик може потиснути и други који; обичаја има и глупих и штетних; прошлост је тамна, магловита и без утицаја на чињенице у садашњици; а земља може остати само по имену наша, ако допустимо да је туђин насели и заузме. Све је то дакле недовољно. Права помоћ и истинско старање о народу своме, дакле о себи и потомству своме, иде много даље.

На првом месту, наш народ *физички пропада*, кржља, много болује и умире. Морамо дакле из основа изменити његове *хигијенске* прилике и у школи и на дому. У школи се много више мора пазити на здравље и развијање телесно, а и школа, и црква, и журналистика, и књижевност и сва јавност морају се постарати, да се здравствене прилике поправљају и у кући српској, особито на селу, где их је највише а погодбе за здравље су у њима највеће. Та само кад бисмо успели, да се народ наш мање трује шљивовицом, да више привређује, а мање троши о славама и свадбама, па бисмо много учинили! А ако бисмо му још поправили и стан, храну и одело, онда бисмо учинили још више. И ово нам мора бити прва брига у старању о народу своме. А у овоме школа може

много да учини. Она може не само да *очува* омладину, него и да је *навикне* на разумнији живот и чување здравља. О, кад би је само упутила у томе, да уме да цени колико вреди чист ваздух, сунце и чистота у свему!...

На другом месту народ наш *привредно* опада. Он сиромаши све више, а „од немања тврђег града нема". Оскудица му не да да живи ни у кући ни у народу и држави као човек. Она га спутава; она му везује руке и одржава га у беди и невољи. Она га убија. Зато ко подиже народ свој материјално, он га подиже и физички и морално, па му даје средстава и за умно напредовање. А у овоме може и сама школа много да учини. Мање фразеологије а више рада, мање речи а више живота, па ће одмах бити другојаче. Школа не сме одвикавати од рада, него обрнуто: она мора навикавати на рад. И наше школе данас немају веће мане но што је она: „Чујем клепет млина, али брашна нема". Школа се ограничила само на умни рад и рад речима, а то је кроз погрешно; јер је и неприродно и штуро, празно. А никаква физичка рада и стварања у њој. Па чак ни ртању није дато оно место које оно заслужује. Па не само то, него школе морају имати и своје баште, градине или вртове, који ће послужити не само као очигледно средство за учење и вежбалиште за дечу него и као расадник за околину свега културнога и најбољега. А скромни почетци у ручним радовима у радионици зими, особито у продужним школама, послужиће као основа за наше занате и унапређење њихово. Јер без боље привреде и унапређења занатске радиности наш се народ материјално не може подићи, а без тога ни умно, ни морално, ни физички. Тешко и школи и народу, који одвикава свој подмладак од *рада!* Он ће се ликом опасати и најпосле пропасти. Рад одржава народе, и само радом народи напредују.

На трећем месту народ морамо јачати *морално*: да се не мрзи, да се не свађа, да се слаже, да се удружује, да се удружен потпомаже узајамно у свему и да против стаје свему што руши његово биће. Одвраћати га од цепања у партије и учити га да има само *једну* партију: *српску*. Јер је наша снага и наш спас у оној причи о снопу: да се само *сви скупа* можемо одупрети спољној сили, да нас не поломи. Зато слободно да исповедамо, да ко завађа народ наш и дели га у партије, да се између себе које и троши, тај није пријатељ ни наш, ни народни, па ни свој. Неслога и сепаратизам су најјаче одлике наше, и српске и словенске, и с тога добро морамо пазити на њих још од детињства. А школа и црква народна морају предњачити у овоме и делом и речима.

На послетку мора се народу чувати његова *вера*. Ма колико да осваја ју космополитске идеје, које приближују народе један другоме, опет сваки народ мора чувати своје одлике, ако хоће у тој мешавини да се чува као народ. Зато му поред језика као најјаче одлике мора остати и вера његова као и обичаји његови, барем они добри. Јер је вера најјачи чинилац у души сваког народа, особито непросвећенијега као што је и наш, пошто им она замењује и умну и моралну просвећеност. Али се не везивати само за спољне облике и обреде, него ваља јачати ону праву веру у Бога у души детињој и народној, и развијати ону праву религиозност или побожност, која крепи и која расположе душу за свако добро.

И само ће тако школа бити од праве користи народу свом.

Београд. **Ј. Миодраговић.**

Научна и морална филозофија.

Rene Worms.

Превео с француског **Живојин Ранковић**, учитељ — **Потпорањ.**

(Наставак.)

Обележили смо ону непрекорачиву ограду која постоји између природе и човечанства, између разноврсних класа бића, која су насељена у свету. Међутим то још није ништа. У природи све бива мртвим прелазима и по решавању континуивности. У свету има три врсте бића: минерала, створених са снагом, биљака створених са силом и животом, животиња створених са силом, животом и мишљу. Али сила се граници са животом, а овај са мишљу. Између

биљака и животиња посредују протозое, које су свакако жива бића али не представљају чисте особине биљака нити животиња, према томе требало би да их распоредимо по основи заједничкој овим двема групама. Па саме пражживотиње образују још прелаз између живих и безживотних бића; јер се са њихових правилних геометријских облика, са њихова минерална изгледа, називају кристалима који једва да дају знања о животу свом. Дакле: између разноврсних облика бића постоје прелази. Али ми можемо и даље ићи и размишљати о начину преображавања форми једних у друге. Посматрање природњака а на посе чувени огледи Карла Дарвина показали су варирање животињских врста. Из огромног броја чињеница, нагомиланих природним наукама, закључити можемо, да се бића континуивно (непрекидно) прилагођавају све дотле, док једном не узму савршен облик према средини у којој живе. И од то доба се доприносило мисли, да се бића неуморно усавршавају тим прилагођавањем; рудиментоблици могли су дакле, течајем времена, рађати више облике; јер у једном минералу — услед тајанствених кемиских акција — може избити живот; или у живом бићу, прогресом генералне структуре, пре свега нервног апарата, може се појавити једнога дана мисао. Тако природа корача у напред, од нижих егзистенција к вишима лаганом еволуцијом.

У идеји еволуције, прогреса још се разумевају друштвене науке. Оне нам управо показују, да човек свагда тражи „боље“ или да се свагда одлучује за акта, која, изгледа, да му доприносе материјалном или моралном прогресу стања његова. Овај је прогрес постепено узео више облика:

1. Прво се почео материјални прогрес остваривати. Прва потреба коју је човек осетио, беше му старање о материјалном животу (јести, пити, спавати одевати се и др). Изналажење корисних вештинâ у томе беше право његово изналажење.

2. Али ускоро за тим, да би се усавршиле ове корисне вештине, потребно је било упознати се са неким научним појмовима. За свесно обрађивање, потребно је било мерити поља; то беше зачетак геометрије. За конструисање првих машинâ нужно беше знање закона о тежини: зачетак механике и физике. Дакле: прве науке на почетку свом беху у зависности од корисних вештинâ. Не много доцније за тим човек је — пошто му се интерес пробудио — учио култивисање са њима. Такав беше почетак научног прогреса.

3. Старајући се оваким начином за потребе врло крупне у својој егзистенци, човек у раду није престао „радити“; тако је вештина која у почетку беше груба, проста, постала током времена све више и више савршена. Ово беше естетички прогрес.

4. На реду је напослетку морални и политички прогрес. Први односи људи међу собом беху регулисани само врло строгим законом. Али нужно наступи тренутак кала упознасмо опасности таког стања по опћу хармонију међу људима. Људи беху, дакле, приморани да споразумно регулишу реципрочне своје односе; тиме се увуче идеја *правде*. За тим се породи идеја *доброте*, *хришћанске љубави*, *свеопћег братства*, преко питомих породичних обичаја и утецајем религије и филозофије. То су два велика прогреса постигнута у моралном погледу. На политичкој области — на сличан начин — самовољу првих поглавара требало је да замени сватање, да се пејаки осигурају, обезбеде; тако наступи слобода свачијег имања у место једног једниог и једнакост свију на место надмоћности некојих привилегисаних.

То су, врло укратко резумиране, главне фазе прогреса који нам показује историја људских друштава. Из ових периода уздиже се једна опћа идеја: идеја прогреса. Друштвене науке нису ништа друго до ли знање у оној мери у којој је постигнут овај прогрес као што ни друштвене вештине нису друго него истраживање средстава у убрзавању свога тока. Дакле: друштвене науке битно показују тежњу човека према бољем. Као природне науке резумиране: тежња нижих облика према вишима, *еволуција*.

ОДЕЉАК XIII.

Генерални закључци наука.

Закон еволуције.

Да видимо који су закључци партикуларних наука. У свету се изјављује развиће извесних сила по строгом низу узрока и ефекта. Детерминизму и механизму апстрактних наука прикључују конкретне науке појмове о слободи и ограничености, који се слажу са првима без поништаја. И ова је тачка конкретних наука најистинитија и најдубља, јер су ове науке најнепосредније у контакту са реалитетом покретања и живљења. Оно што нам ове науке особито откривају, јесте еволуција, прогрес универзума Ова нам идеја еволуције синтезује најбоље конклузије свију наука. Еволуција је врховни закон света, који ми испитујемо. Треба дакле да скицирамо у великим потезима начелне промене универзалне еволуције.

Универзум (свемир) се у почетку јављао као конфузна маса, хаотична, на којој никаквога органског живота није могло бити, где су сви делови сензитивно хомогени. Напослетку, услед непознатих акција, ова се маса поделила на више делова, који су се почели разлазити један од другог. Данас је свет постао хетерогеним, то јест састоји се из разноврсних елемената. Ну, истодобно са поделом и разлажењем, ови се елементи почеше лагано асоцирати (везивати) и међусобно координирати. Дакле: конфузна се маса ширила, да устуни места рудиментном (кржљавом) организму. Тако је, дакле, свет пшао „од конфузног хомогенитета (једнородности) ка координираном хетерогенитету (разнородности)“ (Херберт Спенсер), зато кажу, да је постао вишестручнији.

Примитивна је маса образовала маглуштине, које су — пошто су се распале — продуковале звезде (хипотеза Лапласова). Једна је од њих земља. Она беше у почетку у усијаном стању а пошто се расхладила подели се и тада се образоваше минерали. Ови се лагано модификоваше и компликоваше утецајем хемиских акција и реакција, док није нека хемиска акција, сложенија од других, (и чија нам тајна измиче) једном учинила, да избије *живот* у рудиментном облику протоплазме, у изгледу, без сумње, најпростијих протозоа. Ова је протоплазма лагано расла, затим се поделила. Али различите ћелије образоване дељењем једне исте ћелије — матере, наклоњене беху да по свом облику остану једне, да се вежу једне за друге, да би се могле узајамно потпомагати, те тако је проста и пространа протоплазма дала повода сложеном телу, уједињеном ћелијама, двогубим прогресом у множину и јединство. Тако се образоваше биљке и минерали: образовани једном, даље се развијаху у истом облику (на исти начин), усавршавајући своје удове и координирајући (сређивајући) исте на путу одржања комуналне егзистенце. Да би егзистенцу очували, ови се организми морадоше међу собом борити; јер *квантитет хране потрошене на површини земље сасма је недовољан, да засити клице, које се годишње множиле живим бићима* (закон Малтусов). Потребно је да се много од ових клица изгуби, да би само мањи број могао опстати. Од њих ће оне опстати, које имају највише предности у „борби за живот“. Те предности могу бити од две сорте: Једне се пренашају на биће преко организма предака истог; организам одређује за то биће традиционалне или урођене карактере; друге су напротив, стечене самим собом, у току сопствене егзистенце; јер да може живети, приморан је прилагодити се према средини и у овом прилагођивању чешће се кодификарати. Наслеђе и прилагођивање јесу, дакле, два значајна фактора еволуције живих бића. Она бића која имају најсавршенијих наслеђених особина или која се бољем знају прилагодити, преживе онако како их је баш сама природа одабрала: то је природни избор бољих (Дарвин). Да би опстало против свих својих супарника, биће треба неуморно да се усавршава, како и сваћамо континуитет прогреса код живих бића. Тај је прогрес допринео да се од првобитне протоплазме одвоје савршенија бића, која су дала повода биљкама и животињама. Прве (биљке) беху у почетку најсретније од куда и потиче њихова обилност у првим геолошким периодима. Али баш та ствар,

да су лако палазиле хране, утврдила их на земљи и установила међу њима прогрес.

Животиње на против — мање сретне у почетку и приморане на неуморно кретање на земљи, да на њој нађу мало ужитка — почеле су развијати своје органе за покретање, за осећање и свој нервни систем. Својство нервног сустава — који може поглавито да се усавршава и који влада над свима другим органима — јесте да концентрише сву њихову (органа) снагу и да даје бићу јединство. Развијањем и усавршавањем нервног система означен је прогрес у анималном (животињском) свету и то изванредно његово развијање — које омогућава појаву виших облика мишљења — учинило је човека највишим од свију анималних бића. Човек, једном створен, прилагођава се према месту пребивања, што смо означили у претходном одељку, према материјалним потребама, према истини, доброти и праведности. Нема узрока да ће ова еволуција човека као и природе једном престати. Незнамо зашто да не би био прогрес константан, зашто да не би могли човек и природа бесконачно трајати те да се непрестано приближавају и приближе једном оном идеалу, на који они аспирирају. Све нас руководи да мислимо, да ће еволуција и даље следовати у истом смислу и да ће генерације, које нама следују, схватив вредност наших напора бити боље и сретније него ми. То је, дакле, укратко принцип који говори о развићу свега, принцип кога нам одвајају науке конкретног реалитета. Врховни закон свемира јесте развитак према добру.

Али се можемо запитати шта су сама ова бића која се крећу? Шта је супстанца, која их испуњава? На ово питање дати су врло разноличии одговори. По једнима треба разликовати бића сасвим материјална (минерали), бића материјална и душевна (више животиње, човек) и међу овима бића на која се ослањамо (биљке, ниже животиње). Тешкоће овога одговора учиниле су да се мислило на друге филозофе, да сва бића треба да су створена од једне једине и исте супстанце, било то материја (материјалисте), било дух (спиритуалисте) или стварна супстанца чији су разни облици дух и материја (пантеисте).

Ова питања не падају у област науке: она остављa решење њихово метафизици. За науку је довољно да испита чињенице и да за њих постави законе.

Извештај

о трогодишњем раду учитељског збора новосадског школ. среза.

Прочитан и усвојен у зборској седници у Ст. Врбасу, 22. септ. (5. окт.) о. г.

(Свршетак.)

Преминули су за то време:

Коста Шпјачки бивши дугогодишњи председник овога збора као умировљен учит.

Дафина Михајловић бивша чланица управног одбора и вредни перовођа овог збора.

Јован Хаџић бивши вредни перовођа збора.

Сетимо се ових врсних наших чланова и овом приликом и тиме докажимо да је међу нама трајан, вечан, њихов спомен!

Изашли су из овог среза:

Веселин Главашки отишао из Бегеча у Бочар.

Глиша Мирковић из Н. Сада, за учитеља гимнастике у срп. вел. гимн. у Нов. Саду.

Живојин Стојадиновић из Бегеча у Вршац.

К. Миловановић из Н. Сада за епарх. школ. референта бачког и будимског.

Милан и Јованка Чешљар из Пироша.

С. Шешевић из Пироша.

Јелисавета Матић из Н. Сада у мировину.

Као заменице биле су у овом срезу:

Тинка Јовановић у Пирошу и у Н. Саду,
Зорка Средојевићева и
Милица Зечева у Товаришеву.

Промениули су места:

Евица Павковићева из Пивнице у Н. Сад.
Душан Ружић са новосад. салаша у Н. Сад.

Од учитељица се удале, а и даље остале учитељице:

Сидонија Ракић за учитеља Ђ. Гајина у Н. Саду.

Олга Петровић за учитеља П. Лалошевића у Ст. Палапки.

Даница Бећина за учитеља М. Бендића у Пивницама.

Као нови чланови дошли су у овај срез:

Зорка Гајшин у Бегеч
Бранко Стефановић у Д. С. Иван
Милана Максимовић у Н. Сад
Јулка Ђурчић у Н. Сад
Бојана Бајић у Пирош
Тодор Милованов у Пирош
Стеван Ђурић у Силбаш
Стеван Паланачки у Товаришево
Јосиф Лаковић у Бегеч
Иван Малешевић у Н. Сад
Нићифор Шустран у Н. Сад
Милан Ђосић у Н. Сад
Милан Ђирић у Ст. Паланку
Веселин Марјански у Ст. Футог
Бранко Шегуљев у Пивнице
Жарко Стефановић у Товаришево.

Кад смо овако изнели слику рада овога среза, сматрамо за дужност да саопштимо и погледе своје о досадашњем и будућем раду нашем како смо то искуством црпели из овог нашег зборског рада за ово неколико последњих година.

Дужност је нас свију да у пресуђивању овог нашег заједничког рада будемо скромни и објективни.

Градиво које смо обрадили за ове три и пô године не приказује нарочиту значну вредност, али исак приказује овај збор као учитељско друштво које у извесној мери прати савремене појаве у школском и учитељском животу и напредне а добре ствари прихваћа свесно.

Треба да признамо да у целокупном нашем раду није било довољно срећености, но овај се недостатак појављује још од почетка ових зборова, а у колико би ми сви као појединци могли поћети одговорност за то, са недовољног нашег рада или недовољног интересовања за рад, у толико држимо да је јачи недостатак у самом неподесном организовању и нити одређеном, нити неодређеном делокругу нашем.

С тога би за даљи бољи и напредњи развитак у раду ових зборова, потребно било да промислимо, не би ли успешнији рад могли развити ако израдимо себи други нацрт рада који би повео у заинтересованији рад све чланове овог среза и тиме их осоколио на што темељније и истрајније проучавање своје педагошке струке и сталешких прилика, а тим путем постепено стварао од њих вредне и виђене раднике како на практичном пољу, тако и на пољу педагошке штампе.

У корист тога овај одбор држи да би се у будуће могло на друкчијој основи поступити у погледу рада. А то би било овако:

Пошто ми имамо у већем броју наших општина у срезу, више од две учитељске снаге, које по нашем школ. закону чине месни збор, то би добро дошло раду овога среза кад би се за расправљање истакао један известан број савремених питања што се тичу школе и учитељства, и та питања да се поделе по појединим зборовима на обраду, а резултати до којих се дође при таким обрадама у месним зборовима да се изнесу у оваку среску седницу на коначно доношење резолуције односно обележавање нашег становишта у дотичном питању.

Уз овакав рад могли би завести још једну новост у погледу реда у раду.

Ми смо једном донели одлуку да у свакој зборској седници буде расправљена по једна тема за коју су сви чланови обвезни да се спреме. У овој ствари нисмо скоро ништа постигли. Одбор овај предлаже да покушамо од сада у погледу радника ићи редом. За сваку зборску седницу да се прихваћају рада по три члана овога збора, сваки из другог места и то по азбучном реду имена појединих општина од почетка и од краја. Тако да би у једној пролетној седници радио по један члан из Бегеча, Врбаса и Д. С. Ивана, а у јесењој седници по један из Ст. Шова, Футога и Товаришева и тако редом.

За теме би се имао постарати управни одбор, а у тај оквир узимао би и оне теме које поједини чланови овога збора предложе за обраду у зборским седницама.

Можда ће по неком члану изгледати да ћемо оваким радом себе сувише оптеретити, нарочито сад на догледу озбиљних прилика у којима немо се налазити са нашим практичним радом у школи. Али време је да једном уђемо у стваралачки рад и стечемо свестраног научног материјала, који ће нам у свакој прилици добро послужити и као практичним радницима у школи и као напредним члановима учитељског друштва. То време је баш сад кад се од нас тражи толика жртва каква се ретко од којег сталежа тражи. Ми немо сами себи

учинити услугу ако се не ослонимо само на оно што нам власти пропишу, него ако те прописе фиксиране у генералном облику почнемо подробније проучавати и упознавати се тим путем са оним правцима у настави и васпитању, који се на западу у просвећенијих народа већ годинама обрађују као покушаји и до нас ето допиру као неке признате реалне идеје, којима ми треба овде да дамо живота, а у ствари не знамо какве су резултате показале те идеје тамо где су поникле. Из самих званичних прописа ми нећемо ништа научити, нити ћемо се моћи спремити да одговоримо дужности која се на нас полаже, а темељним проучавањем истих не само да ћемо се лакше кретати у своме раду него ћемо доћи и до сазнања којим ћемо се као прави наставници и школски људи моћи успешно борити у даној прилици, и стварним доказима сузбијати из наставе и васпитања оне правце, који не одговарају крајевима и друштвеним приликама у којима ми живимо.

Таким оружјем моћи ћемо у подесној прилици изаћи на сусрет и тамо, где сад морамо да ћутимо и да све редом примамо као осведочену истину, која ни у првом завичају своме није као таква примљена.

Напредни школски кругови траже и у таким питањима да имају одлучну реч и сваку таку нову идеју апатомски растворе пре него што би је усвојили, с тога код њих и нема случаја да се модерне новине у часу, званичним прописма унесу у све школе и школске прилике без разлике, док нису очишћене и прерађене од свију оних мешавина које само дају лепу форму а у ствари отежавају школски рад.

Када би на тај степен рада стигли онда не би наносили своје погледе као појединци, него као уједињена снага школских радника који начелно стварају неком добром правцу чврст основ или га обарају са његове доказане неподесности, или бар неосведочене користи.

У уверењу, да смо и сад као и у свему трогодишњем раду, свесрдно пошли увек само за тим, да у корист школе, наставе и учитеља, а нарочито ове наше учитељске заједнице, увек заступамо онај рад и онакав правац, који нам може углед подићи како школи тако и учитељству овога среза, одбор подноси овај извештај и моли поштовани збор да га узме на знање и разреши овај одбор од даље дужности.

Из седнице управног одбора држане У Новом Саду, 10. (23.) сент. 1909.

Душан Ружић
перовођа.

Ђока Михајловић
зам. председника.

Практичне обраде.

МЕРЕ ЗА ВРЕМЕ.

Лекције за II. разред.

(Наставак.)

УЧИЛА: Дијаграм*), модел или слика једног зидног сахата.

Ко је упамтио дане ове седмице? Реци их! Дан је в р е м е и седмица је в р е м е. Које време траје дуже — дана, или седмице? Дан је један део од седмице. (Попављање).

Колико дана заједно чине једну седмицу? (7 дана). Колико дана има дакле свака седмица? (7 дана). Овде, на овој слици сам вам обележио једну седмицу. Ово мало парче означује седмицу. Покажи овде једну седмицу! Покажи и ти једну седмицу! (Вежбање). Овде би могли показати и један дан: овај најмањи делић показује нам 1 дан. Број дане седмице. Сад видите, колико седмица стоји једна до друге (1, 2, 3, 4 седмице). Који је данас дан? (нпр. петак). Сутра је субота, крај седмице и са недељом почиње опет нова седмица, која се опет свршава, па настаје нова и тако непрекидно.

Кад пређе 4 седмице, то кажемо, да је прошао ј е д а н м е с е ц. Колико седмица чине дакле 1 месец? Колико седмица има 1 месец? Реците сви! И месец је в р е м е. Које је време дуже: једна седмица, или један месец? Ко уме на овој слици показати парче, које 1 месец означује? Број сад, колико седмица има један месец! Покажи потез за једну седмицу! Покажи потез за 1 дан! Колико дана има седмица? Колико седмица има месец? Овде на овој слици се не види само 1 месец забележен. Бројте месеце почевши одавде! (1 месец, 2 месеца . . . 12 месеци). То је дугачко време. Ми зовемо то време 1 г о д и н а.

*) Д и ј а г р а м је овде један круг, који је подељен у 12 делова. Ти су делови обележени са именима 12 месеци. Ови месеци представљају годину. Осим тога, код једног месеца су обележене и седмице са данима. — П р е в.

Колико месеци дају 1 годину? Колико месеци има једна година? (Понављање!) Покажи цео потез, који једну годину означује! Покажи сад потез за један месец! (седмицу, дан!) Као што сваки дан има име, тако и сваки месец има име. Ево имена од месеца; читајте их! Ко зна, којега сте месеца пошли у школу? (нпр. септембра). Нађи месец септембар! Добро је, нашао си га! Ко зна, који је сад месец? (нпр. март) Погледај, да ли неш наћи и месец март. Добро. Сад избројте, колико месеци идете већ у школу! (1, 2 . . . . 7 месеци). Колико месеци фали још до једне године? Ко зна? Изброј, да ли је и то тако! Ал, сад ћу слику уклонити, да видим, ко је од вас што запамтио.

Колико дана има једна седмица? Колико седмица има 1 месец? Колико месеци има 1 година? Шта је дан (седмица, месец, година?) Које је време, између ових времена, краће (дуже?) Изброј времена и реци прво краће, па послетку дуже! (Обрнуто!)

Вежбања. Макса је био једну седмицу болестан; колико је дана био Макса болестан? Марија је била 1 седмицу и 5 дана код мајке; колико је дана била Марија код мајке? У седмици има два дана за одмор; колико је школских дана? Нека жена заслужи сваког радног дана у седмици 1 фор.; колико фор. заслужи за једну седмицу, која има 3 дана свеца? Колико круна заслужи њен муж, те исте седмице, кад он сваког радног дана добије по 3 К? Итд.

Једно мало дете је 3 месеца старо; колико је то седмица? Мала Драгиња иде у школу 1 месец и 3 седмице; колико је то седмица? Отац је био 2 месеца и 2 седмице на путу; колико је седмица био отсутан? Колико је месеци 8 седмица? Колико је месеци 12 седмица? Колико је месеци и седмица 7 седмица (9 седмица?) Итд.

Мали је Славко 1 годину стар; колико је то месеци? Неки је човек био $^1/_2$ године без посла? колико је месеци био без рада? Пролеће траје четврти део једне године; колико месеци (седмица) траје пролеће? Школска година траје 2 месеца мање него 1 година; колико је то месеци? Итд.

*

а.) **Понављање.** Колико годишта има једна година? Како се зову? Колико месеци има свако годиште? Колико месеци има једна година? Кажи 12 месеци у години? Колико седмица има 1 месец? Колико дана има свака седмица? Кажи 7 дана у седмици![*])

(Наставиће се.) **Т. Костић.**

Срески зборови.

Будимски срески учитељски збор.

(Свршетак).

Лаза Терзин је поднео овакав предлог, што се тиче вођења шк. записника:

Шк. С. издао је наредбу да се сви шк. записници воде осим на мађарском још засебно и на срп. језику. Тако сад имамо 6 шк. записника! Изрично се вели, да је то за наше авт. шк. надзорнике. Разуме се шта је интенција Ш. С.; на име тим начином би да очува карактер наших школа и да се штити наша шк. аутономија. Међутим то је врло јалова одбрана наше аутономне слободе; то није пут и начин за очување карактера наших школа. Ако је све то повређење, онда треба то на мало еклатантнији начин бранити. Треба се заузети боље и то онде, где би било и позитивног успеха, а не овде, од чега може бити само штете. А ево како! Данас је и сувише тежак положај срп. учитеља. Силни посао га је притиснуо. Са свих страна га само гњече. У том тешком раду сад је придошла и нова тешкоћа. Шк. дневник морамо водити на мађ. језику, јер то тражи од нас нови шк. закон. Наш Ш. С. сад опет тражи за себе да се води све то и на срп. језику. Ко зна да уредно вођење тих дневника није маленкост, (особито пак још, као што то захтева баш наш шк. референт, да се забележи и посао, који се даје деци, као тихо вежбање) тај може рећи, да то није лак ни мали посао. Узме то човеку сваки дан више од $^1/_4$ сата! За то, за ову годину већ морамо водити, јер је прописано, ал' да замолимо Ш. С. нек нам олакша, па да се бар у будуће не мора водити и на срп. језику обавка. То само оптерећује учитеља, а потпуно је излишно. Та, кад већ имамо то на мађ. језику, онда на што и на срп. језику! Та наши надзорници и тако морају знати и мађ., па нек гледају оне записнике. Тиме ће се само

[*]) Све дође, што је изнешено о мерама за време, спада у I. разр. Ток ово даље, што долази, спада у II. разред. — Прев.

олакшати учитељу, који је већ и тако и сувише оптерећен.

Светозар Радашин, будимски учитељ, слаже се с предлагачем. И он је за то: да би требало укинути шк. дневник у опће, да се никако и не води. Вели постоји већ покрет међу престоничким учитељима, да се дневник о свршеном раду изоставе сасвим, пошто то и нема своје сврхе. Требало би да служи као нека контрола о учитељеву раду. Међутим, ако ће ко по томе да суди о предности учитељевој, онда учитељ, само ако хоће, може преварити и самог надзорника. Да се тамо најлепше написати, а међутим да се од тог ништа не уради.

Председник замера предлагачу, Терзину, што износи овај предлог, који је несувремен. Тужи се на онакав посао, кога још ни отпочео није. Нек се прво увери, па ако је одиста тако, као што он овде износи, Ш. С. ће већ усвојити оправдану молбу учитељску. А није ни родољубиво, што се отреса баш тога, да као српски учитељ не води записнике и на срп. језику. Уједно се обзире и на ону примедбу Радашинову, где вели, да учитељ може преварити надзорника. Пре свега варати није лепо, а није ни морално. На послетку: Учитељ и не може варати надзорника, већ само себе. А тај дневник, он и не води за надзорника, већ за себе. То њему треба, да зна докле је дошао; шта још има да сврши. Њиме може да сравни и то, како напредује ове године, према прошлој години. Дал' је заостао у чему? У даљем разлагању своме рекао је референт К. Миловановић још и ово: „Немојте се баш тако много ни тужити на свој учитељски посао. Има људи, који раде дневно по 16—18 сати. Шта је учитељски рад од 32 с. нед. поред толиког физичког рада тих јадника?! Истина је, да физички рад и не умори, као учитељски, умни рад. Но, знам ја (вели шк. референт!) врло много њих, који говоре још и више од учитеља, па им ништа не шкоди. Баш ти, који су тако говорљиви, они живе дуже, него ма који други. У осталом узмите на ум то, да одмор и није дат учитељу, већ је тај одмор зарад деце. А учитељ, кад има слободног времена, нека само седи, па нек исцрпе те своје записнике.

Школски Савет није хтео, а није ни могао одмах сам, да са свим остави, да се записници не воде и на српском језику. Шта би било, да је то учинио? Пребацило би му се, да је неродољубив, кад, ето, он сам избацује српски језик из своје школе."

— Ето тако је говорио шк. надзорник, који је и сам био учитељ. Кад смо то чули: запањили смо се. Нисмо веровали својим ушима, да то говори школски надзорник. Нисмо веровали ни својим очима, да је пред нама Кузман Миловановић, који је толико година и сам био учитељем! На све ово смо ћутали. Нисмо хтели, нит смо нашли за вредно ма и једном речју осврнути се још и на оваке разлоге!

Радашин се објашњава с председником, шта је мислио с овим, кад је споменуо варање. Тиме је хтео изнети несмисао и ништавост тих дневника, а није хтео рећи, да ће и он варати кога.

Стеван Михаљић, учитељ у Пешти, приметио је, да учитељ не мора имати тај дневник о свршеном раду, кад већ има израђен спец. наст. план. Спец. наст. план му даје упутство, докле је дошао, а шта још има да сврши.

Лаза Терзин, као предлагач, овако је реплицирао на примедбе председникове: И опет му се добацује, као да говори из ћуфта. Ми већ сад водимо те исте записнике на срп. језику. Е, па ништа није тешко представити себи тај исти посао, како изгледа, кад се удвостручи. Образложио је и то, за што предлаже ово. Хтео би да се бар онде олакша учитељу, где би олако могло бити. Тј, ко ће му помоћи, ако ни наша власт неће да му помогне. Треба штедети свог раденика бар онде, где се може. Не треба нас и сувише оптерећавати, јер може прекипети, па ће се учитељи разбећи. Отићиће онамо, где је мање посла. На послетку послужио се баш самим разлогом председниковим. Наиме: кад већ тај дневник учитељ пише себе ради, а не за другог, е па за што га онда и гоните да га води. Оставите му на вољу, па ако мисли да му треба, нек га води. После свега овог остаје при свом предлогу, кога је поднео овако формулисаног:

„Из разлога, пошто је данас српски учитељ и сувише оптерећен својим тешким школским дужностима, па цењећи ту његову жртвовност и увиђајући ту његову велику оптерећеност, да би му се олакшало бар у не-

чему, те тиме што више потенцирала воља и енергија за овај претешки посао, предлажем: да се замоли всл. Шк. Савет, да нас опрости тог излишног терета, да не морамо водити шк. записнике и на српском језику. Пошто те записнике и тако водимо једино само за наше автономне надзорнике, они би могли и отпасти, јер наши надзорници и тако морају знати мађарски, па би се тиме бар уштедео један посао учитељу. То би му могло само годити, јер би видео, да му његова власт иде на руку, јер га штеди, да се не троши бар овде, од чега нико нема реалне користи."

После овога је предлог стављен на гласање, који је једногласно одбијен. Сачекаће се да се види прво, да л' је то баш одиста тако теретно, па ако се види, да јесте, онда ће се већ замолити Ш. С. да то учини.

На питање председниково, има ли ко год још какав предлог, Лаза Терзин је поднео овај предлог:

„Мисао о удруживању тако је нешто савремено и корисно, да о томе не треба ни говорити. За то сви ми увиђамо и потребу оваких уч. зборова, где се само можемо нечему поучити. Баш данашње тешке прилике императивно траже од нас, да се што јаче удружујемо и ми учитељи. За то се можемо само радовати овоме сазваноме збору. Но договор је у толико плоднији, у колико нас је више. Јер више очију више и виде, више људи више и знаје, у већем друштву више се и научи. Наш збор је тако мален, да изгледа као неки фамилијарни састанак. Има нас свега 12! За то предлаже, да се обратимо молбом сл. ЕШО-у будимском да дозволи, да се овај збор споји са зборм учитеља из мохачког среза. С њима заједно било би нас једва преко 30. Већ се разговарао с друговима и о томе, како да се држе ти зборови. Увек би се могли држати доле у мохачком срезу, пошто су наше опћине имућније, па би им лакше било давати нам путни трошак за збор, него овим сиротим опћинама за пут овамо горе."

Овај предлог је једногласно усвојен и поднеће се ЕШО-у, а и председник је обећао, да ће га и сам потпомоћи.

Ако се ова 2 збора споје, идући збор ће се одржати у Мохачу. Време ће се објавити. Ако се не споје зборови, онда ће се одржати у Помазу и то са овим дневним редом:

Стеван Стојић учитељ из Помаза поднеће извештај о важнијим стварима, које се буду изнеселе у нашој и у страној педагошкој књижевности.

Лаза Терзин учитељ у Сент-Андреји изнеће свој суд о новој наставној основи и поповши предлог о вођењу шк. записника.

Софија Станковић учитељица из Ловре радиће практично.

Председник је умољен, у случају, ако се зборови споје, из мохачког среза једном члану нека се да, да спреми једно популарно предавање за народ.

Тиме је, ето, довршена седница овог малог учитељског збора. Судећи по живом интересовању свих чланова, надати се, да ће се и у њему, према приликама, радити одушевљено, вредно и корисно. Дај Боже, да буде тако!

Са среског учитељског збора вел.-кикиндског. Дана 7./20. октобра о. г. одржана је седница учитељског збора вел.-кикиндског школског среза у Вел. Кикинди. Ако је за среске учит. зборове икада било потребе, то су они у данашње време заиста као кора хлеба потребни. Донесен је нов школски закон: ступа у живот нова наставна основа, па ту треба много правог братског саветовања, да се учитељство разазна у овом новом лавиринту. На оне многе непзвесности, које највише узнемирују духове, треба много вере и охрабрења, да се за рад поуздање стече.

Како је све то тако важно саветовање текло на вел.-кикиндском среском учит. збору, ево нека покаже овај извештај, који ћемо овде верно пзнети.

Седница зборска доста је касно отпочела, јер воз, којим највећи број учесника стиже, долази тек око 9 часова пре подне. Још је прво одржана одборска седница, на је и за ову доста времена требало. Но доће напокон време и сама зборска седница да се отвори. Отворио ју је пак Христифор Свирчевић, епарх. школ. референт. Говор којим је то учинио, беху безбојне фразе. Један друг наш згодно је окарактерисао тај говор кад је рекао, да је то једна лекција из фразологије.

После овога поздрава председник заменик Михајло Косић извештава, да је на последњем збору у Меленицима био углављен

дневни ред за данашњу седницу, по поводом ступања нове наставне основе у живот, настала је потреба да се због и о тој основи посаветује, те је и тај предмет узет на дневни ред. Уз то се још једна тачка морала метнути, а то је извештај са течаја учитељског у Сомбору, који је течај приредила највиша школска власт ради тумачења нове наставне основе а и ради саветовања и упутства о бољем начину предавања мађарског језика. Да говори о наставној основи примио се референт Свирчевић а извештај са курса поднеће Милан Мојић, учитељ у Вел. Кикинди, који је на том курсу као званично изаслати слушалац био присутан. Одбор препоручује говор о наставној основи као прву тачку дневнога реда а извештај са курса као другу тачку. Међутим пак Љубомир Лотић, учитељ вел. кикиндски поднео је писмен предлог, који кад би се усвојио, имао би се дневни ред друкчије уставити, те зато ће да прочита тај предлог а ако ко има какве примедбе у погледу дневнога реда нека их изнесе.

Предлог Лотићев гласи:

„Обзиром на велику важност најтачнијег практичног претреса нове наставне основе и нарочито, да би се у наставном градиву сваког разреда појединце могло истаћи и пронаћи баш оно, што је сумњиво како управо и у којој мери треба да се предаје; као и да се с тим у вези тачно установи: да ли је могуће свршити цело наставно градиво у појединим школским књигама и ако не, шта би требало из истога одабрати, а поврх свега да би се саставиле специјалне наставне основе за разреде и групе појединце — без чега би данашња седница остала испод нивоа правог свога задатка, предлажем: да се као први и најпречнији предмет у данашњој седници усвоји подела целога збора на секције по различним појединим или комбинованим разредима — у којима ко дела, да се свака ова секција повуче у посебну школску дворишну и основно проучи наставну основу, забележи све оно, о чем би се требало саветовати, састави специјалну наставну основу, напоре мишљење о школским књигама и да свака секција изабере по једнога извештиоца, који ће о свем том поднети извештај седници ради доношења закључка. Пре свега тога пак нека седница донесе решење о том: да ли ће се наставно градиво удешавати на месеце, седмице или дане?"

По прочитању овога предлога референт Свирчевић разлаже, да је он саопштио председнику-заменику, да жели да говори о наставној основи. Сматра то за своју дужност. Том тумачењу прилази велику потребу, јер као надзорник хоће да каже шта ће нарочито захтевати да се и како да се из наст. основе обрађује. Жели свакако, да прва тачка саветовања буде његов говор о наставној основи, те да може рећи што жели.

Љ. Лотић: Кад сам се решио, да поднесем овај предлог, учинио сам то зато, да се омогући да рад данашње тако важне седнице што плодније буде. „Говор" о наставној основи, шта то значи? Да ово два часа слушамо оно исто, што смо сви већ небројено пута читали и о чем смо толико пута и разговарали. Није ли то заиста непотребан посао? Па још је и сама власт са свиме страно протумачила наст. основу. Ако се пак усвоји мој предлог, ево како ће рад тећи: У свакој појединој секцији прочитаће се део наставне основе за тај разред или разреде и забележиће се све оно што је можда нејасно или што се даје на два начина тумачити, па ће се онда о тим стварима говорити. Таких пак места има у наст. основи, као што је у оне и у новим законима и другим званичним издањима немогуће избећи, да се не увуку по неке нејасноће, те се после издају разјашњења, допуне и т. д. Осим тога веома важна ствар је саветовање о школским књигама. Има врло опширних књига, за које и сама спроводна наредба каже да су опширне и вели, да се одаберу они предмети, који су према наставном градиву потребни. Споменућу само мађарске читанке за III. и IV. разред. По старој наставној основи предавало се лане у IV. разреду само 50 бројева, а сад за трећи разред треба да се из 107 бројева одабере шта управо да се предаје. У мађ. читанци IV. разреда пак има 110 бројева, те из реда тих предмета такође треба да се изаберу предмети, који ће се предавати. То важи и за српску читанку. Овај посао апсолутно је немогуће у пленуму радити, те су дакле лекције заиста потребне. Даље, учитељи и учитељице имају сачинити специјалну наставну основу. Ова треба да се на месеце сачини, јер на дане је

у нашим школским приликама просто немогуће. Па и специјалну наставну основу ко боље може сачинити него дотични учитељи, који у којем разреду или разредима раде. У свима овим саветованьима нашим врло често ће требати и г. школски референт да каже своје мишљење и то ће бити прави говор о наст. основи, онаки какав управо треба. Тако ће се онда сви разићи са овога збора потпуно упућени у свем ономе што им је потребно. У наст. основи неће бити за њих нејасних места, знаће шта треба да предузимају из свију књига а имаће израђену и специјалну наставну основу на месеце. Потребу свега овога пак сви треба врло добро да уочимо, а нарочито за оне наше другове, који сами или по двоје па ма и по троје у понекој општини делају. Ми где нас има више и састанемо се један с другим, па се и поразговоримо о многом чему, али они нити имају с киме да се посаветују, нити кога за штогод да запитају, па је највећа дужност свију нас, да их извучемо из многих неизвесности и сумња. Ако „говор“ о наст. основи дође на прво место, изгубићемо време од најмање два часа и ни свако себи а ни својим друговима нећемо дати све оно што треба са овога збора да понесемо, те ће нам рад јалов бити.

(Наставиће се).

Седница среског учитељског збора вршачког одржана је 23. септембра о. г. у Дежану. Текла је овако: Председник отвара седницу. По том преставља госп. референта Хр. Свирчевића као новог природног председника збора и предаје му реч. Госп. реф. изјавио се као пријатељ учитељства, који жели са учитељима раме уз раме радити. Позива учитељство на истрајан рад, јер опстанак српских нар. школа зависи од материјалне и унутарње страже. Првој ће се удовољити те према томе остаје још да учитељи савесним својим радом, свакиданьом спремом опстанак српских вероисповедних школа подржавају.

За тим је по дневном реду: Живојин Стојадиновић, учитељ из Вршца, поднео подробан извештај о предаванима на курсу у Сомбору и држао практично предаване о деловима тела са I. разредом. Живојину Стојадиновићу мора се признати труд и умешност у предавању директним методом.

О риби је на основу слика очигледно предавала такође по директном методу К. Поповићева учитељица из Павлиша.

Пера Новаковић, учитељ из Дежана предавао је по једну методску јединицу из очигл. наставе у свима разредима такође директним методом.

Господин референт је сам предавао директним методом причу: „A sovány ételˢ“, на чему му је изречена најтоплија захвалност.

По том је приказивао нову наставну основу идући од предмета до предмета. Изрекао је, да спец. наставну основу од учитељства за ову годину још не може тражити, али ће мотрити на писмено спремање, те ће захтевати при инспекцији да му се писмена спремања покажу.

У затвореној седници изречено је од стране овога збора да се директан метод свугде употребљује гдегод се може, а где је то немогуће, да се прибегне у помоћ матерњем језику.

Одређен је дневни ред за пролетну седницу која ће се одржати у Вршцу.

После тога су сви учествовали на заједничком ручку и у 4 сата после подне беше разлазак.

ДОПИС.

Из Потисја. Поштовани г. Уреднче! Нећу да вам пишем о раду нашег среског учит. збора — о оној седници, која је одржана у Ст. Бечеју, дана 6. октобра о. г. — не што се не би могло о њему и у јавности говорити, — него што би тај извештај и сувише морао бити опширан — а знам, да простор вашег листа то не дозвољава.

Морам да се обазрем, на оне утиске, који су и сувише утицали на нас млађе учитеље, приликом расправљања појединих предмета, што су били на дневном реду. Наш збор остао је обезглављен, те је ову седницу отворио, шк. референт г. К. Миловановић, поздравивши збор добродошлицом, нагласивши, да није дошао овамо, да смета слободном раду збора — већ и ако је присутан, као шк. надзорник, даје свакоме члану потпуну слободу говора и т. д. Под тим утиском, вотирано је поверење и радост овога збора а на предлог Јове З. Медурића што том сед-

ницом руководи епарх. шк. надзорник, који је дошао из учитељског реда, до тог положаја. Наравна ствар, да је збор — својим нутањем усвојно горњи предлог. После овога, дошао је на ред извештај о раду изасланика на учит. течају у Сомбору. — И овде је J. З. М. добио први реч и почео је да критикује и теоријски и практичан рад, који је предузиман на томе течају, и то стварно и разложно. Но са свим је природно, да се ту морао дотаћи и оних личности, које су биле одређене као предавачи на томе течају.

И чим је почео да о овима говори, видело се са лица г. референта, да му то не годи и опомену је нашега браца Јову, да се окане тога посла — и да не увлачи у критиковање оне људе, који су изнели на томе течају на пазар оно, што су најбоље знали.

И ми смо се погледом, један на другог морали запитати: јели то слобода говора? И није ми чудо, што ми млађе учитељске снаге оћутасмо, али се чудити морамо, да су ту они старији учитељи, који су искуснији праксом и теоријом — могли да оћуте на оваки поступак нашег г. референта.

Не треба господо по улицама и за леђи шк. референта, износити његове поступке којима се служи у зборским седницама, него то њему треба рећи у отвореној седници јер њему као бившем учитељу, не може и не сме то бити противно, пошто је баш он такав начин заступао, док је био учитељ.

Но колико смо песамостални, колико смо заплашени и збуњени кад седи у нашој средини шк. референт, видело се: кад је дошао на гласање предлог Арк. Павловића, да се против решења епарх. шк. одбора, — којим је наређено, да се имају позивати у зборске седнице и они учитељи, који су на допусту, а не њихови заменици — уложи уток на Шк. Савет. Ту се све згледало једно на друго, ко ће први да устане — да је, како ми се чини, и самог референта било срамота, што види око себе саме кукавице и људе несамосталне, да је по други пут морао позвати на гласање, јер овако једно важно питање, захтева више интересовања, више живости од стране учитељства. На зар није то срамота, да се тако држи овај збор који је за живота пок. чика Душана, важно као најбољи срески учит. збор!

Ст. Бечејски учит. збор, није пријатељ заједничких ручкова, те је и овом приликом изостављена та последња тачка дневног реда, а ми се разилазимо, сваки на своју страну, оставивши госп. референта самог да размишља о раду те зборске седнице, као и о променама између њега и учитељства од како је прешао у виши клир.

Један члан
ст. бечејског срез. уч. збора.

Преглед књига.

Одговор г. Ђоки Петровићу.

У „Застави“ бр. 214. одговара г. Ђока Петровић, писац књиге: „A Magyarok története“ на моју критику, што је изашла у овоме листу бр. 14.

Пре свега ћу да побијем његове тврдње у „Застави“, а после ћу да га упозорим како му је књига доиста препуна погрешака сваке врсте.

Што се тиче онога „A“ испред: „Magyarok története“ ја и опет тврдим да мора доћи. Та, ено Вам Dr. Kiss-a, Ви се и онако радо позивате на њега кад Вама у прилог говори. Он има две мале књиге, једна за V. а једна за VI. разред основних школа, па и он каже: „A Magyarok története“. Mangold Lajos, универ. проф. историје на пештанском универзитету каже: A Magyarok története. Varga Ottó опет каже: „A Magyarok története“. Horvát Mihály и опет каже: „A Magyarok története“. Што се тиче израза „verekedni“, ја држим да не покрива онај појам, за који се узима. Јер: „verekedni“ се може на вашару, фланшама, столицама, батинама, папучама; а кад стоји народ пред народом и војска пред војском, на где не само да њих неколико излупају, него се гледа, да их што више убију, ту онда држим, да није: verekedni згодан израз, на ма он деци врло лак и згодан био.

Што се тиче слова: „cz“, односно „c“ веома ми је мило, што сам чуо, да се Ви доследно држите новог правописа, а само историјска презимена пишете старим правописом. Кад је тако, изволите отворити своју књигу, па ћете наћи одмах на 1. стр. „cz“ место „c“ у речи: Galiczia. Ако посумњате код ове речи, а Ви отворите „Tanterv és utasítás“, што је угарско министарство богочасти

и наставе падало 1905. па хоће се уверити на стр. 137. да ја имам право. На 8. страни наше књиге има: harczolt, па опет Galiczián. На 12. страни имате: czimet. На 13. страни имате: herczeg и czimet. Јесу ли и ово историјска имена? Је ли и ово доследно шпанском правопису? — А оно, што навађате оне писце: Györffy-a, Paesèri-a и остале, њима нека је част, али од Вас је то само: лари-фари.

Најпише се из тога може видети, да Вас је моја критика мало збунила и повијала Вас ма и за кратко време из новинарског рајона и нагонила Вас, да узмете у руку књиге, које сте одавна требали не у руци, него у глави имати. Одиста се радујем кад видим, да осим новина и друге ствари читате.

Да видимо, ко је донео Мађаре до Мупкача Алмош или Арпад. Заиста је смешно говорити о овоме. Али један учитељ V. и VI. разреда, писац мађарске историје, није с тим питањем на чисто. Он се ено и у књизи, а особито у „Застави“ размахује и хоће да мене пред читаоцима „Заставе“ покаже као незналицу. Но, по мом мишљењу боље би урадио, кад већ ни то није знао, да је узео још коју историју осим Kiss-ове за V. разред. Он је одиста обе Kiss-ове књиге имао (кад је своју писао) т. ј. и ону за V. и ону за VI. разред, али ни те две није сравнио, а да истражује још и но другима, за то је опет био и сувише комотан. Kiss у својој историји за V. разред одиста се изражава нејасно, баш као да је знао, да ће му наш писац наћи на лепак, и фактично каже оно, што је писац у „Застави“ цитирао. Но, што није отворио Kiss-ову историју за VI. разред, па би тамо на 6. и 7. страни нашао, да је Алмош још у Ателкузу пре „vérszerződés“-а предао водство Арпаду, а овај с њима склопио крвни уговор и повео их према Кијеву, Лодомерији, Галицији и напослетку око 894 доћоше до Мупкача. На како сада стојимо г. Петровићу? Ко је већи кашчитет: да ли Dr. Kiss Áron-ова историја за V. разред или Dr. Kiss Áron-ова историја за VI. разред. Ја држим ова последња, јер је та књига писана за старије ђаке. Ето видите како човек кад брзо и несолидно ради дође у ћор сокак.

Mangold Lajos у својој књизи: „A Magyarok története“ вели то исто у V. издању на страни 14.

Csch Lajos у књизи: Magyarország ok nyomozó története на 7. страни вели: „Etelközben találnak ideiglenes hazát. Etelközben egyesülnek a törzsek. Megkötik a vérszerződést, közös vezérüknek választják meg Árpádot.

Lovcsányi Gyula, проф. историје на пештанском педагогијуму каже на страни 83.: „Lebediából a bessenyőktől kiszorittatván a Dayester, Pruth és Szeret mellèki Etelközbe vonult, hol Árpádot vezérlő tejedelmüll választá. И тако даље: могао бих Вам још једно туце нарећати разних научењака, који сви овако кажу. Ја држим, да се пред читаоцима овога листа у овој ствари писам морао ни правдати, али држим, да ће бити овај лист до руке и оним читаоцима „Заставе“, који не познају, а који су историју већ давно бацили из руке, на стоґа сам овде навео више цитата.

Писац ме упозорава на Миленијум, и вели, да ја немам право када критикујем ону његову годину на 1. страни. Он вели, да је код њега на 1. страни 894. а ја бих опет рекао писцу, да се и на те његове тврдње види халкавост, несигурност, непоузданост, лакомисленост, или ако намера кад он није хтео ни у своју књигу да завири на 1. страни кад га већ неко опомене: и још му се изричио каже: ова година на 1. страни није добра. Он то на једно прими, на друго пусти или валда злоћамерно штампа у „Застави“ нетачно; јер на 1. страни стоји, да су Мађари дошли код Мупкача око 844. год. а то не ваља. Да тамо стоји, као што писац у „Застави“ пише 894. ја не бих могао, ни смео томе приговорити.

А сада још коју о Петровићевој књизи. На прве моје критике прогутао је писац доста погрешака, на их се у „Застави“ није ни дотакао, или се изговарао на штампарске погрешке и дело нам их је све разјасниo — које својим писањем, а које заградама. У идућем броју „Заставе“ имаће писац да нам прикаже читаву систему свога писања, које великих, које малих слова. Ја се бар томе надам, јер ако је доследан, онда треба да нам све протумачи, јер ето има света, па га крива разуме, те хоће то да назива чак! и незнањем.

На страни 1. на више места стоји: „Magyarok“ са „М“, а нема му ту места. Да ли и велико „М“ код вас у руковпису са свим личи

на „m“? На онда: Keltek, Bolgárok место kelták, bolgárok. Је ли и ту мало и велико једнако код Вас? На на 8. страни исто. На 16. страни пише: tatárok и mongolok са малим почетним словима, што је добро и на 17. стр. стоји: tatárok.' На 20. страни стоји: olaszok. На 21. страни пак свуда доследно стоји 3 пута Törökök са велико „T“ а треба мало. На истој страни стоји Magyaroknak, а треба са „m“. У опште на ове историје могло би се навести, да имена: Мађара, Турака и свих осталих народа (валда) — осим Татара, Монгола и Талијана — пишу се великим почетним словом. Таке су погрешке на страни 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28. и т. д.

Како се то зове? Да ли је то знање или незнање или просто један „chaos“? А сада да видимо још нешто из граматике. На страни 1., 10., 11., 12., 15., 16., 17. и т. д. у целој књизи пише писац: a ki, a mely, a hol (све односне заменице) одељено, а треба спојено. Ја се надам, да ће нам ово писац разјаснити. На 10. страни стоји: „távozzon“ место távozzék. — На страни 16. стоји: „Béla kardot vitt“. Ја држим, да онај ко зна мађарски неће тако рећи, а и код Kiss-а у обе књиге на која се Ви познајете стоји: „kardot hordatott“.

Да Вам наведем једну Вашу оригиналну реченицу на страни 21., па да Вас замолим, да ми протумачите конструкцију: „A külföldi fejedelmek és a pápa azt akarták, hogy a Törököket le kell győzni és ráburták a királyt stb.“

На страни 26. стоји: csele patakba, а по правопису требало би: „Cselepatak“. Погледајте и код Kiss-а! — То су у главном погрешке, што сам их навео као што видите само до 26. стране, даље држим да не треба да идем, јер овде није место, да се све погрешке набрајају. Но, да се писац по своме обичају не би изговарао на штампу, ја ћу да наведем неколико погрешака, за које држим да су штампарске, па их писам узео, да се не каже да набрајам по књизи штампарске погрешке. Ево их: на страни 12. Kopány а треба Koppány: на страни 15. közzé, на страни 16. Borsó-megye, на страни 22. vaskapu, на страни 23. a mit az országgyűlésben is meghallották и остале.

А сада долази још да сравнимо књигу г. Петровића на неколико места са књигом Paceséri-јевом и са обе Kiss-ове.

Писац у „Застави“ се просто непристо, па се луда по пресима и тражи код Срба момка, који би као Србин умео и могао на мађарском језику да напише овако нешто.

Као што видите, здраво са велике висине све посматра; но ови доњи редови дркћи да не нам осветлити то писање.

У Петровићевој књизи коју је он написао стоји на страни 12. „Ezek Kopány somogyi vezér indítására feltámadtak, de István Veszprém mellett legyőzte őket. Mikor aztán István a kereszténységet az országban elterjesztette, Asztrik érseket Rómába küldte, hogy intézkedéseire kérje ki a pápa jóváhagyását.“

На страни 20. у Петровићевој књизи стоји: „A nemesség biztosítására alkotta az ősiségi törvényt. Eszerint a nemesek birtokait családjuk engedélye nélkül nem lehetett eladni. Ha pedig valamelyik család kihalt, a birtok a királyra maradt. A jobbágyoknak megengedte a szabad költözködést, adót fizettek s elrendelte, hogy a nemesek a termés kilencedét tartoznak fizetni“

А у књизи Kiss-ове за V. разред на 7. страни стоји: „Ezek tehát Koppány somogyi vezér indítására feltámadtak István intézkedései ellen, de István Veszprém mellett meggyőzte őket. Mikor aztán István a kereszténységet az országban mindenfelé elterjesztette, Asztrik érseket Rómába küldte, hogy intézkedéseire kérje ki a pápa jóváhagyását.“

У Kiss-ово књизи за V. разред на 2. страни стоји: „A jobbágyoknak megengedte a szabad költözködést, adózásukat szabályozta a elrendelte, hogy a nemeseknek a termés kilencedét tartozzanak adni. A nemesség biztosítására alkotta az ősiségi törvényt. Eszerint a nemesek birtokaikat családjuk beleegyezése nélkül nem adhatták el. Ha pedig valamelyik nemesi család kihalt, a birtok a királyra szállott“.

На 13. стр. преписано је из Kiss-ове за VI. раз. На 15. стр. из Kiss-ове за V. раз. На 17. стр. има много Paceséri-јевог. Исто тако на 18. — Стр. 19. Róbert Károly сав здраво се подудара са Paceséri-јем. На стр. 20. без малог изузетка све по Kiss-у од речи до речи и т. д. Даље долазе и ређају се шести час један час други. Често пута једна те иста партија слаже се од речи до речи час са Kiss-ом за V. па за VI. па опет са Paceséri-јом само: „да се Власи не сећају“ наш писац мало хоће да завара траг, на мења место реченицама као што смо већ видели. Како се зове тако писање(?) ја остављам сваком читаоцу да сам каже.

Те тако бих ја био готов са својим одговором г. Петровићу. Да је г. Петровић при писању имао више „спиљајна“, књига би свакако боље испала, а да је писац онога хвалисавога чланка у Застави упућеног на мене имао мало више скромности, не бих

имао прилике, да га овако неглиже прикажем. Што се тиче багателисања моје личности, ја сам слободан приметити, да и мене и г. Петровића многи познају и у Н. Саду и у Будиму.

Н. Сад. на Петковачу. **Г. Мирковић.**

БЕЛЕШКЕ.

Учитељско деоничарско друштво „Натошевић“, пресељило је свој новчани завод, књижару и штампарију у своју кућу у Кнегињској улици број 26. За новчани завод и књижару отворило је лепе локале са улице, а за штампарију наздало је у дворишту лепу пространу зграду.

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду“ примио је у октобру т. г.: Од Јована Козобарића, пароха у Грку 25 К чланарине. — Од Николе П. Метикоша, учитеља у Боботи 50 К чланарине. — Од Саве Поповића из Новог Сада 25 К чланарине.

Учитељи и појање. Школ. Савет упутио је школској анкети на мишљење предстанке учитељских зборова за ослобођење учитеља од дужности појања.

Француско школство понародњено је законом од 1881. год. Од 1889. год. несмеју учитељи ни за плату ни бесплатно вршити појачку дужност у цркви. Плата најмлађих учитеља је 900 франака; даље основне плате за учитеље раздељене су у пет разреда од 1000 до 2000 фр., за учитељице у четири разреда по 1000, 1200, 1500 и 1600 франака.

Читуља. У суботу 10. (23.) октобра о. г. у 7 сах. ујутро, преминуо је овде у Нов. Саду умировљени сентомашки учитељ Несторпл. Миковић у 73. год. живота. Он је био један угледан представник старог кола учитељског. Вредан радник у школи, интелигентан и виђен у друштву, пун уређеног хумора, уживао је симпатије својих другова и пријатеља, а ђаци који су долазили у новосадску гимназију из његове школе и школе пок. Јована Настића, обично су били међу најбољим гимназијским ученицима. У доба кад је у овостраном Срмству име Сентомаша било најјаче популарно, учитељевало је у њему старије коло добрих и спремних учитеља, међу којима су Лаза Михајловић, Јован Борјановић, Нестор Миковић и Јован Настић били и изврсни певачи. Ово коло сентомашких учитеља под управом вештог коровође Борјановића, већ у оно доба, тако рећи пре 40 година, створило је у Сентомашу једну од најбољих певачких дружина оног доба. Пок. Нестор био је виђен члан таког вредног друштва, јер се још као млад учитељ у почетку шездесетих година одушевљавао за напредак свога народа, те у том одушевљењу певао Црној Гори:

> Ој у тебе Србин гледа
> Стару славу — славу нову
> И све што је Србин негда
> Изгубио на Косову.
>
> Јавор, 1862. бр. 29.

После пуних 40 година вредне учитељске службе покојник је ступио у мир и настанио се у Новом Саду где је задовољно живео неколико година са својом супругом Маријом. Но кад она оде Богу на истину, потресла га је туга и очај за њоме весма јако, те је од то доба и он бивао све немоћнији.

До вечне куће отпратио га је леп број угледних грађана новосадских. Сентомашки учитељски збор изаслао је једног свог члана, Витомира Рунића учитеља, али многи пратиоци на укопу запиташе: „Зар није нико дошао од стране сентомашке општине? Та пок. Нестор јој је верно и савесно послужио 40 година.“ Али шта ћемо кад се рад васпитачки још увек најслабије цени и најбрже заборавља. Па и ми сами учитељи не настојимо око тога, да у такој даној прилици својим другоима јачим обележјем истакнемо значај тога рада. Нека је трајан спомен овом остарелом школском радинку!

† **Сретен Ж. Пашић.** Српска просвета и српска књига изгубише 20. септембра о. г. и опет једну одличну снагу. У Београду се после кратка боловања упокојио Сретен Ж. Пашић, многогодишњи управитељ тамошње више женске школе, а од ове школске године професор београдске II. гимназије. Његов књижевни рад познат је на „Брашкова Кола“ и нашем свету, а одликовао се лаким занимљивим и разумним стилом. Ретко је ко тако знао народне песме, народни живот, као покојни Сретен. Из његових прича: као надзорника школе при испитима, огледи се жарка љубав према народном бољитку и напретку. На вишој женској школи завео је и практично кување и тражио је од више година, да се уз

вишу женску школу заведе практично домаћинство, које је по западним и напреднијим земљама на све стране заведено, али није успео. Написао је поред многих педагошких и поучних ствари и читанку једну за ниже школе са дром Миланом Шевићем. Беше веселе нарави, радо је певао уз гусле народне песме. На дому је имао примеран живот и одгеговао је са својом верном супругом Јулом два сина: Ђорђа и Боривоја и три кћери: Јелицу, Надежду и Катарину. Лака била црна земља овом вредном књижевнику, одличном учитељу, мудром управитељу!

Женска гимназија у Београду. У Београду су пре четири године одвојени од Више Женске Школе разреди гимназијски, те их је ове године било четири виша и крајем школске године изведено је на матуру прво коло њено. А сад су одвојена од исте школе и четири нижа разреда, те је тако комплетирана потпуна гимназија.

Ми не налазимо довољно разлога одвајању ове гимназије, јер је гимназија — гимназија, без обзира на пол, и нема мушке и женске гимназије као што нема мушког и женског Латинског и мушке и женске Математичке; и чак мислимо, да би се то женскиње много боље школовало у мушким гимназијама, а присуство њиховo у њима благотворно би утицало и на мушкарце, као што се то опазило и у осталог света. Али кад је већ то учињено, онда бисмо само пожелели среће и добра успеха, и да време не покаже: да су овом установом Србији одузете многе добре мајке и учитељице, а створени рђави чиновници! —

М.

Укидање матуре у трговачким школама. Министар богочасти и јавне наставе у споразуму са министром трговине наредио је да учење у трговачким школама од сад траје 4 године и тиме укинуо матуру која се полагала свршетком треће школске године. **Д.**

Једнак рад — једнака плата. Сенат у држави њујоршкој решио је са 38 гласова против 3, да се и учитељицама дâ једнака плата као и учитељима. Тако је и право!

† **Cezar Lombrozo** професор свеучилишта у Турину најбољи познавалац и испитивач питања о злочину умро је у 73 години. Његови списи су створили нову душевну револуцију међу правницима, антрополозима и филозофима. Његова теорија је дала сасма нове основе судској јудикатури, а утицала је и на педагогију. **Д.**

Овај број „Шк. Гласника“ касније је изишао из штампе због пресељења учитељске штампарије „Натошевић“.

Мало одговора.

Прочитали смо у „Застави“ сав богати извор разних грдња и измишљотина против „Школ. Гласника“, некадашњег „Школ. Одјека“, издавача „Школ. Гласника“ и осталих учитеља који су узели себи слободу да буду противног „мњења“.

Затим смо отворили „Заставу“ од пре неколико година и прочитали у њој једну Изјаву у којој је стојало: „Резолуција учитељства новосадског школског среза није била обвезна по мене, јер ја нисам ни био на конференцији учитељској ни на избору учитељског заступника. Зашто — то знају неки моји другова учитељски.“ (Канда се нешто још и сад сећамо!)

Кад смо то све прочитали лепо смо оставили све на своје место и предали се судбини, да саслушамо из те јединствене „женијалности“ нов транспорт тих звучних „истина“, које би да немамо паметнија посла, регистрирали за позније, млађа учитељска поколења ради вечног спомена.

Уредништво „Школ. Гласника“ и сви остали непокајници.

НОВЕ КЊИГЕ.

Изишло је XVIII коло књига Српске Књижевне Задруге, у коме су ова дела:

Песме Војислава Ј. Илића, 16. половина (краће пригодне песме и сви већи спевови).

Фауст, роман из живота у Приморју, од Иза Кошића.

Драматски списи Јов. Ст. Поповића, књига III, с предговором др. Јов. Скерлића.

Милићевићева Књига, 7 радова Милићевићевих, са животописом и прегледом рада његова од др. Тих. Р. Ђорђевића и Јер. Живановића.

Ловчеви записи од Ив. С. Тургењева, у преводу др. Јов. Максимовића, II. половина.

Нова Италија од П. Орсија, у преводу Мидрага Ристића, с ликовима људи, знаменитих за уједињење Италије и са 2 историске карте.

Коло изишло 94 штампана табака, повез је у трајној платну.

Књиге се растурају преко повереника оним редом, којим су стигли улози. Добротвори ван Београда добиће књиге преко месних повереника.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из буди којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узгајених и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ доноша са собом, да се пета чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена сладна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито обљубљеног правог „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

НОВО! НОВО!

РЕЉЕФ

ЗМАЈ ЈОВ. ЈОВАНОВИЋА

Лик из последњег доба Змајева живота.

Ванредно леп украс за собу на зид, за школе, читаонице, гостионице и др. сличне просторије.

ЛИК ЈЕ ПОДЕШЕН САСВИМ ТАЧНО.

Величина 50 × 35 цм.

Цена 5 К.

РАЗАШИЉЕ КЊИЖАРА учитељског деон. друштва **„Натошевић“.**

„НАТОШЕВИЋ“ УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4% и 4½%, издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стоваришће књига** забавних, поучних, педагошких, за народ, дечјих, школских уџбеника, учила, разног врло доброг писаћег прибора, ванредно добре мастила, тинт и у разним бојама, оловака, гуме, јефтиних и добрих задевница, цртаће артије, цртаћих, оквира, четкица, туша, уџбеника подметача, врло финог садшпапира у много разних боја, каратa посетница, заручних, венчаних и посмртница, куверата ванредно добрих и јефтиних. Концепт-папира јефтиније него игде.

Ова учитељска радња је веома велика већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић“ већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики набор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радснике, јефтино јер потребан материјал повољан на тржишту под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају сваке установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну све своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас ишао у лисшу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 17. У Новом Саду, 15. новембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Трговина са учитељским платама. — Настанак Основа. — Пребацује се основној настави да се много бави памћењем, а не развија разум и мишљење у деце. — Француско Ферор — Данашња јавна настава у Немачкој. — Школа и настава: Ломброзо о кажњавању деце. — Маихајмски систем. — Учитељство: Учитељско удружење у Енглеској. — Учитељи у Шлеској за 35 годишњу службу. — Француско учитељство и универзитет. — Уређење учит. плата у Пруској. — Из школске самоуправе: Који је разред тежи? — Срески зборови: Седница мохачког збора. — Преглед књига: Zeitschrift für Experimentelle Pädagogik etc. herausgegeben von E. Meumann, прикаа др. П. Радосављевића. — Предлог организације сталног надзора над народним школама у краљевини Србији. Написао Паиле Ј. Мајнер. — Белешке. — Нове књиге.

Трговина са учитељским платама.

Наша највиша законодавна школска власт, Школски Савет, у једном истом питању и у кратком размаку времена, донео је три решења, наиме: да се учитељска плата може смањивати, па онда да не може, па опет да може.

На основу овог последњег решења Школског Савета, наше црквено-школске општине почеле су да воде шпекулативну трговину и да закидају од учитељске плате онај сувишак, где је учитељска плата биза већа, него што то прописује §. 2. XXVII. зак. чл. од 1907. год.

Када је министар просвете новим законом осигурао минимум учитељске плате у износу од 1000 круна годишњих, то је учинио зато, што је имао у виду оне горње сиромашне крајеве, па онда источни предео наше домовине, где су учитељи примали своју плату већином у депутату и нешто повца на со, спрће, паприку и т. д.

А да су га водили и други разлози, то је мање више свакоме познато, ко прати развој школских прилика у тим крајевима. Ослањати се дакле на тај 2. § XXVII. зак. чл. од 1907. који говори само о минимуму учитељске плате, на стати на то становиште, да се према њему учитељске плате по вољи могу смањивати, то је становиште са свим погрешно а нарочито онда, када то долази са онаке стране, која би требала да штити и брани положај свога учитељства у сваком погледу.

Прочитајмо §. 2. зак. чл. од 1907. који на крају вели ово: „A községi és hitfelekezeti rendes tanitóknak alapfizetése a lakbérosztályba nem sorozott községekben legalább évi 1000 koronában állapitandó meg.“ На шта се даје одатле закључити? Даје се закључити то: да је министар просвете имао у виду да осигура само тај минимум, а никако није тим §-ом забранио да општине не смеју дати и већу плату своме учитељству, а још мање је помишљао на ту околност, да извесне општине, где су учитељске плате биле веће од прописаног минимума могу смањивати и зацело да не би дозволио, да се води трговина са учитељским платама и одузимају се оне земље, које је општинама дао кр. ерар једино на уживање учитељу, која је земља сачињавала саставни део његове плате.

Па не само овде у овоме §-у 2. него у целом „Упутству“, које садржи у себи одредбе XXVII. зак. чл. нема ни једне речи, да се учитељске плате могу смањивати. И онда је заиста непопатно, од куда је Школски Савет могао стати на тако становиште и донети онако решење, које веома јако штети материјалну страну учитељског положаја.

Па све да у државном закону и стоји да се учитељске плате могу смањивати,

држим да Школски Савет ни онда не би могао стати на то становиште, — бар не дотле, догод постоји наша „Школска Уредба“ од 1872. год. — а нарочито § 78. те уредбе која говори ово:

„Учитељска и учитељичка плата једном потврђена, не може се никако смањивати, нити без одобрења дотичне епарх. шк. власти изменљивати.“ Истина је да се у овоме 78. §-у говори о „изменљивању“ и „смањивању“ учитељске плате, али је др. Ж. Миладиновић у своме Тумачу расветлио мало горњи § и додаје ово:

„Једном потврђена учитељска плата, не може се никако смањивати, па ни са одобрењем више школске власти. Изменити се пак може са одобрењем епарх. школске власти, но та измена значи то, да се плата може променути, али на више, а никако на мање, па да се шта више и начин исплате може изменути. Једном речју, учитељска се плата може подићи или други начин плаћања уговорити, али се никако не може снизити.“

Истина је да је др. Ж. Миладиновић ово рекао онда, када су автономним бродом управљали други људи, који се нису увек осврtали на законске одредбе, али одма додајем и то: да сам тврдо уверен, да би др. Ж. Миладиновић и данас заступао и стао на то становиште, јер би у противном случају морали се запитати: да ли „Школ. Уредба“ у опште постоји или не постоји? Друкчије говорити, значило би да сами обилазимо „Школ. Уредбу“ од 1872. г. која и данас стоји у пуној снази својих законских одредаба, која је рођено чедо XXXVIII. зак. чл. од 1868. на кога се родио и XXVII. зак. чл. од 1907.

Што није случај ни код једног чиновничког реда, то је случај код учитељског, да му се на супрот законских одредаба, једанпут установљена плата изменљује по ћефу благочестивог друштва, које не би смело бити ни по упражњености учит. места. Јер у данашњем добу живити са 500 фор. па одатле издржавати још и породицу, — просто је немогуће. Па нашто правити човека слепцем и тамо где то не мора бити? Може ли таки човек без бриге радити свој посао у школи и одати се сав своме позиву како би у данас по школу тешким временима, удовољно свима захтевима, да својим радом сачува вероисповедни карактер поверене му школе!

Таком поступку учитељство мора бити противно, а још више онда, када се дозвољава по неким општинама, да по неколико стотина форината годишње закидају од својих учитеља, на рачун другога, као што је то случај у Ст. Сивцу и Брестовцу.

Ова прва одузела је $^1/_4$ сесије учит. земље, да отуда добивеним приходом, смањи кључ за распорез црквено-општинских потреба; а она друга $^1/_2$ сесије учит. земље, која данас доноси 1000 фор. годишње аренде, од које свота на ону, која је била у готовом новцу, додаје 2—300 фор. а друго остаје општини, да из тога новца назида парохијску палату за свога свештеника, чијом је иницијативом то све и урађено.

Вршити родољубиву дужност на одкидати са учитељских леђа један део прихода, па то капитализирати, у сврху издржавања још једне нове школе, није коректан поступак и за жаљење је да су надлежне школске власти у ту сврху дозволиле смањивање учитељске плате. На нашто су нам онда приходи од манастирских добара, та они су одређени на просветне цели?

На кад је таким неправилним поступком ст. сиванчке и брестовачке црквене општине, а уз одобрење наше највише школске власти учињен штетан прецеденс по материјалну страну нашег учитељства и учитељског положаја у опште, онда би учитељство као један човек требало да тражи санирање тих потреба, и у будуће да се једном за свагда на пут стане смањивању учитељских плата, па ни онда, када таково место било из каквог разлога остане упражњено. А санирање тих потреба требало би тим пре тражити, што је већ створен прецеденс, јер је административно судиште, услед призива, укинуло тако једно решење — једне на учитељској плати штедљиве општине.

У.....

Наставна Основа.

Веза у наставном градиву.

Концентрација важи сад све више и више као једно питање наставног постуи-

ка. Концентрација се припрема спољашњим груписањем појединих наставних предмета, чиме се даје за логичко мишљење јединствена веза. Позната груписања су Дерпфелдово, Цилерово, Вилмановo, Фрелихово, Грилихово и Рајново. Рајн групише овако:

А. Друштвени живот.

Историјско-хуманистичке предмета.

I. *Наставе у мишљењу.*	II. *Наставе у вештинама.*
1. Библ. и црквена повест-ница	1. Писање
2. Светска повесница	2. Цртање
3. Књижевност (Песништво)	3. Моделирање
	4. Ручни рад (на уметничкој висини).

III. *Наставе у језику.*

1. Матерњи језик
2. Страни језици.

Б. Природни живот.

Природне науке.

I. *Земљопис.*	II. *Наука о природи.*
1. Физички земљопис	1. Природопис
2. Математски земљопис	2. Природословље

III. *Математика.*

1. Рачун
2. Геометрија.

Овако, по својој садржини логичко груписање предмета, помоћу њихових појединих јединица или помоћу обраде на једној истакнутој идеји органски концентрисати, стари је и много расправљани проблем дидактички. Шуберт разликује у Рајновој енциклопедији разне врсте концентрација. Но сви ти покушаји елеменьавања и мајсторије сматрају се као већ пребројени. Но сад се удешавају дисциплине *једног предмета* уједно. Иде се за тим, да се споји ред градива сваког предмета по узрочној сродности (концентрација у поједином предмету). А над свим раздробљавањем наставног плана лебди дух једне јединствене сврхе и ствара један виши центар. По Рајну је тај центар: Развиће културе, по Шлајферу: Развиће дечјег ја, по Цилигу: Преображење у идеалну личност Христову.

Свај је осуђивао некад концентрацију у наставном плану, јер је био мишљења, да дух начела схвате само они, који поједине дисциплине нарочито проучавају, а при том се труде да те дисциплине међусобно вежу са што стварнијим економисањем у томе. Но неки педагози мисле да то економисање већ и тиме добија, што се даје могућности, да предавач упути децу на сличности у сродном предмету. У вишеразредним школама већ и с тога, што учитељ не може тачно упознати обим мисли дечјих. Како сваки кутић приказује свет, то се и овде узима *начело онога што је домаће* као важно за добро сређену концентрацију.

Но ниједан наставни план не би смео заборавити једно врло важно начело: *Начело понављања*. Никад и никако није могуће да неко градиво деца стално присвоје, како се тек једаред приказало и поновило. Но стално понављање градива у једном те истом облику убија сваку занимљивост. *Начело домаћега* даје градива за непрестано понављање, али увек сравњивањем и довођењем у везу с новим.

Све то добро је овако у опште знати и о томе водити рачуна, но пре тога потребно је да се сво градиво које се наставном основом пропише тако среди, како ће онај који њиме ради имати смишљен преглед света, да би том олакшицом могао темељније ући у посао око спајања оних низова у обради појединих предмета, који треба да као јединствена спојена целина остану као резултат настављања, те да се касније као културније одлике дотичнога субјекта (детета) у њему истакну, опазе. Нигде се у школском свету не тражи да тај смишљен преглед света, појединац ради, него тај посао раде групе школских људи, било званично одређених на то, било да се поверава секцијама учитељских кругова да то израде у главним, основним потезовима, а затим да се дотерује према појединим локалним приликама, према напред поменутом начелу *онога, што је домаће*, што важну задаћу има свугде у савременој настави.

Но пре него што се дође до тога рада, од Наставне Основе тражи се још једна важна подлога. Она треба да је јасна код одређивања обраде појединих јединица у неком наставном предмету, у погледу тога шта хоће да обради. Она даје градива којим хоће да образује, но онај је образован који стече знање да н. пр. топографске особине једне земље, доведе у узрочну

везу са повесницом те земље и њених становника; или онај, који повесничке податке уме да споји помоћу велике културно-повесничке целине; онај се користио школским образовањем, који уме да сређује и примењује оно знање што је у школи прихватио. Није сврха дакле, просто знање ствари и објеката, него освајање проблема, чини језгру у образовању. С тога и у наставној основи *морају бити означени проблеми*. Један пример за ово: Неки наставни план означио је у природопису између осталог градива: *О јабуци*. Но шта да се говори с децом о јабуци? Свакојако не само ређање њених спољашњих знамења, јер то није никакво градиво за образовање, чак ни за 1. разред. Но на основу којег проблема да се говори? О овоме најважнијем не стоји ништа означено. Да ли ћемо говорити о свима могућим биолошким проблемима на јабуци? Тада би било довољно градива за више него кроз све разреде основне наставе. Једном речи, такав план не говори тачно шта има да се учи, он је нејасан и према томе не одговара како треба своме имену.

Но овде се не сме погрешно разумети, да учитељ треба одмах да ученику означи проблем; проблем треба да је учитељу вођа у раду.

Главни је проблем н. пр. код неке биљке: Одржање индивидуума. Делимичан је проблем: Како се штите биљке, што се рано развијају, против хладноће. Пример за ово: Пупољци у дивљег кестена. Пупци као соба: 1. Зидови. 2. Лепљива превлака. 3. Нежнији део цвета у заклону. Сравњивање пупака у другог дрвећа.

Други неки пример н. пр. Из Земљописа: О Швајцарској. Тај објекат треба да се обради за 4 часа. Да се многострано обради, не може се. Но шта да се узме? Један проблем мора се одабрати. Али који? О томе што је најважније нема н. пр. у плану ништа.

Могло би се истаћи за обраду о облику земљишта, а са овим у вези о води, клими, занимању становништва. Или би се на прво место могло истаћи да је земља н. пр. богата разним крајевима које путници радо посећују с овим опет у вези могле би се врло многе појединости логички груписати.

У науци вере одреди се н. пр. да се у 8 часова има свршити неки дужи члан символа вере. То време довољно је, рецимо, да се прође кроз градиво што је о томе унето у катихизис и да се научи на памет, али о свестраној темељној обради тога градива не може бити ни говора. И овде не остаје ништа друго, него да се одабере једна мисао око које ће се сво градиво логички сакупити. Али која је то мисао, Наст. Основа не говори.

На први поглед изгледа да је то добро, ако Наст. Осн. даје само објекте а не проблеме. Учитељ би тако могао да прописане објекте подвргне проблемима које он за добро нађе. Али Наст. Основа која само даје објекте, ничим није омогућила, да ће учитељ обрађујући проблеме по своме избору моћи извести један потребан ред.

Из тога излази да одређивање градива није баш тако обична ствар. Дабогме, поређати једно за другим објекте то је сразмерно лако, али проблеме довести у ред једно за другим и једно поред другог, то је веома тешка задаћа. *Али је то врло важно, да се баш та задаћа реши, ако се хоће да дође до праве Наставне Основе.*

Тражи се с правом да се у обради иде „од лакшег к тежем". Али међу самим објектима такав пут не може се изнаћи, јер се долази до питања, шта је лакше обрадити јабуку или неку другу воћку (разуме се очигледно приказану)? Је ли теже обрадити Италију или Француску? и т. д. Код питања, дакле, од „лакшег к тежем" не узимају се у тешкоћу објекти него проблеми. На којем ће се објекту проучавати проблем, то је мање важно питање од постављања и проучавања самог проблема, а и много лакше.

Прва задаћа рада око Наст. Осн. јесте, дакле, изнаћи пут од лакших тежим проблемима. Ово је тешка задаћа, али док се она не реши није решено питање ваљаности Наст. Основе.

Који је проблем лакши, који тежи за разумевање и учење, то се тачније може одредити логично-стварним размишљањем. Пут је за то од логички простог до сло-

женог. За овај посао потребна је већа група педагошки и научно образованих људи, да створе основе за такву Наставну Основу.

Но проблемима срећено градиво је основ и правој *концентрацији*. Данас се обично спроводи концентрација по објектима. Но јасно је да ће о правој концентрацији моћи бити говора тек тада, кад разно наставно градиво буде проткано једним проблемом.

Н. пр.: Кад је реч о науњима неког списавца, може се у исто доба говорити и о порама на неком листу, јер се у оба случаја ради о проблему што шире површине за дисање. Напротив концентрација само по објектима је, кад се у српском језику обрађује чича Станков чворак и упоређује са чворком из природописне обраде, јер је тамо реч о срамоти што постиже оног који краде и вара, а овде је реч о неком биолошком предмету.

Истина је, да је оваку праву концентрацију тешко, па у много случајева и немогуће спровести, нарочито у основној школи, јер лакши, почетни проблеми разних грана науке или се тешко или никако логички не спајају. С тога вели један педагог: „И сад помислите на то, да многи писци Наставних Основа са великим значајем говоре о концентрацији градива за науку већ у првом разреду!“

Пребацује се основној настави да се много бави памћењем, а не развија разум и мишљење у деце.

Основној настави чињен је одавна један укор који јој се и данас по каткад чини, а тај је у томе да злоупотребљава са дечијим памћењем и да се бави једино том способношћу, не водећи бриге о развијању разума и мишљења. А зна се да образовање може успевати само у толико, у колико се све духовне способности негују једновремено и потпомажу се узајамно, као и то да ништа не улази у памћење пре но што је прошло кроз интелигенцију.

Давати деци да уче напамет једино да би могла реситовати, не потрудивши се да се дечијем памћењу поверава само оно што се је добро разумело, значи радити без познавања својега посла. Ако је истина да је моћ успомена сразмерна са живошћу примљених утисака као и са интересовањем које су она покренули, онда је лако разумети да код ученика мора остати врло мало од онога реситовања голих и празних речи, које не могу допрети до срца и добити живота, пошто они не улазе у дечији дух. Знати нешто напамет не значи дакле увек и знати то у ствари.

Кад се ради овим бедним методом дечије главе замишљају се као какви судови у које се може трпати све што се хоће. А чему служи, питам ја, да ученик изиђе на испит са мноштвом имена, дефиниција, датума и историјских чињеница? Ако он не докаже да је развио свој ум и своје мишљење, ако из својих студија није извукао корисних знања и ако није научио да се њима корисно послужи, онда ја велим да је такав ученик изгубио скупо време, и оно мало што је научио брзо ће нишчезнути.

Да пре свега кажем која сам општа начела усвојио ја при мојој настави да бих избегао горњу критику:

Служити се дечијим памћењем само као полазном и наслоном тачком и радити тако да настава продре до дечије интелигенције, која једина може задржати плодан отисак; од лакога ка тешком, од примене ка принципу; помоћу згодно повезаних питања упућивати децу да сама пронађу оно што им се жели показати; навикавати их да расуђују, да налазе и да виде својим очима; једном речју, држати непрекидно њихово мишљење и њихов ум у покрету, а тога ради не остављати ничега нејасног, необјашњеног, терати са доказивањем до материјалног сликања ствари, кад год је то могуће; најзад не давати да се учи напамет ништа што није пре тога објашњено, прибегавати честим понављањима и писменим вежбањима, која су тако корисна за коначно усвајање онога што се је научило.

Да изложим у неколико речи, како примењујем ова начела при обради разних наставних грана.

Пре свега, при сваком реситовању, ја нећу никад губити из вида да се свако вежбање памћења представља у једном од два облика: *памћење речи и памћење идеја;*

први захтева дословно називање, а други, слободно реситовање, што зависи од онога што има да се научи.

При предавању *Катихизма*, ја увек почињем са претходним објашњавањем дотичнога текста који има да се повери дечијем памћењу. Ово објашњавање бива *дословно*, а да би мојим младим слушаоцима било приступачно, ја прибегавам разним поступцима. Мислим да је излишно и напоминьати да се текст увек мора верно запамтити од стране ученика.

При предавању *моралних наука*, пошто се дотачне лекције добро прочитају и објасне, ја дајем почетницима да науче по неку мудру изреку, која је згодна да у детињи дух уреже неку важнију дужност. Ученицима средњег и вишег течаја дајем да науче збијене и прецизне изводе из лекција о битнијим дужностима из морала.

У предавању *одабраних одломака за реситовање*, било да су у стиху, било у прози, пошто је циљ овога вежбања да се ученици упознају са речима, разним изразима, реченичним обртима, једном речју са стилом, онда ја строго пазим да им дајем да уче само оно што је изврсно и њима приступачно. Тога ради ја радије дајем такве одломке који, како по облику тако и по садржини, могу да послуже као угледи и да у деци пробуде осећање за оним што је истинито и лепо и што ће им једновремено развијати и срце и дух. Да ли је нужно додати да је текст, пре но што се преда на учење, не само увек и пажљиво објашњен, већ и гласно прочитан разумљиво и са потребним наглашавањем, као и да се увек захтева дословно реситовање?

Принцип који примењујем у граматичкој настави јесте: „научити правила помоћу језика, а не језик помоћу правила“. Граматика ми никако не служи за полазну тачку при предавању матерњег језика у основном течају, већ разполика вежбања у говору и проналажењу појмова и мисли. У средњем и вишем течају ученици имају у рукама уџбеник за граматику. Правила која су у књизи формулисана изводе се из примера који су у зачељу, и ова се правила уче тек пошто се свестрано објасне. Али да бих граматичку и језичку наставу учинио што чвршћом, ја се користим поправљањем текстова које деци у перо казујем. При овим радовима, сва се правила рефају како које случај изнесе, независно од напочитога правила које смо хтели у дотичном диктовању применити.

У *Рачуници*, ја тражим да ми ђаци науче само важније дефиниције и правила, а не налажем им да уче апстрактне теорије које деца немају никакког интереса да реситују, јер их тешко и разумеју.

За предавање *Историје*, ја сам изабрао такву књигу у којој је историја нашега народа одабрана од свих бескорисних детаља и у којој идеје и мишљења која се пружају деци, како у самој лекцији, тако и у напочитим вежбањима која је прате, чине од историје нешто друго од оног простог трпања година и имена која се заборављају тек што се науче. То је књига која учи децу да добро мисле и правилно пресуђују о главним личностима и догађајима.

Ова је књига подељена на два дела, на *чланке за читање*, који се читају затим објашњавају на опет читају, али се не уче од речи до речи, и на *праве лекције*, које резимирају горње чланке, уче се напамет и реситују се дословно. Затим има и задатака о појединим већим одељцима, који пошто се усмено и заједнички припреме у разреду, израђују се и писмено. Текст је поткрепљен многим илустрацијама, географским картама, као и синоптичким и родословним таблицама.

Што се тиче *Земљописа* који иде напоредо са историјом, он није проста номенклатура, већ жива слика физичког, индустријског, пољопривредног, трговачког и историјског земљописа. Предавања претходно се припремају помоћу мапа и илустрованог атласа, а тако исто пажљиво се и објашњавају.

При предавању *Елемената из физичких и природних наука*, старији ученици имају у рукама један елементаран и практичан уџбеник. Овде и није реч о неком темељном и пространом знању, већ о основним појмовима. У свакој науци ја узимам најпрактичније примене и износим их доста детаљно, да би их детињем духу изнео

јасно и да би се што чврше урезале у памћење. Што се тиче саме јестаственице, школски музеј пружа ми потребну грађу за *лекције о стварима*, које служе као основица јестаственичкој настави.

Да бих направио неке огледе приступачне мојим ученицима, ја се служам са што простијим справама. Књига која им је у рукама даје тачна објашњења која многе и лепе слике чине потпуно разумљивим. Како текст саме лекције, тако и изводи који фиксирају важније законе, дају се на учење тек пошто се деца удубе у њих помоћу мојих објашњења.

Поступајући овако ја успевам да избегнем опасностима од машиналног ресторнања. Искуство ме свакога дана утврђује у истину да и знање печега што је претходно дух добро схватио, помаже да се боље зна и доприноси придобијању прецизних знања, а цело време развија разум и мишљење у деце."

25. сеп. 1909. С француског
Скопље. **Р. Огњановић.**

Франциско Ферер.

Шпањолски педагог, управник својих школа и слободни мислилац у Барцелони био је окривљен као бунтовник и пушкаран 13. октобра. Сва јавност је констатовала да је он жртва клерикализма. Предан је био војном суду, којем су материјал за оптужбу и сведоцбу додали његови дугогодишњи непријатељи клерикали.

Утврђено је свеопште мишљење, да је овај поступак војног суда правничко самоубиство. Говорили су само јавни тужилац и бранилац. Тужилац је оптужио Ферера, да је био глава барцелонске револуције, али осведочених доказа за то није изнео. Навео је изјаву потпуковника полиције, да је Ферер имао удела у покрету, да је позивао једномишљенике у Масну и Премији, да иду у помоћ барцелонској браћи. Даље је изнео тужилац да је списатељ Мапојо Јименез тврдио, да је по *његовом мишљењу* Ферер био вођом барцелонских немира. Нарцисо Вердагуер *слушао* је да је Ферер био вођа анархиста. Алсино Естивал рекао је, да се по доласку Ферерову немир погоршао и ојачао. А и друга така казивања имала су такав утисак и такво мишљење. И тако се сав материјал оптужбе оснива на *утисцима, мишљењу* и *сумњи* о кривици Фереровој.

Бранилац је оптужбу осветлио са мало речи: „Све особе које би нам могле дати податке о животу и потхватима Фереровим излазиле су из земље. Сви докази које сам изнео против оптужбе били су одбачени. Саслушање сведока који су хтели говорити у корист Ферера, није допуштено. Франциско Ферер је за своје рационалистичке назоре гоњен и кињен до крајности, већ је био обећен да је радио и о атентату на краља, школе његове биле су затворене, али је он на све нападаје својих опадача миран и не малаксава. На место тога да би био вођа побуњене масе, водио је он ову здравом расуђивању и тиме указивао на прави циљ људства и ширио науку као једино средство за просвећење масе. Наскоро ћемо увидети, да ће се и наша земља осветити, а данашњи слепци пљескаће вашој храбрости, ако Ферера ослободите од оптужбе. Не очекујем од вас ништа више, до ли да поступите по своме уверењу."

Жалосни завршетак суда доказао је, да судије у опште нису имале уверења и да су подлегли притиску с поља.

Свештеници су га мрзили из дубине душе и гонили, што је оснивао школе слободоумне, што их је снабдевао са исто таквим учитељима и што је из својих средстава издавао и ширио поучне књиге. Истина је, очевидно а не из потаје, поткопавала њихову владу просвећењем народа. Од сваког, који је изишао из његове школе постао је други човек. Ферер је унео просвету у народ и тиме спречио револуцију, но револуцију духова. Он није силом ништа хтео, као што га је оптужба кривила и као што су против њега криво сведочили.

Био је револуционар као и сваки други, који опламењују дух да би друштво избавили из таме незнања и окова деспотизма. Такав је бунтовник сваки који поучава народ, који уноси нове идеје, сваки оснивач вере, испитивач природе, у опште сваки ко отвара очи осталима, ко учи опажању и

мишљењу. Такови учитељи пали су као жртва за своју науку, страдали најтежим искушењем: гоњењем, мученьем и смрћу. Пример је прави на Фереру.

На конгресу слободне мисли одржаном у Прагу 1907. год рекао је Ферер:

„Поверити децу васпитању попова (језуита), значи утући њихову интелигенцију. Ја сам приврженик слободног васпитања, али с том оградом да не признајем наставу језуитску ма какве боје прилике. У школама треба васпитавати, да сви морамо радити на ширењу братства и љубави међу народима. Децу треба учити да би се узајамно љубили, да буду радени, да би стекли највеће благо како сами себи, тако и другима.“

Ферер је знао добро намеру владину. Стога није ни о томе тајио своје назоре и јавно је био против тога, да би се државним владама поверио монопол наставе: „Ја оном ньем конгрес, да се не изјасни за апсолутни монопол државни, јер би настава зависила од прилика како се мењају владе и од тренутних политичких смерова, а то по наставу не би било корисно.“

Кћерка Ферерова рекла је у изјави својој о очевој невиности, да је имао једну једину погрешку: што је био сувише искрен. Но та „погрешка“ поштених људи, та чесност истинитих проповедника лепше будућности свугде је повод грозоти, да би се поштењаци уништили. То је делотворна револуција против животне праксе насилника, који живе једино од неисправности и лажи.

Ферерова смрт значи искупљење добра у повесници културе. Његов частан спомен загарантован је његовим добрим делима, којима је служио просвећењу својег народа. „Ферер је окружен атмосфером мрзње“ — рекао је његов бранилац на суду. Тиме је речено све, чиме се може окарактерисати живот учитеља; али кад се дође до расуђивања та ће мржња бити награђена поштовањем целог образованог света при сваком спомену на тога борца.

* *
*

У каквим околностима и с каквим циљем је радио велики шпањолски учитељ Ферер, разјасниће најбоље стање и смер шпањолског школства, које пати једнако како под игом владе, тако и под назадњачким утицајем језуита.

У Шпањолској је уведено обавезно похађање школе 9. новембра 1857. год. али је то све до данас остало *на артији*, јер од 3,740.000 за школу обвезне деце, походи школу јавну и приватну 1,961.894. Последице тога опажају се у неписмености, јер има покрајина где је 60—70% неписмених. Јавне шпањолске школе у опште су лоше организоване и у погледу материјалном, педагошком и хигијенском. Старање о школи огледа се и из бројева државних издатака. За 18.700.000 становника издаје Шпањолска само 40 милијуна франака на основно школство. Док мала Холандија са 5.500.000 становника издаје у таке сврхе 70 милијуна франака. Учитељство шпањолско налази се у неутешном положају. При установљењу плата у појединим општинама морају се узимати у обзир многе околности, ту се рачуна колики је број становништва у општини, колико је деце која иду у школу, број приватних школа у општини, (што често чини јавну школу сувишном) напослетку и старање оних, који издржавају школу својим средствима. С тога су школе подељене на знатан број разреда, ступњева и категорија, а по њима је и учитељство плаћено. Законом од 1890. установљене су учитељске плате у Шпањолској овако: У општинама с мање од 500 становника 500 фран. у општинама с 500—1000 становника 625 фр., са 1000—3000 становника 825 фр., са 3000—10.000 ст. 1000 фр. и т. д. Са убогим платама иде често упоредо и скандалозно исплаћивање. Пре кратког времена била је покрајина Малага дужна свом учитељству више него милијун франака. А тај дуг уплаћивала је и уплаћује по 2—5 фр. Педагошки часопис „El. Magisterio espanol“ изнео је догађај, да је учитељ умро од глади, јер није четири године добио плату. Са таких и сличних прилика само, могуће је да је мадридски новинар Luis Morote написао о шпањолском учитељству, да је пример нагладнелости и запуштености.

Последњих година почеле се учитељске

прилике поправљати у неким имућнијим покрајинама, као у Каталонији, Валенсији и др. Тиме, што му се популарност дизала а прилике се побољшале, било је могуће учитељству да затражи да му се осигура сношљивија егзистенција. Али дође друга навала на школство и учитељство. Црквене управе основаше у већини општина приватне школе, окупирале су наставу и васпитање младежи и учиниле немогућима јавне школе. Школа се спојила с црквом и постала јој подређена помоћу саме владе.

С тога многи, који добро и искрено мисле по народ и његову просвету, дођоше до тога резултата, да наставу младежи треба узети из руку црквених управа, које су монополисале наставу, те се почеше оснивати школе народне и слободне у већини имућнијих места и напреднијих покрајина. Међу првим организаторима и заступницима слободних школа био је Франциско Ферер. Он није жалио труда ни времена за напредак и процват наставног система, који се у слободним школама под његовом управом добрим унапредио. Најчувенија је постала школа „La Escuela Moderna“ у Каталонији, која је била лично дело идеалног творца. Тој школи посветио је Ферер најлепше доба свога живота. Но треба напоменути да је ширење слободних школа, њихова популарност и њихов рад попреко гледано у владиним и црквеним круговима. Ти су кругови чекали на згодан тренутак, да би том развитку могли стати на пут. Тај згодан тренутак била је јулска револуција. Ферер јој је био жртва, онај Ферер, који је учинио најпохвалније почетке за процват васпитнога рада, што је ишао у корист народа. У свима земљама народи поштују и славе обновитеље наставе и васпитања, поспоше идеала најславнијих педагога у прошлости. Чеси имају Коменскога, Швајцарци Песталоција, у Енглеској је великан Бани и Спенсер, у Шведској Линг, у Русији Толстој, у Немачкој Кант, Фребел, Дистервег и др., у Француској Монтењ Рабел и Русо, у Италији Викторин да Фелтре тако ће и у Шпањолској остати бесмртан Франциско Ферер као први борац иде што води народној срећи посредством образовања.

* * *

Ферер је пореклом из Абелије (покрајина барцелонска), где се родио год. 1859. у имућној породици. После разних промена у животу одао се школству. Постао је професор а касније оснивач модерних школа. Организовао је око 50 републиканских школа (понајвише из својих средстава) са 1700 деце. Основао је накладу, која је издавала у школске и културне циљи часописе и књиге и тако се поступно развијала Ферерова делатност у школи и ван ње. У царству мрака, језуита и старих инквизиторских традиција, морао је такав рад Фереров побудити у редовима представника реакције најјачи отпор. Против Ферера одјекнуше предикаонице и започеше најподлијим језуитским интригама, што је Ферера довело до тамнице где је 13 месеци одлежао. Но свирепост његових непријатеља тиме још није била доста сита, да би га сасвим скршили морао је бити прогнан. Отишао је у Париз а касније у Лондон, одакле је ове године отишао болесној сродници у Барцелону. При побуни у Барцелони није имао ни најмањег удела, са чега је био од непријатеља сумњичен. Ферер се сам пријавио суду, да би ту могао доказати своју невиност. Крај је познат. Тамо, где се ма по коју цену иде затим, да се уклони противник, тамо је узалудно тражити истину и правду. Правда је завезала очи и Ферер је одведен на губилиште Монтјухско где је стрељан.

Слободан дух, необичан мислилац, оснивач школских средишта за народну културу, човек пун племените амбиције за добро и душевно унапређење свога народа, био је ни за што друго, него за те тежње и за пропагирање њихова циља стрељан као звер . . .

Цео образовани свет ускипео је срдњом против тог шпањолског језуитског ништавила.

„Česko Škola“.

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штецнера.)

Превео Ahmes.

II. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

в.) *Виртембершка.* И реална гимназија има овде своје нарочито уређење као и гимназија. Реалне гимназије „нису ништа друго већ гимназије са задатком, да на хуманистичној основици прибаве ученицима јаче образовање у модерним језицима, природним наукама и цртању и да их на тај начин припреме за неке факултете универзитета (за философски факултет у историји, модерним језицима и њиховој литератури, за државоправни и природњачки факултет).“ Виртембершке 3 реалне гимназије јесу са 10 разреда као и гимназије, а онда имају још 4 реална лицеја са 8 разреда који поред реалистичког одељења имају и хуманистички са грчким језиком.

Наставни план има овај облик:

ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Веронаука	3	3	2	2	2	1	1	1	1	1
Немачки	8	8	3	3	2	2	2	2	2	3
Латински	—	10	10	10	10	10	7	7	5	5
Француски	—	—	—	5	4	4	4	3	3	3
Енглески	—	—	—	—	—	—	3	3	3	2
Историја	—	1	4	3	3	3	2	2	2	2
Географија	—									
Математика	6	4	4	4	4	5	8	8	12	9
Јестаственица	2	2	1	1	2	2	—	—	—	—
Физика	—	—	—	—	—	—	2	—	3	4
Хемија	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2
Писање	3	2	1	1	1	—	—	—	—	—
Цртање	—	—	—	2	3	4	4	5	2	4
Свега недељно:	22	25	25	30	31	33	33	33	34	35

Ни у једном наставном плану није оволики број часова и ако је, у сравњењу са другим реалним гимназијама, дато мање часова веронауци и немачком језику, новијим језицима и историји. —

с.) *Саксонска.* И овде су се, као и у Пруској, реалне гимназије пређе звале реалне школе I. реда а од 1884. године имају садашње име и садашњи наставни план са 9 разреда, док је пре било 8 разреда. Саксонска има 10 реалних гимназија с овим наставним планом:

ПРЕДМЕТИ:	VI	V	IV	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	IA
Веронаука	3	3	3	2	2	2	2	2	2
Немачки	4	4	3	3	3	3	3	3	3
Латински	8	8	6	6	6	5	5	5	5
Француски	—	4	6	4	4	4	4	4	4
Енглески	—	—	—	3	3	3	3	3	3
Историја	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Географија	2	2	2	2	2	2	2	—	—
Математика	5	4	5	6	4	5	5	7	7
Јестаственица	2	2	2	2	2	2	—	—	—
Физика	—	—	—	—	2	2	2	3	3
Хемија	—	—	—	—	—	—	2	2	2
Писање	2	1	—	—	—	—	—	—	—
Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Свега недељно:	29	31	31	32	32	32	32	33	33

Овај наставни план показује велики број недељних часова као и у Виртембершкој и да је француском језику дато доста часова почевши наставу већ у квинти, чиме је учињена знатна разлика већ у основи у обе врсте гимназија, док се иначе показивала тежња да се бар у 3 најнижа разреда постигне што већа приближност у обе врсте гимназије. И у латинском језику показује се разлика у броју часова одмах у почетку, те је тиме веома отежан прелаз из једне врсте гимназије у другу. Ово се објашњава тиме, што Саксонска нема виших реалака па се тежило за тим, да се реалне гимназије, по могућности, изједначе с реалним школама без латинскога језика. Абитуријенти реалних гимназија могу добити сведоџбу зрелости са гимназије накнадним испитом из старих језика и старе историје с претпоставком да су из немачког, француског и математике добили најмање *довољну* оцену. —

С. Виша реалка.

Више реалке, које су нарочито одомаћене у Пруској, постале су око половине 19. столећа из занатлиских школа, које посташе од части стручне школе са шесторазредном основом и двогодишњим стручним курзом а од части деветоразредне више опште школе које од 1883. године добише име више реалке. И као такове оне постоје поред гимназија и реалних гимназија и добише делимично оне повластице које и оне школе имају; неко време као изгледало је, као да оне за то постоје, да са свим потисну реалне гимназије, с којима највише имају многе предмете заједнички, само што више реалке немају латинскога језика.

Вишим реалкама је задатак, да се постигне потребна припрема за штудију на техничкој великој школи и на универзитету стручнијим и јачим радом у новим језицима, у математици и природним наукама и да ученику даде цртачку вештину и спрему; а поред тога, паравно, и оне теже, као и друге две деветоразредне гимназије, да постигне заокругљено више образовање и да вишем грађанском сталежу даде научно и технички ваљано образоване чланове.

Сем Пруске имају више реалке и Баденска, Брауншвајг, Олденбург, Елзас-Лотарингија и Виртембершка.

Више реалке у Пруској.

Пруска има 33 више реалке које су прилично не подједнако по целој држави распростр̃те. Највише их има на западу, где само рајнска провинција има 11 оваквих школа, а на истоку су ређе па их по негде и нема као у Померанској и Позену.

Садашњи наставни план има ово уређење:

ПРЕДМЕТИ:	VI	V	IV	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	IA
Веронаука	3	3	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	5	4	4	3	3	3	4	4	4
Француски	6	6	6	6	6	5	4	4	4
Енглески	—	—	—	5	4	4	4	4	4
Историја	2	2	2	2	2	3	3	3	3
Географија			2	2	2	1			
Математика	5	5	6	6	6	5	5	5	5
Јестаственица	2	2	2	2	2	2	—	—	—
Физика	—	—	—	—	—	2	3	3	3
Хемија и Минералогија	—	—	—	—	—	2	3	3	3
Цвеће	2	2	2	—	—	—	—	—	—
Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Свега недељно:	25	25	28	30	30	30	30	30	30

Поред овога долази још вежбање, певање и факултативни предмети као и у реалној гимназији, само што је узето још и линеарно цртање од III A до I A. На место латинскога језика овде је дошао француски језик а где у гимназији почиње с грчким језиком, дошао је енглески језик с већим бројем часова него у реалној гимназији. И немачком и математици дато је одмах у почетку више часова. У сравнењу с реалном гимназијом нарочито пада у очи, да је физици и хемији одређен већи број часова. У погледу веронауке, немачког, историје и географије постоји сагласност у свима деветоразредним вишим школама.

Наставни план више реалке у осталом уређен је тако, да њени нижи и средњи разреди чине једну завршену целину служећи тако реалкама као наставни план. И на вишој реалци заведен је завршни испит после 6. школске године, који је овде потпуно идентичан са завршним испитом шесторазредних реалака. Да се добије сведоџба зрелости са гимназије потребан је и овде накнадни испит из латинскога и грчкога језика, а накнадним испитом из латинскога језика може се добити сведоџба зрелости са реалне гимназије.

Сама сведоџба зрелости са више реалке даје права на штудију из математике и природних наука на универзитету и на испит за више учитељско звање из тих предмета.

У *Виртембершкој*, која има 6 виших реалака, оне су школе такође са 10 разреда и њихов наставни план одликује се од осталих тиме, што је француском језику дат врло велики број недељних часова (у I и II. по 8, у III. 9, у IV. 7, у V. и VI. по 6, у VII. и VIII. по 5 и у IX. и X. разреду по 4); што је унето геометриско цртање у 6 виших разреда поред великог броја часова из математике и што је у вишим разредима велики број недељних часова (32—34). Још је уведен и латински као факултативни у средњем и вишем течају.

У *Елзас-Лотарингији* постоје више реалке од 1892. године, које су сматране као реалке повећане са 3 годишња курза. Од 1895. године важе сведоџбе зрелости са ових виших реалака као и са пруских виших реалака. На њак се наставни планови једне и друге земље не слажу потпуно, и у Елзас-Лотарингији могоше се више реалке слободније и самосталније развијати јер ове области немају реалних гимназија, те су више реалке поред гимназија једини деветоразредни школски заводи. Нарочите прилике захтевале су, да се број недељних часова из немачкога језика повећа на рачун француског и енглеског језика, часови цртања повећани су и географији дато је више часова. Према овоме наставни план виших реалака, којих ове области имају три, овако је уређен:

ПРЕДМЕТИ:	Реални разреди						Разреди више реалке		
	VI	V	IV	III	II	I	III	II	I
Веронаука	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	6	5	5	5	4	4	4	4	4
Француски	6	5	5	5	4	4	4	4	4
Енглески	—	—	—	5	5	4	3	3	3
Историја	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Географија	2	3	4	4	4	4	4	4	4
Математика	4	5	6	5	5	5	5	5	5
Јестаственица	2	2	2	2	2	—	—	—	—
Физика	—	—	—	—	—	3	3	3	3
Хемија	—	—	—	—	2	2	2	2	2
Писање	3	2	2	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	2	2	2	2	2	3	3	3
Свега недељно:	25	26	28	30	30	30	30	30	30

Овоме се додаје још и вежбање које је обавезно за све разреде, са по 2 часа, а онда као факултативни предмети за оба највиша разреда још по 2 часа за хемију и толико за цртање за три највиша разреда.

(Наставиће се.)

Школа и настава.

Ломброзо о кажњавању деце. У свом занимљивом делу „Узроци злочина“, бави се славни италијански научењак Цезар Ломброзо, питањем васпитања и долази до закључка, да врло строге казне детета немају трајног дејства за будућност, врло строго васпитање, које занемарује моћног васпитног чиниоца, симпатију, само изазива дете, да се осведочи о неправичности. Гарофуло је за васпитање које се изводи са пуном љубављу: Деца веома осетљива, увек при строгости господина или госпођице траже у његову погледу да прочитају мирноћу или поругу. Нема за дете теже казне, него што је пребацивање ожалошћене матере, ако је дете лагало или је неисправно поступило са својим друговима. Тако дете једнако размишља о томе, а с тога се рађа органички отпор, који утиче да се деликт не догоди поново.“ С тога Ломброзо тражи, да се кажњавања тако измену, да буду делотворнија, како би дуже утицала на дете. Оштети ли дете н. пр. неку ствар, треба купити нову за његове новце, те ће тако осетити, да се мора одрећи нечега што му је мило. Тиме ћемо га осведочити о последицама његове погрешке. Ако непослушно укажимо му мање симпатије, али недајмо да нами овлада срџба, јер то у детету изазива опасну реакцију. Потреба је да се дете без насиља осведочи о казни као последици његовог преступа. Дете треба тога да се боји и кад над њим престане надзор родитеља и учитеља. Ако тога нема, често се догађа да баш деца строгих родитеља кад одрасту и слободно могу собом управљати више погрешака па и злочина почине, него деца мање строгих родитеља.

Манхајски систем. *) У Манхајму је нормална школа 8 разредна. Деца је похађају од 6—14 год. Од ове деце одвојени су репетенти у 7 разреда, који се зову поновни разреди. Број деце у појединим поновним разредима је максимум 35. Три највиша пон. разреда зову се закључни разреди, јер из ових ученици ступају у живот а имају и ако редуциран наставни план бар знање ученика стечено у тој пон. школи — које и поред непотпуног школовања чини једну целину. За децу слабоспособну је засебна школа за испомагање са 4 разреда и са још минималнијом наст. основом. За идиоте имају засебан завод; за оне пак који намеравају похађати средње школе постоје засебни разреди који одговарају 3—4 разр. осн. школа.

У шеми приказан овај систем овако изгледа:

Овај је систем био пре кратког времена велика сензација на пољу педагошком, но критика је доказала да је непрактичан.

Није, дакле, издржао критику. Неподесан је н. пр. зато, јер не чини оштру разлику из-

*) По предавању Матије Естеша управитеља дуж испомажуће школе у Будимпешти.

међу строго даровите, способне и слабоспособне децу. Способност општа или за поједине предмете, појављује се код деце у разно доба а наставна основа треба да је просечна за децу средње способности.

И са етичке стране за осуду је, јер појединцу децу безразложно искључује из круга бољих и даровитијих.

Неподесан је и са социалног гледишта, јер чини материјалну разлику међу децом, а са поновним разредима пошто и они имају своје репетенте ни мало не помаже отклонити мизерију репетирања.

Са педагошке стране није пак никако оправдано, да дете у поновном разреду уз редуцирано градиво, ако покаже успеха има права после по године да пређе у виши нормални разред, н. пр.: Из I. пон. разр. после по год. да пређе у II. норм. разред; из II. пон. у III. нормални. разр. Јер ако је ово могуће онда се у поновним разредима чудеса дешавају а откуд онда да имају и ти разреди репетенте своје.

Д. Р.

Учитељство.

Учитељско удружење у Енглеској, сваке године одржи велику скупштину по разним местима у Енглеској. На те скупштине не долазе само учитељи, него и сви пријатељи школе и они који се занимају школским питањима. Осим расправљања школских и учитељских питања, приређују и разноподе и забаве. Ове године била је скупштина у Моркамбу, идуће године биће у Плимету. Удружење има сада 65.000 чланова (пре 40 година имало је једна 400). Удружење расправља о свима приликама школским и учитељским и подноси влади потпуно обрађене нацрте нових школских закона. У удружењу су и учитељице и на овогодишњој скупштини сударише се са својим колегама у питању коедукације. Учитељице се најасниле против коедукације јер вели да она деморалише, напротив учитељи се најасниши за коедукацију. Орган удружења је „Schoolmaster“.

Учитељи у Шлеској заступају 35 годишњу службу. У томе се позивају на § 56. аустријског закона од 14. маја 1869. у којем је речено, да ће се мировина средити према прописима о плати државног чиновништва. Указују на то, да је веома мало оних, који доживе потпуно године службе, јер данас учитељство највише умире између 35—40 година живота. Још веле, ако се и дочиви, бива скоро као правило, да одласком из школе одлази се и из живота.

Француском учитељству је отежан приступ на свеучилиште декретом од 12. маја 1909. год. Раније је министарство допуштало, да учитељи основних школа, који с врло добрим успехом сврше учитељску школу и хоће даље да се образују на универзитету, могу без икакве сметње ићи на свеучилиште. Донашањем поменутог декрета установљено је, да свршени учитељски приправници ако хоће да иду на свеучилиште морају имати испит средње школе. Види се да и у јаче демократским државама баш њису пријатељи учитељског образовања.

Уређење учитељских плата у Пруској. Учитељске плате у Пруској повишене су законом од 29. маја о. г. За учитеље је почетна, најмања плата 1400 М. (Марка = 1·20 К); 2 трогодишња доплатка по 200 М.; 2 трогодишња доплатка по 250 М.; 5 трогодишњих доплатака по 200 М. После 27 година службе 3300 М. т. ј. 3960 К.

За учитељице: Почетна и најмања плата 1200 М.; 2 трогодишња доплатка по 100 М.; 7 трогодишњих доплатака по 150 М. После 27 год. службе плата је 2250 М. = 2632 К. Станарина је у селу за учитеље 400—700 М., а за учитељице 290—500 М. Општине које имају више од 30.000 становника имају права да својим учитељима дају месни доплатак и то за учитеље 900 М. а за учитељице 700 М. Тако н. пр. имају учитељи у Шарлотенбургу у Берлину после 27 година службе:

о новну мин. плату	(Grundgehalt)	1440 М.
9 доплатака	(Alterszulagen)	1800 М.
станарине	(Miehtentschädigung)	720 М
месни доплатак	(Ortszulage)	900 М.
	Свега:	4860 М. = 5756 К.

Управитељи школа (ректори) имају осим означене плате још 300 М. у име станарине а 1200 М. функционог доплатка, према томе је њихова плата после 27 год. службе **6420** М или **7511** К. Није ни чудо што Немци тако нагло напредују на свима линијама.

Из школске самоуправе.

Који је разред тежи? Једна учитељица, која је у једној нашој угледној општини радила неких 28 година на IV., V. и VI. разреду, — поднесе молбу месном школском одбору, да се премести из старијих разреда у I. разр. пошто би хтела да се мало одмори у томе разреду, док не би дошло преме, да може затражити мировину. Месни одбор те општине уважио је молбу своје учитељице под бр. 140. ех. 1909. и преместио је у I. разред.

Против овога решења учитељица на I. разреду уложила је уток на Е. Ш. Одбор — молећи, да је још за ову годину оставе у I. разреду, јер је душевно растројена и болешљива, због жалости у породици.

Епарх. Школски Одбор бачки бр. ЕШО. 435 зап. ех 1909. донео је ово решење: „Призив (име) учитељице одбија се из ових разлога:

Изговор учитељице да је болешљива, не може се у обзир узети, а то тим мање, што је рад у I. разр. тежи од рада ма у ком разреду другом, а тежи и од рада баш у IV., V. и VI. разр. где су деца већ доста спремна и одрасла и т. д. —

Дакле она се премешта са старијих разреда у I. да се одмори, а ова због болести премешта се са првог разреда што је то најтежи разред у оне старије разреде опет да се одмори.

Е на дотле а куда неш више! **М. С. Н.**

Срески зборови.

Седница учит. збора мохачког школског среза одржана је у Мохачу 5. (18.) окт. 1909.

Збор се састао први пут после 10 година. Присутни су били сви чланови. Седницу је отворио епарх. шк. референт г. К. Миловановић говором, који се у главном у томе састојао, што је говорник истакао примере у којима се налазимо; позвао је збор на сложан петрајан рад и самопрегоревање. После говора позвао је г. референт збор да изабере председништво. На предлог Д. Радојчића буду од збора једногласно изабрани: Милан Радивојевић и Софија Мрђанова. За тим је једногласно изабран заменик председника Милош Десанчић, учитељ у Мајшу, у одбор пак, на предлог Јов. Гуцуње, буду такође једногласно изабрани: Лазар Плавшић, Сава Капурић, Лазар Крстић, Мара Михајловић и Паулина удова Силашки. За тим се прешло на дневни ред: Извештај изасланика на течају.

Лазар Плавшић је читао први део извештаја о предавању М. Клишића и после другог дела практично приказао предавање о риби и о текућим и стајаћим водама од Искрућева.

Други део предавање П. Терзића и упознавање гласова б ђ и ј ћ од Искрућева уз фономимику приказала је Мара Михајловић.

Изасланици на течају нису овде изнели своје мишљење и у опште критику о овим предавањима, због тога члан овог збора Д. Радојчић замера изасланицима ма да му се допада извештај у главном. Изасланици пак најављују да су од ЕШО позвати да поднесу извештај и практично предавање а то су исцрпно и поднели.

Митар Стојачић одбија ове замерке и предлаже да се изасланицима да похвала за рад им.

У истом смислу говори и Ђока Петровић и предлаже да се изда захвалност вел. Шк. Савету што је приредио овај течај а и изасланицима.

Паулина уд. Силашки није за похвалу јер су изасланици примили награду, већ само за усмену захвалност.

За тим је узео реч г. референт те је укратко изнео шта је то директна метода и најављује да су је изасланици коректно приказали. Даље је напоменуо да је неумесно овде спомињати чак и неку награду уз коју су изасланици још и својих жртава принели уз већу пажњу и труд, него, да се збор сложи за предлог Д. Стојачића и Ђ. Петровића те да се изрази захвалност вел. Ш. С. за приређени течај уз допуну, са молбом да се таки течајеви и у будуће приређују а да се изрази захвалност и изасланицима који су нам приказали предавања. Цео збор се у томе слаже и даје израза са: живели!

Д. Радојчић хоће да говори о пословнику. Референт предлаже да се о пословнику управни одбор постара за идућу седницу.

Затим је усвојен предлог да се овај збор споји са будимским.

Заказано је место идућег састанка и евентуални предлози односно питања.

Још је са овог збора послат телеграфски поздрав Њ. Светости патријарху г. Лукијану Богдановићу. **Б.**

Преглед књига.

Zeitschrift für **Experimentelle Pädagogik.** Psychologische und pathologische Kinderforschung, mit Berücksichtigung der Sozialpädagogik und Schulhygiene, herausgegeben von **E. Meumann,** o. Professor der Philosophie und Pädagogik an der Universität Münster in Würtemberg. Verlag von Otto Nemnich, Leipzig, 1905. и даље.

Надам се да ће наше учитељство интересовати експериментална педагогија, коју је проф. Dr. Ернст Мојман развио са својим сарадницима у свом горепописаном листу: „Часопис за Експерименталну Педагогију, психолошко и патолошко испитивање деце, с особитим обзиром на социјалну педагогију и школску хигијену." Овај часопис у прва мах излазио је под уредништвом и проф. Мојмана и Dr. В. Лаја, проф. учитељске школе у Карлсруу. Тај часопис они су покренули 1905. године, но, већ после две године (1907. г.) проф. Мојман почео је сам да уређује, услед једног малера, који се десио Dr. Лају. Досад је изашло седам свезака тог часописа (прве три свеске уређиваху оба уредника). Свака свеска састоји се из четири броја, од 16 штампаних табака обичне осмине. Цена свакој свесци износи у претплати 5 марака, иначе скупље.

Данас тај лист представља најозбиљнији рад на експерименталној педагогији, и не ће бити згорег, ако га будемо овде мало детаљније приказали, јер се у нас и онако слабо прате туђи мотиви.

Свеска I. Број 1—2.

E. **Meumann, Zur Einführung.** Проф. Мојман црта, како се из психолошких, хигијенских и педагошких радова појављак развијали први почеци експерименталног испитивања, који се тичу педагошких проблема. По реду се износе теме духовне хигијене (мерења умарања), типова представљања, техника и економија учења, психогенезе, развој говора, развој психичког темпа, исказивања. Но, нова истраживања долазе директно од педагога, као што су то пастојања Лајева; и ствар је будућности, да експериментална педагогија не буде само један пододел психологије, него самостална дисциплина са својим сопственим проблемима и методима. За овим аутор с критичким погледом назаја, од какве користи може експериментална педагогија бити по ону педагогију. Он износи методичке разлике, што постоје између психолошког и педагошког експеримента. Први настоји да се што више упрости, а други да се што више приближи животу; први је аналитички, а други синтетички; онај генерализује (уопштава) а овај индивидуализира и т. д. При свршетку аутор говори о односу експеримента према социјалпедагошким питањима (као питање о коедукацији, утицају средине на ђаке), и о заједничком раду, који ће се огледати у овом часопису. Овај Мојманов састав преведен је на српски и то од два наша позната школска човека: г. Dr. Стеве Окановића, представника Рајнове педагогије у Срба и г. Светозара Брашована, учитеља у Вршцу. Први је свој превод публиковао у београдском „Учитељу", а други у сремско-карловачком „Школском Листу", на што упућујем оне читаоце, који се више интересују о томе раду Мојмановом.

W. A. **Lay, Zur Einführung.** Док се уводна реч проф. Мојмана односила више на прошлост експерименталне педагогије, то се Лајева уводна реч односи више на будућност њезину. Онај, који је познат с његовом „Експерименталном Дидактиком", увериће се да Лај овде не износи ништа ново. Он показује, како школска пракса, место да полази од сигурних сазнања, све до сада беше обузета читавим хаосом догматичких застушаних мнења, како се мислило, да је у школској пракси довољан здрав човечији разум, педагошка мајсторија и рутина, где се у истину налазе најтежи и најзамршенији проблеми. Он енергично захтева, да се на универзитетима оснивају педагошке столице (катедре) спојене са семинарским вежбаоницама и педагошко-психолошким или педагошким лабораторијумима, и затим поближе означава, како он замишља остварење експериментално педагошког заједничког рада.

Marx Lobsien: Examen und Leistung, eine gelegentliche experimentelle Beobachtung. И овај је чланак преведен на српски. Превео га је наш чувени практичар-педагог, г. Светозар Брановац, вршачки учитељ, и публиковао га је у „Школском Листу“, који је тада уређивао г. Ђорђе Поповић. Лобзиен је задао осмогодишњим дечацима (њих 54 на броју) да израчунавају просте задаће, и то једном без нарочитих пропратних околности, а други пут — при тако исто тешким задацима — са примедбом, да су то задаци за испит, од којих ће зависити оцена из тог предмета. Главни резултат беше тај, да се ефекат, који је био скончан са другим „Examenversuch“, нашме грешке повећале за 22% кад се сравни са нормалним покушајем; и то погоршање успеха највише се односи на најбоље и најгоре ђаке, а мање на средње ученике.

E. Meumann: Intelligenzprüfungen an Kindern der Volksschule. Ово је највећи и најбољи чланак ове прве свеске. После кратког увода Dr. Мојман говори 1.) о теоретичкој важности испитивања интелигенције; 2.) о практичкој важности тога испитивања; 3.) поглед на досадашње методе и експерименте испитивања интелигенције; 4.) антропометријске методе за испитивање интелигенције; и 5.) на послетку описује своја сопствена експериментална испитивања на ђацима. Пошто је тај чланак врло научно писан не ће бити на одмет ако о њему мало више проговорим.

Dr. Паја Р. Радосављевић.

(Свршиће се).

Предлог организације сталног надзора над народним школама у краљевини Србији. С два прилога. Написао Павле Ј. Мајснер. У Београду 1909. 8-а 43 с. Цена пола динара.

Садржај: I. Потребе сталног надзора над народним школама. II. Питање о организацији сталног надзора над народним школама 1. Једноставан или разграната школска надзор. 2. Основна и даља квалификација обласних и срески школских надзорника. 3 Права обласних и срески школских надзорника. 4. Дужности обласних и срески школских надзорника. 5. Како ваља организовати школске општине, школске одборе, наставничке и надзорничке зборове и уопште школска тела, с обзиром на народно-васпитну систему. 6. На који се начин може извршити прелаз из овог безнадзорног стања у ново стање са сталним надзором. 7. Како се ваља побринути за образовање оних младих људи, који би се желели посветити позиву обласних и срески школских надзорника. 8. Треба ли законске одредбе о овде предложеној организацији сталног надзора над народним школама ставити у садашњи закон о народним школама или их ваља одвојити у засебан закон о школском надзору. III. Основна начела овде предложене организације сталног школског надзора. IV. Систематски преглед овде предложене организације сталног школског надзора, који уједно служи за формулисање законских одредаба о томе надзору.

Књиги је додата карта краљевине Србије с означењем школских области и школских срезова и преглед школских области и школских срезова у краљевини Србији са статистичким подацима о површини, броју становника (1905.), броју народних школа (1907.) и броју наставника истих школа (1907.).

БЕЛЕШКЕ.

Именована за учитељицу. Министар просвете именовао је привременом учитељицом у државној основној школи у Локу у Шајкашкој Даницу Томић испитану учитељицу.

Умировљени учитељи. Нимфадора Макенмова рођ. Ђорђевићева учитељица у В. Бечкереку ступила је 1. новембра о. г. у мировину после 37 годишње тешке службе учитељске, а уз уживање 1340 К годишње. — Душан Бошковић учитељ у Бега Сенђурђу на своју сопствену молбу стављен је у мир 1. новембра о. г. а после службовања од 25 год. Добио је 1160 К год. мировине.

† **Јосиф Агрима**. У суботу, 17. о. м. умро је у 73. години свог века умировљени српски народни учитељ из Сегедина Јосиф Агрима. Покојник је пуних педесет година послужио српској школи поштено, орно и вољно и био је у круговима, са којима је општио, поштован и омиљен. Бог да му душу прости!

„Карађић“ дружина ђака српске учитељске школе у Панчеву, одржала је на Митров дан 26. октобра (8. новембра) 1909. на дан своје крсне славе свечану седницу после св. литургије у школској дворани, где је обављен чин освећења и резања свечарског колача. Дневни ред је био: 1.) Поздрав председника. 2.) О

Лази Костићу говори С. Глумац припр. IV. год. 3.) И. Бајић: „Песма српских соколова“, пева друж. збор. 4.) „Јади срца“, прта из Босне од В. Јовичића припр. III. год. 5.) „Даница“ свира тамб. збор.

Двојаке мере у истријском школству. У Истрији је 55½ процента Хрвата и Словенаца и имају сад 93 основне школе са 146 учитеља. Талијана има у Истрији 39½ процента, а имају 74 школе са 258 учитеља и учитељица. По последњем извештају земаљске управе о школама било је у Истрији 12.921 дете ослобођено од школе, јер за њих није било на четири километра ближе ни једне школе. Од те деце било је 10.928 хрватске и словеначке, а само 2000 талијанске и др. народности. У Истрији има италијанских школа, које походе само 10 деце; за хрватску и словеначку децу земаљска талијанска управа нема новца за издржавање учитеља, па ни тамо где словеначка општина сама из својих средстава подиже школску зграду.

Шведски школски систем заведен је већ у Финској, Данској и Норвешкој, а сад ће се завести и у Енглеској. Састоји се у томе да је пре подне време посвећено настави, а после подне ручном раду. По школама су основане радионице за најобичнији рад занатски и домаћи. Ствари што се ту израђују продају се по коштању. Но тај систем спроведен је по варошким школама. По селима је тешко спровести и ту реформу. Женске се уче осим ручног рада кувању и домаћинству. Другим домаћим пословима уче се и мушка и женска деца.

Дистерзег вели у „Педагошким Афоризмима“: „Човек хоће не само физички него и душевно да се одржи. У душевно самоодржање спада промена у раду, разонода и забава. Кад се, дакле, сва човекова снага истроши у часовима рада, то он неће после тога ништа моћи радити, а најмање на свом даљем образовању, што, разуме се, не спада баш у најлакше послове. С тога се учитељима, а тиме посредно и школству, чини велика неправда, кад се сувише оптерете часовима.“

Васпитање у Кини. Кинески министар јавне наставе даће публиковати наредбу са десет чланака о васпитању. Ево неких од тих главних одредаба.

Свака главна државица треба да има бар сто школа основних и минимум од 5000 ученика. Свака префектура и сви дистрикти треба да имају четрдесет школа и најмање две хиљаде ученика. — Свако дете од седам година обавезно је школу похађати. Родитељи деце од седам па на више година строго се казне ако им деца не похађају школу. Сваки чиновник, који буде наговорио племство или више грађанство на отварање школа, биће на посе награђен. Префекти и управе биће кажњени ако у њиховим гувернијама не буде установљен одређен број школа.

Из „R. P.“ **Ж. Р.**

Исправак. У чланку прошлога броја: „Одговор г. Ђоки Петровићу“ поткрале се ове погрешке: „A Magyarok története“, а треба „A Magyarok Története“, што се овим исправља.

НОВЕ КЊИГЕ.

Педагошка Књижница. Уређује др. *Милан Шевић*. Св. V. др. *Војислав Бакић*: **Педагошко Искуство** (Школске дужности — Предавања — Испитивање и оцењивање) Београд. 08, 70 пара. Изд. Ђуковића и Радовића.

Чланци из *Педагошког Искуства* штампани су од 1887—1891. год. у појединим књигама београдске учитељске школе, док је др. В. Бакић био управитељем те школе. Уредник „Пед. Књиж“ др. М Шевић вели: „Слободно се може рећи, да се у овом „Пед. Искуству“ садржи укратко читава педагогија, јер нема ни једнога важнијег питања, нарочито из практичне педагогије, које у њему не би било додирнуто.“ Браћи учитељима препоручујемо ову добру и јевтину књижицу, јер је у њој свака реченица темељна и језгровита, лако и занимљиво написана, као израз богата искуства и одличне спреме нашег педагошког првака.

— Изашао је 7. број **„Чиковског Листа“**. Главни уредник је *Божидар Борбошић*. Његова радња у овоме броју: *„Речи слична значења у срп. језику из психологије и педагогије“*, потребна је неома нашим школским људима и биће од трајне вредности, ако писац не буде жалио труда, те постепено из овога развије на и мањи речник потребан при проучавању психолошких и филозофских расправа. — У чланку „Културно удружење нашег учитељства“ наступа *Ј. Искрљев* учитељ земљорадње у Сомбору, добру мисао која је већ раније година истицана у учитељству, али до сад без успеха, но не учитељском кривицом.

„Шком. Лист“ излази двапут месечно и стаје 8 К годишње; за учитеље и учит. приправнике 6 К годишње.

Српске Забаве I. и II. део од проф. *Јована Живојновића*. Цена 2 + 3 К. Преворучујемо браћи учитељима да набаве ове књиге за школску књижницу. Ове ће им бити уједно добар извор из којег ће моћи у згодним приликама извести народу по који пријка, те му тако дати лепе поуке и праве српске забаве.

Кава. — та племенита биљка — добала је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из ма ког разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Франкова „Перл-раж" или укратко „Перлро".

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — припређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, припређен од ових красних, на нашим њивама узрасних и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве.

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи" донаша са собом, да се ње чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена слађна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито облубљеног правог „Франковог" додатка за кану, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

Браћо Срби!

Помажите своју словенску браћу Чехе!

ВИЈОЛИНЕ

с омстачем

3/4 или 4/4 К 9·— 11.—; 14·— 16·—

у кутији с омотачем

бр. 0 за 19 К	lit. A за 50 К
бр. 1 за 21 К	lit. B за 5· К
бр. 2 за 25 К	lit. C за 80 К
бр. 3 за 30 К	lit. D за 100 К
бр. 4 за 40 К	lit. E за 130 К

V. F. Červený и синови,

а. и кр. дворска фабрика инструмената за свирку

у Краљевом Граду (Königgrätz)

Најпотпунија инструменти за свирку од дрвета и од метала.

„НАТОШЕВИЋ" УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО у Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, која прима улоге на штедњу са 4½% и 4½% издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује своје **велико стовариште књига** забавних, поучних, подгојних, за народ, дечјих, школа, школских уџбеника, учила, равног што доброг писаћег прибора, напредно доброг мастила, прног и у разним бојама, оловака, гуме, јефтиних а добрих задевајица, прстење иртавака, кредe, тушева, увијача подметача, врло финог садевајица у много разних боја, карата посетница, саручених, печатних и посетничица, коверата напредно добрих и јептиних. Конценат-писара јептинијег него игде.

☞ Ова учитељска радња је веома велика већа него икоја друга. Набавља робу из прних и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић" већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, украса и шара, тако да је у стању обавати сваки посао од најмањег до највећег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радевине, јефтино јер потребни материјал повлачи из творница под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају овакве установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе. Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник" излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четврте стране, и то ако је огласе изашло у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника", Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић" у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 18. У Новом Саду, 30. новембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Опет појачка дужност. — Настајна Основа. — О дисциплини у школи, с француског од Ж. Раковића, учитеља. — Школа и настава: Народни универзитет у Варшави. Народне књижнице и читаонице у Русији. — Учитељство: Удружење словеначких учитеља. — Из праксе: Опис гимнастичких справа, од Г. Миркоњића. — Срески зборови: велико-кикиндски срески учит. збор. — Преглед књига: Zeitschrift für Experimentelle Pädagogik von E. Meumann, приказ др. П Радосављевића. — Извори за даље проучавање: Литература за методу учења страног језика. — Белешке.

Опет појачка дужност.

У недавној прошлости поново је покренуто старо познато питање, да се учитељство ослободи једне дужности, која му је једним пуким и стародревним обичајем натоварена, а то је да врши дужности чтеца и појца уз свештеника, као да ту не би било других људи, који би у тим дужностима могли учитеља да замене. Кад су учитељи, у данашњем добу, кад је реформаторски дух времена заталасао све институције, изнели своју образложену жељу, да се ослободе тих дужности, онда су противници учитељства на сваком кораку почели трубити, да је то неродољубив корак, да је то цепање од цркве и народа, па да ће тај покрет довести у питање вероисповедни карактер наших школа, и напослетку прогукаше ону стару песму: „*није сад томе време*“!

Поред ових, износили су још гомилу других слабих разлога, који би говорили у прилог њихових жеља, само да се учитељство поцепа, да ово не буде солидарно у томе питању, па да им се остваре жеље, да учитељство и на даље врши дужности црквеног појца и чтеца, која се дужност ни најмање не слаже са данашњим положајем срп. нар. учитељства.

Да ово питање није сад први пут покренуто, то је неопбитна истина. О њему се расправљало већ толико пута, од како је ступила у живот „Шк. Уредба“ од 1872. год. Нека изволе они којима је немио тај покрет прегледати мало књиге стародревне, па ће се уверити о томе.

„*Чекајте боље прилике, сад није томе време, да се расправља и* **донесе** *коначна одлука у томе питању!*“

Тако су ето говорили упливни људи, који су управљали судбином народа српског на автономном пољу!

А да је о томе питању говорено и да је оно покренуто и 1903. год., нека послужи за доказ овај допис управног одбора учитељског збора новосадског шк. среза, који је упућен нашем сомборском среском учит. збору, који у изводу записника гласи овако:

„Бр. 6. Чита се опширан рад г. Кузмана Миловановића, учитеља новосадског „О дужностима и правима учитеља и учитељица на српским народним осн. школама“.

„Г. Танасије Костић примећује на прочитани рад г. К. Миловановића, да су у нам познати сви захтеви из поменутог рада, које би жеље требало узети у обзир при доношењу учит. прагматике и кодификацији извесних §§ Шк. Уредбе, али да нам није познат нацрт „Шк. Уредбе“ који је спремио Всл. Шк. Савет, те предлаже ово:

Нека се овај збор својим путем и начином обрати нарочитом представком Всл. Шк. Савету, с молбом, да изда среским учитељским зборовима на претрес „Нацрт Шк. Уредбе“, па да ови на својим састанцима узму тај нацрт у претрес, па тек по томе, да се затражи сазив митрополијског

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

учит. збора, који би у томе предмету обележио своје становиште, а то тим пре, што се по речима самога предавача г. К. Миловановића *„не може радити о учитељству, а без учитељства!“*

Што се пак тиче онога дела расправе г. К. Миловановића, коју је спремио за зборску седницу, и у којој одлучно захтева, да се учитељство ослободи од *дужности чтеца и појца*, из разлога: *што та дужност није на закону основана, већ стародревним обичајем учитељству у дужност натоварена.* Одлучено је:

Предлог предавача г. К. Миловановића једнодушно усвојати и поднети збору с препоруком на усвојење. Под истим на изјављену жељу — доделити ту расправу на реферадy збору — г. Танасији Костићу, учит. новосадском и члану овога одбора.“

О закључку овога одбора изводом из записника известити како зомборски, тако исто и ст.-бечејски срески учитељски збор — да и ови на својим среским састанцима донесу одлуку, да се учитељи на вероиспов. школама ослободе појачке дужности; а донесене одлуке у облику представке путем Е. Ш. О. бачког Всл. Шк. Савету доставити.

Из одборске седнице управног одбора новосадског среског учит. збора, држане у Ст. Футогу 13./26. марта 1903.

Мл. Ђурошевић с. р. (М. П.) **Хоста Шијачки** с. р.
перовођа. зам. председник.

Из овога се види јасно као сунце, да је о овоме питању расправљано и 1903. год. на пролетњим састанцима срских учитељских зборова. И ма да је новосадски срески учитељски збор, на састанку своме у Д. С. Иванy 1902. год., на предлог саданег г. референта, вотирао признање и захвалност Мајском Сабору, што је овај у опште показао наклоност према школи и учитељству, ипак ни тај Сабор, а ни Школски Савет, који је поникао из тог Сабора, није донео какве одлуке на поднесене представке срских учит. зборова, да се ови ослободе од појачке дужности, сигурно из разлога, што онда није било згодно време, да се то питање реши, као што и сад меродавни фактори рекоше на уста Ђ. Петровића, учитеља новосадског, *„да није томе време!“* да се сад о томе питању говори.

Дакле, пре 25—30 година нису биле згодне прилике, да се та дужност укине, није било време ни 1903. год., па ми би волели знати, кад ће бити томе време? — Дајте нам извесна термина, кад мислите то питање решити! —

Она бојазан, да ће наше школе изгубити свој вероисповедни карактер, ако учитељ не буде вршио дужности чтеца и појца, са свим је неоснована. Јер појање и вршење дужности уз свештеника, која дужност понижава учитељски сталеж, неће спасти вероисповедни карактер наших школа, већ онај минимум прописаног наст. градива из мађ. језика у „Н. О.“, који треба да се сврши у нашим школама.

Даље говорити о овоме питању, било би са свим излишно. Хтели смо да овим редовима констатујемо ту чињеницу, да питање о појачкој дужности није ново, није оно изненада покренуто, већ да је о њему расправљано и пређашњих година, али без успеха, и ако су и онда биле таке исте прилике, као што су и данас, или рецимо да су биле повољније, на што се онда није уважио тај учитељски захтев?

Овим редовима хтели смо да покажемо читаоцима нашег „Шк. Гласника“ како је г. К. Миловановић, садањи референт, заступао интересе учитељства кад је и сам седео у тим редовима па вршио појачке дужности, те би се могло очекивати да он и сад у том питању стоји на учитељском становишту.

У јавности смо читали, да је Всл. Школски Савет издао молбу среских учит. зборова, да се ови ослободе појачке дужности, на предлог и мнење стручној школској анкети. Школска анкета дакле, треба да буде у овом питању онај, што има дугачке чизме, те први треба да загази у воду. У интересу је саме основне наставе, да се то питање баш сад реши, а уз остале темељне и оправдане разлоге ту је и најновији и најпретежнији разлог, преоптерећеност у новој „Наст. Основи“. Ако и сад не буде *згодно* време, онда ће ваљда доћи то време онда кад већ буде — касно! У нас обично тако бива! **Л.**

Наставна Основа.

У пређашњим чланцима о Наставној Основи изнели смо у главном назоре, које сматрају признати школски кругови на западу као савремене и на науци основане. Пракса је код тих школских кругова, да одмах уз Наставну Основу пруже учитељу и потребан обавештај, често у опширним коментарима и упутствима. Том праксом послужила се и наша државна власт и видимо да је уз Наст. Основу за основне школе (год. 1905.) одмах издала и опширно упутство. Исто тако поступила је државна власт и код Наст. Основе за мађарски језик, а за немађарске школе, (изд. од 1908.) коју је издала у смислу најновијег школског закона од 1907. године. То су све правилне појаве, нарочито у таком случају где се Наставном Основом иде за таким преображајем, да се у наставу унесе нов дух, који дотле није сматран као циљ наставе. Но у целом овом раду око реформе основне наставе у држави, ми не видимо нигде есенцијално тачно приказан циљ који треба да служи као камен темељац настави и васпитању. Тек познавајући западне тежње за реформом наставе, може читалац назрети какав се циљ замишља у оној педагошкој фигури: „A gyakorlati és ideális élet harmoniája az egész népiskolai oktatás és nevelés legfőbb észmónye". Но западни школски људи анализирајући индивидуални и социјални васпитни циљ дођоше до резултата, да тек уједињење тенденције оба циља могу бити Наставној Основи идеал образовања. То формулисаше овим речима: „Dieses Bildungsziel finden wir in der harmonischen Entfaltung aller Anlagen und Kräfte des Zöglings zur Erhaltung und Förderung der persönlichen Eigenart und der völkischen Kultur." (E. Engel). Наши српски реформатори рекоше то овим речима: „Општи циљ целокупне наставе пак треба да буде складно васпитање и образовање у свима правцима." Ово је просто речено, али је појам те популарне стилизације широк што наши кажу „одавде до Дунава". И кад се са таког широког појма циљ схвати, дакако да он обухвата у себе све, па и „важност религиозно-моралног васпитања", па и „важност знања и спреме за практичан живот", но у ствари то нису циљеви, него средства за васпитање, а та средства су и до сад била трајан помоћни чинилац у васпитању, те нако се њима хтела коментарисати напред поменута формула о циљу наставе, она зато ипак нимало није добила модернији значај од оне формуле, која је и у старој Наставној Основи истакнута као правац настави и васпитању.

Но ми не мислимо овде потање разлагати о суштини једног или другог циља, него пропраћајући нову Наст. Основу, указујемо на она места, која по нашем мишљењу треба да се исправе.

Берлинском наставном плану замерено је јаче баш због тога, што није означио тај општи наставни циљ, но ми држимо, да код наше Наст. Основе, кад већ није (рекли би по примеру берлинског наставног плана), истакнут тај општи циљ, требало је анализу његову обићи и у пропратници, кад се та анализа није могла сретније и подесније приказати, него што је то и у старим наставним плановима приказано. Ово већ и због тога, што се новом Наст. Основом хоће да обележи неки савременији, модернији правац наставни, који тражи и тачнија и изразитија обележја своме значају.

Напред смо споменули праксу, да се уз нову Наст. Основу одмах издаје и подробније упутство. То се ради свуда одмах како се изда и Наст. Основа. Уз нашу нову Наст. Основу од 1909. год. изишла је наредба Шк. Савета, у којој се обећава да ће и тако опширно упутство изаћи. Ми у то не сумњамо, али досадашње искуство у нашој автономији утврђује нас у томе уверењу, да то није добра пракса, јер има у Школ. Уредби више таких места, где је речено да ће се у неком предмету издати посебно упутство, па то у току више од три деценија није никад учињено.

Наредба која спроводи нову Наст. Основу хтела је да обухвати и правну и дидактичку страну. Но у томе се не види довољно прегледа, јер на појединим местима прелази са једног правца у други и враћа се опет натраг.

У уводу наредбе истиче се, да је Шк. Савет уважио оправдане захтеве учитељ-

ства, да се наставна основа „изради према духу времена и педагошким начелима“. У чему се састоји тај дух времена и која су то педагошка начела, то се не обележава. Но ми држимо да без тих генералних појмова не постоји ни једна Наставна Основа, па да ни стара наша Наст. Осн. није израђена, а да се није ослањала на те појмове. И оно доба имало је свој дух времена као и ово, но и у сваком духу времена одабирају се за овакви посао извесна начела, која су постала ауторитативна, а остало што још није стекло стварношћу својом права на култивирање, то се оставља у страну, док се боље не испита или не одбаци. С тога је овде требало тачније одредити границе „духу времена“ и „педагошким начелима“.

У првом погледу наредбе наводи се, да се нова Наст. Основа ни у погледу предмета, ни у погледу наставног градива, „не разликује битно од пређашње Наст. Осн.“, но одмах после тога категорички се тврди „да је нова Наст. Осн. боља од старе“. За ову тврдњу не говоре доцније упућења у овој наредби, за то би требало много чврстих доказа. Орган који израђује Наст. Осн. може бити тога уверења, да је његов рад бољи него други који те врсте, али не може тако јавно сам свој рад и оценити. То бар до сад није била пракса.

Ма с колико добре воље да је рађена Наст. Осн., стваралоци њени сами су јој поставили једну крупну сметњу одмах при ступању њену у живот, што нису или сами израдили или се постарали да се изради специјална Наст. Осн., јер *дословно* тумачење 20. §. Шк. Уредбе, да специјализање Наст. Осн. спада у дужност сваком учитељу и учитељици посебце, сметаће веома јако извођењу Наст. Осн. све дотле, док се такав један нацрт не изда, по којем би се према разним месним и покрајинским приликама дало градиво тачније одређивати. Буквално тумачење стилизације тог 20. § је педагошки несмисао. И први редактор његов није свакојако могао тако схваћати његову стилизацију, јер та пракса нигде не постоји, да колико год има разреда у једној држави, сваки има особену специјалну Наст. Основу. Ми смо већ једном назначили у овоме листу, каква је пракса у томе раду код напреднијих школских кругова. Овде је то питање у толико осетљивије, што је по среди и упутство, које је државно министарство издало уз нову Наст. Осн. за мађарски језик за немађарске школе. Већ само због овога познано је наше највише школско тело, да даде директиву у тој подели рада како не би појединац можда и због случајних погрешака дошао у непријатан положај.

У погледу код упоређења старе и нове Наст. Осн., покушала је ова наредба да докаже предност ове Наст. Осн. над старом. Иако ћемо јој радо признати све оно што је добро у њој, не можемо сматрати за предност њену то што има 10 часова више седмично, него стара и што је у недостатку довољног броја часова и каталог узела у помоћ. Наредба сама признаје, да је најгоре прошла непотпуна шесторазредна школа са једном учитељском снагом. Кад се зна да је таквих школа у нас сразмерно највише, то значи да је у главном броју своме наша основна настава преоптерећена, с тога излази да така подела не одговара духу времена и педагошким начелима. Ово наредба правда тиме, што се „морало тако прописати, да би ученици и ученице срп. нар. школа добили потребно образовање, како не би заостали иза ученика и ученица других школа, што би по наш народ било штетно.“ Наше је мишљење, да ће овака преоптерећеност бити још штетнија, јер већ сада после тромесечног рада по такој подели часова, појављује се један врло строг захтев у учитељеву раду, а то је економија времена, којој ће по овом градиву тешко у пуној мери одговорити и двогодишњи практичари. При овакој подели, дакле, није добио ни „дух времена“ ни „педагошка начела“, него су знатно оштећени обоје.

Још већма су они оштећени променом у предметима, јер н. пр. ручни рад за мушке није стварно уведен због неког педагошког начела као што то наредба жели у невољи да истакне, него је уведен с тога што се мора увести према новој Наст. Осн. за мађарски језик. Са оним својим положајем у настави како се уводи у мађарске

школе, он ће имати бар у главном свој васпитни утицај за практичан живот, иако и то још није осведочено уверење свију оних, чији глас одлучује у питањима наставе и васпитања, али у нашу наставу, ручни рад никако неће моћи ући с васпитним претензијама, јер ће тај главни момент његов бити потиснут у страну, оном најпречом потребом да се њиме помогне настави у мађарском језику. Но кад већ ово мора тако бити, онда је требало рачунати с приликама у којима се крећемо, те наставу, правој, стварној настави дати одушке на другим предметима, који морају према новим приликама попустити од свог досадашњег права. Томе би се донекле помогло и тиме, да се очигледна настава није излучила из групе матерњег језика, јер то је у ствари потребно берлинској деци, али у нас где је број сеоских школа управо одлучујући, ова новина нема сврхе. По нашем мишљењу нема с тога сврхе, што је очигл. настави циљ, „да буде стварна настава у свему ономе што је домаће, да би том стварношћу постигла заобљен круг мисли и искуства и тиме унапредила изразитост у говору“ Из тога излази да она мора бити уједињена са наставом у говору. У овоме лежи садржина и *Керових* речи: „да очигледна настава није дисциплина, него принцип“. А што су се ипак неки школски људи на западу решили, да оделе засебно очигледну наставу, томе је повод резултат испитивања „Педаг. Удружења“ у Берлину још од 1870. год., којом приликом је то удружење стекло уверење да *берлинској деци* не достаје очигледности, „јер берлинска деца долазе у школу сразмерно сиромашна у преставама, те мора да се или само речима оперира, или да се жива очигледност замене мртвим сликама или нанослетку да се врате посматрању природе“. Кад све ово знамо, онда држимо да је неправно оно становиште, да очигледна настава мора бити саставни део наставе у језику, јер овде постоје две могућности или је очигледна настава извор из којег се узима градиво за читање и писање, или настава у језику иде својим одређеним путем а очигледна настава јој помаже, тако, да све што се прочита и напише, у очигледној настави се стварно обради. Према томе би била излазна тачка да „буквар и читанка дају градиво и његов обим; ово се на часу очигледне наставе појима а на часу читања и писања језичка прерада.“ На овом основу рађено је и до сад код нас, а ово становиште звучима и критика берлинског наставног плана (E. Engel). Да је та критика од савремене педагошке вредности сведочи то, што је писац добио награду из Дистервегове задужбине.

О дисциплини у школи.

Појам дисциплине треба схватити у најширем смислу. Под тим појмом не треба разумети само школски занат. Шта више, он је синоним појму васпитања.

Питање дисциплине схваћа се као примена врло генералног питања морала. Последње године расправљало се на којим принципима базира морална настава у јавној школи и како ју треба давати. Једном стављеним принципима треба, сасвим природно, дати примене у васпитању.

Морални прогрес људски бива лаганим развијањем, и то развијање почиње са животом. Дете, које се роди, није каква ствар: већ је оно личност која има својих права. Оно не постоји само ради оца и матере своје, већ оно постоји, пре свега ради себе. Колико се случајева десило да је слепа родитељска љубав убила будућност детета. Љубав родитељска мора бити разумна; она треба да респектује у детету права његова. Права дечја идентична су са правима људскима. Ми не смемо дете убити, ни рањити га, нити злостављати. Али треба да се бринемо за њега, да га однегујемо. Ми треба да смо му добар пример. Треба га привикавати од рођења таковим навикама које ће га уздрдити у моралном и духовном погледу.

Кад дете није ствар родитеља тим мање може бити ученик ствар учитељева. Ученик у школи није ради учитеља већ ради самог себе. Школа није ради учитеља већ ради ученика. Она не припада наставнику већ ученику. Ученик има права. Он је морална личност. Наставник треба да му пружи образовање сходно природи његовој.

Он треба од детета да образује човека, достојног имену том, човека слободног.

У васпитној методи мора бити јединства. Неопходно је да се сви начини приближују једном те истом циљу. У основној школи можемо доћи до повољних резултата врло простим начинима. Ево их неколико главних.

За време слободног времена деца треба да се играју. Игра је добра: она припрема за рад. Желети је да се и сам наставник умеша у игру деце: не само што ће му добра донети тј. биће од ње ведрији, већ и због тога што тим начином одушевљава децу без икаквог губитка у ауторитету свом. Активне рекреације (слободно време) нису само здравствене већ и моралне. Оне су једно средство васпитања.

Добро је испунити их шетњом. Ништа није здравније и пријатније од тога.

У школи треба избегавати претерано напрезање, јер се оно противи дисциплини као и здрављу.

Други један важан начин јесте припаровати се за лекције тј. за наставу. Ово је главна једна тачка. Можемо рећи да је овом главном тачком питање дисциплине решено. Ако учитељ у напред већ зна шта има да каже, шта треба да запостави, на које се примере односно опште треба ослањати ради оверовљења правила и ако је у напред на чисто са током наставе, онда има добрих изгледа да ће му настава бити занимљива: ученици ће радо слушати.

Само припаровање наставе недовољно је; треба настојати да се она добро разуме. Ми говоримо апстрактним језиком: деца га не разумеју. Речи које ми употребљујемо, формуле којима се служимо, деца не разумеју тако као ми. Ми живимо у једном свету идеја а она у другом.

Ова разлика схваћања, међу људима и децом, наставницима и ученицима, јесте врло важна. Неопходно је да ју учитељ строго у виду има. Јасно треба да тумачи. Јасноћа наставе исто је тако важна као и припаровања.

Тон има такође своју важну улогу. Ако је настава, која се обрађује, тешка, будимо скромнији, ако је лака, будимо ведрији. Тон доприноси разумевању текста.

У разреду треба да провејава дух живости. Употребљујмо континуивно у границама могућности активан метод. Не говоримо свагда ми; нека говоре деца, принудимо их на размишљање; нека се лично напрежу ради схватања наших мисли: изазовимо тај потребни напор. У разреду треба да се огледа рад учитеља и ученика. Иначе нам изгледа страшна катедра, са које се ори сурова реч учитељева, са које, изгледаће, да само управља тумултом разреда. Тога се треба одрећи. Не потребујемо тврдог града. Ученици су наши мали пријатељи; ми их љубимо, и они нас љубе.

У моралном васпитању битни је услов: *љубити* децу. Ради доброг настављања треба се радовати у њихову драженом друштву. Ко не љуби децу, не може бити наставник. Ако се у настави пази само на интелигенцију, она може бити поучна: али неће *привлачити*. Обазирати се треба и на срце; треба ганути децу, та она су невина и наивна: одају се опакима каква јесу; учествујмо са њима заједно. Ако им знамо говорити, очи ће им ведре бити, знак да им дух још ради; она ће пажљиво слушати речи наше: свом ће душом бити наша.

Спомена је достојна и дисциплина о бојажљивости, која је још у пракси. Учитељ кажњава. Какав један систем! Резултат је тога начина да се ученици противе учитељу. Може бити да се таквим начином успоставља ред и мир, али је то само привидно. Деца по слабости својој вребају учитеља те ургабе ма какву прилику те убрзо преваре наставника свог. Чудноватa ствар! У усти учитеља само претња, у руци му штап а у срцу ђака, природно, буна. Отклањањем бојажљивости ствара се поверење. Ученици који се боје постају горе, а који немају поверења све бољи, јер поверење даје вредноћу. — Онима пак, који су навикли на казне, недостаје у ауторитету.

Неоспорно је да и у најбољим школама мора бити казни и награда. Оне су потребне као и друга средства.

Казна је легална. Казнити треба из два разлога. Прво: наши ученици образују мало друштво, у којем има добрих и рђавих елемената. Добре треба протежирати против рђавих. Природни протектор деце јесте учи-

тељ. Он треба да потпомаже интересе својих бољих ученика а интересе рђавих ограничити да не могу шкодити. Друго: тиме се деци отварају очи. Деца, и ако знају да разликују добро и зло, не знају свагда шта је добро а шта зло; још мање знају у којој су мери учинила зло; она нису критична; не знају узроке и последице; она немају осећаја релативности. Казнећи дете учитељ указује на каквоћу грешке му. Казна је нужна ради генералног интереса

Ако казна поправља, она је посве умесна. Посве је правично дати детету да учи ону лекцију коју је рђаво знало, да изврши дужност коју је занемарило.

Казна може бити такове природе да одузима слободу: Слободно време после школе. И та је казна природна. Она не шкоди правима дечјим.

Казна се, напослетку, може састојати у давању укора. Укор је изванредна опомена. Он је често од великог утецаја.

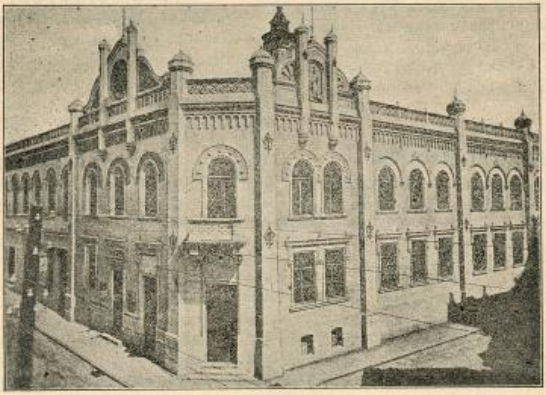

Нова зграда српске основне школе у Земуну.

и она је у интересу самога кривца. Она чини да он размишља.

Ну, казна не сме ићи против права дечјих: она не сме дете злостављати ни понизити. — Телесне казне су искључене из француских школа; оне се практикују у осталим државама. Пажње заслужују и „понижавајуће“ казне. Не треба изденати никаква погрдна имена, нити кривца хотимице постављати на таково место, где ће бити изложен смеју од стране другова му.

Што се тиче извршне стране казне, Rollin вели да казну не треба извршити истодобно са учинком грешке. Колико је могуће, настојмо да разред са потпуном мирноћом и савешћу одреди природу и степен казне.

У доброј школи казне морају бити ретке. Оне морају бити рђе у женским него мушким школама.

Награде су оправдане са истих разлога. Награђивати треба ради општег интереса и

ради интереса доброг ученика. Награде не треба злоупотребљавати. Осуде је достојан поступак оног учитеља који похваљује после сваког одговора. Учестане награде као и честе казне нису ни од какве вредности. Ради успешности васпитања неопходно је да међу учитељима и родитељима постоји колаборација, сарад. Ако међу њима влада противност, онда нема васпитања.

Напослетку, онај ко хоће да васпитава мора прво сам бити васпитан. Учитељ мора бити жив пример. Реч учитељева само тада има ауторитета, ако је он правичан, карактеран. Колико учитељ вреди, толико вреди и реч његова, дело његово. Почнимо, дакле, прво дисциплинисањем свога духа, створимо један сталан правац владања, пружимо примеран живот. Захтевајмо, дакле, много од себе, ако хоћемо друге да образујемо.

Из „Revue Pédagogique". **Ж. Раковић**
учитељ.

Школа и настава.

Народни универзитет у Варшави влада је укинула. Све важније просветне установе укида влада систематски за ово неколико последњих година. Прво је укинула Пољску Матицу Школску, затим народни универзитет радомски, Товариштво курсов за одрасле нешколске и напослетку и овај универзитет. И покрај многих сметња које су чињене овим установама, народни универзитети показали су за последње две године знатна успеха. Влада је измишљавала разне начине како ће сметати раду ових установа. Предавања су била забрањивана негде због самог предмета, а негде због предавача. Напослетку су прошле зиме просто била забрањена предавања из социјалних, народно-економских и историјских наука. Народни универзитет у Варшави имао је у свему 456 лекција са 81.592 слушалаца. Највише је слушалаца било на предавањима из историје и књижевности (36.000), из природних наука (27.000), из социјалних наука (17.000). Имање друштвено припало је Товариштву Пољске Просвете.

Народне књижнице и читаонице у Русији. Сваким даном се све више ради на ширењу народне просвете у Русији. Губернијско земство олонечко (северно од Петрограда) помаже знатно оснивање књижница и читаоница. Крајем 1908. г. у седници својој дошло је до уверења, да књижнице и читаонице могу вршити свој просветни задатак само тако, ако буду снабдевене довољним бројем књига и листова, који ће се свакоме бесплатно уступати на читање и ако се те установе сместе у подесне просторије. За оснивање књижнице потребно је најмање 500 рубаља. Рад уредника и књижничара треба да је награђен. Земство је решило, да књижницама и читаоницама које се нове оснују по срезовима, за прву годину даде по 450 рубаља, а за даље издржавање годишње помоћи до 150 рубаља.

Учитељство.

Удружење словеначких учитеља имало је ове године 35 учитељских подружина из Крањске, Штајерске и са Приморја са 2045 чланова. Ове је године приступило 194 члана. Ово је тим значајније, што при садањем терору клерикалском, који гони оне учитеље који му нису по вољи, многи словеначки учитељи из страха и шпекулације ступају у удружење клерикалних учитеља (т. зв. Словшков Савез). Удружење словеначких учитеља издаје два листа за учитеље: недељни лист „Učitelski Tovaris" и месечни „Popotnik", осим тога лист за младеж „Zvonček". На овогодишњој главној скупштини учитељској било је присутно око 600 учитеља и на њој је донесен оштар протест против прогањања крањског учитељства од клерикалне владавине. Учитељство и народ у Крањској позвано је да се брани од тога. С тога је основан одбор за обрану. У удружењу нису до сад заступљени словеначки учитељи из Корушке, али је у изгледу да ће се и тамо ускоро основати учитељско удружење и ступити у овај Савез. Учитељске прилике у Крањској таке су, да старији учитељи позивају приправнике учит. школе у Љубљани да се не примају учитељске службе у Крањској. Прилике су веома лоше и нема изгледа да ће се што пре поправити, у садањој ери клерикалној.

Из праксе.

Опис гимнастичких справа.

Од **Г. Мирковића.**

Како је новом „Наставном Основом" гимнастици у срп. пар. основној школи обраћена већа пажња него до сада, то ће према тој по-

вој основи учитељи и моћи и морати обраћати већу пажњу телесном васпитању својих ученика; па да бих учитељима у том послу и овом приликом помогао — ево ћу да опишем гимнастичке справе, које треба и смеју ученици да употребе у основној школи.

Прво ћу да опишем справе, што се употребљују код слободних вежби, а то су ове:

Палица. Од IV. раз. основне школе има се употребити за слободне вежбе 100 cm дуга а 25 mm у пречнику права, дрвена палица. Од каквог ће дрвета бити саевим је свеједно, само мора бити свуда једнако дебела, углачана; крајеви отесторени, затубасти, никако шиљасти. Ако се прави од цепана дрвета, онда цепање мора ићи и у палици уздуж, а никако у ком другом правцу.

Ђулад. По новој наставној основи од V. раз. основних школа могу се употребити опет у слободним вежбама ђулад од гвожђа. Свако ђуле да је тешко 1 kg. Пар је дакле тежак 2 kg. — Наручити се може у свакој гвожђарској радњи.

Палице за рвања. И ове се палице по прошлу узимају у V.—VI. раз. основних школа. Дебљина им је као код пре наведених палица, и уопште, што сам рекао за оне палице вреди и за ове, само што су ове тек 30 cm дуге. Добро заобљене на крајевима. — То су те три справе, што се имају употребити код слободних вежби. А сада ћу да пређем на опис осталих гимнастичких справа.

Даска за скакање. Има се употребити код обе врсте скакања т. ј. и код скакања у висину и код скакања у дальину. Ова се даска прави од чамових дасака. Дужина јој је 80 cm, а ширина исто толика. Висина 10 cm. Како се ученици ослободе и буду сигурнији у скакању, одмах треба скакати без даске. Даска је дакле само неко помоћно средство код скакања (отприлике као руска рачуналка код почетне наставе у рачуну).

Два стубa за скакање. Висина је стубова $1^1/_2$ m — 2 m. Праве се од чамовине. Избушени су све на 5—5 cm. Најзгоднији су они, што имају около себе једну гвоздену панту, која може ићи по стубу горе доле. — За препреку код скакања у висину ја бих препоручио пре трсковац, него уже. Уже не стоји увек равно, теже спада са панте, ученик се може у њега ногом заплести и пасти. Свега тога код трсковца нема, а друго и дуготрајнији је. Дужина тога трсковца — разуме се — мора да буде око 2 m.

Подножак (Ugró-zsámoly). На њему се почиње радити већ у III. раз. и што даље идемо, бивају вежбе постепено све разноличније и теже. То су кожом постављени сандучићи, начињени од чамових дасака са овим димензијама. Висина 45 cm, дужина 50 cm, и ширина 35 cm. Од ове справе треба школа да има бар 4 једнака комада. У нижим разредима III.—IV., стоје они обично један до другога н. пр. У приложеној слици четири паралелограма

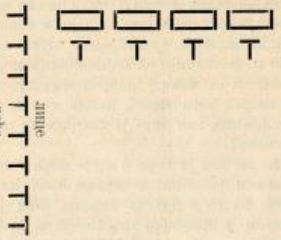

представљају 4 подношка, а знак T ученика. — Овакви намештај подножака згодан је стога, што сада могу радити у исти мах по 4 ученика. Ово је веома важна и неопходно нужна справа у свакој основној школи, јер на овој справи моћи ће ученик да научи, како ваља доле скочити (leugrást), колена савити и раширити, додирнути тле у исти мах обема стопама и т. д.

Усправне лествe. И на овој справи почињу радити већ трећошколци. Делови су јој: два слемена и пречаге. Лествe су дуге 5 m, а ширина 0·42—0·44 m. Слемена су од смреке, а пречаге од растовине или јасеновине. Усправне лествe имају два краја: горњи и доњи. Слемена имају две стране: спољашњу и унутрашњу. Од ове справе треба школа да има 4 комада. Ученици се поређају у једну или ако их је више у две врсте са две стране лестава.

(Настављаће се.)

Сремски зборови.

Са сремског учитељског збора вел.-кикиндског.

(Наставак.)

Пре него што бих ишао даље у описивање како је текла седница нашег сремског збора, хоћу да кажем коју реч о специјалној наставној основи. Морам се тим забавити мало опширније, да би ово моје излагање било што јасније.

Нико мањи него главом Хербарт вели, да се настава не може за навесно време везати. На откуд онда да се за наше школе тражи специјална наставна основа? Откуд да смо ми Срби пансекцији од паце? Откуд у нашим школским приликама, које су небројено пута колебљивије и несталније од најнемирније морске пучине, да се може у напред фиксирати нешто у напред израчунато, нешто стално и зар непроменљиво, као што је специјална наставна основа?

Не зна се шта је горе и неуредније у нашим основним школама: похађање школе или набављање књига и других опрема. Кад је лепо време и у новембру по 15—20% деце изостају од школе а о септембру и октобру и да не говоримо. Књиге и опреме пак већином тек ако до децембра сва деца набаве. Кад томе додамо још и то, да у многим школама, нарочито по мањим општинама, нема сталних учитеља, него се често и по више њих измењају преко године — није ли онда заиста чудан захтев, да се у таким приликама гради иказа специјална настава основа? Та све ће то остати само на папиру, јер рад школски везан је уз прилике а не може се везати уз специјалан наставни план. Умешан учитељ предузимаће неке теже наставне партије само онда, кад су деца у што потпунијем броју у школи, па ма како гласила специјална наставна основа. Кад 15—20 па и више процената деце нема у школи, те кад би учитељ иначе предузимао теже партије, то би се самом њему и успеху му осветило. Многе би партије морао изнова обрађивати. Зар би ко од оних, који немају ни појма што је у истину данас наша школа, у случају неуспеха приписао кривицу специјалној наставној основи, а не учитељу? Никада!

Само у основној школи, учитељ је школа, као што се у свету казује, у средњим школама па и на универзи нису професори то. Потоњи ништа нису криви због евентуалног неуспеха него су криви сами ученици; у основној школи пак крив је учитељ. У средњим школама кад из по неких предмета небројено њих падну, па и ма да сви ученици најуредније иду у школу и имају сву опрему, то се сматра да је та година година слабих талената или томе слично; у основној школи пак товари се кривица за све то учитељу на леђа.

Неће ли онда свестан учитељ у случају каквих сметњи пре напустити специјалну наставну основу него да се због ње изложи неуспеху? И будући да је, као што напред рекох, све у нашим школским приликама колебљиво и нестално, није ли посве јамачна ствар, да се специјална наставна основа никада не може одржати?

Па откуд онда и за наше школе тражи та специјална основа?

По мом мишљењу то је у нашим школским приликама једино последица моде. Не само у ношњи, него богме и у школском животу има много моде. Ову су моду прво завели Немци, од којих ми све примамо. Тако дође међу нас и дневник о свршеном раду, као да сама школа не показује шта је свршено, и то са силним метеоролошким белешкама гарниран, па тако дође и спец. наст. основа међу нас. Школске власти наше ставиште учитељству у дужност, да има саставити специјалну наставну основу на седмице и дане. Требаше и у нашим школама да завлада аутоматско дељење учитељско, које је згодно окарактерисао онај виртембершки школски саветник, који је једног дана у току шк. године гледајући спецнј. наставну основу за виртембершке школе, рекао пекима, који је у тај мах беху код њега: „Сад учитељ у н—кој школи предаје о крави".

И наши учитељи многи и много се измучише са градњом специјалне наставне основе, са сталним уверењем већ пре приступања к томе раду, да раде јалов посао. Али, власти налажу! Међутим, нити се је икада који учитељ могао строго држати те спец. наставне основе, нити је исту ико од власти и икада прегледао. Бачки епархијски учитељски збор чак је и штампао једну таку специјалну наставну основу, утрошивши у њу не само много времена, него и много пара. (Епарх. је управа издала. Ур. „Шк. Гл.").

Кикиндски срески учитељски збор пак у седници својој 1902. год. узео је себи храброст и истакнувши сву јаловост градње специјалне наст. основе на седмице и дане, одлучио је тај посао и решио, да сачини спец. наставну основу на месеце и то тако, да се септембар и јуни, обзиром на доста неуредно похађање школе по свима местима употребе на понављање а цело наставно градиво да се подели на осам месеци. Тај предлог, који је и тада поднео и исцрпно поткрепио Љубомир Лотић, кикиндски учитељ, прихватио је и тадањи епарх. школ. референт Ђорђе Поповић, који је у тој седници председавао, а овај рад узео је с одобрењем к знању и темишварски епарх. школ. одбор.

Тим начином учитељство вел.-кикиндског школског среза, поделивши се тада из зборске седнице у секције и сачинивши у секцијама спец. наст. основу на месеце, удовољило је наредбама о спец. наст. основи бар делимице, а будући да је власт тај рад с одобрењем к знању узела, то се има сматрати, да је једну прописану дужност извршило.

Кад сам наложио како је у прошлости поступао срески учит. збор вел.-кикиндског школског среза са градњом специјалне наст. основе, није ли сасвим природна ствар, да је тако требало да поступи тај исти срески збор, који је у ње баш тако великој давнини без протупредлога једногласно тако поступао — сада, кад је издата **нова** наставна основа? Па није ли сасвим природна ствар, што је и некадашњи предлагач Љ. Лотић поднео и сада за нову наст. основу предлог, по којем се пређе подмирила једна потреба на задовољство и чланова збора и власти? —

Осим градње специј. наст. основе требало је упоредо основно проучити целу наст. основу и протумачити нејасна места у њој; требало је такође одредити која штива из по неких школских књига да се предузимају; у вези са тим искрсли би и многи корисни предлози за власти у ком правцу да се по неке школске књиге напишу и т. д. У целом овом послу пошло би се по оном упутству из Св. Писма: „јачи нека слабијег носи“, те би искуснији и старији били у помоћи млађима и неискуснијима. Да се радило по предлогу Лотићеву, кад је збор био готов, сви чланови би били на чисто како у погледу тумачења наст. основе, тако и у погледу књига и сви би имали израђену специјалну наставну основу, подељену на месеце. Колико би спокојнија и јача била вера сваког зборског члана, кад би знао и могао рећи: тако и толико сви учитељи у кикиндском школском срезу раде и тако и тако је збор протумачио наставну основу и одабрао штива за обраду. А овако, ако млад учитељ и што добро ради, сам себи не верује!

Но рад зборски није ишао ни могао ићи глатко, јер се у њ' утакла пожуда велике амбиције једне. Епарх. шк. референат Христифор Свирчевић као председник збора узео је на себе улогу, да тобож помогне збору. Прохтело му се да држи „говор“ о наставној основи и да је тумачи. Овом захтеву противиа су већ сама дидактичка начела: „**qui bene distingvit, bene docet**“ (ко добро разликује, добро учи) јер у оваким телима у кратком времену треба говорити само о оном, што није јасно и другo начело: „свагда дели и одбацуј сувишно од потребнога“. Наставну основу су сви учитељи толико и толико пута читали, а, хвала Богу, нису зар неписмењаци, те да им треба тумачити што и сами разумеју; дакле, могло се само о том говорити шта је у наст. основи нејасно и како да се шта разуме а не и о ономе, што и ђаци основне школе разумеју.

Природна је ствар, да је све оне који знају логично да мисле о таком „говору“, права паника обузела, кад су били извештени о референтовој жељи, да хоће такав и такав „говор“ да држи. Та ако је неко члан којега тела, зато ваљда није обавезан да слуша празне говоре нека два часа. Бар ћутке не! Слободно је свакоме, да све учини, да се спасе од таке непријатности, тим пре, што је већ стигао глас са среског учит. збора у Вел. Бечкереку, где је референт већ држао такав „говор“, да се за тај „говор“ заиста могло рећи: „Господе, буди милостив нама грешнима“.

И одборници у усменом саобраћају били су тога уверена, да „говор“ о небројено пута читаноме нема смисла, но ипак су у одборској седници усвојили, да пре свега и свачега буде прва тачка тај „говор“, зар да се не би могла пребацити нека рђава намера. И ма да је зборски рад штетовао, после се показало да је из извесних узрока тако добро учињено. У јаловост овога „говора“ били би тврдо веровали само који знају логично да мисле, а после

„говора“ су се о тој јаловости могли уверити сви и звани и незвани. Сад не може више бити говора о нечем важном у џаку, јер је џак пред збором истресен, те су се присутни могли лепо подсетити на ону продају мачке у џаку.

Али да пређем сад на даљи опис зборског рада.

По прочитању Лотићева предлога први се јавио

Свирчевић: Ја сам изразио жељу да хоћу да говорим о наставној основи и желео сам да то буде прва тачка. Свакако је важна ствар, да чујете од мене као вашега надзорника како ћу ја поступати при инспекцијама и како ћу тражити да се изводи наставна основа. Градња специјалне наст. основе је за ову годину излишна ствар, јер ја је нећу изискивати.

Лотић: Све што има и треба г. школ. референт овоме збору да каже, имаће прилике да каже онда, кад учитељство у секцијама проучи наст. основу и изнаће она нејасна или сумњива места, о којима треба да се посаветујемо. Осим тих места наст. основа сама собом јасно говори о свему и зато би било право трашење овог краткога и скупога времена да се држи икакав „говор“ о њој. Г. референт нема права да нас разреши дужности, да градимо специј. наставну основу. То само власти могу, а он није та власт: он је само орган власти и као такав не може то учинити. Док нас пак власти од те дужности не реше, најбоље је да је ми испунимо. Да не губимо време, пређимо одмах на гласање.

Свирчевић: Ја не разрешавам учитељство да не мора градити специјалну наставну основу. Но не мора је имати баш сасвим специјално израђену него . . . само онако . . . сваки за себе у белешкама. (Није шија него врат!)

— — Нека ми је допуштено овде као на згодну месту истаћи и документарни доказ збуњености референтове и о схватању свога позива и положаја а и о погледима му на ту специјалну наст. основу. Епарх. школ. одбор темишварски у декретима за привр. учитеље, којима је ове шк. год. исте именовао а и даље именује, под бројем 10. вели ово: „Сваки учитељ је дужан уз савесни рад свој сачинити специјални наставни план поделивши наставно градиво на недеље и то све приликом инспекције школа ев. шк. референту приказати.“ Тако вели власт, — вели чак и привр. учитељима, који ће можда само неколико месеци у по некој општини делати, а Свирчевић, орган власти, разрешава од те дужности! Треба ли томе коментара? Учитељство је, у истини, противно сачињавању спец. наставних планова, но нека га власти од тога разреше а референт не може. —

Чују се гласови: Пређимо на гласање! На гласање!

Свирчевић: Ја не дозвољавам, да се гласа о том, да ли ће мој говор бити прва тачка дневнога реда, јер ја имам права да ту тачку ставим на дневни ред.

Лотић: Кад би ствар тако стојала, онда би свака даља дебата била излишна. Но ствар не стоји тако; збор је тело, које има права да само установљава свој дневни ред онако, како за најбоље нађе. Друкчије установљавање дневнога реда била би октројка, која се противи овој установи.

Свирчевић: Ја молим да ми збор дозволи да говорим. Гласаће се о том: ко дозвољава и ко не дозвољава мени да говорим.

Лотић: Овако гласање није упутно, јер ако је реч о дозволи говора, исту дозволу има и референт као и сваки члан, па и ја му то не закраћујем. Овде се може гласати само кад има то право и по којем реду да се предузимају поједине тачке.

Свирчевић: Нека устану они који дозвољавају мени да говорим.

Већина збора на овако скроз непарламентарно питање, да се не би противно гласање криво тумачило, као да је ту нека тесногрудост по среди, пристала је, да прва тачка буде „говор“ о наст. основи. Но доста велик број чланова био је томе противан.

После гласања отпоче „говор“. Па какав? С брда с дола, о свем и свачем: и о наст. основи, и из дидактике и методике, већ што и врапци знају, — а много шта и погрешно казано — а сваки час се тек чује реч: „ја“; ја ово, ја оно, ја као надзорник и т. д. Тако ето око пуна два часа. У целом овом предавању у најбољем случају ако је једна десетина била тако што, што је вредно било изрећи и слушати. Међу том последњом грађом било је говора и о ручном раду у школама, но и о овом је после Свирчевићева го-

вора предавала меленачка учитељица Жупанскова јасније и прегледније.

Иза прве тачке беше на реду извештај Милана Мошића, вел.-кикиндскога учитеља са течаја у Сомбору. Предавач је био од епарх. школ. одбора званично изаслат на тај течај, те је сад по дужности требало да извести шта је тамо чуо и видео.

Извештај овај био је верна слика не баш врло згодно удешеног оригинала, т. ј. тога течаја. Свакако је комично звучало, кад је предавач пред овим највећим српским учитељским зборомъ, где има толико старијих и искуснијих, па и опробаних радних снага, сваки час спомињао: Јован Искрољев овако предаје, Искрољев овако то предузима и т. д.; те тако скоро читав час: Искрољев па Искрољев. Међутим, Искрољев је учитељ тек од двеи три године дана, и оно искуство што га у предавању мађарског језика он има, има бар три четвртине зборских чланова.

У тој комичној ситуацији и нехотице се сећамо два школска „ветерана“ наша, који су с Искрољевим одржали течај у Сомбору: да, сећамо се њих, како су „благују част“ изабрали, те најмлађему и најнеискуснијему дали најтежу задаћу, да прикаже метод у предавању мађар. језика. Зашто то није примио бар Мита Клицин на себе него је узео на се тумачење (опет то тумачење, јефтина ловорика!) наст. основе? Или, зашто то није узео Павле Теркин, „професор дидактике и методике“ у учит. школи? Чланови овога збора запета су играли улогу као они у Змајевој песми „Сватови“: „шију па се смеше“, слушају па се смеше.

После друге тачке известиле су три учитељице: Даница Јакшићева, Анђелија Терзина и С. Жупанска о течајевима у мађ. учит. школама, на којима су биле у лето 1909. год. Прве две су учиниле то у кратке, — боље да је било времена, те да су место „говора“ о наст. основи то опширније могле учинити —, а Жупанскова је у доста прегледном предавању приказала неколико радова од хартије и глине.

Тада дође ред на 3. тачку дневнога реда, на име, да се збор у смислу Лотићева предлога подели у секције и да проучи наст. основу, да одабере штива која ће се обрађивати и да изради поделу наст. основе на месеце.

Ст. Жупански предлаже, да се ова тачка скине с дневнога реда.

Лотић је томе противан, јер су баш то најважнији послови у ово време, које послове ако учитељство не уради, биће с њиме кад се буде са збора разилазило по оној реченици, која је данас у практичном раду пала и глаеи: „торба је празна“.

Свирчевић образлаже Жупансков предлог и поткрепљује га.

„На гласање, на гласање!“

Свирчевић: наређујем гласање. Нека устану они, који су зато, да се та трећа тачка не скине с дневнога реда.

Устаје огромна већина.

Свирчевић не проглашује никаквога закључка а не пште контра-пробе, него прекида гласање и почне опет тумачити за чим иде Жупансков предлог.

Овај поступак, да прекида акт гласања и да поново сам упочиње дебату, изазвао је оправдано огорчење.

„Нема више говора, него нека се констатује резултат гласања“ — енергично упућиваху Свирчевића.

Немајући више куда, Свирчевић нареди поново гласање. „Нека устану, који су зато, да се трећа тачка (Лотићев предлог) не скине с дневнога реда.“ И одмах силази с подијума међу зборске чланове, да преброји гласове, надајући се, да ће зар још у последњем моменту „сила личнога ауторитета“ помоћи, да се предлог скине с дневнога реда. Но изневери га нада. Кад је већ избројао, да су тако рећи сви устали, осим можда највише 8—10 њих, морао је прогласити закључак, да се 3. тачка неће скинути с дневнога реда.

Но будући да је после овог обављеног гласања већ било $1^1/_2$ часа после подне, то је седница одгођена до после ручка.

Ручак је био заједнички и то у Народној Гостионици. Осим других званичних здравица, као преосв. госп. Летићу епископу, којем је и поздрав брзојавно послат, Свирчевић је „као ваш надзорник“ изрекао једну здравицу и учитељству, по којој учитељство треба с њиме да држи а он с учитељством (о потоњем има већ више добрих примера). Но ни здравице ни што није могло да подигне расположење изнад нуле. Кад је Свирчевићу наздрављено, словом два гласа изрекоше тихо „живео!“

(Свршиће се).

Преглед књига.

Zeitschrift für **Experimentelle Pädagogik**, Psychologische und pathologische Kinderforschung, mit Berücksichtigung der Sozialpädagogik und Schulhygiene, herausgegeben von **E. Meumann**, o. Professor der Philosophie und Pädagogik an der Universität Münster in Würtemberg. Verlag von Otto Nemnich, Leipzig, 1905. и даље.

(Свршетак.)

Сви који прате Мојманов рад морају признати да његови експерименти све то више засецају како у теоретичка тако и практичка питања, од којих је најважније проблем испитивања интелигенције. Прошле године он је о тој ствари публиковао и једно засебно дело под насловом: „Intelligenz und Wille“ (Verlag von Engelmann, Leipzig 1908.). Овај чланак опет у првих 27 страница износи преглед скоро свих досада употребљених експерименталних метода за успостављање степена интелигенције у детета, преглед, који показује, како су непознатно нејасна и збркана била схватања појма интелигенције, и како су се без икакве критике употребљавале већине експерименталних метода. Наш аутор оцртава различито предлагања „Tests“ т. ј. редова испитивања, помоћу којих треба описати духовну индивидуалност (особеност) дететову. Та испитивања, која су се нарочито неговала у Америци, кретала су се или око истраживања посве елементарних чулних радња (као оштрине слуха, оштрине вида, чула притиска, температура осетљивости) или око виших функција, као што су: памћење, уобразиља, сугестибилност, пажња, естетски осећај и т. д. Прво називају Американци „немачком методом“, а друго „француском методом“ (по Бинеу). Проф. Мојман вели да ове „Testmethoden“ имају „eine sehr grosse Bedeutung“. Према мом мишљењу ово је претерано обожавање „test“-а. И по садржају и са методолошког гледишта те методе испитивања врло су неадекватне. Примера ради једни налазе да је пажња симптом (знак) за степен интелигенције; други опет негирају сваки однос између тих двају момената. Осим тога трећи тврде, да постоји константни однос између успеха памћења и интелигенције, а четврти опет, то никако не ће да верују. И онда једни тврде да постоји позитивна веза између интелигенције и прије-мчивости за навесне илузије а други то посве негирају.

После тих „Test“-а проф. Мојман нарочито говори о краниолошким мереньима, којима се нарочито бавио француски психолог Dr. A. Бинé.

Други и то већи део овог чланка бави се налагањем испитивања en masse, које је Dr. Мојман навео над ђацима цириске примарне и секундарне школе. Прва група испитивања односила се на непосредно памћење деце, али тако, да су се при том огледали навесни фактори интелигенције. Наиме ђацима су казивани редови речи, које су они непосредно морали да напишу (т. ј. колико је ко запамтио). Неки од тих редова садржавали су обичне речи: кућа, врата, кључ, сто̀л . . .; други опет овакве: човечанство, закон, ред, утецај . . . Резултати су се употребили с различитих гледишта: у погледу на квантитет (количину) утубљених речи, верност репродуковања, јављање нејасноће и грешака, перзеверацију, повратне препреке, додавање посве страних речи, свађање двеју речи на једну трећу која нема смисла (н. пр. „Borsache“ место „Bosheit“ и „Ursache“ и т. д.). На тих момената добивени су мање или више јаснији симптоми интелигенције. Проф. Dr. Мојман узима као знак интелигенције добар успех апстрактног памћења и његово сразмерно надмашивање кад се сравни са конкретним памћењем. Многа деца, која су врло различита по својој интелигенцији, при репродукцији конкретних речи показиваху, додуше, малу разлику, но, фундаментално су се разликовала у погледу на апстрактно памћење. Пошто добро тубљење речи зависи у главноме од њихова схватања, проф. Мојман мисли да је схватање апстрактних значења речи битан знак интелигенције. Осим тога лоша интелигенција огледа се у симптомима перзеверације, бесмислених додавања и свађања, јер то одаје слаб степен критике и контроле самога себе. Компарација различитих симптома у једне те исте деце показала је добро подударање; тако се лепо поклапа психолошки основана карактеристика степена интелигенције са просуђивањем учитеља.

Другу методу назива Dr. Мојман „Reproduktionsversuche“ (боље би било да се ти репродукциони експерименти крсте са одавна популарисаним изразом „асоцијацијона метода“). Овде су се деци казивале речи и она су мо-

рала па њих да одговарају са првом речи, што им при том на ум падне. Сваки надражаји низ састојао се из извесне врсте речи: из конкретних (стварних) именица или глагола или придева или из апстрактних (појмовних) именица. И овде су употребљавана различита становишта просуђивања ваљаности. Често изостављање асоцијација само по себи није сигуран знак лошије интелигенције, но, садржај и облик асоцијације од огромније је важности по степен интелигентности. (О томе даје доказа и опсежан рад Мојмановог асистента у Цириху: Dr. phil. et med. Arthur Wreschner: Die Reproduktion und Assoziation von Vorstellungen. I. Theil, Leipzig, 1907., Verlag von J. A Barth). Неинтелигентна деца показују често пута бесмислене асоцијације или такове, за које је потребно врло мала мера духовног рада: механички изговарање посве баналне везе; интелигентни ђаци одликују се оригиналношћу и логичком важношћу везе. Наравно треба у рачун узети, да на асоцијацију могу јако деловати и некоје особине, које нису у директној идентичности са интелигенцијом, као што је говорна способност, готовост у одговарању и миље. Као знак неинтелигентности и овде се јавља чврсто држање на бивше реакционе речи или реакционе облике („перзеверација“).

Напослетку Мојман износи још некоје резултате о духовном развићу деце. Ако упоредимо асоцијације различитих доба живота са једнаким надражајним речима, то се јасно показује „ток развића детињег представљања од мишљења у чулно конкретне представе ствари ка мишљењу у апстрактно вербалног значења.“ На даље на стр. 101. проф. Мојман вели: „Die Symptome der relativen Intelligenz in der Entwicklung des Kindes sind zugleich Symptom der relativen Intelligenz der Individuen von gleicher Altersstufe“; т. ј. симптоми релативне интелигенције у развићу детета у исти су мах симптом релативне интелигенције индивидуа једних те истих година. —

После ових чланака долазе „Mitteilungen und Diskussionen“. Овде прво долази Dr. Лај са својим „Zum Arbeitsplan, psychologisch-pädag. und didakt. Vorschläge“. Он вели да рад експерименталне педагогије треба да се креће око испитивања 1.) образовања воље; 2.) Хербарт Цилеровог психологизма; 3.) чулних типова у ђака; 4.) психичког темпа; 5.) универзалне школе с обзиром на типове представљања, принципе периодичности и развића и т. д.; 6.) наставних планова; 7.) „непођељене наставе“; 8.) одвајања ђака према њиховој „способности у успеховању“; 9.) заједничког васпитања дечака и девојчица (коедукација); 10.) социјално-педагошких проблема; 11.) интернатског васпитања; 12.) „уметничког васпитања“; 13.) васпитања абнормалне деце; 14.) т. зв. Хербарт-Цилерових формалних степена; 15.) развојне катехезе; 16.) културно-историјских степена Хербарт-Цилерове школе; 17.) концентрације у настави; 18.) природоначне наставе; 19.) историјске наставе; 20.) религијске наставе; 21.) наставе у ручном раду; 22.) наставе цртања; 23.) математске наставе; 24.) језикословне наставе; 25.) наставе певање и музике и 26.) гимнастичке наставе. Dr. Лај упућује на своје покушаје у овоме духу, које је он изнео у својим радовима: Experimentelle Didaktik (издата у III. издању), Unser Schulunterricht, Methodik des naturkundlichen Unterrichts und Kritik der Reformbestrebungen; Rechtschreibenunterricht и т. д. Осим тога он напомиње дела проф. Мојмана, Шојтена, Нечајева, Шмита, Мајера, Наторта, Бергемана. Салвирка и многих других приставица нових тежња у педагошко-дидактичкој науци. Ко се интересује за Лајев рад најбоље ће бити да набави његово опсежно дело „Експериментална дидактика“, а и његово најновије дело: „Experimenttelle Pädagogik“, које је лањске године изашло у Лајпцигу (Teubner цена само 1 марка).

После овог Лајевог програма долази: „Über den I. Verbandstag der Vereine akademisch gebildeter Lehrer Deutschlands. Kritische Bemerkungen vom Standpunkte der experimentellen Pädagogik“ и „Das Universitätsstudium der Volksschullehrer. Kritische Bemerkungen zur deutschen Lehrer versammlung 1904.“, — оба чланка од Dr. W. Lay-a. Ова се свеска завршава приказом ових дела: R. Seyfert, Die pädagogische Idee in ihrer allgemeinen Bedeutung, Leipzig, 1904. (од Dr. Мојмана); Theodor Heller, Grundriss der Heilpädagogik, Leipzig, 1904. (од Dr. H. Hielscher-a) и Karl Knortz, Die amerikanische Volksschule Tübingen, 1904. (од Dr. E. Ebert-a) Овоме је додат и некролог школском саветнику проф. Dr. Ф. М. Венту.

Dr. Паја Р. Радосављевић.

Извори за даље проучавање.

Литература за методу учења страног језика.

Láng Mihály: A magyar nyelv tanításának módja a nem magyarajku népiskolában. (Atheneum.) — Göndör, Mihalicska, Riszpler, Zelliger, Útmutató a magyar nyelv tanításához a direkt módszer alapján. (Lampel R.) — Helmár Ágost: Gouin nyelvtanitási módszere. (Stampfl.) — Adolf Schullerus: Handbuch für den magyarischen Unterricht an Volksschulen mit deutscher Unterichtssprache. (Nagyszeben.) — M. D. Berlitz: Erstes Handbuch für den Unterricht den neueren Sprachen. — Roder Adolf: Levél szerinti oktatás a magyar (német) nyelv tanulására. (Lampel). — Arnold Ohlert: Die Leistung des fremdsprachlichen Unterrichtes (Berlin). — Michael Finger: Der fremdsprachliche Unterricht in der Lehrerbildungsanstalten. (Leipzig). — Grof. Dr. Fauth: Der fremdsprachliche Unterricht auf unseren höheren Schulen. — W. Victor: Der Sprachunterricht muss umkehren. — Dr. W. Münch: Lehren u. Lernen und ihre Wechselwirkung mit besonderer Rücksicht auf das Fach der neueren Sprachen. — Osvald Gerhardt: Wie erlernen in Frankreich die eingeborenen Nicht-Franzosen das Französische? — Dr. Stefan Waetzoldt: Die Aufgabe des neusprachlichen Unterrichtes und die Vorbildung der Lehrer. — Bruno Eggert: Der psichologische Zusammenhang in der Didaktik des neusprachlichen Reformunterrichtes. — Dr. F. Schmidt-Hanau: Über der Anfangunterricht im Französischen. — Dr. E. Sallwürek: Fünf kapitel vom Erlernen fremder Sprachen. — Dr. R. Kron: Die Methode Gouin o. das Serviensystem. — Hugo Hoffmann: Der erste Sprachunterricht in Schulen zweisprachigen Gebiets. — Dr. Ernst: O. Stichler: Zur Methodik des neusprachlichen Unterrichts. — Ricinger Ignác: Beszélgetések nem magyar anyanyelvü népiskolai tanulók számára (Röttig Gusztáv és fia Sopron.) — Szabó József: A magyar beszéd vezérkönyve nem magyar és vegyes tannyelvü népiskolák első három osztályának részére, a legujabb 1908. évi ministeri tanterv alapján. (Kovács Gyula, Nagybánya.) — Taepler-Ahn: Praktischer Lehrgang zur leichten und schnellen Erlernung der ungarischen Sprache (Lampel). — Ney Ferenc: Ung. Sprachlehre nach Ollendorffs Methode (Lampel.

Све ове књиге могу се поручити преко учитељске књижаре „Натошевић“ у Новом Саду.

БЕЛЕШКЕ.

Стогодишњица смрти Доситијеве. 28. марта 1911. навршиће се сто година, откако је у Београду преминуо велики просветитељ српског народа, Доситије Обрадовић. Главни одбор Српске Књижевне Задруге закључио је на предлог свог члана дра Јована Скерлића, да узме иницијативу у прослави те стогодишњице и да се тога ради обрати писмом на све културне и просветне установе у Српству и Југословенству, да јој саопште своје мишљење о најзгоднијем начину, како би се та прослава одавила. Кад прикупи и проучи сва та мишљења, позваће све просветне установе у Београду, да заједно саставе један главни одбор за прославу, који ће се даље старати о извршењу тога народног посла.

„Српски учитељски конвикт у Новом Саду“ примио је у новембру т. г. од српског учитељског збора у Сентомашу 20 К прилога уместо венца пок. Нестору Миковићу, умировљ. учитељу сентомашком. — Од Јована Козобарића, пароха у Гргу 25 К чланарине. — Од Ђоке и Катице Михајловића из Новог Сада 10 К прилога уместо венца пок. Бранку Михајловићу, вишем чиновнику Ц. К. Завода у Новом Саду. — Од Саве Тотовића, трговца у Новом Саду 25 К чланарине. — Од Петровића и Поповића, трговаца у Новом Саду, 25 К чланарине.

Промене у учитељству. За управитеља српских основних школа у Новом Саду изабран је Милан Ђ. Тосић учитељ. — За учитељицу на Пејићеви салаши Христина Јовановић. — За учитеља у Дарди изабран је Душан Стојковић, тамошњи привр. учитељ.

Штрајк у срп. учитељској школи у Сомбору. 13. (26.) новембра о. г. прекинули су похађање школе ученици IV. р. мушке учит. школе у Сомбору, затим то исто учиниште и

ученици II. и III. разреда. Као повод томе наводи се велика професорска строгост и неправилно поступање по неких професора. Школ. Савет је изаслао привр. гл. школ. референта П. Терзиног да спроведе истрагу.

„Натошевић" литерарна дружина ђака српске учитељске школе у Сомбору, на својој главној скупштини, одржаној 6. (19.) новембра о. г. конституисала се овако: Председник: Мирко Томовић, уч. IV. р. Потпредседник: Јован Жакић, уч. III. р. I. тајник: Сава Ружичић, уч. IV. р. II. тајник: Јован Теофановић, уч. III. р. Благајник: Теодор Мушицки, уч. III. р. Књижничар: Новак Настасић, уч. III. р. Одборници: Милорад Моротвански, Стеван Сечујски, уч. IV. р., Исидор Елесин, уч. III. р. и Павле Димић, уч. II. разреда. Хоровођа: Јован Лазић, уч. IV. р.

Једна драконска пресуда. Да се учитељима обично суди онако, како богиња Правде не би била задовољна, то нам је познато, али какву је пресуду ових дана изрекао Епархијски Савет у Мостару, држимо, да с личну не би изрекле ни просветне власти у Централној Африци.

Учитељица Н. Н., која служи на српској основној школи у једном већем месту у Босни и Херцеговини, била је прошле године на свечаности васкрсења у римокатоличкој цркви и онде за време службе седела у клупи као што је у католика обичај. Кад је пропевана „тајна", сав је народ клекнуо, па и та српска учитељица, јер није хтела стојањем или седењем да изазове у присутних сумњу, да демонструје. За ово чула је црквена општина српска и своју учитељицу пријавила Епархијском Савету, а овај спровео истрагу, нашао и три сведока, који су „видели", да се иста учитељица „крстила, шкропила водом и клечала по римокатоличком обичају" и на основу тога **осудио је на губитак њеног места**, дакле изрекао јој учитељску смртну пресуду, без да је њене сведоке хтео питати.

Овај поступак тога Савета заслужује највећу осуду читавог образованога света и јасно илуструје тежак положај народног учитеља у оним земљама, где је просветна управа састављена од већине таквих људи, који су без икаквог образовања и без способности за та места.

Magister.

† **Лаврентије Хавел Михајловић.** Јављају нам да је у Осеку преминуо умировљени учитељ лесковачки Лаврентије Х. Михајловић у својој 47. години.

Покојни Лаврентије родио се у Нимет Палковић (Барања) 13. (25.) јануара 1862. год. Изгубио је за рана своја оца и мати Катарина му се по други пут удала за учитеља Димитрија Радојчића и ови су га у сиромашној липовској штацији ранили и одранили и за учитеља васпитали. Учио је учитељску школу у Пакрацу и Горњем Карловцу, ал ју је прекинуо због сиромаштва и учитељевао је у привременом својству у Вилању и Павловци и после га стигло војништво и кад је и то свршио оженио се. У брачном животу није срећан био, није имао од срца народа и кад је тешком муком отишао у Сомбор да сврши препарандију, коју положи 1889. године, морао је самородно злопатити се на разним учитељским штацијама и то у Бингули, Црној Бари, Пардању, Сент-Петру и Лесковици, где га је Сколест свладала од силног телесног и душевног умора, па је затражио мировину да се мало одмори. Од 1. септембра о. г. пустом што је почео уживати мировину дошао је у Осек да се настани близу своје рођене мајке Катарине, која од слабости, а које од радости што ће јој син ускоро доћи — већ је лежала на самртном концу и кад је сина угледала за 2—3 дана, 31. августа је умрла. Истом што је матер сахрањио и он се за 3—4 дана разболе и умре 3. новембра по н. к. Сахрањен је пристојно. Цео учит. збор осечки са школском младежи испратиће га до гроба.

Покојник је био добре нарави и веселак, имао је леп глас и био је врло добар певач. Лака му била црна земља и вечна успомена!

Ђ.

Тужба француских учитеља. 100.000 учитеља и учитељица основних школа, дакле сва учитељска организација у Француској, уложила је тужбу грађанском суду против свију француских бискупа, због последње пастирске посланице, у којој се шири мишљење да светске основне школе у Француској имају зао утицај на народ.

Одговори уредништва.

Г. **I. T.** у **С.** Са послате 2 К измирили сте претплату до краја о. г.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из ма ког разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Фр.-ков а „Перл-раж" или укратко „Перларо".

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њивама узраслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи" доноша са собом, да се пста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена слатка кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито обљубљеног п р а в о г „Франкова" додатка за кану, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

Браћо Срби!

Помажите своју словенску браћу Чехе!

ВИЈОЛИНЕ

с омотачем

¹/₄ или ¹/₄ К 9·— 11·—; 14·— 16·—

у кутији с омотачем

бр. 0 за 19 К	lit. A за 50 К
бр. 1 за 21 К	lit. B за 5·) К
бр. 2 за 25 К	lit. C за 80 К
бр. 3 за 30 К	lit. D за 100 К
бр. 4 за 40 К	lit. E за 130 К

V. F. Červený и синови,

ц. и кр. дворска фабрика инструмената за свирку

у Краљевом Граду (Königgrätz)

Најотпорнији инструменти за свирку од дрвета и од метала.

„НАТОШЕВИЋ"

УЧИТЕЉСКО ДЕОНИЧАРСКО ДРУШТВО У Новом Саду

са основном главницом од 50.000 Круна,

препоручује браћи учитељима свој новчани завод, који прима улоге на штедњу са 4½, и 4½% издаје зајмове под повољним условима, тачно и савесно обавља сваки новчани посао, ради сваки дан, осим недеље, од 5 сати после подне, а четвртком ради од 2 сата после подне.

Препоручује се и **велико стовариште књига** забавних, поучних, подгошких, за народ, дечјих, школа, школских зидних, учила, разног врло доброг писаћег прибора, квалитетно доброг материјала, оригог и у разним бојама, оловака, гума, јестивих и добрих задевајућих, цртаће артије, цртанака, креде, тушева, упијача подметача, врло фине сиднашарпе у много разних боја, кварта посетница, наручних, новчаних и посмртница, цимерата напредно добрих и јестивих. Концепт-папира јевтиније него игде.

☞ Ова учитељска радња је веома велика већа него икоја друга. Набавља робу из првих и најбољих извора.

Учитељска штампарија „Натошевић" већа је од свију других штампарија. Има велику количину разних слова, угледа и шара, тако да је у стању обавити сваки посао од најмањег до најфинијег врло укусно јер има велики избор материјала, брзо и тачно, јер има врло добре радионице, јефтино јер потребан материјал повлачи из творнице под повољним условима.

Учитељи свију напредних народа имају своје установе и настоје где год им се укаже прилика, да помогну ове своје установе Тако треба и наше учитељство да ради и подиже и снажи своје установе.

„Школски Гласник" излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје за четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четиристране стране, а то ако је оглас напоље у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и прегледни шаљу се на **Уредништво „Школског Гласника", Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Бока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић" у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 19. У Новом Саду, 15. децембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Једна заборављена наредба. — Настанак Основа. — Примедбе на наставу из рачуна, с француског од Р. Огњановића. — Школа и настава: Школска заједница. Старање о омладини. — Учитељство: Предстојећа изборска среска учит. збора у питању појачке дужности. — Практичне обраде: Мере за време. — Из праксе: Опште гимнастичке справе, од Г. Мирковића — Српски зборови: Седница вел.-кикиндског збора. — Преглед књига: Les Nérvroses, Par Pierre Janet. — The Psychology of Singing. By David C. Taylor. Приказ др. П. Радосављевића. — Извори за даље проучавање: Концентрација у настави. — Белешке. — Нове књиге.

Једна заборављена наредба.

Читали сте више пута у стечајевима, где се у недостатку учитеља узима учитељица, али је ту скоро редовно додатак: „Да учитељица има из својих средстава плаћати појца“. Шта ће сирота учитељица, него само да дође до места, пристане и на такав неправичан захтев. Није било ни чудно овако што, док су стечајеви излазили из пера разних надри-писменьака по појединим забаченим општинама, али чудно је да и у садашње време бива таквих захтева, кад сваки текст стечаја мора имати одобрење дотичне епархијске управе. Запиње за око, да епархијска управа пропусти таки текст, кад се зна да је Школ. Савет 28. марта (9. апр.) 1894. год издао наредбу, у којој између осталог стоји: „Ако међу компетентима не би било мушких оспособљених лица, на мешовите школе ма и привремено, постављају се учитељице, а *дотичне општине су дужне да се засебно постарају за певца из својих средстава.*“

Чему се из овога можемо поучити? Прво се можемо поучити томе, да је нами учитељима преко потребна књига, у којој ће бити скупљене осим Шк. Уредбе и осталих наредаба, сва касније решења наших школских власти. Али та грађа да буде регистарски тачно сређена, да се у њој свако може лако наћи. У оваку књигу добро би пристале и све оне одредбе, које су државне власти издавале, а тичу се и нас српских вероисповедних учитеља.

Друга поука која нам се из ове наредбе даје, баш нам је сад добро дошла, кад се на све могуће начине хоће да докаже, да се певничарство у цркви тако рећи родило с учитељем и да га само гроб разрешава од тога силом паметнутога посла. Ми видимо да се овде на лак и брз начин раскрштава с том учитељском дужношћу и из тога излази: *да се може кад се хоће.* Општине, којих се у главном тиче овај став у наредби, све су редом слабих материјалних средстава. Кад се таким сиромашним општинама може наредити, да из својих средстава плаћају црквеног појца, како да се то не може захтевати од других имућнијих општина. Кад оне сиромашне могу прегорети тај издатак, како да то не могу ове друге. Та ако ништа друго, свака плаћа по једног или два црквењака, који ће радо и весело по селима за 100—150 К вршити укупно и појачку дужност, а варошке општине у стању су и боље платити ту службу.

После свега овога, ми позивамо наше колегинице у Барањи, где је већина тих стечајева било, да се тражило од учитељица, да плаћају појца, нека сложно траже, да се та обавеза скине с њих и општинама нареди, да саме плаћају појца из својих средстава.

Даље чинимо пажљивим господу чланове Школског Савета и школске анкете, да дигну из заборава ту наредбу и да је при донашању коначног свог мишљења, односно решења о учитељској појачкој дужности,

прочитају и језгру њене логике употребе за подлогу свога становишта, при пресуђивању о оправданости учитељског захтева у питању појачке дужности.

Сваки онај, који после овакве једне наредбе хоће да суди непристрасно, признаће — ма не био учитељ — да већ из ове наредбе говори оно све, што су учитељски срески зборови у својим представкама изнели као тражбину своју пред Школски Савет. Но осим тога познато је, да је Школски Савет завео већ ту праксу: да се учитељ може оспособити за учитеља и без оспособљења за појца у цркви. Кад је једном то већ дозвољено и кад има већ таких кандидата, онда је свакојако на свом месту, да се и друга половина те праксе извши, те да се таким кандидатима омогући да буду равни осталима а то ће само тако бити, ако оно буде алфа и омега кандидатова позива чему се он посвећио, и ако се све друго што у тај круг не спада, а то је на првом месту појачка дужност у цркви, остави другима, да у њој уживају, ако је за уживање и беру користи, ако је за експлоатисање.

Наредба, на коју овде подсећамо, штампана је у 17. бр. „Српског Сиона“ 1894. а одатле је унесена у „Тумач“ др. Жарка Миладиновића, на страни 369. Одељак који смо горе навели налази се у тој наредби на 371. стр. од 9—12 реда. М. Т.

Наставна Основа.

Даљим излагањем у Наст. Основа истиче се: „да је цртање у старој наст. основи било увршћено у рачунске предмете, а у новој наставној основи пак у техничке предмете, у које је увршћено и певање, а стара наставна основа и не спомиње певање као засебан предмет.“ Овде нема разјашњења зашто је прихваћена така нова подела. Свакојако није тек ваљда само по формалном угледу на стране планове, и кад то није, онда је требало истаћи значај наставе ових предмета и разлоге, са којих се суштина наставе у тим предметима примењује једном или другом циљу и групама предмета, који служе том наставном циљу.

У општим погледима о „*Духу школе по новој наставној основи*“ има при крају напомена, које би се донекле могле применути код горњег става о цртању и певању, али то није доведено ни у какву везу с разлогом о овој подели. Да се поближе изнео одношај тих предмета према групама у које је стао, морало би се рећи и о опој улози његовој коју је имао у настави по пређашњој подели, а по тој улози својој имао је он исто тако корисну задаћу као и овако груписан. Овако груписаном додељена му је додуше задаћа, коју модерним у настави хоће и тражи од њега, али он томе неће у нас моћи послужити, јер ће покрај тенора у целом захтеву на резултат наставе, бити немогуће дати му полета онака, којим би он могао учинити оно што се тражи од њега. Још је наглашено да *стара наст. основа и не спомиње певање као засебан предмет*. Но по нашем мишљењу ово се не мора рачунати у недостатак старој наст. основи, јер снага ове наставе лежи у тексту, а овај спада у оквир науке о вери, повесници и матерњем језику (код нас и у оквир мађарског језика). Овде су ти текстови израз расположења, осећаја, доживљаја, певањем треба да се оживе. На и тумачење текстова не спада часу певања, него напред поменутим предметима. С тога се још и сада узима певање у наставним плановима уз наставу у језику. Где се, пак, преноси у техничку групу, ту се више рачуна са његовом музикално-техничком страном. Колико ће се у нас моћи томе одговорити, искуство ће показати, али за овако одређење његово на првом месту већ то не говори, што у нашим учитељским школама тек појединци постигну солидну музичку спрему, а велика већина изнесе тек елементарне појмове, који нису доста за неговање музикално-техничког правца у настави певања. Свако зашто има своје зато, и ако је у неком страном наст. плану и излучена настава у певању засебно, за нас то као што видимо још није, а није већ и због тога, што јој не можемо због наставе у мађарском језику посветити времена колико би требало, да би је према модернијим школским реформним захтевима могли неговати.

Група предмета у стварној настави

распоређена је друкчије него у старој наставној основи, али се ни ту не наводи у чему је боља овака подела од старе. Једино се код науке о чувању здравља наводи, да се учи у вези с природним наукама, што је учињено по начелу концентрације. Красописе се учи у вези са писменим саставима. Ово је правилно и ако га у неким наставним плановима стављају међу техничке предмете. Но ни се не учи *са* писменим саставима, јер писмени састави долазе напос етку. они су резултат рада, а пре њих се утврђује лепо писање и правилно језичко писање.

Осим овог груписања предмета, про праћа спроведбена наредба још неке новије појаве у погледу наставних предмета, о којима ћемо моћи рећи свој суд, кад будемо разгледали поједино наставно градиво.

Код одељка где се говори *о сметњама новој Наст. Основи* очекује се, „да ће и сами учитељи настојати да се усаврше у своме послу, нарочито да проуче нов начин читања, певања, ручног рада и гимнастике; још се очекује да ће учитељство својски приновити да све предмете темељно обради, да би српске народне школе и у том погледу могле држати корак са осталим школама.“ После овога долази још неколико бомбастичних новинарских фраза, које ништа школи, наставни и учитељству не помажу, јер не треба већ сад приносити сву одговорност неуспеха на учитељство, него пре тога треба што више и темељније помоћи томе учитељству и олакшати рад. То учитељство очекује. А то се могло учинити да се наставно градиво што јаче пречистило, распоред часова израдио за све могуће комбинације практично, подела градива специјализала, књиге написале оне, које су преко потребне, а славенски уџбеници ма и закаснили или стари остали, поједине препарације да су израђене у правцу концентрације, а градиво за мађарски разговор постепено за све разреде. Ово би била прва и најглавнија потреба, без које не би могао нови наставни план ни на школска врата завирити, а ми међутим видимо, да је он већ ушао и у школу и одомаћио се, а како се по њему ради то ми учитељи добро знамо и са горким осећајем тужимо се један другом, али без велике стварне помоћи. Ово је факт, али на оне који су створили нову Наст. Основу и који стварају даље потребно градиво за рад, непријатно утиче кад им се отворено и јасно каже шта је учитељству тешко. Они хоће да незадовољство претворе у задовољство и да свему даду лепу спољашњу форму, како би се то све завршило напослетку с признањем и овацијама, а осудом сваког учитељског у јавности нареченог незадовољства са овим тешким положајем. Свако воли пре да је задовољан, него да је незадовољан и нико се не појављује са својим незадовољством од горопади, него с тога што сви видимо шта нас је снашло. А у том незгодном положају не пружа нам се она помоћ која нам фактички треба, него се око тога обилази и даје нешто друго. А докле год се то не пружи што нам фактички треба, празне су речи теорисати дидактички и учитељима говорити оно што они већ у препарацији науче. А кад се већ уђе у дидактичке теорије, онда бар треба одабрати оне, које донекле могу издржати критику кад се упореде са оним што је у Наст. Осн. У наредби се н. пр. вели: „Није главно да се научи много а површно; него да се научи само оно, што је најпотребније, али темељно“ ... Међутим у одељку о „Нераздељеној 6. разредној школи“, вели се да је сво то градиво у новој Наст. Основи минимално градиво за 6. разредну школу, а у школама са више учитељских снага обрађивање се то градиво не само ошпирује, него ће се по могућству и проширити круг.“ Према таком захтеву, како да не буде површности како да се одмери шта је најпотребније и како да се то све темељно научи? „Да би се олакшало учитељима и учитељицама 6. разредне неподељене школе, додат је уз Наставну Основу специјални распоред часова за такову школу, који није обвезан, али ће учитељима добро доћи.“ Исто тако и још боље, дошло би им и специјалан распоред градива, али њега никако учитељство не добија, с тога неће бити ништа неочекивано, ако и настава буде у многим својим појединостима неизрађена како треба. Но с тим је у вези и учитељева одговорност према новим одређењима

*

државног закона за наставу у мађарском језику и не само да може доћи до непожељних последица по учитеља, него и по школу и дотичну општину. На хоће ли за све то учитељ понети кривицу на себи? Свакојако ако ништа друго, а оно је бар требало издати зборовима да што пре израде поделу градива. Касније би се већ према искуству могла та подела исправљати.

Наредба признаје да је „школско време јако умножено и да се не може више умножавати“ (свакојако да већ и нема више часова у недељи за узимање), „ипак школа не сме заузети чисто негативно гледиште према новим захтевима јер би се огрешила о природни захтев који вели „да у природи нема застоја“. Ово је истина, али у природи нема ни скокова, него се све постепено развија, а у нас је учињен велики скок, за који нисмо напред били спремни, а и сад се довољно не органишемо да га спроведемо а школа не сме бити напис на обичну помодарку, која како види неку нову моду одмах понесе и она, не питајући је ли то за њу.

Примедбе на наставу из рачуна.

Белешке са инспекције.

У другом разреду једне женске школе, налазим, као једина вежбања у свесци за рачун, један низ од двадесет узастопних бројева за сваки дан: „141, 142, 143, итд....“ Сутрадан наставља се даље од броја на коме се дан раније застало, и тако ова серија бројева сваким даном постаје све дужа. Кад се буде далеко отишло можда ће се почети изнова. Овај досадан посао, који је од посве проблематичне користи, учитељица правда говорећи, „да је нужно да деца добро науче бројеве“.

Кад човек помисли на све начине који се могу и не могу уобразити и којима се прибегава да би се утукло време, онда се неће ни најмање чудити што се већина учитеља жали, да га нема довољно за све оно што се од њих тражи. Међутим није увек кривица у недостатку времена, већ у оскудици добре воље да се размисли на који ће се начин време најцелисходније употребити.

Наравно, нема сумње да је нужно да деца познају бројеве; потребно је шта више да о бројевима добију што је могуће тачнији појам. Али питање је, да ли је оно прави начин да се дође до тог тачног појма? Ја у то премного сумњам. Мислите ли да размишљање узима великог учешћа у овом раду, који ми изгледа посве машинален. Деца пишу овај низ бројева не бринући се много о оном што раде. Све што имају да се потруде, то је да приказе кад дође ред да се промени десетица. Хоће ли им дакле бити потребно да на овај начин пишу све бројеве да би дошли до њиховог познавања? На против, искуство нам сваког дана тврди, да дете које уме са разумевањем да напише известан број, може написати и ма који други ако не представља неку нарочиту тешкоћу У осталом помоћу школске табле и пред њом учитељ има да научи ђаке како ће савладати те тешкоће.

Сем тога, сав се рачун не састоји у цифрама, и велика је погрешка мислити да неко дете познаје бројеве за то што их може исписати све по реду. Доказ за ово јесте чињеница да често пута то исто дете не уме одмах и без колебања, да покаже одвојено три, четири пет прстију...; или да не зна колико јабука остаје од пет, пошто се поједе једна или две, итд.

— Супротна крајност: нигде цифара, већ само и искључиво усмено рачунање. Мала и врло проста питања, али која деца решавају помоћу чулних средстава. „Пружите пет прстију; скупите два. Колико их је остало?“ И дете мирне савести, прстом своје друге руке броји: „Један два, три!“ Да би извршило једно мало сабирање, оно повлачи праве црте на његовој таблици или на школској табли, прво три, па после још четири и затим их једну по једну броји до седам. Занимљиво је видети како ми лако и неосетно падамо из једне крајности у другу! Ово је онај старински систем са камичцима, систем који је можда сигуран, али свакако мало комотан и мало практичан и чија употреба по некад пружа прилично тешкоћа.

Нема сумње, очигледност мора претходити резоновању, и деце ће у толико до-

бро познавати бројеве у колико их је ви дело, али виделo их, не написане на табли, већ у природи, то јест представљене неком збирком стварних предмета. И ево због чега је толико важно да учитељ у почетку ради са мало и малих бројева. Али чим дете добије тачан појам о првим бројевима, оно треба да се после задовољава духовним очима и да научи да рачуна у глави. Очигледно рачунање треба да уступи место, и то што је могуће при усменом рачунању, а ово да послужи као припрема за писмено рачунање. Не трпите дакле да дете рачуна на прстима, а још мање да на табли, у место цифара, повлачи задати број црта па да их после сабира. Ово је што може бити чистији механизам. Главна корист од лекције из рачуна јесте вежбање детиње способности размишљања; поступајући како сам горе описао, ви потпуно укидате ту добит.

А све ово због тога, што се у почетку хоће одвећ да хита, и што, у место да се учитељ задржи дуже на почетку који се бави *очигледним* изучавањем првих бројева, хоће једним скоком да досне циљу, то јест писменом рачунању. Дете које добро познаје првих десет бројева, може са тим бројевима радити све могуће операције. Довољно је само да се прикаже на то, да се у почетку ради са конкретним бројевима: 4 јабуке и још 4 јесте 8 јабука; дете лако упамти ово; 4 јабуке и још 3 јесте једна мање но мало пре, или 7 јабука; 4 и 5 биће на против једна више, или 9, итд. Ако се од 8 јабука поједе 4, остаће 4. Ако ли се поједе 3, остаће једна више, или 5.

Не треба се бојати да се на овим претходним операцијама задржимо мало дуже. У осталом није тешко да бескрајно мењамо питања и примере, да бисмо избегли монотонију. Кад се је дете на овај начин извежбало, кад је на све могуће начине комбиновало и упоређивало првих 10 или 20 бројева, оно је онда припремљено за све рачунске радње, и што је још боље, оно је усвојило навику да рачуна разложно и смишљено.

Дете које све ове радње врши усмено, може их тако исто вршити и писмено. У колико се учи да познаје бројеве, оно може научити да познаје и одговарајуће цифре: прво појам, а затим знак, али чим дете успе да га распознаје, нека покуша и да га бележи. Ми смо рачунали, колико је две и још две јабуке, затим две и три јабуке? Ништа нам не смета да после тога напишемо ове бројеве на табли и да их саберемо на таблици. Ово је врло згодан начин да се деци даде занимање, јер су ови малишани врло поносни што могу израђивати задатке као и одрасли. Једнога дана сабираћемо јабуке, другога орахе, клинкере, дрвцад, пера итд. Чак и најмања деца лако разумеју ову погодбу. Тако ће деца моћи једновремено радити три прве операције са малим бројевима. Нека ми нико не износи као сметњу њихов узраст: толико је исто природно одузимати и множити колико и додавати. Једино на шта ваља пазити то је, да се не иде одвећ брзо и да се за све нужно време задржимо на првим бројевима.

Кад је дете довољно вежбано, оно придобија потребну умешност и за операције са вишим бројевима и навикне да брзо и поуздано рачуна, јер механизам сваке радње није такав да га дуго задржи. Оно није нарочито проучавало таблицу сабирања, али је довољно зна из праксе. Што се тиче таблице множења, оно се је вежбало да је мало по мало само састави. Остаје да му се унесе, у памћење, јер брз и поуздан рад у рачуну захтева потпуно и темељно изучавање поменуте таблице, како би се доцније избегло свако тражење и колебање.

Рачунска настава треба да је свесна и смишљена, али ово не значи да ваља апсолутно закратити свако механичко вежбање, јер на против, нема тога предмета који подноси у већој мери вежбање ове врсте. Поцески педагози, склони да претерују и злоупотребљавају са принципима, осуђују „операције". Међутим *оне су неопходне*, јер су оне једини и прави начин да се деца оспособе да рачунају и брзо и добро. Шта ће детету, у његовом практичном животу, да зналде резоновати о свима задатцима? Чему ће му служити чак и да је прави математичар у том смислу, ако га сваки час заустављају и најпростије рачунске

тешкоће? И према томе, ако је истина да човек само кујући постаје ковачем, онда је изван сваке сумње да се једино рачунајући и то рачунајући много и често, постаје добрим рачунџијом. У осталом ми не мислимо на злоупотребу која се чини, дајући деци да рачунају врло дугачке операције, које захтевају премного времена и које једва човек сме да изнова отпочне кад опази да му је резултат погрешан. Та и у животу не догађа се често да се има рачунати са милионима или стотинама хиљада.

Друго нешто: треба се старати да деца разумеју таблицу множења и шта више упутити их да је мало по мало сама за себе стварају. Рад на томе јесте у исто време вежбање у резоновању и вежбање у рачуну: 4 пута 6 јесте 24; 5 пута 6 биће 6 јединица више, или 30, итд. Али пошто се једном дође до овога резултата, онда остаје да се постигне други, тако исто неопходан: рачунати се може само под погодом да се добро и без двоумљења зна таблица множења, те с тога се учитељи морају потрудити да тако и буде. То је мало дужи труд, али то нас не сме одвратити, и све дотле док се не постигне жељени резултат, ми се свакога дана морамо по мало позабавити таблицом множења.

20. септ. 1909. г.
у Скопљу.

С француског
Р. Огњановић.

Школа и настава.

Школска заједница. Школску заједницу, задругу, почео је пропагирати J. C. Cavé председник неког друштва за узајамно осигуравање. Покушај примењивања узајамности трајао је од 1881—1889. у неким школама париског XIX. округа, које су похађала готово само деца раденика. Онда се на темељу стечена новољна искуства почела ширити та нова уредба.

Cavé је за те нове задруге удесио правила одредивши и материјални а и морални циљ овако: Свако дете плаћа по 10 сантима на седмицу, 5 сантима од тога одређено је за особну књижицу детета, којој држава признаје сва права штедионичке књижице, других 5 сантима иде у заједнички фонд, који је за то одређен, да се дају признаоци од 25 до 50 сантима на дан, фамилијама чланова заједнице, кад они оболе.

У тим се задругама дете дакле учи штедљи и задругарству. Оно се учи старати за себе у правцу оплемењена егоизма, али оно се учи и старању за друге, као члану братства равнија му се чуство солидарности. То би дакле имали бити расадници за задруге одраслих, намењене штедњи и узајамном помагању.

Од вишка из заједничког фонда оснивају се поне друштвене закладе, које остају заједничко власништво чланова школске заједнице и онда кад они оставе школу, те се тако то заједништво продужује и за позније дане.

Поједине школске заједнице удружују се између себе на тако има кантоналних и среских заједница, па и за читаве департмане. У тим формама шире се оне по мало по свим крајевима Француске.

Старање о омладини. (Патронажа. Fürsorge Erziehung). То су задруге састављене од свршених ученика и одраслих особа. Постале су у Паризу 1883., а по Француској су се почеле ширити од године 1894—1895.

Деле се на женска и на мушка друштва.

Женске патронаже скупљају девојке, па с њима припређују разне забаве: моралне и једноставна предавања у облику разговора, певање и декламовања напослетке са игром и гимнастичким играма, похађају се споменици па се проучавају, чине се излети. Госпође чланице старају се да младим чланицама набаве посла, прате их и бригу воде по радионицама и дућанима.

Патронаже за мушке припређују својим младим сучлановима течајеве за певање и музику, за бокс, за мачевање, гимнастику, сликање и шетње изван места.

Главна им је брига издржавање и смештање сирота.

Таких патронажа по Француској има преко хиљаде.

За кратко време основаше се у Пешти „Земаљско патронашко друштво" (Országos Patronázs Egyesület) с циљем да организује, води и напредује сва друштвена доброчинства, помажући све оне, који су слаби да себе својом снагом непомажу. Ова ће се помоћ давати свима без разлике вере и народности. Досадања готово сва патронажна друштва у Угарској имају нешиком верски карактер. Код нас

Срба донекле више ову мисију Женске Задруге, Братство и Привредник. Хвала Богу Привредник веома добро ради, но само један део циља патроната заступа, а познат нам је и рад наших Женских Задруга. Но веома је мало све ово. Ал' кривица је дакако свију нас што смо у овоме погледу тако заостали.

У Француској постоји и школска патронажа.

У Немачкој је законом од 2. јула 1900. утврђено старање о малољетнима. Закону је сврха да сачува омладину од срљања у зло, а с друге стране оне који су већ пошли рђавим путем, да спасе од пропасти и начини од њих честите чланове друштву. Закон се тамо примењује у овим случајевима: 1. Ако дете млађе од 12 година почини кажњиво дело, а не може бити кажњено. 2. Ако дете старије од 12 година или хтимице или нехотице греши и дође до кажњавања. 3. Ако се греши о морал и пристојност, у недостатку васпитања школског. 4. Ако родитељи или старатељи занемаре дете или га намерно упућују погрешним путем. У свима тим погрешкама не предаје се дете суду, него управи друштва за заштиту. Дакле идеална мисао закона је педагошка: „Место казне — васпитање". С тога се тражи, да школске власти сходне мере употребе, како би и учитељи и учитељски приправници у школама упознали те законске одредбе и задаћу која им у томе послу предстоји као васпитачима.

По овоме закону задатак је учитељу: да учини пажљивим где треба, на ову децу којој би требало заштите у васпитању; да се прими и сам старатељства над таким дететом; да помогне наћи породице које су способне за васпитање таке омладине; и да помогне радом дотичну компанију за заштитно васпитање.

Учитељство је свесно овог великог успеха, који ће произаћи из тог закона, ако се исти буде правилно наводио, јер тај је закон само основ каснијим социјалним законима, од којих су по школу од преке потребе закон о дечијем раду, женском раду у фабрици и питање о становима.

Сва социјална питања су у тесној вези са питањем о васпитању.

Но најбоље старање о народу показаће се онда, ако се школи и учитељима стане на расположење обилата средства, чиме ће се и школа и учитељство оснажити, и бити у стању дати народу најбоља знања и најбоље васпитање.

Држава се мора за то старати, да учитељство добије у народу све дубљи и значајнији утицај.

Напослетку, учитељ ће тек тада прибећи средству заштитног васпитања, кад сва друга средства васпитања и наставе буду немоћна.

Д.

Учитељство.

Представка сомборског среског учитељског збора у питању појачке дужности. Високославни Школски Савете! Сомборски срески учитељски збор расправљао је у седници својој држаној у Рибници 18. (29.) априла 1909. године о појачкој дужности српског народног учитељства, на којој је донео једногласан закључак, да од њега изабрани одбор сачини представку о ослобођењу учитељства од појачке дужности, те да ту представку поднесе Школском Савету на мериторно решење.

Представка одбора гласи:

Човечанство напредује на сваком пољу. Учитељ као битан фактор у напретку човечанства, тежи да у социјалној заједници човечанства, задржи за себе онај углед, оно достојанство, које њему, као првом и најглавнијем фактору у напредовању човечанства припада. Учитељство мисли, да ће се модернизовати, да ће прибавити себи самосталности, угледа, ако оно једино буде народни просветитељ, а не потчињен другом сталежу или појединим индивидуама, те тиме приказан као онемогућен члан друштва за напредак и самосталан живот. Тежња учитељства да оно буде потпуно самостално, толико је сазрела у срцима нашег учитељства, да на сваком кораку видимо једнодушни пораћај своје тежње, да се учитељство од свих оних дужности, свих оних терета ослободи, који не одговарају његовој достојанству, који спречавају пут његовој самосталности, и који онемогућавају његов даљи развитак. Тај је терет појачка дужност у цркви, коју мора да обавља учитељ.

Високославни Школски Савете!

Овај одбор претресајући појачко питање, потрудио се да изнесе на видик сва она факта, која говоре контра појања, но да изнесе на

видик и начин по којем би се могло учитељство те дужности и да ослободи. У средњем и новијем веку о самосталном, квалификованом учитељском сталежу није се могло говорити. Учитељску мисију вршили су свештеници, калуђери, од њих постављени манастирски ђаци, појци, црквењаци, дакле људи примитивног знања и образовања.

Школе беху у рукама јерархије, па је сасвим јасно да им је и сврха била сасвим у јерархијском, односно црквеном духу. Али времена се мењају; педагогија напредује, па је сасвим јасно, да на пољу учитељског рада, беху потребни научни људи, који ће знати да примену школски рад не само сврси јерархије, већ и сврси свеопћег напретка човечанства. Развитком педагогије, као науке, и заступањем образованијег учитељства на пољу учитељске мисије, јасна је ствар, да је морао наступити сукоб између тежњи јерархије и тежњи учитељског сталежа. Учитељство хоће да се посвети једино своме позиву, васпитавању народа, а никако да врши и оне дужности које са његовим позивом и педагогијом немају везе. Појачка дужност и педагошки рад у школи то су таква два хетерогена појма, да о њиховој сагласности не може бити говора. Према овом, не може се оправдати оно мишљење, да је појачка дужност обележје вероисповедног карактера наших школа. Овај одбор тога је мишљења, да се карактер вероисповедних школа огледа у управи, наставном правцу, наставним предметима и никако у појачкој дужности. Па и сам XXVII. законски чланак од 1907. године јасно одређује шта се захтева од једне конфесије за издржавање својих школа, а о појачкој дужности ни помена нема.

Тежња за ослобођењем учитељства од појачке дужности сазревала је под утицајем оних, који су хтели појачком дужношћу да се са учитељством играју, да том дужношћу учитељство прикажу као један нижи сталеж у човечанству, да ту дужност употребе за своје себичне циљеве, те да га киње, муче и телесно експлоатишу.

Много и врло много живих примера потврђују ову нашу тврдњу, али нашети их за аргументе није потребно, што мислимо да су ти начини за осуду, и што се надамо, да ће нас виша власт од тога низулта ослободити.

Пређимо сада и на питање, да ли има народ и наша просвета штете или користи од тога, што је учитељ уједно и појац.

Садашњи учитељ, као појац, дела само у једном правцу свога народа. Тај правац јесте интелектуално и морално образовање и васпитавање свога народа. Овим правцем ради само као педагог. Као појац васпитне улоге нема. Он је овде радена снага, која мора да се покорава прошисима и наређењима црквеног устава и неограниченој моћи свештеника. Када повлачимо параледу између ове две дужности, онда видимо да од прве дужности зависи судба и будућност српског народа; у првој дужности видимо учитеља као правог апостола и шириоца просвете српског народа; а у другој дужности видимо га као понизног слугу и огроман разлог за спречавање његове самосталности и угледа.

Из овог следи, да је народна корист од прве улоге од несцењене вредности и да је једино та улога напаћа учитељства кадра да потврди речи славнога Бизмарка: Учитељство је потукло „Французе код Седана“. Наш народ није толико културно одмакао, да може да увиди значај речи славнога Бизмарка; није културно толико просвећен, да види просветну мисију, материјалну корист и благостање западног народа, шта може да учини западни учитељ своме народу.

Учитељство овог збора једнодушно изражава тежњу, да у овом питању сама виша власт прискочи народу у помоћ, па да му да прилике, да тај народ свагда буде имао на уму апостолски рад учитеља као педагога, а не рад појца, као слуге. На овај начин и сама учитељска диплома добила би већи значај и неће понижавање, а не као до сада, она се не зарезује ни у шта, већ једино глас и опет глас кандидатов побеђује при изборима. Докле год овако ствар стоји, ми немо свагда културно страдати, јер се владамо по рецепту средњевековних тежња и захтева.

Видели смо да је педагошки рад учитељства нашег од једног значаја по наш народ и да једино од тога рада зависи опстанак нашег народа. Али тај идеалан рад учитељства, које стварним, које пак новијим дужностима толико је отежтан, да српски учитељ поред толиких захтева, и толиких претстављених мора да малакше, те том највећем захтеву неће моћи удовољити. Тако ће српски народ и по-

ред свога позива, како културно тако и материјално пропадати. Да је наш апел оправдан, слободни смо реализирати нашу тврдњу и нашу бојазан. Ступањем нове државне наставне основе у живот, нашем учитељству је веома отешњан рад и стање. Данас државна власт 19. § XXVII. законског чланка од 1907. године много захтева од нашег учитељства, а § 22. односно 23. у првом реду за сваки неуспех позива њега на одговорност. Слободно тврдимо да ће велики број нашег учитељства малаксати и велику штету себи и своме народу нанети. Наше учитељство малаксаће због тога јер је оптерећено. Оптерећеност нека потврђују ови бројеви: Учитељ је обавезан да врши 33 часа школског рада, 5 часова рада у повторној школи, 4—5 сати недељно обавезан је у цркви као појац. Свега 42—3 часа. А где су они други културни захтеви, који се од учитеља захтевају. То је огроман рад.

Рад за 500 форинта годишње. Сваки члан друштва има бар један дан у седмици слободна времена, али учитељу се и то право ускраћује. Мислимо да су ово јаки аргументи који учитељство могу довести у очајање и који ће га здравствено, морално и материјално упропастити.

Према наведеноме, надамо се да ће нас наша највиша власт узети у заштиту и ослободити дужности црквеног појца, без које српско учитељство, српска школа и просвета може да постоји.

Ову истину увидио је и сам закон те нас је гледао као учитеље а не као појце. Школска уредба од 1872. године о учитељу као појцу ни у којем §. не говори. Истина она вели да ће се прописати права и дужност дисциплинарним правилима, али јамачно није се ни мислило да се у дужности може увртити и појачка дужност, јер наслов јасно говори, да је уредба створена за српске народне учитеље, а не учитеље појце.

Ови су историјско-културни, социјални, здравствени, материјални и правни разлози, који говоре у прилог учитељства, да се они појачке дужности опросте.

(Свршиће се).

Практичне обраде.

МЕРЕ ЗА ВРЕМЕ.

Лекције за II. разред.

(Свршетак).

б.) **Приказивање поделе часова.** Овде сам вам донео нешто; шта је ово? (Сахат.) И сад долази кратко понављање из очигледне наставе о „сахату“ (I. разр.). У неколико се реченица опишу сказаљке, плоча за бројке, сатни строј и тегови. Ко зна, шта можемо са сахата прочитати? (Колико је сахати.) Ми кажемо: Сахат нам показује време (Понављање.)

Ви знате, да ми за ход и трчање, за кретање . . . требамо времена. Ове се сказаљке овде крећу; док ова већа сказаљка пређе пут одавде довде, прошао је један час. Овај круг нам означује дакле један час. Час је време. (Понављање.)

Ми учимо до подне 2 часа и после подне 2 часа; за сваки предмет имамо по један час, за рачун 1 час, за језик један час. У подне имате 2 часа слободна. Ко је од вас ходио већ један час? На куда си ишао? Добро, има право. А да се отиде одавде до А, треба један час времена. Сад добро погледајте овај круг, који нам означује један час. Ту видите прво веће делове; број их (1, 2, 3 . . . . 12) Покажи ти један таки део! И ти! Итд. Мати каже, кад је сказаљка прешла овакви један део: То су (ко зна?) 5 минута. Ходи напоље и погледај једанпут један таки део! Ти видиш, он има још мањих делова. Број их (1, 2, 3, 4, 5)! То су дакле 5 минута. Сваки овај мали део показује нам 1 минут. Више ученика разгледају тачно поделу, а може се модел показивати и од скамије до скамије. — Колико смо пута 5 минута мало час избројали? (12×5 минута! Може се још једанпут бројати.) Израчунај 5×12 минута ($5 \times 10 + 5 \times 2 = 60$) Колико минута има дакле 1 час? На колико је делова подељен 1 час? (60 делова) Такав се један део зове 60. део једног часа. Који је део једног часа 1 минут? Минут је врло кратко време; врло брзо прође 1 минут. Будите мирни 1 минут, ја ћу гледати на сахат. Ти стој један минут! Реци још једанпут, колико минута има 1 час? Погледајте сад опет сахат! Покажи ми део пут, који сказаљка мора проћи за 1 час! Ко ће показати половину пута? Ова половина пута је по часа (Понављање.)

Колико $^1/_2$ часова има 1 час? Ко ће показати $^1/_4$ пута? Тај четврти део пута, зовемо $^1/_4$ часа. (Понављање.) Колико четвртина има 1 час? (4) Покажи их! Колико $^1/_4$ часова има $^1/_2$ часа? Покажи! Колико минута има 1 час? Колико минута има $^1/_2$ часа? Колико је $^1/_2$ од 60? Број минуте једне половине часа (5, 10, 15 . . . 30) Колико минута има $^1/_4$ часа? Колико је $^1/_4$ од 60? Изради! ($^1/_4$ од 40=10, $^1/_4$ од 20=5, 10+5=15) Изброј минуте четврт часа! (5, 10, 15) Онда се учило уклони и предузме се кратка репетиција. Следеће говоре у хору: Сваки час има 60 минута. $^1/_2$ часа има 30 минута; свако $^1/_4$ часа има 15 минута. Час је време. Минут је време. Часови и минути су мере за време.

в.) **О подели дана.** Овде видите једну велику слику. (Види дијаграм.) На овој слици видите многе мале кругове. Сваки овај круг означава нам пут једног часа. Број, колико је нацртано часова овде! (24 часа.) 24 часа су дугачко време; тако дуго можемо само ретко будни бити. Ми спавамо један део тога времена. Часови, које преспавамо, имају овде тавну боју, остали јасну боју; јер док ми спавамо, вечином је мрачно. Ми кажемо: Ноћ је. Најутра се пробудимо; онда светли сунце, видно је. Ми кажемо: Дан је. Покажи ми на слици дневне часове! Покажи ноћне часове! Запамтите: Дневни и ноћни часови чине заједно један дан. Колико часова има дакле један дан? Колико часова има понедељак? Уторак? . . . Колико часова има сваки дан? (Понављање у хору!) Колико ће часова имати $^1/_2$ дана? Израчунај то! Ми смо већ једанпут говорили о дневном времену. Кад излази сунце? Кад залази? Које доба дана имамо после изласка сунца? (Јутро.) Које после заласка? (Вече.) Кад стоји сунце највише? (У подне.) Које је доба дана између јутра и подна? (Пре подне.) Између подна и вечера? (После подне.) Између вечера и јутра? (Ноћ.) Овде на овој слици стоје дневна доба. Покажи часове пре подне! Јутарње! Вечерње! Послеподне! Подне! Ноћне! Овде су часови бројкама означени. Овде је 1, 2 . . . ноћни часови. Ово се доба зове 1 час ноћу; ово 2 часа ноћу итд. Ко ми може на слици показати 6 часова ујутро? (8 часова најутро — 10 часова пре подне — 3 часа после подне итд.).

Видите, 12 часова од подак дана стоје овде на сахату! Ова мала сказалька не може тако брзо ићи као велика. Кад велика сказалька пређе цео сахат, онда мала тек ово парченце пута пређе; треба јој за то један час времена. Она нам покаже, које часове дана имамо. За то се зове сказалька за показивање часова. (Понављање.) Велика нам сказалька показује минуте од часова. За то се зове сказалька за показивање минута. Кад сказалька за показивање часова овде покаже, то је 1 час; дан је, онда кажемо, да је 1 час по подне. (Тако се покажу и остали часови дана.)

Учитељ намести сказаљке на сахату тачно на 1 час. Кад сказаљке од сахата овако стоје, то кажемо: 1 је час. Сад се крену сказаљке даље. Сказаљка за показивање минута, обележила је $^1/_4$ на 2. Ми кажемо: $^1/_4$ је на 2 часа (Понављање. Тако се исто разјасни $^1/_2$ 2 и $^3/_4$ на 2. За тим се ученици вежбају даље у одређивању времена.)

Сад учитељ намести сказаљке на 5 минута пре $^1/_4$ на 1. Покажи, где треба да стоји сказаљка за показивање минута, кад би било $^1/_4$ на 1? Број, колико минута још треба да иде до $^1/_4$ на 1? Ми кажемо: 5 је минута пред $^1/_4$ на 1 или 10 минута после 12 часова. На овај начин се вежбају ученици у одређивању минута, докле год не буду у стању са приличном сигурношћу на сахату време читати.

Вежбање. Колико месеци има година? Колико седмица има 1 месец? Колико дана има седмица? Колико часова има дан? Колико минута има 1 час? Кажи већу (мању) меру за време! Реци мере за време по величини! Колико је часова 1 дан и 7 часова? Колико часова фали од 17 часова до 1 дана? Колико је часова 1 дан и $^1/_2$ дана? Колико је минута 1 час и 12 минута? Колико је минута 1 час и $^1/_4$ часа? ($1^1/_2$ час?) $^1/_4$ је на 3; колико минута фали још до 3 часа? (до 4? до $^1/_2$5 часова?) Колико је часова 3, 2, 4 дана? $2^1/_2$, $3^1/_4$ дана? Колико је дана и часова 36 часова? Колико је часова и минута 65 минута? Неки је радник радио $8^1/_2$ часова; други за 30 минута више; колико је други радио? Неки је ученик био 3 дана болестан; колико је часова боловао? Марији треба да напише задатак: $^1/_2$ часа и 12 минута; колико је минута писала? По овоме обрасцу се задају и решавају још више задатака, да се ученици што боље упуте у познавање времена.

Бројне мере.

а.) **Понављање о пару, тућету и о свесци.**

б.) **Шок.** Ту се ученицима каже, да 60 комада дају један шок, и које се ствари броје на шок. (Јаја, чаше, бицике . . .)

в.) **Мера за хартију.** Свеска и књига хартије се може ученицима директно предочити. Појам риса може се само индиректно, дакле просто казивањем односаја између књиге и риса да предочи. При скупљању нак научи се ово: Мере за хартију се зову: свеска, књига и рис. Свеска има 10 табака. 1 књига има 10 свезака. 1 рис има 10 књига; 1 књига има 10×10 табака, то је 100 табака; 1 рис има 10×10 свезака, то је 100 свезака.

г.) Вежбање са укупним градивом у форми задатака о предаваним бројним мерама. Задаци се изводе као што је напред показано.

Новци.

УЧИЛА: Разни новци ковани и од хартије.

а.) Понављање о кованом новцу. (Види I. разр.).

б.) Разјашњење односаја између круне и филира, фор. и новч.

в.) Упознавање са златним новцем и односај овога према осталом кованом новцу, у колико не прелази број 100. Показује се: од 10 круна = 10 К = 5 фор. = 50 по 20 филира комад = 100 по 10 фил. комад; 1 комад од 20 Круна = 20 К = 10 фор. = 100 по 20 фил. комад.

г.) Упознавање са банкнотама и њихов односај према познатом кованом новцу, у колико односајни број не прелази 100. Показује се: 1 фор. = 1 сребрна форинта = 2 круне = 10 двадесетака = 20 десетака = 100 двадесетака = 100 кр. — 1 петица = 5 фор. = 10 К = 1 десеткруна итд. 1 десетица = 10 фор. = 20 К = 1 двадесеткруна итд.

д.) Вежбање са укупним градивом у форми задатака о предаваном кованом новцу. (Види за I. разр., „Шк. Гл." број 6.)

Писмено: **Т. Костић.**

Из праксе.

Опис гимнастичких справа.

Од **Г. Марковића.**

(Свршетак.)

Косе лествице исто као и усправне обавезне су већ у III. раз. основних школа. Веома потребна справа за почетнике у гимнастици. Вежбе су на њима доста разноликe и од велике гимнастичке вредности. Нигде не треба да је школа без њих. Што се материјала и димензија тиче, то је исто као и код усправних лестава, само ћу овде још то да наведем, да онај кут, што га косе лествице чине са усправним стубом или зидом, на који су својим горњим крајем наслоњене треба да износи 40—45°. Као од усправних лестава, тако и од косих (ако се не могу механизмом преуденавати у усправне, косе и водоравне) треба школа да има 2—3 комада. То је зато, да одједном исту вежбу могу радити (по такту) њих више. Тиме се добија двоје: деца више пута раде (више гимнастицирају), те тако не морају дуго чекати, док на њих не дође ред; а и учитељ у таком случају мање лакше одржати дисциплину.

Мотке. На два усправна стуба од 5 m високих, дебелих 0·14 m, а удаљених једно од другога према броју мотака до 10 m, постави се озго једна пречна греда. Та пречна греда треба, дакле, да је до 10 m дуга, дебела 0·12 m, а висока 0·18 m. Доњи крај рудâ учврсти се у земљу, а горњи у пречну греду. Мотке су од чамовине, добро углачане и дужина им је обично 6 m. Доле имају у промеру 5—6 cm, а горе постепено бивају све тање, те постигну танкоћу од 3—4 cm. Мотке могу бити и од гвоздених цеви, само што су ове скупље, али зато сигурније и дуготрајније. Растојање мотке од мотке јесте 44 cm. (Новосадска срп. осн. школа има једну једину мотку и та има промер преко 1 dm и кол'ко сам ја видео једнако је дебела и доле и горе. Мећер је морала бити у гимнастици верзирана глава, што је ово чудовиште наручила.)

Греда. За основне школе веома важна и потребна справа. Многе се вежбе на њој могу радити, а уз то када се уме, да поред гимнастичке важности, та справа увелико је предспрема и за живот (разне заиграције и позиви), па када се надаље зна још и то, да није скупа, онда дрзнем, да не сме фалити ни у једној школи. — Ово су јој димензије.

Справа је округла (ваљкаста) греда, дуга 5 m, а у пресеку 10—15 cm. Греда се обично узима од чамовине (балван), те је утврђена на крајевима на два растова стуба, који су у земљу укопани, те је тако справа непомична; или стоји на два стуба (ноге), који се могу

пренашати. У овом последњем случају справа је помична. Помична је справа практичнија од непомичне. Стубови у справе треба да су раиљасти, да се справа (греда) може по потреби и горе дизати и доле пуштати. Греда с једне уздужне стране може бити сплоштена (отесана), да почетници лакше могу радити на равној (сплоштеној) страни. Справа се према наставној основи има већ у III. раз. основних школа употребити.

Љуљашка (карике) састоји се из једног пара ужета или кожних каишна дугих 3·60 m о којима на сваком доњем крају виси по један дрвени или од плеха кожом обложени прстен (карика) у промеру 12—15 cm. Горњи крајеви ужета или каишна висе о гвозденим змијасто завијутим кукама, које су утврђене у пречну греду. Дужина ужета зависи дакле од висине пречне греде о којој справа виси. Ужета односно каишни треба да су тако удешени, да се прстенови могу према потреби и дизати и пуштати. На справи почињу радити ученици IV. раз. основних школа. И од ове справе треба школа да има више примерака, да би учитељ могао у исти мах више ученика забављати.

Уже за пузање, на коме се почиње радити у V. раз. Дужина ужета исто тако, као и дужина љуљашке зависи од висине пречне греде, на којој је уже учвршћено. Та висина треба да је 5 m. Дебљина ужета је 30 mm и добро је, да се доњи крај у висини 1—2 dm опшије кожом, да уже буде дуготрајније. Растојање између два и два ужета треба да је бар 50 cm. — И од ове справе треба школа да има више комада, бар 4—6.

Уже за прескакање прописано је у V. раз. основних школа. Треба да је дугачко 4—5 m, а дебело 20 mm. Не треба да буде тврдо оплетено, да у случају ако удари ког ученика по ногама не проузрокује веће болове и тиме — особито мекше и плашљивије — одвраћа и страши. Један крај овога ужета учвршћен је за зид или стуб у висини око 1 m. Ако то нема, онда тај крај држи један ученик, а други је крај у руци учитељевој, који ужетом маше у што већем кругу. — Ова је справа неопходно потребна особито код женске деце, а уз то је најјефтинија од свију до сада наведених.

Водоравне лествице прописане су у најстаријем (VI.) основном разреду. Што се тиче делова и димензија косих лестава, ти су исти као и код усправних лестава. Веома је добро, ако се усправне лествице могу преначити у косе и водоравне. Тиме се уштеди и у месту и у броју справе. Водоравне пак лествице свакако морају бити тако удешене, да се могу и дизати горе и пуштати доле, да би ученицима разне величине лако приступачне биле. Од ове справе школа треба да има 3—4 комада.

Када сам се латио овога посла, имао сам у виду српску школу и српско учитељство; хтео сам им саветом послужити, када буду наручивали гимнастичке справе за своје школе, да знају дотичним занатлијама дати потанка упутства. Што се пак самих гимн. вежби тиче, то сам слободан приметити, да сам написао 40 практичних сати из гимнастике. Књига је готова и за који дан ући ће у штампу.

Н. Сад 20. XII. 1909.

Срески зборови.

Са среског учитељског збора вел.-кикиндског.

(Стенографисао).

Око ½ часа поново је отворена седница. Сад је требало да се приступи завршењу Лотићева предлога, да се збор подели у секције и да тамо ради у смислу предлога.

У том устаје Петар Михајловић, учитељ вел.-кикиндски и вели:

— Ја не умем саставити специјалну наставну основу. То није могуће. Треба 2—3 године да се ради по новој наставној основи, па тек онда да се може правити специј. наст. основа. Ја . . . ја то не знам. (Шта пак да се ради с наредбом, по којој су учитељи дужни да сачине спец. наст. план, то је Михајловић прећутао.)

У многих, који знају, да Михајловић учитељује већ преко 20 година и да има само први разред, ова исповест је побудила искрено сажаљење. Зар баш и ово што је најмање: за први разред да не уме да сачини спец. наст. основу? Ту не помаже други, него течај за даље образовање кад већ власти неће да реше учитељство од дужности да праве спец. наст. основу. Но можда се и Немезида свети Михајловићу. Он обично први одлази са зборова већ првим возом, који се враћа из дотичног места у Кикинду, кад се збор, а већином, на

страни држи; па онда, на заједничке ручкове скоро никад не иде, а и ту се може доста научити, те је јамачно и то узрок, што он „не уме“.

Свирчевић је допустио Михајловићу да говори онда, кад је само о том могло бити говора, да се већ донесен закључак изврши и по свој прилици био би допустио и другима. Но кад је изречен енергичан захтев, да се или приступи послу, јер је и онако кратко време или ће се пак чланови разићи кућама, морао је на крају попустити и тако је збор приступио даљем раду. Поделио се у секције, по том у којем разреду ко дела. Група по група одоше учитељи и учитељице дотичних разреда сваки у другу школ. дворишту на посао.

На част и понос служи учитељству, што је у великој већини и запета озбиљно прионуло око овога посла. Братски и својски посаветовање се поједине групе прво о самој наставној основи, па групе III. и IV. р. о школ. књигама (нарочито мађарскима), која штива треба из њих предузети и напокон поделише и наст. основу на осам месеци.

Но бејаше и један мањи број учитеља, који није хтео да се упусти у овај рад. Тима на чељу стајаше сам Свирчевић. Овај је пшао од групе до групе и доказивао је, како је то немогуће и т. д.

Да није Свирчевић са својим „говором“ око два часа (и дебата скоро 1 час) на празно време потрошио, било би врло лепо достало времена да се сав овај посао уради. Овако, већ се вече спустило било, кад су секције по-свршавале свој посао, а треба још и збору извештај поднети.

Буде поново отворена седница и сад је требало да секција по секција поднесу свој извештај.

Први је поднео извештај Милош Николић, учитељ меленачки о раду секције I. разреда. Прочитао је подељено наставно градиво и известио је, да им је у наст. грађи за I. разр. нејасно било шта се разуме под речима „промисао божји“.

— Нека то растумачи г. референт — зачу се с више страна.

Свирчевић: Ја... ја писам богослов ... откуд ја то да знам.

Да не би збор до поноћи зар у њтању провео, Лотић је описао како ће се деци у I. разр. схватљивим речима протумачи шта се има под тим разумети, само да се иде даље.

Свирчевић невољно час спушта, час диже главу. Види се на њему забуна.

Подужа пауза, а онда ће Свирчевић шире-ћи руке, слежући раменима и, што 'но реч, проневештавајући се:

— Па шта да се ради с овим градивом? ... То би ... требало проучити ... То се не може тако усвојити. То... ја... не знам...

Лотић: Обзиром на то што је време кратко, предлажем, да сваки известилац поднесе извештај само о оном што је генерално, надлежно о нејасним местима у наст. основи и о штивима у књигама, те да се о том већа. Сама пак подељена грађа на месеце нека се литографише и разашље свима члановима. Ко има дотичне поједине разреде, доћи ће тако до потребне специј. наст. основе, а ко има више разреда, лако ће из ових појединачних специј. наст. основа израдити спец. наст. основу и за спојене разреде. Напокон, ако ко хоће и друкчије што да удеси, имаће помоћи од те грађе. Уједно да се представком умоли ЕПОдбор. да с одобрењем узме к знању израду специј. наставне основе на месеце.

Свирчевић (и даље у забуни) Како то може бити ... то се све мора овде прочитати ... нека сви кажу примедбе ...

— Па нека се све чита, — хајдемо само даље, — чују се гласови.

Милан Рацков, кикиндски учитељ, који припада групи посебног I. разреда, но који је док су му другови радили, комотизирао тамо овамо, изви се из последњих редова и дође напред и овако проглагола:

„То што је Милош Николић читао, није добро урађено. Сад је први пут имао у рукама Рицингера, први пут видео Рицингера, па не ваља. Противан сам да се то литографише, јер ће то и други читати па да се не срамотимо.“

„То је само покушај, покушај!“ — секундирао му је брат Петар Михајловић.

Будући да је сад било два предлога: Лотићев и Рацков, требало је да Свирчевић нареди гласање. Код њега је пак забуна сталйо расла.

— Нека се гласа! — захтевали су неки.

Свирчевић: да чујемо даље... хајде да чујемо ... ко је сад на реду? ...

Стев. Симендић учитељ крстурски беше

известилац секције II. разреда. Вели, у њиховој групи није могло да дође до споразума у погледу предавања мађар. језика. Једни су зато, да се тај предмет предаје по садањој књизи а други би да се предаје по новој књизи, која ће на скоро изаћи. Зато се секција разишла и није хтела даље да ради.

На ово ћемо да кажемо неколико речи.

Кад збор какво решење донесе, свакоме члану је д у ж н о с т, да га изврши. Зар ће у будуће бити слободно и другима извући се од посла? Је ли Свирчевић мислио на то, кад је допустио, да ковод може и да не извршује закључке зборске, да то води дезорганизацији зборској?

После извештаја друге секције 2—3 верна у друштву са Свирчевићем цинички и гласно се засмејаше. Као да је пред у в и ђ а в њ и м људима каква дика место рада разметати се нерадом!

Но на Свирчевићеву личу јасно се видела и сумња, да и он сам не верује себи и смеху своме.

— Тај смех је банкротство оних који се смеју, а не оних који су радили, — рече Лотић.

Свирчевић, загњуривши главу, бајаги не чује те речи, па онда опет дигне, спусти, дигне главу:

— Па . . . да идемо даље . . .

Један учитељ у том приступи Лотићу с изјавом, да је реч б а н к р о т с т в о увреда за њега. Лотић га заштита: да ли се он смејао том раду, а кад он рече да није, Лотић лојално изјави, да се реч банкротство не односи на њега. Исти уз пријатељске речи пружи руку Лотићу. Ово сам зато споменуо, јер „скоропоснци“ овај догађај сасвим друкчије представише.

Известилац треће секције био је Лука Ш и б у л о в, пријр. учитељ кикиндски. Док је нети подносио извештај о раду, 5—6 трабаната подигоше читаве разговоре. Констатујемо, да Свирчевић ни дотичне није позвао на ред. Извештај III. секције тако рећи ништа се није чуо.

Забуна Свирчевићева поново је настала и даље је расла, јер сад није ни питао: има ли ко да каже што на овај извештај.

У оне није више било руковођења са зборо м.

О раду четврте секције поднео је извештај предлагач Љ. Л о т и ћ.

— Ми смо забележили нејасна места из Наст. Основе, забележили смо бројеве оних штива из срп. и мађ. читанке, која мислимо да треба да се предузимају а поделили смо и наставну грађу на месеце. Осим тога имамо и неке предлоге, које би требало поднети својим путем Школ. Савету, те да се по што-шта на школском пољу и у школским књигама преиначи или уведе ради бољег рада и успеха. Ја ћу све то по реду изнети.

Почео је говорити о нејасним местима у Наст. Основи.

У том приступи Свирчевићу једна ђ ја учитељица и замоли га, да је „разреши“ да може ићи кући, јер има код куће мало дете.

Свирчевић се пробуди из забуне и замеетивши се у столици рече:

— Ја . . . ја немам права никога разрешити, — немам . . . немам права . . .

— Али шта ће дете, — жалосно је молила учитељица и мати.

— Ја немам права . . . ето и г. Лотић каже . . . ако он одустаје, да се збор не држи даље . . . и осветљиво погледаше на Лотића.

Међутим, Лотић је знао, да је Свирчевић још о ручку „разрешио“ једнога члана, јер је баш од истога члана чуо то, и нети је већ одмах после ручка заиста и отишао кући. Осим овога члана отишло је још више њих са збора — јамачно такође беху „разрешени“. Референт заиста не би имао права никога разрешити, него то би право могло припадати једино самоме збору, будући да и извиие недоласка сам збор узима у претрес и или их усваја или одбаци. Но кад је већ другом коме дао „разрешење“, није ли могао разрешити и ову учитељицу и мајер?

Видећи Лотић овакав поступак и замрпивање единице; видећи све ове појаве, које заиста нису служиле на дику оних, који су их проузроковали, рекао је ово:

— Прекидам даљи извештај и прилазим, да се збор држи сутра или доцније и већ како се реши. Који су радили, помогли су се у оном што им је требало, а и то је доста.

После тога на брзо је углављен дневни ред за идућу седницу, већином из заосталих тачака и одређено је да се та седница држи у Мокрину, па је онда седница закључена.

* * *

Кад бацимо летимичан поглед на ток ове зборске седнице и на резултат њен, можемо у кратко рећи, да је на њему вођена борба између правих интереса школе и учитељства и партизанства.

Радосна је појава са овога збора, да је учитељство у огромној већини непомућено очувало своју традиционалну љубав према раду и напоју, да му се на зборовима неокрњено очува самосталност у раду. То је доказало тиме, што је на супрот жељи „с више“ хтело да ради и да се својски посаветује о свима својим потребама, па и да сачини специјалну наст. основу, а није се повело за заводним злобним гласовима нерадника. Зна свесно учитељство, да треба испуњавати своје дужности, зато и хоће да све своје дужности вредно испуни, те да ведра чела сме пред сваког изаћи. Зна свесно учитељство, да референт нема права да га било од које дужности ослобађа, јер он није власт, а неће милости „покривања“ и „гледања кроз прсте“ због неиспуњених дужности.

Свесно то учитељство нека и даље настави овај пут свој: пут рада и дужности. То је стари пут српског учитељства, којим је оно тако рећи из пепела непризнања и заборава само себи прокрчило пут до те висине, да је у народу важан чинилац постало. Таком учитељству слава! **Члан.**

Преглед књига.

Les Nérvroses. Par Pierre Janet. Ernest Flammarion, Paris, 1909., стр. 394 (Bibliotheque de Philosophie scilentifique).

Проф. Dr. Пјер Жанѣ чувен је са својим досадањим психолошким радњама. Ево нам се опет јавља са једним новим делом, пуним учене садржине, изражене у оном дивном стилу, који је природњен скоро само Француз.

Dr. Жанѣ у овом свом делу даје нам рационални résumé својих многих студија за преме последњих двадесет година. У погледу на функцију, он описује и еравнује две групе симптома — хистеричке и психо-естеничке. Због тога у духовним поремећајима налазимо фиксне идеје сомнабулиста и обсесије претерано скрупулозног стварења; у поремећајима покрета налазе се опет хистеричке парализе, које изгледају да су у уској вези са фобијама акције. У перцептивним, опажајним бољајима имадемо хистеричке анестезије (неосетљивости), поред алгезија психоестеничких дисгнозија.

Та упоређења престављају психолошке разлике које постоје између различитих неуропатичких поремећаја, јављајући се на неуротичким основицама. Функције су своде мање или више недотакнуте у својим битним и старајим деловима, но, оне се губе са редукцијом или сузбијањем новијих и савршенијих делова. Због тога неурозе представљају различитије форме регресије и инволуције, коју изазивају различити депресивни утецаји.

У првом делу неуротичких система наш аутор бави се фиксним идејама и обсесијама.

За овим долазе главе — по реду — о амнезијама и сумњама, поремећајима говора, кореји и дрхтавици, парализама и фобијама, перцептивним бољајима, инстинктивним (нагонским) и висцералним поремећајима.

Други део, који говори о неуропатичким стањима, садржава ових пет глава: о пернним кризама, неуропатичким стигматима, духовном стању хистерије, психостеничком стању, и о питању: шта су неурозе? Одговор на последње питање можемо углавном означити са фразом, да су то болести функционалне еволуције.

Дух овог партикуларног рада проф. Жанеа карактеристичне поље рада досадање „експерименталне“ психологије Француза. Види се, дакле, да се француска експериментална психологија више бави патолошким феноменима, и тим се врло разликује од експерименталне психологије једнога Вунта, Хелмхолца и Фехнера. Оба правца сама за себе узета непотпуна су; кад се спеје са биологијом стварају оно што називамо модерном психологијом. **Dr. Паја Р. Радосављевић.**

The Psychology of Singing (Психологија певања). By **David C. Taylor.** The Macmillan Co., New York, 1908. Стр. 371. Цена 1·50 долар.

Американци су праве пчеле у психолошко-педагошкој кошници. Нема дана а да се не публикује какво ново психолошко или педагошко дело. Због тога ако је човек рад да пређе те нове ствари мора се ограничити на једну групу издања. Ја сам се већ од две три године навикао на модерну психолошку групу решавања педагошких проблема и библиотекар њујоршког универзитета зналс за тај мој

избор и одмах ми стави на расположење таке нове егземпларе. Тако ми дође до руку и ова Тејлорова књига о психологији певања, проблем, који је све до данас слабо научно обрађен.

Између акцептоване, теоретичке основице певања и актуалних метода вокалних учитеља постоји чудноват јаз. Број научних расправа довео би нас до закључка, да немамо кохерентну науку о неговању гласа. Но, то није случај. Да би дошли до те основице, морамо познавати операције гласа помоћу слушања, и онда морамо платити трибут анатомији и акустици.

Према томе наш аутор поделио је ово своје дело у три дела. Први описује методе наставе певања, продукцију тонова, култивисање гласа, дисање, регистре, резонанцу и емпиријски материјал метода. Други део бави се критичким анализањем тога, где је механичко, вокално манажовање основица: ту се описују грешке доктрине о контроли дисања, грудној и носној резонанцији.

У трећем делу наш аутор излаже основицу праве науке о гласу на темељу симпатетичких сензација (осета) вокалног тона, емпиричког знања, прецента старе талијанске и модерне школе.

У четвртом делу вокална наука промењује се на практичко култивисање гласа, води се говор о узроцима промуклости и некоректне вокалне акције, о правом значењу вокалног образовања, о интимацијама рационалне методе и њезиног материјала. Напослетку се даје нацрт практичке методе вокалног култивисања.

Дело је написано врло лепим и разумљивим стилом, и ко поле влада инглеским језиком много ће се њиме помоћи. Делу је додат садржај врло интересантне библиографије.

Dr. Паја Р. Радосављевић.

Извори за даље проучавање.

Концентрација у настави.

Koncentracija u osnovnoj nastavi, rasprava Dragutina Heckmana, учитеља у Руми, 07. Цена 50 fil.

Za koncentraciju obuke, Dragutin Heckmann, Napredak, 1909. str. 97. 145.

Bogumila Čehović: Dr. Otton Wilmann o koncentraciji nastave. Изашло у сарајевском Школском Вјеснику год. XII. 1905. у свескама за април — јули.

Über das Wort Konzentration, von E. Zeissig. Langensalza, B. & S. 03. 25. Pf.

Über Konzentration. Eine Lehrplanfrage. Von W. Picker, (Päd. Magazin, 193. Heft.) Langensalza, Beyer & Söhne, 02. 0·40 Pf.

Die Konzentration im U. nach dem Begriffe d. heutigen Pädagogik. (Pädag. Abhandlungen. Neue Folge. XII. 8. 0·50.)

Dr. W. Rein: Pädagogik (Göschen. Leipzig).

A. Rude: Methodik, I. Band. 6. aufl. Religionsunterricht. V. G. Konzentration.

Dr. Weszely Ödön: Népiskolai neveléstan, tanitástan és módszertan. (Lampel).

Krausz Sándor: A Herbart-Ziller-Rein-féle didaktikai elmélet és gyakorlat. (Lampel).

БЕЛЕШКЕ.

Признање учитељу. Г. Стеван Арсеновић учитељ у Сомбору, после 42 године службе ступа у мир. Школски одбор сомборске црквене општине одржаће свечану седницу у недељу 20. дец. о. г. (2. јан. 1910.), у којој ће предати госп. С. Арсеновићу похвалну диплому, коју му је издао Шк. Савет на основу молбе месног школског одбора. Г. Арсеновић је учитељевао 41 год. у Сомбору, а пре тога 1 годину у Руми са пок. М. Нешковићем, Стевом Милашиновићем и Аршиновићем, чувеним учитељима српским. У сомборској учитељској школи био је 16 година учитељ цртања и краснописа. За сво време учитељске службе био је вредан и примеран учитељ, те је за свој рад добио признање како од наших автономних школских власти, тако и од министра просвете. Старо коло учитељско, које је у јеку преображаја наше школе под Натошевићем, знатно допринело унапређењу наше школ[illegible] талање доба и овим својим представником [illegible] стаје са јавног поља и мила нам је дужно[illegible]

да пожелимо и овоме школском раднику, да после толика напорна рада, у миру и одмору поживи дуго крепким здрављем, како би још и ван школе корисно послужио своме народу а по потреби и учитељству.

— Г. Драгиња Смедеревац учитељица у Вел. Бечкереку, напунила је 13. (26.) о. м. 40 година учитељске службе и то све у Бечкереку. Тај дан свечано је прослављен. У цркви је, после благодарења, протонамесник Жарко Стакић у славу и част поштованој слављеници прозборио реч топла признања за њену ретку преданост школи, стекавши захвалност читавих поколења. Многобројни народ срдачно јој је честитао славље и клицао: Живела! У дому слављенице поздравила ју је једна ученица, а затим учитељ Душан Грунчић и шк. управитељ Богдан Поповић. Осим тога један ратар. Госпођа је била веома дирнута овом пажњом и признањем. Овакви леп примери сваке утледе учитељству, али и грађанима који то чине.

Читуља. У Срп. Чанади преминуо је 21. нов. (4. дец.) о. г. Милић Живић, умиров. учитељ у 63. год., који је 42 године послужио српској школи. Пок. Милићу као веома добром учитељском другу, нека је лака земља, а трајан спомен међу браћом и другоинима!

Родитељски састанци. Учитељски збор срп. основне школе у Митровици закључио је у својој седници од 5. о. м. да ће од сад одржавати у својој школи родитељске састанке који имају сврху, да се што више приближи дом школи и да тако обоје заједничким и хармоничким силама што боље и више ураде око васпитања дечице. Први такав састанак био је 26. о. м. у српској школи.

У каквом данас времену живимо и иначе какво је домаће васпитање код многих родитеља мислимо, да је ово добра идеја, која је код напредних народа већ одавно примљена.

Фонд за сироту и остављену децу у Панчеву. Српска православна црквена општина у Панчеву решила је у својој последњој скупштинској седници, да оснује фонд, из којег ће се издржавати сирота и остављена Срнчад. Тај се фонд мисли створити од прихода другог таса црквеног и од чистог дохотка од завеше, коју ће општина сваке године у ту цел приредити.

Свесловенски ђачки збор у Москви. На скупштини „Општества словеншкой взаимности" решено је под председништвом Хомјакова, председника думе, да се у лето 1910. год. одржи у Москви свесловенски ђачки конгрес. На конгрес ће бити позвани заступници свих словенских народа.

НОВЕ КЊИГЕ.

Nerazdijeljeno školi. vrijeme u osnovnoj školi. Rasprava Dragutina Heckmana, učitelja. Ruma, 04. Cijena 20 fil.

Како је и у нас постало сувремено питање о непрекидној настави, препоручујемо читаоцима „Шк. Гл." да прочте ову расправу, добро и темељно написану. Писац суди у њој објективно, проучио је то питање свестрано, навео податке како у томе стоји у другим државама и наступа досадашњи распоред времена у настави.

Извештај о срп. нар. осн. школама у Нов. Саду за шк. год. 1908—9. од Ђорђа Петровића, управитеља. У извештају је после општег прегледа, прикази у главним потезима рад месног учит. збора школске сиочности, стање здравља, похађање школе, годишњи испити, број деце која школу похађе, наставничке особље, школска књижница.

Ризница приче за децу (са сликама) од Ј. Миодраговића, Београд. 09. 0·50 д. Наша слабо развијена књижевност за децу добила је овим књигом једну добру читанку за старију децу. У њој се разумљивим, лепим причањем говори о Копернику, Колумбу, Магелану, Сиру, Ну, Лапонцима, гајерима, пуканку, Земљи, дивљацима, просвећивању, разговор између Земље, Воде, Ваздуха и Сунца, (вредност појединог), 5-дна хигијенска лекција о рђавој плућа, желудца и срца у причи после шетње, напомене на здравље, најсавршенији стварор. Препоручујемо другоинима ову добру књижицу, да је о школским испитима уједу као дар ученицима.

Васпитачеве забелешке, од Сретена М. Аџића. (Издање задужбине И. М. Коларца, 138.) Књига прва. Београд, 09. У књизи је 30 краћих дидактичких радова, који оригиналних, које прерађених по Салцману. Коларчева задужбина вада им је овај рад Аџићев на основу повољног суда својег оцењивача Ј. Миодраговића проф., који у својој оцени вели о овом раду: „Овим забелешкама увео је Аџић у прави васпитачки посао и показао, да се и у њему крупнице граде од ситница о којима ми често и не водимо рачуна и да учење само ради шетања, ако децу не уштедљава и не облагорођава и не поправља морално, не вреди ништа"

Књига је штампана лепим крупним словима. Вињете у почетку сваког чланака и на њихову скршетку израђио је сам писац по мотивима чисто српским. Први су узети са српских тканина, а други из орнаментике српских класичних грађевина. Овим покушајем унео је писац једну новину у нас, која се у туђини већ практикује и по овакви педагошким делима, да би се и тиме утицало на развијање осећаја за уметност. — Препоручујемо књигу за школске књижнице, и као добру лектиру дечјим родитељима и васпитачима.

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више она само олакшава одучење ужитка зрнате каве онима, који је из ма који разлога не могу или не смеју да пију. Та се шпецијалитета зове: Фр. нкова „Перл-раж“ или укратко „Перлро“.

Ова ће шпецијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изварка — приређеног од ове шпецијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изварак, приређен од ових красних, на нашим њољанама узраслих и особитим начином прених зрна ражи не садржава и праве каве

Пријатна и угодна горчина „Перл-ражи“ донашна са собом, да се пста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа леши баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена слатна кава, која баш због тога — кад се дуже времена пије досади.

Придода ли се том изварку још мало и познатог и особито облубљеног нравог „Франковог“ додатка за кану, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

Браћо Срби!

Помажите своју словенску браћу Чехе!

ВИЈОЛИНЕ

с омотачем

¹/₁ или ⁴/₄ К 9·— 11·—; 14·— 16·—

у кутији с омотачем

бр. 0 за 19 К	lit. A за 50 К
бр. 1 за 21 К	lit. B за 5· К
бр. 2 за 25 К	lit. C за 80 К
бр. 3 за 30 К	lit. D за 100 К
бр. 4 за 40 К	lit. E за 130 К

V. F. Červený и синови,

ц. и кр. дворска фабрика инструмената за свирку

у Краљевом Граду (Königgrätz)

Најсотпунији инструменти за свирку од дрвета и од метала.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР КАЛЕНДАРА

има у књижари учитељског д. д.

„НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

За год. 1910. изашли су и разашиљу се:

ВЕЛИКИ ОРАО са 88 врло лепих слика.

Цена К 1.—

ГОДИШЊАК најстарији велики српски календар са многим сликама.

Цена 70 фил.

Велики Србобран, Херцег-Босански.

Цена 60 фил.

Мањи календари:

ПЛАНЕТАР ○○ РУЖИЦА

Цена 40 фил.

Мали календари:

СРБИН, ОРАШ, ЦРНОГОРАЦ, ХЕРЦЕГОВАЦ, БОСАНАЦ, ДАЛМАТИНАЦ, СРЕМАЦ, ЛАСТА, НОВОСАЂАНИН, ВАЧВАНИН à 30 фил.

НАТОШЕВИЋ календар за цеп à 20 фил.

Календар на зид, са ликом Натошевића. Цена 40 фил.

Траже се поверљиви комисионари. Препродавцима највећи рабат.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четворине стране, и то ако је оглас више у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шаљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: Ђока Михајловић, учитељ. Одговорни уредник: Гавра Поповић, умир. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

Бр. 20. У Новом Саду, 31. децембра 1909. Год. II.

САДРЖАЈ: Пословници среских учитељских зборова, од М. М. — Наставна основа. — О учитељеву опхођењу са школском децом, од Ж. Алексића. — Данашња јавна настава у Немачкој. — Школа и настава: Просвета у Украјини. — Учење мађарског језика у немађарским школама. — Учитељство: Представка сомб. среског учитељског збора за ослобођење од појачке дужности. — Међусобно упознавање словеначког учитељства. — Скупштина јужнопугарског учит. удруж. — Бедно стање учитеља у Хрват. и Слав. Конгрес хаџиверских учит. Путујући учитељи у Бос. и Херцеговини. — Питомци из Босне и Херцеговине за нашу педагогију. — † Кузман Миловановић. — Преглед књига: L' Evolution Creatrice, Henri Bergson, приказ од др. П. Радосављевића. — Белешке. — Нове књиге.

Пословници среских учитељских зборова.

Пре десетак година кад смо започели одржавање среских учитељских зборова, створили смо на истима и пословнике. Радили смо по тим пословницима од 1898—1909. За сво то време не сећамо се да је било жалбе међу нама, да ти пословници не ваљају и да би их требало мењати. Нећемо бити тако конзервативни да тврдимо, е ти пословници могу бити добри за већа времена, али дужност нам је дотаћи се те појаве, да нигде нисмо још чули да се стварно изнесу недостатци данашњих пословника. У самим ширим круговима учитељским није се та потреба ни појавила да се пословници мењају, него је неким члановима био повод за доношење новог пословника то, што је Шк. Савет пре неколико година тражио да пословници буду једнолики нарочито у оним тачкама, које говоре о материјалној страни за одржање седница.

Но те измене дају се и на једноставнији начин исправити и то споразумном стилизацијом дотичних места у пословнику. Те измене држимо, да ни они који заступају доношење нових пословника не сматрају тако важним факторима, да се због њих наново израђују сви пословници односно један општи. А ако се доношењем нових пословника мисли стварати нов начин при вођењу седница са ограничењем неких наших права при раду и расправљању у седницама онда у то не би требало да улазимо. Зборови или конференције учитељске то су братски састанци за договор и измену мисли о нашем васпитачком раду или спољашњем и унутрашњем уређењу школе. Свака добра мисао, свака дезгровита реч добро је дошла у таком зборисању. Слабачка мисао, једнострани назор не треба да добије полета ни онда, ако би се званичном махинацијом хтело то да постигне. А докле год је пословник израз што ширег и слободнијег рада, дотле је он ђемац да једностраним погледи неће бити наметнути целом збору. Унесу ли се у пословник извесна ограничења, може доћи време да ће баш они зажалити на неслободоумље пословника, који су ишли за унапређењем једностраности у њега.

У последње време појавиле се иако у мањој мери, извесне тежње при гласању у среским зборовима. Наиме: нашло се чланова који су држали, да ће се тајним гласањем моћи постићи оно за чим они теже. Да оснаже то своје мишљење, приписивали су тајном гласању неку модерну вредност. За ово им је свакојако служило као углед, овај покрет који се јавља у тежњама за реформисањем изборног система при посланичким изборима за државни сабор. Но то није једно и исто. Културним питањима, питањима наставе и васпитања, није данас никакав комплименат ако се морају решавати тајним гласањем. Таким гласањем решавала се питања школе и просвете у средњем веку и у добу инквизиције. Још мање је похвално да се људи васпи-

тачи, носиоци просвете, у решавању животних просветних питања надгласавају тајним гласањем. Код просветних питања одлучују темељни и убедљиви разлози основани на резултатима научним, а не сила и многобројност гласачка. Ово се још одржава у недовољно културним масама. У онаким приликама, где дотичне масе не руководи идеалан циљ, етички принцип, где су оне неодлучне због своје довољно некристалисане воље, ту се још употребљује као помоћно средство за махинацију тајно гласање, али и то против евентуалног власничког терора, а какав власнички терор стоји посреди код нас, кад ми у својим зборовима имамо права сами између себе да срећујемо наше ствари. Или зар да у мајим друговима негујемо неодлучност и плашњу од обзира ових или оних, увођењем неких тајних процедура. Ми држимо да то ако се и сматра за неко добро помоћно средство у борби о неки престиж и неку надмоћ, свугде може бити пре на свом месту, него код нас учитеља.

У осталом при избору часништва и по досадашњим пословницима допуштено је послужити се листићима, дакле тајним гласањем, али од тога не треба још даље ићи. С тога заранije скрећемо пажњу наших учитељских другова на све те моменте, да при евентуалном доношењу на расправу или и самом расправљању о пословнику имају пред собом онај пут, који нас води нашој идеалној сврси која је свима просветним радницима излазна тачка, а не тренутне потребе једностраних погледа овог или оног члана неке друштвене партије. Тежње појединих друштвених група за својим материјалистичким развитком су пролазне вредности, а над свима нама је један виши циљ, циљ етичког појимања живота.

Ми учитељи дужни смо у првој линији томе циљу бити неимари! Коме то није светиња, тај не може прећи праг просветног храма!

М. М.

Наставна Основа.

У спроведбеној наредби Шк Савета, истиче се да је „при пресуђивању градива за наставу, одлучило педагошко гледиште, које захтева, да се узме у обзир: 1. Шта могу деца да схвате и да учине својом душевном својином? 2. Колико је фактично потребно да дете научи? 3. Којим временом располажемо у народној школи?„ Но у тој наредби каже се и то: да је „нова наставна основа израђена са нарочитим обзиром на шесторазредну неподељену школу. Према томе у њој је мање градиво, које треба да се обради у такој школи. У школама са више учитељских снага израђиваће се то градиво не само опширније, него ће се по могућству и проширити круг.“

Ко после овога загледа у градиво Наставне Основе н. пр. код природописа, повеснице или земљописа у V и VI. разреду, тај ће хтео не хтео морати посумњати у оне тврдње од 1. 2 и 3. тачком. Још мање ће после тога учитељи стећи уверење, „да је Наставна Основа израђена с нарочитим обзиром на шесторазредну неподељену школу“, „јер ако се одабере сувише градива“ — вели F. Hollkamm у Рајновој Енциклопедији („Einklassige Schule“) — „неће се исто у ограниченом времену, доста темељно обрадити ни доста учврстити“. У осталом не треба претерати и нарећати онолико градива које и лајику може бити на први поглед јасно, да се не може обрадити ни у школи са подељеним разредима, а камо ли у шесторазредној школи са једним учитељем. Уз то треба знати шта се хоће с којом јединицом. Ако се уносе у обраду биљке које су важне са своје лековитости, онда пре гусомаче (хоћу нећу — bursa pastoris) и дивизме (verbascum oficinale) има познатијих у домаћем лекарству (целен, жалфија, боквица и т. д.). Но колико се учитеља бави проучавањем лековитог биља и колико су предспреме добили у томе у учитељској школи? Била би заиста велика добит кад би се ботаника у школи свела на културно и лековито најважније биље, али ћемо затим канда још дуго чекати. Добри уџбеници би томе много помогли. Но да су ти уџбеници напред израђени, они би и наставној основи много помогли, јер би се већ при изради њиховој опазило, да није могуће око 150 животиња узети у обим наставног градива и то сваку као посебну јединицу, умесније је да се као посебна јединица одредило по неколико представника поједи-

них фамилија, при чему би се споменуле и остале сродне животиње које су вредне спомена. Ми видимо да је у томе много боље стилизована наставна основа за школе у краљевини Србији, јер се већ из саме стилизације види, да стоји на биолошком проучавању живота у природи.

У Наст. Основи стоји додуше „да учитељ из сва три царства, бира такове предмете, чија главна обележја јасно истичу обележје целе групе и око ових групише сродне“, но то је по нашем мишљењу недовољно упутство код толиког опсежног градива.

Наст. Основа одмах после оне три напред истакнуте тачке, вели: „Не смемо потребном градиву спречити улазак у школску наставу, само зато, да нам се не би пребацило оптерећивање деце“. Пажња да се деца не преоптерете, данас је једно важно наставно начело у свих школских и наставничких кругова. То је и тамо веома важно, где се сва настава обрађује на матерњем језику. Колико се тек више мора онда у нас пазити да не буде преоптерећености! Јер са пребогатим материјалом никако се не може довести у склад убеђење Наст. Осн. да „дете хоће да учи“. Да ли дете хоће да учи у опште, казаће своју реч експериментална педагогија, а ми из дугогодишњег искуства сви можемо рећи, да је мален процењат деце у којима је већ интерес за учењем, напротив и покрај уметног настојавања наставничког, да се интерес за учењем развије што јаче, не постижу се у томе они успеси какви би се могли очекивати, а далеко је свакојако онај степен, који би могао важити као позитивна тврдња, да дете хоће да учи. У истину дете не воле учити, учити у буквалном смислу садашње наше наставе. Оно што дете воле или хоће, то није воља за учењем, меморирањем, него инстинкт разгледања, упознавања са разним предметима и околностима. И тако посредним начином што се прими то и остане дуже и трајније у деце, но ту би онда требала Шарелманова школа или Толстојева или Отова а најмање имају деца наклоност да савлађују разна опсежна наставна градива, која им се у разним наставним плановима и нашим и туђим пружају.

Исто тако могло би се расправљати о оној тврдњи у Наст. Основи, да су „за науку, детињство и младост у опште по природном закону најзгоднији“. Ово је становиште старих педагошких погледа; оно се још задржава у царству педагогије, али са врло мало изгледа на своју трајну будућност. Ко је пратио истраживања експерименталне педагогије, ако је уз то још упоредо проучавао и способности своје школске деце кроз више година, тај ће бити брзо на чисто да су многи одељци данашњег наставног градива атак на дечју умну силу и такав грех стављен је у задаћу учитељу да га често Сазифовим трудом остварује. Не, о некој идеалној настави таквог природног, вишег, модернијег стила основаној на научној подлози, не може у нас бити још ни спомена, с тога се не треба заносити о дечјој моћи песничким илузијама старог кова, него треба рачунати са реалним приликама, и у таким приликама темељно и са осећајем за наше једне наставне прилике, изаћи с бојом на среду и рећи отворено шта се може а шта не. Боље је да обележимо оволико колико можемо и да то честито и спроведемо, него да на артији буде сувише а у ствари да нас та преоптерећеност збуни, те да не урадимо ништа честито, него површно. Оно прво ће нам дати обележје људи радених и свесних своје снаге, и неће нам моћи нико приговорити, а ово друге приказаће нас као свет несређен: Много хтео, много започео, а у ствари није урадио ништа честито. Годинама је трло школу и учитељство то, што се много и разноврсних захтева на њих постављало. Свагда се према њима много дидактисало а никад се није стварности отворено погледало у очи. То није ни сад учињено овом Наставном Основом, а требало је то учинити јер је и прилика била за то. Давањем добре воље, истицањем појединих педагошких фраза које на приближно не могу да се остваре, наша настава неће ништа добити, јер од лепих речи слабо ће што имати, а више би имала од примера. Но тога мало имамо. Говори се н. пр. у наредби на наше места о концентрацији наставе. О њој се рекло све и сва на и то, да „у народној школи ваља да се све различите науке споје у једну науку, а свет да приказује као једна

целина". Да би то још јасније било, вели се: „да настава ваља да тече тако, да се све наставне струке спајају, да би деца мислећи да рачунају учила геометрију или у свези са земљописом да уче и повесници и обратно". Али како се то изводи тога нема, но Наст. Осн. каже: „вешт ће учитељ умети да доводи у везу градиво разних наставних предмета, чиме ће деци олакшати и постизавати темељност у настави". То ће чинити *вешт* учитељ, а како ће невешт? Где је њему пример за тај рад. Разуме се да ми не мислимо, да су у наредбу требале ући угледне лекције како се то ради, али је требало издати уз наредбу и Наст. Осн., одмах и методско упутство. Још боље би било да се највиша школска власт постарала, да је из појединих предмета издала засебно у књизи обрађено градиво по начелу концентрације, јер ето и сама наредба спомиње, да „министарство признаје, да ће нова наставна основа бити за учитеље озбиљан посао, али за то је олакшало учитељству издавањем упутства". Тако и треба! Ал' тако је онда требало и у нас поступити па би Шк. Савет са више поуздања могао очекивати, да само од учитеља и учитељица зависи потпун успех нове Наставне Основе". Нема сумње да је лепо и идеално, не сматрати учитеље за најамнике, него за уметнике, али овде је у питању така уметност, за коју уметник није стекао још довољно знања и спреме, јер школа у којој се спремао није му то дала, а кругови који сад захтевају од учитеља пов уметнички полет, изражавају те своје жеље на све могуће варијације само не ударају у оне акорде, који би били од животна интереса по ту учитељску уметничку способност.

О учитељеву опхођењу са школском децом.

(Читано у седници учит. збора у Ст. Футогу 2. (15.) IX. 1909.)

Сада, када смо још на почетку рада школског, неће шкодити, да поведемо реч о овој толико драгоценој теми.

Да би школа могла својој задаћи потпуно одговорити, потребно је, да у њој ради вешт учитељ.

Вешт учитељ дужан је, — од њега се тражи, да све, што год у школи ради, до најмањих ситница, изводи у духу напредне школске наставе. Учитељ мора избегавати застарелост, а то је: „механизам у настави и окрутност у васпитавању".

Па, како школа, није нико други, до учитељева личност, то учитељ ваља да пази, да живот школе буде свеж, незаражен, да не би закржљавио, те се напослетку и угасио.

Да живот у школи не закржљави, треба учитељу, поред наставничке спреме, изврсне способности за очинско опхођење са децом. Овим се стварају велика дела, а без овога, руше још у зачетку.

Па да ли у нас свију има овога?

Ако ћемо право да кажемо, ретки су, којима се не би могло пребацити.

Размислимо само, каквим расположењем улази дете први пут у школу!

Први дани су за децу или дани среће и задовољства, или су дани пуни несреће и горког разочарања.

У оба случаја су ти први дани од трајна утицаја по децу. Шта ће дете одмах при првом уласку у школу задесити, то је често у руци учитељевој.

Према томе је у руци његовој и судбина детета, — живота школе.

Први дани остављају у души детињој дубоке утиске. Ти утисци провлаче се кроз све доба, које дете у школи проведе. Са тим утисцима, излази оно и у живот. Ти утисци створиће, образоваће карактер човека.

Зато нека учитељ добро пази, како ће дочекати децу првих дана, те како ће опходити с децом и кроз цело време, које дете у школи проведе.

Па је ли онда умесно, да дете још првих дана искуси сву окрутност, једа, злу вољу учитељеву, па, што је још страшније, чак и батине!

Зар ћемо пре сваког педагошког средства, на прву месту употребити све и сва, само не благо очинско поступање?!

Спрото дете, ако је од куће дошло са извесним предрасудама, те ће предрасуде услед

несрећног почетка, добити свој сталан облик у дечијој души, те утврдити страх и гађење на школу за вечита времена.

Ако је пак дете слушало о школи само оно, што је и права истина, т. ј. само лепо, — улази радосно у њу, али, шта га очекује из првих дана, па и доцније?

И очинска савета. Савет родитељски чуда ствара.

Или, зар се још и сада, у овом напредном веку, мора доказивати, да је: васпитање, она интелигенција која се од школе тражи? — Да, наука без васпитања ништа не вреди!

† Вељко Константиновић, умировљ. учитељ
добротвор народне просвете.

Одмах, још за првих дана, неспретност учитељева може да збрише за навек ону лепу и брижљиво у душу детињу усађену слику.

Тако дете се у часу исправна са оним, што је ушло у школу са штетним предрасудама.

Лепим опхођењем са децом, постизава се све. Никад боље дисциплине, од пријатељска

Зар није свима нама јасно, да је морал врху свега?

Васпитавајући поучавајмо. Овај начин обуке, освојио је давно и давно терен у настави. То је начело потиснло стару страшну школу, чије педагошко средство беше: фиргас и многа друга нечовечна средства.

„Боље милом, него силом!“ вели српска узречица, а тешко сваком раду, где сила господари, а не добра воља.

Прави учитељ, — свом узвишеном раду одани човек, олако ће вршити тешки рад свој и сигуран је за моралан успех. А да постигне тај морални успех, какав треба да је учитељ?

Учитељ ваља да је скроман, озбиљан, — предан свом позиву из дна душе; ведар, душевно јак; да му је нарав увек у равнотежи.

Овако је први учитељ, Господ Исус Христос учио и радио. Таким радом, спојио је исток са западом. Његово стрпљење и трпљење за истиниту науку, славе милијони Хришћана.

Па, кад је први учитељ, само благотњу својом и трпљењем својим тако сјајно успео, онда је ради сигурног успеха и нашег рада безусловно потребно, да и ми његовим стопама пођемо, учећи децу у том духу и правцу.

Чинећи тако, као што је чинио Господ, с поносом ћемо моћи рећи, да смо једини ми учитељи прави наследници првога учитеља, Господа Спаса.

Ж. Алексић.

Данашња јавна настава у Немачкој.

(Од Др. Павла Штеднера.)

Превео **Ahmes.**

II. ОДЕЉАК.

(Наставак.)

D. Реалке.

Ове школе, које су се пре обично звале реалке II. реда или и више грађанске школе, имају задатак, да вишем грађанском сталежу дају прикладно образовање за практични живот. У овим школама ваља да пађу завршену целину вишег образовања они младићи, који ће доцније бити трговци и више занатлије, или који траже осредњи технички позив или мисле на средњи чиновнички положај. Карактеристично је у овим школама, чиме се уједно и одликују као више школе, што се негују два страна језика, „што ће се упоређењем основе два страна језика с матерњим језиком дух ученички у јачем степену развијати и уњи у богату литературу двају знаменитих, суседних културних народа.“ Оба ова језика јесу француски и енглески као и у вишој реалци, која се у главном тиме разликује од реалке, што је на њен шестогодишњи курз додала свој трогодишњи курз; а од обе врсте гимназија разликује се реалка тиме, што су отпали стари језици и што има у опште краћи рок учења. Поред поменованих страних језика, од којих француски заузима централно место у целокупној настави, нарочита је пажња поклоњена матерњем језику и математичко-природним предметима, који су особито потребни младићу, кад непосредно из школе уђе у практични живот. Најважнија повластица, коју има сведоџба зрелости са реалке, јесте право на једногодишњу војну службу.

У питању уређења ових школа нема једнообразности по целој немачкој држави, него се у по нечем одступа или услед месних прилика и историског развитка ових школа или услед њених односа према осталим врстама школа. Ну ипак је пруско уређење и за ове школе било меродавно у осталој Немачкој. —

Реалке у Пруској.

Пре неколико година Пруска је имала сразмерно мали број реалака или виших грађанских школа, које беху под градским патронатом. Још 1894. године имала је само 43 реалке, али кад су многе реалне гимназије претворене у реалке порастао је њихов број и већ 1899. године беше 98 реалака Но четиће су реалке спојене са заводима, који имају латински језик, те је тиме као и месним околностима наставни план добио већу слободу, услед чега се није увек слагао с наставним планом од првих 6 разреда једне више реалке. Поред дотичног наставног плана виших реалака допуштен је за реалке и овај наставни план:

ПРЕДМЕТИ:	VI	V	IV	III	II	I
Вероучука	3	2	2	2	2	2
Немачки	6	5	5	5	4	3
Француски	6	6	6	5	4	4
Енглески	—	—	—	5	4	4
Историја	2	2	2	2	2	2
Географија			2	2	1	2
Математика	4	4	5	5	5	5
Јестаственица	2	2	2	2	2	—
Физика и Хемија	—	—	—	—	3	5
Писање	2	2	2	—	—	—
Цртање	—	2	2	2	2	2
Свега недељно:	25	25	28	30	29	29

У три највиша разреда факултативно је линеарно цртање са по 2 часа. Испит зрелости уређен је аналогно као и у деветоразредним заводима а задаци на испиту одговарају задацима завршног испита на вишој реалци. Школарина је у краљевским школама 80 марака а кад се учи и латински језик као факултативан, онда је 120 марака. —

Е. Реформне школе

Поред све разноврсности виших школа ипак се у новије доба радило на уређењу нових школа и чињени су нови огледи. Полазна тачка за ове нове школе беше у томе, да се на место латинскога језика стави неки модеран језик, француски. Поред овога била је тежња, да се поменута разноврсност виших школа избегне и да се постигне што већа једноликост тиме, што се за све више школе тражила заједничка основа. Први успешан покушај у томе правцу учињен је 1878. године у Алтони, где је створена заједничка основа за реалне гимназије и за реалке. Од тога доба много је писано и говорено о томе питању и образована су удружења са задатком, да постигну јединство виших школа и да у исто време истисну класичне језике у корист модерних. Ну практични огледи остадоше усамљени, док године 1890. не доби цео покрет нов полет од школске конференције, коју је сазвао цар Вилем II. Истина да се конференција изјаснила против заједничке осн ве за три врсте школа: гимназије, реалне гимназије и више реалке; али су нови наставни планови, који су после конференције у многим савезним државама наручито у Пруској били израђени, показали тежњу, да се бар за обе гимназије наће заједничка основа. У Франкфурту на Мајни покушано је 1892. године да се настави даде за основу реформни наставни план који је одступао од Алтонског наставног плана али је такође имао циљ да за реалне гимназије и за реалке створи заједничку основу.

Од тога доба прављени су реформни огледи једно за другим не само у Пруској него и другим земљама, и у 1898 години радиле су 32 више школе по реформним плановима и то: 24 школа у Пруској, 3 у Тирингији, 2 у Баденској и по једна у Саксонској, Мекленбургу, Шверину и у Хамбургу. Понајвише беху реалне гимназије, које се одликује за реформне планове, али су и по неке гимназије чиниле покушај. При увођењу реформних планова обично се придржаваху Алтонског или франкфуртског наставног плана, те је целом покрету дато два главна правца и ако су, према месним приликама, учињене мале измене у изабратоме систему. Алтонски систем уведен је у 12 школа а франкфуртски у осталим. Главна разлика између оба система јесте у разређивању страних језика. У Алтони почиње с француским језиком у VI разреду као и у Франкфурту, али у Алтони почиње енглески у IV разреду и латински у III B разреду, док у Франкфурту латински почиње у III B а тек у II B енглески језик. Ради бољега разумевања ево оба наставна плана:

Алтонски.

ПРЕДМЕТИ:	Основица			Реалка			Реална гимназија					
	VI	V	IV	III	II	I	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	IA
Веронаука	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Латински	—	—	—	—	—	—	6	6	5	5	5	5
Француски	6	6	5	6	6	5	4	4	4	4	4	4
Енглески	—	—	4	5	4	4	3	3	3	3	3	3
Историја и Географија	3	3	4	4	4	3	4	3	3	3	3	3
Математика	5	5	6	5	5	4	5	4	5	4	5	5
Јестаствен.	2	2	2	2	2	—	2	2	2	—	—	—
Физика	—	—	—	—	2	3	—	2	2	3	2	2
Хемија	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	2
Писање	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Свега недељ.	25	25	28	30	30	30	30	30	31	31	31	31

Франкфуртски.

ПРЕДМЕТИ:	Основица			Реалка			Реална гимназија					
	VI	V	IV	III	II	I	IIIB	IIIA	IIB	IIA	IB	IA
Веронаука	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Немачки	7	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Латински	—	—	—	—	—	—	8	8	6	6	6	6
Француски	6	6	5	6	6	5	4	4	3	3	3	3
Енглески	—	—	—	3	4	4	—	—	6	4	4	4
Историја	2	2	3	4	4	3	3	3	3	3	3	3
Географија												
Математика	5	5	4	6	6	5	4	4	4	5	5	5
Јестаствен.	2	2	3	2	2	2	2	2	—	—	—	—
Физика	—	—	—	—	2	2	—	—	3	2	2	2
Хемија	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	2	2
Писање	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Цртање	—	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Свега недељ.	25	25	26	30	30	30	28	28	32	32	32	32

Оба наставна плана носе на себи знаке времена свога постанка; јер је алтонски постао из времена пре но што су обновљени наставни планови у 1882. и 1892.

године а што је енглески језик добио угледније место у плану, објашњује се његовим већим значајем, који има у северној Немачкој, него што га има француски језик. Други план стоји под утицајем децембарске конференције и нових пруских наставних планова од 1892. године. За основицу има скоро потпуице наставни план реалака и виших реалака; у реалној гимназији подељени су му часови тако, да латински језик, иако доцније почиње, ипак има исти број часова као и у реалној гимназији, а енглески језик има у 4 године од II B до I A исто толико часова као и у реалној гимназији за 6 година (III B до I A).

Искуство је доказало, да ученици реалне гимназије овим путем постигну циљ у 3 страна језика, те се с тога с правом могу признати ове реформне школе као нова врста деветоразредних школа. Друго је, пак, питање, да ли нас ова нова школа треба да наведе да напустамо старе школе. С једне стране захтеви, који се стављају ученицима, нису мањи а с друге стране ваља и размислити, да је веза са гимназијом раскинута и ако је овим реформним плановима постигнута веза између реалних гимназија и реалака односно виших реалака. Међутим још је велико питање, да ли се сме ићи и даље, па да се измене и наставни план гимназије, те да створена основица за реалне гимназије и реалке важи и за гимназије, и с тога се само може одобрити, што су само неке гимназије преобраћене у реформне школе. Што ће ученик реалне гимназије за 6 година изучати латински колико му је потребно, тиме још није доказано, да ће и гимназија за исто време постићи свој задатак а да ће онда и грчки језик за последње 4 године имати довољно времена за своје напредовање, у то се сме учтиво и посумњати.

(Наставиће се).

Школа и настава.

Просвета у Украјини. Украјински (руски) лист „Прапор“ („Застава“) пише о просветним приликама међу Русинима у Галицији. Тужи се да се не поштује њихова самоуправа и да они који се надају за автономисте сасвим обратно раде. Допуштају глобљење украјинског народа, ољачење украјинских школа, уништавање украјинског свесног учитељства. Развијају грабеж и лов за уносним местима. Све је то и још многе друге неправилности узрок, да је у покрајини 64% пешмених т. ј. 5 милијуна украјинског и пољског народа живи у потпуном мраку.

35% за школу способне деце т. ј. 594.372 детета не добива никакву наставу, а 27.466 деце не користи се науком због слабог умног развитка, што је последица некултурности и и народне деморализације.

8.000 народног учитељства не може се у платама ни приближно упоредити са платама државних слугу. Преко 1000 општина немају никакве школе, а 1000 школа је таких, које не доносе никакве користи, јер у њима један учитељ учи 100—120 деце.

Са некултурности и мрачњаштва нема солидног занатлијства, трговине, ни разумног економисања, нако земља трпи милијуне, сељаци сиротују, раденици при тешком раду живе у материјалној нужди. Туђинци експлоатишу у томе крају милијуне годишње при годишњој лицитацији 2600 сељачких имања и исељавању 600.000 становништва, које половином гине у туђини са мрака и непросвећености. Из године у годину пропада хиљаду мањих сељачких имања. Има случајева где су старешине карале оне, који су одвраћали народ од крчме и пијанства. Разна уметна фабричка подузећа упропашћују и пописивају непросвећеног сељака. За украјинске школе у Галицији нико се не стара. Украјинске учитеље немилостиво прогањају пољске школске власти.

Учење немађарског језика с нарочитим погледом на најновији наставни план издан за немађарске основне школе. Јужноугарско мађарско учитељско удружење, донело је ову резолуцију:

Преко земаљског одбора да се умоли кр. министарство јавне наставе, да се нададу у што краћем року слике за очигледну наставу за градиво прописано у новој наставној основи, а њихова набавка и употреба нека буде обвезна за све немађарске школе.

Ради осигурања успеха описаног у новој наст. основи, а и ради лакшег и сигурнијег привикавања мађ. изговора молити, да се у I. разр. место учења читања и писања на матерњем језику учи мађарски читање и писање.

Учитељство.

Представка сомборског среског учитељског збора у питању појачке дужности. Вис. Школ. Сав. Слободни смо изнети жеље, које леже у срцима нашег учитељства, изнети наше мишљење, да види високославни Школски Савет како учитељство мисли, да се те дужности ослободи.

Из наведених узрока јасно нам излази да учитељ није дужан бити црквени појац; настаје сада само то питање: како би се оно скинуло са учитељских леђа. Овај проблем хоћемо да решимо. И то тако, да оно не буде опасно ни по народ, ни по цркву, ни по школу.

По цркву не може бити опасно јер њој је свеједно, појао учитељ, појао ратар, свештеник, главно је да се та функција има свршавати.

По школу не може бити опасно. Вероисповедан карактер једне школе не огледа се у појању, већ у управи, наставном плану, администрацији и т. д. Нема тог државног закона који би само под тим уветом дозвољавао отворење једне вероисповедне школе, ако би учитељ био и појац. Опасност опстанка једне школе лежи баш у тој оптерећености учитеља. Учитељство је сувише оптерећено, малаксаће, те ће прво оно да сноси последице, а у другом реду школа. Тада не помаже ни појање.

Најважније питање, које би се имало решити било би то: хоће ли бити опасно по народ са религиозно моралне, културне и материјалне стране?

Са религиозно-моралне стране не да није опасно, већ је штетно и убитачно што је учитељ и појац. Наш народ ужива у лепом и складном појању. Лепота појања, лепо чинодејствовање привлачи га у свети храм. Па је ли могуће да у сваком месту учитељ лепо пође? Не! Од стотине учитеља 10 лепо пође, а појање осталих немило утиче на живчани систем слушалаца, па је сасвим природно, да народ изгуби вољу на похађање свете цркве. Једино због овог учитељског недостатка раћају се сукоби са свештеником и самим народом. Сасвим би друкчије стајала ова религиозно морална страна, када би свештеник заједно са учитељем спремао и одабрао особе са лепим гласовима, те би ти земаљски херувими величали име Божије и тада смо уверени, да би наш народ други осећаји привлачили у храм божји.

Цела тешкоћа овог питања лежи у материјалној несређености нашег народа, а све остало не стоји. Аутентични разлози говоре томе у прилог. Тамо где су општине богате, оне саме издржавају појца. Појац пође, и видели смо да се народ није бунио што и учитељ не пође, нити пак видимо да је школа изгубила што од свога вероисповедног карактера. Тешкоћа овог питања лежи у томе, што би се на наш народ баџио нов намет. Овако пак народ, учитељском платом, има себи учитеља и појца.

О овој тешкоћи одбор је промишљао и дошао до тог резултата, да се појачко питање може решити прло лако. Ово питање остаје да га реше једино наше више власти.

До 1910. године треба да се уреди учитељско стање гледе плата. Ми верујемо да нам је за то уређење потребна велика свота нова на; хвала Богу, средстава за уређење имамо. За то пека се остави за сада уређење осталих сталежа, па све тежиште нека се положи на уређење учитељства. Тада би са учитељством свршили и остало би слободније поље за уређење осталих сталежа.

У нашој митрополији има око 200 општина са вероисповедним школама. Од ових многе очекују припомоћи. Од силног прихода наших народних добара та је свота сигурно већ сакупљена. По чувењу потребна је свота за коначно уређење 100.000 форината.

Сада настаје питање, колика би свота била потребна за уређење појачке дужности. Од 200 општина скоро 10 општина плаћају појце. 40 општина плаћале би појце из својих средстава, осталих 150 општина требале би добијати припомоћи за плаћање појаца.

Рецимо да појац добија годишње 100 форината на 150 општина потребна би била свота од 15.000 форината.

Када се жртвују 100.000 форината, могу се жртвовати и 15.0000 форината. Ово је тако малена свота, да је учитељство, као мисионар српске просвете за-

служило да се у његову корист толико жртвује.

Но ако и за сад не би могли набавити тих 15 хиљада форината, учитељство ће и тада бити обазриво те ће причекати једно 2—3 године док се не буде набавила и та потребна свота. Али том приликом нека се напоследку каже да је учитељство дужно појати до 1912—14 године, а од те године коначно се ослобађа те дужности.

Тиме би се удовољило учитељству, вишој власти, народу а и онима, који се боје да неће бити појаца. У току од 3—4 године могу се на стотине појаца образовати. Око образована појаца наравно да би се свештенство побринуло, а учитељство свуда би му било при руци. Напоменућемо, да би врло племенит задатак имали наши манастири, када би у свој задатак узели образовање појаца.

Да има средстава за уређење наших школа, а да има још сувишка, потврђују и саме најаве чланова виших власти, који обећавају учитељству, да ће им се платё изједначити са платама државних учитеља. Ми у прав мах желимо да се том сувишном свотом подмире трошкови око плаћања појаца, а остали сувишак нека се потроши на побољшање плата, а никако не можемо пристати на то, да нам се тај сувишак урачуна као награда за појање. Ми награде под дужношћу црквеног појца не желимо, већ желимо да се те дужности коначно ослободимо.

Као што видимо народ материјално не би био повређен, него се издржавање појаца не би тицало.

Када би наша виша власт изрекла да учитељ није појац, да већину појаца опет издржава, онда би био и опај 11 § XXVII законског чланка од 1907. године илузоран, који гласи: Ако вероисповедни учитељ врши и појачку дужност, онда се може у минималну плату урачунати и појачка награда. Но наређењу наше више власти учитељ не би био појац, појца издржавају фондови, тада би јасно било, да би општина имала бригу водити о учитељу а по 2 § XXVIII законског чланка минимална плата учитељска морала би бити најмање 1000 круна. Овим параграфом не наређује се да вероисповедан учитељ мора да буде појац, већ ако је и појац, онда овим параграфом хоће да се општини терет плаћања олакша. У нашем случају народ не би осетно терет, јер би појце фондови плаћали.

Високославни Школски Савете!

Слободни смо изнети још један начин, којим би се учитељство ослободило појачке дужности а који би начин зависио једино од Школског Савета и више никог.

У Школској Уредби ни помена нема о учитељу као појцу.

Појачка дужност натурена је дисциплинарним правилима.

О нашем питању решиће већ сабор. Остаје једино Школском Савету, да појачко питање уреди и то тиме, што при прописивању нових дисциплинарних правила не би унео појачку дужност.

Када би имали и правила без ове дужности, тада би учитељство било једино учитељ, а не појац. —

Високославни Школски Савете!

Цела наша жеља састоји се у овим тачкама:

1.) Нека високослав. Школски Савет при састављању нових дисциплинарних правила има на уму једино Школску Уредбу, те да у дисциплинарна правила не унесе и појачку дужност.

2.) Нека се не приморавају учитељски приправници, да морају стећи оспособљење и за појце, већ нека то оспособљење стиче само онај који хоће.

У Сомбору, 18. (29.) априла 1909 г.

Петар Лалошевић, перовођа. **Александар Коњовић,** а.м. председник.

Међусобно упознавање словенског учитељства. Јосиф Черни, председник савеза учитељских друштава у Чешкој, написао је два чланка у пед. листу „Český Učitel“ позивајући чешке учитеље, да се баве изучавањем словенских језика, да се узмогнемо бар донекле разумети на нашим свесловенским учитељским састанцима, јер без тога узалуд је говорити о словенској узајамности. Навео је тамо и сва дела на чешком језику по којима се може изучавати по који слов. језик. За ову годину препоручује изучавање пољског језика, јер ће се идућих ферија одржати конгрес слов. учитеља у Кракову, те да се разумемо.

Сада пак објављује „Češka Škola“ да је St. Formán, учитељ чешко-словенске академије у Прагу и тајник словенског клуба написао „Čitanky slovanskyh jazyk“. Цена је књизи 2 K 50 п. У поменутом листу приказана је читанка овако: „Ми, Словени, у већини се слабо знамо. Планемо и приљежни смо доста за узајамност, али брзо и охладнимо. Имамо добре намере, али их споро и тешко остварујемо. Ја познајем мало Чеха, који говоре којим другим слов. језиком. Али нас је опет за се више, него других Словена, који уче и уму чешки. Најпре треба да учимо руски и пољски, јер за те језике имамо највише ручних књига. У томе погледу престигли су нас Немци. Они имају више уџбеника немачко-словенских него ми. Ми нпр. немамо граматику чешко-бугарску.

Радосно поздрављамо ову књигу, која ће нас приближити осталим Словенима. Књига нас бар приближно упознаје са језицима племена словенских. У њој ће наћи младеж чешко-словенска кратко, али језгровито упутство о свему, што треба за почетак изучавања слов. језика и народа.

У I. делу читанке говори се о речи, наречју, језику и шему слов. народа. Занимљиви су одељци о азбуци разних Словена.

У II. делу су: басне, поучни чланци (нравоучење) описи, приповетке, у разним слов. језицима. Молитва „Оче наш“ уведена је у свима слов. језицима. На крају су наведене Чесима неразумљиве речи. Писац напомиње, да је читанка слов. језика написана у цели, да би са оним почецима славистике ваљало упознавати младеж у свима чешким школама. Неспорно је, да ова читанка значи поспешење ширењу знаности о Словенству. Зато је препоручујемо. Желети је, да ускоро угледа света слично дело, али опширније и потпуније“.

Заиста, браћа Чеси раде. Наручио сам ово дело, те ћу Вам кроз извесно време реферисати о њему. За сада само упозоравам браћу учитеље на ову читанку да је набаве, шта ће и нама добро доћи. **С. Р—ћ.**

Скупштина јужноугарског учитељског друштва. На главној скупштини „Јужноугарског учитељског друштва“ (Délmagyarországi Tanitóegylet“) која је одржана 15—17. августа 1909. у Жомболи расправљале се међу другим и ове теме:

I. Учитељ у парламенту; а усвојена је ова резолуција:

1.) D. T. E. на основу доказане потребе и интересовања 30.000 учитеља, сматра за веома важно питање: заступство учитеља у парламенту, и већ при првим изборима за државни сабор поставиће у погодним срезовима кандидате учитеље, које ће потпомагати и морално а и материјално.

2.) До остварења овог питања, агитоваће у својој околини; замолиће братска друштва ради доношања сличног решења; очекује и морално обвезује сваког учитеља да све могуће чини за осигурање ове идеје.*

II. Реформне идеје, а усвојена је ова резолуција:

1.) У реформи школског надзорништва захтева:

а) Делокруг државног надзорништва да се подели на круг административни и стручни. На челу жупанијског школског округа нека стоји главни надзорник са академском спремом, али строго само са административним, правним и финансијским делокругом. Њему нека се додели кр. надзорник строго само са стручним делокругом. Кр. надзорници нека се именују искључиво из круга заслужних учитеља. Главни надзорници нека буду у VII. и VI., а кр. над. у VIII. и VII. платевном разреду. У сваком школ.округу нека се устроји по једно место за помоћника надзорничког, који ће вршити искључиво писарске дужности у надзорничкој канцеларији, а додељен ће бити у IX. пл. разред.

б.) У сваком административном срезу (közigazgatási járásban) нека буде по један искључиво из круга заслужних учитеља именовани стручан надзорник с платом X. плаћ. разреда 3. степена. Делокруг нека му је: сваку школу у срезу месечно бар једанпут прегледати, стечено искуство писмено доставити кр. надзорнику, а у местима са више учитељских снага исте своје примедбе подврћи у месном учитељском збору и методској дискусији. Стручни надзорници појединих жупанија састају се годишње шест пута под председништвом кр. надзорника ради договоре ради једнолике методског поступка.

* У Данској има у парламенту 8 учитеља а само 7 адвоката.

2. Установу школског савета жели остварити на основу ових начела:

а.) У сваком жупанијском округу нека се установи школски савет из круга жупанијског учитељства и то из 36—72 лица. Половину чланова именује велики жупан на предлог др. надзорника, а другу половину бира само учитељство. Члан савета може бити само учитељ дотичне жупаније, стручни надзорници у савету имају само право саветовања а право гласања тек ако их је учитељство изабрало за члана. Председник савета је кр. надз. а референт кр. пом. надзорник.

б.) Делокруг окружног шк. савета је решавати сва она школска питања која је до сад решавао жуп. адм. одбор изузимајући дисциплинарно суђење. Овај савет нека буде дакле, учитељу, шк. одбору и шк. старатељству (патронату) другостепена шк. власт.

в.) Истрагу на основу дисциплинарне пријаве против учитеља нека спроваћа као и досад срески главни начелник (főszolgabíró); но сви истражни списи достављају се школском савету, који тајним гласањем решава да ли је крив или невин пријављени учитељ. Дисциплинарно судство нека је устројено по примеру грађанског поротног суда. Тужбу реферише кр. поднадзорник, а тужени може имати браниоца. За доношење пресуде потребно је да је присутно 36 чланова, од којих може одбацити 12 тужилац а 12 оптужени, остали 12 пак пресуђују. Ако школски савет констатује невиност, престаје истрага, у противном случају казну изриче жупанијска дисциплинарна комисија.

г.) Школски савет надгледа и упућује омладинска кола (ifjusági egylet) местимице их организује; оснива школске и народне књижнице, филијале за дечје проучавање, подиже народне читаонице, покреће антиалкохолне покрете, организује школе за даље образовање и т. д. **Д. Р.**

Бедно стање учитеља у Хрватској и Славонији. Многи млади учитељи—ће прелазе сада у Босну, јер су и тамо плате боље него овде. Многа су места празна, а на многима суплирају свештеници. На овој скупоћи не може се живети са 50 К односно 66 К 66 п. месечне плате. Толико данас има вања куварица и кочијаш, када урачуна храну и стан, још им је у толико боље, што добијају и — напојницу. Дотле смо дотерали. Између многих, ево вам једног примера тога бедног стања.

Данас ми дође учитељица Олга М. из Н. у Срему, те ми са сузом у оку исприча, да напушта школу, јер не може живети са 50 К месечне плате. Т. ј. она би живела, да јој ко да храну и стан за ту своту. За стан и храну пшту 60 К, те би морао ко од њене сироте годбине доплаћивати 10 К, а о оделу и другом ни помена! Зар то није пропаст, да нпр. њен ујак потпомаже образованье дете једног богатог села као што је Н. у коме ни ко не ће, осим једног сељака, ни да чује о каквој награди својој заиста вредној и честитој учитељици, јер, веле, не морају!

— Сада, првог јануара, рече, имала сам шест повћића у цепу, те писам за чега имала да купим ни бњег за памиру. Стан ми је са храном отказан, јер писам могла платити толико, колико су искали. Новаца немам. Немам да купим ма само постељу у школски стан. Осим тога сам већ слушала разне гласове, када будем сама становала, јер сам сирота, па... ту јој поново навреше сузе.

Није ми даље причала, јер сам је разумео. Сетио сам се речи једног начелника, изговорених једној сиротој учитељици, када се тужила, да не може живети са том платом. Он намигну на њу, те рече: „Их, вражја! Такав „персун", па да не можете живети!!?"...

Даље ми рече, да јој је ујак послао 20 К да може отпутовати, те ће код њега пити и заслужити кору хлеба, али ће бити бар одговорна сама себи. И — отишла је и јавила претпостављеним властима зашто...

Да ли је заиста дошло дотле, да узвикнемо: Који народ не може издржати своју основну школу, није предан ни да је има!? Или: Да ли ће и даље уређење учитељског питања бити само кортешко сретство појединих странака?..

Ако је било до сада, одсада не ће. Учитељство треба да почне водити учитељскопросветно народну политику, те да потпомаже ону странку, која буде најпре учинила за народ и његову просвету. До данас добро прођоше, политички и општински чиновници, те адвокати, па и финанци, жандари, подворници и т. д. само народ и његова

просвета стоје ето, као што описасмо. Најпосле тако нам и треба. Служилисмо појединим странкама, дизали друге, а ми можемо умирати од глади. Заиста жалосно, **С.**

Конгрес хановерских учитеља. Октобра 5. 6. и 7. о. г. одржан је конгрес покрајинског учит. удружења хановерских учитеља у Харбургу близу Хамбурга.

Расправљане су ове теме:

1.) Како да се успешно организује одбрана деце, ова тако знаменита задаћа садашњег века?

Референт ове теме тражи законско уређење одбране деце, (код нас у Угарској је ово законом уређено још пре пет година) и да у овом послу узму учешћа, и поједине вероисповести. Расправљао је само о материјалној запуштености дечјој а моралну запуштеност је тек само додирнуо. (А код нас се у Угарској већ од пре подруг године наредбом министарства унутрашњих дела, узимају под државно окриље и морално запуштена деца (има их 50,000) за које се у четири велика завода стара „Земаљска Лига за одбрану деце".)

Решено је да одбрану деце узме у своје руке удружење.

2. Шта да се захтева од основне школе с гледишта поновне, односно школе за даље образоване?

Садржина овога захтева је ово: Нека се основна школа подреди циљу школе за даље образоване, с тога нека јој се градиво редуцира осим немачког језика и рачуна; у основној школи нека се васпита дете за самосталност и рад; слаби ученици нека се оделе, али и њима нека се даде заокружено образоване.

Што немачка школа за даље образоване има таке захтеве, може се растумачити тиме, што је ова установа тамо на високом степену развитка.

3. Школски надзор и школска управа.

Референт доказује да право техничког надзора припада држави, но у надзору треба да имају учешћа сви васпитни фактори, породица, школа, општина, црква. У Немачкој црква има већег уплива него код нас.

Окружне надзорнике треба именовати из круга активних учитеља: месни надзор нека се укине; место овог вођење школе нека се повери управитељу и месном збору; сваки учитељ води свој разред са потпуном одговорношћу и само је одговоран надзорнику: на конференцијама нека има сваки учитељ право гласа; управитељ нека се именује из круга учитеља, али без управитељског испита (Rektoratsprüfung).

4. Здравствено стање школа у провинцији.

Референт ове теме полази са становишта да је село извор физичке снаге народа. На ову сврху ваља употребити школу. Школска зграда нека буде тако савршено уређена са здравственог гледишта, да као пример служи за стан сељака. Настава нека не квари, но нек поправља чула. У горњим разредима место краснописа нека се учи наука о здрављу. У учитељским школама нека је засебан предмет наука о здрављу, која се полаже и при уч. оспособљењу. Школски лечник нека строжије пази на школу и школску децу.* Школске хигијенске ствари треба редовно расправљати на конференцијама, нека учитељска друштва по провинцијама установе засебне школско-хигијенске одборе. Учитељи нека држе родитељима предавања из науке о здрављу. **Д.**

Путујући учитељи у Босни и Херцеговини. Огромни број неписменога света и неразвијене културне прилике најширих слојева нашега народа у Босни и Херцеговини наводе позване фактере на размишљање, како да се најуспешније доскочи томе великоме злу. Тако је Велики Савет увиђајући, да је број основних школа у тим земљама управо незнатан и према томе утецај њихов на подизање народне просвете мален, у овогодишњем прорачуну установио плате за неколико путујућих учитеља, којима би дужност била држати школе за децу и одрасле у оним крајевима, где у оне школе нема. Избор таквих учитеља обавиће се према закључку Вел. Савета, пошто се установи делокруг њихов и пропишу им се дужности.

Питомци из Босне и Херцеговине за вишу педагогију. Мостарски лист „Рад" пише: „Како ће се у седници Вел. Савета већати о прорачуну за идућу годину, добро би било установити две, три стипендије за српске учитеље, који би били вољни наставити науке у високим школама Аустрије, Немачке, Швајцарске или Француске и проучити школске и

* У Пруској је завођена 1907. године установа школског лечника, али је као и код нас – у главном само на папиру.

у опће просветне прилике у тим земљама. Више стручно и опће образовање таквих учитеља, као и богато искуство, које би стекли за време својих студија на страни било би од велике користи за нас при решавању многих стручних и практичних питања школе и народне просвете. На овај корак нека нас потакне и поступак земаљ. управе, која се брине за више образовање својих учитеља и увек имаде неколико учитеља-стипендиста на наукама изван наше земље."

†

Кузман Миловановић.

епарх. школски референт бачки и будимски.

У среду 30. децембра (12. јануара 1910.) о. г. преминуо је у Новом Саду после дужег боловања Кузман Миловановић епарх. школски референт бачки и будимски.

Кузман Миловановић рођен је у Ст. Врбасу 1861. год., тамо је свршио и дбу гимназију, а за тим учитељску школу у Сомбору. Као млад кандидат учитељски учитељевао је кратко време у Бочари у Банату, затим у Сарајеву, а после тога на комуналној школи у Доњем Ковиљу у Бачкој. Овде је провео најлепше доба своје младости. Ту је и породицу засновао и по смрти прве своје жене и по други пут се оженио. У Ковиљу је био радо виђен члан друштва, тим више што је као млад учитељ засновао и дилетантску позоришну дружину у чему је у својој колегиници Д. Калићевој, сада удатој Пелешевој нашао вредну помагачицу. Као учитељ стекао је међу својом учитељском браћом и друговима угледа, да су га бирали за председника шајкашког среског учитељског збора комуналних учитеља. После вишегодишњег учитељовања у Ковиљу буде изабран у Силбашу на срп. вероисповедну школу. Одавде је дошао у пролеће 1896. за учитеља у Нови Сад. У колу учитељском које се те и идуће године створило у Новом Саду, доласком неколико нових агилнијих учитељских снага и из неколицине дотадашњих већ новосадских учитеља, и Кузман је добио пов делокруг. То коло учитељско како се виделo тако на окупу, засновало је лист „Школски Одјек", који је ишао затим, да пробуди пов живот у српској школи и учитељству. 10 свезака тога листа тачан су сведок шта је учитељство хтело и шта је и Кузман с тим учитељством заједно желео. И то је доба у којем је Кузман у друштву и братској љубави са осталим својим друговима, одлучно стајао у првом реду као борац за учитељска и школска права. На жалост прилике су утицале на њега тако, да је он променуо то своје држање. После тога је изабран за епарх. школ. референта.

Ми веома поштујемо оно прећашње доба и ону везу рада, братства и пријатељства с њиме, а да би касније његово држање подвргавали у овај мах критици. Жао нам је да је последњих година дошло до несугласица између њега и тог кола с којим је он радио, а тим новим својим држањем дошао у противност и са ширим круговима учитељским. Но као старом пријатељу, другу и брату и некадашњем прегаоцу за добру школску и учитељску ствар, над свежим његовим гробом кличемо: Нека је просто све! Лака ти земља друже!

*

Укоп пок. Кузмана обављен је у четвртак по подне. Опело је одржано у саборној цркви уз присуствост преосв. г. епископа Митрофана Шевића и многобројног грађанства. При спроводу, код српске основне школе опростио се с покојником учитељ Ђ. Петровић у име новосадског месног учитељског збора, а на гробу се опростио с њиме М. Клиција и. Осим новосадског учитељског збора били су на укопу учитељи из Ст. Футога, Ст. Врбаса и Ст. Шова.

Преглед књига.

L' Évolution Créatrice. Par **Henri Bergson.** Paris, Alcan, 1907., Стр. VIII+399. Цена?

Једно раније Берсоново дело: Materie et Mémoire побудило ме је да узмем у руке и ово његово најновије дело. Ово је дело, заиста, особено и по стилу и по садржини. Француска оригиналност скроз на свакој страници. Ова анализа даће неку идеју о сврси горенаписане књиге.

Историја еволуције учи нас да се људско схватање развило као анекс факултета акције. Због тога је то напредно адаптирано да материја мисли, но, оно је неспособно да схвати живот, од чега је то само једна међу мно-

гим емапацијама. Категорије нашег мишљења су таман за „солидне ствари“, и науке, у колико се бави са неорганским, више је симболичко и дотиче оно, што је тактуално; но, те исте категорије независне су од живота. Због тога, теорија живота не потребује теорију знања да себе очува од крвних тврдња неспхваћања, док теорија знања потребује теорију живота да покаже положај неспхватања у историји еволуције. Та тема и надекватности мишљења према животу, што је укратко изражено у „Уводу“, потпуно је наведена у току књиге.

Главе I. и II. баве се еволуцијом живота и са садањим покушајима да се то протумачи. Фундаментални контраст за Бергсона није између духа и материја, већ између анимагног и инанимагног, органског и неорганског. Наше је биће непрестана мена: дурација, континуирни процес у времену је наша суштина. Сваки моменат нашег живота је уникат, јединствени моменат у јединственој превершибилној историји. Егзистенција, опстанак свесних бића је континуирни процес самостварања. Но, промене материјалних објеката, на сваки начин у сродним системима а изолованих помоћу науке, унапред су израчунати; они се могу поновљати у времену, но, оне немају историје; т. ј. време не чини разлику инанимагном. Дођуше то нити је истина о целини, — она траје и напредује — нити о живим бићима, која су системи у уској вези са природом и не са нашом извештаченошћу. То су индивидуе, јединке, а индивидуалност долази од живота; време делује на њих, јер оне расту и бивају старе. Због тога, се она мора класификовати са целином и са свешћу, а не са инанимагном материјом.

Према томе, живот је стварање, и развиће живота наличи развићу свести: он је континуиран, резултат је неизбројив са својим претходним појавама, низ је превершбилан. Но ово се не признаје од стране оних, који покушавају да еволуцију објасне у правцима или механизма или финализма. Ми морамо акцептовати факат трансформације; но, то се може објаснити или механички или теолошки. Механичка теорија очито се не да применити на процес стварања, јер она претпоставља да је све дато и да се све може израчунати, да уистину ништа ново не постоји, да време нема никакву делотворност. Али телеологија, ако она значи да свако биће извршује један имапентан план, она се разбија о факат, да су велики организми комплексије, сложаји малих организама.

Ту критику наш аутор илуструје, са великом вештином с обзиром на специјални проблем ока, питајући како то, да се визија, виђење развило у две дивергентне линије еволуције, као што су у молуска и вертебрата, и енергично тврди да ни једна од модерних теорија није у стању одговорити на ово питање. У исти мах не признаје, да су поводарвинци у праву, када узорк варијација траже у језгри а не у држању индивидуе, и ако су они, вели наш писац, на кривом путу да су те терминалне разлике чисто случајне; док је Ајмер у праву кад тврди да је варијација у детерминирајућим правцима, и ако је на кривом путу кад то приписује само физичко-хемијским узроцима; и напослетку неоламарковци су у праву кад верују да је узорк ортогенезе психичан по својој природи, но на кривом су путу кад то тако јако асимилују са нашим индивидуалним настојањем. Ту је посреди дубље настојање, један једини напор живота, или како то Бергсон назива élan vital. Тај животни импулз заиста не циља у репрезентоване сврхе, већ има један правац, који се не да унапред израчунати, већ се даде увидети post factum, и не може се протумачити ни са каквом механичком теоријом. Све дотле док у обзир узимамо само комплексну структуру, не можемо објаснити аналогни карактер вертебрата (кичмењака) и молуска (мекушаца) већ је функција виђење (виђења) проста а не сложена, и комплексност структуре представља не средства, што се примењују са животом у свом „marche à la vision“, већ се чудовишта прелазе. „Живот је пре свега тенденција да се активније на сурову материју“, и да настане делотворно виђење, као и васколика перцепција (опажање), та се мора „канализирати“ тако да сличност што се јавља у дивергентним правцима развића изражава сличан степен постигнућа функције.

Али, могли би запитати нашег аутора, да ли је тај élan vital нешто више него ли једно име за проблем? Да ли се ништа може о томе противно казати? Још је чудније Бергсонова идеја, да у интелигенцији имадемо застој, закржљало стање стваралачког (креа-

тивног) процеса, као да концептуално мишљење нема волиционни карактер. Откуд то да у један мах може бити и примарна тенденција живота и интерупција животног реда? Тако је исто опскурно како интелигенција икад може **touche quelque chose de l' absolute** кад је то адаптовано само на материјални ред и материјални ред није позитиван већ једна привација. Према том мишљењу, и ако је ово дело у пеку руку њенцијално написано ипак му је филозофска основица дефективна, ненаучна.

Dr. П. Р. Радосављевић, Њујорк.

БЕЛЕШКЕ.

У спомен Вељка Константиновића. Доносимо слику овог врлог родољуба српског који је на просветне цели оставио знатан део својег иметка. Он је преминуо прошле године фебруара месеца у Панчеву, као умировљени државни учитељ панчевачки, члан „Матице Српске“, добротвор и један од највреднијих и најсавеснијих растурника „Српске књижевне Задруге“, редован члан „Српског учитељског конвикта“ у Н. Саду и члан „Српског народног позоришта“ у Н. Саду.

На смртној постељи сетно се наших установа, те је оставио 50 акција панчевачке кредитне банке свака у вредности од 200 К панчевачкој српској вишој девојачкој школи; 1000 К панчевачкој српској радничкој школи; 1000 К глумачком пензионом фонду срп. народног позоришта у Н. Саду, који ће се легати из оставине имати надати после смрти верне му љубе Анке, која ће доживотно имати да ужива сав иметак.

Вредан је био целог свога живота, штедео је али је умео и да чува и као што видимо сачувао је, да своме народу да.

Слава нека је овом врлом родољубу народном!

Промена у епарх. надзорништву бачком. Председијално је постављен да отправља послове епарх. шк. референта бачког проф. Јована Живојновића.

Промена у учитељском особљу. Епархијски Школски Одбор у Темишвару, по потреби службе, премештио је свршетком I. течаја Катицу Радосављевићеву привремену учитељицу из В. Бечкерека у Сентпетер, а за В. Бечкерек је именовао на њено место Отилију Јованновићеву рођ. Стајић. — Министар просвете именовао је за учитеља на чурушкој општинској школи Теодора Касапиновића. — Милица Стојшић рођ. Деметровић, учитељица у Срп. Сент-Петру, ступила је у мировину 1. јануара 1910.

Једна ретка прослава. Лист наше браће словеначких учитеља „Učiteljski Tovariš“ славио је 1. својим бројем за 1910. год. 50 година свога опстанка. Заиста ретка прослава нарочито код нас Словена. Срдачно честитамо ову славу и желимо му да и даље неустрашиво заступа добро и напредак словеначке школе и учитељства. У идућем броју донећемо опширније податке о тој слави.

Престао „Néptanitók Lapja“. С обзиром на ex—lex министар Апоњи није дозначно трошкове на „Néptanitók Lapja“.

У време када је овај лист покренут, био је веома потребан. Требало је упућивати, учити, васпитати учитеље на стручан рад, и попуњавати им знање. Није било других стручних листова и он је једини информисао учитељство и публику о новим школским реформама, агитовао да се организују учитељска удружења, и комуналне школе. Но у току времена са развитком разних политичких прилика утицао је тај однос и на кругове који су управљали тим листом и мађарско учитељство упишеје му у грех, да је развијао једно време штреберство и лични егоизам, с тога ни мало не жали за њим. Ово његова доба није могло учитељство да заборави ни онда, кад је лист под смишљеним уређивањем Бенедека Елека почео знатно да напредује. **„Н. Ј.“**

Спајање мађарских педагошких листова. Мађарски педагошки листови: „Népnevelők Lapja“, „Népművelés“ и „Magyar népiskola“ спојили се у један лист и излазиће од сад под називом „Népművelés“. У редакцијони одбор ући ће и досадашњи уредници сва три листа.

Др. Валтер Бион. Летос 7. августа сахрањен је у Цириху др. Валтер Бион оснивач феријалних колонија. Живео је 80 година. Његовим утицајем освежило се и оснажило хиљадама деце. Био је то човек мислен, раден, речит, хумориста и доброг срца. Све те одлике спојиле се у заједничку снагу

да послуже добру човечанства. Био је свештенички син и учио се у Цириху и Пилингаху. Већ у првом добу својега свештениковања пошао је путем, да као прави пријатељ народа свугде где је потребно теши, помаже, штити. Друштвени рад на оснивању сиротишта, окружних болница и сличних установа, довео га је у Цирих. Сви филантропски потхвати у том месту у тесној су вези с његовим именом, међу њима завод за набавку рада, средишњи дом за реконвалесценте, санаторијум за сушичаве, завод за лечење нијаница, завод за рахитичну и шкрофулозну децу и др. Највише старања посвећено је деци, нарочито запуштеној деци. Највише се раширила његова идеја о феријалним колонијама. Слабуњава бледа деца изазвала су у њему саучешће. У планинском ваздуху требало је ту децу о школском одмору освежити и зарумењити. Прве феријалне колоније 1875. изазвале су чуђење, симпатију и критику, данас сва већа места целог просвећеног света шиљу своју децу на село, у планину и на море. Заслуга је његова, да су феријалне колоније постале великим друштвеним средством за лечење. Одабирање деце створило је кругове за упражњење деце, много профилактичних установа и др. Цирих је одликовао Биона почасним грађанством, свеучилиште почасним докторатом (тако и женевски универзитет), француска влада дала му је наслов официра академије, а први конгрес за феријалне колоније, изабрао га је за почасна председника. Име Валтера Биона, трајно ће бити записано у низу великих добротвора омладине.

Словенска школска деца у Пруској. У год. 1906. било је у Пруској 6,554.837 школске деце, од тих је било 5,654.432 немачке народности и 900.495 других народности. Пољске деце било је 864.175, ческе 18.555, лужичкосрпске 12.102.

Једна школска соба у Бугарској. У селу Проваленици у Радомирском округу, школа је једно старо, искрпљено здање, са две собе, једна је дуга 5 м.: висока 2·20 м.; а широка 4·50 м. Има у њој 50 к. м. ваздуха. У њој се учи 50 ученика: на једног долази 1 к. м. ваздуха! Друга је нешто већа, а и у њој има толико ученика. У току година остало је у томе селу на 60% неписмене деце. Ове године ће 120 деце остати без школе.

Доњоаустријско учитељство одржало је у Бечу 19. децембра збор на којем је, поводом све веће скупоће, тражило повишење плате.

Јавна дечја читаоница отворена је у Франкфурту на Мајни. Задаћа јој је да децу сачува од читања деморалишућих књижица детективних.

Обрана деце у северној америчкој унији. Сенатор Бевриџ изнео је предлог за доношење закона против дечјег рада по фабрикама. Изнео је да у америчким творницама умире годишње 10.000 деце, а четврт милијуна тих сиротана пропада дегенерисано и болесно.

Овај број „Шк. Гл“. касније је изашао због болести два слагача, чиме је ненадно смањена слагачка снага у штампарији, а послови се намножили.

НОВЕ КЊИГЕ.

Историја Српскога народа, за III. и IV. р. срп. осн. шк. у Босни и Херцеговини, израдио Стеван Калуђерчић, управитељ срп. осн. и више дев. шк. у Сарајеву. Цена I К. Мостар наз. Пахера и Кисића.

O interesu ili zanimljivosti, napisao Dr. Dane Trbojević, preštampano iz „Nast. Vjesnika“ XVIII. Zagreb. Zemaljska Tiskara.

Овим бројем завршује се друга година „Школ. Гласнику.“ Лист ће излазити и у год. 1910., а радиће у правцу којег се до сад држао. Српска и словенска педагошка штампа с којом је имао везе „Шк. Гласник“, изрекла је повољан суд о њему.

Браћа учитељи у ови крајеви прихватила су га, и ако има један део међу њима, који читају а не плаћају.

Ми молимо ону браћу, која читају овај лист, а претплатом га се редовно сећају, да учине то и за идућу годину, а неплатишама нећемо више шиљати лист.

Уредништво и администрација
„ШКОЛСКОГ ГЛАСНИКА.“

Кава — та племенита биљка — добила је супарницу. — Ну ова је не ће, нити хоће да потисне из дневног потрошка. Шта више ова само олакшава одучење ужитка зрнате каве опимљ, који је из бруд којег разлога не могу или не смеју да пију. Та се инциј ијатета зове: Фр нкова „Пера-раж“ или укратко „Пераро“.

Ова ће инцијалитета ражи својим изврсним кусом сигурно сваког љубитеља каве задовољити. Укус изврка — приређеног од ове инцијалитете — тако је сличан кусу праве каве, да се готово не може веровати, да изврак, приређен од ових красних, на нашим њољанама у раслих и особитим начином пржених зрна ражи не садржава и праве каве

Пријатна и угодна горчина „Пера-ражи“ доиаша са собом, да се иста чим чешће, тим радије пије. Предност овог производа лежи баш у томе, што нема оног слатког, одвратног куса, као н. пр. јечмена слађна кава, која баш због тога — кад се дуже времена није досадн.

Придода ли се том изврску јоште мало и позватог и особито обљубљеног правог „Франковог“ додатка за каву, биће иста још бољег и течнијег куса, те лепше боје.

Браћо Срби!

Помажите своју словенску браћу Чехе!

ВИЈОЛИНЕ

с омотачем

¹/₄ или ¹/₂ К 9·— 11.—; 14·— 16·—

у кутији с омотачем

бр. 0 за 19 К	lit. A за 50 К
бр. 1 за 21 К	lit. B за 5 К
бр. 2 за 25 К	lit. C за 80 К
бр. 3 за 30 К	lit. D за 100 К
бр. 4 за 40 К	lit. E за 150 К

V. F. Červený и синови,

ц. и кр. дворска фабрика инструмената за свирку

у Краљевом Граду (Königgrätz)

Најпотпунији инструменти за свирку од дрвета и од метала.

НАЈВЕЋИ ИЗБОР КАЛЕНДАРА

има у књижари учитељског д. д

„НАТОШЕВИЋ“ У НОВОМ САДУ.

За год. 1910. изашли су и разашиљу се:

ВЕЛИКИ ОРАО са 88 врло лепих слика.

Цена К 1.

ГОДИШЊАК најстарије велики српски календар са многим сликама.

Цена 70 фил.

Велики Србобран,

Херцег-Босански.

Цена 60 фил.

Мањи календари:

ПЛАНЕТАР ○○ РУЖИЦА

Цена 40 фил.

Мали календари:

СРБИН, ОРЛИЋ, ЦРНОГОРАЦ, ХЕРЦЕГОВАЦ, БОСАНАЦ, ДАЛМАТИНАЦ, СРЕМАЦ, ЛАСТА, НОВОСАЂАНИН, БАЧВАНИН á 30 фил.

НАТОШЕВИЋ календар за џеп á 20 фил.

Календар на зид, са ликом Натошевића. Цена 40 фил.

Траже се поверљиви комисионари.
Препродавцима највећи рабат.

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2·50 динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас ишао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шиљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“, Нови Сад (Ujvidék).**

Издаје: **Бока Михајловић**, учитељ. Одговорни уредник: **Гавра Поповић**, управ. учитељ.

Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“ у Новом Саду.

УЧИТЕЉСКА БИБЛИОТЕКА